

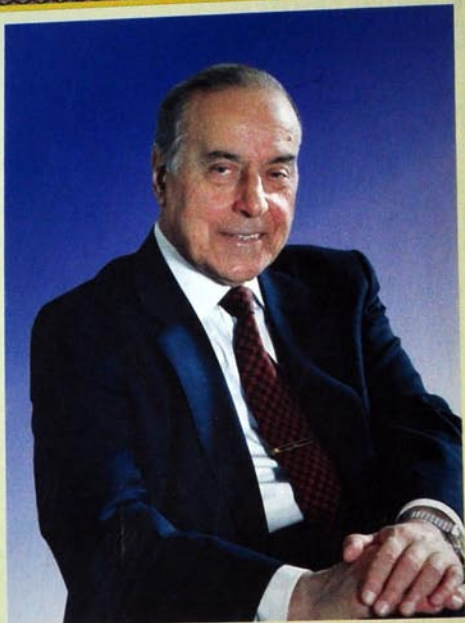
Heydər
Əliyev

və

Sərgi

Türk dünyası

Tarixi mənşəyimiz, qarşımızda duran məqsəd və problemlərin oxşarlığı, milli mənafeələrimizin birliyi – bütün bunlar bizim strateji əməkdaşlığımızın etibarlı təməlidir və gələcəyimizə nikbin baxmağa imkan verir.

Heydər Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

2006
1740

Ф4(20)
265

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ ŞƏRQ

Altı cildə

TÜRK DÜNYASI

Altıncı kitab

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
08.12.2004-cü il tarixli 898 sayılı əmri ilə
dərs vəsaiti kimi təsdiq edilmişdir.

ÇAŞIOĞLU
2006

82261

48540

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

ARXIV

**AZƏRBAYCANIN ÜMUMMİLLİ LİDERİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN ƏZİZ VƏ NURLU
XATİRƏSİNƏ İTHAF OLUNUR**

Müəllif-tərtibçilər: **Qaley Allahverdiyev**
XIN-in müşaviri,
filologiya elmləri doktoru

Vəhdət Sultanzadə
XIN-in müşaviri

Məsləhətçi-rəyçi: **Novruz Məmmədov**
Azərbaycan Respublikası
Prezidenti Aparatının şöbə
müdiri, Fövqəladə və
Səlahiyyətli səfir

Redaktoru: **Mübariz Qurbanlı**
Milli Məclisin deputatı,
tarix elmləri namizədi, dosent

“Texfen Holding” in qurucu rəhbərləri **Nihat Gökçiyiçitə, Necati Akçağlılara, Feyyaz Berkərə,** prezidenti **Erhan Önerə** və Azərbaycandakı təmsilçisi **Bataçar Baysala** “Heydər Əliyev və Şərq” kitabının I-V cildlərinin çapa hazırlanmasında göstərdikləri əvəzsiz köməklik üçün dərin minnətdarlığımızı bildiririk.

Müəlliflər

H 0803010100-220
082-06

© “Çaşıoğlu” nəşriyyatı, 2003

© “Çaşıoğlu” nəşriyyatı, 2006

**Heydər Əliyev və Türk
dünyası**

Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti Azərbaycanın nəinki tarixi coğrafiyasına, hətta onun beşdən birinə (Azərbaycanın Şimalına) nəzarət etmək, müxtəlif etnosları bir cəmiyyət halında birləşdirmək, bütöv bir sosisum formalaşdırmaq gücünə malik deyildi. O daha çox milli dövlətçilik təfəkkürünün metaforik təzahürü idi. Azərbaycan SSR də, əslində, həmin metaforanın davamı sayıla bilər. Lakin məsələ burasındadır ki, XX əsrin ortalarında ölkədə milli dövlətçilik təfəkkürünün çiçəklənməsi üçün yenidən tarixi şərait yetişməyə başladı. Lakin simvolik funksiya daşıyan dövlət rəhbərləri respublikada həmin prosesin lazımı intensivlikdə getməsinə, milli dövlətçilik təfəkkürü olan kadrların formalaşdırılmasına diqqət yetirmədilər. Heydər Əliyevin respublikada rəhbərliyə gəlməsi ilə Azərbaycan nəinki sovet dövlətinin – mərkəzin verdiyi imkanlar daxilində, hətta müəyyən maneələri dəf edərək müstəqil düşüncəyə meydan açdı. 70–80-ci illərdə Azərbaycanda gedən milli oyanış, siyasi-ideoloji dirçəliş prosesinin nəticələri özünü 80-ci illərin sonu – 90-cı illərin əvvəllərindəki xalq hərəkatında göstərdi. H. Əliyev xalqın enerjisinin, milli müstəqillik hissinin təzahürünə çalışır, onu dünyanın inkişaf etmiş xalqlarının səviyyəsinə çatdırmaq istəyirdi. Və bütün bunları böyük bir cəsarətlə, gördüyü işin düzgünlüyünə tarixi bir inamla edirdi. Əgər müqayisə apararsaq, etiraf etməli olarıq ki, Azərbaycanın dövlət rəhbərləri içərisində H. Əliyev qədər böyük idarəçilik təcrübəsinə (və istedadına) malik ikinci bir şəxs olmamışdır. Onun imzasına 60-cı illərin sonu – 70-ci illərin əvvəllərindən Azərbaycanın hər yerində, iqtisadi, ictimai-siyasi, mədəni-ideoloji həyatın, demək olar ki, bütün sahələrində rast gəlmək mümkündür. 70–80-ci illərin Azərbaycanı ən müxtəlif baxımlardan “Heydər Əliyevin Azərbaycanı” adlandırmaq üçün hər

cür əsas vardır.

Sovet dövləti dağıldıqdan sonra Azərbaycanda ən çox xatırlanan, müstəqil respublikanın dövlətçiliyini formalaşdırmağa davət edilən, istedadına istinad olunan şəxs H. Əliyev idi.

Xalq hərəkatının, müxtəlif xarakterli münafiqşələrin təşkililə hakimiyyətə gələn qüvvələrin dövlət idarəçiliyi sahəsində təcürübəsizliyi ortaya çıxanda isə Azərbaycanın məhz "H. Əliyevin Azərbaycanı" olduğu bütün aydınlığı ilə təzahür etdi. Bir sıra siyasi tarix mütxəssisləri, publisistlər 1993-cü ilin iyun "qiyam"ını H. Əliyevin hakimiyyətə gəlməsində xüsusi hədisə kimi təqdim edirlər. Lakin bununla razılaşmaq çətindir. H. Əliyevin hakimiyyətə gəliş 90-cı illərin ilk aylarından artıq reallıq idi. Bir-birinin ardınca baş verən hədisələrin inersiyası, get-gədə güclənən xaos "öl-kənin sahibi"ni tələb edirdi. Hüdudsuz "demokratiya"nın, müxtəlif mərkəzlərdən idarə olunan hərəmərçiliyin, hakimiyyət uğrunda mübarizənin mahiyyəti, iç üzü ortaya çıxdıqca və nəhayət, H. Əliyevin yaratdıqları xalqın gözləri qarşısında dağıldıqca böyük dövlət qurucusuna, ictimai harmoniya ustasına meyil də güclənirdi. O, Azərbaycan xalqına yalnız bilavasitə idarəedici, dövlət qurucusu kimi yox, Tarix kimi də lazım idi. 80-ci illərin sonu, - 90-cı illərin əvvəllərində xalqın fəhmi ənənəvi olaraq istinad edəcəyi, üzərində yüksələcəyi Tarixi də axtarıldı. Həmin Tarixin xronologiyası Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətindən başlasa da, cümhuriyyətin "praktika"dan deyil, "nəzəriyyə"dən ibarət olması ona əsaslanmağa imkan vermirdi.

Azərbaycan SSR tarixinin H. Əliyev dövrünün milli yüksəliş təcürübəsi isə kifayət qədər zəngindir.

1993-cü ilin ortalarında Azərbaycan cəmiyyəti artıq demokratiyanı hərəmərçilikdən xilas etmək uğrunda mübarizə aparmaq üçün özündə qüdrət tapdı. Bu isə birinci növbədə onda təzahür etdi ki, xalq uzun illər ərzində yetirmiş olduğu tarixi liderə inamını sonsuz bir enerji ilə ifadə etdi. Və həmin inam xırda "xalq qəhrə-

manları"nın, heç bir Tarixə söykənməyən siyasət fəallarının "obraz"ını ictimai təcürübədən bütünlüklə silib atdı. Ona görə ki, bu "qəhrəman"ları, bir daha təkrar edirik ki, Tarix yox, təsadüflər, mövcud ictimai-siyasi problem ortaya çıxarmışdı. Tarix onları inkar edirdi.

...Azərbaycanı H. Əliyev xilas etdi. Onu bir dövlət kimi məhv olmaqdan Heydər Əliyev qurtardı dedikdə, bizim nəzərimizdə nə qədər qüdrətli olursa-olsun, təsadüfi bir xilaskar obrazı canlanmamalıdır; Azərbaycanın qurtuluşu H. Əliyevin şəxsində təzahür edən böyük bir milli, ictimai-siyasi enerjinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün ola bilərdi. Və belə də oldu... H. Əliyevin Azərbaycanın xilasını üçün gördüyü işlərin miqyasını müəyyənləşdirmək yox, ancaq təəvvür etmək mümkündür. Bu, epik bir miqyasdır. Bu fəaliyyət xalqın yalnız bu gününü müəyyən etmir, onun gələcəyinə əhəmiyyətli təsir göstərir ki, bu mənada Azərbaycanın qurtuluşu bu günə məhdudlaşmayıb, gələcəyə getdikcə tarixi məzmunu daha yaxşı dəyərləndiriləcək bir hədisədir.

Azərbaycanın qurtuluşunun yekunu, yaxud nəticəsi qurtuluşun Azərbaycanıdır. O Azərbaycan ki, müxtəlif nəsillərdən olan azərbaycanlılar onu arzulamış, onun qurulması uğrunda mübarizə aparmışlar. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 1993-cü il 15 iyun tarixli iclasındakı çıxışında H. Əliyev həmin mübarizənin tarixi mahiyyətini ifadə edərək demişdir: "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi 1918-ci ildə yaranmış ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının ənənələri əsasında müasir tələblərlə, dünyada gedən proseslərlə bağlı olaraq təmin olunmalıdır. Bu sahədə mən daim çalışacağam və heç kəsin şübhəsi olmasın ki, ömrümün bundan sonrakı hissəsini harada olursa-olsun, yalnız və yalnız Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi inkişaf etməsinə həsr edəcəyəm". Bu sözlərin deyəlməsindən o qədər də böyük zaman keçmiş, lakin daha müfəkkir, dövlət qurucusu, haqiqətən, müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsaslarını yaratmış, onun demokratik

inkişaf yolunu istiqamətləndirmişdir. H. Əliyevin zəkası öz nuru ilə yalnız bu gün deyil, sabah da müstəqil respublikanın gələcəyini işıqlandıracaq, ona müasir dünyanın üzvi tərkib hissəsi olmaq üçün hər cür stimül verəcəkdir. Çünki H. Əliyev müdrikliliyi yalnız bir insanın fərdi qabiliyyətinin nəticəsi deyil, bütövlükdə mənsub olduğumuz xalqın Tarixi iradəsinin ifadəsidir. Həmin iradə idi ki, milli dəyərlərin böyük daşıyıcısına 1993-cü il 15 iyun tarixli (və tarixli) iclasda aşağıdakıları dedirtmişdi: "... Azərbaycan Respublikası, bundan sonra onun başına nə gəlsə-gəlsin, müstəqilliyini itirməyəcək, yenidən heç bir dövlətin tərkibinə daxil olmayacaq, heç bir başqa dövlətin əsarəti altına düşməyəcəkdir". Bununla belə, H. Əliyev bildirdi ki, Azərbaycanın müstəqilliyini, sadəcə, elan etmək nə qədər sevindirici hal olsa da, xalqın milli "izzəti-nəfs"ini nə qədər oxşasa da, həlledici bir şey deyil. Müstəqillik uğrunda illər boyu, təcridən, həm tələsmədən, həm də gecikmədən mübarizə aparmaq, millətin daxilindəki "kimdənsə asılı olmaq" hissini, inersiyasını uzun illərdən, əsrlərdən sonra, ilk dəfə müstəqilliyini aldıqdan sonra bütün dünyaya öz tarixi nailiyyətlərini, öz milli ənənələrini nümayiş etdirə bilsin.

H. Əliyev yaxşı bildirdi ki, "Azərbaycan on illərlə, yüz illərlə bu torpaqda yaşayan bütün insanların Vətəni olub, bundan sonra da Vətəni olmalıdır. Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan hər bir vətəndaş milliyyətindən, dinindən, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq eyni hüquqa malik olmalıdır".

Birillik hakimiyyəti dövründə millətli yüz yerə bölənlər düşünmürdülər ki, müxtəlif etnosların, etnik maraqların önündə "reverans" edən dövlət uzun zaman yaşamaq. Və sonrakı proseslər də göstərdi ki, etnik münasibətlər sahəsində 1991-1992-ci illərdə, 1993-cü ilin birinci yarısından buraxılmış səhvlər özünü büruzə verir. Azərbaycan dövlətinin qurucusu bir neçə il məhz keçmiş səhvlərin düzəldilməsi ilə məşğul oldu. Qurtuluşun Azərbaycanı yalnız 1995-ci ildən sonra normal inkişaf yoluna düşməyə başladı ki, bunun da ilk rəsmi ifadəsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası oldu. Azərbaycan Prezidentinin bilavasitə rəhbərliyi ilə hazırlanmış Konstitusiyaya məhv olmaqdan xilas edilmiş, qurtulmuş Azərbaycanın "pasport"u idi.

Artıq on ildən çoxdur ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası yaşayır, dünyanın üzvi tərkib hissəsi olmaq uğrunda mübarizə aparır. Bu mübarizənin qalibiyyətini təmin edən əsas qüvvə isə, heç şübhəsiz, H. Əliyevin şəxsiyyətində təzahür edən milli iradə, möhtəşəm xalq ruhudur ki, Azərbaycanı hər cür iqtisadi, sosial-siyasi problemlərdən çıxararaq gələcəyə - əbədi müstəqilliyə aparır.

Dünyaya xalqlar, millətlər, insanlar arasında nizam, harmoniya (kosmos) yaratmaq üçün gəldiklərinə həmişə ürəkdən inanan türklər dünyanı öz iradələrinə tabe etməyə çalışmaqdan daha çox, zamanın sosial-siyasi xarakterini müəyyənləşdirməyə, qlobal proseslərin arxasında deyil, önünə getməyə cəhd etmişlər. Türkləri qanıqan, despot kimi tanımaq istəyənlər tarixçilər indiyə qədər bir dəfə də olsa əhəmiyyətli fakt, sübut göstərə bilməmiş, əvəzində isə ancaq böhtançı adını əvvəlcədən özləri üçün təmin etmişlər... Türklər əsrlər, hətta min illər boyu dünyanın müxtəlif xalqları ilə sülh şəraitində yaşamış, qurduqları nəhəng imperiyalarda bütün millətlərə yer vermiş, dünyanın vaxtaşırı pozulan harmoniyasını bərpa etmək üçün böyük ideologiya-

lar yaratmışlar. Onlar heç bir xalqın tarixi ilə müqayisə görməyən möhtəşəm tarixlərində dünya mədəniyyətinə heç bir xalqda müşahidə olunmayan bir səviyyədə marağ göstərmişlər. Yalnız bir faktı xatırlamaq kifayətdir ki, dünyanın əsas dinlərinin, demək olar ki, hamısı buddizm, iudaizm, xristianlıq, İslam və s. müəyyən tarixi dövrlərdə türklər tərəfindən qəbul edilmişdir.

Və türklərin, tarixləri boyu dünyaya bu cür açıq olmalarının, dünya ilə bu cür fəal (və təmənnəsiz) münasibətlərinin nəticəsidir ki, zaman-zaman dünya miqyaslı mütəfəkkirlər, sənətkarlar, ictimai-siyasi xadimlər, dövlət adamları yetişərmişlər.

Türk dünyasının fəxri olan Heydər Əliyev zəmanəmizin yetirdiyi böyük türklərdən biri, bəlkə də, birincisidir...

Heydər Əliyev hər dövrü, hər mərhələni məktəb olan, həqiqətən, qeyri-adi bir ömür yaşamış, yalnız mənsub olduğu Azərbaycan xalqının, türk xalqlarının deyil, ümumən dünya xalqlarının təsəvvüründə özünü mükəmməl obrazını, aydın cizgiləri ilə seçilən möhtəşəm portretini yaratmışdır.

...Biri digərinin şəxsiyyətinə çox ehtiramla yanaşan qədim türklərdən fərqli olaraq, orta əsrlərin türk hökmdarları, türk böyükləri arasında mövcud ənənələri qəddarcasına pozan bir "adət" meydana gəldi: keçmiş bütünlüklə inkar etmək bir sıra hallarda dəb halını aldı, ataların gördüyü işlər oğullara xoş gəlmədi... nasillər arasında əlaqələr qırıldı, hər bir türk hökmdarı, hər bir türk böyüyü özündən başlayan (və özü ilə bitən!) bir tarix yazılmasına rəvac verdi... Biri digərinin qurduğu abidələri dağıtdı, torpağını torba ilə daşıdırdı...

Əfsanələrlə, mübahisələrlə, mübhəmliklərlə dolu orta əsrlərin dumanından çıxıb daha yaxın dövrün – XX əsrin tarixinə müraciət edək. Azərbaycanın müasir tarixində Heydər Əliyevə qədər üç görkəmli ictimai-siyasi xadimin (türkün!) adı çəkilir: M.Ə.Rəsulzadə, N. Nərimanov və M.C. Bağırov. Azərbaycana rəhbərlikdə

müəyyən fasilələrlə biri digərini əvəz etmiş bu görkəmli şəxsiyyətlərin bir-birinə münasibətini, görərsən, hansı xalq müasir tarixində müşahidə etmək mümkündür?..

Heydər Əliyevi dövlət idarəçiliyi məharətinə görə sələfləri ilə müqayisə etmək çətin, çünki onların heç biri bu sahədə böyük istedadla malik olmamış, bir sıra hallarda isə şəraitin bərbəsa əsirinə çevrilmişdir. Bu isə o deməkdir ki, həmin görkəmli şəxsiyyətlərin rəhbərlik təcrübəsi tamamilə başqa tipli bir rəhbər olan Heydər Əliyevə çox az şey vermişdir...

Sual olunur: Heydər Əliyevin böyük dövlətçilik düşüncəsi, qeyri-adi ictimai-siyasi idarəçilik məharəti (və ümumən zəmanəmizin böyük türkünün özəmətli şəxsiyyəti!) hansı əsaslar üzərində formalaşmış inkişaf etmişdir?..

Heydər Əliyev qədim türk torpağı olan Naxçıvanda dünyaya gəlmişdir... Naxçıvanın min illərlə ölçülən mürəkkəb, gərgin bir tarixi var, bu torpaqda onlarla böyük türk hökmdarının marağı, siyasəti, ehtirasları toqquşmuş, qanlı vuruşmalar, qırğınlar olmuşdur. Bugünkü naxçıvanlıların dünyagörüşündə, mənaiviyyatında, əxlaqında çox-çox qədim dövrlərin bir-birinin üstünə qalanmış, süxurlanmış düşüncə mədəniyyətinə rast gəldiyimiz kimi, dillərində, danışdıqlarında həmin qədimlikdə olan türk leksikonunu, intonasiyasını görərsiniz.

...Naxçıvan kasıb yerdür, qışı soyuq, yayı istidir. Və naxçıvanlıların çörəyi, özləri demişkən, daşdan çıxır... Görünür, sərt həyat tərzini bu yerlərin əhalisinin, insanların xarakterinin formalaşmasında az rol oynamamışdır. Lakin naxçıvanlılar bu kasıb torpağı əslər, hətta min illər boyu canları bahasına qorumuşlar, qurbanlar, şəhidlər vermişlər. Ona görə də naxçıvanlıların nəzərində, yəqin ki, Naxçıvandan gözəl bir diyar yoxdur...

Heydər Əliyevin qısa bir zamanda qazandığı müqayisəyəgəlməz ictimai-siyasi uğurların ən mühüm şərti,

heç şübhəsiz, onun qorxmazlığı, cəsarəti, qranit kimi möhkəm iradəyə malik olmasıdır.

... Azərbaycanca, ümumən keçmiş Sovetlər İttifaqında Heydər Əliyevin həmin xüsusiyyətləri barədə əfsanələr dolur. Əlbəttə, məsələ bu əfsanələrin reallığa nə dərəcədə yaxın olub-olmamasında deyil, məsələ onda- rıdır ki, cəmiyyət, ictimai şüur Heydər Əliyevi əfsanəvi şəxsiyyət kimi tanıyır. O, istər dövlət təhlükəsizliyi or- qanlarında, istərsə də Azərbaycan Respublikasının bila- vasitə rəhbərliyində çalışdığı illərdə cəsarətli qərarlar qəbul etmiş, həmin qərarları dönmədən, heç bir maneə- yə güzəştə getmədən həyata keçirmiş, demək olar ki, bir dəfə də sözündən dönməmişdir... Özündən əvvəlki respublika rəhbərliyinin liberallığına, mərkəzdən (Moskvadan!) asılılığına, şəxsi rahatlığa meyilli olma- rına qarşı Heydər Əliyev əsl milli rəhbər obrazını qoy- muş, bütün kəskinliyi ilə təsdiq etmişdir.

...Yuxarıda qeyd etdik ki, 20–30-cu illərdə hələ Azərbaycanda (ümumən türk sovet respublikalarında) “türk” sözü qadağan olunmamışdı: “türk dili”, “Azər- baycan türklərinin ədəbiyyatı”, “türk mədəniyyəti”, “türk teatri”, “türk iççisi” və s. ifadələr böyük tarixi olan bir milli hadisəni hələ öz adı ilə adlandırır. Heydər Əliyevin gəncliyi məhz bu illərdə keçmişdi... 30-cu il- lərdə (xüsusilə həmin onilliyin birinci yarısında) Azər- baycan orta məktəblərində ana dili, ədəbiyyat, tarix fənləri türkçülükdən heç də tamamilə “xilas olmamış- dı”. Türkiyə ilə müqavilə əsasında Azərbaycana gəlmiş türkiyəli mütəxəssislərin 20-ci illərdə tərtib etdikləri proqramlar, dərslilər hələ bu və ya digər dərəcədə qüv- vədə idi. Vətəni sevmə müəllimlər də vardı... Və 30-cu illərin inqilabi coşğunluğu, siyasi-ideoloji təlatümləri məktəblərdə istər-istəməz milli hisslərə kompromisə girməli olurdu. Heydər Əliyev təhsilini belə bir məktəb- də almış, 30-cu illərin təbəddülath ideyalar mühitində böyümüşdü. Həmin mühit insanı köləyə də çevirə bilər- di, milli ideyalar uğrunda mübarizə də...

...Heydər Əliyevdə türkçülük duyğuları gənc yaş-

larında orta məktəb şagirdi ikən oyanmışdı. O zaman türkçülüyü, əsasən, Türkiyəyə – yeganə müstəqil türk dövlətinə maraqla müəyyən edirdi.

Böyük türkçü sonralar xatırlayırdı ki, “çocuq ikən, gənc yaşlarımda Türkiyəyə böyük hörmətim, mə- həbbətim var idi. İndi ola bilər ki, elə böyük sirr deyil açım, o vaxtlar mən türk dili lüğətini, türk dili dərslə- yini götürmüşdüm, türk dilini öyrənirdim. Bunu da açıq deyə bilərəm ki, müəllimim də var idi, bir müddət iki-üç il mənə türk dili öyrətdi. Türkiyənin tarixini öy- rənirdim, şairlərini öyrənirdim. Gənc ikən indi mənim yaşımda olan adamlar ola bilər ki, bunu xatırlasın, mə- sələn, Rəşad Nuri Güntəkinin “Çalıquşu” romanı bizim hamımızı heyran edən bir əsər idi... Ancaq mən “Çalı- quşu”nu 13–14 yaşымda oxumuşdum. O məni heyran et- mişdi”. Heydər Əliyev daha sonra xatırlayır: “Bir “Çalı- quşu” deyil, biz o vaxtlar Türkiyənin böyük şairləri- ni, yazıçılarını öyrənirdik. Əbdülhəq Həmid, Tofiq Fik- rət və bir neçə başqaları bizim o vaxt, orta məktəbdə oxuduğumuz illərdə ədəbiyyat dərslilərimizə daxil idi. Ədəbiyyat dərslilərində Türkiyənin bu böyük yazıçıla- rının, şairlərinin əsərləri indi də gözümün qabağında- dır. Yəni mən gənc yaşlarımda, bu da təbii, burada heç bir qeyri-təbii şey yoxdur, içərimdən, köxümdən, qəlbimdən, mənafeyyatımdan gələn bir hissiyyətdir ki, Türkiyəyə böyük maraqla, heyranlıqla baxırdım”...

Gələcəyin böyük Azərbaycan və ümumən türk döv- lət xadimini Türkiyəyə (həm yaxın, həm də əlçatmayan, uzaq məmləkətə) hələ ilk gəncliyindən bağlayan hisslər onu həyatının heç bir dövründə, mərhələsində tərk et- məmişdi: “... Biz Türkiyə ilə Azərbaycan arasında hə- yat körpüsünü, ümid körpüsünü yaradanda da mən bu hissiyyətləri yaşadım. O vaxt mən Naxçıvanda yaşayırdım. Həyatım belə gətirdi ki, mən Naxçıvanda doğul- dum, böyük bir yol keçdim, Moskvaya getdim. Ondan sonra gəlib doğduğum yerə yaşamağa məcbur oldum. Mənim üçün bu da çox gözəl bir dövrdür. Ona görə gö- zəl bir dövrdür ki, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əsr-

lar boyu həsrətində olunan körpünün tikilməsində iştirak etdim, o körpünün inşasını apardım və Türkiyənin böyük oğlu Süleyman Dəmirəlla, Türkiyənin millət vəkilləri ilə, nazirləri ilə birlikdə həsrət, ümid körpüsünü bir yerdə açdıq...”

1994-cü il noyabrın ilk günlərində Türkiyənin Böyük Millət Məclisində yada saldıqı bu xatirələrə Heydər Əliyev onu da əlavə edir ki, “... Azərbaycanla belə həsrətlərlə yaşamış adamlar çox olub. Onların bir çoxu bu günləri görmədən həyatını dəyişib. Ancaq biz xoşbəxtlərdənlik ki, bu günləri gəlib görmüşük. Türkiyə ilə Azərbaycanın bərabərliyini, dostluğunu görürük, onun şahidiyik və bu dostluğu daha da inkişaf etdirmək üçün fəaliyyət göstəririk...”

30-cu illərin sonlarına doğru SSRİ-də (xüsusilə Azərbaycanda) türkçülüyə qarşı aparılan qəddarcasına mübarizə milli-ictimai təfəkkürdə dəhşətli sarsıntılar törətdi, düşünməyə qabil insanlar sovet ideologiyasının amansız təzyiği altında məhv edildilər, bütöv xalqlar yerindən-yurdundan didərgin düşdülər: Krım tatarları, Məsxeti türkləri, Şimali Qafqaz türkləri... Orta Asiya və Qazaxıstan çöllərinə, Cənubi azərbaycanlılar isə İrana sürgün olundular...

Əlbəttə, həmin illərdə Heydər Əliyev hələ gənc idi, dayışan, pozulan, yenidən düzəlməyə cəhd edən, qəddar ideologiyalar, amansız mövqelər, coşqun ehtiraslar əlində oynucağa çevrilmiş dünyanı ancaq gənclik marağı ilə seyr edir, həyatda ancaq ona məxsus olan, tələyin məhz onun üçün ayırdığı yeri axtarırdı... İlk tapıntılar dövlət təhlükəsizliyi orqanlarından başlandı, ətrafdakı hadisələri izləməyə, araşdırmağa, fenomenal yaddaşına yığib təhlil etməyə meyilli olan gənc çox qısa bir müddətdə öz işinin ustasına çevrildi: onun çalışdığı sahə dünyanın tərs üzünü görməyə, hadisələrin, proseslərin mahiyyətinə varmağa, artıq hökm-fərma olmuş sovet ideologiyasının fəaliyyət metod və üsullarını müşahidə etməyə imkan verirdi... Dövlət təhlükəsizliyi orqanlarındakı işi gələcəyin böyük ictimai-siyasi və dövlət xadimi-

nin möhkəm xarakterini, sərt məntiqini daha da cilalaydı...

Heydər Əliyevin dövləti idarə məharətinin formalaşmasında 50-60-cı illər həlledici rol oynamışdır, məhz bu illərdə respublika rəhbərliyindəki yüksəkliyi, eyni zamanda ona imkan verirdi ki, sovet dövlətçiliyinin həm məzmunu, həm də praktikasına dərinləndirilməsin. Bu cür dərinləndirilməsinə bələdlik əlaqədar olan, artıq yetkin dövlət adamına birinci növbədə kifayət qədər mürəkkəb sosial-siyasi mühitdə fəaliyyətinin strategiyası ilə taktikasını düzgün əlaqələndirmək məharəti qazandırdı.

Gəniz yayılmış belə bir fikir mövcuddur ki, 80-ci illərdə sovet dövləti rəhbərliyində işləməyə aparılan Heydər Əliyev Moskvada o səviyyədə yeganə türk idi; əslində həmin sözləri bu və ya digər şəkildə 50-60-cı illərin Bakısı barədə də demək mümkündür... Bakıda Azərbaycan rəhbərliyində M.C. Bağrovun mühakiməsindən sonra milli kadrlar artıq heç nəyi həll etmirdilər, dövlət təhlükəsizliyi orqanlarından isə vəziyyət, sadəcə olaraq, milli mənafeələr baxımından faciəli idi. Heydər Əliyev sonralar Moskvada görmək istədiyi işləri Bakıdan başladı.

Rus-sovet dövlətçiliyinin tarixi əsasında qədim türk dövlətçiliyinin əsrlər boyu qazandığı təcrübə dayanmışdır... IX-XII əsrlərdə qıpçaqlar, XIII-XVI əsrlərdə monqol-tatarlar, görkəmli türkoqol L.N. Qumilyovun sübut etdiyi kimi, Avrasiya dövlətçiliyini yaratdılar. XVII-XVIII əsrlərdə Qərbi Avropanın müasir texnikaya əsaslanan dünya hakimiyyəti iddiaları Rusiyanı da öz ağışına aldı, avropalı olmağa cəhd edən Rusiya sarayı avropalı kimi yeməyi, geyməyi, danışmağı hələ əməlli-başlı mənimsəməmişdi ki, XIX əsr gəldi. Avropa Rusiyada daha çox silahı, hərbi texnikası, inqilabi çevriliş ideyaları, üsyanları ilə görünməyə başladı... Və görməmiş Rusiya bir-birinin ardınca çevrilişlərə maruz qalıb, nəhayət ki, qeyri-adi, analoqu olmayan bir dövlətə – sovet dövlətinə çevrildi.

...Hansı qiyafədə təzahür edirsə-etsin, mahiyyət etibarilə bir türk dövləti olan Rusiya SSRİ dövlətçilik təfəkkürü zəif rus-slavyan xadimləri tərəfindən heç zaman normal idarə edilə bilməmişdir. Türklər isə XVII əsrdən etibarən yüksək idarəçiliyə, demək olar ki, buraxılmamışlar... Ona görə də rus-slavyanlarla azsaylı (az qorxulu!) qeyri-türklər arasında həmişə nə isə bir yaxınlaşma, dövlət idarəçiliyində qarşılıqlı münasibət, qeyri-rəsmi saziş özünü göstərmişdir.

Heydər Əliyev öz böyük türk ağılı ilə bunları görürdü. Və əslində, çox şeyləri görürdü... Sovet türklüyü kommunizm bayrağı altında taktiki hərəkat qabiliyyətini bütünlüklə itirmişdi, rus-slavyan düşüncəsi bir kənddə qurduğu kommunizmi, kolxozu bütöv bir ölkədə qurmağa çalışırdı, azsaylı (lakin çevik) xalqlar kosmopolit mühitdə daha sərbəst hərəkat edirdilər.

...Heydər Əliyevin Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi seçilməsindən bir neçə il sonra Azərbaycanın iqtisadi, ictimai-siyasi, mədəni tarixində, həqiqətən, yeni bir dövr başlandı. Bakı hələ Moskva deyildi, Sovet hakimiyyəti Bakıya, deyək ki, Tbilisidən, yaxud Yerevandan çox əhəmiyyət verirdi. 1926-cı ildə Bakıda I Türkoloji qurultay keçirilmişdi, burada Şərq xalqlarının məclisləri, yığıncaqları olmuşdu, buradan Şərq dünyasına tarixi yollar uzanırdı... Bakı Şərqin qapısı idi.

Heydər Əliyevin Bakıda gözənlilməyən bir sərbəstliklə respublikanı idarə etməyə başlaması nəinki Moskvada, heç Bakının özündə də rahat qarşılanmadı. Niyə? Ona görə ki, yeni dövlət başçısı gözənlilməyən bir halda neçə illərin sükunətini hərəkatə gətirdi, sınımsızlaşmağa gedən milləti oyatdı, türk düşüncəsini silkelədi, pozulmaqda olan ictimai əxlaqı dindirdi... Bu isə özünə möhkəm yer eləmiş, gedəni söyüb, gələni öyməklə neytrallaşdıran, müxtəlif millətlərdən ibarət məmurları təmin etmirdi; şantaj, böhtana əl atdılar, lakin bu türk o biri türklərdən deyildi...

Moskvaya gəldikdə isə... Böyük bir işə başladığını yaxşı bilən Heydər Əliyev, əvvəla, L.I. Brejnevın şəx-

sində özünə möhkəm dayaq tapmışdı, ikinci tərəfdən, iqtisadiyyatı dirçəldən, "kommunizmin maddi bazası"nı hazırlayan bir respublika rəhbərinə açıq şəkildə qarşı çıxmaq üçün heç bir ciddi əsas yox idi...

Türk hökmdarlarının böyük ənənələrini davam etdirən Azərbaycan rəhbəri respublikanı nəhəng tikinti meydanına çevirdi: Bakı şəhəri görünməmiş bir sürətlə abadlaşdırıldı, Naxçıvanda, Gəncədə, Sumqayıtda, respublikanın rayon mərkəzlərində mədəniyyət evləri, məktəblər, inzibati binalar, yaşayış evləri tikildi, kanallar çəkildi, su anbarları yaradıldı və s. və i. a. Heydər Əliyev bu vaxta qədər ittifaq müqayəsində, demək olar ki, adı çəkilməyən respublikanı SSRİ-nin ən qabaqcıl müsəlman-türk respublikasına çevirdi; on ildən artıq müddətdə Heydər Əliyevin Azərbaycanın iqtisadi, mədəni, mədəni yüksəlişi üçün gördüyü işləri o zaman SSRİ respublikalarından heç birinin rəhbəri görməmişdi... Heç digər görkəmli türklər D.Ə. Kunaevlə Ş.R. Rəşidov da görə bilməmişdilər... Halbuki onlara nisbətən cavab Heydər Əliyev artıq müəyyən taktiki məqsədlərlə Moskvanın gözlərini qamaşdırmaqda kifayətlənmiş, mənsub olduğu millət üçün çox böyük işlər görməyə, strateji planlarını həyata keçirməyə çalışırdı.

Həmin planlardan biri, bəlkə də, birincisi, xalqın özünü özünə tanıtdırmaq, onun normal etnokulturoloji həyatını bərpa etmək idi...

Heydər Əliyev Azərbaycan tarixinin ən müxtəlif problemlərinin öyrənilməsinə, milli tarixi təfəkkürün oyadılmasına xüsusi əhəmiyyət verdi, ixtisasca tarixçi olan (o, Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirmişdir) Heydər Əliyev üçün tarix yalnız "üzü keçmiş siyasət" deyildi, həm də və bəlkə də daha çox millətin öz haqqı keçmişini dəridən öyrənilməyə hazırlıqlı getməsi üçün bir məktəb, ilham mənbəyi idi. Azərbaycan xalqının mənşəyi, formalaşması, Azərbaycan millətinin təşəkkülü kimi mühüm tarixşünaslıq problemləri məhz 70-ci illərdə bütün elmi-ideoloji kəskinliyi ilə qoyuldu, müşavirələr, müzakirələr keçirildi.

1926

Və bu gərgin axtarışlar heç bir elmi adı, alimlik dərəcəsi olmayan Heydər Əliyevin bilavasitə, yaxud dolayısı ilə rəhbərliyi altında gedir, vaxtaşırı ona məlumatlar verilir.

...Onun üçün tarix sosial-siyasi tarixlə məhdudlaşmırdı, Heydər Əliyev milli dil, ədəbiyyat, mədəniyyət və s. tarixinin problemləri ilə də maraqlanı, mütəxəssisləri səfərbər edirdi.

Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin yalnız tarixi ilə deyil, bu günü ilə də sonsuz enerji ilə məşğul olan, Azərbaycan yazıçıları, mədəniyyət, incəsənət xadimləri ilə ardıcıl görüşən, onların qurultaylarında fəal iştirak edən respublika rəhbəri millətin yaradıcı qüvvələrini əvvəlki illərin ətalətindən çıxardı, onlara görkəmli yazıçı, incəsənət, mədəniyyət, elm xadiminin sədası məhz respublika rəhbərinin nüfuzu sayəsində qısa bir zamanda SSRİ-nin mərkəzindən gəlməyə başladı... Yeni Azərbaycan Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərlik etdiyi illərdə təkənefti, pambığı, üzümü ilə deyil, mənəvi-intellektual sərvətləri ilə də ittifaq miqyasında məşurlaşmışdı...

Respublikanın müxtəlif rayonlarında dünya mədəniyyətindən, demək olar ki, təcrid edilmiş şəkildə yaşayan, lakin zəhmətkeş, istedadlı xalq Azərbaycanın mərkəzi ilə əlaqələrinin genişlənməsində də Heydər Əliyevin bu günə qədər dərinəndən araşdırılmamış (lakin araşdırılmaya ehtiyacı olan) mühüm xidmətləri olmuşdur, məhz bu görkəmli şəxsiyyətin, böyük dövlət xadiminin uzaqgörən siyasəti nəticəsində Bakı "beynəlmilləl" şəhərdən milli şəhərə çevrildi... Yeganə ümumittifaq türkologiya jurnalı da 1970-ci ildən məhz Bakıda çımağa başladı.

Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illərdə yalnız Azərbaycan ictimaiyyəti deyil, ümumən sovet ictimaiyyəti gördü ki, Heydər Əliyev təkəneft qorxmaz, cəsarətli, möhkəm iradəli bir rəhbər yox, həm də müdrik, ensiklopedik məlumata, güclü məntiqə malik, cəmiyyəti dərinəndən bilən, onu bu və ya digər məqsəd uğrunda hərəkətə so-

fərbər etməyi bacaran təşkilatçı dövlət xadimi, yüksək səviyyəli ideoloqdur... Belə şəxsiyyətlər L.İ. Brejnev dövründə istər Moskvada, istərsə də respublikaların rəhbərliyində çox deyildi, ölkə "rahat" yaşamağa meyilli idi, tarixi problemlər, necə deyərlər, dondurulmuş, "yeni fikrin", "yeni mövqe"yin, siyasi-ideoloji axtarışların qapısı bağlanmışdı... Yaşı ötmüş, lakin təbiiən xeyirxah olan, Azərbaycana (Heydər Əliyevə!) xüsusi münasibət bəsləyən L.İ. Brejnev ayaqları dolaşa-dolaşa dünyanın müxtəlif ölkələrini gəzir, səmimi-qəlbənd sülh istəyirdi... Lakin Moskva Əfqanıstana qoşun yeritdi və uğursuz müharibəyə başladı...

L.İ. Brejnev erası başa çatır, son dövrünü yaşayan sovet dövlətinin rəhbərliyində tənəzzüldən çıxış yolları axtarırdı. Vəziyyətin mürəkkəbliyi çoxlu suallar doğurur, axtarışlara sövq edir, müxtəlif ideyalar, mülahizələr meydana çıxırdı. Və təbii ki, müxtəlif xarakterli qüvvələri həm daxilə, həm də xaricə fəaliyyətə, aktiv hərəkətə sövq edirdi.

70-ci illərin sonu – 80-ci illərin əvvəllərində Sov. İKP MK-nın Siyasi Bürosunda (faktiki olaraq, ölkə rəhbərliyində) üç türk vardı: Dinnühəmməd Kunayev (qazax), Şəraf Rəşidov (özbək) və əlli yaşlarında olan Heydər Əliyev... Zaman bu türklərdən üçüncüsünü təcridən ön mövqeyə – ruslarla təkbaşına mübarizə mövqeyinə çıxarırdı.

...80-ci illərdə sovet dövlətinin rəhbərliyində ardıcıl dəyişikliklər getdi. Baş katiblər biri digərini əvəz edir, Siyasi Büronun tərkibi dəyişirdi. Heydər Əliyev belə bir mürəkkəb dövrdə Moskvaya çağırıldı, Siyasi Büronun üzvü, Nazirlər Soveti Sədrinin birinci müavini oldu. Bu, sovet dövləti yaranandan bəri türk-müsəlman dövlət xadiminin gəlib çıxdığı ən böyük vəzifə idi... Tarixi bir qədər də geniş miqyaslı götürsək, ən gec XVII əsrdən bəri türk-slavyan-sovet dövlətinin rəhbərliyində ən yüksək vəzifə əldə etmiş türk, müsəlman idi...

80-ci illərin ortalarında artıq Heydər Əliyev sovet dövləti rəhbərliyində yalnız Azərbaycan xalqının yox,

ümumən türk-müsəlman xalqlarının lideri idi, türk dünyasının həm strateji, həm də taktiki problemlərini həll etmək yalnız onun üzərinə düşürdü. Və Heydər Əliyev döyüşürdü.

...Deyəsən, Allah sovet türklərinə o qədər də kiçik olmayan bir şans vermişdi. Qətiyyətli, müdrik, enerjili türkün ətrafında birləşmək, türklərin dağılmış hüquqlarını, səlahiyyətlərini bərpa etmək, bəlkə də, mümkün idi. Lakin türk respublikalarının rəhbərlərində bu dəfə də lazımı cəsarət olmadı. Rus şovinizmi isə ayaqda idi. M. Qorbaçov mənfur "perestrojka" fırıldaqına başlamışdı... Heydər Əliyevin qarşısında iki yol qalırdı: ya axıracan (təbii ki, məğlub edilənəcn!) döyüşmək, ya da öz karyerasını gözləyib gicbəsər M. Qorbaçovun avantürist sayıqlamalarını müdafiə etmək...

O, birinci yolu seçdi... Və Heydər Əliyevlə M. Qorbaçov ilk dəfə Qazaxıstan məsələsində üz-üzə gəldilər. M. Qorbaçov vaxtilə Siyasi Bürodə böyük nüfuzu olmuş Dinmühəmməd Kunayevi Qazaxıstan rəhbərliyindən kənarlaşdırmaq, yerinə rus G. Kolbinə qoymaq qərarına gəldiyini söylədi. Heydər Əliyev qəti şəkildə onun əleyhinə çıxdı: əvvəla, Dinmühəmməd Kunayev 20 ildən çoxdur ki, respublikaya uğurla rəhbərlik edir, nə olsun ki, yaşlıdır?.. Əgər Dinmühəmməd Kunayev çıxarılmadırsa, yerinə qazax qoyulmalıdır (məsələn, Nazirlər Sovetinin Sədri Nursultan Nazarbayev), rus yox!..

M. Qorbaçov və onu müdafiə edən, bir sözüne də yox deməyən Siyasi Büro "məqsədinə çatdı". Lakin Qazaxıstanda M. Qorbaçovun bu qərarına qarşı kütləvi çıxışlar oldu, həmin çıxışlar mərkəz tərəfindən "millətçilik" elan edildi... Qazaxıstan türk gəncliyinin milli hüquqlarını qorumaq üçün ayağa qalxmasında, ümumiyyətlə, qazax milli dövlətçilik şüurunun oyanmasında Heydər Əliyevin xidməti, elə bilirik ki, həmişə xatırlanacaqdır.

...M. Qorbaçovun Azərbaycanla bağlı nadan siyasəti, özbaşınalığı o həddə çatdı ki, 1987-ci ilin sonlarında Siyasi Büronun iclasında Heydər Əliyev onu ittiham et-

məli oldu. Baş katibin həyasızcasına dediyi "Sən Azərbaycanın işlərinə qarışma!" sözlərindən hiddətlənən keçmiş Azərbaycan rəhbəri, ümumən artıq azərbaycanlıların liderinə çevrilmiş Heydər Əliyev türkün son ümidi olan fiziki gücündən istifadə etməli oldu, əgər Siyasi Büronun üzvləri araya girib son dərəcə qəzəblənmiş türkü iclas salonundan çıxarmasaydılar, M. Qorbaçov layiq olduğu cəzasını, heç şübhəsiz, alacaqdı.

...Rus şovinizmi onunla üz-üzə dayanan sonuncu türkü də tərksilah etdi. Heydər Əliyev Moskvada təcrid edildi, onunla görüşmək qadağan olundu, hərəkətləri izləndi. Bu azmış kimi, doğma Azərbaycanda onun əleyhinə amansız təbliğata rəvac verildi. Və həmin təbliğat gədə-gədə Azərbaycan torpaqları da mənfur Ermənistan tərəfindən işğal edilirdi. Moskva bununla da kifayətlənməyib, Bakıya qoşun yeritdi, itaətsiz xalqı qəddarcasına cəzalandırdı...

80-ci illərin sonu, – 90-cı illərin əvvəllərində Azərbaycanda Heydər Əliyevin Vətənə dönməsinə münasibət birmənalı deyildi: Moskvanın "kadrlar"ı, hakimiyyətə can atan (lakin dövlət idarəçiliyi sahəsində səriştəsiz) qüvvələr, onlara qoşulmuş "maraqlılar"... "qüvvətli əl"dən (əslində "qüvvətli baş"dən!) çəkinirdilər; geniş xalq kütlələri, xüsusilə orta və yüksəkixtisaslı ziyalılar, yazıçılar, mədəniyyət, elm xadimləri, əmin-amanlıq tərəfdarları... isə təcrübəli dövlət xadimini gözləyirdilər.

...Heydər Əliyev Azərbaycana ölkənin ümumən məhv olmaq təhlükəsi altında olduğu zaman gəldi. Və Azərbaycanı nəinki xilas etdi, onu həm də türk dünyasının qabaqcıl məmləkətlərindən birinə çevirdi. Bu gün Azərbaycan haqqında danışmaq türk dünyası bərsində, Heydər Əliyev haqqında danışmaq isə türk böyüklərindən biri bərsində bəhs etmək deməkdir. Müstəqillik əldə etmiş heç bir (digər) türk dövlətinin başçısı bu səviyyəyə, ümumən türk dünyasının lideri olmaq səviyyəsinə gəlib çatmamışdır...

Zəngin dövlət idarəçiliyi təcrübəsi (və potensialı)

olan Azərbaycan Prezidenti türk dünyasının birliyi üçün nə qədər böyük işlər görmüşdürsə, ondan da böyük işlər görmək gücünə, imkanlarına malikdir. Burada söhbət gözəl nəzəri fikirlər söyləməkdən, "Çinə türk bayrağı sancmaq"dan getmir, konkret, perspektivli işlərdən gedir. Azərbaycan rəhbərliyinə yenidən gəldikdən, siyasi hakimiyyət əldə edildikdən sonra Heydər Əliyevin fəaliyyətində bir sıra sahələr aydın cizgiləri ilə seçilir:

Azərbaycanın iqtisadi, siyasi, ictimai problemlərinin həllində Türk dünyasının imkanlarından istifadə etmək;

Türk dünyasının qüvvələrini birləşdirmək, hər hansı türk dövlətinin (xüsusilə beynəlxalq) problemlərinin həllində Türk dünyasının birgə hərəkətini təmin etmək;

Türk dünyasının beynəlxalq nüfuzunun daha da gücləndirilməsinə çalışmaq və bunun üçün hər bir müstəqil türk dövlətinin imkanlarından yararlanmaq və s.

...Heydər Əliyevin Türk dünyasının problemləri ilə daha ardıcıl məşğul olduğu mərhələ 1993-cü ildən, müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildəndən sonra başlayır. İstanbulda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 2-ci görüşünün iştirakçılığında 5 iyul 1993-cü il tarixli müraciətində Heydər Əliyev demişdir: "İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı ölkələrinin – Türkiyənin, İrannın, Pakistanın, Əfqanıstanın, Qazaxıstanın, Özbəkistanın, Türkmənistanın, Qırğızıstanın, Tacikistanın, Azərbaycanın istifadə edilməmiş zəngin təbii sərvətləri, material ehtiyatları vardır. Onlardan birgə istifadə olunması əsl müsəlman intibahına çevriləcək, bütün bəşəriyyətin inkişafına töhfə verəcəkdir"... Bu müraciətdə türklük düşüncəsinin ən azı üç tarixi əlaməti əks olunur:

- 1) ayrı-ayrı türk dövlətlərinin müstəqilliyinin müdafiə olunması;
- 2) Türk (və ümumən müsəlman) dünyasının birliyinə çalışılması;
- 3) həmin birliyin dünyada harmoniya yaradılması.

na xidmət etməsi ideyasının müdafiəsi.

...Heydər Əliyev türk birliyinin möhkəmlənib inkişaf etməsinə Türkiyənin rolunu həmişə yüksək qiymətləndirmiş, Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradıcısı Mustafa Kamal Atatürkün tarixi fəaliyyətini dönə-dönə dəyərləndirmiş, onu "iyirminci əsrin bəşəriyyətə verdiyi böyük dühələrdən" saymışdır. Türkiyə haqqında müxtəlif vaxtlarda deyilmiş aşağıdakı sözlərin hamısı Heydər Əliyevə məxsusdur: "Türkiyə hazırda dünyanın siyasi durumunda nüfuzlu təsir qüvvəsinə malik, ümumbəşəri dəyərləri qorumaq əzmində olan, iqtisadi və mədəni səviyyəsi etibarilə inkişaf etmiş qüdrətli dövlətlərdən birinə çevrilmişdir...". "Azərbaycanlıların qəlbində Türkiyənin xüsusi yeri var...". "Türkiyə Azərbaycan üçün qardaş, dost ölkədir". "Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin qədim və zəngin tarixi var". "İndi Azərbaycan Respublikası bir müstəqil dövlət kimi Türkiyə Cümhuriyyəti ilə bütün sahələrdə əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə çalışır...". "Mən bu gün bir daha Türkiyə torpağına ayaq basmağıma, Türkiyə torpağına olmağıma görə özümü çox xoşbəxt hesab edirəm...". "Yeni doğulmuş müstəqil Azərbaycan dövləti Türkiyənin köməyini, yardımını, qayğınım daim hiss edir". "Hələ genc yaşlarımda kitablarımdan, qəzetlərdən Türkiyə haqqında, türk xalqı haqqında oxuyarkən Türkiyəyə həmişə həsrətə baxır, ona böyük marağ göstərir, Böyük Məclət Məclisinin işi barədə, onun qəbul etdiyi qərarlar barədə məlumatları həvəslə, diqqətlə oxuyurdum". "Bizim tariximiz bir, dilimiz bir, dinimiz biridir". "Türkiyə ilə Azərbaycan arasında indiyədək yaranmış əlaqələr yeni mərhələyə keçir". "... xalqlarımız bir kökdəndir... Hətta son dövrdə ayrı düşməyimiz də bu birliyimizi əlimizdən almamışdır. İndi biz bu birliyi davam etdirmək üçün bütün imkanlara malikik...". "Biz bir millət, iki dövlətik...". "Burada, bu salonda kimin türkiyəli, kimin azərbaycanlı olduğunu ayırmaq mümkün deyildir...". "Azərbaycanla Türkiyə arasındakı sədlər, sərhədlər, qadağalar, yasaqlar götürülmüş-

dür"... və s.

Heydər Əliyev 1994-cü ilin fevralında Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Süleyman Dəmirəlın dəvəti ilə Türkiyədə rəsmi səfərdə olarkən müxtəlif görüşlər keçirmiş, bu ölkə barəsində on illərlə ürayində, beynində daşdığı fikirlərinin əksəriyyətini ilk dəfə söyləmişdir...

90-cı illərin əvvəllərində hələ Naxçıvanda olarkən Heydər Əliyev Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirələ, Türkiyənin böyük ictimai-siyasi və dövlət xadimləri ilə tez-tez görüşmüş, sıx əlaqələr saxlamışdır... Müşahidələr göstərir ki, Süleyman Dəmirəl Azərbaycan Prezidentinin ən çox qiymətləndirdiyi, hətta özünə qarşı hesab etdiyi türk dövlət başçılarında, dünya ictimai-siyasi xadimlərindən biri (və bəlkə də, birincisi)dir. Heydər Əliyevin Süleyman Dəmirələ müraciətən dediyi aşağıdakı sözlər bunu bir daha sübut edir: "Türkiyə Cümhuriyyətinin beynəlxalq aləmdə xarici siyasətini aparmaqda, onu beynəlxalq təşkilatlarda təmsil etməkdə, Türkiyə Cümhuriyyətinin libəl dünya birliyində layiqli yer tutmasında sizin böyük xidmətləriniz var və buna görə də siz təkcə Türkiyədə yox, yalnız Türk dünyasında yox, bütün dünyada məşhur bir siyasi-ictimai xadimsiniz, dövlət xadimisiniz".

Heydər Əliyev daha sonra demişdir: "Azərbaycan xalqının sizə xüsusi hörmət və məhəbbəti vardır. Çünki xalqımız sizi çox yaxşı tanıyır, siyasi fəaliyyətinizi, dövlət fəaliyyətinizi həmişə izləyir. Təsədüfi deyil ki, hələ "soyuq müharibə" vaxtı, Sovetlər İttifaqı ilə Türkiyə Respublikası arasında münasibətlərin gərgin olduğu bir dövrdə, Azərbaycan Respublikası, xalqımız Sovetlər İttifaqının tərkibində olduğu bir vaxtda 25 il bundan öncə siz Türkiyənin Baş naziri kimi Sovet İttifaqına ilk səfər etmişiniz. Moskvada, Sovetlər İttifaqının başqa şəhərlərində olmusunuz. Biz o zaman hiss etdik ki, qəlbiniz, ürayiniz Azərbaycana da gəlməyi sizə əmr etmiş, Bakıya gəlməyi sizə tövsiyə etmişdir. Siz Bakıya, Azərbaycana gəldiniz".

Heydər Əliyev Süleyman Dəmirələ "böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün işinin etibarlı davamçısı kimi, onun böyük şagirdi kimi" qiymətləndirmiş, "Türk dünyasının, türk dövlətlərinin bir-birinə daha yaxın olması" yolunda hələ çox işlər görəcəyinə əminliyini ifadə etmişdir...

...Türkiyə, xüsusilə 20-ci illərdən başlayaraq, yalnız türkiyəlilərin deyil, ümumən dünya türklərinin mənavi vətəni olmuşdur. Sibir, Türküstan, Volqaboyu, Şərqi Avropa, Şimali Qafqaz, Azərbaycan türkləri həmin illərdən etibarən ümidlərini Türkiyəyə bağlamışdılar. Bunun bir səbəbi də o idi ki, cəza orqanlarının təqibindən qaçan yüzlərlə türk mücahidi 20, 30, 40-cı illərdə məhz Türkiyədə məskunlaşmışdılar: onların içərisində Əli bəy Hüseynzadə, Məmməd Əmin Rəsulzadə, Əhməd bəy Ağaoğlu, Zəkə Vəlidü Toğan, Yusif Akçura oğlu, İsa Yusif Alptəkin, Əhməd Cəfəroğlu... kimi böyük simalar vardı ki, elmi, ictimai-siyasi, mədəni-ədabi fəaliyyətlərinin sonuna qədər türkçülüyü Türkiyəçilik səviyyəsinə enməyə qoymamış, böyük ideallar uğrunda gərgin mücadilələr vermişlər. Və beləliklə, Türkiyə faktiki olaraq, bir neçə on il (əlli ildən artıq) ümumən türklərin vətəni olmuşdur...

...Heydər Əliyev, görünür, Türkiyəni bir də ona görə sevmişdir ki, bütün Türk dünyasından Türkiyəyə yollar uzandıqı kimi, Türkiyədən də bütün Türk dünyası görünürdü (və bu gün də görünməkdədir). Yalnız uğurları ilə deyil, həm də qüsurları, problemləri ilə... Türkiyə təkcə həmin uğurlara sevinmir, problemlərin həllinə, mübahisələrə, dedi-qodulara da səbrlə münasiflik edir.

...Heydər Əliyevin tarixi Türküstan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmanistan, Qırğızıstan... ilə, həmin türk regionlarının dövlət xadimləri, siyasi-ictimai liderləri ilə əlaqələri sovet dövründə sıx olmuş, sovet dövlətinin süqutundan sonra isə yeni milli-ideoloji məzmun kəsb etmişdir.

Qazaxıstana, onun rəhbərliyində gedən proseslərə,

rus şovinizminin bu proseslərə müdaxiləsinə Heydər Əliyevin münasibəti barədə artıq bəhs etmişdik. Çox keçmədi ki, həmin münasibətin yeganə düzgün münasibət olduğunu tarix təsdiq elədi: Heydər Əliyevin adını böyük uzaqgörənliklə qeyd etdiyi Nursultan Nazarbayev respublika rəhbərliyinə gəldi.

...1994-cü ilin martında Çinə rəsmi səfərdən Bakıya qayıdan Heydər Əliyev Almatıda dayanır və Nursultan Nazarbayevlə görüşür. Azərbaycan Prezidentinin həmin görüşdəki çıxışı olduqca maraqlı, türk dövlətləri başçılarının münasibətləri baxımından olduqca təsirlidir: "Əvvəlcə qeyd etmək istəyirəm ki, mən özüm Almatıda dayanmağı xüsusi olaraq planlaşdırdım ki, məhz Nursultan Abişeviçlə görüşə bilim. Başqa sözlə, söhbət təkcə texniki ehtiyacdən deyil, həm də mənim Nursultan Abişeviçlə görüşmək, danışmaq arzumdandır". Azərbaycan Prezidenti əlavə edir: "Biz onunla çoxdan dostuq. İndi üzərimizə böyük məsuliyyət götürdüyümüz bir vaxtda, əsrlərlə dostluq etmiş xalqlarımızın taleyi üçün böyük məsuliyyət daşdığımız bir vaxtda (*kursiv bizimdir* – N.C.), şübhəsiz ki, görüşlərimiz, fikir mübadiləsi aparmağımız tələb olunur. Buna görə də mən bu gün Nursultan Abişeviçlə məmnuniyyətlə görüşdüm. Biz dövlətlərarası münasibətlərimizin bir çox məsələlərinə dair fikir mübadiləsi etdik..."

Türküstan respublikaları, həmin respublikalarla Azərbaycanın çoxtərəfli əlaqələri, əməkdaşlığı və s. barədə Heydər Əliyevin, görünür, ilk proqram əhəmiyyətli fikirləri Türk dövlətləri başçılarının İstanbulda keçirilən 2-ci zirvə toplantısında söylənmişdir. ... Azərbaycan Prezidentinin İstanbula yola düşərkən Bakıda, hava limanında jurnalistlərə dediyi aşağıdakı sözlər diqqəti cəlb edir: "Şübhəsiz ki, zirvə toplantısı bizim xalqlarımızın (türk xalqlarının – N.C.), müstəqil ölkələrimizin (türk dövlətlərinin – N.C.) bu günü və gələcəyi üçün əhəmiyyətli yoldur. Yəni bizim türk mənşəli, türkdillil xalqlarımızın, tarixi, milli, mənavi ənənələri eyni və yaxud bənzər olan xalqlarımızın hər birinin

müstəqil dövlət kimi mövcud olması, onların həm dövlətlərarası əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi, möhkəmləndirilməsi, həm də bu əlaqələrdən istifadə edərək tarixi irsimizi, keçmişimizi canlandırmaq və onun əsasında xalqlarımızı daha da yaxınlaşdırmaq dünyanın indiki mübarək proseslərdən gedən bir dövründə çox mühümdür. Ona görə də mən bu görüşə böyük əhəmiyyət verirəm. Orada hansı sənədin imzalanıb-imzalanmamasından asılı olmayaraq, elə bu görüşlərin özü, fikir mübadiləsi, həmin ölkələrin prezidentlərinin ünsiyyəti – bunlar hamısı respublikamızın həm iqtisadi, həm mədəni, elmi, həm də bütün başqa sahələrdə bundan sonra da bir-biri ilə sıx əlaqələr yaratması üçün imkanlar açacaqdır"... Və 2-ci zirvə toplantısının açılışında Azərbaycan Prezidenti bu fikri daha da inkişaf etdirib demişdi: "Bizim toplantı xalqlarımızın, ölkələrimizin tarixi kökləri, əsrlər boyu toplanmış adət-ənənələrinin birliyi, dil birliyi və fəaliyyət birliyi əsasında qurulub. Bu, çox böyük əsasdır. Ona görə də bu əsada bizim ölkələr arasında bütün sahələrdə əməkdaşlığı inkişaf etdirməyə, genişləndirməyə, bütün istiqamətlərdə bu əməkdaşlığı təmin etməyə bizim böyük imkanlarımız var. Azərbaycan Respublikası belə qərara gəlib ki, bundan sonra da bu imkanlardan istifadə etsin və əməkdaşlığı genişləndirsin (*kursiv bizimdir* – N.C.)..."

... Həmin nitqində Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin türk dövlətləri ilə əlaqələrində, ümumən xarici siyasətində artıq neçə illər kölgədə qalmış bir məsələyə işıq saldı. O, ancaq dahi diplomatlara (və Türk dünyasının birliyi uğrunda hər cür mücadiləyə hazır böyük türkçülərə!) xas olan bir açıqlıqla dedi: "... Ancaq bir həqiqəti də qeyd etmək istəyirəm ki, ölkələrimiz (söhbət türkdillil ölkələrdən gedir – N.C.) müstəqillik əldə edəndən sonra, iki il bundan öncə Ankarada bizim ölkələrimizin rəhbərləri toplaşib, görüşüb birgə bəyanat qəbul edəndən sonra, ola bilər ki, Azərbaycan tərəfinin buraxdığı səhvlər nəticəsində Azərbaycan Respublikasının Qazaxıstanla, Özbəkistanla, Türk-

mənistanla, Qırğızıstanla əlaqələri çox zəif olub. Təxmini bir il bundan öncə, mən Azərbaycan Respublikasına başçılıq etməyə başladığım gündən bu qardaş respublikalarla əlaqələrin bərpa olunması üçün çox çalışmışam və bildirmək istəyirəm ki, bu əlaqələrin zəifləməsi və bəzən də qırılması (kursiv bizimdir – N.C.) səbəbləri ancaq Azərbaycandır". Azərbaycan Prezidenti daha sonra dedi ki, "ona görə də Azərbaycan tərəfindən bu əlaqələrin uzun müddət zəiflədilməsinə görə də, xüsusən 1992-ci ildə Ankara bəyannaməsindən sonra Azərbaycan tərəfindən bu dövlətlərlə əlaqələri inkişaf etdirmək üçün təşəbbüs göstərilmədiyinə görə mən dostlarımdan, qardaşlarımdan üzr istəyirəm və bunu etiraf edirəm. Eyni zamanda bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan bu əlaqələrin gücləndirilməsinə çalışır və bundan sonra da çalışacaqdır...

Ümumiyyətlə, bir kökdən, bir mənşədən olan və adət-ənənələri bir olan xalqların, ölkələrin, dövlətlərin əməkdaşlığının böyük gələcəyi var və mən hesab edirəm ki, biz bu imkanlardan səmərəli istifadə etməliyik".

...Etiraf edək ki, Heydər Əliyev Türkünstanın dövlət başçıları Nursultan Nazarbayev, İslam Kərimov, Saparmurad Niyazov (Türkmənbaşı), Əsgər Akayev ilə görüşlərində, münasibətlərində öz ağsaqqallıq missiyasını, Türk dünyasının lideri vəzifəsini məharətlə yerinə yetirir. Təcrübəli dövlət adamının, müdrik ictimai-siyasi xadimin qeyri-adi nüfuzu qısa bir müddətdə Türkünstana yayılmış və həmin ölkələr, onların münasibətləri, beynəlxalq mövqeləri üçün nə qədər böyük əhəmiyyətə malik olduğunu artıq göstərməkdədir. Heydər Əliyev uzaqgörəndir, qətiyyətlidir, lakin, eyni zamanda səbirlidir, hadisəni mahiyyətdən, təsadüfi zərurətdən ustalıqla ayırır. Bu isə ona Türkünstan respublikaları ilə münasibətdə çox geniş səlahiyyətlər verir... Digər tərəfdən, Mərkəzi Asiya türklüyünün Türkiyəyə, oradan da Qərbi Avropaya yolunun ən kəməsi Azərbaycandan keçir. Şimal-qərbdən və cənub-qərbdən keçən yollar, əslində, tarixi-ənənəvi yoldan ("İpək Yolu"ndan!) çıxmaq de-

məkdir. Bunu Azərbaycanın köhnə rəhbərliyi bilmirdi, Heydər Əliyev isə bilirdi.

...Son illərin müşahidəsi göstərir ki, Türk dünyasının iqtisadi, siyasi, mədəni əlaqələri türk dövlətlərinin bu sahələrdəki əməkdaşlığı barədə hərdən bir "xaric" düşünən, aradır da "müxalif" hərəkət edən türk dövlət başçısı Saparmurad Niyazov (Türkmənbaşı) olmuşdur. Türk dövlət başçılarının 2-ci zirvə toplantısında mətbuat konfransında söylədiyi aşağıdakı mülahizələr Türkmənbaşının mürəkkəb tarixi proseslərə dərin (və ümumtürk mənafeləri mövqelərindən!) yanaşmada çətinlik çəkdiyini göstərir: "... Prinsip etibarilə biz Azərbaycanın Qərbi konsorsiumu ilə imzaladığı müqavilənin əleyhinə deyilik. Yeganə məqsəd bu olmalıdır ki, heç kim bir-birindən şübhələnməsin, heç kim fikirləşməsin ki, biri digərinin hesabına fayda götürməyə çalışır və Xəzər dənizi hansısa çəkişmə, mübahisə, qeyri-sabitlik obyektinə çevrilməsin... Xəzərlə bağlı məsələlərdə müvafiq dövlətlərin ehtiyat etməsini başa düşmək mümkündür. Bu gün bizlərdən kimsə bir iş görəkən qonşular buna həmişə şübhə ilə yanaşırlar. Bizim də Hollandiya və Argentina firmaları ilə sazişlərimiz var, onlar Xəzər dənizinin sahilində işləyirlər. Lakin biz mövcud neft mədənlərində hasilatın artırılması barədə saziş bağlamışıq və gəliyi yarı böləcəyik. Xəzərin Türkmənistan sahillərindəki səlfində iş görmək barədə də danışıqlar aparacağıq"... Və Saparmurad Niyazov türk dövlətləri başçılarının məclisində yuxarıdakı sözlərin ardınca öz strateji mövqeyini belə bəyan etmişdir: "... Əgər Rusiya ilə saziş bağlamaq sərfəli olarsa, onunla, İranla sərfəli olarsa, onunla saziş bağlayacağıq".

"Xəzər dənizi hansısa çəkişmə, mübahisə, qeyri-sabitlik obyektinə çevrilməsin" deyə Türkmənbaşı, elə bil ki, Xəzəri tarixi ənənələrə baxmadan iki daşın arasında bölüşdürüb, öz payını daha yüksək qiymətə (kim çox verdi!) satmaq istəyir. Halbuki Xəzər dənizi türk dövlətlərini məhz bölünməzliyi ilə birləşdirməlidir...

Və yeri gəlməşkən, Xəzər hövzəsi türk (eləcə də

qeyri-türk) dövlətlərindən ancaq birinin – Azərbaycanın paytaxtı Xəzər dənizinin bilavasitə sahilində yerləşir. Yalnız Azərbaycan Prezidentinin iş kabinetindən baxanda qədim türk tayfalarından birinin adını daşıyan Xəzər dənizi görünür... “Coşqun Xəzər oynar ayaqlarında...”

...1994-cü il oktyabr ayının sonlarında Heydər Əliyev Türkmənistanın müstəqillik qazanmasının 3-cü ildönümü şənliklərində iştirak etmək üçün Aşqabada gəlir. Azərbaycan Prezidentinin məqsədi, heç şübhəsiz, sadəcə, şənliklərdə iştirak etmək deyildi, Aşqabada jurnalistlərə verdiyi müsahibədə daha böyük (əslində, tarixi!) bir məqsəd izlədiyini etiraf etmişdi: “... Türkmənistan bizə qonşu, dilimizə və keçmişimizə görə yaxın bir ölkədir. Ona görə də mən istəyirəm ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələri möhkəmləndirək. Vaxtilə böyük səhvlər buraxılıb, Azərbaycan Orta Asiya, ümumiyyətlə, Mərkəzi Asiya ölkələrindən uzaqlaşdırlar. Mən istəyirəm ki, bu, aradan götürülsün. Güman edirəm ki, belə tədbirlər gələcəkdə keçmiş “İpək Yolu”nun canlandırılmasına kömək edəcəkdir”...

Heydər Əliyevin müstəqil Türkmənistan dövlətinin 3-cü ildönümü münasibətilə dediyi aşağıdakı sözlər, bir tərəfdən, böyük türk dövlət xadiminin bir türk dövlətinin uğurlarına ürəkdən gələn sevincini ifadə edirsə, digər tərəfdən, həmin dövlətin rəhbərliyini türk birliyi mövqeyində möhkəm dayanmağa çağırır: “Mən Türkmənistanın bu üçillik müstəqillik dövründə əldə etdiyi nailiyyətləri, prezident, dostum və qardaşım Saparmurad Türkmənbaşının xidmətlərini xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Hörmətli Prezident Saparmurad Türkmənbaşı ilə biz çox illərdir ki, dostuq, tanışuq. Vaxtilə bir yerdə də işləmişik. İndi də qonşu ölkələrə rəhbərlik edirik. Ona görə dünən də, bu gün də Türkmənistanın son dövrdə (mən əvvəllər də Türkmənistanda olmuşam), xüsusilə müstəqillik qazanananda sonra hörmətli prezident Türkmənbaşının rəhbərliyi altında əldə etdiyi nailiyyətlər mənə qəlbən çox sevindirici... Müsəlman dövlətləri-

nin – Pakistan, Türkiyə, Türkmənistan, İran və Azərbaycanın rəhbərlərinin burada, Türkmənistan torpağında, qədim türk torpağında toplanması çox böyük hadisədir”.

...Heydər Əliyevin Türkmənistan səfəri Azərbaycan Prezidentinin müstəqillik yolları ilə addımlayan tarixi Türküstan – Orta Asiyaya ilk səfəri idi və bu səfərin nəticələri ilə əlaqədar Heydər Əliyev demişdir: “Güman edirəm ki, gələcəkdə əməkdaşlığımız üçün çox böyük imkanlar var və Saparmurad Niyazovla danışıq ki, bu imkanlardan hər iki tərəf istifadə etməyə çalışacaqdır”.

...Təbii ki, Türk dünyası Türküstandan, Mərkəzi Asiyadan çox genişdir: Yakutiya, Sibir türkləri var; Volqaboyu türkləri tatarlar, başqırlar, çuvaşlar var; Şimali Qafqaz türkləri var... Onların hamısı sovet dövründən (və dövlətdən!) keçmişlər, indi isə Rusiyanın vətəndaşlarıdır. Heydər Əliyev onların gələcəyini necə görür? Bunu deyə bilmərik, ancaq bir məsələ aydındır ki, həmin xalqların ictimai-siyasi problemlərini ən dəqiq şəkildə, vaxtilə Sovet dövlətinin rəhbərlərindən biri olmuş Heydər Əliyev bilir...

Türk dünyasının fəxri, yaxud böyük türklərdən biri Heydər Əliyevin portretini böyük şəxsiyyətin aşağıdakı sözləri tamamlayır: “Özünün yeni yüksəliş dövrünü yaşayan çağdaş Türk dünyası bəşər sivilizasiyasına yeni misilsiz nümunələr vermək iqtidarındadır. Bu gün öz suverenliyini əldə etmiş bir çox türk cümhuriyyətlərinin bu sıraya qoşulması Türk dünyasının gələcəyinə işıqlı ümidlər oyadır. İqtisadi, siyasi və mədəni həyatın sıx telləri ilə birləşməyə başlamış türk xalqları yeni dünyanın mühüm amillərinə birinə çevrilməkdədir”.

...Müasir dünya yalnız iqtisadi, sosial-siyasi münasibətlər dünyası deyil, həm də etnik münasibətlər (və münasibətlər) dünyasıdır. Odur ki, bu və ya digər bir xalqın millətlər yarışında öncül sıralarda getməsi üçün

tarixən qazandıǵı etnik potensialdan tələb olunan səviyədə istifadə etməsi lazım gəlir.

Azərbaycan xalqı, azərbaycanlılar dünyanın müxtəlif ölkələrində – Azərbaycan Respublikasında, İranda, Rusiyada, Türkiyədə, Gürcüstanda, ABŞ-da, İngiltərədə, Almaniyada, Fransada, Skandinaviyada, Baltıqyanı ölkələrdə və digər yerlərdə yaşasalar da, onları birbirinə bağlayan olduqca möhkəm mənəvi-ideoloji vasitələr vardır: bu, ana dilidir, ata yurdu Vətəndir, tarixən formalaşmış etnik-mədəni sistemdir... Və milli liderdir!.. Müşahidələr göstərir ki, Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətində müstəqil Azərbaycan dövlətinin daxili möhkəmliyini, xarici (beynəlxalq) nüfuzunu qorumaq nə qədər möhtəşəm yer tutursa, Azərbaycan xalqının dünya azərbaycanlılarının milli birliyi, dünya xalqları içərisində özünəlayiq mövqe qazanması uğrunda mübarizə də o qədər mühüm əhəmiyyət daşıyır. Görkəmli dövlət xadimi dəfələrlə qeyd etmişdir ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının inkişafında dünyanın müxtəlif ölkələrinə yayılmış azərbaycanlıların həmrəyliyi, mənəvi-ideoloji, siyasi köməyi böyük rol oynayır. Bir xalq olaraq əsas vəzifələrimizdən biri həmin həmrəyliyi gücləndirməkdən, həmin köməyin daha ardıcıl, daha intensiv xarakter almasını təmin etməkdən ibarətdir. Dünyanın müxtəlif ölkələrinə səfərlərində Azərbaycan icmalarının nümayəndələri ilə görüşüb onlara hərtərəfli dəstək verən Azərbaycan Prezidenti dünya azərbaycanlılarının konsolidasiyası, milli birliyi uğrunda mübarizəni müstəqil Azərbaycan dövlətinin siyasəti səviyyəsinə qaldırmışdır.

Müasir dünya artıq ümumbəşəri dəyərlərlə yaşadığını çox tez-tez bəyan etsə də, reallıq çox zaman bunun əksini göstərir. Son illərin beynəlxalq təcrübəsi dönəmə sübut etdi ki, milli ehtiraslar dünyanın siyasi xəritəsini dəyişməyə, böyük fəlakətlər törətməyə qadirdir. Qonşu xalqların ərazisinə göz dikən, hay-küy salaraq öz kiçik problemlərini böyük ölkələrin parlamentlərində, beynəlxalq forumlarda vaxtaşırı müzakirə etdi-

rən, bu yolla dünyanın zəhləsini tökən “narahat” xalqların cılız etnik hissələri Yer kürəsinin normal xalqlarından ehtiyatlı olmağı tələb edir. Ümumən türk xalqlarına, xüsusilə azərbaycanlılara qarşı amansız hücum – “səlib yürüşü”nə başlamış erməni faşistlərinin başını dumanlandıran da həmin hissələrdir. Odur ki, beynəlxalq siyasi həyatın özü dünya xalqlarının birlikdə yaratdıqları ümumbəşəri dəyərlərə hörmət etməklə yanaşı, milli birliyə nail olmağı, düşməne qarşı birgə çıxış etməyi, birgə müdafiə olunmağı tələb edir.

Müşahidələr göstərir ki, dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinə təkan verən ilk hadisə də Azərbaycan dövlətini (və dövlətçiliyini) gözəyən təhlükə oldu. Erməni qəsbkarlığına qarşı mübarizədə formalaşan həmin həmrəylik lazımi miqyas alıb tələb olunan effekt verməyə də, hər hansı milli təhlükə qarşısında birləşməyin ilk böyük təcrübəsini verdi. Lakin etiraf etmək lazımdır ki, bu, stixiyalı, inersiyalı bir həmrəylik idi, hələ ideoloji məzmun kəsb etməmişdi. Bunun üçün böyük ideologiya (və həmin ideologiya ilə silahlanmış milli lider!) lazım idi.

H. Əliyev dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi, milli birliyi uğrunda mübarizəyə respublikaya, Naxçıvana qayıtdığı ilk aylardan başladı. 1991-ci il dekabrın 16-da Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi hər il dekabr ayının 31-nin Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü kimi qeyd olunması barədə qərar verdi. Həmin qərarın qəbul edilməsi Ali Məclisin Sədri H. Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü idi. Və 1991-ci ilin 31 dekabrı Naxçıvanda müxtəlif ölkələrdən, xüsusilə İrandan, Türkiyədən gəlmiş azərbaycanlıların iştirakı ilə bayram edildi. Naxçıvan MR Ali Məclisinin qərarı Azərbaycan Respublikası Ali Soveti tərəfindən rəsmən müdafiə edilsə də, Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü Azərbaycan Respublikası miqyasında yalnız 1993-cü ildə (yenə də H. Əliyevin təşəbbüsü ilə) qeyd edildi.

...Azərbaycan Prezidenti bununla kifayətlənməyərək, xarici ölkələrə səfərlərində azərbaycanlılarla gə-

rüşməyə xüsusi diqqət yetirməklə, onların nəzərinə çatdırdı ki, formallaşmaqda olan Azərbaycan dövlətinin bütün azərbaycanlılara ehtiyacı var... Və bunun nəticəsi idi ki, Azərbaycan Prezidenti rəsmi səfər etdiyi ölkələrdə (hətta qonşu ölkələrdə də) yaşayan azərbaycanlılar həmişə böyük məmnunluq hissi ilə onun görüşünə gəlmiş, səfərdən sonra isə həmin azərbaycanlıların həm bir-biri, həm də Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələri genişlənməmişdir.

...Dünyada nə qədər azərbaycanlı olduğunu dəqiq demək çətindir. Təxmini hesablamalara görə, müxtəlif ölkələrdə 50 milyona qədər azərbaycanlı yaşayır ki, bunların 10 milyona qədəri azərbaycanlıların tarixi vətənindən kənarında, onlarla ölkədə məskunlaşmışdır. Həmin ölkələr içərisində əsas yeri Rusiya, Ukrayna, ABŞ, Almaniya, Fransa, Hindistan, Pakistan, İsveç, Norveç, Kanada... tutur.

Şübhəsiz, azərbaycanlıların milli həmrəyliyinin həm miqyasca, həm də keyfiyyətcə əsasını Azərbaycanın Şimalı və Cənubu arasındakı əlaqə təşkil edir. Bu, olduqca mürəkkəb etnososial, etnosiyasi hadisədir... Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın Cənubunda, yaxud İran Azərbaycanında 30 milyona yaxın azərbaycanlı yaşayır ki, onların ana dilində məktəbləri, milli düşüncələrini ifadə etmək, inkişaf etdirmək üçün sosial-siyasi təsisatları yoxdur. Onlar İran İslam Respublikasının vətəndaşlarıdır. Lakin etiraf etmək lazımdır ki, İranda öz tarixi vətəninə yaşayan on milyonlarla azərbaycanlı milli müqəddəratın təyin olunduğu XX əsrdə dəfələrlə siyasi müstəqillik uğrunda mücadiləyə qalxmışdır. Bu gün də İran azərbaycanlılarının azadlıq eşqi kifayət qədər yüksəkdir. Bununla belə, İranda azərbaycanlıların müntəzəkçilik problemi vardır. Burada söhbət ondan gəlir ki, milli (və demokratik) dövlətin olmaması, xalqın etnososial birliyinin siyasi-ideoloji səviyyədə özünümüdəfiəsinə imkan verməmişdir. İş o yerə gəlib çıxmışdır ki, bu gün İranda hələ xalq kimi formalaşmamış, ümummilli düşüncəyə yiyələnməmiş türk-Azərbaycan

tayfaları mövcuddur... Əlbəttə, beynəlxalq prinsiplərə görə, Azərbaycan dövlətinin İranda daxili işlərinə qarşmaq səlahiyyəti yoxdur (və dövlət tərəfindən həmin prinsipi ciddi əməl olunur!), lakin on milyonlarla insana öz milli müəyyənliyini, etnik xarakterini unutturmağa çalışmaq da heç bir beynəlxalq prinsipə uyğun gəlmir... Azərbaycanın Şimalı və Cənubu arasındakı münasibətlərin inkişafına bir də ona görə ehtiyac vardır ki, bu gün Qərbi ölkələrində məskunlaşan azərbaycanlıların əksəriyyəti məhz Cənubdandır. Şübhəsiz Cənub arasındakı etnokulturoloji, etnosiyasi münasibətlər normal olmasa, Qərbi ölkələrindəki azərbaycanlılar özlərini hər iki Azərbaycanın övladı saymağa çətinlik çəkmə bilərlər. Bizim fikrimizə, tarixi Azərbaycanda etnik-ideoloji həyatın sabitliyi İran İslam Respublikasını daha çox maraqlandırmalı, özünü doğrultmayan "millət-İran" siyasətindən əl çəkib, İran azərbaycanlılarının öz etnokulturoloji sistemləri daxilində sivil qaydalara uyğun olaraq inkişafı üçün şərait yaratmalıdırlar.

...Azərbaycanlıların tarixi vətəni yalnız Azərbaycanın Şimalı ilə Cənubundan ibarət deyil, artıq deyildi-yi kimi, həmhüddət regionlarda-Türkiyədə, Gürcüstanda, Dağıstanda, İraqda yaşayan azərbaycanlılar da öz tarixi vətənlərindədirlər. Azərbaycan Respublikası (və Azərbaycan Prezidenti) həmin azərbaycanlılara xüsusi diqqət yetirir, onların problemləri ilə daim maraqlanır. Birinci növbədə Gürcüstan, Dağıstan azərbaycanlıları ilə... Əslində, onlar da özlərini Azərbaycandan heç zaman ayrı təsəvvür etməmişlər.

Dünya azərbaycanlılarının həm mədəni, həm ideya-siyasi baxımdan fəal hissəsini Qərbi ölkələrində, o cümlədən Rusiyada yaşayan azərbaycanlılar təşkil edir. Onlar, xüsusilə son illər, birinci növbədə, müstəqil Azərbaycan dövlətinin yüksəlişi (və Azərbaycan Prezidentinin mübarizəsi!) nəticəsində etnik-mədəni, sosial-ideoloji baxımdan təşkilatlanmağa, hətta bu və ya digər dərəcədə lobbiçilik fəaliyyəti ilə məşğul olmağa başlamışlar. ABŞ-da, Fransada, Almaniya, İngiltərədə, Skan-

dinaviya ölkələrində... də Azərbaycan diasporu kifayət qədər inkişaf etmiş, müxtəlif mədəniyyət mərkəzləri yaradılmışdır ki, onlar Azərbaycan dilinin, ədəbiyyatının, incəsənətinin dünyada tanınmasında, müstəqil Azərbaycan ideallarının beynəlxalq səviyyədə müdafiəsində müəyyən xidmətlər göstərirlər. Hər şeydən əvvəl, Ermənistan, Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münacişəsi barədə tarixi (və müasir) haqiqətin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında onların üzərinə böyük vəzifələr düşür.

...Azərbaycan Prezidentinin dəfələri qeyd etdiyi kimi, əgər Azərbaycan belə bir münacişənin, müdaxilənin predmeti olmasaydı, indi daha sürətlə inkişaf edib, dünyanın müasir səviyyəli ölkələrindən, güclü dövlətlərindən birinə çevrilmişdi. Ermənistanın azərbaycanlılara qarşı təcavüzü artıq regional hədudları keçib planetar səciyyə daşırmağa başlamış, dünyanın müxtəlif ölkələrində məskunlaşmış, siyasi nüfuzla, geniş maddi imkanlara malik ermənilər həmin məsələni vətəndaşı olduqları ölkənin dövlət orqanlarında, parlamentlərində öz xeyirlərinə hall etməyə çalışırmaqla artıq xeyli siyasi tərəfdarlar tapmağa nail olmuşlar. Həmin ölkələrin gənc Azərbaycan diasporu isə heç bir məhdudiyət, prinsip gözləməyən əxlaqsız erməni təbliğatına müqavimət göstərməkdə çətinlik çəkir. Çox zaman erməni mövqeyinin müdafiəsi işini məhz erməni kilsəsi üzərinə götürdüyündən həmin mübarizə, münacişə dini-ideoloji xarakter alır... İslam dini isə ümumbəşəri bir dünyagörüşü formasıdır, etnik, yaxud milli münacişələrə qarışmır, daha çox mənəvi-əxlaqi problemlərlə məşğul olur. Lakin xüsusi sübuta ehtiyac yoxdur ki, İslam dini (bizim dinimiz!) bizim xalqımızı qoruyalıdır; yalnız ümumi şəkildə deyil, beynəlmilətçilik düşüncəsi ilə deyil, konkret şəkildə qoruyalıdır. Və bunun üçün biz dinimizin imkanlarından istifadə etməliyik... Azərbaycan xalqının, azərbaycanlıların milli-mənəvi xarakterinin əsaslarından birincisini türkçülük təşkil edir, ikincisi, heç şübhəsiz, İslam dinidir.

...Dünyanı idarə etmək məsuliyyətini öz üzərinə götürmüş beynəlxalq təşkilatlar, siyasi xadimlər Qafqazdakı münacişələrin hallında Azərbaycan Prezidentinin nüfuzuna ümid edirlər. Ona görə ki, H. Əliyev dünya ictimaiyyətinin nəzərində belə bir böyük siyasi nüfuz qazanmışdır. O, dəfələrlə beynəlxalq miqyaslı problemlərin müzakirəsində iştirak etmiş, həlledici fikirlər söyləmişdir. H. Əliyev yalnız Azərbaycanın, ümumən azərbaycanlıların rəhbəri deyil, dünyanın gələcəyi üçün məsuliyyət daşıyan böyük ictimai-siyasi xadimlərdəndir... Lakin yer üzündə mövcud olduqları müddətdə bir nəfər də olsun normal düşüncəli dövlət xadimi yetirə bilməyən ermənilərin xarakteri, münacişəyə qoşulma mənalari, ondan istifadə "bacarıq"ları elədir ki, normal, müasir düşüncə ilə onlara cavab vermək, prinsip etibarilə, mümkün deyil. Bu gün ermənilərlə konstruktiv söhbət aparmaq üçün heç bir şərait yoxdur. Elə bir adam, təşkilat tapmaq mümkün deyil ki, bu millətin adından danışmaq səlahiyyətinə malik olsun, özünü ermənilərin lideri olaraq sərbəst, orta əsrlərdə formalaşmış erməni mifindən azad hiss edərkən ikitərəfli, yaxud çoxtərəfli danışıqlar apara bilsin. Ona görə ermənilərlə danışıqın çox az şey verəcəyini nəzərə alan H.Əliyev bütün diqqətini müvəqqəti sülh şəraitində Azərbaycan dövlətçiliyini sürətlə inkişaf etdirməyə, düşmən üzərinə taktiki yox, məhz strateji qələbə qazanmağa vermişdir. Doğrudan da, yalnız Azərbaycanı deyil, bütövlükdə dünyanı mənfur erməni mifindən xilas etməyə artıq böyük ehtiyac vardır... Ermənilərin onlara sığınacaq verməmiş, ərazilərində dövlət yaratmaq üçün şərait yaratmış azərbaycanlılara növbəti xəyanəti dünya xalqlarına, dünya "əfkari-ümumiyyə"sinə nə qədər tez çatısa, dünya onu gözləyən fəlakətdən o qədər tez qurtaracaqdır.

...Azərbaycanlıların beynəlxalq həmrəyliyi yalnız Azərbaycan xalqı (və dövlətçiliyi) üçün böyük siyasi əhəmiyyət kəsb etmir, həm də tarixi Azərbaycan regionunda, ümumən dünyada siyasi-ideoloji harmoniya yaratmaq prosesində fəal iştirak etmək üçün geniş imkan

lar açır.

Azərbaycanın itirilmiş torpaqlarını müharibə yolu ilə qaytarmaq barədə son illər müxtəlif təkidli tələblər irəli sürülür... Əlbəttə, bu tələblərə yalnız ilk baxışda ciddi yanaşmaq mümkündür. Əslində isə bu gün dünya müharibə, zor dili ilə danışımağı qəbul etmir. Və bu gün dünyada gedən müharibələr, əlbəttə, bunları klassik mənada müharibə hesab etmək olmaz, faktiki olaraq heç nəyi həll edə bilmir. Bunun klassik nümunəsi Çeçenistandır... Bu gün dünyada qarşısızalmaz bir sürətlə ideoloji müharibə gedir. Və ermənilər bunu bizdən yaxşı bilirilər... Elə əvvəlcədən ciddi müharibə etməyiblər. Bizim torpaqlarımızın itirilməsi Ermənistanın apardığı qalibyyətli müharibənin nəticəsi deyil. Ermənilər qarşı tərəfin hazırsızlığından, siyasi-ictimai cəhətdən mütəşəkkil olmasından istifadə edib qarışıqlıq saldılar, Azərbaycanın Moskvadakı düşmənlərini hərəkətə gətirdilər, dünya ictimaiyyətini aldatdılar və istədiklərinə müvəqqəti də olsa çatdılar... Azərbaycan xalqı ermənilərə ideoloji müharibə elan etməli, onların iç üzünü açıb bütün dünyaya göstərməlidir. Dünya bilməlidir ki, yalnız Qarabağ deyil, Ermənistan adı ilə tanınan ərazi də son dövrlərə qədər azərbaycanlılara məxsus olmuşdur.

Azərbaycanlıların dünyadakı milli tarixi mövqelərini bərpa etmək, Azərbaycan xalqının beynəlxalq hüquqlarını qorumaq üçün dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlıların birləşməsi artıq elə bir tarixi zərurətdir ki, bunsuz milli iradəni bütün gücü ilə ifadə etmək mümkün deyil.

...Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, dünya azərbaycanlılarının milli lideri H. Əliyev 2000-ci ilin 22 iyununda azərbaycanlıların Moskvada keçirilən ümumrusiya konqresindəki nitqində demişdir ki, "xalqımız istedadlı, bacarıqlı xalqdır. Xalqımızın bütün tarixi buna parlaq sübutdur. Lakin mən Azərbaycanda işlədiyim əvvəlki vaxtlarda həmişə demişəm ki, öz ərazisinin hüddurları, sərhədləri daxilində qapanıb qalan heç bir xalq bütün dünya ictimaiyyətinin, bütün dünya sisteminin

sürəti ilə inkişaf edə bilməz. Yəni mən həmişə milli məhdudluq hissələrinin əleyhinə olmuşam... Yeri gəlmişkən, güman edirəm, dünyada elə adamlar var ki, onlar öz genlərinə görə çox qabiliyyətli doğulurlar və öz inkişafında dahi ola bilərlər, lakin yalnız ona görə dahi olmurlar ki, doğulduqları yerin, yaxud yaşadıkları ölkənin hüddurlarından kənara çıxırlar...". Şübhəsiz, dünyanın hər hansı nöqtəsində baş verən hadisələrin beynəlxalq səviyyədə rezonans verdiyi müasir dövrdə öz içinə qapılıb yaşamaq, özünü "Çin səddi" ilə dünyadan təcrid etmək heç bir xalqa, o cümlədən də azərbaycanlılara xeyir gətirmir. Dünyaya yayılmaq, dünya mədəniyyətinin uğurlarına yiyələnmək, genetik istedadın verdiyi imkanları reallaşdırmaq lazımdır. Bu, dünya azərbaycanlılarının liderinin (və tarixin) tələbidir...

Azərbaycanlıların müxtəlif ölkələrdəki icmaları, diasporları lobbicilik fəaliyyətində türk xalqlarının müvafiq təşkilatları ilə sıx əlaqə saxlamalı, birgə çalışmanın metodlarına yiyələnməlidirlər. Etiraf edək ki, Türkiyə türklərinin, tatarların, özbəklərin, qazaxların... da bu sahədə o qədər böyük təcrübəsi yoxdur. Bununla belə, Türk dünyası, bütün mövcud problemlərə baxmayaraq, azərbaycanlıların öz milli ideallarını həyata keçirməsində ən etibarlı kontekst, ən münasib etnososial mühitdir.

Nizami Cəfərov,

*filologiya elmləri doktoru,
professor, MM-in üzvü,
Atatürk Mərkəzinin müdiri*

Heydər Əliyevin gözü ilə Türk dünyası

Türk dünyasının və türk ellərinin tarixinə nəzər salarkən görürük ki, Altay və Ural dağları arasındakı yerlərdən öz köçlərini etməyə başladıkları vaxtdan (b.e.-dan əvvəl 2500-1700-cü illər) onlar dünyaya yayılmağa başlamış, uzaq-uzaq yerlərə gedərək (əsasən, hunlar və oğuzlar) böyük dövlətlər və imperiyalar yaratmış, hazırda Balkanlardan tutmuş Şimal Buzlu Okeanı və Tibetə qədər geniş bir ərazidə məskunlaşmışlar. Herodotda Tarkita, hind mənbələrində Turuxa, Çin mənbələrində Tukuya və s. kimi səslənən türk sözü törəmə, güc, qüvvət, rəhmlı və intizamlı mənalarını verir.

Türklər dünyanın ən qədim xalqlarından biridir. Yer kürəsinin 12 milyon kv.km-də yaşayan və ümumi sayı 250 milyon nəfərdən artıq olan bu xalq çox zəngin mədəniyyətə, geniş dünyagörüşünə malikdir. Onu demək kifayətdir ki, 1917-ci ilə qədər təkcə Rusiyada 196 türkdilli xalq yaşayırdı. Oğuzlar, qıpçaqlar, uyğurlar və bulqarlar kimi dörd qola ayrılan türklərin dil, tarixi-coğrafi məkan, ədəbi həyat, el sənətləri, eyni və ya oxşar toponimləri, adət, ənənə və əxlaq birliyi kimi eyni cəhətləri mövcuddur.

Soykökümüzün, dilimizin, adət və ənənələrimizin, bir çox müqəddəs mədəni sərəvərlərimizin ayrılmaz tellərlə bir-birinə bağlı olduğu Türk dünyası tarixin çətin sınaqlarından çıxaraq, nəhayət, XX əsrin sonlarında bir-birinin ardınca öz müstəqil dövlətlərini qurmağa başladı. Qurtuluş taparaq azad və məğrur məmləkətlərə çevrildi.

Türk dünyası hazırda yer kürəsinin siyasi durumunda nüfuzlu təsir qüvvəsinə malik, ümumbəşəri dəyərləri qorumaq əzmində olan, iqtisadi və mədəni səviyyəsi etibarilə get-gedə inkişaf etməkdə olan qüdrətli qüvvələrdən birinə çevrilmişdir.

Xalqlarımızın birliyi, qardaşlığı və dostluğu

əslərdən-əslərə keçərək formalaşmış və bu gün özünün yeni mərhələsinə çatmışdır.

Azərbaycan üçün qardaş və dost olan bu ölkələrlə əlaqələrimizin qədim və zəngin bir tarixi var. İndi ölkəmiz müstəqil bir dövlət kimi Türk dünyası ilə bütün sahələrdə əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə, müştərək işlər görməyə daim çalışır. Belə ki, bu münasibətlər həm Azərbaycan üçün, həm də qardaş ölkələr üçün çox faydalıdır. Onların daha yüksək səviyyəyə qaldırılması üçün lazımı addımlar atırıq və bundan sonra da atacağıq.

Türk dünyasının həm tarixini, həm milli ənənələrini, həm də bugünkü gerçəkliyini geniş, tam və obyektiv şəkildə təbliğ etmək, bunları böyük və geniş dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, dostluq və qardaşlıq əlaqələrimizi möhkəmləndirərək genişləndirmək, dərinləşdirmək və yüksəltmək üçün hələ çox-çox işlər görülməli, bu bizim üçün ən müqəddəs vəzifə olmalıdır.

Son illər Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra bu əlaqələr daha da möhkəmlənmişdir. Lakin görülməsi işlər də çoxdur.

Türk xalqları arasındakı münasibətlərin pozulmasına düşmənlərimiz həmişə çalışmış və çalışmaqdadırlar. Türk dünyası bir az güclənən, birləşməyə cəhdlər edən kimi pantürkizm adlı qondarma bir vahimə ortaya atılır. Dünya ictimaiyyətini çaşdırmağa çalışırlar. Guya anqlosaxlıq, frankofili, slavyançılıq insanlara yalnız səadət gətirmək üçündür, ancaq türkçülük bədbəxtlik gətirir. Başqalarının dəyirmanına su tökən bəzilərimiz isə, təəssüflər olsun ki, düşmənlərimizdən də çox çalışırlar. Biz bunun əksinə olaraq, öz fəaliyyətimizi Türk dünyası münasibətlərinin, xalqlarımız arasında dostluğun möhkəmlənməsinə yönəltməliyik.

Heydər Əliyev Türk dünyasının böyük bir şəxsiyyətidir, bütün dünya siyasətçiləri içərisində tanınmış və çox hörmət qazanmış şəxsiyyətdir. O, türk xalqları qarşısında əvəzsiz xidmətlər göstərmiş, alından gölənı etmiş, böyük nüfuz qazanmışdır. Onun Türk birliyini

bütün dünyada tanımaqda və nümayiş etdirməkdə böyük xidmətləri olmuşdur. Türk dünyası bunu heç vaxt unutmayaacaq və bu, dünyayə türk dövlətlərinin tarixinə artıq əbədi həkk olunmuşdur.

Xalqlarımızın qardaşlıq, dostluq əlaqələri, milli ənənələrin eyni kökdən olmaları bu gün bizim üçün həm örnəkdir, həm də indimiz və gələcəyimiz üçün çox böyük təməldir, əsasdır. İstiqlaliyyət qazanmış Azərbaycan, Türkmənistan, Qazaxıstan, Özbəkistan və Qırğızıstan öz müstəqilliklərini möhkəmləndirmək, daimi etmək, əbədi etmək üçün çalışır və çarpışır. Ümum-milli liderimiz Heydər Əliyev dəfələrlə qeyd etmişdir ki, Türk birliyinin indiki addımları xalqlarımız arasında yaranmış əlaqələrin davamıdır. Əsrlərlə ürəklərdən ürəklərə olan hisslər indi dövlətlər arasındakı əlaqələrə çevrilmişdir və ötən illərdə bu sahədə çox işlər görülmüşdür. İndi bizim qarşımızda bu işləri daha sürətlə davam etdirmək, əlaqələrimizi daha da genişləndirmək, dərinləşdirmək vəzifəsi durur. İndiyədək yaranmış əlaqələri yüksək qiymətləndirərək, eyni zamanda gələcək işlərimiz haqqında da düşünməli, sabah respublikalarımızın, dövlətlərimizin, xalqlarımızın arasında əlaqələrin gələcək inkişafı üçün yeni müqavilələr, sənədlər, anlaşmalar imzamaalı, əlaqələrimizin yeni mərhələsinə keçməli, yeni sahifələrini açmalıyıq.

Ümum-milli liderimiz TBMM qarşısında özünün ilk çıxışında demişdir: "Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin böyük tarixi var. Biz kökü bir olan xalqıq. Bizim tariximiz bir, dilimiz bir, indimiz birdir. Əsrlər boyu xalqlarımız bir-birinə oxşayan, yaxud azca fərqlənən adət və ənənələrini, mədəniyyəti və elmini qoruyub saxlamış və inkişaf etdirmişlər. Əsrlər boyu xalqlarımız bir olmuş, çiyin-çiyinə vermişlər, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında əlaqələri dostluq, qardaşlıq əlaqələri adlandırmışlar. Bu əlaqələr bir xalqdan, bir kökdən gələn xalqların əlaqələridir. Bu, keçmişdə də belə olmuşdur və əlaqə saxlamağa imkanımız olmadığı vaxtlarda da qəlbimizdə məhz belə olmuşdur, indi də belə olaraq

qalır. Ona görə də tariximiz, milli köklərimiz, adət və ənənələrimizin hamısı bizi bir-birimizə sıx bağlayıbdır. Əsrlər boyu tarixin bütün mərhələlərində bizi bir-birimizdən ayırmağa çox çalışsalar da, buna müvəffəq olmamışlar. Odu ki, bundan sonra da heç bir qüvvə bizi bir-birimizdən ayıra bilməyəcəkdir."

Dahi önderimizin bu fikirlərini bütün türk dünyasına, türk xalqlarına şamil etmək olar.

Bu da tam həqiqətdir ki, türklər dünya mədəniyyətinə, dünya elminə verdikləri töhfələrlə yadda qalmışlar. Bizim böyük alimlər, yazıçılar, şairlər, memarlar, rəssamlar, bəstəkarlar, musiqiçilər bütün dünya mədəniyyətinə, elminə böyük töhfələr vermişlər. Əsrlər boyu türklər öz tarixinə, öz milli ruhuna, öz milli ənənələrinə sadıq qalmış və bu duyğuları, bu hissləri qəlblərində qoruyub saxlamışlar. Xalqımız həmin vaxtlarda qazandığı nailiyyətlərdən indi, müstəqilliyə nail olduğu dövrdə geniş istifadə etməkdədir.

Türklərin ulu öndərlərindən biri olan Mustafa Kamal Atatürk çox uzaqgörənliklə keçən əsrin başlanğıcında demişdir: "Bu gün Sovet İttifaqı bizim dostumuz, qonşumuz və müttəfiqimizdir. Bu dostluğa ehtiyacımız var. Lakin sabah nə olacağını bu gün heç kim müəyyən edə bilməz. Nəinki Osmanlı kimi, Avstriya-Macaristan kimi parçalana bilər, kiçilə bilər. Bu gün əlində bərk-bərk tutduğu millətlər qonşularından qaça bilərlər. Dünya yeni bir müvazinətə keçə bilər. O zaman Türkiyə nə edəcəyini bilməlidir. Bizim bu dostumuzun idarəçiliyi altında dili bir, dini bir, mahiyyəti bir qardaşlarımız vardır. Onlara sahib çıxmağa hazır olmalıyıq. Susaraq o günü gözləmək deyil, hazır olmaq lazımdır. Millətlər buna necə hazırlaşsınlar, mənəvi körpüləri möhkəm saxlayırlarmı? Biz bir körpüyük. İnam bir körpüdür, xaric bir körpüdür. Köklərimizə qaytmalı və hadisələri bölən tariximizin içində bütövlənəliyik. Onların, tarixi köklərin bizə yaxınlaşmasını gözləyə bilmərik. Bizim onlara yaxınlaşmağımız lazımdır".

Mustafa Kamal Atatürk kimi, Heydər Əliyev də

gələcəyimizin üfüqlərini görən, müəyyənləşdirən dahi insanlardan idi. O istəyirdi ki, dostluq təməli əsasında qurulacaq qardaşlıq əlaqələri xüsusi xarakter daşsın, başqa dövlətlərlə olan əlaqələrdən öz simimliliyi və xarakteri ilə fərqlənsin. O, dönə-dönə əmin etmişdir ki, biz bu yolla gedəcəyik və bugünkü Azərbaycan dövləti bu yola sadiqdır və sadiq qalacaqdır.

Bilkənd Universitetindəki çıxışında Heydər Əliyev bildirmişdir ki, Azərbaycan xalqı bütün Türk dünyasının bir hissəsi olaraq böyük və zəngin elm, mədəniyyət tarixinə malikdir... Və bu tarix ümumtürk mədəniyyətinin üzvi hissəsidir. Biz öz tariximizlə fəxr edirik. O bizim birgə tariximizdir, xalqlarımızın vahid tarixidir... Nizami də, Füzuli də, Mirzə Fətəli Axundov da, Vaqif də, Yunis İmrə də, bu gün burada şeiri səslənən Səməd Vurğun da, Türkiyə torpağında, İstanbulda təhsil almış, böyük əsərlər qoyub getmiş Hüseyn Cavid də, sözlərinə mahnı, şərqi bəstələnməmiş seirin müəllifi Əhməd Cavad da və bizim aramızda olan böyük mədəniyyət xadimləri də – Arif Məlikov da, Bəxtiyar Vahabzadə də, habelə digər mədəniyyət xadimləri də bizim zəngin mədəni sərvətimizdir. Xalqlarımız bu sərvətə fəxr edir və fəxr etməyə də haqları var.

Bu uzun illər ərzində, 70 il bir-birimizdən ayrı düşmüşdük. Övvəllər də birliyəməz maneçilik törədən amillər olmuşdur. Lakin elm, mədəniyyət, ədəbiyyat adamlarımız bizim həmişə birgə olmağımızı təmin etmişlər. Biz bir-birimizdən məsafəyə uzaq olsaq da, ərazicə ayrı düşsək də, bir-birimizi görə bilməsək də, ulu babalarımızın bizə verdikləri nəsihatlərlə yaşamış olan xalqlarımızın mütəfəkkirləri, milliyətimizi, milli ənənələrimizi, milli mədəniyyətimizi, dilimizi tariximizi unutmamağa qoymayıblar və heç vaxt da unutmamışıq.

Deyənlərin yenə də bizim köklərimizlə bağlı olduğunu göstərən ulu öndərimiz bunların hamısını milli mədəniyyətimiz, milli təfəkkürümüz və dilimizin sarsılmazlığı və əyilməzliyi ilə bağlayır. Heç bir rejim,

min, heç bir vaxtın bizi bunlardan məhrum edə bilməyəcəyini göstərir. Ölkələrimiz ayrı olsalar da, xalqlarımızın bir qaldığını və bir olacaqlarını bəyan edir. Son illərin həyatımızın ən önəmli, gözəl bir mərhələsi olduğunu göstərir.

Onun fikrincə, Mahmud Kaşqari, Məhəmməd Füzuli, Xətib Təbrizi, Nizami, Navai, Abay, Yunis İmrə, Məhdumqulu kimi türk xalqının böyük şəxsiyyətləri öz əsərləri, böyük mədəni-mənəvi irsləri ilə xalqlarımızın daim bir-biri ilə yanaşı və birlikdə olmasının əsasını qoymuşdur. Onların əsərləri xalqlarımızın çətinliklərdən keçərək bu günə gəlib çıxmalarına daim kömək etmiş, həmişə bizdən ötrü məktəb olmuşdur. Bu əsərlərdən dərs alınmış. Heydər Əliyev türk milli fikrinin yaranmasında, formalaşmasında və inkişafında Azərbaycan alim və mütəfəkkirlərini önə çəkərək onların işini yüksək qiymətləndirmişdir. Belə dahi mütəfəkkirlərimizdən danışarkən qeyd etmişdir ki, onlardan biri olan Füzulinin irsinin qiyməti əvəzsizdir. Azərbaycan xalqı Məhəmməd Füzulinin yaratdığı əsərlərin təsiri altında əsrlər boyu və xüsusən XX əsrdə öz mədəniyyətinin inkişafında böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Bəli, Füzulinin 500 il öncə yazdığı "Leyli və Məcnun" poeması əsasında Azərbaycanın böyük bəstəkarı dahi insanı Ü.Hacıbəyov Şərqi əlminə, Türk dünyasında ilk professional opera yaratmışdır. Füzulinin əsərlərinin təsiri altında Azərbaycan yazıçıları, alimləri, bəstəkarları, rəssamları böyük-böyük əsərlər yaratmış, respublikamızın mədəniyyətini inkişaf etdirmiş, dünya mədəniyyətinə qiymətli töhfələr vermişlər. Bunların hamısı Məhəmməd Füzulinin bizə bəxş etdiyi böyük irsidir, Azərbaycan xalqının, Türk dünyasının, Türk xalqının bu günü və gələcəyi üçün böyük nümunədir.

O, Türk dünyasının böyük dühalarının, mədəni irsinin nümunələrinin yubileylərinin keçirilməsini tarixi yaddaşımızın təzələnməsinin ən vacib məsələlərindən biri saymışdır. Azərbaycanın və bütün Türk dünyasının böyük şairi, yazıçısı, mütəfəkkir insanı Məhəmməd Füzuli

zulinin yubileyi haqqında danışarkən Heydər Əliyev qeyd etmişdir ki, bu yubileyin həm Azərbaycan, həm Türkiyədə, həm də başqa Türk dövlətlərində keçirilməsi onu göstərir ki, biz keçmişimizə, ədəbi irsimizə böyük hörmət və ehtiramla yanaşıyıq, eyni zamanda milli köklərimiz, birgə tariximiz əsrlər boyu bizi bir-birimizə yaxın edib, bir-birimizə bağlayıb, indi daha da sıx bağlayır.

Onun fikrinə, 500 il bundan əvvəl yaşayan və nurlu bir ulduz kimi parlayan Füzuli təkcə Şərqdə, müsəlman aləmində, Türk dünyasında yox, bütün dünyada, o cümlədən inkişaf etmiş Qərbi ölkələrində çox məşhur olmuşdur. Xalqımızın həyatı böyük, çətin mərhələlərdən keçibdir. Və bütün bu çətinlikləri keçməkdə Azərbaycan xalqına onun böyük insanlarının, böyük şəxsiyyətlərinin yaratdıqları sənət əsərləri kömək edibdir. Füzulinin keçmişdə də türkləri birləşdirən bir şəxsiyyət olduğunu ödə çəkən Heydər Əliyev onun Türk dünyasının parçalanmış olduğu, həyatına, tarixinə, adət-ənənəsinə uyğun olmayan rejimlər içərisində çirpindiği bir vaxtda bizi yaşadaraq bu günlərə gətirdiyini söyləmişdir.

Bu mədəni irsdən bugünkü nəsillərin istifadə edərək mədəniyyətimizi, elmimizi, bütün həyatımızı inkişaf etdirməyin zəruriliyini qeyd edən öndərimiz bizim eyni kökdən olmadığımızın, eyni dinə mənsubluğumuzun, dilimizin və adət-ənənələrimizin, mədəniyyətimizin bir-birinə bənzərliyinin, birliyinin və tarixən keçdiyimiz yolların oxşarlığının xalqları birləşdirən bir mənəvi dayaq, tarixi kök olduğunu bəyan etmiş, Azərbaycanın Prezidenti kimi bundan sonra da türk xalqlarının qardaşlıq əlaqələrini möhkəmləndirəcəyini söyləmişdir.

Türk xalqlarının cürbəcür mərhələlərdən keçdiyini, XX əsrin əvvəlindən indiyədək onların həyatında böyük ictimai-siyasi dəyişikliklər olduğunu, lakin bu xalqların heç vaxt öz mədəniyyətini, dilini, dinini, mədəniyyətini unutmadığını, əksinə, bu irsdən bəhrə-

nələrək bütün çətinliklərə sinə gətirdiyini, indi isə milli azadlığa nail olaraq müstəqil dövlətlərini yaratdığını öz çıxışlarında ödə çəkən ümummilli liderimiz bu işin önündə Türkiyə Cümhuriyyətinin getdiyini, Türkiyə xalqının isə daim Türk dünyası üçün nüsxə olduğunu bildirmişdir. O, fəxrli qeyd etmişdir ki, böyük öndər Mustafa Kamal Atatürkün yaratdığı Türkiyə Cümhuriyyəti 71 il ərzində türkün, Türk dünyasının, türk xalqının nəyə qadir olduğunu bütün dünyaya ayəni şəkildə nümayiş etdirmişdir. Xalqlarımızın əsrlər boyu davam etmiş və indi yüksək zirvəyə qalxmış dostluğu və qardaşlığı bundan sonra da davam edəcəkdir.

Türkologiya türk dilləri, Türk dünyası ilə məşğul olmuş, Türk dünyasının tədqiqində, təhlilində, onun tarixinin araşdırılmasında, türkdilli xalqların dillərinin inkişaf etməsində çox böyük xidmətlər göstərmiş alimlərimizin və elm xadimlərimizin əməyinə də Ulu öndərimiz daim xüsusi bir diqqətlə yanaşmışdır.

Onun fikrinə, elm xadimlərimiz ən əsas, ən əhəmiyyətli olan sahəyə – tariximizə, tarixi köklərimizə, dilimizin, tariximizin inkişafına, xalqımızın əsrlər boyu keçdiyi fəxrəmanlıq səhifələrinə çox diqqət yetirmiş, onları araşdıraraq elmi surətdə sübut etmişlər və elmi əsərlərdə dünyaya yaymışlar, xalqımıza, türk dünyasına çatdırmışlar. Türk xalqlarının, o cümlədən Azərbaycan xalqının böyük və əzəmətli, möhtəşəm və şərəfli yol keçdiyini elmi əsərlərlə dünyaya bəyan etmişlər.

Alimlərimizin tədqiqatlarına əsaslanan Heydər Əliyev dəfələrlə vurğulamışdır ki, biz türkün, dilimiz də türk dilidir. Biz bir kökdənlik, amma bu bir kökdən neçə budaq gedib. Anadoluda yaşayanlar da, Özbəkistanda, Qazaxıstanda, Türkmənistanda, Dağıstanda, Qırğızıstanda yaşayanlar da türklərdir. Çində yaşayan uyuğurlar da türklərdir. Amma onlar bir kökün hərəsi bir şaxəsidir. O şaxəni itirmək, onların hamısını bir rənglə rəngləmək lazım deyil.

Kökümüzün bir olduğunu xüsusi olaraq qeyd edən ümumxalq liderimiz onu da bildirmişdir ki,

bununla yanaşı, biz azərbaycanlılıq və dövlət dilimiz Azərbaycan dilidir. Azərbaycan dili türk dilləri qrupuna məxsus olan bir dildir. Türk dilləri qrupunun bir qolu Anadolu türklərinin, bir qolu azərbaycanlıların dilidir, biri özbəklərin, biri qırğızların, biri qazaxların və başqalarınındır. Ona görə də bu ümumi kökləri həmişə qorumaq lazımdır. Çünki kökümüz, dilimiz, dinimiz, milli adət-ənənələrimiz bizi bir-birimizə bağlayır və bağlamalıdır. Bunun əsasında da biz bir olmalıyıq. Amma, eyni zamanda bir dili başqasının içərisində aritmək lazım deyil. Dünyada bir kökdən olan nə qədər millətlər var. Bu öz rəngarəngliyini nə qədər göstərsə, o qədər də güclü olacaq.

Bir kökdən, bir mənşədən olan, eyni dilə mənsub altı ölkənin başçılarının Zirvə toplantılarını yaxşı bir ənənə sayan, onun davam etdirilməsini vacibliyini anlayan, bu əhəmiyyətli addımın inkişaf etdirilməsini bizim xalqımızın və müstəqil ölkələrimizin bu günü və gələcəyi üçün əhəmiyyətli yol olduğunu hesab edən Heydər Əliyev bu tədbiri türkmənşəli, türkdilli xalqlarımızın, tarixi, milli, mədəni ənənələri eyni və yaxud bənzər olan xalqlarımızın hər birinin müstəqil dövlət kimi mövcud olması, onların həm dövlətlərarası əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi, möhkəmləndirilməsi, həm də bu əlaqələrdən istifadə edərək tarixi irsimizi, keçmişimizi canlandırmaq və onun əsasında xalqlarımızı daha da yaxınlaşdırmaq yolunda çox mühüm addım sayırdı.

Ona görə hansısa sənədin imzalanıb-imzalanmamasından asılı olmayaraq, bu görüşlər, aparılan fikirlər mübadiləsi, həmin ölkələrin prezidentlərinin ünsiyyəti – ölkələrimizin iqtisadi, mədəni, elmi, həm də bütün başqa sahələrdə bundan sonra da bir-biri ilə sıx əlaqələr yaratması üçün imkanlar açır. Və hərə öz tərəfindən bu fikirləri, müddəaları yerinə yetirməyə çalışsa, bundan sonra daha çox nailiyyətlər əldə edilə bilər.

Bu toplantıların xalqlarımızın, ölkələrimizin tarixi kökləri, əsrlər boyu toplanmış adət-ənənələrinin birliyi, dil birliyi və fəaliyyət birliyi əsasında qurulduğunu

söyləyən Heydər Əliyev bunun bütün istiqamətlərdə bu əməkdaşlığı və inkişaf etdirməyə, genişləndirməyə imkanlar açdığını, Azərbaycan Respublikasının bu imkanlardan istifadə edəcəyini və əməkdaşlığı genişləndirəcəyini qərara aldığına qətiyyətlə bildirmişdir.

Əsrlər boyu Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkmənistan respublikaları ilə bir yerdə yaşayan, bir adət-ənənələrdən istifadə edən və bir-birinə həmişə kömək edən xalqımız Rus imperiyasının və Sovetlər Birliyinin tərkibində olduqları vaxtda belə dostluq, qardaşlıq əlaqələrini qoruyaraq saxlamış, həmişə bir-birlərinə dayaq olmuşlar, deyənlər Ulu öndər bizim bu dostluq, qardaşlıq əlaqələrinə həmişə sadıq olacağımızı qeyd etmiş, Azərbaycanın bu əlaqələrin gücləndirilməsinə çalışacağını bəyan etmişdir. O, Xəzər dənizinə bilavasitə çıxan ölkələrin təbii sərvətlərdən, o cümlədən enerji daşıyıcılarından istifadə edilməsi, onların ixrac olunması, dünya bazarına birgə çıxarılması məsələsində Azərbaycanın ərazisindən istifadə etmək işində Azərbaycanın buna şərait yaradacağını, bu sahədə əməkdaşlıq edəcəyini də türk ölkələri başçılarının diqqətinə çatdırmışdır.

"Türksöy" proqramının yaranmasını, onun tarixi, milli, mədəni ənənələrimiz əsasında işlər görməsinin təqdirləyici olduğunu, onun fəaliyyətinin böyük məmnuniyyətlə qəbul edildiyini vurğulayan Heydər Əliyev, bununla yanaşı həm iqtisadiyyat, həm ticarət, həm elm, həm də mədəniyyət sahəsində də Azərbaycanın əməkdaşlıq etməyə hazır olduğunu bildirmişdir.

Zirvə toplantılarının zəruri olduğunu, onun geniş imkanlar açdığını, tarixi ənənələr, fundamental əsaslar üzərində irəliləyəcək, inkişaf etməyə, verilən bəyanatların, bağlanmış anlaşma və sazişlərin ardıcıl olaraq həyata keçirilməsinə, əsas məsələlər üzrə eyni fikrə gəlməyə yardım etdiyini, dostluq və əməkdaşlıq haqqında sənədlərin çox böyük əhəmiyyətə malik olduğunu, xalqlarımız və ölkələrimiz arasındakı dostluq və

qardaşlıq münasibətlərini möhkəmləndirdiyini bəyan etmişdir.

Münasibətlərimizi möhkəm müqavilə – hüquqi əsas üzərində qurmaq məsələsinə də diqqətlə yanaşan Heydər Əliyev daim onun bazasını möhkəmləndirməyə çalışmışdır. Onların təkcə səmimi dostluq əməlləri əsasında deyil, həm də beynəlxalq hüquq normaları əsasında sülhün, əməkdaşlığın, mehriban qonşuluğun və xoş münasibətlərin möhkəmlənməsinə xidmət etdiyinə əmin olmaqla yanaşı imzalanmış sənədlərdə nəzərdə tutulanların ardıcıl surətdə həyata keçirilməsinin tərəfdarı idi.

O, ali məktəblər və elmi müəssisələr arasında əlaqələrin fəallaşdırılmasına, onların dövlətlərarası münasibətlərimizin gələcək inkişafı üçün baza olmasına ehtiyac duyulduğunu, ölkələrimizin müstəqil dövlətlər olduğu bir vaxtda keçid dövrünün bir çox çətinlikləri ilə qarşılaşdığımız, ölkələrimizdə həyatın yeni prinsipləri, demokratiya, siyasi plüralizm, bazar iqtisadiyyatı prinsipləri bərqərar edildiyi, iqtisadi islahatlar aparıldığı bir dövrdə onların qarşılıqlı fəaliyyətimizdə həmişəkindən daha çox gərəkliliyini, böyük əməli kömək olduğunu da söyləmişdir.

Xalqlarımızın Oğuz, Dədə Qorqud, Manas, Alpamış kimi ümumi köklərimizə əsaslanan zəngin çoxəsrlik tarixinin, dostluğunun, qardaşlığının və əməkdaşlığının bizi əsrlərlə birləşdirən dərin köklərinin bu gün də bizdən ötrü mədəniyyət mənbəyi, əxlaq mənbəyi olduğunu fəxrli açıqlayan Heydər Əliyev əcdadlarımızın biza vəsiyyət etdikləri hər şeyin, ulu əcdadlarımızdan bizə qalmış çox böyük irsin qoruyub saxlanmasına çağırmışdır.

O istəyirdi ki, biz iqtisadiyyat, elm, mədəniyyət, təhsil, idman və başqa sahələrdə əməkdaşlıq üçün mövcud imkanlardan yaranan gözəl şəraitdən istifadə

edək, ölkələrimizdə milli dövlət quruculuğunu təmin edək, bir-birimizin potensial imkanlarından istifadə etməklə, bir-birimizə kömək göstərməklə hazırda yaşadığımız mürəkkəb keçid dövründən uğurla çıxacağıq. Dövlət müstəqilliyi əldə etdiyimizi, öz taleyimizin sahibi olduğumuzu, torpağımızı, ərazimizi, öz dövlət sərhədlərimiz daxilində tam sərbəst olduğumuzu böyük sərvət, xalqlarımızın ən böyük tarixi nailiyyəti hesab edən liderimiz keçid dövründə üzərimizə düşən vəzifəni uğurla yerinə yetirmək üçün həm xalqlarımız, həm də gələcək nəsillər qarşısında məsuliyyət daşıdığımızı söyləyərkən, bu gün görə bildiyimiz işlərin hamısını ümumi məqsədlərə, ölkələrimizin mənafeyinə, əməkdaşlığımızın, dostluq və qardaşlığımızın möhkəmlənməsinə xidmət etməsinə çalışırdı.

Bütün imzalanmış sənədlərin əməkdaşlığımızın hüquqi əsasını müəyyənləşdirdiyini və həmin əməkdaşlığın müvəffəqiyyətlə inkişafı üçün münbitzəmin yaratdığını yaxşı anlayan Heydər Əliyev bu sənədlərdə nəzərdə tutulanların hamısını həyata keçirmək üçünəndən gələni edirdi.

O, Avrasiya məkanının xeyli hissəsini, böyük iqtisadi potensial, insan potensialını birləşdirən ölkələrimizin müstəqil dövlətlər, dünya birliyinin bərabərhüquqlu üzvləri kimi regional əməkdaşlıq etməsinə alışırlardı.

O, belə hesab edirdi ki, çoxəsrlik tarixi boyu dünya sivilizasiyası xəzinəsinə sanballı töhfələr vermiş, coğrafi yaxınlığı ilə, tarixi tale, mədəniyyət, adət-ənənə, din və dil birliyi kimi sarsılmaz tellərlə bir-birinə bağlı olan xalqlarımız və ölkələrimiz sıx və səmərəli əməkdaşlıq üçün çox geniş imkanlara malikdir.

Onun fikrinə, ədəbiyyat və incəsənət, memarlıq, fəlsəfə və dəqiq elmlər sahəsində xalqlarımızın yetirməsi olan korifeylərimizin dahi əsərləri bəşəriyyətin tərəqqisinə, onun mədəni həyatına və maddi mədəniyyətinə böyük tökan vermişdir.

Heydər Əliyev Şərq ədəbiyyatının və fəlsəfəsinin korifeylərindən biri, dahi Azərbaycan sairi Məhəmməd Füzulinin anadan olmasının 500 illik yubiley toplantısını, qazax xalqının ləyaqətli oğlu, görkəmli mütəfəkkir, filosof, şair Abayın 15 illiyinə həsr olunmuş bayram şənliklərini, "Manas" eposunun minillik yubileyini, Əmir Teymurun 660 illiyinə həsr olunmuş mərasimi ümumi bayramımız hesab edir, İbn Sinaanın, Nizaminin, Nəvainin, Yunis İmrənin, Füzulinin, Məhdumqulunun, Mahmud Kaşqarının və Şərqi bir çox digər parlaq dahilərinin yaradıcılığını, "Dədə Qorqud", "Koroğlu", "Manas", "Alpamış" kimi ölməz dastanları təkcə bizim qohum xalqlarımızın deyil, bütün bəşəriyyətin sərvəti sayırdı.

Ulu öndər zirvə görüşlərində həm də tarixi yubileylərin təntənəli surətdə qeyd edilməsinə çox böyük əhəmiyyət verir, belə görüşlərin daimi xarakter almasını ürəkdən alqışlayır, onları qarşımızda duran məqsəd və problemlərin həllinə yardım edən amil, strateji əməkdaşlığımızın etibarlı təməli hesab edir, bu yolun gələcəyimizə nəqib baxmağa imkan verdiyini vurğulayır, dünya iqtisadi birliyi ilə bərabərhuquqlu inteqrasiyaya doğru atdığımız addımlardan biri sayırdı. Ölkəmizimizin zəngin təbii sərvətlərindən, çox böyük sənaye, kənd təsərrüfatı və intellektual potensialından səmərəli istifadə edərək, onları müasir texnologiyalarla zənginləşdirərək, yeni nəqliyyat-kommunikasiya sistemləri yaradacağına, XXI əsrin tələblərinə cavab verə biləcək bir həyat tərzini quracağına imkan qazanacağına əmin idi.

Xəzəryanı dövlətlərin hər birinin enerji ehtiyatı ilə zəngin olan sektorlarından, buradan irəli gələn bütün hüquq və imkanlardan istifadə edib, birgə, çoxtərəfli layihələrin həyata keçirilməsində fəal əməkdaşlıq etməklə, Xəzər hövzəsi zonasını iqtisadi tərəqqi və çiçəklənmə zonasına çevirmək, dünya iqtisadi sistemində layiqli yerimizi tutmaq onun təməl arzularından idi. O, Xəzər dənizinin zəngin təbii

ehtiyatlarının əməkdaşlıq üçün geniş imkanlar açdığını, bu sərvətlərdən qənaətlə və səmərəli istifadə etməklə, iri investisiya layihələrini cəlb etməklə, enerji resursları ilə zəngin ölkələrimizi dünya istehlakçıları ilə bağlamaqla, müasir nəqliyyat və kommunikasiya sistemləri yaratmaqla uğur qazanacağıma inanırdı.

Heydər Əliyev qarşılıqlı faydalı və bir-birini təmamlayan iqtisadi əməkdaşlıq üçün ümumi məkan yaratmağı və Mərkəzi Asiyadan çəkiləcək neft və qaz kəmərlərini Türkiyəyə, oradan isə dünya bazarına çıxarmağı xalqlarımız üçün olduqca səmərəli sayırdı. Onun fikrincə, bu kəmərlərin çəkilməsi, onların fasiləsiz və təhlükəsiz işləməsinin təmin edilməsi xalqlarımız arasında əməkdaşlığı daha da möhkəmləndirən və müstəqil dövlətlərimizin çiçəklənməsinə xidmət edərdi.

O, Türksöy proqramı çərçivəsində keçirilən təntənəli yubiley mərasimlərini də bu əməkdaşlığın bir qolu sayırdı. Yeni dövrdə, yeni şəraitdə, yeni şəraitdə bu əməkdaşlığın dirçəldilməsini hamı üçün əhəmiyyətli hesab edirdi. Ona görə də köklər, bu əsas xalqımızın ən müqəddəs arzularının çiçəklənməsinə geniş imkanlar açır, onların sülhə, tərəqqiyə doğru inamla getməsinə şərait yaradır. O inanırdı ki, bir çox ağır sınaqlardan keçmiş, bu yolda həm itkilərin acısını dadmış, həm də dirçəliş sevincini duymuş xalqlarımız çoxəsrlik ümidlərini həyata keçirəcək, XXI əsrə öz şanlı əcdadlarının layiqli övladları kimi qədəm qoyacaqlar. O bütün bunları müqəddəs bir vəzifə, borc sayırdı.

Heydər Əliyev ümumi mədəni irsimizdəki dahi fikirləri, dahi sözləri xalqın müdrikiyinin simvolu, zəkasının, qəhrəmanlığının, cəsarətinin rəmzi sayır, onların xalqı vətənpərvərliyə, adətsevərliyə, azadlıqsevərliyə, cürətli olmağa çağırıldığını çıxışlarında dəfələrlə açıqlayırdı, bu fikirləri bütün dünya sivilizasiyasının, bəşəriyyətin dəyərli sərvəti, Türk dünyasının, türkdilli xalqların, İslam dünyasının böyük mənəvi sərvəti hesab edirdi.

O, ümumi mədəni irsimizdəki dilə də bizim hamı-

mızın dili kimi baxır, əslərdən-əslərə dilimizdə müəyyən fərqlər yaranmasına baxmayaraq, bir-birimizi qəlbən duymağımızın, anlamağımızın mənəvi birliyi-mizin ən gözəl sübutu olduğunu bildirdirdi.

O, türk xalqlarının müstəqil, suveren dövlətlər qurduğu bir vaxtda münasibətlərimizin keyfiyyətə yeni xarakter kəsb etməsinə istəmiş və bu münasibətləri dərinləşdirmək, inkişaf etdirmək üçün bütün imkanlar-dan istifadə etməyi və onun səviyyəsini qaldırmağı la-zım bilmişdir.

Heydər Əliyev Xəzər dənizini ölkələrimiz arasın-da əməkdaşlıq üçün çox mühüm amil saymış, onun sta-tusu məsələsində əməkdaşlıq etməyə çağırmış və onun ehtiyatlarından Xəzəryanı ölkələrin hamısının, o cümlə-dən Türk dünyasına aid olan ölkələrin mənəfeyi üçün səmərəli istifadə etməkdən ötrü fəal iş təşkil etməyi təklif etmişdir. Neft-qaz sahəsində, o cümlədən neftin Azərbaycan vasitəsilə dünya bazarına nəql olunmasının, "Transqafqaz" magistralı, "Traseka" proqramı, nəqliy-ət kommunikasiyaları və proyektlərin həyata keçiril-məsinin həm təşəbbüskarı, həm də qızğın tərəfdarı ol-muş, bu yolda əlindən gələni əsirgənməmişdir.

O, ölkələrimizi beynəlxalq təşkilatların üzvü kimi də BMT, ATƏT, İslam Konfransı Təşkilatı, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və Türkdilli Dövlətlər Təşkilatı çərçivəsində fəal əməkdaşlığa çağırmış, beynəlxalq həyat, beynəlxalq siyasət məsələlərində, müxtəlif ölkələrdə baş verən proseslər barəsində onların eyni mövqedən çıxış etmələrinin vacibliyini bəyan etmişdir.

Ölkələrimizi MDB məkanında daxilində də daha səmərəli, ona daxil olan bütün ölkələrin mənəfeyi üçün fəaliyyət göstərməyə dəvət etmiş, bu təşkilatın gətirdikə daha çox bərabər hüquqlu tərəfdaşlıq, əməkdaşlıq for-ması almasına çalışmışdır. Bizi birləşdirən digər cəhətlə-rin, qarşımızda duran mürəkkəb vəzifələrin birlikdə həyata keçirilməsi üçün güclü bir amil olduğunu bildirmişdir.

Onun fikrinə, türkdilli xalqların və dövlətlərin

birliyinə gəlincə, hazırda onlar tarixi ənənələr, dil birliyi əsasında, bir çox mədəni dəyərlərin və mənəvi dəyərlərin ümumiliyi əsasında əməkdaşlıq etmək üçün böyük imkan əldə ediblər. Bu iş türkdilli dövlətlərin başçılarının görüşləri çərçivəsində görülür və böyük əhəmiyyətə malikdir, həm də artıq müstəqil olan türkdilli dövlətlərə öz aralarında bilavasitə münasibət-lər yaratmaq, əməkdaşlıq etmək və türk həmrəyliyinə nail olmaq imkanı verir. Bu prinsipləri dəstəkləmək və siyasətdə ona əməl etmək bu günün zərurətidir.

Totalitar sistemin bizi ümumi köklərimizdən ayrı salmasını və eyni mənsədən olduğumuzu unutturmaq istəməsinə xatırladan Heydər Əliyev göstərmişdir ki, buna baxmayaraq xalqlarımız bir-birinə meyil etmiş, əl-Fərabidən və ya Füzulidən başlayaraq bütün məşhur şəxsiyyətlər bu xalqların hamısının xadimləri olmuşlar. "Qorqud baba" bütün Türk dünyasına məxsus olduğu kimi, onlar da bu dünyaya məxsusdurlar.

Bir sözlə, vahid kök, vahid tarix, vahid mədəniy-ət əsasında yaranmış türk birliyinin də xalqların bir-birinə yaxınlaşmasına, bütünlükdə bəşəriyyətə xidmət etməsinə istəyən Ulu öndərimiz bu yolda əlindən gələni əsirgənməmiş, bütün səylərini və gücünü onun uğurlar qazanmasına yönəlmişdir.

Heydər Əliyev dünya sivilizasiyasının bir parçası saydığı Türk dünyasının böyük övladlarından biri kimi ölkələrimiz və xalqlarımız arasında münasibətləri, dost-luğu inkişaf etdirmək və dərinləşdirmək üçün ulu babalarımızın bizə qoyduğu bu zəngin mirası – türk birliyini qorumuş, onu daha da möhkəmləndirməyi bizə vəsiyyət etmişdir.

Türkdilli dövlətlərin başçılarının zirvə görüşləri-ni keçirməyin zəruri və faydalı olduğunu təsdiqləyən Heydər Əliyev gücümüzü yalnız və yalnız birlikdə gör-müşdür. Şəxsi dostluğun, tez-tez keçirilən görüşlərin qarşılıqlı anlaşmaya, ən çətin məsələlərin əlbir səylərlə həll olunmasına kömək etdiyini gözəl anlayan Ulu öndərimiz əlbir səylərin milli maraqlarımıza uyğun

naticələr verəcəyinə inanır, bu görüşlərin, fikir mübadilələrinin, prezidentlərin ünsiyyətlərinin bütün sahələrdə sıx əlaqələr yaratmasına xidmət edəcəyinə ümid baslayırdı.

Türkdilli xalqların dünyada böyük-böyük zirvələrə qalxması onun ən müqəddəs amalı idi.

MÜƏLLİFLƏR

Türk dünyasının rəhbərləri və ictimai- siyasi xadimləri Azərbaycanın Ümummilli lideri Heydər Əliyev haqqında

**RƏCƏB TAYYİB ƏRDOĞAN
TÜRKİYƏNİN BAŞ NAZIRI**

Böyük Heydər Əliyevin ruhu şad olsun deyə, biz Türk dünyasının birliyini və qardaşlıq münasibətlərini qoruyub möhkəmləndirməyə çalışmalıyıq.

Heydər Əliyev təkcə Azərbaycanda deyil, Türk dünyasında tanınan və sevilən lider idi. Türkiyə – Azərbaycan dostluğunu çox gözəl ifadə edən “Bir millət, iki dövlət” ifadəsi də ona məxsusdur. Biz çalışmalıyıq ki, bu hikmətə deyimin ifadə etdiyi amal bundan sonra da davam etsin. Böyük Heydər Əliyevin ruhu şad olsun deyə, biz Türk dünyasının qardaşlıq münasibətlərini və birliyini qoruyub möhkəmləndirməyə

çalışmalıyıq. Vəfatı hamımızı sarsıtmuş möhtərəm Heydər Əliyev regionun inkişafı üçün çox böyük səy göstərdi. Bu dahi şəxsiyyət Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft, Bakı–Ərzurum qaz kəmərləri layihələrinin həyata keçirilməsi üçün çox çalışdı. Biz də çalışmalıyıq ki, bu layihələr mütləq reallığa çevrilsin. Türkiyə–Azərbaycan münasibətləri elə möhkəm təməl üzərində qurulmuşdur ki, bunu heç bir qüvvə sarsıda bilməz. Əminəm ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev hörmətli Heydər Əliyevin yolu ilə gedərək, münasibətlərimizin inkişafına yeni töhfələr verəcəkdir.

**Nursultan NAZARBAYEV
Qazaxıstan Prezidenti**

Heydər Əliyevin xidmətlərinin əsl qiymətini gələcək nəsillər verəcəkdir.

Biz Heydər Əliyevlə çoxdan tanışmış, bir-birimizi on illərdir tanıyırdıq. Heydər Əliyev Kremldə işləyərkən mən, adətən, onun yanında dostək almaq üçün gedirdim. Heydər Əliyev Moskvada xəstəxanaya düşərkən mən ona birincilər sırasında baş çəkdim. Heydər Əliyevə ağır itki üz verərkən – o, həyat yoldaşını dəfn edəndə mən onunla idim.

İndi başqa zamandır. Hesab edirəm ki, Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevi dövlətə başçılıq etməyə çağırmaqda düzgün hərəkət etmişdir.

Heydər Əliyev mənim yaxın dostum və ən çox hörmət etdiyim bir siyasətçi idi. Heydər Əliyev həm MDB ölkələri, həm də öz xalqı üçün çox işlər görmüşdür. Onun öz xalqı qarşısında xidmətlərinin əsl qiymətini gələcək nəsillər verəcəkdir. Əziz və unudulmaz dostum haqqında keçmiş zamanda danışmaq mənim üçün çox ağırı olsa da, deməliyəm ki, Heydər Əliyev son nəfəsinə qədər öz xalqının rifahı üçün çalışmışdır.

Bizi bağlayan telləri daha da gücləndirən və xalqlarımız arasında işbirliyi qurulması arzusunun əks etdirən bu səfərdə rəsmi görüşlərdən savayı, əziz dostum və qardaşım, hörmətli Prezident Heydər Əliyev ilə bütün məsələlər barədə təkbətək, səmimi-qəlbədən fikir mübadiləsi etdik. Möhtərəm Əliyevin müxtəlif məsələləri dəqiq duyması və gerçək,

dəyərli fikirlər söyləməsi yolumuzun işıqlandırılmışdır. Azərbaycan ideali onun ürəkdən bağlı olması öz millətində necə şövq verir, bizə də bir o qədər xoş təsir bağışlayır.

Hörmətli Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə qardaş Azərbaycanda demokratik sistem bərqərar ediləcəkdir. Bu proses ölkələrimiz arasında sarsılmaz əlaqələrə yeni bir təkən verəcəkdir.

... Bir həqiqəti açmaq istəyirəm. Hörmətli Heydər Əliyev ilə aramızda uzun illərdən bəri davam edən dostluğumuz bizdə bir-birimizə dərin inam hissi yaratmışdır və biz daim əlaqə saxlayır, görüşürük. Bu fikirləri həyatın çətin sınaqlarından məğrurluqla, sarsılmaz iradə ilə çıxan, dostluqda sədəqət rəmzi olan Heydər Əliyevin hüzurunda söyləməkdən xüsusi bir məmnunluq duyuram.

Azərbaycanın əmin-amanlığı və çiçəklənməsi üçün göstərdiyi saylarla yanaşı, Heydər Əliyev bütün Qafqaz bölgəsinin sülhün bərqərar olduğu bir məkana çevrilməsi istiqamətindəki fəaliyyəti ilə də daim xatırlanacaqdır.

Heydər Əliyevin dəyərli töhfələri ilə başlanmış müştərək layihələrə dost və qardaş dövlətlərimizi bir-birinə daha da yaxınlaşdıraraq, ölkələrimiz arasındakı münasibətlərin sarsılmaz təməllər üzərində qurulduğunu bir daha sübut etmişdir.

**Ərdal İNÖNÜ
Türkiyənin keçmiş
Xarici İşlər naziri**

Heydər Əlirza oğlu həyatdakı Atatürkdür. Heydər bəyi çox sevirik. Bir zamanlar babam İsmət Paşaya "həyatdakı Atatürk" deyilərdi. Heydər Əlirza oğlu həyatdakı Atatürkdür. Onun Azərbaycanı xoş günlərə çatdıracağına candan inanırıq.

**Bülənd ECEVİT
Türkiyənin keçmiş Baş naziri**

Heydər Əlirza oğlu min ildən bir yetişən dahilərdədir.

Qüdrətli öndərsiz bir millət heç nəyə nail ola bilməz. Heydər Əlirza oğlu Atatürk qədər qüdrətli bir türkdür! Heydər Əlirza oğlu min ildən bir yetişən dahilərdədir!

**Aslan CARİMOV
Adıgeyin keçmiş Prezidenti**

Heydər Əliyev Azərbaycan xalqına hədsiz məhəbbətində ardıcılardır.

Qafqaz dağlarının əzəmətli sirlərini şimaldan cənuba doğru Adıgey və Azərbaycan başa çatdırır. obrazlı desək, onlar ümumqafqaz evinin bir hissəsidir. Heydər Əliyevin müdrikliyi, mətnliliyi, şəxsi cəsurluğu, şəxsi taleyi, hər bir azərbaycanlının taleyi, bütün Azərbaycan dövlətinin taleyi bəri başdan elə müəyyənədirilmişdir ki, Azərbaycanı üçüncü minilliyə məhz Heydər Əliyev aparacaqdır. Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqına hədsiz

məhəbbətində ardıcılardır. Belə prezidenti olan xalq xoşbəxtədir.

**Kirsan İLYUMJİNOV
Kalmıkiya Prezidenti**

Heydər Əliyev gənc siyasətçilər üçün əfsanədir.

Mən və bir çox gənc siyasətçilər Heydər Əliyevi ağsaqqal, patriarx sayırıq. Biz hələ Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunda oxuyarkən Sizin fəaliyyətinizi, çıxışlarınızı öyrənirdik.

Heydər Əliyev gənc siyasətçilər üçün əfsanədir, qurub-yaratmaq, yenidən ayağa qalxmaq rəmzidir.

**Vladimir XUBİYEV
Qaraçay-Çərkəzin keçmiş
Prezidenti**

Sadə adamlar Heydər Əliyev üçün Allaha yalvarır və ona yaxşılıq arzulayırlar.

Heydər Əliyevin, Sizin seçkiləriniz ərəfasində mən kənd rayonunda çoxlu adamları görüşmüşdüm və 90 yaşlı bir qoca məndən soruşdu: "Necə bilirsən, Heydər Əliyevin seçkilərdə qalib gələcəkmiz?". Mən "Bəli, qalib gələcək". – deyə cavab verdim və soruşdum ki, niyə belə sual verirən? O cavab verdi ki, Heydər Əliyev Azərbaycana gəldi və müharibəni dayandırdı. Heydər Əliyevin, sadə adamlar Siza, bax, belə qiymət verirlər, xidmətlərinizi xalq arasında qiymətləndirirlər, Sizin üçün Allaha yalvarır və Siza yaxşılıq arzulayırlar.

Ruslan AUŞEV
İnqışetianın keçmiş Prezidenti

Heydər Əliyev sübut etdi ki, siyasət əxlaqlı və alicənab adamların işidir.

Heydər Əliyev üçün, gənc bir siyasətçi üçün faydalı olan iki iş gördü. Belə deyirlər ki, siyasət çirkin, əxlaqsız işdir. Amma Heydər Əliyev sübut etdi ki, siyasət əxlaqlı və alicənab adamların işidir. Buna görə də Azərbaycan yeni əsrə bu siyasətlə daxil olur və bu siyasətin gələcəyi var. İkincisi, çox idarə etdikdə həmişə sürəti itirirsən. Təəccüblüdür ki, bu insan yenicə sürət götürməyə başlayır.

Valeri KOKOV
Kabarda-Balkariya Prezidenti

Müdrək Heydər Əliyevin siyasəti nəticəsində Azərbaycan xalqı dünya şöhrəti qazanmışdır.

Kabarda-Balkar xalqının sevimlisi müdrək Heydər Əliyevin uzaqgörənliyi və düşünülmüş siyasəti nəticəsində Azərbaycan xalqı dünya şöhrəti qazanmışdır. Allah ələsin ki, Yer kürəsi adlanan bu məkanda Azərbaycan xalqı həmişə ön sıralarda olsun.

Mintimer ŞAYMIYEV
Tataristan Prezidenti

Heydər Əliyevin sovet sistemi şəraitində respublikası, xalqı üçün gördüyü işlər hamımızda heyranlıq, bəlkə də, bir qədər qibtə hissi doğurmuşdu.

Mən Heydər Əliyevi bir insan, bir rəhbər kimi, deyərdim ki, iki keyfiyyətdə tanıyıram. Əlbəttə, bir adam dövlətin, xalqın tarixini bir gündə, bir dövr ərzində yarada bilməz. Bunun üçün xalqımızın bir çox nəsiləri, bir çox rəhbərləri böyük əziyyət çəkmişlər. Lakin Heydər Əliyev, məhz Sizin o illərdə respublikanı yüksəltməyiniz və xalqın nüfuzunu qaldırmağınız, o sistem şəraitində gördüyünüz işlər bizim hamımızda, eləcə də məndə heyranlıq hissirləri, bəlkə də, bir qədər qibtə hissi doğurmuşdu. Bu belədir. Mən hələ onu demirəm ki, məhz Sizin saygı və diqqətiniz sayəsində nə qədər görkəmli yaradıcı adamlar geniş şöhrət qazanmış, keçmiş SSRİ-nin bütün xalqlarının mənavi inkişafına müsbət təsir göstərmişlər.

Siz tükənməz enerjiyə, adamlarla işləmək bacarığına maliksiniz, lakin lazım gələrsə, məqsədə çatmaq naminə çox qəti mövqe tutmağı da bacarırsınız.

Biz tarixi bir məqamın şahidliyi, çünki hesab edirik ki, insanı hələ sağlığında ikən layiqincə qiymətləndirmək, onun qədrini bilmək qeyri-mümkündür. Axı bir ara iş elə gətirdi ki, təəssüflər olsun, Azərbaycan xalqı müəyyən dövrdə Əliyevi itirdi. Bu itkinin qiymətini, nə demək olduğunu hamı hissi etdi. Mən qəti əminəm ki, dövlət rəhbəri üçün bütün lazımı keyfiyyətlərə malik belə çox zəngin təcrübəli insan məhz həmin dövrdə, bütün cəmiyyətin yenidən qurulduğu dövrdə son dərəcə gərək idi.

Yaxşı ki, həmişə müdrək olan

xalq həmin o çox mürəkkəb vaxtda, münafiqlik vəziyyətin ən qızgın çağında məhz Sizə çox böyük etimad göstərdi.

Dağstanlılar bir neçə il əvvəl, Heydər Əliyev hakimiyyətə gələndə qədər Azərbaycanda mövcud olmuş vəziyyəti xatırlayırlar. Azərbaycan xalqını yalnız Heydər Əliyevin şəxsiyyəti, nüfuzu, siyasi iradəsi sıx birləşdirdi. İndi böyük perspektivləri olan güclü bir dövlət kimi Azərbaycan tərəqqi yolu ilə irəliləyir. Azərbaycan xalqı buna görə ən əvvəl Heydər Əliyevə minnətdardır.

Hörmətli Heydər Əliyev, Dağstanda nəinki görkəmli siyasətçi kimi, həm də digər xalqların, o cümlədən etnik dağstanlıların problemlərini və dərd-sərini başa düşən bir insan kimi sevilir. Biz Heydər Əliyevə həm də ona görə hörmət edirik ki, görkəmli dövlət xadimi kimi o, Rusiya Federasiyası subyektlərinin ölkəmizdə, Rusiyanın tərkibində yerini başa düşür, Rusiyanın tərkibində Dağstan xalqının iradəsini qiymətləndirir. Buna görə də Dağstan xalqı ona dərin məhəbbət, böyük hörmət və səmimi ehtiram bəsləyir.

Rusiya Federasiyası ilə qaradəşliq, dövlət əlaqələrini daha da inkişaf etdirmək üçün Heydər Əliyevin apardığı siyasət Azərbaycan və Dağstan xalqları arasında dostluğun daha da möhkəmlənməsinə təkan verir. Nəzərə çarpdırmaq istəyirəm ki, Azərbaycan cəmiyyətinin siyasi inkişafı, sosial-iqtisadi və mədəni tərəqqisi üçün Heydər Əliyev Əliyevin vermiş olduğu və indi də verdiyi şəxsi töhfə onu böyük

siyasətçiyə çevirir.

Azərbaycan xalqının mənavi dirçəlişi, respublikanın iqtisadiyyatının və bütün həyat fəaliyyətinin yenilənməsi məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Onun müdrikliliyi, siyasi iradəsi sayəsində Azərbaycan dünya dövlətləri birliyində layiqli yer tutmuşdur.

Çox hörmətli Heydər Əlirza oğlu Qazandığınız inandırıcı qələbə münasibətilə Sizi ürəkdan təbrik edir və əminəm ki, Qırğızstanda hamı bununla əlaqədar sevinc hissi keçirir. Var qıvvəsini, biliyini, təcrübəsini və enerjisini vətənin rifahına həsr edən görkəmli dövlət xadimi və siyasi xadim kimi Sizin istedadınız Azərbaycan vətəndaşları tərəfindən layiqincə qiymətləndirilmişdir. Onlar ölkənizi sülh, tərəqqi və çiçəklənmə yolu ilə XXI əsrə aparmağı Sizə etibar etmişlər.

İslam KƏRİMOV
Özbəkistan Prezidenti

Azərbaycan xalqına həsəd aparıram, çünki onun daqiq, aydın, ardıcıl siyasəti, mövqeyi olan lideri var.

Hörmətli Heydər Əliyev, Sizin bu gün burada dediklərinizin hamısını böyük məmnunluqla və həvəslə dinlədim. Özbəkistandan, onun rəhbərlərindən və xalqının ünvanına söylədiyiniz səmimi sözlərə görə təşəkkür etmək üçün söz tapmıram. Mən bir çox ölkələrdə olmuşam, çox eşidirəm, çox görürəm. Amma deməliyəm ki, indi Sizin verdiyiniz qiymətləri, burada eşitdiklərimizi nadir hallarda eşidirik. Üstəlik, vaxt gedir, tarix sürətlə

irəliləyir, lakin hər bir xalqın, indiki halda özbək xalqının, cəmiyyətinin müəyyən mərhələlərini, eləcə də Azərbaycanın keçdiyi mərhələləri izləmək çox çətindir. Taleyimə, bu həyata minnətdaram ki, bütün bu mərhələləri izləməyə və nəzərə almağa macal tapan adamlar var, halbuki tarix və xalq onların üzərinə olduqca böyük yükü qoymuşdur. Buna görə də mən mübalığasız deməliyəm, Sizinlə bugünkü ünsiyyətdən aldığım ilk təəssürat ondan ibarətdir ki, Sizin əla, həttə deyərdim, ensiklopedik yaddaşıınız var.

Qədim tarixdən, fəlsəfə, siyasət, ədəbiyyat və dilin müxtəlif istiqamətlərindən bu qədar adı yadda saxlamaq, özü də bu qədar müasir adı yadda saxlamaq görünməmiş işdir! Heydər Əliyev, inanın mənə, bu məsələdə mən Sizinlə yarışa bilmərəm və Sizə tay ola bilmərəm. Təkcə onu deyim ki, yalnız Sizə deyil, Azərbaycan xalqına da həsəd aparıram, çünki bu gün onun belə lideri var və o öz yaddaşında hər şeyi saxlayır, ən başlıcası isə onun dəqiq, aydın, ardıcıl siyasəti, mövqeyi var. Siz danışıqca mən həyatımızda bir çox halları, hadisələri yeni tərzdə qiymətləndirməyə başlayıram.

QAZAXISTAN RESPUBLİKASI HAQQINDA ARAYIŞ

Ərazisi: 2,717,300 kv.km.

Əhalisi: 15,143,704 nəfər (iyul 2004-cü il).

Əhalinin tərkibi: qazax 53,4%, rus 30%, ukraynalı 3,7%, özbək 2,5%, alman 2,4%, uyğur 1,4%, digər 6,6%.

Paytaxtı: Astana.

İnzibati bölgüsü: 14 vilayət və 3 şəhər; Almatı, Astana və Baykonq şəhərləri, vilayətlər: Almatı, Aqmola (mərkəzi Astana), Aqtobe (mərkəzi Aqtobe), Atırau (mərkəzi Atırau), Batis Qazaxıstan (mərkəzi Oral), Mənqıstau (mərkəzi Aqtau), Onqtıstıx Qazaxıstan (mərkəzi Şimkent), Povladar (mərkəzi Povladar), Qaraqanda (mərkəzi Qaraqanda), Kustanay (mərkəzi Kustanay), Qızılorda (mərkəzi Qızılorda), Şiğhiz Qazaxıstan (mərkəzi Oskemen, keçmiş Ust-Kameneqorsk), Soltustıx Qazaxıstan (mərkəzi Petropavl), Taldıqorxan (mərkəzi Taldıqorxan), Cambul (mərkəzi Taraz).

Milli bayramları: 25 oktyabr – Müstəqillik günü, 16 dekabr – Res-

publika günü.

Dövlət bayramları: 1–2 yanvar – Yeni il, 8 mart – Beynəlxalq qadınlar günü, 22 mart – Novruz bayramı, 1 may – Qazaxıstan xalqlarının birliyi günü, 9 may – Qələbə günü, 30 avqust – Qazaxıstan Respublikasının Konstitusiyası günü.

Sərhədləri: 12012 km.

Dili: rəsmi dil olan qazax dilində əhalinin 64,4%-i danışır, rus dilində əhalinin üçdə iki hissəsi danışır və gündəlik həyatda istifadə edir.

Dini: müsəlman – 47%, rus ortodoks – 44%, protestant – 2%, digər – 7%.

Savadlılıq göstəricisi: 98,4%.

Sərhədyanı ölkələr və bu ölkələrlə ümumi olan sərhədin uzunluğu: Rusiya 6,846 km, Özbəkistan 2,203 km, Çin 1,533 km, Qırğızıstan 1,051 km, Türkmənistan 379 km.

Dəniz sərhədi: Aral dənizi 1,070 km və Xəzər dənizi 1,894 km.

İqlimi: kontinental, isti yay və soyuq qış.

Təbii ehtiyatları: neft, təbii qaz, daş kömür, dəmir filizi, manqan, xrom filizi, nikel, kobalt, mis, molibden, qurğuşun, sink, boksit, qızıl, uran.

Qısa tarixi

– Qazax xalqının formalaşma prosesi, əsasən, XIV–XV əsrlərdə başa çatmışdır. XV əsrdə Qazax xanlığı meydana çıxmışdır ki, o da üç əsas etnik orazi birliklərinə – (Böyük (yeddi dil), Orta (Mərkəzi Qazaxıstan) və Kiçik (Qorbi Qazaxıstan) bölünmüşdür. İlk xanlar, xüsusən Qasım xanın (XVI əsrin başlanğıcı) dövründə ərazilərin genişlənməsi, dövlətçiliyin möhkəmlənməsi və fəal xarici siyasət daha sonra hakimiyyət və orazi bəlgüsü uğrunda gedən daxili mübarizələr nəticəsində zəifləmişdir.

– XVI əsrin ikinci yarısında Qazax xanlığının yeni siyasi dirçəlişi başlamışdır. Bu dövrdə maldarlıq, əkinçilik və ticarət əlaqələri inkişaf etmiş, qonşu dövlətlərlə, xüsusən Rusiya ilə münasibətlər genişlənməmişdir.

– XVIII əsrdə Mərkəzi Asiya regionu Rusiya tərəfindən işğal olunmuş və 1936-cı ildə burada digər sovet respublikaları ilə yanaşı, Qazaxıstan Sovet Sosialist Respublikası qurulmuşdur. 1950–60-cı illərdə “Xam Torpaqlar” kənd təsərrüfatı proqramı çərçivəsində Qazaxıstanın şimalındakı otlaq sahələrinin becərilməsi məqsədilə sovet vətəndaşlarının bölgəyə təyiqi gücləndirilmişdir. Bu dövrdəki insan axını (əsasən, ruslar və bəzi digər deportasiya olunmuş millətlər) nəticəsində burada müxtəlif etnik qarışıq meydana gəlmiş və qazax olmayan sakinlərin sayı yerli qazaxların sayını ötib keçmişdir. 1991-ci ildə edilmiş müstəqillikdən sonra etnik əhəlinin bir çoxu Qazaxıstandan köçmüşdür.

Dövlət quruculuğu

Dövlət quruluşu: respublika.

Konstitusiyası: 30 avqust 1995-ci ildə keçirilmiş referendum nəticəsində yeni Konstitusiyaya qəbul edilmişdir, müstəqillik əldə edildikdən sonra ilk Konstitusiyası 28 yanvar 1993-cü ildə qəbul edilmişdir.

Hüquqi sistemi: mülki hüquq sistemində əsaslanır.

Səsvərmə hüququ: 18 yaş.

Dövlət başçısı: Prezident.

Hökumət başçısı: Baş nazir.

Dövlət katibi, Baş nazir, Baş nazirin birinci müavini və Nazirlər Kabineti Prezident tərəfindən təyin edilir.

Seçkilər: Prezident ümumxalq səsvərməsi yolu ilə 7 il müddətinə seçilir; sonuncu seçkilər 12 yanvar 1999-cu il tarixində keçirilmişdir (27 iyun 2000-ci il tarixində Qazaxıstan Parlamenti ölkənin birinci prezidenti və onun hüquqları haqqında Qanun qəbul etmişdir. Qanuna görə N.Nazarbayevə istefaya getdikdən sonra xalqa müraciət etmək, Parlamentdə və Hökumətin iclaslarında çıxış etmək, Təhlükəsizlik Şurasının üzvü olmaq və Qazaxıstan xalqları Məclisinə başçılıq etmək hüquqları verilir).

Məhkəmə orqanı: Ali Məhkəmə (44 üzv), Konstitusiyaya Şurası (7 üzv). Qanunverici hakimiyyət: ikipalatalı Parlament

Senat (yuxarı palata): 39 üzvü var, 7 senator Prezident tərəfindən təyin edilir, digər üzvlər ümumi seçkilər nəticəsində, hər vilayətdən iki nəfər olmaqla, 6 il müddətinə seçilir;

Senata sonuncu seçkilər 1999-cu il sentyabr ayının 17-də keçirilmişdir (növbəti seçkilər 2005-ci ilin dekabr ayı).

Məclis (aşağı palata): 77 üzvü var; bunlardan 67-si majoritar, 10-u isə proporsional sistem ilə seçilir. Üzvlər 5 il müddətinə ümumi seçkilər yolu ilə seçilir; Məclisə sonuncu seçkilər isə 2004-cü il sentyabr ayının 19-də keçirilmişdir (növbəti seçkilər 2009-cu ilin sentyabr ayı).

Xarici siyasəti

Qazaxıstan öz xarici siyasətini “müxtəlif istiqamətlilik” prinsipi üzrə həyata keçirir və bu siyasət onun geosiyasi vəziyyəti, milli və dövlət mənafeyinə uyğundur. Dünyada və regionda gedən geosiyasi vəziyyətin realıqlarını, yeni global tendensiya-ların inkişafını nəzərə alaraq, son zamanlar Qazaxıstan öz xarici siyasət konsepsiyasına bir sıra dəyişikliklər etmişdir. Bu hər şeydən əvvəl öz ifadəsini aşağıdakı istiqamətlərdə tapmışdır:

– Qazaxıstanın beynəlxalq təşkilatlarda fəaliyyətinin gücləndirilməsi;

– Beynəlxalq institutlarla konstruktiv əməkdaşlıq;

– Ölkənin imic siyasətinin fəallaşdırılması;

– Xarici siyasi əlaqələrin möhkəmləndirilməsi və Qazaxıstan biznesinin dünya bazarlarına doğru hərəkəti üzrə proqramın hazırlanması.

Ölkənin zəngin enerji resurslarını genişləndirmək, onları dünya bazarına çıxarmaq, neft, qaz və digər yeraltı ehtiyatlar hesabına davamlı iqtisadi inkişafa nail olmaq, qonşu döv-

lətlər və digər xarici hakim dairələrlə münasibətləri gücləndirmək Qazaxıstan Hökuməti qarşısında duran ən əsas vəzifələrdəndir.

Qazaxıstanın qarşısında duran ən mühüm iqtisadi məsələlərdən biri enerji daşıyıcılarının nəqli, o cümlədən böyük neft ehtiyatlarının beynəlxalq bazara çıxarılmasıdır. Neftin nəql olunması sahəsində Qazaxıstanın Rusiya və Çinlə sazişləri mövcuddur. Gürcüstan və Türkiyədən keçəcək trans xəzər neft boru kəmərinin inşası nəzərdən keçirilir.

Qazaxıstan 117 dövlət tərəfindən tanınmış və 112 dövlət ilə diplomatik münasibətlər qurmuşdur. Qazaxıstanda 65-dən artıq xarici ölkənin və beynəlxalq təşkilatın nümayəndəlikləri fəaliyyət göstərir. Qazaxıstanın 34 ölkədə diplomatik nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir. Rusiya, ABŞ və Çin ilə sıx əlaqələr malikdir. Eyni zamanda türkdilli dövlətlərlə, xüsusən Türkiyə və digər dövlətlərlə münasibətlərin inkişafına diqqət yetirir.

Qazaxıstan bir çox beynəlxalq təşkilatların, o cümlədən BMT, ATƏT, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Ümumdünya Bankı, Avropa Yenidönüşmə və İnkişaf Bankı, Asiya İnkişaf Bankı, İKT, İƏT, Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı, MAƏT və digər təşkilatların üzvüdür. Qazaxıstan Avropa Birliyi ilə texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş bağlamış, NATO-nun “Sülhə naminə tərəfdaşlıq” Programına qoşulmuşdur.

İqtisadiyyat

Qazaxıstan zəngin yeraltı yanaqcaq ehtiyatlarına, həmçinin mineral və metal ehtiyatlarına malikdir. Qazaxıstan həm də kənd təsərrüfatı ölkəsidir, maldarlıq məhsulları və taxıl istehsalçısıdır. Qazaxıstanın sənaye sektoru bu təbii ehtiyatların emalı, həmçinin avadanlıq, traktor, kənd təsərrüfatı maşınları və bəzi müdafiə texnikası istehsalı üzrə ixtisaslaşmış böyük məşinçayırma sektoruna əsaslanır. 2000–2001-ci illərdə enerji sektorunu, 2000–2001-ci illərdə enerji sektorunu, inkişafı, həmçinin iqtisadi proqram və xarici sərmayə qoyuluşu Qazaxıstan iqtisadiyyatının nəzərdəcarpan dərəcədə inkişafına səbəb oldu.

2001-ci ildə Qara dənizə Xəzər konsorsiumu boru kəmərinin açılması nəticəsində Qazaxıstanın qərbində yerləşən Tənqiz neft yatağının ixracat qabiliyyəti yüksək səviyyəyə qalxdı.

Ölkədə aparılan iqtisadi islahatlar nəticəsində sənaye sahələrinə xarici sərmayənin axınına şərait yaranmışdır.

Ümumi daxili məhsul (ÜDM); 42,3 mld. ABŞ dolları (2004-cü il); 2003-cü illə nisbətə 9,4% artmışdır).

ÜDM-in adam başına düşən payı: 2500 ABŞ dolları.

ÜDM-in 2003-cü illə müqayisədə artımı: 9,2%.

Büdcə: 9,596 milyard ABŞ dolları.

Büdcə kəsiri: 16 mln. ABŞ dolları.

İnflyasiya: 6,8% (2004-cü il).

Sənaye: neft, mis, dəmir filizi, manqan, xrom, sink, qurğuşun, boksit, qızıl, gümüş, fosfat, dəmir və po-

lad, traktorlar və digər kənd təsərrüfatı maşınları, elektrik motorları, tikinti materialları.

Kənd təsərrüfatı məhsulları: üzüm, taxıl, pambıq, ot, yun.

Xarici ticarət dövrüyyəsi:
25,6 milyard ABŞ dolları (2004-cü il).

İxrac: 15,6 milyard ABŞ dolları (2004-cü il).

İxrac məhsulları: neft və neft məhsulları, dəmir, kimyəvi maddələr, maşın, taxıl, yun, ot, kəməur.

İdxal: 10 milyard ABŞ dolları (2004-cü il).

İdxal məhsulları: maşın və avadanlıq, metal məhsullar, meyvə.

Hazırda Qazaxıstanın 124 ölkə ilə ticarət əlaqələri vardır. Qazaxıstanın əsas ticarət tərəfdaşları Rusiya, Çin və Avropa Birliyi ölkələridir. Rusiya ilə ticarət dövrüyyəsi 7 milyard ABŞ dolları, Çinlə 4 milyard ABŞ dollarından yuxarı təşkil edir.

Avropa Birliyi ölkələri ilə Qazaxıstan arasında 2004-cü il ərzində ticarət dövrüyyəsi 8 milyard ABŞ dollarından çox olmuş, keçən illə müqayisədə 128% artmışdır. Avropa ölkələrindən ixrac 2004-cü il ərzində 3 dəfə artaraq 5,2 milyard ABŞ dolları, idxal isə 45% artaraq mütləq rəqəmlə 2,8 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Qazaxıstandan AB ölkələrinə ixracın əsas maddəsinə mineral məhsulun (ildə 3,5 milyard ton) və qeyri-mədən metallar (ildə 796,5 milyon ton) təşkil edir. 2004-cü il ərzində Qazaxıstandan Avropa Birliyi ölkələrinə ixrac olunan metal üzrə kvotanın 115 min tondan 145 min tona qədər artı-

rılması barədə razılaşma əldə olunmuşdur. Bu, Avropa Birliyinə daxil olan ölkələrin sayının artması ilə əlaqədardır.

– Qazaxıstanın ixracatında MDB dövlətlərinin payı 21,2%, idxalata isə daha yüksək olmaqla, 46,6% təşkil edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Qazaxıstanın ixracatında Azərbaycanın payı 1,5% təşkil edir.

Pul vahidi: Qazaxıstan tengesi.
1 ABŞ dolları = 130 tenge (2005-ci il).

Hazırda Qazaxıstanda xarici sərmayəçilərin iştirakı ilə 800 birgə müəssisə fəaliyyət göstərir və onlardan 168-i 100%-li xarici sərmayəli müəssisədir.

Daxili siyasi və sosial-iqtisadi vəziyyət

Bu gün üçün Qazaxıstanda ölkə-daxili vəziyyətin stabil və bilavasitə ölkə Prezidentinin nəzarəti altında olduğunu demək mümkündür.

Qazaxıstan Respublikası Parlamentinin aşağı palatası olan Məclisə keçirilən sonuncu seçkilər (19 sentyabr 2004-cü il) bunu bir daha əyani surətdə sübut etmişdir. Belə ki, seçkilərdə Prezident N.Nazarbayevın başçılıq etdiyi "Otan" Partiyası (Vətən) qələbə çalaraq Parlamentdəki yerlərin 55%-ni əldə etmişdir. "Otan", "Asar", "Aqrar", "Vətəndaş", "Demokratik" kimi iqtidaryönlü partiyaların seçkilərdəki qələbəsi Prezident N.Nazarbayevın ölkədəki böyük nüfuzuna hesabına ölkənin əldə etdiyi ciddi sosial-iqtisadi nailiyyətlər əsasında və qismən inzibati vasitə və imkanlardan

istifadə etməklə əldə olunmuşdur. Muxalifət isə seçkilərdə sayca az və parçalanmış şəkildə iştirak etmişdir. Nəticə etibarilə Məclisə muxalifətdən yalnız bir nəfər ("Aq Yol" Partiyası) seçilmişdir ki, o da Məclisə seçkilərinin nəticələrinin saxtalaşdırılmasına etiraz əlaməti olaraq özünün deputat mandatından imtina etmişdir.

Qazaxıstan öz əhalisinin sayına görə Mərkəzi Asiya əhalisinin 25%-ni təşkil etməsinə baxmayaraq, bu bölgənin gəlirinin 2/3 hissəsini təmin edir. Son 4 il ərzində Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) 1,5 dəfədən çox artmış, orta illik artım tempi 10%-dən artıq olmuşdur. Mütəxəssislərin fikrincə 2004-cü ildə iqtisadi inkişafın bərpə müddəti başa çatmış və müqayisəli qiymətlərlə Ümumi Daxili Məhsulun islahatlardan əvvəlki, 1990-cı illəki həcmiə ötürülmüşdür. 2004-cü ildə dünyanın aparıcı 3 reyting agentliyi Qazaxıstanı beynəlxalq investisiya reytingi vermişdir.

2004-cü il hər bir baxımdan Qazaxıstan iqtisadiyyatı üçün uğurlu keçmişdir. Bütün il ərzində xarici iqtisadi konyuktura əlverişli olmuşdur. Bu, iqtisadiyyatın əsas sahələri üzrə məhsul istehsalının artımında öz əksini tapmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, təxmini hesablamalara əsasən 2004-cü ilin nəticələrinə görə Qazaxıstanın Ümumi Daxili Məhsulunun illik artım tempi 9,2% olmaqla, mütləq rəqəmlə 37 mlrd. ABŞ dolları təşkil etmişdir. Adambaşına düşən milli gəlir hazırda 2500 ABŞ dollarından artıqdır.

ÜDM-in qurulmasında əmtəə istehsalı 43,1%, xidmətin xüsusi çəkisi isə 52,4% təşkil edir. Belə bir faktı

qeyd etmək lazımdır ki, ÜDM-in 85 %-i özəl sektorun payına düşür.

İlkin dayarlandırmaya görə, bütünlükdə 2004-cü il ərzində sənaye istehsalının artımı 10,2% olmuşdur. O cümlədən emal sahəsində bu rəqəm 8,6%, kimya sənayesində 20%-dən yuxarı, maşınqayırmağa isə 32% təşkil etmişdir. Maşın və avadanlıqların istehsalı 61%, nəqliyyat vasitələrinin istehsalı 42% artmışdır. Əsas kapitala sərmayə qoyuluşu 11% artaraq 7,2 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Ticarət dövriyyəsi 10,5%, yük daşımalarının həcmi isə 9,2% artmışdır.

Ölkənin 2004-cü ildə xarici borcu mütləq rəqəmlə 26 mlrd. ABŞ dolları təşkil etmişdir. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, göstərilən məbləğ içərisində dövlət zamanəti ilə götürülmüş xarici borc 3,6 mlrd. ABŞ dollarıdır. Bu da Qazaxıstanın Ümumi Daxili Məhsulunun cəmi 12%-ni təşkil edir. Qazaxıstanda adambaşına düşən borc 198 ABŞ dolları təşkil edir.

Ölkənin 22,4 mlrd. ABŞ dolları həcmində xarici borcun qalan hissəsi isə özəl sektora məxsusdur. Bu vəsait beynəlxalq maliyyə institutlarından qeyri-dövlət zamanəti ilə ölkənin əsasən bank və iri müəssisələri tərəfindən götürülmüşdür.

Əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi, 2004-cü ildə də artımın mənbəyini, Qazaxıstan ixracatının əsasını təşkil edən məhsulların xarici bazarlarda qiymətlərinin yüksək olması təşkil etmişdir. Bu, hər şeydən əvvəl enerji məhsullarının, ilk növbədə, neft və metalın qiymətlərinin yüksək olması ilə əlaqədardır. Qiymətlərin yüksək olması ilə yanaşı, ixracat özü də mütləq olaraq fiziki həcmdə artmışdır. Bu da bütünlükdə ölkəyə daxil olan valyuta həcminin artmasına səbəb olmuşdur. Təkcə belə bir faktı göstərmək kifayətdir ki, neft hasilatında artım bütünlükdə ÜDM-in artım tempindən yüksək olmuş, neft hasilatı 12% artaraq, 59 mln. ton təşkil etmişdir.

AZƏRBAYCAN – QAZAXISTAN MÜNASİBƏTLƏRİ

Qısa tarixi məlumat

Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında diplomatik əlaqələr 30 avqust 1992-ci il tarixində yaradılmışdır.

9 yanvar 1993-cü ildə Qazaxıstan Respublikasının Azərbaycanı, 1 mart 2004-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Qazaxıstandakı səfirlikləri fəaliyyətə başlamışdır.

İbrahim Amanqaliev Qazaxıstan Respublikasının Azərbaycanda ilk səfiri olmuşdur. 2002-ci ilin noyabr ayında Andar Şukputov Qazaxıstan Respublikasının Azərbaycanda yeni səfəri təyin edilmişdir.

29 yanvar 2004-cü il tarixində Lətif Qəndilov Azərbaycan Respublikasının Qazaxıstanda Səfiri təyin edilmişdir.

Siyasi münasibətlər

İki ölkə arasında indiyədək siyasi münasibətlərdə heç bir problem mövcud olmamışdır. Hətta bu münasibətlər 1-2 mart 2004-cü il tarixlərində Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti N.Nazarbayevin dəvətilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyevin Qazaxıstana etdiyi rəsmi səfərdən sonra keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur.

Qazaxıstan tərəfi Azərbaycan – Ermənistan Dağlıq Qarabağ münaqişəsində Azərbaycanın haqlı mövqeyini hər zaman dəstəkləmişdir.

Azərbaycan tərəfi Qazaxıstanın Asiyada təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi sahəsində "Asiyada Qarşılıqlı Əməkdaşlıq və Etimad Tədbirləri üzrə Məşavirə"nin (SVMDA) yaradılması təşəbbüsünü tam dəstəkləmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İLHAM ƏLİYEVİN Qazaxıstana rəsmi səfəri

– 1-2 mart 2004-cü il tarixlərində Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti N.Nazarbayevin dəvətinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev Qazaxıstana rəsmi səfər etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ilə Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevin təkbətək görüşü

Martin 1-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ilə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev arasında təkbətək görüş keçirilmişdir. Səmimi dostluq şəraitində keçən görüşdə prezidentlər ölkələrimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin yüksək səviyyədə olmasından məmnunluqlarını bildirmiş və gələcəkdə əməkdaşlığın daha yüksək səviyyəyə qalxması üçün sayların artırılmasının vacibliyini vurğulamışlar. Prezident İlham Əliyev və Prezident Nursultan Nazarbayev iqtisadi münasibətlərə, xüsusilə Xəzrin kərbahidrogen ehtiyatlarının dünya bazarına naql edilməsi sahəsində əməkdaş-

lıq məsələlərinə dair geniş fikir mübadiləsi aparmışlar.

Azərbaycan və Qazaxıstan nümayəndə heyətlərinin geniş tərkibdə görüşü

Dövlət başçılarının təkbətək görüşündən sonra Qazaxıstan Prezidentinin iqtisadçısının Qızıl salonunda prezidentlərin rəhbərliyi ilə nümayəndə heyətlərinin geniş tərkibdə görüşü olmuşdur. Prezident Nursultan Nazarbayev dövlətimizin başçısı İlham Əliyevi və onu müşayiət edən nümayəndə heyətinin üzvlərini salamlayıaraq, bu səfərin uğurlu, faydalı olacağını vurğulamış və Azərbaycanla ikitərəfli münasibətlərin inkişafının Qazaxıstan üçün çox vacib olduğunu qeyd etmişdir. Onun sözlərinə əsasən Prezident İlham Əliyevin Astanaya ilk dövlət səfərinin böyük əhəmiyyəti vardır. Özbəkistan Azərbaycanla əlaqələrin siyasi, iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə inkişaf etməsinə istəyir. Qazaxıstan rəhbəri BMT, MDB, İslam Konfransı Təşkilatı və digər qurumlar çərçivəsində uğurlu əməkdaşlığı da xatırlatmış, beynəlxalq məsələlərə münasibətdə qarşılıqlı anlaşma olduğunu bildirmişdir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev yüksək qonaqpərvərliyə görə Prezident Nursultan Nazarbayevə təşəkkür edərək, ikitərəfli əlaqələrin hərtərəfli inkişafının ölkələrimizin və xalqlarımızın ümumi mənafelərinə cavab verdiyini qeyd etmişdir. O, mövcud dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin bundan sonra daha da inkişaf edəcəyinə və möhkəmlənəcəyinə əmin olduğunu qeyd etmişdir. Onun sözlərinə əsasən ölkələrimiz arasında Xəzərin

statusuna dair tam razılığın əldə olunması böyük nailiyyətdir və Azərbaycan Qazaxıstanın karbohidrogen ehtiyatlarının dünya bazarlarına, Avropaya çatdırılması üçün çox əlverişli və təhlükəsiz bir yer olacaqdır.

Sənədlərin imzalanması mərasimi

Nümayəndə heyətlərinin geniş tərkibdə görüşü başa çatdıqdan sonra Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında sənədlərin imzalanması mərasimi olmuşdur.

– İlk olaraq, prezidentlər İlham Əliyev və Nursultan Nazarbayev "Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında dostluq münasibətləri və strateji tərəfdaşlıq haqqında Bəyannamə" imzalamışlar;

– "Azərbaycan Hökuməti ilə Qazaxıstan Hökuməti arasında hərbi sahədə əməkdaşlıq haqqında Saziş"i Azərbaycanın Müdafiə naziri Səfər Əbiyev və Qazaxıstanın Müdafiə naziri Muxtar Altınbayev;

– "Azərbaycan Hökuməti ilə Qazaxıstan Hökuməti arasında hökumət rəhbərisi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş"i Azərbaycanın Xarici İşlər naziri Vilayət Quliyev və Qazaxıstanın Xarici İşlər naziri Kasımjomart Tokayev;

– "Azərbaycan Hökuməti ilə Qazaxıstan Hökuməti arasında elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş"i Azərbaycanın Xarici İşlər naziri Vilayət Quliyev və Qazaxıstanın Təhsil və Elm naziri Caksıbek Kulekeyev;

– "Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti ilə Astana Şəhərinin Hakimiyyəti ara-

sında elmi-texniki, ticarət və iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş"i Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Hacıbala Abutalıbov və Astana Şəhər Akiminin birinci müavini Sanzubay Yesimov;

– "Azərbaycan Hökuməti ilə Qazaxıstan Hökuməti arasında mədəniyyət, elm və turizm sahəsində uzunmüddətli əməkdaşlıq haqqında Proqram"ı Azərbaycanın Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu və Qazaxıstanın Mədəniyyət naziri Düsen Kaseinov;

– "Azərbaycan Respublikasının və Qazaxıstan Respublikasının Aviasiya Hakimiyyətləri arasında müli aviasiya sahəsində əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi haqqında Protokol"u isə Azərbaycan Hava Yolları Dövlət Konserninin sədri Cahangir Əsgərov və Qazaxıstan Hava Yolları Dövlət Konserninin direktor müavini Almatbek Manboyev imzalamışlar.

Martın 1-də, sənədlərin imzalanması mərasimi başa çatdıqdan sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev birgə mətbuat konfransı keçirmişlər.

Həmin gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Qazaxıstan Parlamenti Senatının sədri Oralbay Abdıkərimov ilə görüşmüşdür.

Rəsmi əlaqələrin ardıcılığı

– 16–17 sentyabr 1996-cı il tarixlərində Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti N.Nazarbayevin Azərbaycana ilk rəsmi səfəri olmuşdur. Səfər zamanı ikitərəfli münasibətlərin

inkişafı, iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi və qarşılıqlı marağ doğuran digər məsələlər müzakirə olunmuş, 13 sənəd imzalanmışdır.

– Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyevin 10 iyun 1997-ci il tarixində Qazaxıstan rəsmi səfəri Azərbaycan–Qazaxıstan münasibətlərini yeni mərhələyə qaldırmışdır. Səfər zamanı qarşılıqlı marağ doğuran ikitərəfli, regional və beynəlxalq məsələlər müzakirə olunmuş, 18 sənəd imzalanmışdır.

– 23–24 oktyabr 1998-ci il tarixlərində Qazaxıstan Respublikasının Baş naziri N.Balqımbayevın Bakıya rəsmi səfəri zamanı o, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul edilmiş, Baş nazir A.Rasi-zadə və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin Prezidenti ilə görüşmüş, Dübəndi və Sañcaq neft terminalarında olmuşdur. Danışqlar zamanı TRASEKA layihəsi çərçivəsində 1999–2000-ci illərdə Azərbaycan – Qazaxıstan ticarət-iqtisadi əməkdaşlığının inkişafı, Bakı–Aktau bərə xəttinin açılması və turizm sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi məsələləri müzakirə olunmuşdur.

– 9–10 iyun 1998-ci il tarixlərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev türkdilli dövlət başçılarının V Zirvə toplantısında və Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astana şəhərinin açılış mərasimində iştirak etmişdir.

– 2 aprel 1999-cu il tarixində Moskivada MDB iştirakçı dövlətlərinin Dövlət başçıları Şurasının iclası zamanı iki ölkə prezidentləri arasında görüş keçirilmişdir.

– 18–19 noyabr 1999-cu il tarix-

lərində İstanbul şəhərində keçirilmiş ATƏT-in Zirvə görüşü zamanı Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru xətti üzrə Saziş imzalanmışdır. Qazaxıstan Prezidenti imzalanma mərasimində iştirak etmişdir. Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Qazaxıstan və Türkmənistanın dövlət başçıları Bakı-Ceyhan əsas ixrac neft boru xəttinin dəstəklənməsi haqqında İstanbul Bəyannaməsini imzalamışlar.

– Qazaxıstanın Xarici İşlər nazirinin başlıq etdiyi nümayəndə heyəti 18–21 may 1999-cu il tarixlərində Bakıda İƏT-in IX toplantısında iştirak etmiş, Azərbaycanın Baş naziri A.Rasizadə, Baş nazirin birinci müavini A.Abbasov və Xarici İşlər naziri ilə görüşlər keçirmişdir. Görüşlər zamanı ikitərəfli münasibətlərin daha da genişləndirilməsi, regional və beynəlxalq məsələlərə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

– Qazaxıstan Prezidentinin təşəbbüsü ilə 14–15 sentyabr 1999-cu il tarixlərində Almatı şəhərində keçirilmiş Asiyada etimad və qarşılıqlı əməkdaşlıq üzrə Müşavirədə Azərbaycanın Xarici İşlər naziri iştirak etmişdir. Səfər zamanı nazir, həmkarı ilə görüşmüş, iki ölkə arasında əlaqələrin perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır. Müşavirənin sonunda “Asiyada etimad və qarşılıqlı əməkdaşlıq üzrə Müşavirəyə üzv dövlətlərin münasibətlərinin nizamlanması prinsipləri haqqında” Bəyannamə imzalanmışdır.

– “Əsrin müqaviləsinin” 5-ci ildönümü münasibətilə 20 sentyabr 1999-cu il tarixində Bakıda keçirilmiş təntənəli mərasimində Qazaxıstanın Naq-

liyyat və Kommunikasiya naziri və “Qazaxoyl” Milli Neft-Qaz Şirkətinin vitse-prezidenti iştirak etmişlər.

– 1999-cu il 8 oktyabr tarixində Yaltada keçirilmiş MDB İştirakçı dövlətlərin hökumət başçıları Şurasının iclası zamanı Azərbaycanın Baş naziri ilə Qazaxıstanın Baş nazirinin müavini arasında görüş olmuşdur.

– 25 yanvar 2000-ci ildə Moskvada keçirilmiş MDB Dövlət başçıları Şurasının iclası zamanı Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev ilə Qazaxıstan Prezidenti N.Nazarbayev arasında görüş keçirilmişdir.

– Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevin dövləti ilə Qazaxıstan Prezidenti N.Nazarbayev 7 aprel 2000-ci il tarixində Azərbaycanda rəsmi səfərdə olmuşdur. Səfər zamanı prezidentlər arasında təkbətək görüş keçirilmiş, sonra isə geniş tərkibdə keçirilmiş danışıqlar zamanı Azərbaycan – Qazaxıstan arasında siyasi, iqtisadi və humanitar sahələrdə əlaqələrin daha da genişləndirilməsi məsələləri müzakirə olunmuş, regional, beynəlxalq problemlərə aid məsələlər barəsində fikir mübadiləsi aparılmış, iki ölkə prezidentləri birgə bəyanat qəbul etmiş və 8 sənəd imzalanmışdır.

– 26–28 aprel 2000-ci ildə Baş nazir A.Rasizadənin rəhbərliyi ilə Azərbaycan hökumət nümayəndə heyəti Ümumdünya İqtisadi Forumunun (Davos forumu) himayəsi altında keçirilmiş beynəlxalq “Avrasiya – 2000” iqtisadi sammitinin işində iştirak etmişdir. Sammit günlərində Qazaxıstan Prezidenti N.Nazarbayevlə keçirilmiş görüş zamanı ikitərəfli iqtisadi, mədəni əlaqələrin inkişafı məsələ-

ləri müzakirə olunmuşdur.

– 8 iyun 2000-ci ildə Tehranda keçirilmiş İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv ölkələrin Nazirlər Şurasının 10-cu iclası çərçivəsində Azərbaycanın Xarici İşlər naziri V.Quliyev ilə Qazaxıstanın sabiq Xarici İşlər naziri Y.İdrisov arasında görüş keçirilmişdir. Görüş zamanı neftin naqli, ikitərəfli əlaqələrin daha da genişləndirilməsi yolları, maraq doğuran regional və beynəlxalq məsələlər müzakirə olunmuşdur.

– 2000-ci ilin 20–21 iyununda Moskvada keçirilmiş MDB İştirakçı dövlətlərinin Dövlət başçıları Şurasının iclası zamanı Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev ilə Qazaxıstan Prezidenti N.Nazarbayev arasında görüş keçirilmişdir.

– 27–28 noyabr 2000-ci ildə Vyana ATƏT-in Xarici İşlər nazirləri Şurasının iclası çərçivəsində Azərbaycanın Xarici İşlər naziri V.Quliyev ilə Qazaxıstanın sabiq Xarici İşlər naziri Y.İdrisov arasında görüş keçirilmişdir. Görüşdə ikitərəfli münasibətlərin mövcud vəziyyəti müsbət qiymətləndirilmiş, Azərbaycan–Qazaxıstan əməkdaşlığının daha da möhkəmləndirilməsi məsələləri müzakirə edilmişdir.

– 15–16 fevral 2001-ci ildə Qazaxıstan Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi, Xarici İşlər nazirinin müavini K.Abuseitov Bakıda işgüzar səfərdə olmuşdur. Səfər zamanı K.Abuseitov Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul edilmişdir. K.Abuseitov 2001-ci ilin payızında Qazaxıstanda keçiriləcək Asiyada etimad və qarşılıqlı əməkdaşlıq üzrə Müşavirənin iştirakçı ölkələrinin Zirvə görüşünə Qa-

zaxıstan Prezidenti N.Nazarbayevin dövlət məktubunu Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevə təqdim etmişdir.

– 26–27 aprel 2001-ci il tarixlərində İstanbulda keçirilmiş Türkdilli Dövlət Başçılarının VII Zirvə görüşündə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti N.Nazarbayev ilə görüşmüşdür.

– 18 may 2001-ci il tarixində MDB İştirakçı dövlətlərin Müdafiə nazirlərinin Bakıda keçirilmiş növbəti toplantısında Qazaxıstan Respublikasının Müdafiə naziri S.Taqpaqayev iştirak etmişdir. Toplantı iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul edilmişlər.

– 1–3 avqust 2001-ci il tarixlərində Soçi şəhərində MDB İştirakçı ölkələri dövlət başçılarından qeyri-rəsmi görüşü çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab H.Əliyev ilə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti cənab N.Nazarbayev arasında təkbətək görüş keçirilmişdir. Görüşdə Xəzərin hüquqi statusuna dair məsələlər müzakirə olunmuş, ikitərəfli əlaqələrin inkişafı perspektivləri, bir sıra regional və beynəlxalq məsələlərə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

– 29 noyabr 2001-ci il tarixdə Moskvada MDB İştirakçı dövlətlərinin dövlət başçılarından qeyri-rəsmi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab H.Əliyev Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti cənab N.Nazarbayevlə görüş keçirmiş və prezidentlər Xəzər dibinin bölüşdürülməsinə dair Saziş imzalamışlar.

– 12–14 may 2003-cü il tarixlərində Almatı şəhərində Xəzəryanı dövlətlərin xarici işlər nazirlərinin müavinləri səviyyəsində Xüsusi İşçi Qrupunun 9-cu iclası keçirilmişdir. İclasda Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər nazirinin müavini X.Xələfovun başçılıq etdiyi Xarici İşlər Nazirliyinin, Ödliyyə Nazirliyinin, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin, Dövlət Neft Şirkətinin və Xəzər Dəniz Gəmiçiliyinin əməkdaşlarından ibarət nümayəndə heyəti ilə təmsil olunmuşdur. İclasdan sonra, 2003-cü il 14 may tarixində, Azərbaycan Respublikası, Qazaxıstan Respublikası və Rusiya Federasiyası arasında Xəzər dənizinin həmhüdüdü sahələrinin bölgü xətlərinin kəsişmə nöqtəsi haqqında Saziş imzalanmışdır.

28 fevral 2004-cü il tarixində Astanada Qazaxıstan–Azərbaycan İqtisadi əməkdaşlıq üzrə Hökumətlərə rəsi Birgə Komissiyanın II iclası keçirilmişdir.

– 1–2 mart 2004-cü il tarixlərində Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti N.Nazarbayevin dəvətinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev Qazaxıstana rəsmi səfər etmişdir.

– 23–24 noyabr 2004-cü il tarixlərində Almatıda “Müasir dövrdə prokurorluq orqanlarının hüquq müdafiəçiliyində rolu” mövzusunda keçirilən konfransda və MDB dövlətləri baş prokurorlarının Koordinasiya Şurasının iclasında Azərbaycan tərəfini Baş prokuror Z.Qaralovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti təmsil etmişdir.

– 30 yanvar 2005-ci il tarixində Aşqabadda Xəzərin hüquqi statusu-

nun müəyyən olunması üzrə Xəzəryanı dövlətlərin xarici işlər nazirlərinin müavinləri səviyyəsində Xüsusi İşçi Qrupunun 16-cı iclası keçirilmişdir. İclasda Azərbaycan, Qazaxıstan, Rusiya, İran və Türkmənistanın nümayəndə heyətləri qatılmışdır. İclasda Azərbaycan tərəfini Xarici İşlər nazirinin müavini X.Xələfovun rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti təmsil etmişdir. Görüşün yekununa həsr olunmuş mətbuat konfransında bildirilmişdir ki, konvensiya layihəsinin 60–70 %-i razılaşdırılmışdır. Xəzərdə fəaliyyət prinsiplərinin razılaşdırılması, təbiətin mühafizəsi, bahəçilik və gəmiçilik sahələrində irəliləyiş əldə olunmuşdur. Lakin Xəzərdə hərbi fəaliyyət, onun təkinin və dibinin bölünməsi, digər dənizlərə və dünya okeanına çıxışı olmayan sahilyanı dövlətlərə məxsus gəmilər üçün tranzit qaydaları, Transxəzər magistral boru kəmərlərinin tikintisi məsələlərində fikir ayrılıqları mövcuddur.

– 26–28 fevral 2005-ci il tarixlərində Qazaxıstanın Baş prokuroru R.Tusupbekov Bakıda səfərdə olmuş, Prezident İ.Əliyev tərəfindən qəbul edilmiş və azərbaycanlı həmkarı, Baş prokuror Z.Qaralov ilə görüşmüşdür. Səfər çərçivəsində “Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu və Qazaxıstan Respublikasının Baş Prokurorluğu arasında hüquqi yardım göstərilməsi üzrə əməkdaşlıq haqqında Saziş” imzalanmışdır.

– 14 mart 2005-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev Bakıda rəsmi səfərdə olan Qazaxıstan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Komitəsi Sərhəd Xid-

mətinin direktoru B.Zakiyevi qəbul etmişdir.

– 15–18 mart 2005-ci il tarixlərində Almatıda keçirilən Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirənin (AQEM) işində Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

– 18–20 aprel 2005-ci il tarixlərində Bakıda Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə “KazMunayqaz” şirkətinin nümayəndə heyəti arasında keçirilən görüşdə Qazaxıstan neftinin Bakı–Tbilisi–Ceyhan (BTC) boru kəməri ilə ixracı məsələsi müzakirə edilmişdir. İlk razılığa əsasən Axtau limanında bir sıra infrastrukturular tikilənə qədər Qazaxıstanın “Kasaqan” yatağından çıxarılaçaq neft dünya bazarına çıxarılaçaq məqsədilə tankerlərlə daşınaraq BTC-yə vurulacaqdır. Ümumilikdə Axtau–Bakı neft nəqli sisteminin yaradılması üçün 3 milyard ABŞ dolları vəsaitin tələb olduğu ehtimal edilir.

– 9 may 2005-ci il tarixində Prezident N.Nazarbayev Böyük Vətən müharibəsində faşizm üzərində qələbənin 60 illiyi münasibətilə Prezident İ.Əliyevə təbrik məktubu göndərmişdir.

– 16–17 may 2005-ci il tarixində Tehranda Xəzərin hüquqi statusunun müəyyən olunması üzrə Xəzəryanı dövlətlərin xarici işlər nazirlərinin müavinləri səviyyəsində Xüsusi İşçi Qrupunun 17-ci iclası keçirilmişdir. İclasda Azərbaycan, Qazaxıstan, Rusiya, İran və Türkmənistanın nümayəndə heyətləri qatılmışdır. İclasda Azərbaycan tərəfini Xarici İşlər nazirinin müavini X.Xələfovun rəhbərlik etdiyi

nümayəndə heyəti təmsil etmişdir.

– 24–25 may 2005-ci il tarixlərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dəvəti ilə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev ölkəmizə dövlət səfəri etmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti N.Nazarbayev arasında təbrik və nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə geniş tərkibdə keçirilmiş görüşlərdə ikitərəfli münasibətlərdə hazırcı vəziyyət və gələcək inkişaf yolları müzakirə edilmişdir. Səfər zamanı ikitərəfli osada altı sənəd imzalanmışdır ki, bunlar “Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq və mütəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilə”, “Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi ilə Qazaxıstan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi arasında əmək, məşğulluq və əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş”, “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında neft maşınqayırması sahəsində əməkdaşlığın əsas prinsipləri haqqında 1997-ci il 10 iyun tarixli Sazişə dəyişikliklərin edilməsi haqqında Protokol”, “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında azad ticarət haqqında 1997-ci il 10 iyun tarixli Sazişə əlavə və düzəlişlərin edilməsi haqqında Protokol”, “Azərbaycan Respublikasının Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikasının Hökuməti arasında turizm sahəsində əməkdaşlıq haqqında

Saziş", "Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında terrorçuluq, narco-otik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların qanunsuz dövriyyəsi, mütəşəkkil və digər növ cinayətkarlıqla mübarizədə əməkdaşlıq haqqında Saziş" olmuşdur. Bununla yanaşı, Qazaxıstan Prezidenti N.Nazarbayev mayın 25-də Heydər Əliyev adına Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin Azərbaycan hissəsinin istifadəyə verilməsi münasibətilə Səngəçal terminalında keçirilən təntənəli mərasimində iştirak etmişdir. Mərasim çərçivəsində iki mühüm tarixi sənəd imzalanmışdır ki, bunlardan biri Qazaxıstanın da qoşulduğu "Şərq-Qərb enerji nəqliyyat dəhlizinin inkişaf etdirilməsi və genişləndirilməsi haqqında Bakı Bəyannaməsi" olmuşdur.

- İki ölkə arasında müxtəlif sahələrdə qarşılıqlı əməkdaşlığa dair imzalanmış 83 sənəd mövcuddur.

Ticarət-iqtisadi münasibətlər

Azərbaycan və Qazaxıstan arasında ticarət əlaqələri (mln. ABŞ doll. ilə)

(Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına istinadən) (aşağıdakı cədvəldə).

İl	Ticarət dövriyyəsi	İdxal	İxrac	Ticarət saldosu
2001	106,1	99,5	6,6	-92,9
2002	161,2	149,7	11,5	-138,2
2003	148,5	138,4	10,1	-128,3
2004	246,2	236,7	9,4	-227,3

də Bakıda keçirilmiş Türkdünya dövlət başçılarının VI Zirvə görüşündə və

-18-20 aprel 2005-ci il tarixlərində Bakıda Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə "KazMunayqaz" şirkətinin nümayəndə heyəti arasında keçirilən görüşdə Qazaxıstan neftinin Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) boru kəməri ilə ixracı məsələsi müzakirə edilmişdir. İkinci razılığa əsasən Aktau limanında bir sıra infrastrukturular tikilənə qədər Qazaxıstanın "Kasaqan" yatağından çıxarılaçaq neft dünya bazasına çıxarılmıq məqsədilə tankerlərlə daşınaraq BTC-yə vurulacaqdır. Ümumilikdə Aktau-Bakı neft naqli sisteminin yaradılması üçün 3 milyard ABŞ dolları vəsaitin tələb olunduğu ehtimal edilir.

Mədəni, elmi-texniki və humanitar əlaqələr

- 1999-cu ilin oktyabr ayının sonunda uzun müddətdən sonra Qazaxıstanın Aktau limanından Bakıya bərabər hərəkəti yenidən bərpa olunmuşdur. Hazırda Azərbaycanda Qazaxıstanın "Ontustık" broker şirkəti, "Şiqis", "Oner-Azərbaycan", "Tərəqqi" birləşmiş müəssisələri və "Eyr Qazaxıstan" şirkətinin nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir. Azərbaycanın "İMAIR" səhmdar şirkəti Bakı-Almatı-Bakı marşrutu ilə təyyarələrin uçuşunu təşkil edir.

- Qazaxıstan Prezidenti N.Nazarbayev 2000-ci il 8-9 aprel tarixin-

"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyinə həsr olunmuş yubiley tədbirlərində iştirak etmişdir.

- 3-10 may 2000-ci ildə Bakıda keçirilmiş məktəblilərin kimya üzrə XXXIV Beynəlxalq Mendeleyev olimpiadasında Qazaxıstan məktəbliləri də iştirak etmişlər.

-2000-ci ilin sentyabr ayında Bakıda keçirilmiş vokalistlərin Bülbül adına II Beynəlxalq müsabiqəsində Qazaxıstan musiqiçiləri iştirak etmişlər.

- 20-21 oktyabr 2000-ci ildə Türkcüstan şəhərinin 1500 illiyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimində Baş nazirin müavini E.Əfəndiyevin başçılığı ilə Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

- 16-17 yanvar 2001-ci ildə Bakıda TÜRKSOY-un Daimi Şurasının XV iclasında Qazaxıstanın Mədəniyyət, İnformasiya və İctimai Həmrəylik Komitəsinin sədri D.Kaseinov iştirak etmişdir. İclasın yekunlarına dair Bəyannamə qəbul olunmuşdur.

- 5-8 iyun 2001-ci ildə Bakıda keçirilmiş VIII Beynəlxalq "Xəzər nefti, qaz, neftayırma və neft kimyası" sərəgisi və konfransında "Kaztransoyl" Milli Şirkətinin I vitse prezidenti K.Kabildinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

- 24-26 aprel 2003-cü il tarixində Almatı şəhərində keçirilən İkinci Avrasiya Mediya Forumunun iştirakçıları Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər nazirinin müavini X.Xələfovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti fəal iştirak etmişdir.

- 22-24 aprel 2004-cü il tarixlərində Astana şəhərində keçirilən III

Avrosiya Mediya Forumunun iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər nazirinin müavini X.Xələfovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

- 28-29 aprel 2004-cü il tarixlərində Astanada keçirilən "Xəzər: siyasət, iqtisadiyyat və biznes" Beynəlxalq Forumunun iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər nazirinin müavini X.Xələfovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

- 14-15 iyul 2004-cü il tarixlərində Astanada TÜRKSOY təşkilatının növbəti XXI iclasında Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət naziri P.Bülbüloğlunun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

Diaspora haqda məlumat

Rəsmi məlumatlara görə hazırda Qazaxıstanda yüz min, qeyri-rəsmi məlumatlara görə üç yüz min azərbaycanlı yaşayır. Qazaxıstanda yaşayan azərbaycanlılar elm, incəsənət, kənd təsərrüfatı, kiçik, orta biznes və digər sahələrdə çalışırlar. Eyni zamanda onlar Qazaxıstan Respublikasının ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak edir, dövlət orqanlarında təmsil olunurlar.

Bununla yanaşı, həmvətənlərimiz Qazaxıstan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq, özlərinin bir neçə milli-mədəniyyət təşkilatlarını yaratmışlar. Qazaxıstan Respublikasında "Qazaxıstan Xalqları Assambleyası" yaradılmış və Prezident N.Nazarbayev bu assambleyanın sədridir. 1990-cı illərdən Almatıda "Turan", Arktuybinsk vilayətində "Dostluq",

Jambul vilayətində "Azəri", Qərbi Qazaxıstan vilayətində "Birlik", Qaraqanda vilayətində "Namus", Kostanay vilayətində "Heydər", Pavlodar vilayətində "Vatan" və s. Azərbaycan mədəniyyət mərkəzləri fəaliyyət göstərir ki, bu cəmiyyətlər eyni zamanda "Qazaxıstan Xalqları Assambleyası"nın üzvləridir.

Paytaxt Astanada üç ildən artıqdır ki, diasporanın çoxsaylı nümayəndələrini ətrafında birləşdirməyi bacarmış "Xəzər" milli-mədəniyyət Mərkəzi fəaliyyət göstərir. Bununla yanaşı, 2003-cü ildə Astanada "Dünya azərbaycanlılarının Mədəniyyət Mərkəzi" ictimai təşkilatının nümayəndəliyi açılmışdır ki, bu da Qazaxıstandakı bütün Azərbaycan milli-mədəniyyət mərkəzlərini özündə birləşdirir.

Son dövrlər Xarici Ölkələrdə Yaşayan Azərbaycanlılarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin dəstəyi ilə Qazaxıstanın Taldıqurqan şəhərində "Naxçıvan", Çu şəhərində "Azərbaycanlıların Mədəniyyət Mərkəzi" təsis edilmiş və Astana, Almatı, Taldıqurqan, Qaraqanda şəhərlərində Azərbaycan dilində "Bazar günü" məktəbləri açılmışdır.

- 7 sentyabr 2004-cü il tarixində Astana şəhərinin "Turist" mehmanxanasının konfrans zalında Astana şəhəri Akiminin müavini, Astana şəhəri Mətbuat Mərkəzinin fəxri prezidenti T.Muxamedjanovun və Azərbaycan Respublikasının Qazaxıstan Respublikasındakı səfiri L.Qəndilovun Astana ictimaiyyətinin və kütləvi informasiya vasitələrinin iştirakı ilə Azərbaycan "Xəzər" milli-mədəniyyət Mərkəzinin təsis etdiyi beynəlxalq ictimai-siyasi, rus və qazax dillərində nəşri nəzərdə tutulmuş aylıq "Turan-ekspres" qəzetinin təqdimat mərasimi keçirilmişdir.

NURSULTAN ABİŞEVİÇ NAZARBAYEV QAZAXISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ

6 iyul 1940-cı ildə Almatı vilayətində anadan olmuşdur.

1958-60-cı illərdə Dneprodjzinski texniki peşə məktəbində oxumuş, "Kazmetallurgstroy" trestində fəhlə işləmişdir.

1960-69-cu illərdə Qaraqanda metallurgiya zavodunda müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır.

1967-ci ildə Qaraqanda metallurgiya zavodunun nəzdində Ali Texniki Məktəbi bitirmişdir, iqtisad elmləri doktorudur.

1969-84-cü illərdə Qaraqanda metallurgiya zavodunda, Temirtausk şəhər partiya komitəsində, Qazaxıstan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsində komsomol və partiya işlərində çalışmışdır.

1976-cı ildə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Ali Partiya Məktəbini qiyabi bitirmişdir.

1984-89-cu illərdə Qazaxıstan SSR Nazirlər Sovetinin sədri olmuşdur.

1989-90-cı illərdə Qazaxıstan Kommunist Partiyasının birinci katibi və Ali Sovetinin sədri seçilmişdir.

1990-cı ildə Qazaxıstan Respublikasının Ali Soveti tərəfindən Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti seçilmişdir.

1 dekabr 1991-ci ildə keçirilmiş ümumi seçkilərdə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti olmuşdur.

29 aprel 1995-ci ildə ümumxalq referendumu nəticəsində Prezident səlahiyyətləri 2001-ci ilə qədər uzadılmışdır.

10 yanvar 1999-cu ildə keçirilmiş prezident seçkiləri nəticəsində 81,71% səs toplayaraq, yenicən Prezident seçilmişdir.

Evlidir, üç qızı var. Tennis və xalq musiqisinə maraqlıdır.

**AZƏRBAYCANA RƏSMİ SƏFƏRƏ
GƏLMİŞ QAZAXISTAN
PREZİDENTİ NURSULTAN
NAZARBAYEVİN BİNƏ HAVA
LİMANINDA RƏSMİ
QARŞILANMASI MƏRASİMİNDƏ
HEYDƏR ƏLİYEVİN BƏYANATI**

16 sentyabr 1996-cı il.

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti zati-aliləri Nursultan Nazarbayev!

Hörmətli qonaqlar!

Bu gün Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti, əziz dostumuz, qardaşımız Nursultan Nazarbayevın Azərbaycana rəsmi səfəri başlanır. Bu rəsmi səfər münasibətilə mən hörmətli dostumuz Nursultan Nazarbayevi və onu müşayiət edən nümayəndə heyətini ürəkdən salamlayıram və onların hamısına "Azərbaycan torpağına xoş gəlmisiniz" deyirəm!

Qazax xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında çoxəsrlik tarixi olan dostluq və qardaşlıq bugünkü münasibətlərimizin əsasını təşkil edir. Əminəm ki, Azərbaycan torpağında Qazaxıstan Prezidenti ilə görüşlərimiz və danışıqlarımız qardaşlıq münasibətlərimizin və əməkdaşlığımızın bundan sonra da inkişaf etməsi və möhkəmlənməsi üçün əsas olacaqdır.

Əziz dostlar, Azərbaycana sizə xoş duyğular bəsləyirlər. Əminəm ki, siz Azərbaycan xalqının qazax xalqına və onun Prezidenti hörmətli Nursultan Nazarbayevə bəslədiyi dostluq hissələrinin hər yerdə şahidi olacaqsınız. Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin Azərbaycana səfəri əlaqələri-

mizdə mühüm bir mərhələ olacaq və gələcək işimizdə kömək edəcəkdir. Xoş gəlmisiniz!

**AZƏRBAYCAN VƏ QAZAXISTAN
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİNİN
GÖRÜŞÜNDƏ
HEYDƏR ƏLİYEVİN NITQİ**

Prezident Sarayı
16 sentyabr 1996-cı il.

Mən öncə dost Qazaxıstanın Prezidenti hörmətli cənab Nursultan Nazarbayevi və onu müşayiət edən şəxsləri səmimi-qəlbdan salamlayıram, Prezident Nursultan Nazarbayevə Azərbaycana rəsmi dövlət səfərinə gəlmək barədə mənim dəvətimi qəbul etdiyinə görə minnətdaram. Əmin olduğumu bildirirəm ki, Qazaxıstan Prezidentinin Azərbaycana bu ilk səfəri Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında, iki müstəqil, suveren dövlət arasında münasibətlərin daha müvəffəqiyyətlə inkişafı üçün əsas olacaqdır. Apardığımız danışıqlarda ekspertlərimiz, nazirliklərimiz, baş idarələrimiz tərəfindən hazırlanmış məsələlərin böyük bir pakeți müzakirə olunacaqdır. Əmin olduğumu bildirmək istədim ki, həm Qazaxıstan, həm də Azərbaycanın maraqlarını əks etdirən bu məsələlərin nəzərdən keçirilməsi və müzakirə olunması münasibətlərimizin daha da uğurlu inkişafını təmin edəcək, respublikalarımıza, xalqlarımıza kömək edəcəkdir.

Azərbaycan tarixi keçmişimizi, xalqlarımızın dərin tarixi köklərini, dilimizin, dinimizin, ənənələrimizin ümumiliyini nəzərə alaraq, həmçinin

əsrimizin əvvəllərindən etibarən Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında iqtisadi münasibətlərin inkişaf etdiyini əsas tutaraq, Qazaxıstanla münasibətlərə böyük əhəmiyyət verir. İndi, Qazaxıstan və Azərbaycan müstəqil, suveren dövlətlər olduğu bir vaxtda münasibətlərimiz keyfiyyətcə yeni xarakter kəsb etmişdir və bu münasibətləri dərinləşdirmək, inkişaf etdirmək üçün böyük imkanlarımız və ehtiyatlarımız var. Azərbaycan buna maraqlıdır, ona görə də mən Qazaxıstanın dövlət başçısının səfərinə olduqca məmnuniyyətlə qarşıladım və münasibətlərimizin perspektivləri baxımından bu səfərə böyük ümidlər bəsləyirəm.

Azərbaycanın vəziyyəti müəyyən dərəcədə məlumdur. Yaxın vaxtlarda Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əldə etməsinin 5 illiyi tamam olacaqdır. Bu dövr Azərbaycan üçün son dərəcə ağır və müəssisə bir dövr olmuşdur. Ermənistanın hələ 1998-ci ildə başladığı hərbi təcavüz bütün bu müddət ərzində davam etmişdir. Bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi işğal olunmuş, həmin torpaqlardan Azərbaycanın bir milyondan çox sakini zorla qovulmuşdu, onların bir çoxu son dərəcə ağır şəraitdə, əksəriyyəti çadırlarda yaşayırdı. Ermənistan - Azərbaycan münasibəti ölkəmizin çox böyük mədəni və maddi ziyan vurmuşdu. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan məsələsinin sülh yolu ilə həllinə tərəfdardır və bunu əsas tutaraq, 1994-cü ilin mayında Ermənistanla barışıq haqqında saziş imzalamışdır. Biz iki ildən artıqdır ki, atəşkəs rejimində yaşayırdıq. Biz bu-

nu söylərimizin ən mühüm nəticəsi sayılır və atəşkəs dövründən tam sülhə nail olmaq üçün istifadə etməyə çalışırıq.

Bu məqsədlə müxtəlif dövlətlərin, təşkilatların iştirakı ilə ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqlar aparılır. Azərbaycan işğal edilmiş ərazilərinin azad olunması, qaçqınların öz yaşayış yerlərinə qaytarılması şərtlə və ya halda Dağlıq Qarabağ Azərbaycan dövləti tərkibində ən yüksək muxtariyyət verməyi öhdəsinə götürməklə sülhə nail olmağa çalışır. ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində, ayrı-ayrı nümayəndələrimiz vasitəsilə aparılan danışıqlar və şəxssən mənim Ermənistan rəhbəri ilə apardığımız danışıqlar bizi müəyyən qədər irəliləməyə də, təəssüf ki, Ermənistan tərəfinin hələlik qeyri-konstruktiv siyasəti bu təklifləri həyata keçirməyimizə imkan vermir. Bununla belə, mən ümidvar olduğumu bildirirəm ki, biz münaqişəni sülh yolu ilə aradan qaldırmaq üçün hər halda güzəştə və razılaşmaya nail ola biləcəyik.

Azərbaycan özünün bütün qonşuları ilə sülh şəraitində yaşamaq istəyir. Bir Gürcüstanla, İrənlə, Türkiyə, Rusiya ilə yaxşı, mehriban münasibətlər yaratmışıq. Əgər Ermənistanla münasibətlər Azərbaycanın irəli sürdüyü şərtlər əsasında aradan qaldırılsa, o zaman onunla da sülh və uğurlu iqtisadi əməkdaşlıq ola bilər. Qafqazda belə əməkdaşlıq bütün Zaqafqazıyanın Mərkəzi Asiya ilə, o cümlədən Qazaxıstanla iqtisadi əməkdaşlığının bundan sonra da inkişaf etməsi üçün çox müsbət nəticə verə bilər.

Hörmətli Qazaxıstan Prezidenti,

əziz dostumuz, qardaşımız Nursultan Nazarbayev, Azərbaycan ictimaiyyətinə yaxşı məlumdur ki, Siz Ermənistan – Azərbaycan münasibətinə halinə həmişə maraqla göstəribsiniz. Bəş il əvvəl siz Rusiya Prezidenti Boris Yeltsinlə birlikdə Azərbaycana gəldiniz. Bakıda, Gəncədə, Qarabağda, Ermənistanda oldunuz, çalışıb Rusiya, Qazaxıstan, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin yaxşı birgə bəyanat verməsinə nail oldunuz. Sonra bu bəyanat Jeleznovodskda rəsmiləşdirildi, amma həyata keçirilmədi. Siz bilirsiniz ki, Dağlıq Qarabağ üzərində Azərbaycan vertolyotu vuruldu. Bu zaman respublikamızın görkəmli dövlət xadimləri, habelə Qazaxıstan nümayəndələri, o cümlədən ölkənizin burada vasitəçilik missiyasına həyata keçirən nazir müavini həlak oldular. Həmçinin məlumdur ki, Prezident Nursultan Nazarbayev 1992-ci ilin avqustunda Almatıda Azərbaycan və Ermənistanın Xarici İşlər nazirləri ilə görüşdü. O vaxt müvafiq memorandum imzalandı. Təəssüf ki, o da həyata keçirilmədi.

Bununla onu demək istəyirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupu, ABŞ, Rusiya, Türkiyə kimi iri dövlətlər və digər dövlətlərlə yanaşı, Qazaxıstan və şəxsən onun Prezidenti münasibətinə halinə məsələsindən kənar qalmadılar, halbuki onun öz ölkəsinin daxilində bir çox problemlər vardı. Bunu Azərbaycanda yüksək qiymətləndirirlər. İndi, Azərbaycan məsələnin dincliklə həllinə çalışdığı vaxtda Prezident Nursultan Nazarbayevin məsləhətləri, səyləri öz faydalı rolunu oynaya bilər. Mən indiyə qədər görülmüş işlə-

rə görə Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevə təəkkürəm edərək ümidvar olduğumu bildirim ki, bu problem birgə səylərlə aradan qaldırılacaqdır.

Bununla yanaşı, son beş ildə Azərbaycanı, nəinki Ermənistanın ölkəmizə qarşı təcavüzü, həm də daxili siyasi vəziyyəti narahat etmişdir. Daxili siyasi vəziyyət sabit deyildi, hakimiyyət dəyişirdi, özü də silahlı yolla, 1993-cü ilin iyulunda Azərbaycan vətəndaş müharibəsi vəziyyətində idi, müxtəlif silahlı qruplar, dəstərlər işi silahlı qarışdırma həddinə gətirib çıxarmışdılar. Azərbaycan əsliində müxtəlif bölgələr parçalanmışdı. Onda xalq məni Bakıya çağırdı və o vaxt yaranmış ağır vəziyyəti böyük çətinliklərlə aradan qaldırdı.

O vaxtdan üç il keçib. Bu müddətdə cürbəcür silahlı birləşmələr hakimiyyəti zorakılıqla devirmək cəhdlərindən əl çəkmədilər. Bu cəhdlər xalqın gücü ilə dəf olundu. İndi Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyət sabitdir, hərçənd respublikanın hüddullərindən kənar qalan ayrı-ayrı şəxslər Azərbaycan xalqı tərəfindən dəstəklənən qanuni hakimiyyəti qarşı silahlı əməllərin mümkünliyi barədə düşünlər.

Respublikanın daxilində vəziyyətin sabitləşdirilməsi ötən ilin noyabrında ümumxalq referendumu yolu ilə müstəqil Azərbaycanın ilk konstitusiyasını qəbul etməyə, ölkə parlamentinə demokratik seçkilər keçirməyə imkan verdi. İndi Azərbaycanda iqtisadi islahatlar aparılır, özəlləşdirmə keçirilir, torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi nəzərdə tutulan "Torpaq is-

lahatı haqqında qanun" qəbul edilib, torpaqlarımızdan daha səmərəli istifadə olunması üçün digər tədbirlər də görülür.

Ölkə demokratikləşməni, bazar iqtisadiyyatını daha da genişləndirmək, xarici sərmayələri cəlb etmək yolu ilə gedir. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarından birgə istifadə olunması haqqında müqavilə imzalanmışdır.

Bütün bunlar Azərbaycanda tamamilə yeni bir şərait yaradır. Belə bir şəraitdə qonşu ölkələrlə, xüsusən Qazaxıstanla əməkdaşlığı genişləndirmək və dərinləşdirmək üçün böyük imkanlar var. Mən hörmətli Nursultan Nazarbayevə belə bir fikri ilə razıyam ki, ölkələrimiz arasında mal dövriyyəsinin aşağı səviyyədə olması qənaətbəxş sayıla bilməz, onun səviyyəsini qaldırmaq lazımdır.

Mən əminəm ki, Bakıda keçirilən görüşlər və aparılan danışıqlar, imzalanacaq sənədlər buna kömək edəcəkdir.

Mən daha bir məsələdə Qazaxıstan Prezidentinin fikrinə şərikəm ki, Xəzər dənizi ölkələrimiz arasında əməkdaşlığı üçün çox mühüm amildir və hazırda dənizin ehtiyatlarından Xəzər yarı ölkələrinin hamısının, o cümlədən Azərbaycanın və Qazaxıstanın mənafeyi üçün səmərəli istifadə etməkdən ötrü çox fəal iş təşkil etməyə imkan var. Bu baxımdan bizim mövqelərimiz bir-birinə uyğun gəlir və bu istiqamətdə daha da irəliləyə və uğurla qazana bilirik.

Transqafqaz magistrallı barədə Türkmənistan, Özbəkistan, Gürcüstan və Azərbaycanın imzalandıqları sa-

zışlara gəldikdə isə, onlar işləyir. Bu sazişlər Avropa Birliyi tərəfindən bəyənlənmişdir, Traseka proqramı üzrə müəyyən vəsait ayrılır. Mərkəzi Asiyaya Avropa ilə birləşdirmək üçün bu magistrallı çox mühüm hesab edirik və Qazaxıstanın ona qoşulması barədə Prezident Nursultan Nazarbayevin bəyanatını böyük məmnunluqla qarşılayıram.

Artıq uğurla qazanmış Mərkəzi Asiya İqtisadi İttifaqında Azərbaycanın əməkdaşlıq edə biləcəyi barədə Qazaxıstan rəhbərinin təklifi Azərbaycan üçün də böyük maraqlıdır və bu imkandan istifadə etməkdən ötrü qəti addımlar atmaq lazımdır.

Bələ hesab edirəm ki, ölkələrimiz arasında iqtisadi, elmi-texniki və mədəni əlaqələri genişləndirmək üçün bir çox başqa imkanlar da var. Qazaxıstan kimi, Azərbaycan da bütün beynəlxalq təşkilatların üzvüdür, respublikamız bu təşkilatlarla fəal əməkdaşlıq edir, beynəlxalq həyat, beynəlxalq siyasət məsələlərində, müxtəlif ölkələrdə baş verən proseslər barəsində ölkələrimiz eyni bir mövqedən çıxış edirlər. Mən Prezident Nursultan Nazarbayevə əmin edirəm ki, Azərbaycan indən belə də bu xətti davam etdirəcək. Qazaxıstanla təkcə iqtisadiyyat sahəsində deyil, bütün beynəlxalq təşkilatlarda da əməkdaşlıq edəcəkdir.

Ölkələrimiz MDB-yə daxildir və bu, mənim fikrimcə, çox mühüm amildir. Həm Azərbaycan, həm də Qazaxıstan çıxır ki, bu təşkilat daha səmərəli, ona daxil olan bütün ölkələrin mənafeyi üçün fəaliyyət göstərən, gətirdikdə daha çox bərabər hüquqlu tə-

rəfəşliq, əməkdaşlıq forması alsın. MDB-də, onun istər yaranmasında və istərsə də fəaliyyətinin səmərəli istiqamətdə olmasında Qazaxıstanın rolu-nu yüksək qiymətləndirirəm. Azərbaycan isə öz tərəfindən bütün tədbirləri görmüşdür və görür ki, özünün bu təşkilatda iştirakı uğurlu və səmərəli olsun.

Bir sözlə, hesab edirəm, Prezident Nursultan Nazarbayevın respublikamız səfərinin əvvəl görülmüş hazırlıq işləri görüşlərimizi və danışıqlarımızı uğurla keçirməyə, bütün sənədlərin imzalanmasına gəlib çıxmağa imkan verir.

QAZAXISTAN PREZİDENTİ NURSULTAN NAZARBAYEV İLƏ AZƏRBAYCAN MİLLİ MƏCLİSİ ÜZVLƏRİNİN GÖRÜŞÜNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN ÇIXIŞI

16 sentyabr 1996-cı il.

Hörmətli Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev!

Hörmətli deputatlar!
Hörmətli Milli Məclis!

Bu gün Azərbaycan üçün əlamətdar gündür. Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin səhərdən Azərbaycana rəsmi səfəri başlayıb və bugünkü günün ötan saatları ərzində böyük iş görüleb. Mən hesab edirəm ki, biz dövlətlərarası münasibətlərimizdə yaxşı nəticələrə nail olduq. Möhtərəm Nursultan Abişevič burada birgə işimizdən danışdı. Hörmətli Prezidentin Azərbaycan Milli Məclisinin deputatları ilə bugünkü görüşü də onun

Azərbaycan parlamentinə, demokratiya prinsiplərinə böyük hörmət bəslədiyinə sübutdur. Biz Azərbaycan parlamentini qarşısında Nursultan Abişeviči çıxışını böyük məmnunluqla dinlədik. Qazaxıstan Respublikasının, Qazaxıstan xalqının müstəqillik illərində qazandığı uğurlar böyük hörmət hissləri doğurur. Biz sevinirik ki, Qazaxıstan öz dövlət müstəqilliyini əldə etdiyi vaxtdan bəri ölkədə vəziyyət sabit olmuş və müstəqil Qazaxıstan dövlətinin inkişafı üçün tədbirlər ardıcıl surətdə həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər Qazaxıstanın Dünya Birliyi tərəfindən tanınmasına gətirib çıxarmış, Qazaxıstan dünya birliyində öz layiqli yerini tutmuşdur. Bu tədbirlər Qazaxıstanı xarici siyasətdə böyük uğurlar qazandırmış, Qazaxıstanın sosial-iqtisadi həyatının inkişafında böyük müvəffəqiyyətlərə gətirib çıxarmışdır.

Ölkələrimiz ümumi keçmişə malikdir, xalqlarımız ümumi tarixə, dərin köklərə, əlaqələrə malikdir. Nursultan Abişevič bu barədə danışdı. Lakin biz XX əsrdə eyni yolla getdik, Sovet İttifaqının tərkibində olduq və müstəqilliyə keçid, yeni sosial-iqtisadi və siyasi keçid zamanı əvvəllər Sovet İttifaqının tərkibinə daxil olmuş hər bir xalq, hər bir respublika böyük çətinliklərlə, mürəkkəb hallarla qarşılaşdı.

Dərk etmək xoşdur ki, Qazaxıstan bu çətinlikləri, bu mürəkkəb yolları keçmişdir və müvəffəqiyyətlə keçir. Artıq keçilmiş olan yol bərsəndə, Qazaxıstanın bugünkü vəziyyəti barədə Nursultan Abişevičin burada dedikləri bizi sevindirir və dərin hörmət

hissi doğurur.

Mən Qazaxıstan xalqına, müstəqil Qazaxıstan Respublikasına müstəqilliyi daha da möhkəmləndirmək yolunda, islahatların həyata keçirilməsi, iqtisadiyyatın yenidən qurulması yolunda, bu gözəl ölkənin bütün adamları üçün yeni həyat yaradılması yolunda yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Əminəm ki, belə də olacaq, çünki ötan beş il ərzində edilmiş hər şey bu cür inan ifadə etməyə kifayət qədər əsas verir.

Şübhə yoxdur ki, bütün bu müvəffəqiyyətlərdə Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin, hörmətli dostumuz Nursultan Nazarbayevın böyük rolu var. O, böyük təcrübəyə və zəngin biliyə, təbii olaraq, böyük iradəyə malikdir. Tarixin bu çətin və mürəkkəb dövründə o, Qazaxıstan xalqını sıx birləşdirməyə və bu yolu uğurla keçməyə müvəffəq oldu, bununla da öz ölkəsində və bütün dünyada böyük nüfuz və şöhrət qazandı.

Nursultan Abişevič, mən Sizi bu uğurlar münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm, Sizə yeni nailiyyətlər, xoşbəxtlik və firavanlıq arzulayıram.

Respublikamızın dövlət müstəqilliyi əldə etdiyi vaxtdan bəri eyni bir yol keçibdir. Lakin Ermənistanın Qazaxıstan qarşısı hələ 1988-ci ildə başlanmış hərbi təcavüzü respublikamıza olduqca böyük mənəvi və maddi zərər vurmuşdur. Məlumdur ki, bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuşdur, Azərbaycanın bir milyon nəfərdən artıq sakini öz yaşayış yerlərindən didərgin salınmış və çox ağır şə-

raitdə yaşayıb, qaçqındır, onların əksəriyyəti çadırlarda yaşayıb, işsizdir, böyük maddi çətinlik çəkir. Respublika böyük itkilərə vermiş, adamlar həlak olmuşlar. Adamlar 1990-cı ilin yanvarında sovet qoşunları tərəfindən Azərbaycana qarşı təcavüz zamanı da həlak oldular. Adamlar öz torpaqlarını, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, öz respublikasının müstəqilliyini, suverenliyini qoruyaraq, erməni təcavüzü nəticəsində də həlak oldular.

Lakin bütün bunlara baxmayaraq, inanırıq ki, Azərbaycan işğal olunmuş torpaqları azad edə biləcək, öz ərazi bütövlüyünü və sərhədlərinin toxunulmazlığını təmin edə biləcək, öz müstəqilliyini, dövlət suverenliyini qoruyub saxlayacaqdır. Biz buna əminik, bu inamla yaşayırıq və işləyirik, bu çətin problemi dinc yolla həl etməyə çalışırıq. Biz müharibə istəmirik, sülh şəraitində yaşamaq istəyirik. Lakin bununla yanaşı, biz heç cür razılaşa bilmərik ki, torpaqlarımız işğal altındadır. Buna görə də bu məsələnin həlli üçün sülh yolu tərklif etmişik. İki ildən çoxdur əməl olunan atəşkəs rejimi sübut edir ki, biz bu məsələnin dincliklə həllini istəyirik. Odur ki, tamamilə ədalətli şərtlər – bəynəlxalq hüquq normalarına, ATƏT-in prinsiplərinə, hər hansı ölkənin ərazi bütövlüyü, onun sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsiplərinə tamamilə cavab verən şərtlər təklif edirik. Biz bunun əsasında da bütün erməni silahlı birləşmələrinin işğal olunmuş torpaqlardan çıxarılmasını, Azərbaycan sakinlərinin öz yaşayış yerlərinə qaytarılmasını, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün, onun sərhədlərinin toxunul-

mazlığının bərpa olunmasını tələb edirik və Azərbaycan dövlətinin tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək muxtariyyət statusu verilməsi barədə təklif irəli sürürük. Daha ədalətli təklif tapmaq çətin ki, mümkün olsun. Ümid-varıq ki, erməni tərəfi, nəhayət, başa düşəcək ki, ayrı bir yol yoxdur. Başa düşəcək ki, işğal edilmiş torpaqlardan çıxıb getmək lazımdır. Başa düşəcək ki, sülh yolu ilə və qonşu ölkələrlə dinc həyat yolu ilə getmək görükdür.

Əlbəttə, bu baxımdan bir bütün ölkələrin, ATƏT-in Minsk qrupunun, Dünya Birliyinin imkanlarından istifadə edirik. Lakin bununla yanaşı, mənzuriyəm ki, bizim özümdən, Azərbaycan xalqının və Ermənistan xalqının iradəsindən, Azərbaycan və Ermənistan rəhbərliyinin iradəsindən də çox şey asılıdır. Biz öz tərəfimizdən böyük addım atmışıq, təklif etmişik, indi söz erməni tərəfinindir.

Nursultan Nazarbayev bu münaqişənin yaranmasının lap əvvəlindən böyük canıyananlıq göstərir və bu münaqişənin dincliklə aradan qaldırılmasına nail olmağa fəal çalışır. Azərbaycan ictimaiyyəti yaxşı xatırlayır ki, beş il bundan əvvəl Rusiya Prezidenti Boris Yeltsinlə birlikdə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev Azərbaycanca olmuş və qan tökülməsinin qarşısını alınmasında, atəşin dayandırılmasında və münaqişənin aradan qaldırılmasına nail olmaqda çox yaxından iştirak etmişdir. Biz bunu bilirlik, biz bunu xatırlayırıq və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev indi bu məsələdə göstərdiyi səyləri və tutduğunu mövqeyi lazımcına

qiymətləndiririk.

Lakin Qazaxıstanın fərqli olaraq, bizim müstəqillik yolumuz heç də təkcə Ermənistanın təcavüzü ilə çətinləşməyibdir. Qazaxıstanda bütün bu dövrdə daxili siyasi vəziyyət əsasən sabit, sakit olubdur. Təəssüf ki, bizdə xarici təcavüzə yanaşı, respublikanın daxilində silahlı qruplar arasında çəkişmələr, toqquşmalar, qanunsuz hakimiyyət iddiası, hakimiyyəti silahlı yolla devirmək cəhdləri də olmuşdur. Azərbaycan dəfələrlə fəlakət qarşısında qalmış və 1993-cü ilin iyununda Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlanmış, Azərbaycan əslində hissələrsə parçalanmış və sübhəz ki, böyük siyasi fəlakətə qarışmışdır.

Biz bütün bunları dəf etməyə, respublikada vəziyyəti tədricən sabitləşdirməyə müvəffəq olduq, hərçənd ki, bu, müqavimətlə qarşılandı və 1994-cü ilin oktyabrında Azərbaycanda hakimiyyəti silahlı yolla devirməyə yenidən cəhd göstərildi. Sonra bunların qarşısını almağa, bütün bu çətinlikləri dəf etməyə müvəffəq olduq. İndi Azərbaycanda mədəni-siyasi və ictimai vəziyyət sakit və sabitdir.

Bu, müstəqillik illəri ərzində xalqımızın qazandığı ən böyük nailiyyətdir. Bunun da zirvəsi o oldu ki, ötən ilin noyabrında ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk konstitusiyası qəbul edildi. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk parlamentinə demokratik əsasda seçkilər keçirildi, indi o, uğurla işləyir və Nursultan Abişev, biz sizinlə bərabər onun qarşısında çıxış edirik. Bunlar Azərbaycanda hü-

quqic demokratik sivilizasiyalı dövlət quruculuğunu təmin etmək üçün son vaxtlar aparılmış böyük işin mühüm yekunlarıdır.

Biz bu yolla, dövlət müstəqilliyimizi daha da möhkəmləndirmək, dövlətçiliyimizi möhkəmləndirmək, demokratiyanı inkişaf etdirmək, Azərbaycanı həyatın bütün sahələrini demokratikləşdirmək, iqtisadiyyatı demokratikləşdirmək yolu ilə gedirik.

Biz iqtisadi islahatları, özəlləşdirmə proqramı həyata keçiririk. "Torpaq islahatı haqqında" qanun qəbul olunmuşdur. Bu qanun, sübhəz, Azərbaycanda torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi yolu ilə torpağa münasibəti kökündən dəyişəcəkdir. Biz xarici sərmayələr üçün böyük imkanlar yaratmışıq. Məsələn, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının birgə istismarına dair xarici neft şirkətləri ilə bağlanmış müqavilənin son dərəcə böyük əhəmiyyəti var. Bir neçə gündən sonra böyük neft müqaviləsinin – "Əsrin müqaviləsi" adlandırılan müqavilənin imzalanmışdır. Hazırda Xəzər dənizində böyük iş başlanır. Dənizin mineral ehtiyatlarının mənimlənilməsinə dair Xəzər yarı bütün ölkələrlə, o cümlədən xüsusən Qazaxıstanla əməkdaşlığın böyük əhəmiyyəti var. Bu baxımdan bu gün razılığa gəldiyimiz məsələlərin, eləcə də Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xəzər dənizinə dair birgə bəyanatına daxil edilən məsələlərin müstəsna dərəcədə bö-

yük əhəmiyyəti var.

Ötən dövr ərzində çox böyük çətinliklərə qarşılaşdıqımıza baxmayaraq, biz seçdiyimiz yolla gedirik. Bu çətinlikləri aradan qaldırıraq, lakin indi də problemlərimiz var. Ermənistanın təcavüzündən xilas olmaq, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etmək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin etmək, öz yaşayış yerlərindən qovulmuş Azərbaycan vətəndaşlarını əvvəlki yerlərinə qaytarmaq bizim üçün ən ümdə vəzifədir. Hesab edirəm ki, biz buna nail olacağıq.

Bununla əlaqədar qonşu dövlətlərlə beynəlxalq təşkilatlar – BMF, ATƏT, İslam Konfransı Təşkilatı və Türkdillil Dövlətlər Təşkilatı çərçivəsində əməkdaşlığın, Xəzər yarı ölkələrlə əməkdaşlığın son dərəcə böyük əhəmiyyəti var. Biz ikitərəfli əlaqələrə, o cümlədən Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərə böyük əhəmiyyət veririk.

Nursultan Abişev burada çox düzgün dedi ki, bu gün imzaladığımız sənədlər münasibətlərimizin gələcək inkişafı üçün olduqca yaxşı əsas yaradır. Nursultan Abişev, sizi əmin edirəm ki, imzalanmış sənədlərin əməli surətdə reallaşdırılması üçün biz öz tərəfimizdən mümkün olan hər şeyi edəcəyik.

Bütün başqa işlərdən əlavə, indiki səfər, danışıqlar, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti ilə parlamentdə görüş keçmişdə zəngin tarixi olan və gələcək üçün bundan da zəngin perspektivi olan xalqlarımız arasında dostluğın daha da inkişaf etdirmək və möhkəmləndirmək üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Mən Qazaxıstan xalqına xoşbəxtlik, əmin-amanlıq, yeni nailiyyətlər arzulayıram. Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Əbişeviçanın səadət və yeni uğurlar diləyirəm.

**AZƏRBAYCAN VƏ QAZAXISTAN
PREZİDENTLƏRİNİN BİRGƏ
MƏTBUAT KONFRANSINDA
HEYDƏR ƏLİYEVİN BƏYANATI**

*Prezident Sarayı
16 sentyabr 1996-cı il*

Hörmətli xanımlar və cənablar! Qazaxıstan Prezidenti, möhtərəm Nursultan Nazarbayevin Azərbaycan rəsmi səfəri uğurla keçir. Bu gün səhərdən biz böyük həcmdə iş gördük. Biz, iki prezident təkbətək görüşdük. Qazaxıstanı və Azərbaycanı maraqlandıran məsələlərin geniş dairəsi barədə fikir mübadiləsi etdik. Biz, ən əvvəl ikitərəfli münasibətlərimizin bəzi məsələləri barədə fikir mübadiləsi apardıq və onları müzakirə etdik, belə bir tam yekdil rəydə oldu ki, ikitərəfli münasibətlərimiz dostluq xarakteri daşıyır. Buna görə də biz onları inkişaf etdirmək, dərinləşdirmək, bu münasibətləri daha yüksək səviyyəyə qaldırmaqdan ötrü hər şey etmək əzmindəyik.

Biz dünyada baş verən proseslərə, beynəlxalq problemlərə, beynəlxalq təşkilatların fəaliyyəti və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində, o cümlədən MDB çərçivəsində fəaliyyətlərimizlə bağlı bir çox məsələlər barəsində də fikir mübadiləsi etdik. Biz dünyanın müxtəlif bölgələrindəki, o cümlə-

lədən Qafqazdakı münasibətlərə aid məsələlər barəsində fikir mübadiləsi etdik. Biz Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin işğal olunmasına və bir milyon nəfərdən çox Azərbaycan sakininin öz yurd-yuvasından qovulmasına gətirib çıxaran Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi barəsində ətraflı fikir mübadiləsi apardıq.

Biz Xəzər dənizi hövzəsində və nəqliyyat kommunikasiyaları sahəsində, o cümlədən artıq yaradılmaqda olan Transqafqaz magistralından fəal istifadə edilməsi sahəsində əməkdaşlığımıza bağlı məsələlər barəsində fikir mübadiləsi apardıq. Biz bütün bu məsələlərdə yekdil olduq, bir çox məsələlərdə baxışlarımız tam uyğun gəldi. Hər halda iki prezidentin söhbəti sübut edir ki, ölkələrimiz, xalqlarımız arasında xoş münasibətlər, dostluq və qarşılıqlı münasibətləri yaranmışdır. Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti isə bu münasibətləri daha da inkişaf etdirmək əzmindədirlər.

Qazaxıstan və Azərbaycan nümayəndə heyətləri arasında danışıqlar oldu. Bu danışıqlar zamanı biz dövlətlərarası, hökumətlərarası münasibətlərimizi müzakirə etdik. Qazaxıstanın və Azərbaycanın nazirləri, müvafiq baş idarələri tərəfindən hazırlanmış və sizin yanınızda imzalanmış sənədlərin layihələrini nəzərdən keçirdik. Bütün bu sənədlər çox böyük əhəmiyyətə malikdir və münasibətlərimizi daha da inkişaf etdirmək üçün Qazaxıstan və Azərbaycan arasında yaxşı münasibətlərə – hüquqi əsas yaradır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Qazaxis-

tan ilə Azərbaycan arasında danışıqlar ilk dəfə olaraq belə yüksək səviyyədə aparılmışdır. Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin Azərbaycana rəsmi dövlət səfəri ilk dəfə olmuş və sənədlərin belə böyük paketi ilk dəfə imzalanmışdır. Bu, Qazaxıstanın və Azərbaycanın müstəqilliyinin bəhrələridir, dövlət müstəqilliyinin, dövlət suverenliyinin xalqlarımıza nə verdiyinə daha bir sübutdur.

Təkrar edirəm, imzalanmış sənədlərin hamısının böyük əhəmiyyəti var və Azərbaycan tərəfi onların əməli surətdə reallaşdırılması üçün bütün tədbirləri görəcəkdir. Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin prinsipləri haqqında Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin və Azərbaycan Prezidentinin imzaladıqları müqavilənin şübhəsiz ki, xüsusi əhəmiyyəti var. Qazaxıstan və Azərbaycan prezidentlərinin Xəzər dənizinə dair imzaladıqları birgə bəyanatın da əhəmiyyəti böyükdür. Vaxtınızı çox almayaraq deyirəm ki, imzalanmış sənədlərin hamısının böyük əhəmiyyəti var.

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti hörmətli Nursultan Nazarbayevin mənim dəvətimi qəbul edərək Azərbaycana rəsmi səfərə gəlməsindən, həmçinin bu gün səhərdən başlayan gərgin işin öz nəticələrini verməsindən son dərəcə məmnunam. Bu nəticələr sizin gözünüz qarşısındadır. Öminəm ki, səfər uğurla başa çatacaq və bu, Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərdə mühüm mərhələ olacaqdır.

Nümayəndə heyətinə, Qazaxıstan xalqına, Qazaxıstan dövlətinə, onun

Prezidenti Nursultan Əbişeviçə öz ölkəsinin qarşısında duran bütün vəzifələri uğurla yerinə yetirməyi arzulayıram və əmin edirəm ki, imzaladığınız sənədlər və sazişlər münasibətlərimizin inkişafına və şübhəsiz ki, həm Azərbaycanın, həm də Qazaxıstanın inkişafına kömək göstərəcəkdir. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

S u a l: Birinci sual Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevədir: 70-ci illərdə Sizin rəhbərliyinizlə Azərbaycanda kosmik cihəzqayırmanın və kosmik tədqiqatların güclü kompleksləri yaradıldı və bu kompleks "Günəş" programı üzrə xalq təsərrüfatı məsələlərinin həllinə olduqca böyük kömək göstərdi. Danışıqlar zamanı Siz kosmos sahəsində Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında əməkdaşlığın imkanlarına toxundunuzmu?

İkinci sual Nursultan Nazarbayevədir: Semireçye kazaklarının çıxışı ilə Qarabağ separatizmi arasında na kimi oxşarlıq var?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən artıq dedim ki, biz bir çox məsələləri, o cümlədən də keçmişdə Qazaxıstanda və Azərbaycanda yaradılmış olan çox böyük elmi-texniki potensialı elə bağlı məsələləri müzakirə etdik. Mən sizinlə razıyam ki, güclü potensial, o cümlədən də kosmosun istifadə edilməsi, ən əvvəl həm Qazaxıstan, həm də Azərbaycanın xalq təsərrüfatının inkişafı naminə müxtəlif kosmik tədqiqatlar aparılması sahəsində güclü potensial yaradılmışdır. İstədiyimiz hər şeydən geniş istifadə etməyə indi imkan yoxdur. Buna baxmayaraq, razılığa gəldiyimiz məsələlər, imzaladığımız sənədlər təbii olaraq ona gətirib

çıxaracaqdır ki, biz bu sahədə də əməkdaşlıq edəcəyik.

Nursultan Nazarbayev: Zənnimcə, Qarabağ ilə kazakların yoxurları arasında heç bir oxşarlıq yoxdur. Kazaklar millət deyil, bir təbəqədirlər. Çar dövrələrindən danışıqsa, o vaxtlar onlardan ərazimizim qəsb olunması üçün istifadə etmişlər. Yaxın tarixdən danışıqsa, bunlar qırmızı kazaklardır və ağ kazaklara qarşı vuruşmuşlar. Buna görə də əgər siyasi qüvvələrdən bəhs edilsə, bunlar Rusiya arasında münasibətləri korlamaq üçün istifadə edilərsə, bu, bir məsələdir. Əgər Rusiya rəhbərliyi bunu bilir və işi şişirtmək üçün müəyyən tədbirlər görmürsə, bu da yenə Qazaxıstan ilə Rusiya arasında qarşılıqlı münasibətlərə bağlı məsələdir. Onların arasındakı müqavilələr sübut edir ki, biz bütün məsələlərdə – istər iqtisadi sahədə, istərsə də siyasi və müdafiə sahələrində dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinə maliklik. Odur ki, bunlar tamam başqa-başqa məsələlərdir. Qazaxıstanda 138 millətlin adamları yaşayır və konstitusiyamızda və qanunlarımızda uyğun olaraq onların hamısı bərabərdir. Qazaxıstanda heç kəsin hüquqları tapdanmır. Bunu beynəlxalq birlik təsdiq etmişdir.

Sual: Ermənistanın işğalçılıq siyasəti ucubatından MDB-nin iki üzvü – Azərbaycan və Ermənistan müharibə vəziyyətindədir. Belə halda MDB işğalçı üzvünə qarşı nə kimi tədbirlər görü bilər və dünya praktikasında bu məsələ barəsində nə deyilir?

Nursultan Nazarbayev: Yadınızdadırsa, 1991-ci ilin sentyabrında Rusiya Prezidenti Boris Yelt-

sinlə birlikdə biz mövqeləri yaxınlaşdırmaq və bu münasibəti söndürmək üçün vasitəçilik addımı atdıq. O vaxtdan bəri mən bu məsələ ilə dəfələrlə məşğul olmuşam. Kislovodskda barışıq haqqında sənədlər imzalandı, amma həmin vaxtdan bəri bu münasibətdə yandırdım.

Burada, Zaqafqaziya olduğum bir vaxtda öz şəxsi fikrimi söyləmək istədim. Burada xalqlar yan-yanaya yaşayırlar. Bugünkü azərbaycanlılar və ermənilər, onların övladları, nəvə-nəticələri Allahın verdiyi sərhədlər daxilində yaşamağı istəyirlər. Xalqlar arasında münasibəti siyasi mülahizələrlə qızıdırırlar xalqların nə də verdiyi məlumdur. Lakin onlar münasibəti söndürənləri həmişə minnətdarlıq hissi ilə xatırlayacaqlar.

Gələn ötən müharibəni xatırlayaq. O müharibədə nə qədər sovet adamı, nə qədər alman qırıldı. Biz bu on indiyədək xatırlayıyıq, yalaral hələ də sağlmaq, amma indi biz ələ həmin Almaniyaya ilə, müharibə aparılmış olduqumuz digər bütün dövlətlərə əməkdaşlıq edirik. İllər, onilliklər keçəcək, gec-tez həyatın dinc axarını axtarıb tapmaq lazım gələcəkdir. Bu gün biz böyük neftdən, qazdan danışıq. Əgər bu bölgədə sülh olarsa, onda bu neft və qaz çayı hər üç Zaqafqaziya dövlətinin ərazisindən axacaqdır. O, burada yaşayan xalqlara xoşbəxtlik və əmin-amanlıq gətirəcəkdir. Yox, əgər bu münasibətdə yandırdımsa, onda heç kəs həmin neft çaylarını buradan çəkəməyəcəkdir və bu çaylar başqa ərazilərdən axacaqdır. Bunu əsas tutaraq Zaqafqaziya xalqları bu problemin dincliklə həlli barədə düşünməli-

dirlər.

Mən həm bu tərəfdən, həm də o biri tərəfdən nə barədə danışdığımı yaxşı bilirəm. Şəxsən mən bunu əsas tuturam ki, Qazaxıstan da, Ermənistan da, Azərbaycan da, Gürcüstan da dövlətlərin mövcud sərhədlərinin, ərazi bütövlüyünün pozulmaması prinsipini əsas götürən ATƏT-in üzvləridir. Mən davakar separatçılığın aleyhinəyəm. Əgər yer üzündə yaşayan bütün xalqlar və millətlər öz dövlətini yaratmaq üçün müharibə etməyə başlasaydılar, təsəvvür edin, onda nələr baş verərdi. Mən bütün insanların, xalqların və millətlərin hüquqlarına və bərabərliyinə tərəfdaram, lakin müharibəyə gətirib çıxaran çepərtçiliğın aleyhinəyəm. Ona görə də hesab edirəm ki, bu məsələni ATƏT-in Minsk qrupunun, qəbul olunmuş müvafiq qərarların bazasında sülh yolu ilə həll etmək lazımdır. Yaxşıdır ki, iki ildir müharibə getmir, qan tökülmür. Axı hər bir cavannın öldürülməsi onun valideynləri, qohumları üçün faciədir. Hər bir yaşlı adamın öldürülməsi onun ailəsi üçün faciədir. Bax, bu barədə əməlli-başlı düşünmək lazımdır. Ona görə də əminəm ki, Azərbaycanın, Ermənistanın – onların hər ikisinin xalqlarına eyni hörmətlə yanaşsın, çünki mənim xalqım da onlara belə yanaşır, – rəhbərliyinin siyasi iradəsi məsələnin sülh yolu ilə həllini tapacaqdır. Toplar susanda siyasətçilərin sakit şəraitdə işləməyə imkanı var. Bir sözlə, bu məsələni hamı tərəfindən qəbul olunmuş dünya prinsipləri əsasında, müqavilə yolu ilə həll etmək lazımdır. Bu, siyasətçilərə də, xalqlara da, dövlətlərə də fayda gətir-

rəcəkdir. Mən belə hesab edirəm.

Sual: Cənab Əliyevə iki sualım var. Xəzər dənizi barədə bu gün imzalanmış birgə bəyanatdan sonra Rusiyanın Azərbaycanla və Qazaxıstanla münasibətlərinin dəyişəcəyi haqqında proqnoz verə bilərsinizmi? Oğlunuz ARDNŞ-in vitse-prezidenti vəzifəsində fəaliyyətini qiymətləndirə bilərsinizmi? Bizi həm ata, həm də dövlət xadimi kimi sizin verdiyiniz qiymət maraqlandırır.

Heydər Əliyev: Hesab edirəm ki, Xəzər dənizində dair imzaladığımız birgə bəyanat Rusiyanın Azərbaycanla və Qazaxıstanla münasibətlərinin hər hansı şəkildə pisləməsinə gətirib çıxarmayacaqdır. Biz suveren hüququmuzdan istifadə edirik və sahilyanı dövlətlər kimi Xəzər dənizində iş görmək barədə öz hüququmuzu bəyan edirik. Hesab edirəm ki, ehtimalaslara qızıdırırsınız, bu bəyanatla əlaqədar Rusiyanın Azərbaycanla və Qazaxıstanla münasibətlərinin hər hansı şəkildə pisləşəcəyini proqnozlaşdırmaq lazım deyil. Əksinə, biz bu bəyanatla Xəzər dənizində dair məsələlərin düzgün, qarşılıqlı surətdə məqbul həllini tapmaq üçün əsas yaradıırıq. Azərbaycan Xəzər dənizində çoxdan neft çıxarır. Burada ilk neft quyusu 1949-cu ildə fontan vurmuşdur. Azərbaycan neftçiləri və geoloqları sonrakı illərdə Xəzərdə və dənizim Azərbaycan, Türkmənistan sahillərində, digər sektorlarında iki neft və qaz yataqları kəşf etmişlər. Bu gün deməliyəm ki, bizim seysmik geofizika gəmilimiz Qazaxıstan sahillərində işləyir və orada neft yataqlarının kəşfiyyatı ilə məşğul olur. Ona görə də bu gün im-

zaladığımız sənəd bizim birgə səylərimizin qanunauyğun nəticəsidir və bir də deyirəm, heç bir pisləşməyə gətirib çıxarmayacaqdır. Belə kədarli proqnozlar vermək lazım deyildir.

Oğlumun neft şirkətinin vitse-prezidenti vəzifəsində fəaliyyətinə gəldikdə isə, mən bu məsələnin sizi nə mənada maraqlandırdığını bilmirəm. Hesab edirəm ki, o, uğurla işləyir, ali təhsili var. Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunu, elə həmin institutda aspiranturayı bitirmiş, beynəlxalq məsələlər dair dissertasiya müdafiə etmişdir. Bir neçə xarici dili kifayət qədər yaxşı bilir, bir çox xarici məsələlər üzrə mütəxəssisdir. O, neft şirkətində Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə xarici neft şirkətləri arasında münasibətlərin inkişafı məsələləri ilə uğurla məşğul olur.

Nursultan Nazarbayev: Heydər Əliyev, bizim "Karavan" qəzeti bütün məsələlərlə maraqlanır, bu, sərbəst qəzətdir.

Heydər Əliyev: Mən bunun əleyhinə deyiləm. Sadəcə olaraq, sual verdim ki, bununla nə üçün maraqlanır?

Sual: Mənim sualım Nursultan Nazarbayevdir: Xəzərə dair imzalanmış birgə bəyanat haqqında nə deyə bilərsiniz? Bu sualım isə Heydər Əliyevdir: neft-qaz sənayesinə dair sazişlər çərçivəsində hansı birgə layihələr nəzərdə tutulur?

Nursultan Nazarbayev: İrəndan başqa, Xəzəryanı dövletlərin hamısı MDB-yə daxildir. Hazırda məsələ statusu müəyyənləşdirməkdən və bu problemi nifaqa çevirməməkdən ibarətdir. Mən Rusiya Prezidenti

Yeltsin ilə, İran Prezidenti Rəfsəncəni ilə belə bəyanat imzalamışam. Bu gün isə Heydər Əliyev ilə imzaladım. Bütün prinsip bundan ibarətdir ki, hamı bir şeylə razıdır: Biz Xəzər dənizini yə onun bioloji ehtiyatlarını qorunmalı, təbiəti mühafizə etməliyik, Xəzər silahsızlaşdırılmış zona olmalıdır, xarici hərbi gəmilər buraya daxil olmamalıdır, biz hamımızın üçün ümumi olan bu su hövzəsinin mühafizəsi ilə əlaqədar bütün problemləri razılaşdırmalıyıq.

Fərq nəyi iqtisadi zona hesab etməkdir. Belə dənizlər üçün mövcud olan beynəlxalq normaları götürürsək, onda Azərbaycan və Qazaxıstanın mövqeləri bir-birinə çox yaxındır. Dəniz gəmiçilik üçün sərbəst olmalı, o, ticarət, ünsiyyət, dənizçilik üçün bütün dövlətlərə xidmət etməlidir. Dənizin təknə, dibinə gəldikdə isə, o, bölünməlidir ki, hər bir dövlət hansı sektordə işlədiyini dəqiq bilsin. Bu, birinci.

İkinci. Biz deyirik ki, ilk növbədə sahiləni bütün dövlətlər dənizin səvətlərini mənimsəmək üçün elan etdiyimiz bütün tenderlərdə iştirak edə bilərlər. Axı o dövlətlər iştirak edir ki, onlar işə real pul qoya bilər. Bütün məsələ bundadır. Ona görə də bizim imzaladığımız bəyanat gizli deyildir, siz onu götürüb baxa bilərsiniz.

Heydər Əliyev: Məna verilmə sualla əlaqədar olaraq deyə bilərəm ki, biz Prezident Nursultan Nazarbayevlə və nümayəndə heyəti ilə "Tengiz" yatağının çıxarılardan neftin Azərbaycan ərazisi vasitəsilə daşınması haqqında məsələni müzakirə et-

mişik. Sizə məlumdur ki, bir neçə ay bundan önce Transqafqaz magistralı barədə Özbəkistan, Türkmənistan, Gürcüstan və Azərbaycan arasında Aşqabaddə saziş imzalanmışdır. Prezident Nursultan Nazarbayev Qazaxıstanın bu sazişə qoşulması haqqında bəyanat verdi. Bunun özü də birgə iş görmək barədə danışıqlarımızın, söhbətlərimizin konkret, praktiki nəticəsidir. Neft və qaz sənayesi sahəsində, Xəzərə dair birgə iş haqqında digər planlar da var. Bir sözlə, perspektivlər yaxşıdır.

Nursultan Nazarbayev: Əlavə etmək istəyirəm, nə qədər ki, imzaladığımız həmin sazişlər yox idi, birgə iqtisadiyyatı da inkişaf etdirmək mümkün deyildi. İndi hamınız eşitdiyiniz, məsələn, vergi qoyma problemini həll etmədən, qarşılıqlı investisiyalar haqqında saziş olmadan heç bir birgə müəssisə barədə söhbət belə gedə bilməzdi. Qazaxıstan istəyir ki, Azərbaycan mütaxəssislərinin köməyi ilə özü üçün neft avadanlığı yaratsın, birgə kəşfiyyat işləri aparsın. Məlum olduğu kimi, bu işdə, xüsusən dənizdə kəşfiyyat işləri aparılmasında Azərbaycanın böyük təcrübəsi var. Azərbaycan Qazaxıstandan böyük miqdarda taxıl,ət məhsulları alınmasına maraq göstərir. Bugünkü görüşümüzə biz Azərbaycanca müntəzəm şəkildə, uzun müddət taxıl göndərməsi üçün Qazaxıstanın taxılçılıq vilayətlərindən istifadə edilməsi haqqında uzunmüddətli saziş bağlamağın mümkünlüyü barədə danışıdıq. Bizi Azərbaycanda istehsal olunan yağlar, kimya, yeyinti sənayesi məhsulları maraqlandırır. Birgə müəssisələr ya-

ratmaq üçün də çox böyük imkanlar var. Xüsusən hər iki dövlətin işgüzar adamlarından, biznesmenlərdən ötrü həm orada, həm də burada sərma-yə qoymaq üçün nadir imkanlar açı-lır.

Qazaxıstana gəldikdə isə, xarici investisiyalar haqqında qanuna əsasən, biz öz müəssisəsini tikənlərə torpaq satırıq və bu, onların mülkiyyətinə çevrilir. Qazaxıstanın valyuta bazarında istənilən valyutalar istənilən miqdarda və həcmdə dəyişdirilir. Qazaxıstandan kapitalın kənara çıxarılması sərbəstdir, mülkiyyətin olması da sərbəstdir. Hazırda Qazaxıstanın sənaye və kənd təsərrüfatında bütün obyektlərin kütləvi şəkildə özəlləşdirilməsi prosesi gedir. Sizin pulu olan iş adamlarınız bu prosədə iştirak edə bilərlər. Ona görə də bu gün imzalanmış sazişlər iş adamlarının, sənaye müəssisələrinin, kənd təsərrüfatı strukturlarının və hökumətlərin qarşılıqlı münasibətlərinin inkişaf etdirmək üçün imkan yaradacaqdır.

Sual: Sual Heydər Əliyevdir: Siz indi hansı problemi Azərbaycan üçün ən başlıca problem sayırsınız və onun həllinin hansı yollarını görürsünüz?

Heydər Əliyev: Azərbaycan üçün ən başlıca problem Ermənistanın hərbi təcavüzündən xilas olmaqdır. Bu təcavüz səkkiz il bundan əvvəl edilmiş və Azərbaycan xalqına çox böyük maddi və mənəvi zərər vurmuşdur. Bayaq dedim ki, bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuş, həmin torpaqlardan bir milyondan çox adam

qovulmuşdur. Təsəvvür edin ki, 7,5 milyon Azərbaycan əhalisinin bir milyonu qaçqın vəziyyətindədir. Onların əksəriyyəti çadırda, olduqca ağır şəraitdə yaşayır, çoxu işsizdir. Söz yox ki, onlar ağır mənəvi və maddi vəziyyətdədirlər. Bununla yanaşı, bu amil Azərbaycanda iqtisadi və mənavi mühiti çox güclü şəkildə çətinləşdirir. Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdə hər şey talan edilmiş, qədim mədəniyyət abidələri, mənavi dəyərlərimiz, fabriklər, zavodlar, məktəblər, xəstəxanalar, yaşayış evləri dağıdılmışdır. Bu olduqca dəhşətli vəhşilikdir. Bütün bunlar respublikamıza vurulmuş çox böyük zərərdir. Buna görə də problemin həll olunması, bu vəziyyətdən qurtarmaq bizim üçün ən başlıca məsələdir. Burada Nursultan Əbişoviçə, dediyimiz kimi, biz bu problemi sülh yolu, beynəlxalq hüquq normaları, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və sərhədlərinin pozulmazlığı prinsipi əsasında həll etmək istəyirik. Deməli, Ermənistan silahlı birləşmələri Azərbaycan ərazisindən danışıqçı çıxarılmalıdır, Azərbaycan vətəndaşları öz yaşayış yerlərinə qayıtmalıdırlar, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, onun beynəlxalq aləmdə tanınmış sərhədləri bərpa edilməli, bu sərhədlər pozulmamalıdır. Bu proses çərçivəsində Dağlıq Qarabağa Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək muxtariyyət statusu verilməli və Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları kimi Dağlıq Qarabağın erməni əhalisinin təhlükəsizliyi təmin edilə bilər. Bu, bizim üçün ən başlıca problemdir. Demək istəyirəm ki, biz bu problemi həll etdikdən sonra qalan

problemlər – sosial, iqtisadi, mədəni, elmi problemləri aradan qaldırmaq bizim üçün xeyli asan olacaqdır.

S u a l: Cənab Prezident Nursultan Nazarbayev, türkdilli respublikaların inkişafı hansı iqtisadi və siyasi təməllər əsasında mümkündür? Ölkəinizdə əməkdaşlıq prosesi necə gedir? Siz qonşu Özbəkistandan nümunə götürürsünüz mü, yoxsa özünüz onlar üçün nümunəsiniz?

Nursultan Nazarbayev: Sovet rejimi dövründə demək mümkündür deyildi ki, biz eyni türk köklərinə, tarixə malik idik. Müstəqillik əldə etdikdən sonra hər bir xalq nəzərlərini öz mənavi qaynaqlarına yönəldir. Onları biz də axtarıyıq. Bilirsiniz ki, türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının tezliklə Daşkənddə müşavirəsi keçiriləcəkdir. Bu, ya beşinci, ya da altıncı görüşdür. Bizim hamımız iqtisadi əməkdaşlıq Təşkilatına daxil olduğumuzla görə əməkdaşlıq edirik, özü də yaxşı əməkdaşlıq edir. Buna Sərəxs – Məşhəd yolunun birləşdirilməsi sübutdur. Onun vasitəsilə Mərkəzi Asiya respublikaları İran körfəzinə çıxmışlar. Buna görə də bir-birinə meyil göstərən və ümumi mənavi kökləri olan dövlətlər kimi, qardaş dövlətlər kimi biz bunu müstəqillik çərçivəsində bərabərliyin tanınması, bir-birinin işlərinə qarışmamaq çərçivəsində həll etməli, ölkələrimizin iqtisadiyyatlarının inkişafında bir-birimizə qarşılıqlı yardım göstərməli və bununla da dövlətlərimizə və xalqlarımıza öz rifahımızı yüksəltməkdə kömək etməliyik. Oduq ki, mən buna normal hal kimi baxıram.

Lakin belə düşünürəm ki, türkdilli dövlətlərin yenidən hər hansı blokda daxil olmasına, bir növ hərbi təşkilat yaratmasına və başqa dövlətlərlə qarşı-qarşılıq durmasına ehtiyac yoxdur. Biz artıq belə bir blokda, düşərgədə olmuşuq və buna görə də biz hər hansı bir yeni blok girməməliyik. Mənim mövqeyim belədir.

O ki qaldı demokratik dəyərlərə, 1995-ci il avqustun 30-da keçirilmiş ümumxalq referendumu ilə Qazaxıstanda konstitusiyaya qəbul olunmuşdur. Konstitusiyada yazılmışdır ki, Qazaxıstan demokratik, dünyəvi dövlətdir. Bununla əlaqədar, konstitusiyamıza və qanunlarımıza uyğun olaraq Qazaxıstanda əsl söz azadlığı var, ölkəmizdə 1053 qəzet və jurnal buraxılır, onlardan yalnız 422-si dövlət nəşrləridir, qalanları azad mətbuatdır. Bizim televiziya ilə təxminən 38 kanalda verilişlər yayılır, onlardan yalnız 4-ü dövlət kanalıdır. Konstitusiyaya ancaq ona məhdudiyət qoyur ki, Qazaxıstanda hakimiyyət uğrunda mübarizə aparən dini partiyalar yaratmağa, millətlərarası ədavəti qızdırmağa və dövlətin demokratik dəyərlərinə qarşı çıxmağa imkan verilmir. Ona görə də çoxsaylı partiyaların olması, – onları bir çoxunu mən özüm yaratmışam, çünki bunu etmək lazım idi. Doğrudur, indi onlar məni tənqid edirlər, – normal həldir. Çoxpartiyalılıq, çoxlu ictimai hərəkatların olması, – bunların sayı 40-dan yuxarıdır, – onu göstərir ki, hər bir partiya, hər bir siyasi hərəkat konstitusiyaya yolu ilə, öz programını, təkliflərini izah etmək yolu ilə hakimiyyət uğrunda mübarizə apara bilər. Bir sözlə, əgər bu

sizi maraqlandırarsa, ölkəmizə gəlib özünüzdə görün.

S u a l: Nursultan Əbişoviç, zəhmət olmasa, deyin, Mərkəzi Asiya silahlı qüvvələrinin birləşmiş batalyonu necə inkişaf edir və siz hansısa ölkənin ona qoşulmasını nəzərdə tutursunuz mu?

Heydər Əliyev: Bu il MDB-nin 5 ili tamam olur. Siz birliyin 10 illik yubileyində televiziya və radio, digər kütləvi informasiya vasitələri sahəsində inteqrasiyanı necə görmək istərdiniz?

Nursultan Nazarbayev: Qazaxıstan, Özbəkistan və Qırğızıstan arasında vahid iqtisadi məkan haqqında müqavilə bağlanmışdır. Bu xalqlar qonşuluqda yaşayırlar, ümumi cəhətləri haddən çoxdur. Ona görə də bu yaxın xalqlar arasında daha çox etimad olması üçün biz belə birlik yaratmışıq və o, çox yaxşı işləyir. Biz fəvqəlmillə strukturlar, yəni dövlətlərarası strukturlar, icraiyyə komitəsi, dünya bankları tərəfindən tanınmış Mərkəzi Asiya Bankı yaratmışıq. Bu bankın nizamnamə kapitalı var, böyük məbləğdə pul vəsaiti cəlb edilə bilər, hazırda 53 birgə layihəni həyata keçirir, həmin layihələrin bəziləri artıq işləyir.

Daxildə yaranan bütün problemləri həll etmək üçün biz birgə Mərkəzi Asiya batalyonu yaratmışıq, bu barədə BMT-yə məlumat vermişik və ondan razılıq və müəyyən status almışıq. Bu batalyon ABŞ-da NATO sisteminə keçirilən təlimlərdə iştirak etmişdir. Batalyon Qazaxıstanda yerləşir, onun bölmələri bütün dövlətlərdə var və lazım gəldikdə birgə inkişaf

üçün toplaşlar. Zənnimcə, Mərkəzi Asiya müqaviləsinə Azərbaycan da diqqət yetirə bilərdi. Bu, çox maraqlı təcrübədir. Biz gömrük baxımından, iqtisadi baxımdan, daşınmalar sahəsində birgə inkişaf üçün xüsusi şərait yaradırdıq. İqtisadiyyatdakı etimad zəminində isə insanlar arasında da etimad yaranır və bu da qonşular arasında sabitliyə və əmin-amanlığa xidmət edir.

Heydər Əliyev: Mənə verilmiş sualın cavabında deyim ki, Azərbaycan MDB-yə 1993-cü ilin sonunda daxil olmuşdur və ötən dövr ərzində onun inkişafına öz töhfəsini vermək üçün tədbirlər görmüşdür. Biz istəyirik ki, MDB azad, müstəqil, bərabər hüquqlu dövlətlərin əsl birliyi olsun. Şübhəsiz ki, bu çərçivədə biz çox istərdik ki, bütün istiqamətlər üzrə, o cümlədən televiziya sahəsində hüquq bərabərliyi əsasında inteqrasiya olsun. Televiziya mühüm kütləvi informasiya vasitəsidir, ictimai əhval-rihiyyənin formalaşmasında çox vacib rol oynayır. Ona görə də biz istərdik ki, inteqrasiya olsun, lakin hüquq bərabərliyi əsasında. Hesab edirəm ki, qarşdakı illər bizi tədricən buna gətirib çıxaracaqdır. MDB-nin 10 illik yubileyində nə olacağına gəldikdə isə, necə dəyərlər, yaşayarıq, görürük.

Diqqətinizə görə sağ olun, xudahafiz.

**QAZAXISTAN PREZİDENTİ
NURSULTAN NAZARBAYEVİN
N.RƏSULBƏYOV ADINA RABİTƏ
KOLLECİNİN YATAQXANASIN-
DA MÜVƏQQƏTİ MƏSKUNLAŞ-
MIŞ QAÇQINLARLA GÖRÜŞÜNDƏ
HEYDƏR ƏLİYEVİN ÇIXIŞI**

16 sentyabr 1996-cı il.

Əziz bacılar və qardaşlar, əziz dostlar!

Bu gün Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti, bizim dostumuz cənab Nursultan Nazarbayev Azərbaycana rəsmi səfərə gəlmişdir. Bu gün səhərdən bir çox gərgin iş, böyük danışıq aparırıq, bir çox müqavilələr imzalamışıq. Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında olan əlaqələrin bütün sahələrdə inkişaf etdirilməsi üçün çox gərəkliliklər görmüşük.

Bütün bu gərgin proqrama baxmayaraq, bizim dostumuz Nursultan Nazarbayev Azərbaycana Ermənistanın təcavüzü nəticəsində yerindən yurdundan didərgin düşmüş Azərbaycan vətəndaşları ilə mütləq görüşmək istəmişdir. Onun gərgin proqramı çərçivəsində belə bir arzusu onu göstərir ki, o, Azərbaycan xalqına nə qədər hörmət edir və onun nə qədər dərin hissiyyətləri var. Azərbaycan xalqının başına gələn bu bəlalər onu da düşündürür və bu məsələlərlə məşğul olmağa cəlb edir. Ona görə də onun şəxsi təşəbbüsü nəticəsində və onun xahişi ilə biz bura, sizinlə görüşməyə gəlmişik.

Mən sizinlə yenidən görüşməyimdən çox məmnunam. Hər dəfə sizinlə görüşürkən həm ürəyimdə böyük

sıxıntı hissi keçirirəm, həm də sevindirici ki, sizinlə yenə də üz-üzə gəlirəm, şəxsən görüşürəm.

Siz çox dözümlü insanlarsınız. Azərbaycan xalqının ən yüksək xüsusiyyətlərindən biri onun dözümlülüğü, dayanatlılığı və yüksək iradəsidir. Sizin başınıza böyük bəlalər gəlmişdir. Ermənistanın təcavüzkar qüvvələri Azərbaycan torpağına hücum edib, təcavüz edib və torpaqlarımızı işğal ediblər. Sizin yaşadığınız yerləri də – Laçını da, Füzulini də, başqa yerləri də işğal ediblər və siz yerinizdən yurdundan didərgin düşmüşsünüz.

Mən sizin vəziyyətinizi yaxşı bilirəm. Bilirsiniz ki, son vaxtlar mən işğal olunmuş rayonların nümayəndələri ilə – xocalılıqlarla, şuşalıqlarla, laçınlıqlarla, füzulililərlə, cəbrayılıqlarla, kəlbəcərlilərlə, qubadlıqlarla görüşmüşəm və bu yaxın vaxtlarda zəngilanlıqlarla da görüşəcəyik. Sizin hamınızın dərdi bütün Azərbaycan xalqının dərdir, bizim böyük bəlamızdır və mənim dərdimdir. Ona görə sizin bu əğir vəziyyətdə olmağınız daim bizi düşündürür, məni düşündürür. Bu, tək məni, tək Azərbaycan rəhbərlərini yox, bütün dünyada sülhsevər, vətənpərvər, xeyirxah insanları düşündürür, o cümlədən bizim dost, qardaş qazax xalqını, onun Prezidenti cənab Nursultan Nazarbayevi düşündürür.

Bu gün biz bu barədə geniş söhbətlər, ətraflı danışıqlar aparmışıq. Mən bəyan etmişəm və bu gün Prezident Nursultan Nazarbayev Azərbaycan Respublikasının, sizin istəyinizi, arzunuzu və mövqeyinizi bir daha bildirmişəm. Bu da ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqı müharibə apar-

maq istəmir, Azərbaycan xalqı sülhsevər xalqdır və mövcud məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasını istəyir.

Malumdur ki, siz hamınız yerinizi, ev-əşiyinizi, varınızı, əmlakınızı, nə qədər doğma adamlarınızı itirmisiniz, nə qədər insanları çıxıstı, əlil olub. Amma bunların hamısına baxmayaraq, siz sülh istəyirsiniz, sülh yolu ilə torpaqlarınıza qayıtmaq istəyirsiniz. Bilirəm ki, evləriniz, məktəbləriniz, xəstəxanalarınız, ümumiyyətlə, hər şeyiniz dağılıb. Amma siz öz döğmə torpaqlarınıza qayıtmaq və orada yaşamaq istəyirsiniz və biz də bunu istəyirik. Ona görə də sizinlə bizim fikrimiz birdir və mən bu fikirləri dostumuz Nursultan Nazarbayevə çatdırmışam. O da bu gün öz mövqeyini, fikirlərini dedi. Onun dediyi sözlər çox dəyərlidir. O dedi ki, heç bir xalq, heç bir ölkə öz torpağının bir qarışını da verməyi razı ola bilməz və bir daha bildirdi ki, bütün bu məsələlər hər bir ölkənin ərazi bütövlüyü çərçivəsində, sərhədlərin toxunulmazlığı çərçivəsində sülh yolu ilə həll edilməlidir. Bunlar hamısı dəyərlili sözlərdir və biz də bu fikirdəyik. Bizim fikirlərimiz eynidir və bu fikirlər əsasında, bu yol ilə mən əminəm ki, biz işğal olunmuş torpaqların azad edilməsinə nail olacağıq, siz öz yerinizə yurduunuza qayıdacaqsınız. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin olunacaq, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi və suverenliyi təmin olunacaqdır.

Biz bu sahədə bütün dünya ictimaiyyətinin yardımına müraciətçi. Beynəlxalq təşkilatların, bütün ölkə-

lərin, o cümlədən də Qazaxıstan xalqının, Qazaxıstan Respublikasının bu işlərdə yardımına ehtiyac duyuruq. Burada hörmətli Nursultan Nazarbəyev xatirimizə saldı ki, hələ beş il bundan öncə o bu məsələnin stilh yolu ilə həll olunması üçün çalışıb, Azərbaycanca gəlib, Bakıda, Dağlıq Qarabağda, Gəncədə, sonra Ermənistanda olub və bu məsələnin həll edilməsi işinə biganə qalmayıb, bizim doğma bir dostumuz kimi bu məsələyə qarışıbdır. Bu gün o öz fikirlərini, mövqeyini bildirməklə bu məsələnin stilh yolu ilə həll olunmasına kömək edir. Ona görə də mən sizin adınızdan qardaş, dost qazax xalqına hörmət və ehtiramını bildirmək istəyirəm və qazax xalqına xoşbəxtlik və bütün işlərində müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Qazaxıstan Prezidenti, dostumuz Nursultan Nazarbəyevə bizim respublikaya göstərdiyi diqqətə və qayğıya görə, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş insanlara xoş münasibətinə görə təşəkkürümü bildirirəm.

Əmin ola bilərsiniz ki, bu yolda biz durmadan çalışacağıq, işğal olunmuş torpaqlar azad ediləcək, siz yerinizə-yurdunuza qayıdacaqsınız və biz hamımız birlikdə sizinlə evəşiyinizdə, el-əbanızda görüşəcəyik. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunacaq, müstəqil Azərbaycan Respublikası yaşayaraq inkişaf edəcək və xoş günlərə çıxacaqdır.

Sizə cansağlığı, dözümlülük və bundan sonra da mətanətli olmağı arzu edirəm. Sağ olun!

**QAZAXISTAN PREZİDENTİ
NURSULTAN NAZARBAYEVİN
ŞƏRƏFINƏ VERİLMİŞ
ZİYAFƏTDƏ
HEYDƏR ƏLİYEVİN NITQİ**

*"Güləstan" Sarayı
16 sentyabr 1996-cı il.*

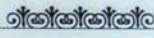
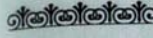
Qazaxıstan Respublikasının hörmətli Prezidenti Nursultan Nazarbəyev!

Hörmətli qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbəyevin Azərbaycan rəsmi səfəri respublikamız həyatında əlamətdar hadisədir. Bu, Qazaxıstan – Azərbaycan münasibətləri tarixində mühüm mərhələdir. Bu, Qazaxıstan və Azərbaycan dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonra ilk rəsmi səfər olub böyük gərgin işlə və hər iki ölkə, hər iki xalq üçün, gələcəyimiz üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən sənədlərin imzalanması ilə əlamətdardır.

Bu gün Prezident Nursultan Nazarbəyevlə, nümayəndə heyətinin üzvləri ilə keçirilmiş danışıqlar, söhbətlər, görüşlər aydın şəkildə sübut edir ki, ölkələrimiz, müstəqil dövlətlərimiz arasında mehriban dostluq münasibətləri mövcuddur və bütün sahələrdə gələcək əməkdaşlıq üçün böyük imkanlar var.

Qeyd etdiyim kimi, imzaladığımız sənədlərin müstəsna əhəmiyyəti var. Onlar gələcək əməkdaşlığımız, dostluğumuz və qarşılıqlı anlaşmanın möhkəmləndirilməsi, qarşılıqlı kömək və qarşılıqlı dəstək üçün yeni pers-

pektivlər açıq. Qazaxıstan və Azərbaycan belə sənədləri ilk dəfədir ki, imzalayırlar. Ona görə də bunu əlamətdar hadisə, münasibətlərimizin tarixində mühüm mərhələ hesab edirəm. Bizim münasibətlərimizin zəngin tarixi var. Xalqlarımızın dostluq tarixinin kökləri uzaq keçmişə gedib çıxır və biz öcdadlarımızın, qazax və Azərbaycan xalqlarının görkəmli insanlarından irs qalmış hər şeyi yüksək qiymətləndiririk.

Qazaxıstan Asiyanın ən böyük ölkələrindən biri, geniş ərazisi, zəngin təbii sərvətləri, güclü iqtisadi, sənaye potensialı olan ölkədir. Hazırda o, dünyanın bir çox ölkələrini diqqətini cəlb edir. Böyük təbii ehtiyatları, zəngin məhsuldar torpağı, toplanmış iqtisadi potensialı Qazaxıstana müstəqil siyasət yeridən və qarşılıqlı mənafeələr əsasında və şübhəsiz, öz xalqının milli mənafeələrini gözləməklə bütün ölkələrlə iqtisadi münasibətlər yaranan ölkəyə çevrilmək imkan verir.

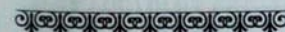
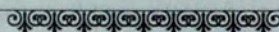
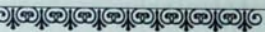
Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında iqtisadi əlaqələrin də böyük tarixi var. Keçmiş dövrdə biz fəal əməkdaşlıq edir, buraxdığımız məhsulları mübadilə edirdik. Azərbaycan neftçiləri Manqışlağın, Quryevin neft mədənlərində səmərəli çalışırdılar. Azərbaycan və Qazaxıstan neftçilərinin, alimlərinin, mühəndislərinin əməkdaşlığı Xəzər dənizi hövzəsində neft sənayesinin əsasını yaratmış və bu, indi bizim birgə fəaliyyətimizin, əməkdaşlığımızın mühüm amilidir. Keçmiş elm, mədəniyyət, təhsil sahəsində də əlaqələrimiz çox səmərəli idi. Biz qarşılıqlı səfərlər edirdik. Azərbaycan xadimləri xalqlarımızın ya-

xınlaşması, dostluğun, əməkdaşlığın möhkəmlənməsi üçün çox iş görmüşlər.

Lakin bunların hamısı bizə keçmişdən irs qalmış bünövrəyə əsaslanır. Qazax xalqı böyük tarixi yol keçmiş və bütün dövrlərdə özünün milli layəqətini qorumuş, yadelli işğalçılara mübarizə aparmış, öz əiləsini, mədəniyyətini, adət-ənənələrini müdafiə etmişdir. Bu zəmində də bir çox yüzilliklər ərzində qazax xalqının görkəmli nailiyyətləri meydana gəlmiş, öz xalqının mənavi aləminə zənginləşdirən, dünya sivilizasiyasına böyük töhfə verən xidmətlər göstərmişdir. Qazax xalqı onlarla bağlı olaraq fəxr edir. Ona görə də biz qazax xalqının görkəmli şairi, mütəfəkkiri, filosofu Abay Kunanbəyevin anadan olmasının 150 illiyini böyük sevinə hissi ilə birlikdə qeyd etdik. Bu yaxınlarda biz xalq acını Cambulun anadan olmasının 150 illiyinə həsr edilmiş təntənələrdə iştirak etdik.

Mədəniyyət, elm və təhsil sahəsində xalqlarımızın qarşılıqlı münasibətlərində belə parlaq səhifələr çoxdur. Yeri gəlmişkən deyim ki, Abayın, Cambulun əsərlərinin bir çoxu Azərbaycan dilinə tərcümə olunubdur və oxucularımız onları yaxşı tanıyırlar. Xalq acını Cambul Azərbaycanca da seirlər, əsərlər həsr edibdir. Onun Bakıya, Azərbaycan təyyarəçilərinə, neftçilərinə həsr etdiyi seirlər məlumdur.

Belə faktları çox göstərmək olar. Lakin bir də deyirəm, bunların hamısı bizi daim birləşdirən və yaxınlaşdırən tarixi keçmişimizə əsaslanır. Biz tariximizi, keçmişimizi xatırlayarkən

eyni dərəcədə həm qazax, həm də Azərbaycan xalqlarına məxsus olan "Dədə Qorqud" dastanı haqqında, "Koroğlu" dastanı barədə, xalqlarımızın tarixinin digər səhifələri haqqında ixtisarla danışırıq. Tariximizin, kökümüzün, dilimizin, mənəvi və əxlaqi dəyərlərimizin eyniliyi bizi həmişə yaxınlaşdırmış, doğmalaşdırmış, birləşdirmişdir.

Ancaq indi malik olduğumuz keçmişdəkindən tamamilə fərqlənir. Bu, onunla əlaqədardır ki, qazax və Azərbaycan xalqları dövlət müstəqilliyini qazanıblar və indi bir-birilə dünyə birliyinə bərabərhüquqlu üzvü olan müstəqil dövlətlər kimi münasibət saxlayırlar. Bizim əcdadlarımız məhz bunu arzulayıblar, buna can atıblar, bunun uğrunda mübarizə aparıblar. Bizim xoşbəxtliyimiz onadər ki, bu tarixi hadisənin şahidiyik. Xalqlarımızın dövlət müstəqilliyi əldə etməsi, haqiqətən, tarixi nailiyyət, xalqlarımızın sərvətidir. Ona görə də nail olduğumuz bizim üçün əvəzsizdir. Bunun əsasında indiki bizi söylərimizi belə fəal birləşdirir, Qazaxıstan və Azərbaycan gələcək inkişafı naminə əməkdaşlıq edirik. Bu baxımdan Prezident Nursultan Nazarbayevin Azərbaycana rəsmi səfəri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bizim imzaladığımız sənədlər gələcək əməkdaşlığımız üçün geniş perspektiv açıq. Sənədlərin imzalanmasından əlavə, biz bu gün həm Qazaxıstan, həm də Azərbaycana, eləcə də beynəlxalq həyata aid olan bir çox məsələlər barədə fikir mübadiləsi etmişik. Bu məsələlərin hamısında baxışlarımız eynidir. Bir-birinə uyğundur və bu, şəxsən mən

çox sevindirir. Hazırda biz yeni demokratik dövlət quruculuğu, demokratik cəmiyyət formalaşdırmağ, iqtisadiyyatın yeni sistemini yaratmağ yolundayıq. Biz bir çox problemlərlə, çətinliklərlə qarşılaşırıq. Şübhəsiz ki, fikir mübadiləsi, əməkdaşlıq, qarşılıqlı dəstək və qarşılıqlı kömək bu çətinliklərin aradan qaldırılmasına və Qazaxıstanın da, Azərbaycanın da çatmaq istədiyi son məqsədə nail olmaqda mühüm amillərdir.

Bu gün Milli Məclisin iclasında Prezident Nursultan Nazarbayevin çıxışını böyük diqqətlə dinlədik, Qazaxıstanda görülən böyük işlərdən, onun həyatında baş verən proseslərdən, nəzərdə tutduğu böyük planlardan xəbərdar olduq. Şübhəsiz ki, bizdə aydın təəssürat yarandı. Qazaxıstan düzgün yolla gedir, haqiqətən, demokratik, dünyəvi dövlət qurur və bu, Qazaxıstan xalqının rifahının yaxşılaşmasına, onun iqtisadi potensialının, dünya birliyində nüfuzunun möhkəmlənməsinə gətirib çıxaracaqdır.

Bu gün Nursultan Əbişoviç, öz yurdlarını tərk etməyə məcbur olmuş və Bakının rayonlarından birində çox ağır şəraitdə yaşayan şəxslərin bir qrupu ilə görüşmüşdür. Bu şəxslər rayonlarının Ermonistan silahı birləşmələri tərəfindən işğal edilməsi nəticəsində öz doğma yerlərindən qovulmuşlar. Açıqımı deyim ki, belə ağır şəraitdə yaşayan insanlarla görüşmək çətindir, baxmayaraq ki, mən onlarla dəfələrlə görüşmüşəm. Ancaq eyni zamanda bu görüş həmin insanlarla belə bir inamı daha da gücləndirir ki, ədalət zəfər çalacaq, tam sülh yarana-

caq, Azərbaycan hərbi təcavüzdən, işğaldan xilas olacaq. Azərbaycanın torpaqları qəsbkarlardan təmizlənəcək və bizim qardaş və bacılarımız, Azərbaycanın vətəndaşları öz yaşayış yerlərinə qayıdacaqlar.

Bizə dost olan ölkənin Prezidentinin, dostumuz Nursultan Nazarbayevin bu insanlarla görüşünün, şübhəsiz ki, çox böyük mənəvi, eyni zamanda siyasi əhəmiyyəti də var. Bütün bunlar dostluq münasibətlərimizin, Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında möhkəmlənən qardaşlığın sübutudur.

Qazaxıstanın müstəqillik illərində qazandığı uğurlar bizi sevindirir. Biz ürəkdən istəyirik ki, Qazaxıstanda hər şey onun xalqının arzularına kimi olsun, onun getdiyi yol daha böyük uğurlarla nəticələnsin. Biz isə Qazaxıstanla əməkdaşlığımızda hər şeyi edəcəyik ki, bu əməkdaşlıq qarşılıqlı surətdə faydalı olsun, xalqlarımız arasında münasibətləri və dostluğu möhkəmləndirsin.

Qeyd etdiyim kimi, Qazaxıstan Asiyanın böyük ölkəsidir, dünya siyasətində, Müstəqil Dövlətlər Birliyində böyük rol oynayır. MDB-nin, haqiqətən, müstəqil dövlətlərin birliyi olmasına, yarandığı vaxtdan bəri bu təşkilatın qarşısında qoyulmuş məqsədlərə çata bilməsindən ötrü birliyin iclasında Nursultan Nazarbayevin necə səmərəli şəkildə çalışdığını mən müşahidə edirəm.

Qazaxıstanda baş vermiş və baş verən demokratik, müsbət dəyişikliklərdə hamımıza məlum olduğu kimi, öz ölkəsində, Müstəqil Dövlətlər Birliyində, dünyanın bir çox ölkəsində,

beynəlxalq təşkilatlarda böyük nüfuz olan və tamnan Prezident Nursultan Nazarbayevin çox böyük rolu var. Dostumuz Nursultan Nazarbayevin indi Azərbaycana gəlməsi və bizim burada səmərəli işləməyimiz də təkcə Qazaxıstanla deyil, həm də digər regionlara, o cümlədən Qafqaz regionuna aid olan bir çox məsələlərin həllində onun rolunu göstərir.

Bizə yaxşı məlumdur ki, hələ beş il bundan öncə Nursultan Əbişoviç Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münaqişənin aradan qaldırılması prosesində iştirak etməyə başlamış və o vaxt çox iş görmüşdür. O, bütün bu illər arşında həmin problemə böyük maraq göstərir. Bugünkü söhbətlərimiz və danışıqlarımız zamanı da bu məsələ yenidən diqqət mərkəzində olmuşdur. Ümidvar olduğumu bildirməyim ki, bu məsələnin sülh yolu ilə həllində biz bundan sonra da Prezident Nazarbayevin dəstəyini və köməyini hiss edəcəyik.

Məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərik ki, bugünkü gün yaxşı nəticələrə başa çatır. Ölkəmizə səfərə gəldiyinə, Azərbaycan torpağında görüşlərə görə, imzaladığımız sənədlərə görə Nursultan Əbişoviçə təşəkkür etmək və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu səfər, bu görüşlər Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın yeni, böyük mərhələsinin başlanğıcıdır.

Qazaxıstan Respublikasının şərafinə, Qazaxıstan xalqının şərafinə, onun gələcək uğurları şərafinə, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti, dostumuz Nursultan Nazarbayevin şərafinə bədə qaldıraraq Sağ olun!

QAZAXISTAN RESPUBLİKASININ MÜSTƏQİLLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ QAZAXISTANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA HEYDƏR ƏLİYEVİN NİTQİ

"Güləstan" Sarayı
23 oktyabr 1996-cı il.

Hörmətli səfir, xanımlar və cənablar!

Bu gün biz Qazaxistan Respublikasının müstəqilliyinin 5-ci ildönümünü qazax xalqı ilə birlikdə qeyd edirik. Bu, qazax xalqı üçün, habelə keçmişdə bir ailədə olmuş, Sovet İttifaqının tərkibində olmuş xalqlar üçün çox böyük tarixi hadisədir.

Ölkələrimizin müstəqillik əldə etməsi tarixi hadisədir, xalqlarımızın xoşbəxtliyi və gözəl gələcəyi deməkdir. Buna görə də biz Azərbaycanda öz müstəqilliyimizin beşillik dövrünə yekun vurarkən, Qazaxistan xalqının da əldə olunmuş nailiyyətlərə gözə keçirdiyi məmnunluq və sevinc hissələrini yaxşı başa düşürük. Biz buna qazax xalqı ilə birlikdə ürəkdən sevinirik.

Bəş ildə Qazaxistan, həqiqətən, böyük yol, keçmiş zamanlarda onilliklərə bərabər yol keçmişdir. Bunun mənası isə ondan ibarətdir ki, qazax xalqı azaddır, öz taleyinin, öz torpağının, öz ölkəsinin, öz sərhədlərinin və sərvətlərinin sahibidir. Əlbəttə, bizim yolumuzda – müstəqilliyin təşəkkül tapması və möhkəmlənməsi yolunda çoxlu çətinlik – haradasa çox, haradasa az çətinliklər var. La-

kin bizim üçün labüd olan bu keçid dövrünü hamımız eyni dərəcədə yaşayırıq. Əminəm ki, biz hamımız onu uğurla dəf edəcəyik və xalqlarımızın müstəqilliyinin və gözəl gələcəyinin hamar yoluna çıxacağıq.

Qazaxistan və Azərbaycan bir-biri ilə qonşu dövlətlərdir. Bizim sərhədlərimiz Xəzər dənizidir. O, bizi birləşdirir, bizim üçün sərhəddir. Xəzər çox böyük sərvətlərə malikdir və onlardan bütün Xəzəryanı ölkələrin, o cümlədən də Qazaxistanın və Azərbaycanın bəhrələnməsinə, birgə istifadə etməsinin son dərəcə böyük əhəmiyyəti var.

Lakin biz təkcə qonşu deyilik. Tarixi talelərimizdə, tarixi köklərimizdə, tarixi keçmişimizdə bizi birləşdirən ümumi dəyərlər çoxdur. Dünən axşam mən Dəşkənddən qayıtdım. Orada oktyabrın 21–22-də türkdillil ölkələrin dövlət başçıları növbəti görüş keçirdilər. Biz bir çox məsələlər barəsində, ən əvvəl iqtisadiyyat, mədəniyyət, təhsil, elm, bizi birləşdirmiş və birləşdirən tarixi dəyərlər barəsində fikir mübadiləsi apardıq. Təkrar edirəm, mədəniyyətin, diqqətə layiqdir. Türkdillil ölkələrin yüksək səviyyədə Daşkənd görüşündə bax, bu barədə ətraflı, mühüm və gərəklil söhbət getdi.

Bununla yanaşı, biz özbək xalqının böyük oğlu Əmir Teymurun 660 illiyinə həsr olunmuş mərasimlərdə də iştirak etdik. Biz Səmərqənd şəhərinə gətdik, Əmir Teymurun xatirəsinə və

Özbəkistanın başqa görkəmli oğullarının xatirəsinə ehtiramla vəf etdik.

Bu yeni görüş bir daha təsdiqlədi ki, Qazaxıstanla Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq etibarlı zəminə, yaxşı perspektivə malikdir. Biz Azərbaycanda hər şey edəcəyik ki, əməkdaşlığımız uğurlu olsun.

Qazaxistan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbəyevin bu ilin sentyabrında Azərbaycana rəsmi səfəri həyatımızda, Qazaxistan – Azərbaycan münasibətlərində əlamətdar hadisəyə çevrildi. Bir çox mühüm dövlətlərarası sənədlər imzalandı. Biz onların əməli surətdə həyata keçirilməsinə fəal başlamışıq. Şübhə yoxdur ki, bu sazişlər Qazaxıstanla da, Azərbaycana da fayda gətirəcək, birgə işimiz isə yolumuzda duran çətinlikləri müvəffəqiyyətlə aradan qaldırmaqda bizə kömək edəcəkdir.

Bizim bir çox digər problemlərimiz də var, onlarla birlikdə məşğul oluruq. Bir-birimizi dəstəkləyir, qarşılıqlı surətdə hamıray olduğumuzu bildiririk. Çünki dövlətlərimizin müstəqilliyini qoruyub saxlamaq və möhkəmlətmək üçün halledici əhəmiyyətə malik olan prinsiplər Qazaxıstanla da, Azərbaycana da eyni dərəcədə əzizdir. Ərazi bütövlüyü, dövlət suverenliyi, bir-birinin işlərinə qarışmamaq, beynəlxalq ələmdə tanınmış dövlət sərhədlərinin dəyişdirilməsi üçün güc tətbiq olunmasını yolverilməzliyi prinsipləri beynəlxalq hüquq normalarıdır və bu prinsiplər həm indiki, həm də gələcək Qazaxistan və Azərbaycan üçün son dərəcə halledici əhəmiyyətə malikdir. Biz öhdəmizə götürmüşük ki, bu prinsiplərə həmişə sadıq qala-

caq, onları nəinki öz ölkələrimiz, həm də Yər kürəsinin hansı hissəsində yerləşməsinə əsaslı olmayaraq, bütün digər ölkələr barəsində müdafiə edəcəyik.

Biz beynəlxalq siyasətin bir çox məsələlərində Qazaxıstanla yekdillik, təcavüzə, separatçılığa, digər ölkə tərəfindən dövlət sərhədimizi pozmaq cəhdlərinə qarşı, təcavüzkar millətçiliyə, terrorizmə qarşı eyni mövqedən çıxış edirik. Belə mənfi hallar bütün dünyada gətirdikcə daha böyük narahatlığa səbəb olur və Yər kürəsinin müxtəlif bölgələrində gərginlik yaradır. Bundan Qafqaz da, Zaqafqaziya da əzab-ziyyəət çəkir. Belə halların baş verməsi təhlükəsi Mərkəzi Asiyada, Qazaxıstanın bilavasitə yaxınlığında da var. Ona görə də həmin prinsiplərə ciddi əməl olunmasının, onların qorunmasının dövlətlərimiz, xalqlarımız üçün başlıca əhəmiyyəti var. Təkrar edirəm, biz bütün bunlar barəsində çox ətraflı fikir mübadiləsi aparırıq.

Mən razılıq hissi keçirirəm ki, Qazaxıstan respublikamıza böyük diqqət yetirir, onun bizdə səfirliyi fəaliyyət göstərir. Yeri gəlmişkən, Qazaxıstan Mərkəzi Asiyanın hələlik yeganə ölkəsidir ki, Azərbaycanda öz səfirliyinə malikdir. Bu, başqaları üçün laiyəqli nümunədir. Düşünürəm ki, münasibətlərimizi möhkəmlətmək və inkişaf etdirmək üçün biz də bu nümunəyə qoşulmalıyıq.

Bütün bunlar belə deməyə əsas verir ki, Qazaxıstanın müstəqilliyinin beşinci ildönümü bayramı bizim ümumi bayramımızdır. Qazax xalqını bu gözəl bayram münasibətilə bir daha

ürəkdan təbrik edir, ona səadət və firavanlıq arzulayıram.

Qazaxıstan Respublikasının şərafına, qazax xalqının şərafına, onun layiqli oğlu, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayevin şərafına bədə qaldırıram! Sizi təbrik edirəm!

QAZAXISTAN RESPUBLİKASINA RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB

10 iyun 1997-ci il.

Bu, Azərbaycan Prezidentinin Qazaxıstana ilk rəsmi səfəridir. Bildiyiniz kimi, keçən ilin sentyabrında Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev Azərbaycanda rəsmi səfərdə olmuşdur. Biz dövlətlərarası, hökumətlərarası bir çox müqavilələr, sazişlər imzalamaq və çox səmərəli danışıqlar aparmışdıq. Son illər Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında əlaqələr bütün sahələrdə yaxşı inkişaf edir, iqtisadi əlaqələrin inkişafına da çox böyük imkanlar var. Həm bölgədə, həm müstəqil dövlətlər birliyi tərkibində, həm də beynəlxalq təşkilatlarda bir çox məsələlərdə bizim mövqelərimiz bir-birinə yaxındır, yaxud eynidir, üst-üstə düşür. Bunlar hamısı ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etməsinə tələb edir. Biz Xəzər dənizi vasitəsilə Qazaxıstanla qonşuyuq. Son illər məhz Azərbaycanın təşəbbüsü nəticəsində Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından istifadə olunması sahəsində görülən işlər artıq di-

gər Xəzərtrafi ölkələri də bu işə cəlb edib, Qazaxıstan da bu işlərlə məşğul olur. Transqafqaz nəqliyyat dəhlizi haqqında keçən ilin mayında Sərəxsədə imzaladığımız sazişə Qazaxıstan da qoşulub və bu iş geniş miqyas alır. Bunların hamısı bizim əməkdaşlığımızın bundan sonra daha geniş və uğurlu olmasına əsas verir. Məhz bunlara görə mən Qazaxıstan Prezidenti cənab Nursultan Nazarbayevin dəvəti ilə oraya rəsmi səfərə gedirəm. Hesab edirəm ki, bu, həm ictimaiyyətlər üçün, həm də Azərbaycan üçün əhəmiyyətlidir.

S u a l: Bu yaxınlarda ATƏT-in Minsk konfransı və Minsk qrupunun həmsədrləri Bakıda olarkən onların təklif etdikləri variantlar əsasında 1997-ci ildə sülh əldə etməyin mümkünlüyünə əminsinizmi?

C a v a b: Bu başqa mövzudur, mən hələ Qazaxıstan haqqında danışıram.

S u a l: Qazaxıstandan Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycana boru kəmərinin çəkilməsi Bakı-Ceyhan marşrutunun mövcud olacağı imkanın artırımı?

C a v a b: Yəqin ki, biz əvvəlcə Qazaxıstandan Xəzər vasitəsilə Azərbaycana, buradan da Gürcüstana, Qara dəniz sahilinə boru kəmərinin çəkilməsi haqqında sənəd imzalayacağıq. Sonra işə baxarıq.

ALMATI HAVA LİMANINDA QAZAXISTAN TELEVİZİYASI MÜXBİRLƏRİNİN SUALLARINA CAVAB

10 iyun 1997-ci il.

S u a l: Respublikamıza ilk rəsmi səfərinizdən əsas məqsəd nədir?

C a v a b: Siz bilirsiniz ki, son illər Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında yaxşı, xoş münasibətlər və dostluq münasibətləri yaranmışdır. 1996-cı ilin sentyabrında Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti, dostum Nursultan Nazarbayev mənim dəvətimlə Azərbaycana rəsmi səfərə gəldi. Biz çox səmərəli danışıqlar apardıq, münasibətlərimizin normativ-hüquqi bazasını təşkil edən bir sıra sənədlər imzaladıq. Onda o, məni Qazaxıstana rəsmi səfərə dəvət etdi. Mən onun dəvətinə qəbul etdim və öz vəzifəm yerinə yetirirəm. Təbii ki, bütün bunlar ölkələrimiz arasında, müstəqil dövlətlərimiz – Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında münasibətləri daha da dərinləşdirməklə və genişləndirməklə bağlıdır. Biz Xəzər dənizi vasitəsilə həmsərhədlik, keçmişdə əlaqələrimiz çox olub, indi də iqtisadi əlaqələrimiz çoxdur. Keçmişdə mədəniyyət, təhsil, elm sahəsində də əlaqələrimiz çox idi. Əməkdaşlığımızı inkişaf etdirmək və dərinləşdirmək üçün böyük potensial imkanlar var və bu imkanlar həm Qazaxıstana, həm də Azərbaycana böyük fayda gətirəcəkdir. Qazaxıstana səfərimdən məqsəd də məhz bütün bunlardır.

S u a l: Xahiş edirəm, deyəsiniz, siz neft-qaz sahəsində, o cümlədən neftin Azərbaycan vasitəsilə dünya bazarına nəql olunmasında Qazaxıstan və Azərbaycanın qarşılıqlı münasibətlərinin perspektivlərini necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Mən bunu olduqca ümidverici, çox yaxşı qiymətləndirirəm. Bu baxımdan bizim müəyyən nailiyyətlərimiz, razılığa gəldiyimiz mülahizələrimiz var və burada xüsusi sənəd imzalanacaqdır. Həmin sənəd Xəzər dənizindən keçərək neftin Qazaxıstan-Azərbaycan marşrutu ilə beynəlxalq bazarlara nəqli zamanı neft və qaz sənayesi sahəsində Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığa dair əməli tədbirləri müəyyənləşdirəcəkdir.

S u a l: "Beynəlxalq bazarlar" dedikdə siz nəyi – Aralıq dənizini nəzərdə tutursunuz?

C a v a b: Həm Qara dənizi, həm də, şübhəsiz ki, Aralıq dənizini.

S u a l: Bu, Azərbaycan üçün nə dərəcədə vacibdir?

C a v a b: Hesab edirəm ki, bu, Azərbaycan üçün olduğu kimi, Qazaxıstan üçün də vacibdir. Çox sağ olun.

AZƏRBAYCAN-QAZAXISTAN DÖVLƏTLƏRARASI VƏ HÖKUMƏTLƏRARASI SƏNƏDLƏR İMZALANDIQDAN SONRA BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

10 iyun 1997-ci il.

Hörmətli Prezident Nursultan Nazarbayev!

Qazaxıstana gəlmək, Qazaxıstan Respublikasına rəsmi səfər etmək dəvətinə görə Sizə təşəkkürümü bildiri-

rəm və bunu Qazaxıstan–Azərbaycan münasibətlərində, Azərbaycanın həyatında mühüm hadisə hesab edirəm. Hörmətli Nursultan Abışoviç, Sizin ötən ilin sentyabrında Azərbaycana rəsmi səfəriniz Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında yeni münasibətlər, haqiqətən, bünövrəsini qoydu. Xalqlarımız ümumi tarixi köklərə, zəngin birgə tarixə, zəngin yaxın və oxşar ənənələrə malikdir. Bizi keçmişə birgə tariximizdə olanlar da birləşdirir. Lakin Qazaxıstan və Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra ölkələrimizin həyatında və xalqlarımızın həyatında tamamilə yeni mərhələ başladı. Nursultan Abışoviç, bu yeni mərhələdə Sizin Azərbaycana səfəriniz ölkələrimiz arasında, dövlətlərimiz arasında bütün sahələrdə fəal əməkdaşlığın yeni dövrü oldu.

O vaxtlar Bakıda imzalanmış mühüm sənədlər indi işləyir və əməkdaşlığımıza xidmət edir. Burada, Qazaxıstan, Almatıda bugünkü görüş də Sizin Azərbaycana səfərinizlə əlaqədar başlanmış işin davamıdır.

Nursultan Abışeviç, mən Sizinlə tamamilə razıyam ki, biz bütün sahələrdə, xüsusən iqtisadi sahədə fəal əməkdaşlıq üçün böyük imkanlara malikik. Xəzər vasitəsilə ümumi sərhədimiz və keçmiş iqtisadi əlaqələrimiz, Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında iqtisadi əməkdaşlıq bizə olduqca çox imkanlar verir, bundan ötrü çox yaxşı zəmin yaradır. Elə bu gün imzalanmış sənədlər də məhz bu işə xidmət edir. Mən Qazaxıstan Prezidenti və Azərbaycan Prezidenti tərəfindən imzalanmış iki sənədə daha böyük əhəmiyyət verirəm. Əlbəttə, digər sə-

nədlərin də çox böyük əhəmiyyəti var və ümumiyyətlə, Sizin əlavənin nəzərə alınaraq, 16 deyil, 17 sənəd imzalandı. Artıq bu, əməkdaşlığımızın müqavilə-hüquqi əsası üçün böyük potensialdır və mən əminəm ki, hər iki tərəf bu imkanlardan əməkdaşlığın inkişafı və dərinləşməsi üçün fəal istifadə edəcəkdir.

Nursultan Abışoviç, mən Sizin fikirlərinizlə tamamilə razıyam ki, bir çox beynəlxalq məsələlərdə, regional məsələlərdə, MDB-də və MDB ətrafında həll edilən problemlərdə Azərbaycan Qazaxıstan eyni mövqeyə malikdirlər və bu eyni mövqə bizə öz milli məsələlərimizi, haqiqətən, həll etməyə və eyni zamanda İstər Avrasiya regionunda, istərsə də MDB məkanında əməkdaşlığa fəal kömək göstərməyə imkan verir.

Qazaxıstanla dəvət olunduğuma görə Sizə bir daha təşəkkürümü bildirmək istəyirəm və ümidvaram ki, bu gün də, səhərdə, sabah da qarşdakı saatlar ölkələrimiz üçün, xalqlarımız üçün daha çox yeniliklər və yaxşılıqlar gətirəcəkdir.

S u a l: Cənab Nazarbayev, Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında strateji tərəfdaşlıq nə ilə əlaqədardır və yenidən imzaladığımız bəyannamə nə kimi perspektivlər açır? İqtisadi prosesləri ləngidən Qarabağ münaqişəsinin həlli bütün regionda təhlükəsizliyin və sabitliyin təmin edilməsinə nə kimi töhfə verə bilər?

Nursultan Nazarbayev: Əvvəla, dövlətlər kimi Qazaxıstanla Azərbaycan arasında, xalqlarımız arasında heç bir səbəb yoxdur ki, dostluq etməyək.

Bizim heç bir əsasımız yoxdur ki, nədəsə, haradasa bir-birimizdən narazı olaq. Biz bir-birini tamamlayan iqtisadiyyatlara malikik. Tutaq ki, Azərbaycanın neft hasilatı, neft məhsullarının emalı, neft avadanlığı və texnologiyası istehsalı, xüsusən də nəzərdə tutulan çıxarılması sahəsində çox böyük təcrübəsi var. Qazaxıstanlılar neftin birgə kəşfiyyatı və emalı zamanı, neft maşınqayırmasında bu çox böyük təcrübədən niyə də istifadə etməsələr? Biz çoxlu kimi məhsulları alırıq, bəzi ərzaq malları istehsal edirik və Azərbaycana daim taxıl, ət məhsulları, əlvan metallar xammalı, ferrosintilər və sair göndəririk. İndi bu əlaqələr qırılmışdır, ticarətin həcmi bəzi təxminən 40 milyon dollardır. Biz bu həcmi on dəfə, yüz dəfə artırmalıyıq. Bizim buna imkanlarımız var, ən əvvəl neft sahəsində.

Gələcərdə, XXI əsrin elə birinci onilliyində Qazaxıstanın dünya bazarına çıxmaq üçün Şimali Qafqaz neft kəmərinin savayı, daha iki-üç neft kəmərinə ehtiyacı olacaqdır. Buna görə də mən Aşqabadda olarkən biz yükürümüzün Qafqaz dəhlizi ilə daşınmasına tamamilə tərəfdar çıxdıq. Öyrəndik ki, indi bu dəhliz ilə təxminən 200 min ton Qazaxıstan nefti nəql edilmişdir. Gələcəkdə biz Bakı vasitəsilə Qara dəniz sahillərinə, Türkiyəyə yaxınlığına neft nəql etməyə istəyirik. Biz Qazaxıstan neftinin bilavasitə öz sərhədimizdən Xəzər dənizinin dibi ilə Bakıya və oradan Aralıq dənizinə nəql olunması məsələlərini nəzərdən keçirməyə və bu sahədə əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Yəni maliyyə məsələsi həll edilərkən bütün bu

variantlar hökmən qazaxıstanlıların iştirakı ilə nəzərdən keçiriləcəkdir, çünki belə layihələr üçün çoxlu neft gərəkdir. Neft Azərbaycanda da çoxdur. Lakin sarmayədarlar istismar üçün daha uzunmüddətli imkanlar tələb edəcəklər. Odur ki, bizim olduqca böyük marağımız iqtisadi baxımdan məhz bundan ibarətdir.

Bəs təhlükəsizlik nədir? Təhlükəsizlik o zaman olur ki, dövlətlər öz aralarında, tutaq ki, Azərbaycan Qazaxıstanla və ya Qazaxıstan Özbəkistanla, Qazaxıstan Rusiya ilə, Qazaxıstan Çinlə ticarət edir. Bu dövlətlər arasında yaxşı ticarət olduqda, yaxşı iqtisadi əlaqələr olduqda hər iki dövlət istəyəkdir ki, bu əlaqələr və ticarət davam etdirilsin. Deməli, yaxşı ticarət edən dövlətlər qonşu dövlətlərə sabitlik, sülh və əməkdaşlıq arzulayaçaqdır. Buna görə də Sizin dediklərinizin hamısı danışıqlarımızda var və hamı tərəfindən qarşılıqlı anlaşma, razılıqla qarşılır.

S u a l: Cənab Nazarbayev, Siz MDB-nin axırını Zirvə toplantısında çox fəal çıxış edərək, MDB ölkələri arasında münasibətlər haqqında fikrinizi kəskin şəkildə söylədiniz. Məlum olduğu kimi, elə həmin toplantıda Rusiya silahlarının Ermənistanla təmənənəsiz göndərilməsi məsələsi də müzakirə edildi. Siz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinə nəzər almadan, həmin məsələyə necə baxırsınız? Çox sağ olun.

Nursultan Nazarbayev: MDB ölkələrinin kütləvi informasiya vasitələri mənim mövqeyimi yaxşı bilirlər. Əgər siz Qarabağ hadisələrini nəzərdə tutursunuzsa, biz hamımız,

MDB üzvləri, həm də ATƏT-in üzvləri. ATƏT-in Helsinki aktında və Paris xartiyasında əsas bənd dövlətlərin ərazi bütövlüyündən ibarətdir, onlar separatçılığın əleyhinə çıxırlar. Əgər separatçılıq bütün yer üzündə inkişaf etsəydi, onda ələ bir dövlət tapılmazdı ki, o, müharibə alovlarına bürünməmiş olsun. Buna görə də mən separatçılığın hər hansı növlərinin qəti əleyhinəyəm. Bilirəm ki, Rusiya rəhbərliyi də separatçılığın əleyhinə çıxır. Odur ki, bu məsələdə mənim mövqeyim sizə məlum idi. Belə hesab edirəm ki, MDB daxilində, – əgər biz dövlətlər birliyyəyiksə, – münaqişələr olmamalıdır. Ötən zirvə toplantısında, iclasın qapalı hissəsində mən təklif irəli sürdüm ki, MDB daxilində – MDB dövlətləri arasında və MDB daxilində bütün münaqişələri aradan qaldırmaq üçün dövlət başçıları arasında xüsusi komitə yaradılsın. Mən hesab edirəm ki, belə münaqişələri aradan qaldırmaq üçün potensial var. Biz bunu edə bilsək, bu, dövlətlərimizin daha çox yaxınlaşmasına xidmət edir. Üstəlik, birlik dövlətlərindən birinin zərərinə olaraq digərinə ayrılıqda və ya gizlicə, kontrabanda yolu ilə silah verilməsi yaxşı hal deyil, bu heç andazaya sığmır. Ümidvaram ki, Rusiya rəhbərliyinin etirafı öz nəticələrini verəcəkdir. Rusiya rəhbərliyi özə verməmişdir ki, onlar bu işlə məşğul olacaqlar və prokurorluq məşğul olur. Düşünürəm ki, biz hamımız bu hadisələrin son nəticələrindən nə vaxtsa xəbər tutacağıq.

S u a l: Sual Azərbaycan Prezidentinədir. Aydındır ki, bu gün siz neftin nəql olunması məsələlərini həll

etdiniz, habelə bir sıra sazişlər imzalandınız. Siz iqtisadiyyatın daha hansı sahələrində öz aranızda əməkdaşlıq edəcəksiniz? Mən Xəzər dənizinin statusu məsələsini də nəzərdə tuturam.

Heydər Əliyev: Bunlar bir-biri ilə bağlıdır. Biz ələ Xəzər dənizinin statusu məsələsində əməkdaşlıq edirik və deməliyəm ki, Xəzər dənizi məsələsində Qazaxıstanla Azərbaycanın mövqeləri oxşardır. Son iki ildən artıqdır ki, Xəzər dənizinin statusunu müəyyənləşdirmək üçün müxtəlif məsləhətləşmələr, görüşlər keçirilir, danışıqlar aparılır. Xəzər dənizinin statusunu prinsipcə müəyyən etmək lazımdır, lakin eyni zamanda artıq çox şey müəyyən olmuşdur. Hələ Sovet İttifaqı dövründə, Xəzər dənizi əsasında tamamilə Sovet İttifaqına məxsus olan dövrdə Xəzər dənizinin sektorları müəyyən edilmişdir – bu dəniz Qazaxıstan, Azərbaycan, Türkmənistan, Rusiya, İran sektorlarına bölünmüşdür. Biz belə hesab edirik ki, hər bir Xəzər dənizi dövləti işi, xüsusən Xəzər dənizinin dibindəki mineral ehtiyatlardan istifadə olunması işini bu sektorlar daxilində aparmalıdır. Təkrar edirəm, şadam ki, bu baxımdan Qazaxıstanla Azərbaycanın mövqeyi uyğun gəlir. Düşünürəm ki, biz bu məsələni gələcəkdə də birgə sayərimizlə həll edə biləcəyik.

O ki qaldı digər sahələrdə əməkdaşlığa, bu gün biz 17 sənəd imzaladıq. Prezident Nazarbayev Bakıda olarkən 12 sənəd imzalayırdıq. Bu sənədlər həm Qazaxıstanın, həm də Azərbaycanın həyatının müxtəlif sahələrinə aiddir və əməkdaşlığı zəruriyyətə çevirir. Odur ki, biz bu əmək-

daşlığı həyata keçirəcəyik.

S u a l: Türkdillil xalqların və dövlətlərin birliyi, o cümlədən Dağlıq Qarabağdakı vəziyyət haqqında nə deyə bilərsiniz?

Heydər Əliyev: Şübhəsiz ki, birlik olmalıdır. Siz bunu istəyirsiniz, hə? Hesab edirəm ki, hazırda türkdillil xalqlar tarixi ənənələr, dil birliyi əsasında, bir çox mədəni dəyərlərin, mənəvi dəyərlərin ümumiliyi əsasında əməkdaşlıq etmək üçün böyük imkan əldə ediblər. Bu iş türkdillil dövlətlərin başçılarının görüşləri çərçivəsində görülür və mən buna böyük əhəmiyyət verirəm. Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Türkmənistan və Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə etməsi böyük tarixi hadisədir və məhz bu, artıq müstəqil, suveren dövlətlər olan türkdillil dövlətlərə öz aralarında bilavasitə münasibətlər yaratmaq, əməkdaşlıq etmək və türk həmrəyliyinə nail olmaq imkanı verir. Mən bu cür prinsipləri tamamilə dəstəkləyirəm və öz siyasətimdə bundan sonra da bu yolla gedəcəyəm.

Nursultan Nazarbayev: Mən demək istədim ki, biz əvvəl-axır sosialist sindromundan imtina etməliyik. Əgər Minskdə görüşürlərsə, deməli, slavyanlardır. Əgər Almatıda, yaxud Bakıda görüşürlərsə, bundan – pantürkizm və ya panislamizm havası gəlir. Bu, büsbütün cəfəngiyatdır. Dövlətlərimizdən heç biri bir imperiyadan çıxdıqdan sonra başqa bir imperiyaya girmək fikrində deyildir. Başqa məsələdir ki, totalitar sistem bizi ümumi köklərimizdən ayrı salmışdı və sadəcə olaraq, bizi məcbur edirdi ki, eyni mənsədən olduğumuzu unu-

daq. Təbii ki, bu xalqlar bir-birinə əleyhi edirlər. Gəlin xatırlayaq ki, əl-Farabidən və ya Füzulidən başlayaraq bütün məşhur şəxsiyyətlər bu xalqların hamısını xadimləridir. Onlar həmişə məxsusdurlar. "Qorqud baba" bütün türk dünyasına məxsusdur. Bax, bu tarixə nəzər salaraq, vahid kök, vahid tarix, vahid mədəniyyət əsasında insanların, onların böyük qrupunun yaxınlaşmasına nəyin xidmət etdiyini yada salın. Ona görə də bu cür istənilən birlik ümumən bütün MDB xalqlarının bir-birinə yaxınlaşmasına xidmət etməlidir. Asiya inteqrasiyası, Avropa inteqrasiyası – axı heç kim demir ki, onlar hansısa prinsip üzrə görüşürlər. Ona görə bu cür istənilən görüşlər, istənilən sazişlər, hər hansı ehtiram hissələri, məhrəm hissələr bütünükdə başçarıyyətə xidmət edir, mənim fikrimcə, insanların yaxınlaşmasına və hər cür gələcək münaqişələrə qarşı qoruyucu işə xidmət edir.

S u a l: İndi siz neftin nəqli sahəsində əməkdaşlıq haqqında memorandum imzaladınız. Deyə bilməzsinizmi, nefti Azərbaycan ərazisi vasitəsilə necə göndərməyi planlaşdırırsınız? Yeni boru kəməri çəkməyi planlaşdırırsunuzmu və Azərbaycan bundan nə kimi mənfəət götürəcəkdir? Siz hər il nə qədər neft göndərməyi nəzərdə tutursunuz?

Nursultan Nazarbayev: Sovet İttifaqı mövcud olanda Qazaxıstan Xəzər dənizi vasitəsilə Bakıya 7 milyon ton neft göndərirdi. İndi heç biriniz bunu bilmirsiniz, unutmusunuz. Hazırda biz Axtau limanını bərpa edirik, bundan ötrü xüsusi vasitə

ayrılacaq, burada bəzə nəqliyyatı və iri tankerlər üçün neftdoldurma qurğuları işləyəcəkdir. Biz dənizlə 10 milyon tonadək neft göndərməyi nəzərdə tuturuq. Onu Qafqaz dahlizi vasitəsilə Qara dəniz sahilinə nəql etmək üçün Bakıya göndərmək lazımdır. Bu neftin istehlakçısı kim olacaq – Bolqarıstan, Ukrayna, bəlkə də, Türkiyə olacaq, bəlkə də, Bosfor vasitəsilə aparılacaq. Zənnimcə, nefti qəbul etmək üçün Supsa limanı da yenidən qurulur, burada böyük terminal tikilir. Bu, bir məsələdir.

Bunun özü də azdır, çünki Qazaxıstan böyük neft hasilatçısı olmaq fikrindədir. Ona görə də nefti əvvəl beləcə, indi dediyimiz kimi göndərəkəndən söhbət gedir, sonra isə birbaşa Qazaxıstanın sərhədindən Bakıya tərəf Xəzər dənizinin dibi ilə boru kəməri çəkmək lazımdır. Bütün dünyada belə edilir. Orada Xəzərin dərinliyi 100 metrdir. Heç kimə əsla mane olmur. Yəni birbaşa boru kəməri çəkmək və sonra neftin Türkiyə, Aralıq dənizi vasitəsilə, yaxud yenə də Qara dəniz vasitəsilə nəqli məsələsinə həll etmək gərəkdir – bizi istənilən variant qanə edir. Biz sənəd imzaladıq ki, belə variantı dəstəkləyirik, başqa sözlə, dünya sərmayədarlarına işarə edirik ki, belə şey mümkündür və həmin boru kəmərinə böyük neft olacaqdır. Bu, hamı üçün faydalı olacaqdır.

Faydaya gəldikdə isə, bu, beynəlxalq aləmdə olduğu kimidir. Kimin ərazisindən nə qədər neft keçir, hər bərəl üçün nə qədər ödənilməlidir – bunlar da məlumdur.

S u a l: Haqqında danışdığımız o

planlarda Rusiyaya hansı yer verilmişdir?

Nursultan Nazarbayev: Əvvəla, Xəzər dənizinin səfəfindən istifadə üçün tendərə bütün dövlətlərlə birlikdə ən əvvəl Rusiya şirkətləri dəvət edilirlər. Onlar bilməlidirlər ki, bu gün Rusiyanın "LUKOYL" şirkəti Tenziz layihəsinin 200 milyon dollara alınmış bir hissəsinə malikdir. İndi "LUKOYL" Şirkətinin Qazaxıstanda təxminən yarım milyard Amerika dolları məbləğində mülkiyyəti var və bu mülkiyyəti o, tenderlərdə uduşdur. Xəzər boru kəməri konsorsiumunda (XBK) Qazaxıstan, Rusiya, Oman və başqa dövlətlər iştirak edirlər. Məsələn, mən əminəm ki, neft kəmərlərinin məhz bu Cənub qollarından da, XBK-dan da Rusiya tamamilə istifadə edə bilər. Qazaxıstan ərazisi ilə çəkilmiş istənilən qaz kəmərlərindən rusiyalılar olduqca böyük fayda ilə tam istifadə edə bilərlər. İndi Sərəxs-İran-İran körfəzi marşrutu ilə keçən dəmir yolundan artıq Rusiya da istifadə edir. Rusiya yükləri "Drujba" stansiyasından keçib gedir. Bir sözlə, biz Azərbaycan və Qazaxıstandan danışıq, çünki biz buradayıq, əgər hamı burada olsaydı, onda hamının haqqında söhbət açardığı. Burada heç bir təkləmə yoxdur, əksinədir. Siz ki, Qazaxıstanın siyasətini bilirsiniz – qapılarımız hamının üzünə açıqdır.

Heydər Əliyev: Mən də hesab edirəm ki, Rusiyaya bütün bu işlərdə və layihələrdə böyük yer verilmişdir. Məsələn, biz 1994-cü ilin sentyabrında xarici şirkətlərə imzalanmış kontrakt üzrə ilkin neftin ixracı üçün Rusiya ərazisi ilə Novoros-

siysk limanına xüsusi neft kəməri çəkməmiş. Deməliyəm ki, bu neft kəməri Azərbaycan ərazisində artıq bir neçə ay bundan əvvəl hazır olmuşdur, Rusiya ərazisində isə hələlik hazır deyildirlər, halbuki bizim razılaşmaya görə, biz həmin neft kəməri ilə neftin ixracına artıq başlamalıyıdık. Biz Rusiya rəhbərliyi ilə bu barədə danışıqlar apardığıq. Onlar söz verdilər ki, neft kəməri oktyabr ayınadək hazır olacaqdır. Odu ki, konsorsiumun kontraktı üzrə ilkin neftin ixracı üçün ilk neft kəməri məhz Rusiya ərazisi ilə Qara dəniz sahəlidəki Novorossiysk limanına yönəldi. Azərbaycanda neft şirkətlərinin beynəlxalq konsorsiumları ilə beş kontrakt imzalanmışdır. Bu kontraktlarda Rusiyanın iri neft şirkəti olan "LUKOYL" fəal iştirak edir, böyük paya malikdir. Bu yaxınlarda "Rosneft" şirkəti bizə müraciət etmişdir və biz "Rosneft"-in və Rusiyanın digər neft şirkətinin bu işlərdə iştirakı haqqında danışıqlar aparırıq. Müxtəsəri, Rusiya tamamilə təmsil olunmuşdur.

S u a l: Siz sənədlərin ümumi paketinə daxil edilmiş əlavədən danışdınız. Növbət nədən gəldirdi?

Nursultan Nazarbayev: Neft maşınqayırmasında əməkdaşlıqdan. Məlum olduğu kimi, bütün Sovet İttifaqında ən güclü, ən yaxşı neft maşınqayırması müəssisəsi orada, Bakıda idi. Bu sahəni biz özümüz də inkişaf etdiririk. Amma bir-birinə müxtəsərlər, texnologiya göndərilməsi, lazımı ehtiyat hissələri və neft hasilatı üçün maşınlar alınması çox vacibdir. Mən belə hesab edirəm.

S u a l: Siz "Komsomolskaya

pravda"-nın müxbiri ilə müsahibəyə də demişdiniz ki, Qazaxıstanda sərmayədarlara son dərəcə alverli şərait yaradılıb. Deyə bilərsinizmi, nə kimi şərait yaradılıb?

Nursultan Nazarbayev: Bizimkilərin hamısı bilir, buna görə də vaxtı çox almaq istəməzdim. İqtisadiyyat üzrə köməkçim buradadır. O, xarici sərmayələrə aid qanunlarımızı sizə verər. Bizim üçün üstün olan obyektlərdə işləyəcək xarici sərmayədarlara güzəştli veririk. Bu, neft və qaza, digər faydalı qazıntılara da aiddir.

S u a l: Xəzərin statusunun müəyyən olunması prosesi getsə də, Qazaxıstan və Azərbaycan Xəzər dənizində özlərinin hesab etdikləri sektorlarda kifayət qədər fəal işləyirlər. Heydər Əliyev, xahiş edirəm, deyin, Xəzər dənizinin sektorlarını müəyyənləşdirmək üstündə Türkmənistanla aranızda düşmüş mübahisələr Sizə mane olur, ya yox?

Heydər Əliyev: Mübahisələr var, ola da bilər, lakin mübahisələr bizə mane olmur və ola bilməz. Çünki biz öz sektorumuzu tanıyırdıq və bilin ki, hələ 40-cı illərdə başlayaraq Xəzər dənizində Azərbaycan neftçiləri, alimləri, geoloqları əsas yataqları kəşf etmiş və Azərbaycanda hansı yataqları harada, hansı sektorda olduğunu dəqiq bilirlər. Buna görə də mübahisələr ola bilər, lakin onlar bizə maneçilik törətmir.

**QAZAXISTAN PREZİDENTİNİN
ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİ-
DENTİNİN ŞƏRƏFINƏ TƏŞKİL
EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA
HEYDƏR ƏLİYEVİN NİTQİ**

10 iyun 1997-ci il.

Cənab Prezident Nursultan Nazərbayev!

Hörmətli dostlar, xanımlar və cənablar!

Bugünkü gün bizim üçün, Azərbaycan nümayəndə heyəti üçün respublikamızın həyatında əlamətdar hadisədir. Azərbaycan Prezidentinin, Azərbaycan nümayəndə heyətinin Qazaxıstana birinci rəsmi səfəri başlanmışdır. Mən dəvətə görə və Qazaxıstan torpağına qədəm qoyduğumuz ilk anlardan bizə göstərilən qonaqpərvərliyə görə ilk əvvəl Prezident Nursultan Nazərbayevə təşəkkür etmək istəyirəm. Biz artıq bir neçə saatdır ki, birlikdəyik və bu vaxt ərzində birlikdə bir çox məsələləri müzakirə etdik, bir çox məsələlər barədə fikir mübadiləsi apardığımız, başlıca yekun işə bundan ibarətdir ki, bir çox mühüm hökumətlərarası, dövlətlərarası sənədlər imzalandıq və bu sənədlər Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın və dostluq, qardaşlıq münasibətlərinin daha da inkişaf etməsinə, dərinləşməsinə və genişlənməsinə təkan verəcəkdir.

Biz son dərcə minnətdarıq və son dərcə şadiq ki, burada, Qazaxıstanda belə dostluq şəraitindəyik və çox iş görməyə macal tapdıq. Təbii ki, bütün bunların öz zəmini, öz kökləri var. Tarixin çox-çox qədim dövrlərinə

gədi çıxan köklərimiz, xalqlarımızın kökləri bizim hamımız üçün olduqca qiymətlidir və əslinə qalsın, bütün tarix ərzində qazax və Azərbaycan xalqları arasında mövcud olmuş və mövcud olan qarşılıqlı münasibətlərin başlıca əsasıdır. Tarix qazaxlar üçün də, azərbaycanlılar üçün də kəsməkeşli olmuşdur. Lakin nə kimi çətinliklər, nə kimi müsibətlər olsa da, xalqlarımız bir-birini həmişə dəstəkləmiş, bir-birinə həmişə arxa-həyan olmuşlar, xalqlarımız həmişə hiss etmiş və anlamışlar ki, onlar eyni köklərə mənsubdur, böyük əcdadlarımızın varisləridir. Bütün zəngin və qədim ümumi mədəniyyətimiz, bizim qədim Şərq, türk sivilizasiyası ilə bir əsasdır ki, qazaxların və azərbaycanlıların bir çox nasilləri bu əsas üzərində əlaqə saxlamış və indi malik olduğumuz nə varsa, hamısını bu əsas üzərində biza çatdırmışlar.

Bəli, biz xalqlarımızın görkəmli adamları ilə fəxr edirik, onlar ümumi sərəvətimiz, ümumi zənginliyimizdir. Xalqlarımızın görkəmli nümayəndələri ədəbiyyat, incəsənət sahəsində də, elm sahəsində də öz yaradıcılığı və əsərləri ilə dünya sivilizasiyasını və bütün bəşər fəaliyyətini zənginləşdirmişlər. Buna görə də tamamilə qanunauyğun haldır ki, biz bu görkəmli adamları ümumi dəyərlərimiz sayaraq onların yubileylərini birlikdə qeyd edirik. 1995-ci ildə dünya ictimaiyyəti böyük qazax mütəfəkkiri, yazıçısı, şairi, alimi, filosofu Abay Kunanbayevin 150 illiyini qeyd etdik.

Mən Prezident Nursultan Nazərbayevin dəvətini aldım və bu tədbirdə mədəniyyət, ziyalı nümayəndələri ilə

də kifayətlənmək olardı, amma Abay bizim ümumi sərəvətimizdir. Buna görə də mən Qazaxıstana, Almatıya böyük məmnunluqla gəldim və şadam ki, bu şənliklərdə iştirak etdim. Mən istər qazax xalqının, istərsə də çoxsaylı qonaqların bu əlamətdar yubileyi necə təntənə ilə keçirdiklərinin şahidi oldum.

Eyni hal ötən il, biz bütün türk xalqlarına məxsus olan Məhəmməd Füzulinin 500 illiyini qeyd edən zaman da oldu. Biz yubileyi Bakıda qeyd etdik, bütün türk xalqlarının nümayəndələri, o cümlədən də Qazaxıstanın böyük bir nümayəndə heyəti, çox yüksək hökumət nümayəndə heyəti bizimlə birlikdə idilər, biz bu yubileyi birlikdə qeyd etdik.

Lakin bunlar heç də hər hansı mədəniyyət və ədəbiyyat hadisələrinə həsr olunmuş şənliklər deyildir. Bunlar həm də elə şənliklərdir ki, onlar köklərimizə, ənənələrimizə, ümumi mədəniyyətimizə sədaqət bəslədiyimizi dəlilət edir. Bizi bu da birləşdirir və həmişə yaxınlaşdırır.

Bax, indi bu əsas üzərində tamamilə yeni münasibətlər, Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında, müstəqil dövlətlər arasında keçmişdə nə vardısı, onların hamısından, zənnimcə, keyfiyyətə fərqlənən münasibətlər qurulur. Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazərbayevin 1996-cı ilin sentyabrında Azərbaycana ilk rəsmi səfəri də həmin mərhələni layiqli işlərlə, haqiqətən, əlamətdar etmək arzusu kimi həyata keçirildi. O vaxt biz çox iş gördük.

Bu səfər müstəqil dövlətlər olan Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında

yeni münasibətlərin bünövrəsini qoydu. İmzalanmış sənədlər öz inkişafını tapdı və bu inkişaf indi bu görüşdə, burada, Almatıda keçirilən görüşdə və birlikdə imzalandığımız sənədlərdə təcəssüm olunmuşdur.

Xalqlarımız bu müstəqilliyə, bu azadlığa, bu suverenliyə çox çətinliklərdən keçərək gəlmişlər. Mən keçmişdəki böyük tarixdən danışmayacağam, lakin bəzi məqamları xatırlayaçağam.

1986-cı il, dekabr. Sovet İttifaqı, Kommunist Partiyası mövcuddur. Biz hamımız bu dövlətə, bu partiyağa mənsubuq, sədaqətli xidmət edirik. Qazaxıstan rəhbərliyinə dəyişdirmək vaxtı gəlib çatır və buraya elə bir addımı göndərməyi qərara alırlar ki, o, burada heç vaxt yaşamayıb, işləməyib və bu millətə mənsub deyildir – söhbət Kolbindan gedir. O vaxt mən Sov.İKP MK-nın Siyasi Bürosunun üzvü idim, o hadisələrin, yəni həmin prosesin iştirakçısı olmuşam. Təəccüb doğururdu ki, nə üçün belə qərar qəbul edilir. Məsələn, şəxsən mən belə qərarlara çox həssaslıqla yanaşmışdım, çünki hesab edirdim ki, milli mənsubiyyətimdən asılı olmayaraq, Sovet İttifaqında biz hamımız bərabərik. Lakin azərbaycanlı olduğumdan, müsəlman mənşəli olduğumdan məhz bu ruqlara mənsub xalqlar barəsində nə isə adalətsiz bir iş görüldükdə, buna xüsusilə həssaslıqla yanaşmışdım.

O vaxtlar izah edib dedilər ki, birlirsiniz, Qazaxıstanda layiqli bir adam yoxdur və buna görə də oraya Kolbini göndərmək lazımdır. Müzakirə qurtarıqdan sonra bu mövzuda Mixail Qorbaçovla söhbətlərim oldu.

Mən hətta soruşdum ki, siz nə üçün belə edirsiniz? O dedi: Sən ki eşitdin, biz müzakirə edərkən dedim ki, qaxaxların özləri bildirirlər ki, orada layiqli bir adam yoxdur, elə Dinmühəmməd Kunayevin özü də demişdir ki, indiki şəraitdə burada münasib adam yoxdur, oraya, məhz bu işə mərkəzdən rus millətindən olan adam göndərmək lazımdır.

Əlbəttə, bu, doğru deyildir, mən bunu qəbul edə bilməzdim, yəni bununla razı deyildim. Lakin belə də oldu və belə olan halda mənı xüsusilə təəccübləndirdi ki, Qorbaçov bunu təkcə mənə demişdi, Siyasi Büronun iclasında bildirmişdi: qaxaxların özləri və hətta Dinmühəmməd Kunayev deyir ki, buraya rus göndərmək lazımdır və hətta onun familiyasını da çəkdi, dedi ki, burada Kruçinanı gözləyirlər, o, Selinoqradda işləyirdi.

Lakin vaxt gəlib çatdıqda, bu məsələni yerində həll etmək lazım olduqda gənclər, tələbələr, qaxaxlar bunun əleyhinə çıxdılar və düz etdilər.

Bax, onda 1986-cı ilin dekabrında sonralar Alma-Ata hadisələri adlandırılmış hadisələr baş verdi. Buraya komissiya göndərildilər, yəninəzadadır, komissiyaya həmçinin bir vaxtlar burada işləmiş və zənnimcə, Qazaxıstanın bir çox nəmətlərindən faydalanmış olan bir nəfər başlılıq edirdi. Bu, Solomentsev idi. O, buraya gəldi və yadımdadır, qayıdıb məlumat verdi ki, "Demə, Qazaxıstanda millətçilik var, deyilməzsin bir millətçilik inkişaf etmişdir" və sair və ilaxır.

Mən bu barədə daha ətraflı danışa bilmərəm. İndi, sadəcə olaraq, vaxtınızı almaq istəmirəm. Lakin mən bu

nu məhz ona görə xatırlayıram ki, o vaxtlar çətin olsa da, qazax xalqı, gənclər öz milli ləyaqətini hər halda göstərdilər. Hərçənd onlar cəzalandırıldı və Qazaxıstanda millətçilik haqqında qərar qəbul edildi və sair. Ancaq bütün bunlar tarixdə qaldı. Başlıcası budur ki, xalq öz milli ləyaqətini, mənliliyini göstərdi, bu qərarın əleyhinə çıxdı. Elə sonrakı hadisələr də təsdiqlədi ki, bu qərar nəinki ağılsız, düşünləməmiş bir qərar idi, həm də o vaxtlar əsas tutduğumuz prinsiplərə kökündən zidd idi.

Halbuki o vaxtlar Nursultan Nazarbəyev Nazirlər Sovetinin Sədri işləyirdi, Qazaxıstanda, yeri gəlmişkən deməliyəm ki, mərkəzdə – Moskvada da bir çox dairələrdə olduqca böyük nüfuzlu malik idi. Hamı təəccüblənmişdi, soruşurdu ki, nə üçün Nursultan Nazarbəyev ola-ola oraya bu respublikaya heç bir dəxli olmayan adam getməlidir?

Mən o vaxtlar cəsurluq, qəhrəmanlıq nümayiş etdirmiş və sovet rəhbərliyinin bu ədalətsiz qərarına qarşı çıxmış və qazax xalqının nəyə qadir olduğunu və imkanlarını göstərmiş o gənclərə böyük hörmət hissi ilə yanaşıram. Təkrar edirəm, hərçənd o vaxtlar bütün bu hadisələr pisləndi, amma sonrakı tarix həmin gün və ya həmin axşam meydana çıxaraq bu ədalətsiz qərara qarşı öz etirazını bildirmiş və Qazaxıstanda layiqli və ləyaqətli adamlar olduğunu və onlardan ən layiqlisinin Nursultan Nazarbəyev olduğunu nümayiş etdirmiş şəxslərin hamısına haqq qazandırdı. 1989-cu ildə onlar məcbur olub razılaşırdılar ki, Qazaxıstanı Nursultan Nazarbəyev

başlılıq etməlidir.

Mən bunu indi bu ziyafət süfrəsi arxasında məhz ona görə xatırlayıram ki, deyim: xalqlarımız bu müstəqilliyə doğru, bu azadlığa doğru çətin bir yol keçmişlər. İtkilər olub, qurbanlar verilib, qan tökülüb, öz milli hissələrini, milli ləyaqətini göstərmiş, öz xalqlarının milli prinsiplərini qorumuş olan adamlara qarşı çox cəza tədbirləri görmüşdür.

1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanda faciə baş verdi. O vaxt camaat toplaşaraq kommunist rejiminin – həm Sovet İttifaqının, həm də Azərbaycanın kommunist rejiminin ədalətsiz qərarlarına qarşı etiraz edirdi. Onlar başqa heç nə istəmədilər. Bunun cavabında elə həmin rejim, elə həmin rəhbərlik sovet qoşunlarının iri bir kontingentini Bakıya yeridib adamları tankların, zirehli transportyorların altına atıb məhv etmək qərarı çıxardılar və Bakı şəhərinin bütün küçələrində qan töküldü, Bakı şəhərinin mərkəzində Şəhidlər Xiyabanı salındı. Bu xiyabanı indi bizim üçün də, Azərbaycana gələnlər üçün də müqəddəs bir yerə çevirmişdir.

Xalqlarımız bütün bu çətinliklərdən, məsəqətlərdən keçərək müstəqilliyə gəlib çıxdılar. Ona görə də müstəqilliyin əldə olunması həm qazax xalqı üçün, həm də Azərbaycan xalqı üçün ən böyük tarixi sərəvədir, nailiyyətdir. Şəxsən mənə, Qazaxıstanı çoxdan tanıyan adama – mən burada keçmiş vaxtlarda da olmuşam, 70-ci ildə və sonrakı illərdə də olmuşam və Qazaxıstandakı prosesləri çox maraqla izləmişəm – çox xoşdur ki, Qazaxıstan müstəqil dövlət olmuşdur və eyni za-

manda, Nursultan Nazarbəyev kimi belə ləyaqətli rəhbəri, lideri, prezidentini var. Bizim respublikalarımızda, ölkələrimizdə problemlər çoxdur. Ancaq onlar həll edilir. Şəxsən mən əminəm ki, onlar həll ediləcək və xalqlarımız, respublikalarımız indi göstərilən səylərin bəhrəsini görəcək və müstəqil həyatın yaxşı, xoşbəxt yoluna çıxacaqlar.

Azərbaycanın da problemləri çoxdur və onlardan ən başlıcası Ermənistanın təcavüzüdür. Bu təcavüzü noticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuş, işğal edilmiş bu rayonlardan qovulmuş bir milyon adam qaçqın vəziyyətindədir. Şübhəsiz ki, qarşısı çox ağır problemlər çıxır. Ancaq üç ildir ki, atəş yoxdur. Biz atəşkəsa nail olmuşuq. Ermənistan–Azərbaycan münəqişəsini, Qarabağ münəqişəsini sülh yolu ilə aradan qaldırmağa çalışırıq və buna nail olacağıq. Biz bu məsələdə də dost qazax xalqının, o cümlədən şəxsən Nursultan Nazarbəyevin dəstəyini həmişə hiss etmişəm və hiss edirik. Nursultan Nazarbəyev hələ 1991-ci ildə bu məsələnin sülh yolu ilə həllinə nail olmaq üçün fəal təşəbbüs göstərmişdir. O, indi də bu məsələnin beynəlxalq təşkilatlarda müzakirə olunduğu bütün hallarda həmişə özünün fəal mövqeyini bildirir, hesab edir ki, MDB məkanında münəqişələr ola bilməz və bu münəqişə sülh yolu ilə həll edilməlidir.

Mən bu fəal, ədalətli mövqeyinə görə, dostluq dəstəyinə görə Qazaxıstan xalqına minnətdaram, Qazaxıstan Prezidentinə minnətdaram. Mən ina-

nıram ki, məhz ədalət zəfər çalacaq, biz bu məsələni nizama sala biləcəyik, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpə olunacaqdır.

Nursultan Abişoviçin burada dediyi kimi, mən də hesab edirəm ki, bütün ölkələr, bütün dövlətlər hər bir dövlətin ərazi bütövlüyünün toxunulmazlığı haqqında, separatizmin dövlətmazlıqlı, təkcə ayrı-ayrı ölkələrin dinc həyatı üçün deyil, həm də bütün dünyaya birliyi üçün son dərəcə təhlükəli hal kimi separatizmin yolverilməzliyi haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının prinsiplərini, Helsinki Aktının prinsiplərini, ATƏT-in prinsiplərini rəhbər tutmalıdırlar. Hesab edirəm ki, bizim bu düzgün, ədalətli mövqelərimiz təkcə bizim iki ölkə üçün – Qazaxistan üçün, Azərbaycan üçün – deyil, həm də bütün dünya üçün, dünyada əmin-amanlıq üçün əhəmiyyətliyədir.

Hörmətli dostlar, əziz Nursultan Abişoviç, dəvətinizə, qonaqpərvərliyyəyinizə görə Sizə bir daha təşəkkürümü bildirməyi və Sizi əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan imzalanmış sənədlərə, sənədlərə həmişə sadıq qalacaqdır. Azərbaycan Qazaxıstanla dostluğa və əməkdaşlığa həmişə sadıq qalacaq və biz ikitərəfli münasibətlər üzrə öhdəliklərimizin tam şəkildə yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün hər şeyi edəcəyik.

Qazaxıstanın, müstəqil, suveren Qazaxıstanın, qazax xalqının şərafinə, Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevın şərafinə, Sizin şərafinə zədə qaldıraram.

Səğ olun.

QAZAXISTAN RESPUBLİKASINA RƏSMİ SƏFƏRİ ZAMANI QAZAXISTAN PARLAMENTİNİN HƏR İKİ PALATASININ – SENATIN VƏ MƏCLİSİN DEPUTATLARI QARŞISINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ÇIXIŞI

*Almatı
11 iyun 1997-ci il.*

Əziz dostlar!
Hörmətli Qazaxıstan Respublikasının parlamenti!
Hörmətli deputatlar, Senat, Məclis üzvləri!

Mən sizi Azərbaycan xalqı, Azərbaycan Respublikası adından səmimi salamlayıram və sizə ən yaxşı arzularımı yetirir, cansağlığı, xoşbəxtlik, firavanlıq və uğurlar diləyirəm. Sizin qarşınızda, müstəqil Qazaxıstanın bu nüfuzlu parlamenti qarşısında çıxış etmək üçün mənə verilmiş imkana görə sizə təşəkkürümü bildirirəm. Mən bunu Azərbaycan xalqına, Azərbaycan Respublikasına böyük hörmət və dostluq hissələrinin ifadəsi kimi qiymətləndirirəm.

Mən Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti, hörmətli Nursultan Nazarbayevın Qazaxıstanla rəsmi səfər etmək barədə dəvətilə ölkənizə dünən gəldim. Bu, Azərbaycan Prezidentinin Qazaxıstanla ilk rəsmi səfəridir. Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayevın ötən il sentyabr ayında Azərbaycanda rəsmi səfərdə oldu. Biz böyük, səmərəli iş görüdükdən, danışıqlar apardıq, söhbətlər etdik. Bütün bunlar son dərəcə dostluq, qardaşlıq şəraitində oldu və danışıq-

larımızın, Qazaxıstan Prezidentinin Azərbaycan səfərinin yekunu kimi, bütövlü bir sıra mühüm sənədlər imzalandı, həm də müstəqil Qazaxıstan və Azərbaycan respublikaları arasında ilk dəfə olaraq əl sənədlər imzalandı ki, onlar münasibətlərimizin normativ-hüquqi bazasını və təbii olaraq, əməkdaşlığımızı daha da inkişaf etdirmək, ölkələrimiz, dövlətlərimiz və xalqlarımız arasında dostluq münasibətlərini möhkəmlətmək və genişləndirmək proqramını təşkil etdi.

Qazax xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında münasibətlərin dərin, zəngin, qədim tarixi var. Biz eyni kökdənlik. Bütün tarix ərzində xalqlarımız həmişə yaxın dostluq münasibətləri saxlamışlar. Ümumi köklərimiz, xalq ənənələrimiz, milli ənənələrimiz, ümumi mədəniyyətimiz, ümumi tələpimiz, ümumi tariximiz bizi həmişə yaxınlaşdırmış, həmişə birləşdirmişdir. Qazaxlarla azərbaycanlılar arasında dostluq münasibətlərindən, qarşılıqlı yardımdan və onların bir-birinə hövvanlıqından bəhs edən parlaq səhifələr tarixdə çoxdur.

İndi Qazaxıstan və Azərbaycan milli azadlıq və dövlət müstəqilliyi əldə etdikləri, müstəqil dövlətlər olduqları bir dövrdə qarşılıqlı münasibətlərimizdə yeni mərhələ, əvvəlki çox böyük, zəngin, maraqlı tarixdə olanlardan tamamilə fərqlənən mərhələyə başlanmışdır. Bu, onunla bağlıdır ki, biz indi öz tələpimizə sahibiyik, öz məsələlərimizi, öz problemlərimizi indi biz özümüz həll edirik. Qazaxıstan da, Azərbaycan da dünya birliyinin bərabərhüquqlu üzvləridir, dünya prosesinin iştirakçılarıdır və təbii ola-

raq, bir-birinə tamamilə yeni mövqedən nəzarət salmaq, yeni münasibətlər bəsləmək tələb olunur. Odur ki, Nursultan Nazarbayevın Azərbaycanla səfəri belə münasibətlər yaratmaq və onları daha da inkişaf etdirmək üçün məhz bünövrə, təməl olmuşdur. Əlbəttə, münasibətlərimiz zəngin keçmişə əsaslanır. Dilimizin birliyi, mənavi, əxlaqi, mədəni dəyərlərin birliyi, milli xalq adətlərinin, ənənələrinin yaxınlığı, eyniliyi, xalqlarımızın tələpini oxşarlığı, əslində eyni olanda ehtiva edirəm ki, onun əsasında keçmişdə əslirə boyu xalqlarımız səmimi dostluq münasibətləri saxlamışlar və indi biz Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin yeni binasını bu zəmin üzərində ucaldırırıq.

Qısa müddət ərzində xalqlarımız müstəqillik şəraitində kifayət qədər sanbalı yol keçmişdir. Müstəqillik əldə etməkdə, öz milli dövlətin qurması, milli dövlət quruculuğunu həyata keçirmək, ictimai-siyasi, iqtisadi sistemini yenidən qurmaq faktının özü böyük hadisədir, tarixi hadisədir. Müstəqillik əldə olunduqdan sonra ötən bir neçə ildə Qazaxıstan da, Azərbaycanda da görülmüş işlər ən yüksək qiymətə layiqdir.

Zənnimcə, həm qazax xalqının, həm də Azərbaycan xalqının ən başlıca nailiyyəti budur ki, biz müstəqil dövlətlər olmuşuq və biz öz məsələlərimizi azad, sərbəst həll edirik, öz ehtiyatlarımızı sahibiyik və milli xüsusiyyətlərimizi nəzərə alaraq və dünya sivilizasiyasının, dünya tərəqqisinin müasir tələblərini nəzərə alaraq, öz dövlətlərimizi, öz sistemimizi qururuq. Biz son illərdə Qazaxıstan da baş

verən bütün hadisələri diqqətlə, maraqla, dostcasına izləyirik və sevinc hissi ilə qeyd edirik ki, Qazaxıstan müstəqillik illərində böyük uğurlar qazanmışdır.

Keçmiş tərkibində olduğumuz Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra biz hamımız keçid dövrünü, öz milli dövlətimizin qurulması, ictimai-siyasi və iqtisadi sistemin xarakterinin, prinsiplərinin dəyişməsi ilə bağlı keçid dövrünü yaşayırdıq. Qazaxıstan və Azərbaycan demokratik, hüquqi, sivilizasiya dövlət quruculuğu yolu ilə gedirlər, demokratiya, şəxsiyyət azadlığı, söz azadlığı, siyasi pluralizm prinsipləri bərqərar edilir, iqtisadi, sosial-siyasi islahatlar aparılır. Qazaxıstan bütün bu istiqamətlərdə böyük uğurlar əldə etmişdir. Keçid dövrünün şəraiti hamımız üçün çətin olmuşdur. İqtisadiyyatda böhran, ictimai-siyasi həyatda, sosial sahədə böyük çətinliklər olması tamamilə töbi hallardır, çünki biz bir çox onilliklərdə bir sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi sistemdə olduğumuza görə öz işlərimizi məhz həmin prinsiplərə müvafiq surətdə qururuq.

İndi isə tamamilə yeni iqtisadi sistem, yeni ictimai-siyasi münasibətlər sistemi, yeni milli dövlət quruculuğu sistemi yaradıldığına görə həm vaxt, həm də böyük saylar gərəkdir. Bizim hamımızın – keçmişdə Sovet İttifaqının tərkibinə daxil olmuş respublikaların məruz qaldıqları keçid dövrünün mürəkkəbliyi və çətinliyi də məhz bununla səciyyələnir. Belə çətin şəraitdə, keçid dövrü şəraitində Qazaxıstan böyük uğurlar qazanmışdır.

Prezident Nursultan Nazarbayev Azərbaycanda olan zaman, söhbətlərimiz zamanı, onun Azərbaycan parlamentində çıxışı zamanı, mətbuat konfransı zamanı ictimaiyyətimizə Qazaxıstanda vəziyyət barədə, ölkəmizdə baş verən proseslər barədə ayrı-ayrı məlumat verdi, nailiyyətlərdən danışdı. Dünən Qazaxıstan və Azərbaycan prezidentlərinin təkbətək söhbəti zamanı, nümayəndə heyətləri arasında söhbətlər və danışıqlar zamanı və sonra biz Qazaxıstanda vəziyyət barədə və Qazaxıstan qarşısında duran vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün görülən tədbirlər barədə və əldə edilmiş müvəffəqiyyətlər barədə yenə də müfəssəl məlumat aldıq.

Bunlar bizi sevindirir. Biz buna dostcasına sevinirik və mən fürsətdən istifadə edərək sizi, keçid dövrü şəraitində, milli dövlət quruculuğu şəraitində qazax xalqını, Qazaxıstan Respublikasını nail olduğu uğurlar münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Dünən danışıqlarımız və söhbətlərimiz zamanı biz belə rəyə gəldik ki, Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında münasibətlər tərəfdaşlıq xarakteri daşıyır, strateji əhəmiyyətə malikdir. Bu fikirlər ötən ilin sentyabrında Bakıda və dünən Almatıda imzalanmış sənədlərdə də əksini tapmışdır. Bizim, iki prezidentin sentyabrın 16-da Bakıda imzaladığımız ilk sənəd Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin prinsipləri, əsasları haqqındadır. Bu sənəddə münasibətlərimizi sürətlə inkişaf etdirməyin prinsipləri göstərilir. Biz, iki prezident dünən Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin dərinləşdirilməsi və

inkışaf etdirilməsi haqqında sənəd imzalandıq. Həmin sənəd tərəfdaşlığımızın, əməkdaşlığımızın strateji xarakterini müəyyənləşdirir və Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında məhz tam strateji əməkdaşlığa nail olmaq üçün konkret tədbirləri, konkret vəzifələri nəzərdə tutur.

Biz, iki prezident dünən neft və qaz sənayesi sahəsində Qazaxıstanın və Azərbaycanın birgə işləməsi və neftin Qazaxıstan, Azərbaycan ərazisi, Xəzər dənizi vasitəsilə beynəlxalq bazarlara nəqli haqqında memorandum imzaladıq. Bu, bizim başlıca sənədimizdən irəli gələn sənəddir, bununla belə, neft, qaz sənayesi kimi mühüm sahədə, istər Qazaxıstanda, istərsə də Azərbaycanda karbohidrogen xammalının hasilatı, bundan istifadə olunması, ən başlıcası isə bu məhsulun beynəlxalq bazarlara ixracı sahəsində əməkdaşlığımızı konkretləşdirir.

Qazaxıstan və Azərbaycan təbii ehtiyatları, xüsusən karbohidrogen xammal, neft və qaz ehtiyatları ilə zəngindir. Şübhəsiz ki, müstəqillik şəraitində neft və qazı hasil etməklə yanaşı, onları beynəlxalq bazarlara necə çıxarmaq vəzifəsi də qarşıda durur. İndi isə budur, dünən imzaladığımız sənəd bu işin əməli surətdə təşkilinə dair tədbirləri əhatə edir. Burada nefti beynəlxalq bazarlara çıxarmaq üçün Qazaxıstan ərazisindən Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycan ərazisinə, sonra isə Gürcüstan, Türkiyə ərazisi ilə Aralıq dənizi sahilinə neft kəmərinin çəkilməsi nəzərdə tutulur.

Bu və bir çox başqa şeylər iqtisadiyyat sahəsində Azərbaycan ilə Qaza-

xıstan arasında uzunmüddətli əməkdaşlığı şərtləndirir ki, bu da, şübhəsiz, ölkələrimiz arasında bütün sahələrdə əməkdaşlıq üçün, münasibətlərin möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi üçün yaxşı əsas ola bilər.

Dünən imzalanmış digər sənədlərin də müstəsna əhəmiyyəti var. Ümumiyyətlə, 17 sənəd imzalanmışdır. Keçən il Bakıda və indi burada, Almatıda imzalanmış sənədlər – 30-dək hökumətlərə, dövlətlərə, sənəd əməkdaşlığı uğurla həyata keçirmək, ölkələrimiz və xalqlarımız arasında münasibətləri, dostluğu inkişaf etdirmək və dərinləşdirmək üçün yaxşı normativ-hüquqi bazadır.

Hörmətli dostlar, sizə əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Qazaxıstan ilə əməkdaşlığa üstün əhəmiyyət verir, keçmişdə, xalqlarımızın tarixində nə olmuşsa hamısını qiymətləndirir və onu da qiymətləndirir ki, hazırda Qazaxıstan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında belə dostluq münasibətləri yaranıbdır və artıq bu cür faal əməkdaşlıq edir. Əmin ola bilərsiniz ki, biz öz öhdəliklərimizə sadıq olacağıq. Biz imzaladığımız prinsiplərə sadıq qalacağıq, qazax xalqı, Qazaxıstan Respublikası ilə dostluq və əməkdaşlığa sadıq qalacağıq.

Mən belə düşünürəm ki, respublikamız haqqında da informasiya sizə maraqlı olar. Hərçənd güman edirəm, siz çox şeyi bilirsiniz, lakin bununla bərabər mənim informasiyam bildiklərinizi tamamlaya bilər və üstəlik, uzaqda o qədər də nəzərə çarpmayan bəzi qalərləri sizə çatdırar.

Çox böyük təəssüflər olsun ki,

Sovet İttifaqı parçalandıqda, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan etdikdə ölkəmiz çətin vəziyyətdə düşdü. Sizə məlumdur ki, hələ 1988-ci ildə, doqquz il bundan öncə Azərbaycana qarşı təcavüz, Azərbaycan ərazisini bir hissəsini – Dağlıq Qarabağ vilayətini ilhaq etmək, qoparmaq və Ermənistanla birləşdirmək məqsədilə qonşu Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüz başlanmışdır. Bu, Sovet İttifaqı hələ mövcud olan dövrdə, Sovet dövləti mövcud olan dövrdə, həm Ermənistan, həm də Azərbaycan bərabər hüquqlarla Sovet İttifaqının tərkibində olduğu dövrdə baş vermişdir. O vaxtlar Sovet İttifaqının rəhbərliyi bu təcavüzkar əməllərə lazımi əhəmiyyət vermədi. Bu bir yana, belə deməyə əsasım var ki, Sovet İttifaqının rəhbərliyi bu niyyətlərə müəyyən dərəcədə imkan yaradırdı. Bundan sonra Dağlıq Qarabağ üstündə Azərbaycanla Ermənistan arasında hərbi savaş başlandı.

Nə qədər ki Sovet İttifaqı mövcud idi, cəhd göstərilirdi, əslinə qalsın, elə təsəvvir yaradılırdı ki, guya Sovet hökuməti, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının rəhbərliyi bu məsələni həll etməyə çalışırlar. Əslində bu məsələ həll edilməmiş qaldı. Hərçənd Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlər tarixindən və keçmişdə baş vermiş bir çox digər hadisələrdən məlumdur, bir vaxtlar uzun illər ərzində Azərbaycanın rəhbəri və Sovet İttifaqının rəhbərlərindən biri olmuş bir şəxs kimi mənə yaxşı məlumdur ki, o vaxtlar bütün bunların qarşısını lap əvvəldən almaq, Ermənistanla Azərbaycan arasında belə qarşı-

durmaya gətirib çıxaran hərbi münaqişənin yaranmasına yol verməmək mümkün idi. Belə edilmədisə, deməli, burda nəşə bir qaraz vardı. Qərəz isə bundan ibarət idi ki, o vaxtlar Sovet İttifaqının bəzi aparıcı rəhbərləri bir tərəfli mötəvə, şəərəfsiz, qeyri-obyektiv mövqe tutmuşdular və güman etdirdilər ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibindən çıxarılıb Ermənistanla birləşdirilmək, bəlkə də, bu yolla mümkün oldu.

Sovet İttifaqının, Kommunist Partiyasının rəhbərliyi bu dövlətin və partiyanın bütün tarixi boyu çox səhvlər buraxmışdı. Bu, hamıya yaxşı məlumdur. O illərdə, 80-ci illərin məhz ikinci yarısında xüsusilə çox səhvlər buraxılmışdı və yol verilmiş ən kobud səhvlərdən biri bu idi ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə yaranmasına imkan yaradıldı. Bu münaqişə doqquz ildir davam edir. O, heç kəsə şən-şöhət gətirməyib və heç kəsi xoşbəxt etməyibdir, lakin bununla bərabər, bu münaqişə digər münaqişələrin yaranması üçün əlşirdirici qüvəlcimə çevrildi. Əslinə qalsın, Sovet İttifaqının dağılması səbəblərindən biri, digər bir çox münaqişələrlə yanaşı, məhz həmin münaqişə oldu. Əgər bir dövlət, yəni Sovet İttifaqı özünün daxilində, ittifaqa daxil olan bərabərhuquqlu müttəfiq respublikalar arasında bu münaqişəni aradan qaldırmaq iqtidarında deyildisə o, yaşaya bilməzdi. Əgər o, həmin münaqişəni həll etmək iqtidarında olmamisdisə, deməli, bu ittifaq ölmə, süquta məhkum idi. Belə də oldu.

Bu tarixdir. Mən bunu həmin münaqişənin yaranmasının səbəbi barədə

haqiqəti sizə bir daha çatdırmaq üçün deyirəm. Dağlıq Qarabağ əzəli Azərbaycan torpağıdır. Bu torpaqda əsrlər boyu azərbaycanlılar yaşamışlar. Ermənilər bu diyara təxminən 150 il əvvəl gəlmişlər, onları buraya İrandan köçürmüşlər. Lakin onlar azərbaycanlılarla birlikdə yaşayırdılar, normal yaşayırdılar, hərçənd, vaxtaşırı bəzi çətinliklər olurdu. Amma onları aradan qaldırmaq və heç vaxt iş belə münaqişəyə gəlib çıxmırdı.

Bax, beləcə 1988-ci ildə hər cür şərait yaradıldı ki, indi bu cür ağır formaya çevrilən həmin hərbi münaqişə başlansın.

Azərbaycan 1991-ci ilin axırlarında, öz dövlət müstəqilliyini elan etdikdə belə ağır vəziyyətdə olmuşdur. O vaxtlar Azərbaycan ərazisinin bir hissəsi, daha doğrusu, Dağlıq Qarabağ Azərbaycan Respublikasının nəzarəti altından çıxmışdı. Azərbaycanla Ermənistan öz aralarında hərbi əməliyyatlar aparırdılar, əslində müharibə gedirdi və təbii olaraq, belə bir şəraitdə müstəqillik əldə edilməsi Azərbaycan üçün bəri başdan çətinliklər yaratmışdı.

Digər tərəfdən, Azərbaycanda bəzi proseslər baş verirdi və bu proseslər də ən əvvəl mərkəzin, o vaxtlar Sovet İttifaqının Azərbaycana ədalətsiz münasibətilə bağlı idi və təbii olaraq, Azərbaycan xalqı milli azadlığa, milli dövlət müstəqilliyinə can atırdı. 1990-cı ilin yanvarında, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllinə Sovet İttifaqı rəhbərliyinin ədalətsiz münasibətindən hiddətlənən Azərbaycan xalqı Sovet hökuməti, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası və

eləcə də Azərbaycan rəhbərlərinin ədalətsiz qararlarına qarşı çıxdıqda bütün bunlar xalqı çoximlilik etiraz mitinqlərinə, çıxışlarına səbəb oldu, Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz törədildi.

1990-cı il yanvarın 20-də sovet qoşunlarının iri kontingentləri Bakıya yeridildi və xalq milli hərəkatı yatırıldı, adamları qırıb-çatdılar. Bakı küçələri insanların qanına boyandı. Haqq-ədalət tələb edən və təbii olaraq, milli azadlığa, milli müstəqilliyə can atan Azərbaycan xalqına qarşı bu hərbi təcavüz Azərbaycan xalqı üçün, Azərbaycan Respublikası üçün, əlbəttə, böyük zərbə oldu.

1991-ci ilin axırlarında bax, belə bir şəraitdə Sovet İttifaqının bütün müttəfiq respublikaları kimi, Azərbaycan da öz müstəqilliyini elan etdi. Bu hallar Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyəti də mürəkkəbləşdirdi. Həmin vaxtdakı Azərbaycanda müxtəlif qruplaşmalar, silahlı dəstələr, müxtəlif siyasi qüvvələr meydana gəlmişdi və onlar hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırdılar. Bütövlükdə bütün bunlar Azərbaycanda çox mürəkkəb daxili siyasi vəziyyət yaratmışdı. Azərbaycanda daxili siyasi sabitlik və dövlət rəhbərliyində sabitlik yox idi. Erməni silahlı birləşmələri də bundan istifadə edərək nəinki Dağlıq Qarabağın ərazisini, həm də Dağlıq Qarabağa bitişik olan yeddi rayonun ərazisini işğal edə bildilər. Beləliklə, Azərbaycan ərazisinin 20 faizi erməni silahlı birləşmələrinin işğal altına keçdi.

Bir tərəfdən, erməni silahlı birləşmələri tərəfindən hərbi əməliyyatlar və təbii olaraq, Azərbaycan xalqı-

nın öz torpağını qorumaq uğrunda mübarizəsi, digər yandan isə daxili siyasi vəziyyətin mürəkkəb olması, müxtəlif qrupların, silahlı dəstələrin hakimiyyət uğrunda mübarizəsi Azərbaycanı ağır vəziyyətə gətirib çıxardı. Təkrar edirəm, məhz bu daxili siyasi sabitlik bünun başlıca səbəbi oldu ki, erməni silahlı birləşmələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal etdi. İşğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından bir milyondan çox sakinimiz qovulub didərgin salındı. Onlar artıq dörd ildən çoxdur, bəziləri isə beş il ki, olduqca ağır şəraitdə, əksəriyyəti də çadırlarda yaşayırlar.

Münaqişə başlanan vaxtlarda, hələ 1988-ci ildə Azərbaycan millətindən olan bütün şəxslər Ermənistan ərazisindən zor gücünə qovulmuşdular. Artıq bu münaqişənin gedişində isə Dağlıq Qarabağ ərazisindən bütün azərbaycanlılar çıxarıldılar. İşğal edilmiş rayonlardan – Dağlıq Qarabağ ətrafındakı sırf Azərbaycan rayonlarından azərbaycanlılar zor gücünə didərgin salındılar və onlar qaçqunlara çevrildilər. Təsəvvür edirsinizmi, necə bir vəziyyət yaranıb, yeddi milyon əhalinin bir milyonu qaçqın halındadır.

Təbii ki, Azərbaycanda dövlət rəhbərliyi belə vəziyyətdə sabit deyildi. Hakimiyyət dəyişirdi, 1992-ci ildə hakimiyyət dəyişdi. Hakimiyyətdə yeni adamlar – Azərbaycan Xalq Cəbhəsindən olanlar gəldilər və onlar da bir ildən sonra hakimiyyəti itirdilər, xalqın etimadını itirdilər. 1993-cü ilin iyununda, düz dörd il bundan əvvəl Azərbaycanda son dərcə ağır vəziyyət yarandı. Vətəndaş müharibəsi baş-

landı. Bu vətəndaş müharibəsi Azərbaycanın parçalanmasına, Azərbaycan Respublikasının süqutuna gətirib çıxara bilərdi. Xalqımız bütün bu çətinlikləri, bütün bu mürəkkəb halları gördü.

Belə bir şəraitdə, 1993-cü ilin iyununda, Xalq Cəbhəsi hakimiyyəti respublikaya daha rəhbərlik etmək iqtidarında olmadığı və onlar istefa verdikləri və ya qovulduqları günlərdə Azərbaycan əhalisinin, Azərbaycan xalqının çoxsaylı nümayəndələrinin tələbi ilə mənə Bakıya qayıtdım və parlamentin sədri seçildim. O vaxt prezident də öz iş yerindən qaçıb aradan çıxmışdı, baş nazir də, digərləri də istefa vermişdilər. Odur ki, 1993-cü ildə Azərbaycanda vəziyyətin gərginliyini müəyyən dərəcədə zəiflətmək məsələlərini həll etmək lazım gəldi.

Biz vətəndaş müharibəsinin qarşısını almağa və respublikada vəziyyəti tədricən sabitləşdirməyə müvəffəq olduq. Amma Ermənistanla müharibə davam edirdi. Bu müharibənin çoxlu qurbanlar gətirdiyini nəzərə alaraq və məsələnin həllinin hərbi yolunun məqbul olmadığını əsas tutaraq 1994-cü ilin mayında biz Ermənistanla atəşkəs haqqında razılığa gəldik və atəşkəs barədə saziş imzalandı. Artıq üç ildən çoxdur ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında hərbi əməliyyatlar yoxdur, müharibə yoxdur, qurbanlar yoxdur, qan tökülür. Lakin biz tam sülhə də hələlik nail olmamışıq. Azərbaycan ərazisinin 20 faizi erməni silahlı birləşmələrinin işğalı altında qalır. Dedi-yim kimi, qaçqınlar çadırlarda olduqca ağır şəraitdə yaşayırlar. Bütün bu üç il ərzində biz münaqişənin dinclik-

lə aradan qaldırılmasına nail olmaq üçün danışıqlar aparırıq.

Danışıqlar çətin, ağır getsə də, hər halda, gedir. Ötən müddət ərzində bu məsələ iki dəfə müzakirə olunmuşdur – 1994-cü ilin dekabrında ATƏT-in Budapeşt Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinə dair xüsusi qərar qəbul olundu və 1996-cı ilin dekabrında Lissabon zirvə görüşündə, yəni ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Lissabon görüşündə bu münaqişə barədə qərar qəbul edildi. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırmaq üçün 1992-ci ildə yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupunun tərkibi ATƏT-in dövlət başçılarının Lissabon görüşündən sonra təzələndi və genişləndirildi. Münaqişəni aradan qaldırmaq üçün 1992-ci ildə yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri İtaliya, İsveç, Rusiya idi. 1996-cı ilin dekabrında dövlət başçılarının Lissabon görüşündən sonra Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa oldu.

Biz bu məsələdə konstruktiv mövqə tuturuq. Biz məsələnin həqiqətən dincliklə nizama salınmasını istəyirik, amma bir şərtlə ki, Azərbaycanın işğal olunmuş əraziləri tamamilə azad edilsin, qaçqınlar öz yaşayış yerlərinə qayıtsınlar, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunsun və Dağlıq Qarabağa Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək dərəcədə özünüidarə statusu verilsin.

Bu prinsiplər ATƏT-in Lissabon zirvə görüşünün qətnəməsində, bəyanatında öz əksini tapmışdır. Bu üç prinsip Azərbaycanın ərazi bütövlü-

yunün tanınmasından, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək dərəcədə özünüidarə statusu verilməsindən və bütün Dağlıq Qarabağ əhalisinin təhlükəsizliyinə təminatdan ibarətdir. Nəzərə qatdıraraq demək istəyirəm ki, hələ Sovet İttifaqı dövründə Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində olarkən orada münaqişə yox idi. Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibinə indi də daxildir, amma nəzərə atıldan faktiki olaraq çıxmışdır. Burada 170 min adam yaşayırdı. Onların 70 faizi ermənilər, 30 faizi azərbaycanlılar idi. Bu münaqişə yarandıqdan sonra, təxminən 1990–1991-ci illərdə azərbaycanlı əhalinin hamısı Dağlıq Qarabağdan qovulub çıxarıldı. Dağlıq Qarabağda elə erməni əhalisi də az qalmışdır. Vəziyyət ağır olduğuna görə erməni əhalisinin bir qismi oradan çıxıb getmişdir. İndi Dağlıq Qarabağda erməni millətindən cəmi 80 min adam yaşayır. Onlar çətin şəraitdə yaşayırlar. Bu region əslində militarist bir regiona çevrilmişdir, silahlarla doldurulmuşdur və bütün sərhələn hərbi qulluqdadırlar. Görünür, onlar da bu cür vəziyyətdə qalmaq istəmirlər. Görünür, onlar bunu anlamalıdırlar.

Buna görə də biz bu məsələni dincliklə həll etmək istəyirik. Buna görə də biz Lissabonda qəbul olunmuş prinsiplərlə razılaşdıq. Məsələ burasındadır ki, Ermənistan hökuməti Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü indiyədək tanımır, çünki Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinə – Dağlıq Qarabağa göz dikmişdir. Bu isə, bildiyiniz kimi, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının da, ATƏT-in də prinsiplərinə və beynəlxalq hüquq normalarına ziddir.

Ermənistan nəyə nail olmağa can atır? Dağlıq Qarabağın tam müstəqilliyinə. Təbii ki, biz buna yol verə bilmərik. Əvvəla, ona görə yol verə bilmərik ki, biz öz torpağımızın bir qismini də başqalarına verə bilmərik. Lakin eyni zamanda bu, beynəlxalq hüquq normaları baxımından da yol-verilməzdir. Separatçılıq bütün beynəlxalq hüquq normaları ilə, bütün beynəlxalq xartiyalarla – həm Helsinki xartiyası, həm də Paris xartiyası ilə pislənməmişdir, pislənir. Belə olan halda ermənilərə necə müstəsna hüquq verə bilərəm ki, onlar Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövləti, müstəqil Dağlıq Qarabağ yaratsınlar?

Əlbəttə, bununla heç cür razılaşmaq olmaz. Amma təəssüf ki, ermənilər, Ermənistan buna hələ də ümid edirlər. Ona görə də məsələnin dincliklə tənzimlənməsinə çətinliklə gedirlər. İndi Minsk qrupunun həmsədrləri öz fəaliyyətinin yeni mərhələsinə başlamışlar. Ümidvarıq ki, bu, öz nəticələrini verəcəkdir. Lakin təəssüf ki, bir vaxtlar Sovet İttifaqının birtərəfli mövqeyi bu cür münaqişəyə gətirib çıxardı, belə mövqe müxtəlif dövlətlərdə, o cümlədən də Rusiya Federasiyasında bəzi adamlarda müəyyən dərcədə qalmaqdadır.

Rusiya mətbuatından sizə yəqin məlumdur ki, son üç ildə, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında atəşkəs rejiminin qüvvədə qaldığı bir dövrdə Rusiya Federasiyasının ayrı-ayrı yüksək vəzifə sahibləri tərəfindən Ermənistanı bir milyard Amerika dollarından artıq məbləğdə silahın, döyüş surətının və ağır silahların qeyri-qanuni, qeyri-qanuni olaraq ötürülməsi haq-

qında bu yaxınlarda, təxminən iki-üç ay bundan əvvəl konkret sənədlər, faktlar aşkara çıxarılmışdır. Təsəvvür edin ki, bu qədər, belə bir dövrdə silahlar təkcə Azərbaycanı deyil, bəzi digər qonşu dövlətləri də viran qoya bilər. Bu silahlar arasında T-72 markalı müasir tanklar da, müasir zirehli piyada maşınları da, zənit piyada maşınları da, zənit raketləri də, "Qrad" qurğuları da, bir çox digər ağır silahlar və döyüş surəti də var.

Sual doğur: Bu necə olur, bir tərəfdən Rusiya Minsk qrupunun həmsədridir və biz məsələnin sülh yolu ilə həlli üçün məhz Rusiyaya ümid edirik, digər tərəfdən isə Rusiyanın ayrı-ayrı yüksək vəzifəli şəxsləri Ermənistanı gizli surətdə, qeyri-qanuni olaraq, həm də pulsuz, öz dövlətinə zərər vuraraq bu qədər böyük miqdarda silah verirlər.

Şübhəsiz ki, bütün bunlar regionumuzda vəziyyəti və bu problemın sülh yolu ilə aradan qaldırılması məsələsini mürəkkəbləşdirir. Ancaq buna baxmayaraq, biz zənn edirik ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli üçün ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsasında göstərilən səylər müsbət nəticələrə gətirib çıxarmalıdır və çıxaracaqdır. Bir çoxları bildirmişlər ki, 1997-ci ildə biz Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair praktiki nəticələrə nail ola bilərik.

Biz artıq heç nə istəmirik, Qafqazda, bütün dünyada sülh olmasını istəyirik. Biz Ermənistan ilə Azərbaycan arasında sülh olmasını istəyirik. Biz Ermənistan torpağının hansısa bir

hissəsinə iddia etmirik, baxmayaraq ki, orada tarixən azərbaycanlılara məxsus olan torpaqlar çoxdur. Ancaq eyni zamanda hesab edirik ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyi qazandığı vaxt beynəlxalq aləmdə tanınmış sərhədləri daxilində ərazisi toxunulmaz olmalı və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü tam bərpa edilməlidir. Biz güzəştə gedirik. Güzəştə də ondan ibarətdir ki, biz Dağlıq Qarabağa yüksək özünüidarə statusu verməyə razılaşırıq, həm də bu, beynəlxalq praktikada, dünya praktikasında mövcud olan ən yüksək statusdur. Bunun özü bizim tərəfimizdən böyük güzəştədir. Ona görə ermənilər də, onların himayədarları da anlamalıdır ki, bu, məhz Azərbaycan tərəfindən atılan xoş məramlı addımdır. Onlar əvvəlcə özələrinin separatçılıq, ekstremist, təcavüzkar hərəkətlərindən əl çəkməlidirlər.

Separatizm ancaq təkcə Azərbaycan üçün təhlükəli deyildir. İndi bütün Qafqaz separatizmdən əzab çəkir. Bir də təkcə Qafqazı? Bas dünyanın digər regionları? Məgər separatizm Qazaxıstan üçün təhlükəli deyilmi? Məgər separatizm Mərkəzi Asiya üçün qorxulu deyilmi? Məgər separatizm Avropa üçün təhlükəli deyilmi? Əlbəttə, o, hamı üçün təhlükəlidir. Ona görə də hamı separatizmi nəinki birnənalı şəkildə pisləməli, həm də separatizmə qarşı vahid cəbhədə çıxış etməli, separatizmə yol verməməli və onların əlinə heç bir bəhanə verməməlidir ki, separatizm haradasa müstəsna hüquq alsın, məsələn, necə ki, Dağlıq Qarabağda, Azərbaycanın ərazisində belə bir hüquq almaq istəyirlər. Bu, sonra-

ki dövr üçün çox zərərli nümunə olar və bir çox dövlətlər üçün son dərəcə ağır faciəyə çevrilə bilər.

Mən dərin məmnunluq hissi ilə demək istəyirəm ki, bu baxımdan Qazaxıstan həmişə düzgün və prinsipial mövqe tutmuşdur. Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev bu münaqişənin lap başlanğıcından düzgün, ədalətli mövqedə dayanmışdır. 1991-ci ildə Nursultan Nazarbayev Rusiya Prezidenti Boris Yeltsin ilə birlikdə məsələnin sülh vasitəsilə həllinə nail olmağa cəhd göstərdi. Onlar birlikdə Azərbaycanda, döyüş əməliyyatları zonasında oldular, bəzi təkliflər irəli sürdülər, ancaq o vaxt əks qüvvələr münaqişənin həllinin bu planını reallaşdırmağa imkən vermədilər.

Nursultan Nazarbayev bu gün də bu mövqedədir. O, dünən bayan etdi ki, Qazaxıstan separatizmi pisləyir və separatizmin hər hansı formasının əleyhinədir. Nursultan Nazarbayev MDB-nin iclaslarında, xüsusən martın 27-də MDB dövlət başçılarının axırıncı iclasında təkcə MDB üçün deyil, ümumən beynəlxalq əhəmiyyətə baxımından çox prinsipial, çox mühüm olan çıxış etdi. Həmin çıxışda separatizmə qarşı yönəldilmiş müddəalar, münaqişələrin ləğvinə və bütün münaqişələrin ədalətli həllinə yönəldilmiş müddəalar var idi. Ona görə də Qazaxıstan, Prezidenti Nursultan Nazarbayevin özü keçən ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Azərbaycanın mövqeyini dəstəklədi. Buna görə də mən yaranmış imkandan istifadə edərək, Qazaxıstan parlamenti qarşısında çıxış edərkən təkcə Ermənistan-Azərbaycan müna-

qişasına münasibətdə, təkcə Azərbaycana münasibətdə deyil, həm də ümumən beynəlxalq hüquq normaları baxımından ədalətli mövqeyinə görə Qazaxıstan Respublikasına, onun Prezidentinə təşəkkür etmək istəyirəm və ümidvaram ki, Qazaxıstan özünün bu prinsipli, düzgün mövqeyinə həmişə sadiq qalacaqdır.

Öz dostlar, beləliklə, Azərbaycanın necə mürəkkəb şəraitdə olduğunu və hansı mürəkkəb şəraitdə məsələləri həll etdiyimizi, öz dövlət müstəqilliyimizi möhkəmləndirdiyimizi və inkişaf etdirdiyimizi görürsünüz. Mən onu da əlavə etməliyəm ki, əgər 1993-cü ildə biz vətəndaş müharibəsinin, Azərbaycanın parçalanmasının qarşısını ala və Azərbaycanı böyük faciədən qurtara bildiksə, təəssüf ki, sonrakı dövrdə bu qanunsuz silahlı birləşmələr Azərbaycanda konstitusion hakimiyyəti devirməyə cəhd göstərdilər. Belə cəhdi bir silahlı qrup, böyük silahlı qrup 1994-cü ilin oktyabrında göstərdi. Bəlkə də, informasiya orqanlarının xəbərlərindən sizə məlumdur ki, mən televiziya ilə bütün Azərbaycan xalqına müraciət etməli oldum. Çünki bu qanunsuz silahlı dəstələr son dərəcə güclü idilər və məhz xalqın birliyi, həmrəyliyi və Bakıda bir neçə saat ərzində, özü də gecə vaxtı Prezident Sarayının ətrafına toplaşması və konstitusion hakimiyyəti müdafiə etməsi sayəsində biz bu hərbi çevrilişin qarşısını ala bildik.

Eyni hadisə 1995-ci ilin martında da baş verdi. Yəqin sizdə də Daxili İşlər Nazirliyi tərkibində xüsusi təyinatlı milis dəstəsi kimi bölmə var. Keçmişdə Sovetlər İttifaqında var idi,

indi harada qalıb-qalmamasını bilmirəm. Bizdə XTPD var idi. Bir vaxtlar o, ümumiyyətlə, dövlət üçün, haqiqətən, çox lazımlı vəzifələri yerinə yetirirdi, Azərbaycanda XTPD torpaqlarımızın erməni təcavüzündən qorunması uğrunda əməliyyatlarda iştirak etmişdi. Ancaq sonra Azərbaycanda yaranmış daxili siyasi vəziyyət nəticəsində XTPD cinayətkar qrupa çevrildi. Həmin dəstə dövlətin təbəçiliyindən çıxdı. Böyük miqdarda silaha və müharibədə iştirak edərək çətinliklərdən keçmiş çox döyüşkən insanlara malik olan dəstə 1995-ci ilin martında Azərbaycan Prezidentinə qarşı terror yolu ilə dövlət çevrilişi etməyə, hakimiyyəti ələ keçirməyə və sairəyə cəhd göstərdi. Biz bunun da qarşısını ala bildik. Sonralar da terrorçuluq cəhdləri olmuşdur.

Ancaq Allaha şükür ki, sizin respublikanız belə hallardan uzaqdır. Mən sizin respublikanıza görə seviniyəm və qoruyun ki, respublikanızda belə hallar olmasın, qoruyun. Amma biz bütün bunları gördük, nə qədər insan həlak oldu. Bundan nə qədər əl-əzab çəkdi – cinayət yolu tutmuş və cinayətkar əməllər, dövlət çevrilişi cəhdləri və sairə törətməyə başlamış və təcrid olunmuş insanların ailələri əziyyət çəkdi. Ailələrin günahı yoxdur, ancaq bundan əziyyət çəkirlər. Bir sözlə, biz bunların hamısını görmüşük. Yaxşı ki, sizin respublikanız belə hallarla qarşılaşmayıb və Allah ələsin, heç vaxt qarşılaşmayın. Mən görürəm ki, indi sizdə vəziyyət o qədər yaxşı, o qədər sabitdir ki, belə hallar heç vaxt olmayacaqdır. Ancaq bununla belə, bizim respublikamızın

bu acı təcrübəsini bilməlisiniz. Həmişə ayıq olmaq üçün bilməlisiniz.

Biz bütün bunları aradan qaldırmağa müvəffəq olduq və sizə dəyə bilərəm ki, indi Azərbaycanda son iki ildə daxili siyasi vəziyyət sabit, normal, sakitdir. Bizdə bir milyon qaçqın var, ərazimizin 20 faizi işğal edilibdir. Amma adamlar bundan razıdırlar ki, qulaqları dinə yaşayırlar, küçələrdə əli avtomatlı, tapançalı adamlar yoxdur, bu quldurlar yoxdur, uşaqları oğurlayan, ayrı-ayrı adamları oğurlayan və əvəzində pul tələb edən bu adamlar yoxdur və sair. Belə şeylər daha yoxdur. Daxili siyasi vəziyyət sabitdir, sakitdir. Bu isə bizə bir sıra siyasi, iqtisadi və ictimai-siyasi islahatlar aparmağa imkan verdi.

1995-ci ilin noyabrında biz ümumxalq referendumu yolu ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasını qəbul etdik. Bizim Konstitusiyaya çox demokratikdir. Konstitusiyamızda demokratik, hüquqi, sivilizasiyalı dövlət qurulması nəzərdə tutulur, Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında çoxpartiyalı sistemin olması nəzərdə tutulur. Konstitusiyada şəxsiyyət azadlığına tam təminat verilməsini, şəxsiyyətin hüquqlarının müdafiəsi, dini etiqad azadlığı, milliyyətinə, dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq adamların hüquq bərabərliyi, siyasi pluralizm və digər bütün demokratik hüquqlar nəzərdə tutulur. Konstitusiyada Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi, Azərbaycanın xarici sərmayələrə açıq olması və Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatı sistemi ilə sıx inteqrasiyası nəzərdə tutulur.

Biz bu Konstitusiyaya əsasında 1995-ci ilin noyabrında Azərbaycanın ilk parlamentinə seçkilər keçirdik. Bundakı mövcud olmuş parlament 1990-cı ildə, sovet dövründə yaradılmışdı. Təbii ki, o, həmin tələblərə cavab vermirdi. Parlamenta seçkilər çoxpartiyalı əsasda, həm majoritar sistem üzrə, həm də proporsional sistem üzrə keçirildi. Azərbaycanda 30 partiya qeydə alınıb, zənnimcə, qeydiyyatdan keçməyən partiyalar da 20-yə qədər olar. 600-dək qəzet, çoxlu jurnal qeydə alınmışdır, qəzetlərin böyük əksəriyyəti özəl təşkilatlarla, partiyalarla, qruplarla mənsubdur. Respublikamızda cəmi ictimaiyyət qəzetlərdən qurtulara, siyasi partiyalara, ictimai təşkilatlarla, ayrı-ayrı şəxslərə mənsubdur.

1995-ci ilin bax, bu noyabr hadisəsi müstəqilliyimizin tarixində çox mühüm hadisədir. İslahatlar aparılır. Əlbəttə, sizə məlumat verdiyim həmin hallar üzündən bizdə iqtisadi islahatların və digər islahatların həyata keçirilməsi ləngimişdir. Lakin biz vəl verilmiş ləngliyi nəzərə alaraq indi bu işi yüksək sürətlə yerinə yetirik. Mülkiyyətin özəlləşdirilməsi geniş miqyasda həyata keçirilir. Biz torpaq islahatı haqqında qanun qəbul etmişik. Bu qanunda bütün torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi nəzərdə tutulur. Yeni kənd təsərrüfatı istehsalı üçün nəzərdə tutulan torpaqlar satılmaq, satın alınmaq, başqasına verilmək hüququ ilə xüsusi mülkiyyətə verilir. Aqrar sektorun islahatı haqqında bizdə qəbul olunmuş qanunlarda kolxoz və sovxozların ləğv edilməsi nəzərdə tutulur. Artıq onların

çoxu lağv edilmişdir. Aqrar sektorda heyvandarlıq bölməsi tamamilə özəlləşdirilib. Torpaq xüsusi mülkiyyətə verilir. Deməliyəm ki, torpaq islahatının həyata keçirilməsi hələlik başlanğıc mərhələdədir, lakin çox geniş dəstəklənir və olduqca bəyənilir və artıq öz konkret əməli nəticələrini verir.

İqtisadiyyat sahəsində həyata keçirilmiş və həyata keçirilən islahatlar artıq öz nəticələrini vermişdir. Sizin də yaşamış olduğunuz və yaşadığınız keçid dövrünün şəraitinə görə və Azərbaycan üçün səciyyəvi olmuş spesifik vəziyyətlərə görə bizdə iqtisadiyyat son dərəcə ağır vəziyyətə düşmüşdü. Olduqca ağır böhran baş vermişdi. Təxminən 1988–1989-cu illərdən başlayaraq istehsalın həcmi, bütün iqtisadi göstəricilər intensiv surətdə aşağı düşmüşdür. Ötən ildə, 1996-cı ildə biz iqtisadiyyatın artım sürətini ilk dəfə yüksəldə bildik və bir qədər artıma nail olduq. Ötən il daxili ümumi məhsul 1,3 faiz artmışdır. Bu, 1989-cu ildən sonra ilk dəfə olmuşdur. Sənaye istehsalının azalməsi dayandırılmış və istehsal bu il artmağa başlamış, artım təqribən bir və ya 1,5 faiz olmuşdur. Əgər hər il bizdə sənaye istehsalı 20–25 faiz aşağı düşürdüsə, təəssüf edirəm ki, bunu dayandırmaq, üstəlik, az da olsa, artımı təmin etmək mümkün olmuşdu. Əlbəttə, ələ bunun özü müsbət meylə dəlalətdir.

Bütün bunlar istehsala öz təsirini göstərir. Cari ilin əvvəlindən bəri bizdə bütün göstəricilər üzrə artım sürəti 1996-cı ildəkinə nisbətən daha yaxşı olmuşdur. Keçən il xarici ticarət əmtəə dövriyyəsi 30 faiz artmış-

dır. Xarici ticarət prosesini, ümumiyyətlə, xarici iqtisadi fəaliyyəti liberalləşdirməq üçün kompleks tədbirlər görülmüşdür. İndi bizdə valyuta sistemi normal vəziyyətdədir. Halbuki 1994-cü ildə ölkəmizdə inflyasiya 170 faiz olmuşdur. Biz inflyasiyanı tədricən azaltmışıq və indi bizdə inflyasiya əslində yoxdur. Manatın dollara nisbətə məzənnəsi təxminən 10 faiz yüksəlmişdir. İki ilə yaxındır ki, manatın dollara mübadilə məzənnəsi sabit olaraq qalır. Təbii ki, bütün bunlar iqtisadiyyatın gələcək yüksəlişi üçün əlverişli şərait yaradır. Artıq bu ilin əvvəllərindən bizdə, məsələn, əmək haqqının, pensiyaların ödənilməsi ilə bağlı problem yoxdur. Ölkəmizdə bütün kateqoriyalar üzrə vergilərin toplanması təmin olunur və biz hələ ötən il bunu təmin edə bildik. Bütöcə, əsasən, yerinə yetirilmişdir. Cari ilin büdcəsi ötən ilin hələ noyabrında qəbul edilmişdir və bu il artıq ötən aylardan büdcə yerinə yetirilir.

Təbii ki, bütün bunlar fəaliyyətimizdə ilk addımlardır, ilk müsbət mərhələlərdir. Lakin belə hesab edirik ki, indi, respublikada ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirə bildikdən sonra biz iqtisadi potensialımızı artırmaq sahəsində yüksək sürətlə irəliləyəcəyik.

Siz bilirsiniz ki, biz xarici sarmayələri Azərbaycan iqtisadiyyatına, ən əvvəl neft və qaz sənayesinə cəlb edirik. 1994-cü ilin sentyabrında biz Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı iri neft və qaz yataqlarının 30 il müddətinə işlənməsi haqqında dünyanın 11 ən iri neft şirkəti ilə ilk böyük kontrakt imzalamışıq. Deməliyəm ki, bu kontrakt yerinə yetirilir və ar-

tıq cari ildə həmin neft kontraktı üzrə ilk neft hasil ediləcəkdir. Bundan sonra biz beynəlxalq şirkətlərin konsorsiumları ilə daha dörd kontrakt imzalamışıq. Onların əksəriyyəti Qərbi şirkətlərdir, lakin Rusiyanın "LUKOYL" şirkəti də burada iştirak edir və indi bu kontraktlara "Rosneft" də cəlb olunur. Bu kontraktlara Rusiyanın başqa şirkətləri də maraq göstərirlər. Biz bu məsələ ilə əlaqədar onlarla da danışıqlar aparırıq. Təbii ki, bu kontraktlar Azərbaycana sərmayə gətirilməsini təmin edir və Azərbaycanın, xüsusən də Bakı şəhərinin infrastrukturuna müsbət təsir göstərir. Bu sahədə imkanlar var və biz onları genişləndirəcəyik.

Ancaq biz iqtisadiyyatın başqa sahələrində də xarici investisiyalar var. Ola bilər, neft və qaz sənayesindəki kimi böyük həcmdə deyildir. Biz Azərbaycanın xarici investisiyalar üçün açıq olması prinsipini əsas tuturuq, bundan ötrü əlverişli güzəştli şərait yaratmışıq və yaradıırıq. Bunlar respublikamızdakı vəziyyət, ictimai-siyasi həyatdakı, iqtisadiyyatdakı vəziyyət haqqında sizin üçün bəzi məlumatlardır, məən Azərbaycanın bugünkü vəziyyəti barədə də danışdım.

Demək istəyirəm ki, biz nəinki əhval-ruhiyyədəyik. Hesab edirik ki, Azərbaycanın müstəqillik yolu dönməzdir. Biz dövlət müstəqilliyimizi çox əziz tuturuq və öz dövlət müstəqilliyimizi möhkəmləndirmək, inkişaf etdirmək üçün hər şeyi edirik. Ancaq bu müstəqilliyə gedən yol Azərbaycanda da, Qazaxıstanda da asan olmamışdır. Azərbaycanın nə kimi çətinliklərdən keçdiyi iştin sizə danışdım.

1990-cı ilin yanvar faciəsi bizim tariximizdə xüsusilə böyük faciədir. Sovet qoşunlarının böyük kontingenti Azərbaycanı yeridilməsi Azərbaycandan xalqın əzilməsi və bunun nəticəsində də böyük qurbanlar verməyimiz barədə dedim.

Ancaq bizə məlumdur və xüsusilə mən yaxşı bilərəm ki, Qazaxıstanda bu çətinlikləri və bu faciələri yaşamışdır. Deməliyəm ki, keçmişdə biz hamımız Sovetlər İttifaqına daxil idik və çoxlarımız bu ittifaqa sadaqətə, vicdanla xidmət etmişik, o cümlədən mən də özümü bu qəbildən olan insanlara aid edirəm, Sovetlər İttifaqının mövcud olması, yaşaması üçün çox iş görmüşük. Onu da deməmək olmaz ki, Sovetlər İttifaqının mövcud olduğu dövrdə xalqlarımız, respublikalarımız yüksək səviyyədə inkişaf etmişik, bu faktıdır. Biz bunu heç vaxt inkar etməməli və heç zaman unutmamalıyıq. Amma eyni zamanda nöqsanlar, səhvlər də, fəaliyyətdəki səhvlər də olmuşdur.

Keçmişdə Sovetlər İttifaqının rəhbərliyində qadr siyasətində və milli siyasətdə ciddi səhvlərə, əyintilərə yol verildir. Əslində, bunlar sovet rəhbərliyinin fəaliyyətində həmişə olmuşdur, amma 80-ci illərdə bu səhvlər daha geniş yayılmış, intişar tapmışdır. Məlumdur ki, bu səhvlərdən, əyintilərdən qazax xalqı da, Qazaxıstanda da zərər çəkirdi. Ancaq eyni zamanda 1986-cı ilin dekabrında Almatıda, Qazaxıstanda baş vermiş hadisələr bir tərəfdən o vaxt sovet rəhbərliyinin fəaliyyətindəki həmin səhvləri, əyintiləri, ədalətsizlikləri üzə çıxardı, digər tərəfdən isə qazax xalqının

azadlıqsevər xarakterini, milli ləyaqətini, onun azadlığa, müstəqilliyə və cəmətini nümayiş etdirdi.

Həmin hadisələr mənim xatirəmdir. O dövrdə mən Moskvada işləyirdim, Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü və Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini idim. Xatirəmdir ki, təxminən 1985-ci ildən etibarən Qazaxıstan, qazax xalqına qarşı hücumlar başlanmışdı. Qazaxıstanda nə varsa hamısını ləkələmək, qazax xalqını gözəndirib salmaq üçün müxtəlif cəhdlər göstərilirdi, guya burada sui-istifadə halları, korrupsiya yayılmışdır, biabırçılıqdır. İş o yera gəlib çıxmışdı ki, Almatıda hansısa hamamların tikilməsi SSRİ Nazirlər Sovetinin və Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun iclaslarında uzun-uzadı müzakirə mövzusunda çevrilmişdi. Deyirdilər ki, bu hamamlar nə üçün tikiblər, niyə bu qədər pul xərcləyiblər. Dünən mən Nursultan Əbişoviçdən bu hamamlar barədə soruşdum, öyrəndim ki, onlar indi də var, camaat oraya gedir, istifadə edir, bütün bunlar xalqa qalıbdır.

Siz başa düşürsünüzmü, bu faktlar nə deməkdir. Hansısa faktlar axtarıldı. Bunlar respublikanı nüfuzdan salmaq, xalqı nüfuzdan salmaq və onun qabaqcıl adamlarını nüfuzdan salmaq üçün Sovet İttifaqı ictimaiyyətinə və dünya ictimaiyyətinə təhrif edilmiş şəkildə təqdim olunurdu.

Bəli, belə olmuşdur, bütün bunlar mənim gözələrim qarşısında baş vermişdir. Deməliyəm ki, mən yeri gəldikcə ürəkəğrısı keçirirdim, bunun əleyhinə çıxırdım. Deməliyəm ki, Azərbaycanı da bu cür münasibət var

idi. Doğrudur, mənim orada, Siyasi Bürodə olmadığım onları müəyyən dərəcədə çəkindirirdi, ancaq mən istefaya getdikdən sonra Azərbaycana, Özbəkistana, digər respublikalara böhtanlar yağdırılmağa başlandı. Məhz bu cür ədalətsizlik bunun səbəblərindən biri oldu ki, adamlar sovet rəhbərliyinə, Kommunist Partiyasının rəhbərliyinə daha inanmadılar. Elə mən də inanmağa başladım.

Nəhayət, 1986-cı ilin hadisələri baş verdi. Qazaxıstanda rəhbərlik dəyişdi. O vaxt birinci katib Dinnühəmməd Kunayev artıq yaşa dönmüşdü, istefa verməli idi – bu, təbii haldır. Lakin qarşıya məsələ çıxdı: oraya kimi təyin etməli, kimi seçməli – o vaxtlar belə deyirdilər. Təbii ki, bu adam burada işləmiş adamlar sırasından olmalı idi. Burada da layiqli adamlar var idi. Bu, ən əvvəl, indi Qazaxıstan Prezidenti olan Nursultan Nazarbayev idi.

Ancaq bunu sübuta yetirmək üçün hər şey edirdilər ki, guya Qazaxıstanda indi elə bir layiqli adam yoxdur ki, o, Qazaxıstan Respublikasına başçılıq edə bilsin. Bunlar mənim gözələrim qarşısında baş verirdi. İlk dəfə deyildi ki, belə danışırdılar. Yeri gəlməmişdən, bu, Qorbaçovun siyasəti idi. Qorbaçov oraya mərkəzin adamını göndərmək istəyirdi. Bu isə milli siyasətdə, kadr siyasətində onun məhz ən kobud səhvlərindən biri idi. Mən bunu ona birlikdə işlədiyimiz vaxtlarda dəfələrlə demişdim. Belə şeylər heç də təkcə Qazaxıstan barəsində deyil, bəzi digər milli respublikalar, milli qurumlar barəsində də edilirdi. Ancaq mən indiki halda konkret olaraq Qazaxıstandan danışıram.

zaxıstandan danışıram.

Bütün bunlar təəccüb doğururdu – nə üçün belə olmalıdır, niyə? Budur, bir söhbət gedir, başqa söhbət gedir, sonra da Qorbaçov Siyasi Büronun iclasında deyir: bilirsinizmi, axı orada layiqli adam yoxdur. Yeri gəlməmişdən, Qazaxıstan nümayəndələrinin özləri də deyirlər ki, bizdə belə adam yoxdur, Moskvadan adam göndərmək lazımdır. O bunu deyən bir neçə adamın familiyasını çəkdi və birinci dəfə Dinnühəmməd Kunayevin familiyasına da çəkdi. Yəni ki, gördüyünüz kimi, Dinnühəmməd Əhmədoviç mənimlə telefonla danışdı və deyib ki, bilirsinizmi, burada adam yoxdur, oradan, Moskvadan adam göndərmək lazımdır. Bir vaxtlar Qazaxıstanda işləmiş kimlərsə adlarını çəkirdilər, lakin bunlar qazax millətindən olan adamlar deyildilər. Əlbəttə, bütün bunlar qazax xalqına və Qazaxıstan qarşı ədalətsizlik idi. Lakin buna baxmayaraq, Qorbaçov və onun ətrafındakılar belə qərar qəbul edib Kolbini Qazaxıstan rəhbəri kimi buraya göndərdilər. Odur ki, qazax xalqı, qazax xalqının ən yaxşı nümayəndələri, gənclər öz milli ləyaqətini nümayiş etdirdilər, bu qərarın əleyhinə çıxdılar, bu ədalətsizliyin əleyhinə çıxdılar və göstərdilər ki, bəli, indi qazax xalqı öz milli məniyyətini qorumağa qadirdir.

Təəssüflər olsun ki, o vaxtlar bu, neqativ hal kimi qələmə verildi. Qazax millətçiliyi barədə qərar qəbul edildi, buraya komissiya göndərildi. Yəqin ki, o, sizə məlumdur. Onlar buraya gəlib faktlar axtarıb, göstərmək istəyirdilər ki, bəli, Qazaxıstanda, ha-

qıqətən, qazax millətçiliyi var, halbuki, mən bilən, burada belə şeylər yox idi. Qazax xalqının milli ləyaqəti həmişə olmuşdur, olmalıdır da. Amma mən bilən, millətçilik olmayıbdır.

Ancaq onlar qazax millətçiliyi barədə qərar qəbul etdilər və o vaxt bəzi gənclər bizim bu gün olduğumuz meydana çıxaraq qazax xalqının azadlıq, müstəqillik, milli azadlıq əzmi və iradəsini nümayiş etdirdilər. Onlar zillət çəkənlər, çoxları həlak oldular, xəsarət aldı, bəziləri həbs edildi.

Bundan az sonra mən də Siyasi Büronu və Sovet İttifaqı rəhbərliyini tərk etmək məcburiyyətində qaldım. Mən sonrakı mərhələlərdə olmadım, amma bu fakt məndə dərin hissət doğurdu. Lakin sonra tarix Qazaxıstan və qazax xalqı barəsində belə əməllər tutan adamları cəzalandırıb və sovet rəhbərliyinin həmin ədalətsiz qərarına qarşı 1986-cı ilin dekabr axşamında öz etirazını bildirən adamlara haqq qazandırdı – bu, artıq faktdır.

Bu gün mən Qazaxıstanın müstəqillik abidəsini böyük ehtiram hissi ilə ziyarət etdim, bu abidənin önünə əkil qoydum və təzim etdim, milli azadlıq, milli müstəqillik eşqi ilə yaşayıb yaratmış, bu müstəqillik uğrunda mübarizə aparmış və buna nail olmuş qazax xalqının bütün layiqli oğulları qarşısında baş əydim.

Həmin qərarın ədalətsizliyi bir də bunda aşkar idi ki, o vaxtlar burada Nursultan Nazarbayev Nazirlər Sovetinin Sədri işləyirdi, o, zəngin təcrübəyə malik bir adam idi, respublikaya əslində rəhbərlik edən bir şəxs idi, çünki son illərdə Kunayev qocaldıqna və səhhətində görə lazımına iş-

ləyə bilmirdi. Nazarbayev respublika-ya rəhbərlik edirdi, respublikanı idarə edirdi və onun məsələsi ortaya çıx-
dıqda dedilər ki, bilirsinizmi, o yara-
mır, o bacara bilməz, bu işə münasib
deyildir. Amma tarix sübut etdi ki, o
vaxtlar Qazaxıstan Respublikasına
rəhbərlik etməyə məhz Nursultan Na-
zarbayev layiq idi. Əgər bu səhv buraxıl-
masaydı, bəlkə də, belə nöqsanlar
olmazdı. Amma buna baxmayaraq,
hər halda 1989-cu ildə qazax xalqı
düzgün qərara gələrkən, Nursultan
Nazarbayevi öz rəhbəri, sonra da pre-
zidenti seçdi.

Mən Nursultan Nazarbayevi bir-
gə işlədiyimiz uzun illər ərzində tanı-
yıram – mən Azərbaycanda işlədikdə
da, Moskvada işlədikdə də biz tez-tez
gürüşür, fikir mübadiləsi aparır, bir
çox məsələləri müzakirə edirdik. Mən
də şadam ki, qazax xalqı belə layiqli
rəhbər yetişdirmişdir, qazax xalqı belə
layiqli prezidentə malikdir və o,
çox işlər görmüşdür. Əminəm ki, o,
Qazaxıstanın, qazax xalqının tərəqqi-
si üçün çox işlər görəcəkdir.

Hörmətli dostlar! Şadam ki, sizin
qarşınızda çıxış etmək imkanına mali-
kəm. Mən əvvəllər, keçmiş vaxtlarda
Qazaxıstanda olurdum, 1970-ci ildə
də, 1980-ci ildə də böyük ictimaiyyət
qarşısında çıxış etmişəm, 1995-ci ildə
isə mən buraya xüsusi olaraq ona gö-
rə gəldim ki, böyük şair, yazıçı, mü-
təfəkkir Abay Kunanbayevin 150 illik
yubileyində iştirak edim. Mən onun
yubileyinə həsr olunmuş şənliklərdə
çixış etdim. Mən qazax xalqına, Qaza-
xıstana həmişə çox böyük ehtiram,
çox böyük məhəbbət hissləri bəsləmiş-
əm və indi də bəsləyirəm.

Qazaxıstan gözəl respublikadır,
geniş imkanlara, zəngin yerüstü, təbii
ehtiyatlara və böyük gələcəyə, ən baş-
lıcası isə bacarıqlı adamlara, istedadlı
kadrılara malikdir. Mən görürəm ki,
indi, Qazaxıstan müstəqilliyə nail ol-
duqdan sonra öz qanadlarını necə ge-
niş açır və bütün bu məsələləri necə
həll edir. Buna görə də uğurlarınıza
sevinirəm, sizi bütün nailiyyətləriniz
münasibətilə təbrik edirəm və sizi bir
daha əmin edirəm ki, öz tərəfimizdən
Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında
da, qazax xalqı ilə Azərbaycan xalqı
arasında dostluğun və əməkdaşlığın
inkişafı və möhkəmlənməsi üçün hər
şey edəcəyik.

Mən Qazaxıstan parlamentinə
böyük hörmətimizi ifadə edirəm. Sizin
parlamentiniz çox böyük qanunvericilik
funksiyalarını yerinə yetirir, qanun-
vericilik bazası yaradır, qanunvericilik
fəaliyyəti göstərir ki, Qazaxıstan
tədarə sosial-siyasi, iqtisadi islahatlar
hayata keçirilsin. Sizə böyük uğurlar
arzulayıram. Sizə qətiyyətlə görə bir da-
ha sağ olun. Diqqətinizə görə bir da-
ha sağ olun. Sizə xoşbəxtlik, firavanlıq
arzulayıram.

**QAZAXISTANDA YAŞAYAN
AZƏRBAYCAN DİASPORUNUN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ
GÜRÜŞDƏ
HEYDƏR ƏLİYEVİN ÇIXIŞI**

11 iyun 1997-ci il.

Biz dünəndən buradayıq, yəqin
ki, məlumatınız var. Biz hər bir ölkə-
yə gedəndə həmvətənlərimizi, azər-
baycanlıları arayıırıq. Keçmişdə də
aramışıq, amma onda Sovet hökumə-

tində hamı bir olduğuna görə bu mə-
sələlər o qədər asan deyildi. Ancaq in-
di müstəqil dövlətlik, ona görə də hər
yerdə, hər ölkədə, burada, Qazaxıs-
tandə da öz həmvətənlərimizi arayı-
rıq. Bizdə məlumatlar var ki, buradə
nə qədər azərbaycanlı yaşayıır, amma
yəqin siz daha çox bilirsiniz ki, buradə
azərbaycanlılar necə yaşayırlar, nə iş
görrürlər. Azərbaycanla nə qədər
əlaqələri var. Bunları, yəqin ki, siz
mənə deyə bilərsiniz, elədirmi?

Hüseyn Novruzov (Qazaxıs-
tandəki "Turan" Azərbaycan Mədə-
niyyəti Cəmiyyətinin sədri):

Möhtərəm Prezidentimiz, Azər-
baycan xalqının əvəz olunmaz, müdrik
siyasətçisi, ağısaqqalımız!

İcaza verin, "Turan" Azərbaycan
Mədəniyyəti Cəmiyyətinin idarə həyə-
ti və ümumiyyətlə, Qazaxıstandəki
bütün soydaşlarımız adından Sizi bu
unudulmaz görüş münasibətilə səmi-
mi-qəlbədən təbrik edirəm. Xoş gəlmisiz,
həmişə Siz gəlasiniz!

İcaza verin, Qazaxıstandəki soy-
daşlarımızın mədəni həyatı, təhsili və
başqa məsələlər üzrə bir neçə məlumatı
diqqətinizə çatdırım. "Turan" Azər-
baycan Mədəniyyəti Cəmiyyəti 1993-cü
ilin mayında Qazaxıstan Ədliyyə Na-
zirliyində rəsmi qeydiyyatdan keçmiş-
dir. 1996-cı ilin məlumatına görə, ha-
zırda Qazaxıstandə rəsmən yaşayan
azəri türklərinin sayı 106 minə çatır.
Soydaşlarımız ən çox Cəmbül, Çim-
kənd, Almatı, Taldı-Kurqan vilayətlərində
yaşayırlar. Cəmiyyətimiz yarandı-
ğı gündən müntəzəm olaraq Qazaxıs-
tanın ictimai-siyasi həyatında fəal iş-
tirikdir. Dövlət bayramlarını, xalqı-
mızın milli bayramlarını – Novruz

bayramını, 28 May Respublika gününü
hər il təntənəli surətdə qeyd edirik.
Qazaxıstan xalqının mədəniyyətini,
incəsənət festivallarında, həmçinin
türk xalqlarının festivallarında (1993,
1994, 1996-cı illər) fəal iştirak edirik.
Bizim təşəbbüsümüzə Almatıda
"Ozan" şəhər Mədəniyyət Cəmiyyəti
təşkil olunmuş, nə dək vilayətdə
(Kustanay, Cəmbül, Taldı-Kurqan,
Petropavlovsk və s.) də Azərbaycan
cəmiyyətləri yaradılmışdır. Bunların
ümumiyyətlə, "Turan" cəmiyyətinin
ali məqsədi türk xalqlarının birliyinə,
doğma Azərbaycanımızla Qazaxıstan
arasında mədəni əlaqələrin möhkəmlən-
dirməkdən ibarətdir.

Azərbaycan Mədəniyyət Nazirli-
yi bizə musiqi alətləri – tar, kamança,
nağara göndərmişdir. Qazaxıstan hö-
kuməti, Qazaxıstan xalqlarına yardım
fondu bizə maddi kömək göstərmişdir.
Qazax və ruslardan başqa, azlıq
təşkil edən millətlərin nümayəndələrinə
əli məxtəblərdə 10 faiz güzəştli yer
verilir. Bundan əlavə, Xoca Əhməd
Yəssəvi adına Türkünstan Universiteti-
nin hüquq, turizm, iqtisadiyyat və s.
fakültələrində bizə 10 yer verilmişdir.

Heydər Əliyev: Orada
hansı dildə dərslər keçirlər?

Hüseyn Novruzov: Rus
və qazax dillərində. Eyni zamanda,
ingilis və türk dillərini öyrədirlər.
Orada oxuyanlara yataqxanada yer,
ayda 100 dollara yaxın təqaüd verilir
ki, valideynlərinin köməyinə ehti-
yacları olmasın. Hansı ailədən, kimin
orada oxumasını biz özümüz həll edirik.

Qazaxıstandə müxtəlif ixtisaslar
üzrə kadrlar, ziyalılarımız var, Azər-

baycann çiçəklənməsi, inkişafı üçün onların gücündən istifadə etmək olar. Biz buna hazırıq, bizim köməyimizə inanımıza ola bilər.

Əgər burada bizim nümayəndəliyimiz olsaydı, daha yaxşı olardı. Bəzi xırda məsələlər var ki, bundan ötrü Sizi narahat etmək istəmirik. Məsələn, uzun müddət təyyarə olmur.

Heydər Əliyev: Bakı-Almatı təyyarəsi yoxdur?

Hüseyn Novruzov: İndi var, amma biletin qiyməti çox bahadır, camaat şikayət edir. Birbaşa getmək üçün 170-180 dollardır.

Heydər Əliyev: Kimindir, Azərbaycan Hava Yollarının, yoxsa?..

Hüseyn Novruzov: Yox, özəl şirkətdir.

Sizinlə bugünkü unudulmaz görüşümüzdən yadigar olaraq həmyerlimiz, Qazaxıstanın əməkdar incəsənət xadimi, heykəltəraş, sevimli rəssamımız Maral xanım Rəhmanzadənin kiçik qardaşı Vaqif bəyin bir sənət əsərini Siza təqdim etmək istərdik.

Heydər Əliyev: Sağ olun.

Hüseyn Novruzov: Yeri gəlmişkən deyim ki, Vaqif bəyin Azərbaycan mövzusunda əsərləri var. Əgər Azərbaycan Dövlət Muzeyinin imkanı varsa, bu əsərləri ala bilərsə, yaqın ki, Vaqifin də sənətinə davam etdirəcək üçün bir az imkanı ola bilər.

Hörmətli Prezidentimiz, xalqımızı var çətin vəziyyətində Sizə böyük enerji, müdrikiyinizə arxalanaraq daha böyük nailiyyətlər arzulayıyıq.

Əminlik ki, Sizin müdrik siyasətiniz nəticəsində o taylı-bu taylı Azərbaycanımız çiçəklənəcəkdir. Azərbaycan

canı Sizə, Sizi Allaha tapşırıq. Çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Siz bu cəmiyyətin – “Turan” cəmiyyətinin sədrisiniz? Bütün Qazaxıstanı əhatə edir, bütün vilayətlərə əlaqəziz var? Mərkəzi təşkilat kimi, bütün vilayət cəmiyyətləri tərəfindən tanınır? Sizi seçiblər, yoxsa təyin ediblər?

Hüseyn Novruzov: Bəli, bütün Qazaxıstanı əhatə edir və vilayətlərə də əlaqəziz var. Mən də seçki yolu ilə seçilmişəm. Əvvəllər Naxçıvan teatrında işləmişəm.

Heydər Əliyev: Bas buraya necə gəlib çıxmısın?

Hüseyn Novruzov: Burada qohumlarım yaşayır. 1986-cı ildən burada yaşayıram. Azərbaycan dilində radio verilişləri hazırlayıram. Cümə axşamı günləri saat 8.30-da Qazaxıstan radiosunun birinci proqramı ilə Azərbaycan dilində müntəzəm olaraq ictimai-siyasi, tarixi mövzulara həsr edilmiş veriliş səsələri. Bundan əlavə, televiziya da “Biz qazaxıstanlılarıq” adlı proqram var, həmin proqramda Qazaxıstanda yaşayan xalqların adət-ənənələri haqqında verilişlər gedir. Biz bu proqramda da iştirak edirik. Füzulinin 500 illiyi ilə əlaqədar böyük ədəbi-bədii gənc keçirmişik. 1992-ci ildə Hüseyn Cavidin yubileyi münasibətilə tədbir keçirmişdik. Bir sözlə, imkan daxilində çalışırıq ki, burada yaşayan soydaşlarımız mədəniyyətimiz, tariximiz barədə məlumatlılıqla malik olsunlar.

Heydər Əliyev: Burada çoxdan yaşayanlar, 30-cu illərdə gələnlər kimidir?

Soydaşlarımızdan biri:

– Mən əslən Zəngilan rayonundanam. O vaxt, 1937-ci ildə gələn azərbaycanlılar Cambul vilayətinə yığılmışdı, biz üçüncü nəsilik. İndi yaşadığımız kənd bizə Vətən kimidir. Məktəbimizin direktoru azərbaycanlıdır. Azərbaycan dili dərsi də keçilir.

Heydər Əliyev: Rus məktəbidir? Hamı rus dilində təhsil alır?

Soydaşımız: Bəli, rus dilində. 1956-cı ilə qədər biz komendantlıq şəraitində yaşayırdıq. Sürgün olunduq adamlar kimi bizim cavanları əsgər də aparmırdılar. Kənara gedib ali məktəblərdə təhsil ala bilmirdik. Amma Azərbaycanlılar özlərini göstərdilər. Təkcə 1948-ci ildə azərbaycanlılardan 7 nəfər Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı almışdı. 1956-cı ildə bizi azad etdilər.

Heydər Əliyev: Nədən azad etdilər? Sürgün olunanlar kimi 1956-cı ilə qədər hər ay komendantlıqda qeydiyyatdan keçirdiniz?

Soydaşımız: 1956-cı ildən sonra Almatiya və başqa şəhərlərə gedib oxumaq imkanımız oldu. Mən özüm də Qazaxıstan Universitetinin iqtisad fakültəsini bitirmişəm, Almatıda yaşayıram.

(Görüşdə iştirak edən başqa bir soydaşımız özündən əvvəl çıxış edənlə bir kənddən olduğunu söylədi və Qazaxıstan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirdiyini bildirdi).

Heydər Əliyev: Dili unutmamısınız, ana dilinizdə danışırsınız?

Soydaşımız: Ana dilində danışıyıq, ata-baba adətlerimizi qoruyub saxlarıyıq, Novruz bayramını da,

məhərrəmliyi də keçiririk. Oruc da tuturuq.

Heydər Əliyev: Azərbaycanla əlaqəziz var?

Soydaşımız: Var, buradan Azərbaycana qayıdanlarla əlaqə saxlarıyıq. Çoxları Bakıdadır. Orada qohumlarımız, tanışlarımız da çoxdur. Mən pensiyadayam, imkan olanda Azərbaycana gedirəm, qohumlarımla görüşürəm. Oradan da buraya gəlirlər, görüşürük, əlaqələrimizi davam etdiririk.

Heydər Əliyev: Siz deyirsiniz ki, pensiyaya çıxmısınız. Bas azərbaycanlı gənclər, sizdən sonra gələnlər nəsil nə edir?

Soydaşımız: Oxuyamı, işləyəni də çoxdur. Bütün sahələrdə işləyənlər var.

Heydər Əliyev: Onlardan prokurorluqda, polisdə işləyənlər var?

Soydaşımız: Bəli, var. Məsələn, Başır Əliyev Qazaxıstanın Respublika Prokurorluğunda idarə rəisini müvafiq işləyir. Milsidə işləyən də var. Digər sahələrdə də işləyən çoxdur.

Heydər Əliyev: Burada azərbaycanlıların rəhbər vəzifələrdə işləməyinə maneçilik edən yoxdur ki?

Soydaşımız: Xeyr, yoxdur. Çünki biz ana dilimizlə yanaşı, qazax və rus dillərini də yaxşı bilirik.

Görüş iştirakçısı: Cənab Prezident, mən Gürcüstandan gəlmişəm. Axıska türklərindənəm. Mən qazax dilini yaxşı bilirəm. Burada müəllimə işləyirəm. Əvvəllər Qazaxıstan Elmlər Akademiyasında işləmişəm, elmlər namizədiyəm. Azərbaycan alimləri ilə yaxşı əlaqələrim var. Biz

Axıska türkləri Azərbaycanı da, azərbaycanlıları da çox sevirik. Biz Sizi öz prezidentiniz hesab edirik. Siz Azərbaycan xalqının fəxrisiniz, müstəqil Azərbaycan dövlətinin bütün dünyada tanınması üçün çox iş görürsünüz. Çox sağ olun ki, gəlib burada bizimlə görüşdünüz. Allahdan Sizə uzun ömür, cənsağlığı arzu edirəm. Burada qaxaxların da Sizə çox hörməti vardır. Biz Sizin Qazaxıstan Parlamentindəki çıxışınızı böyük diqqətlə dinlədik. Sizin çıxışınız dəfələrlə sürəkli alqışlarla qarşılandı. Mənə elə gəlir ki, hələ indiyədək orada heç kimi bu qədər böyük rəğbətlə alqışlamamışıdır.

Canab Prezident, Qazaxıstanda Azərbaycanı da, Prezident Heydər Əliyevi də çox sevirlər. Allah Sizə yar olsun. Sizin buraya səfəriniz, bizimlə görüşünüz Qazaxıstanda yaşayan 106 min azərbaycanlı, bütövlükdə 17 milyon qazaxıstanlı üçün böyük şərəfdir.

S o y d a ş ı m ı z: Mən əslən Güney Azərbaycandanam. Vaxtilə Tbilisiyə yaşamış, sonra bizə oradan Qazaxıstanə sürgün ediblər. Dörd qardaş, üç bacıyım. Xahiş edirəm, icazə verəsiniz Sizinlə şəkil çəkdirim. Bu, mənim çoxdankı arzumdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Buyurun.

Mən hiss edirəm ki, burada yaşayan azərbaycanlıların bir-biri ilə əlaqəsi yaxşıdır. Yəni bir-birinizlə sıx əlaqə saxlayırsınız, görüşürsünüz. Lazım olanda bir-birinizə kömək edirsiniz, bir-birinizin dərdinə qalırınsız, şənliyində iştirak edirsiniz. Yəni burada Azərbaycan diasporu dağınıq deyil. Sizin birlikdə olmağınız çox vacibdir.

Bilirsiniz, Azərbaycan müstəqil dövlət olandan sonra biz dünyəda olan bütün azərbaycanlıların qayğısını çəkirik. Ona görə də biz 31 dekabrı Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü elan etmişik. Keçmişdə belə olub ki, azərbaycanlılar dünyanın çox ölkələrinə səpələniblər. Təbii olaraq, bəzilər özləri gediblər, bəzilərini həyat məcbur edib, bəzilərini isə Sovet hakimiyyəti dövründə sürgün ediblər. İndi hərə bir yerdə özünə məskən tapıb, yaşayır. Çoxları özünə yaxşı həyat qurub, təhsil alıb, ailə qurublar. Bu, bizi çox sevindirir. Azərbaycanın Prezidentini kimi, mən dünyanın hər bir yerində yaşayan azərbaycanlıları soydaşlarımız və onlara görə özümü məsul, cavabdeh hesab edirəm. Doğrudur, mən bütün azərbaycanlıların hamısını əhatə edə bilmərəm. Amma azərbaycanlıların bir müstəqil ölkəsi, dövləti var, o da Azərbaycan Respublikasıdır.

Azərbaycanlılar Qazaxıstanda da, Özbəkistanda da, Amerikada da, İngiltərədə də yaşayırlar. Harada kimin üçün xoşdursa, orada özünə yer tapıbsa, yaşasın. Ancaq azərbaycanlılığın, dilini, dinini, adət-ənənələrini, öz əcadlarını, ulu babalarını, köklərini unutmasın. Bizim Azərbaycan millətinin bir balaca zəifliyi vardır. Bu zəiflik də odur ki, assimilyasiyaya tez düşür. Bizim millət assimilyasiyaya, necə deyərək, yatımlı bir millətdir. Bunun deməyə mənim osasım vardır. Çox sağ olun ki, siz belə deyilsiniz, amma belələri var. Bu məni narahat edir.

Hər bir yerdə yaşayan soydaşımız görəək bilsin, – yaşadığı yer, şüb-

həsis ki, onun vətənidir, amma ulu Vətəni, kökü, ata-babasının Vətəni Azərbaycandır. Ona görə də görəək o, Vətəni heç vaxt unutmasın və onunla yaşasın, Vətəninin həyatı ilə maraqlansın, onun qayğısına qalsın. Ölkəmiz, dövlətimiz möhkəmləndikcə, gücləndikcə, inkişaf etdikcə, imkənlərimiz artdıqca, biz Azərbaycandan kənarəda yaşayan soydaşlarımızla əlaqələri daha da genişləndirəcəyik və bu qayğıyı da, yardımı da artıracacağıq. Azərbaycan Respublikamızda yaşayan azərbaycanlıların vəziyyəti indi hələ ki, çox ağırdır.

Bilirsiniz ki, Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın bir hissəsi, 20 faizi işğal olunub. Deyirsiniz ki, burada vaxtilə Zəngiləndən köçmüş adamlar var. Təəssüf ki, Zəngilənə indi işğal altındadır. Vaxtilə Zəngiləndə yaşayanların əksəriyyəti indi orda-burda, bir qismi isə çadırlarda yaşayır. Eləcə də Ağdam, Dağlıq Qarabağ, Şuşa, Laçın, Qubadlı, Füzuli bələdir. Füzuli rayonu ərazisinin bir hissəsi öz nəzarətimizdədir, bir hissəsi işğal altındadır. 1988-ci ildə Ermənistandan 300 minə qədər azərbaycanlı öz yurdundan zorla çıxarıblar. Onlar indi Azərbaycanda ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Ümumiyyətlə, 1 milyondan çox azərbaycanlı qaçqın, köçkün vəziyyətindədir.

Bilirsiniz ki, müharibə Azərbaycana çox böyük zərər bəturub. Torpağımızın 20 faizi işğal altındadır, ələ bunun özü böyük zərərdir. Qaçqınların əksəriyyəti işsizdir. Yerindən-yurdundan zorla qovulmuş adam başqa yerdə necə iş tapar bilsin?

Hazırkı keçid dövründə Qazaxıstanda da bələdir – fabriklər, zavodlar, müəssisələr keçmişdəki kimi daimi işləmir. Onların bir çoxu dayanıb. Ona görə də işsizlər var. Bunlar hamısı Azərbaycandakı maddi, iqtisadi vəziyyəti gərginləşdirir.

Siz eşdirirsiniz, oxuyursunuz ki, Azərbaycan Respublikasının daxilində də sabitlik olmayıb. Mən parlamentə çıxışında da bunları dedim. Əgər Qazaxıstan televiziyası həmin çıxışı versə, yəqin baxacaqsınız. Mən universitetdəki çıxışında da bunlar haqqında danışıdım. İndi, şükürlər olsun ki, Azərbaycanda vəziyyət sabitdir.

Sevinirəm ki, Qazaxıstan bəzə dost, qardaş ölkədir. Qazax xalqı ilə Azərbaycan xalqı bir kökə mənsubdur. Biz bir kökdən olan millətlərik, babamız da birdir. Mən əl-Fəribə adına Universitetdə oldum. Əl-Fəribə həm azərbaycanlılara, həm qazaxlara, həm də özbəklərə məxsusdur. Dədə Qorqud da, Vaqif də, Füzuli də hamımıza məxsusdur.

Mən Qazaxıstanın həyatındakı müsbət dəyişikliklərə çox sevinirəm. Dünən də, bu gün də bunlar barədə danışmışam. Ancaq Qazaxıstanda nə müharibə, nə dövlət çevrilişinə həhd olubdur. Çox şükürlər ki, Qazaxıstanın rəhbərliyi son illər sabit olubdur. Mənim dostum Nursultan Nazarbayev 1989-cu ildən Qazaxıstanə rəhbər, Prezident seçilibdir. Ölkədə vəziyyət sabitdir.

Bilirsiniz ki, mən 1982-ci ilin sonunda Azərbaycanından Moskva'yə işə getdim, mənə oraya davət etdilər. Bakıya 1993-cü ildə qayıtdım. Mən on il

Bakıda olmadım. Amma on il müddətində Azərbaycanca rəhbərlik döfələrlə – birincisi, ikincisi, üçüncüsü, dördüncüsü, beşincisi – dəyişildi. Nəhayət, 1993-cü ildə xalq məni dəvət etdi.

Siz bilirsiniz ki, Moskvada öldüm son üç ildə məni çox təqib edirdilər, mənim aleyhəmə çox işlər aparırdılar. Mən gedib Naxçıvanda yaşadım. Naxçıvan blokada şəraitində olan bir yer idi. Moskvadan, Kremldən gedib orada çox ağır bir şəraitdə yaşayırdım.

1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi baş verdi. İqtidar da olan Xalq Cəbhəsi hakimiyyəti saxlaya bilmədi. Azərbaycan o vaxt da çalılırdı, parçalanırdı, qan tökülürdü. Xalq dəvət etdi, mən də gəldim. Mənim yenidən Bakıya qayıtmağımın indi dörd ili tamam olur. Biz bu dörd ildə Azərbaycanda sabitlik yarada bilməmişik. Düzdür, bu, asan olmayıb. Bilirsiniz ki, 1994-cü ilin oktyabrında, 1995-ci ilin martında da dövlət çevrilişi etmək istədilər. Biz bunların qarşısını aldıq. İndi vəziyyət sabitdir.

Ancaq eyni zamanda, respublikamız müstəqillik əldə edəndən sonra bir tərəfdən Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü, torpaqlarımızın bir qisminin işğal olunması, bir milyondan çox vətəndaşımızın qaçqın düşməsi, ikinci tərəfdən isə ölkənin daxilindəki çəkişmələr, vuruşmalar, hakimiyyət davası, qeyri-qanuni silahlı dəstərlər Azərbaycanda vəziyyəti çox gərginləşdirmişdi. Bunlar hamısı ölkənin iqtisadiyyatında vəziyyəti ağırlaşdırmışdı. Amma 1996–1997-ci illərdə işlər yaxşılaşıb, respublikada ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir.

Biz dünyanın bütün ölkələri ilə get-gedə sıx əlaqələr qururuq. Dünyanın bir çox ölkələrinə mənim səfərlərim olubdur. İndi də buraya gəlmişəm. Bir həftədən sonra mənim Özbəkistana, iyulun axırında Amerikaya rəsmi səfərlərim olacaqdır. Sonra Polşaya səfərə gedəcəyəm. Bizim ölkəmizə də gəlirlər, ziyarət edirlər. Məsələn, Nursultan Nazarbayev keçən ilin sentyabrında Azərbaycana gəlmişdi.

Beləliklə, Azərbaycanın vəziyyəti ilbəil yaxşılaşacaq və ölkəmizin hüduqlarından kənarında yaşayan soydaşlarımızla əlaqə də, onlara qaşığı göstərmək imkanları da artacaqdır. Biz bunları edəcəyik.

Siz çətinliklərə dözmüsünüz – sürgün olunmusunuz, komanditərən nəzarəti altında ağır şəraitdə yaşamsınız, – bunların hamısından çixmisiniz, təhsil almısınız, gözəl həyat qurmusunuz, cəmiyyətdə yer tutmusunuz, vəzifə almısınız, yaşayışınız var. Bu, böyük xoşbəxtlikdir. Bu, insanın dözümlülüyünün, daxili potensialının nə qədər böyük olduğunu göstərir. Məsələn, hələ 1930, 1937, 1938-ci illərdə sizin ailələrinizi sürgün edənə onların başına nə iş gətirdilər! Doğrudur, çox itkilər oldu, coxları tələf oldu, öldü. Bilirəm, sizin də qohum-əqrəbənizdən ölənlər-itanlər olubdur, itkiləriniz çoxdur. Millətimiz çox itkilər verir, amma xalq yaşayır və yaşayacaqdır.

İndi Qazaxıstanda 100 mindən artıq azərbaycanlı yaşayır. Bilirəm ki, bizim azərbaycanlılara başqa şeylərdə çatışmazlıq olsa da, nəsil artırmaqda çatışmazlıq yoxdur, – məşallah, milləti artırmaqda yaxşıdır. Yəqin,

bir-iki ildən sonra mən buraya yenidən gələndə deyəcəksiniz ki, artıq biz burada 200 min nəfərik. Ancaq mənim arzum odur ki, bir-birinizlə əlaqəniz olsun, bir-birinizə dəyacaq olasınız, kömək edəsiniz və Azərbaycanı qayğılarla yaşayasınız.

Bizimlə qonşu olan və bizə düşməncilik edən ermənilər bir-biri ilə çox sıx əlaqədədirlər. Harada erməni varsa, bir-birini müdafiə edir. Ermənilər hər yerdə yaşadıkları ölkənin işlərinə təsir edirlər. Fransada 400 min erməni var. Ölkənin əhalisi 65 milyondur. Təsəvvür edin, oradakı 400 min erməni Fransanın siyasətinə təsir edirlər. Onların Amerikada da, Moskvanın özündə də çox böyük təsirləri vardır. Mən hesab etmirəm ki, biz hansı millətləşə bu məsələdə yarışa girməliyik, yox. Sadəcə, millətimizin, Azərbaycan xalqının özünəməxsus xüsusiyyətlərini, keyfiyyətlərini inkişaf etdirməliyik, yaşatmalıyıq və bir-birimizə həyan, dəyək olmalıyıq, kömək etməliyik. Siz Azərbaycana sıx əlaqə saxlayın.

Biz Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü ilə əlaqədar məsələni həll etməyə çalışırıq. Atəşi üç ildir ki, dondurmuşuq. Atəş yoxdur, ancaq torpaqlarımız azad olmayıb. Biz müharibənin bir daha başlanmasını istəmirik. Müharibə çox itkilər, dağıntılar verdi. Biz bu münasibəti silh yolu ilə həll edəcəyik. Torpaqlarımızın bir metrini də başqa ölkəyə verə bilmərik. Azərbaycanın bütün torpaqları azad olacaqdır, ölkəmizin orazi bütövlüyü təmin ediləcəkdir. Azərbaycanın müstəqilliyi daimi olacaqdır, qorunacaqdır, saxlanılacaqdır.

Burada bizə çox böyük hörmət, ehtiram göstərirlər. Qazaxıstanla Azərbaycan arasında bir çox sənədlər imzalanıb. Biz dünən 17 müqavilə imzalamışıq. Əlaqələrimiz daha da inkişaf edəcəkdir.

Azərbaycana gəlin, ölkəmizlə əlaqəni unutmayın. Biz də çalışacağıq ki, sizinlə, cəmiyyətinizlə əlaqələri daha da inkişaf etdirək. Yaxın zamanlarda burada Azərbaycanın səfirliyi açılacaqdır. Mən bu səfirliyin açılması haqqında qərar vermişəm, ancaq gərəkdir səfir təyin edək. Yəqin bu günlərdə səfəri müəyyən edib təyin edəcəyəm. Ondan sonra səfir burada işləyəcək, siz də onun başına yığışarsınız, kömək edərsiniz. Sizin mədəniyyət mərkəzinizdən başqa, burada dövlətimizi təmsil edən bir səfirlik olacaqdır, onun ətrafına toplaşarsınız, işləyirsiniz. Mənə başqa sözlünüz var? Sağ olun.

Görüşün sonunda qazax jurnalistinin sualına cavab:

Mən burada azərbaycanlılara göstərilən münasibətdən razıyam. Onların əksəriyyəti qazax dilini yaxşı bilir. Bu onu göstərir ki, onlar yerli sakinlərlə qaynaşmışlar, bu cəmiyyətin təmihüquqlu üzvləri. Qazaxıstan vətəndaşlarıdır. Bu, çox xoşdur, mən çox məmnunam. Hesab edirəm ki, onlar Qazaxıstandakı Azərbaycan diasporuna, Qazaxıstan dövlətinə, Qazaxıstan cəmiyyətinə həmişə dəyək olacaqlar, onlar Qazaxıstan Respublikasının şərəfli vətəndaşları olacaqlar.

**QAZAXISTAN MƏRKƏZİ TARİX
MUZEYİNİN EKSPONATLARI İLƏ
TANIŞ OLDUQDAN SONRA FƏ-
Rİ QONAQLAR KİTABINA
HEYDƏR ƏLİYEVİN
HÜRƏK SÖZLƏRİ:**

"Mən Qazaxistan Mərkəzi Tarix Muzeyinin eksponatları ilə dərin hörmət hissi ilə tanış oldum. Onlar qazax xalqının zəngin, özünəxas mədəniyyətini, xalq ənənələrini, adətlərini inandırıcı surətdə nümayiş etdirir, qazax xalqının çoxəsrlik tarixi haqqında geniş təəvvür yaradır. Qazax xalqının zəngin keçmişi, lakin daha gözəl gələcəyi var. Muzeyin işçilərinə onların elm tədqiqat işində uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV,
*Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti.*
11 iyun 1997-ci il.

**QAZAXISTANIN İŞGÜZAR
DAİRƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏ-
Rİ İLƏ GÖRÜŞDƏ
HEYDƏR ƏLİYEVİN ÇIXIŞI**

11 iyun 1997-ci il.

Hörmətli xanımlar və cənablar, hörmətli dostlar!

Mənim Qazaxıstanla rəsmi səfərim sona çatır və bu, yekun görüşümdür.

Dünən və bu gün biz Qazaxistan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, xalqlarımız və ölkələrimiz arasında dostluğun möhkəmlənməsi ilə bağlı səmərəli iş apar-

dıq. Mən Qazaxıstanı tezliklə tərk edəcəyəm və buna görə də fürsətdən istifadə edərək yenə də demək istəyirəm ki, səfərdən, onun məzmunundan, yekunlarından və imzalanmış sənədlərdən son dərcə razıyam. Hesab edirəm ki, Qazaxistan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayevin ötən il sentyabrın 16-17-də Azərbaycana ilk rəsmi dövlət səfəri kimi, bu səfər də Qazaxistan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərdə yeni səhifə, yeni mərhələ açır.

Ötən ilin sentyabrında Bakıda və dünən burada, Almatıda üst-üstə 30-dək hökumətlərə, dövlətlərə, sənəd imzalanmışdır. Bunlar son dərcə böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu sənəd iki müstəqil dövlətin – Qazaxıstanın və Azərbaycanın intensiv əməkdaşlığının bünövrəsini qoymuş, əməkdaşlığımız üçün yaxşı normativ-hüquqi bazadır, onun geniş bir proqramdır. Belə hesab edirəm ki, sazişlərdə, sənədlərdə, memorandumlarda təsbit olunmuş nə varsa, hamısını həyata keçirmək üçün bu sənədlər əsasında həm Qazaxıstanda, həm də Azərbaycanda müvafiq əməli tədbirlər görülməlidir.

Dünən biz Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın daha da dərinləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi haqqında çox mühüm sənəd imzaladıq. Bu sənəd dərin mənaya, dərin məzmunla malikdir, münasibətlərimizin tərəfdaşlıq xarakterini, Qazaxıstanın və Azərbaycanın strateji tərəfdaşlığının xarakterini müəyyənləşdirir.

Biz Qazaxıstanda və Azərbaycan-

da neftin hasilatı və Xəzər dənizindən istifadə edərək neft və qazın beynəlxalq bazarlara nəql olunması haqqında memorandum imzaladıq. Bu sənəd istər Xəzər dənizi hövzəsində, istərsə də bütövlükdə neft və qaz sənayesi sahəsində Qazaxıstanla Azərbaycan arasında gələcək əməkdaşlıq üçün çox yaxşı bünövrə qoyur.

Məlumdur ki, Qazaxıstanda mineral maddələrin böyük ehtiyatları, o cümlədən neft və qazın olduqca böyük ehtiyatları var. Xəzər dənizi hövzəsində karbohidrogen xammalının ehtiyatları olduqca böyükdür. Azərbaycanda, o cümlədən Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda böyük neft və qaz ehtiyatları var.

Sizə məlumdur ki, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı üç yatağın – "Azəri", "Çıraq" yataqlarının və "Günəşli" yatağının dərin hissəsinin birgə işlənməsi haqqında 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan dünyanın on bir transmilli neft şirkəti ilə ilk iri kontrakt imzalanmışdır. Deyə bilərəm ki, bu kontrakt əməli surətdə həyata keçirilir. Cari ilin payızında biz ilk istismar quyusundan neft çıxarılacağını gözləyirik və beləliklə, kontraktın əməli surətdə həyata keçirilməsi mərhələsindəyik. Qazıma işləri göstərir ki, bu yataqlarda neft ehtiyatları güman edildiyindən xeyli çoxdur.

Bundan sonra transmilli neft şirkətləri ilə daha dörd kontrakt imzalanmışdır və onlar da əməli surətdə həyata keçirilmək mərhələsindədir.

Planlarımızda daha bir neçə kontrakt var. Dediym kimi, Amerikanın "Şevron" şirkətinin nümayəndələri buradadırlar. Hesab edirəm ki,

bu şirkət Xəzər dənizi vasitəsilə Qazaxıstanla Azərbaycan arasında birləşdirici pillə kimi indi çox mühüm rol oynayır. Bu və digər şirkətlər neft kontraktlarına dair təkliflərə müraçiat etmişlər.

Birinci kontraktla uyğun olaraq biz neftin Rusiya ərazisi ilə Qara dəniz sahilindəki Novorossiysk limanına nəql edilməsi üçün artıq öz ərazimizdə neft kəməri çəkməmişik. Proqrama görə, ilkin neftin ixracı üçün ikinci neft kəməri çəkmək nəzərdə tutulur. Bu boru kəməri Gürcüstan ərazisindən keçib Qara dənizə Supsa limanına gələcəkdir. Dediym kimi, bizim ərazimizdə ilk neft kəməri çəkilmişdir. Rusiya ərazisində də belə kəmərlər var. Lakin onun müəyyən dərəcədə yenidən qurulması və təzəllənməsi tələb edilir. Onlar bu işlə məşğul oldular. Ancaq Rusiya Azərbaycandan nefti, biza söz verdikləri kimi, ilin ortalarında qəbul etməyə həlalik hazır deyildir. Biz bir neçə ay bundan əvvəl "Transneft"lə və Rusiya hökuməti ilə danışıqlar apardıq. Onlar nefti həmin boru kəməri ilə Qara dənizə ixrac etmək üçün oktyabrda hazır olacaqlarına söz verdilər.

Lakin böyük boru kəməri çəkmək də nəzərdə tutulur. Bu, 1994-cü ilin sentyabrında ilk kontrakt imzalanmış olan konsorsiumun planlarına və proqramına daxildir. Azərbaycan neft şirkəti və konsorsiuma daxil olan şirkətlər tərəfindən çıxarılaçaq neft beynəlxalq bazarlara, planlarımızda görə, Türkiyənin Aralıq dənizi sahilindəki Ceyhan limanına həmin boru kəməri ilə daşınacaqdır. Hazırda "Şevron-Tengiz" şirkəti Azərbaycan Neft Şir-

kəti ilə əməkdaşlıq edir. Onlar neftin Xəzər dənizi, Azərbaycan vasitəsilə Qara dəniz limanına nəql olunmasına kömək göstərmək xahişi ilə müraciət etmişlər və biz razılıq vermişik. Düən burada bildirildi ki, biz Tengizdən 200 min ton nefti öz terminalımızda qəbul edib Gürcüstan ərazisi ilə Qara dəniz limanına göndərmişik. Beləliklə, Qazaxıstan neftinin Xəzər dənizi vasitəsilə, Azərbaycan, Gürcüstan ərazisi ilə Qara dənizə nəql edilməsi üçün ilk kanal yaradılmışdır.

Düən biz, Qazaxıstan və Azərbaycan prezidentləri Qazaxıstan neftinin Xəzər dənizindəki, Azərbaycan və Gürcüstan ərazisi ilə Türkiyəyə, – Aralıq dənizi limanı nəzərdə tutulur, – dünya bazarlarına nəql olunması üçün xüsusi neft kəməri çəkmək haqqında memorandum imzaladıq. Bunu çox mühüm addım bilirəm və bu sənədin həyata keçirilməsinə bacardığıca tez bir zamanda başlamaq lazımdır. Belə ki, düən Tengizdə neft hasilatının perspektivləri barədə məlumat aldım və öyrəndim ki, burada neft 2005-ci ilədək, bəlkə də, bundan tez çıxarılmğa başlanacaqdır. Odur ki, neftin beynəlxalq bazarlara daşınması ilə əlaqədar çox müəkkəb vəziyyət yarana bilər. İstifadə etdiyiniz neft kəməri, – gərək ki, siz onu Şimali Qafqaz kəməri adlandırırırsınız, – sizə, əlbəttə, bundan sonra da xidmət edəcəkdir. Lakin Qazaxıstan neft sənayesi nümayəndələrinin məlumatından mənə aydın oldu ki, bu boru kəməri qəzəlonlan neftin hamısını nəql etmək iqtidarında deyildir. Buna görə də bu yeni neft kəmərinin çəkilməsi, zənnimcə, birinci dərəcəli əhəmiyyətə

malik vəzifəyə çevrilir. Biz öz tərəfindən öz imkanlarımızla, terminallarımızla, nəqliyyat vasitələrimizlə bu işə hazırıq, kömək və əməkdaşlıq edirik, bundan sonra da əməkdaşlıq edəcəyik.

Belə düşünürəm ki, Xəzər hövzəsində və onun ətrafında Qazaxıstanla Azərbaycan arasında əməkdaşlığın, ümumiyyətlə, böyük perspektivi var və elə biz Prezident Nursultan Nazarbayevlə yekdil fikirdəyik ki, biz bu perspektiv üzərində yaxşıca işləməliyik.

Bizdə quruda böyük ehtiyatları, böyük perspektivi olan çoxlu yataq var. Bəzi şirkətlər qurudakı köhnə yataqlarda artıq işləyirlər, bəziləri bizə bu məsələ ilə əlaqədar müraciət edirlər. Biz bu işi aparırıq və aparacağıq. Məncə, bu sahənin də böyük perspektivi var.

O ki qaldı iqtisadiyyatın digər sahələrinə, bildiyiniz kimi, Azərbaycan iqtisadiyyatı çoxtərəfli, çoxsahəlidir. İndi biz özələşdirmə mərhələsindəyik. Ötən illərdə respublikamızın daxilində bəzi hallarla, habelə, bildiyiniz kimi, 1988-ci ildən başlayaraq Azərbaycanın Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalması və 1994-cü ilədək hərbi əməliyyatların getməsi, Azərbaycan ərazisinin 20 faizini erməni silahlı birləşmələrinin işğal etməsi, bu işğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan çox vətəndaşımızın qovulub didərgin salınması, onların Azərbaycanda müxtəlif bölgələrdə ağır şəraitdə, əksəriyyətinin isə çadırlarda yaşaması ilə əlaqədar əvvəlki illərdə bizdə islahatların aparılması prosesi bir qədər ləngimşdir. Ancaq

İndi bu islahatlar fəal həyata keçirilir və deməliyəm ki, öz faydasını verir. Məsələn, 1989-cu ildən başlayaraq, Azərbaycanda istehsalın səviyyəsi aşağı düşmüş, iqtisadiyyatda tənəzlül yaranmışdır. 1996-cı ildə biz istehsalın azalmasının qarşısını almağa və müsbət dəyişikliklər, müəyyən dərəcədə artım əldə edilməsinə nail olmuşuq. Keçən il bizdə daxili ümumi məhsul bir qədər artmışdır. Biz sənaye məhsulu istehsalının azalmasına yol verməməyə müvəffəq olmuşuq, kənd təsərrüfatında istehsalın səviyyəsinin aşağı düşməsinin qarşısını alaraq 3 faiz artım əldə olunmasını təmin etmişik.

Cari ilin ötən aylarında bu göstəricilər daha yüksək olmuşdur, yəni biz daxili ümumi məhsulu, sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalını xeyli artırmışuq. Keçən il xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi 30 faiz artmışdır. Xarici iqtisadi fəaliyyəti liberallaşdırmaq üçün çoxlu tədbir görülmüş, islahatlar aparılmışdır. Biz respublikanın maliyyə məsələləri ilə fəal məşğul oluruq, məsələn, 1994-cü ildə inflyasiyanın səviyyəsi il ərzində 1700 faizə çatmışdı. Biz onu aşağı salıb ödəniş minimum səviyyəyə endirməyə müvəffəq olduq. Bu ilin ötən aylarında bizdə inflyasiya əslində yox dərəcəsində idi. Milli valyutamızın – manatın mübadilə məzənəsi sabitdir. Bu sabitlik son iki ildə qalmaqdadır. Son bir ildə manatın dəyəri dollara nisbətə təxminən 10 faiz qalmışdır. Bizdə maliyyə, bank fəaliyyəti, valyuta mübadiləsi sahəsində sərbəstlik, sahibkarlıq sahəsində sərbəstlik, xarici sərmaiyələr üçün sərbəstlik var.

Əlbəttə, respublikamızın miqyası Qazaxıstanın miqyası kimi geniş deyil və sizin ölkənizdəki qədr ehtiyatlarımız yoxdur. Buna baxmayaraq, məsələn, Qərbin ABŞ, Böyük Britaniya, Norveç, Fransa, Almaniya kimi aparıcı ölkələrinin hər biri Azərbaycanda 50–70 ofisə malikdir. Bizdə neft və qaz hasilatına dair kontraktın həyata keçirilməsi prosesinə nəinki neft sənayesi ilə bilavasitə məşğul olan şirkətlər, həm də bir çox digərləri cəlb edilmişlər. Onlar neft kəmərlərinin inşasına, başqa sahələrə cəlb olunmuşlar. Ona görə də xarici sərmaiyələr Azərbaycana yönəldilir, amma bu, bəlkə də, bizim istədiyimiz qədər deyildir. Respublikamızda özəlləşdirmə gedir. Lakin, əlbəttə, Qazaxıstandakı kimi mərhələdə deyildir. Buna baxmayaraq, özəlləşdirmə uğurla həyata keçirilir.

Biz kənd təsərrüfatı sahəsində əsaslı tədbirlər görürük, torpaq islahatı haqqında qanun qəbul etmişik. Bu qanunda kənd təsərrüfatı əkinləri üçün ayrılmuş bütün torpaqların xüsusi mülkiyyətə verilməsi, özü də torpağı satmaq, vermək və satın almaq hüququ ilə verilməsi nəzərdə tutulur. İndi həmin qanun fəal həyata keçirilir və deməliyəm ki, kəndlilər bu qanun və onun əməli surətdə yerinə yetirilməsini böyük ruh yüksəkliyi ilə, razılıqla qarşılayırlar. Zənnimcə, bizdə özələşdirmə 1999-cu ildə sona çatdırılacaqdır, lakin bu prosesdə başlıca iş, görürün, 1997-ci və 1998-ci illərdə olacaqdır.

Biz ənənəli sərmaiyədarlara həmçinin təklif edirik ki, müəssisələrini öz idarələri altına götürsünlər. Bu

baxımdan Qazaxıstan çox irəli getmişdir və Prezident Nursultan Nazarbayevlə söhbətimizdən öyrəndiyimə görə, böyük nəticələr qazanmışdır. Bizdə də belə misallar var, doğrudur, onlar Qazaxıstanda olduğu kimi bu cür böyük miqyasda deyildir.

Respublikamız xarici sərmayələr üçün, bütövlükdə sahibkarlıq üçün, o cümlədən əcnəbi sahibkarların fəaliyyəti üçün açıqdır. Biz tam bazar iqtisadiyyatı programını bütün bazar qanunlarına müvafiq surətdə həyata keçiririk. Bizim qanunlar bazar islahatlarını həyata keçirməyə, xarici sərmayələri cəlb etməyə imkan verir. Olmayan qanunlar isə cari il ərzində qəbul ediləcəkdir. İndi ölkəmizdə qanunyaradıcılıq fəaliyyəti genişlənməmişdir.

Biz pensiya işində, sosial səhədə də islahatlar aparırıq. Məsələn, bütün güzəştləri ləğv etmişik, hərçənd burada bizim üçün çətinliklər var, çünki sakinlərimizin bir milyonundan çoxu qaçqındır və onlar yaşayış sahəsinə malik deyildirlər, çadırlarda yaşayırlar və əksəriyyəti də işsizdir. Buna baxmayaraq, biz bu tədbirlərə razılıq verməmişik və onları həyata keçiririk ki, ölkəmizdə mikroiqtişadi, makroiqtisadi proseslər tamamilə həyata keçirilsin, islahatlar bütövlükdə inkişafını tapsın.

Ümumiyyətlə, demək istədiyim bunlardan ibarətdir. Əlbəttə, sizin verəcəyiniz informasiyaya daha çox ümid bəsləyirəm, axı sizin təcrübəniz Azərbaycanda toplanmış təcrübədən daha çoxdur. Siz artıq çox işlər görmüşsünüz, zənnimcə, yaxşı nəticələrə maliksiniz. Əlbəttə, siz səhvlərdən, qüsurlardan da, – əgər bunlar varsa,

– söhbət açma bilirsiniz ki, biz onlara yol verməyək. Sözlün qısa, mən bu görüşdən daha çox məlumat, sizdən təkliflər, bizim üçün, Azərbaycan üçün dəyərli tövsiyələr, başlıca isə Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında iqtisadi əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsinə və genişləndirilməsinə yönəldilmiş təkliflər gözləyirəm. Onu nəzərdə tuturam ki, söhbət, əsasən və başlıca olaraq özəl sektordən gedir.

Diqqətinizə görə sağ olun.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN
ƏL-FƏRƏBİ ADINA QAZAX MİLLİ
DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN
FƏXRİ DOKTORU DİPLOMU TƏQ-
DİM EDİLMƏSİ MƏRƏSİMİNDƏ
HEYDƏR ƏLİYEVİN NİTQİ**

11 iyun 1997-ci il.

Hörmətli Prezident Nursultan Abişoğlu Nazarbayev!

Qazax Milli Universitetinin hörmətli rektorları, möhtərəm professorlar, müallimlər, tələbələr!

Mən sizin hamınızı Azərbaycan xalqı adından salamlayıram və sizə, sizin simanızda bütün Qazaxıstan ziyalılarına, bütün Qazaxıstan gənclərinə Azərbaycan xalqının ən xoş arzularını yetirirəm.

Mən Qazax Dövlət Universitetinin elm şurasına mənə göstərilən şərəfə görə, mənə universitetin fəxri professoru adı verilməsinə görə və fəxri professor diplomu təqdim olunması ilə əlaqədar, hörmətli rektor, deyəyiniz samimi sözlərə görə təşəkkür edirəm. Mən bunu Azərbaycan xalqına, Azərbaycan Respublikasına, Azər-

baycan ziyalılarına, Azərbaycan gənclərinə dostluq və hörmət hisslərinin ifadəsi kimi qiymətləndirirəm. Əminəm ki, bu fakt qazax və Azərbaycan xalqları arasında, ölkələrimiz, dövlətlərimiz arasında dostluq münasibətlərinin daha da möhkəmlənib genişlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Bu universitetin professoru olan Prezident Nursultan Nazarbayev burada mənimlə birlikdə olmasına görə və deyəcəklərimi dinləmək, sizinlə görüşmək imkanına görə ona təşəkkürümü bildirirəm.

Siz bilirsiniz ki, Qazaxıstan Prezidentinin dəvəti ilə mən dünəndən bəri burada, Qazaxıstanda, Almatıda rəsmi səfərdəyəm. Qazaxıstan Prezidenti, hörmətli Nursultan Nazarbayev mənim dəvətimlə ötən ilin sentyabrında Azərbaycanda olmuşdur. Xalqlarımız çoxasrlıq dostluq, qarşılıqlı fəaliyyət, əməkdaşlıq tarixinə malikdirlər. Sizin universitet Şərqlin böyük müfəkkiri Əl-Fərabinin adını daşıyır. Əl-Fərabəni eyni dərəcədə həm qazax xalqına, həm də Azərbaycanda xalqına və bütün türk xalqlarına məxsusdur. Məhz bu ad və bir çox digər adlar tarixən bunun rəmzi olmuşdur ki, biz eyni köklərə mənsubuq, taleyimiz birdir, tariximiz birdir, dilimiz birdir, dinimiz birdir, adət və ənənələrimiz, mənavi və əxlaqi-etik dəyərlərimiz də birdir, eynidir, oxşardır.

Bütün bunlar ələ bir etibarlı əsas, ələ bir möhkəm bünövrədir ki, qazax və Azərbaycan xalqları arasında dostluq onların üzərində dayanır. Dahi əcdadlarımız – Əl-Fərabəni də, Dədə Qorqudu da, Alпамış da, Manas da, Nizami, Fizuli, Nəsimi, Koroğlu da

bizi həmişə birləşdirmişlər və öz yaradıcılığı, öz hünərləri ilə xalqlarımızı sivilizasiyaya, tərəqqiyə, azadlığa, müstəqilliyə səsləmişlər. Xalqlarımızın fəxr edəcəkləri bax bu zəngin keçmişimiz indi yeni mərhələdə əməkdaşlığımız üçün zəmindir.

Mən burada, Qazax Dövlət Universitetində olduğum bir vaxtda tarixi keçmişimizə, milli ənənələrimizə, milli adətlərimizə, əcdadlarımızın yaratdıqları misilsiz və əvəzsiz sərvətlərə din ehtiram hissi ifadə etmək istəyirəm. Biz fəxr edə bilərik ki, Şərqlə müsəlman sivilizasiyası, türk sivilizasiyası dünya sivilizasiyasını zənginləşdirmişdir. Biz fəxr edə bilərik ki, onların varisləri bu gün də dünya birliyində layiqli yer tuturlar. İndi, həyatımızın yeni mərhələsində biz təmaslarımızı və əlaqələrimizi, əməkdaşlığımızı fəallaşdırmaq üçün tədbirlər görürük. Prezident Nursultan Nazarbayevin 1996-cı ilin sentyabrında Azərbaycana səfəri bunun təməlini qoydu. Mənim buraya səfərim birlikdə başladığımız o böyük işin davamıdır.

Mən dünəndən burada olduğuma son dərcə şadam. Mən əhatə olunduğumuz dostluq, yoldaşlıq, samimilik şəraitində son dərcə məmnunam. Bizə göstərdiyiniz qonaqpərvərliyə görə, dostluq hisslərinə görə mən Prezident Nursultan Nazarbayevə və Qazaxıstandakı, Almatıdakı bütün qarşıdaşlarımız, dostlarımızı minnətdaram. Çox sağ olun.

Sizi əmin edirəm ki, universitetinizin professoru kimi yüksək adla bağlı olmaq üçün bütün fəaliyyətimlə və həyatımla çalışacağam. Ancaq ey-

ni zamanda hesab edirəm ki, bu, Qazaxistan və Azərbaycan universitetləri arasında, 1919-cu ildə yaradılmış Bakı Dövlət Universiteti ilə hazırda olduğum Qazax Milli Universiteti arasında gələcək əməkdaşlığa doğru daha bir addıma çevriləcəkdir.

Bilirsinizmi, bizim nümayəndə heyətinə Bakı Dövlət Universitetinin – Azərbaycanın baş universitetinin rektoru da daxildir və zənnimə, sizin gələcək əməkdaşlıq və əlaqələri daha da möhkəmlətmək məsələlərini müzakirə etmək imkanımız olacaqdır. Universitetlərimizin yaşaması və gələcəyimizə ali təhsil alma üçün, ziyalılarımızın öz yaradıcılıq imkanlarından, elmin, təhsilin, xalqlarımızın mənəvi həyatının daha da inkişaf etməsindən ötrü yaradıcılıq potensialından istifadə edə bilməsi üçün ən başlıcası bizim malik olduğumuz müstəqillikdir – Qazaxistanın müstəqilliyidir, Azərbaycanın müstəqilliyidir.

Bu günlərdə Qazaxistanın həyatı ilə və burada, Qazaxistanda işləməyə yaxından tanış olarkən biz dönə-dönə yəqin edirik ki, qazax xalqı müstəqillik illərində çox böyük yol keçmişdir. Qazaxistan dünyanın böyük ölkələrindən biridir, Asiyanın ən böyük ölkələrindən biridir, çox geniş məkana, olduqca zəngin yeraltı və yerüstü sərvətlərə, vasitələrə, böyük iqtisadi potensiala, gözəl insanlara, mahir kadrlara malik ölkədir. Dövlət müstəqilliyi şəraitində Qazaxistanın bütün bu imkanları daha yüksək sürətlə inkişaf etmişdir və Qazaxistan bu gün də gözəldir və onun gələcəyi də, şübhəsiz, gözəldir.

Dünya imzaladığımız sənədlər və

keçən il Bakıda imzalanmış sənədlər ölkələrimiz arasında bütün sahələrdə, o cümlədən də elm sahəsində, təhsil sahəsində, mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq üçün yaxşı zəmin yaratmışdır. Əlbəttə, burada bizim ümumi cəhətlərimiz olduqca çoxdur, oxşar cəhətlərimiz olduqca çoxdur və biz bir-birimizə çox faydalı ola bilərik. İndi biz neft və qaz sənayesi sahəsində geniş, çox səmərəli əməkdaşlıq üçün böyük imkanlara maliklik və Xəzər dənizinin sərvətlərindən intensiv istifadə etmək üçün, Qazaxistan və Azərbaycan nefti və qazının hasilatı üçün, beynəlxalq bazarlara daşınması üçün sayələrimizi birləşdiririk. Bunlar mühüm planlardır, mühüm tədbirlərdir. Mən də əminəm ki, onlar həyata keçiriləcəkdir.

Ləkin eyni zamanda iqtisadiyyatın və sosial həyatın bütün sahələrində Qazaxistanın və Azərbaycanın malik olduğu sərvətlərdən istifadə etmək üçün alimlərimizin, ali təhsilimizin, gənclərimizin geniş potensialı var. Şübhə yoxdur ki, biz məhz belə böyük xərçəqlərin və böyük hadisələrin ərəfəsindəyik.

Bu gün səhər mən Qazaxistanın müstəqillik abidəsini ziyarət etdim. Mən bu abidəyə olduqca böyük ehtiram hissi ilə təzim etdim və öz xalqının müstəqilliyi, azadlığı, səadəti yolunda əsrələr boyu mübarizə aparmış qazax xalqının bütün görkəmli oğulları qarşısında baş aydım.

Nəhayət, bir çox əsrlərdən sonra Qazaxistan da, Azərbaycan da bu müstəqilliyi qazandı. Müstəqillikdən əvvəlki son dövr, yəni müstəqilliyə aparan yol da asan yox, çox mürəkkəb

və çətin olmuşdur. Bizim respublikalarımız Sovetlər İttifaqının tərkibində idilər. Mən bu gün deməliyəm ki, Sovetlər İttifaqının tərkibində Qazaxistan və Azərbaycan iqtisadiyyatda da, elmdə də, mədəniyyətdə də, təhsildə də böyük inkişaf yolu keçmişlər. Bu illər, onilliklər ərzində biz çox şey əldə etmişik. Ancaq ən başlıcası – azadlığımız, müstəqilliyimiz yox idi. Öz potensialımızı tam şəkildə reallaşdırmaq, hər şey haqqında istədiyimizi açıq demək imkanımız yox idi. İndi bunları aradan qaldırmışdıq. Ona görə də keçmişdə nə olmuşdursa, onu lazımcına qiymətləndirmək, eyni zamanda mənfəi cəhətləri, bizim üçün məqbul olmayanları da demək lazımdır.

Hörmətli rektor bizim birgə işlədiyimiz illəri, mənim SSRİ Nazirlər Soveti Sədri'nin birinci müavini, Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü kimi Moskvada çalışdığımız illəri xatırladı. Mən həmin vəzifələrdə digər sahələrlə yanaşı, ali və orta təhsilə, bütün təhsil sistemində də rəhbərlik edirdim. O, düzgün xatırladı, buna görə ona minnətdaram – haqiqətən, o zaman orta təhsil sahəsində, ali təhsil sahəsində islahatlar aparmaq, ali təhsilin maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək üçün, gənclərimizin biliklərə yiyələnməsinə tam imkan yaratmaq üçün çox say göstərilmişdir.

Bəli, çox iş görülmüş, çoxlu qərarlar qəbul olunmuşdu. Ancaq təəssüf ki, bu qərarların heç də hamısı yerinə yetirilmədi. Ləkin bunlar keçmişdə olmuşdur. İndi təəssüflənmək, yada salmaq ki, daha Sovetlər İttifaqı yoxdur – bunu heç kəs etməməlidir, görək deyildir. Biz məmnun qalmalı-

yıq ki, Sovetlər İttifaqı dağıldı, müstəqillik qazandıq və öz taleyimizin, öz imkanlarımızın sahibi ola bilmişik. Axı təəvvür edin, siz o vaxt ali təhsil naziri idiniz, amma bir çox məsələləri Moskvanın icazəsi olmadan həll edə bilmirdiniz, düzdürmü? İndi siz sərbəstsizsiniz, bu məsələləri özünüz həll edirsiniz. Hətta prezident də sizə sərbəstlik vermişdir, indicə dediyiniz kimi, təklif etmişdir ki, məsələlərinizi özünüz həll edəsiniz.

Ona görə də nə baş vermişdirsə, bu, tarixi zərurətdir, Sovetlər İttifaqının dağılması labüdü idi. Nə yaxşı ki, belə oldu, əks təqdirdə biz bu müstəqilliyi qazana bilməzdik. Biz Azərbaycanda belə hesab edirik ki, bu müstəqilliyi qorumaq, onun qədriyi bilməli, onu möhkəmləndirməli və onun itirilməsinə heç vaxt yol verməməliyik. Bundan sonra bir heç vaxt hansısa bir dövlətin tərkibində ola bilmərik. İndən belə heç vaxt razılaşa bilmərik ki, əvvəlki quruluş, əvvəlki sistem, keçmiş ittifaq hansısa formada borpa edilsin.

Bəli, bizim əcdadlarımız, haqiqətən, azadlıq, müstəqillik, ədalət uğrunda mübarizə aparmışlar, bəzən qəbil gəlmişlər, əlbəttə, bəzən məğlubiyyətə də uğramışlar, böyük çətinliklərdən keçmişlər. 80-ci illərdə isə Sovetlər İttifaqında mürəkkəb sosial-siyasi proseslər, iqtisadi proseslər gedəndə bir çox respublikalarda, o cümlədən Qazaxistanda da milli azadlıq və milli müstəqillik haqqında əhval-ruhiyyələr yaranı. Bunu görən, daha çox hiss edən Mərkəz, Sovet hökumətinin, Sovetlər İttifaqının, Kommunist Partiyasının rəhbərliyi buna yol vermə-

mək, boğmaq üçün tədbirlər görürdü. Mən bunların hamısının şahidi olmuşam. Həmin tədbirlər milli siyasətdə çox ciddi səhvlərə, nöqsanlara, təhriflərə, kədr siyasətində səhvlərə, nöqsanlara səbəb oldu.

Biz bunu Azərbaycanın taleyində hiss etmişik. Siz bilirsiniz ki, Azərbaycanın kiçik bir muxtar vilayəti olan Dağlıq Qarabağı qoparıb Ermənistanla birləşdirmək məqsədilə 1988-ci ildə qonşu Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı təcavüz başlanmışdır. Bunun nə kimi ağır nəticələrə gətirib çıxardığını indi bütün dünya bilir. Halbuki həm Azərbaycan, həm də Ermənistan vahid Sovet İttifaqının tərkibinə daxil olduqları, bərabər hüquqlu sovet respublikaları olduqları dövrdə Sovet İttifaqının, Kommunist Partiyasının rəhbərliyi bu münafişənin daha da genişlənməsinə yol verməmək, onun qarşısını almaq, qardaş qırğını törədilməsinə şərait yaratmaq üçün tam imkana malik idi. Lakin onlar bunun nəinki qarşısını almədılar, əksinə, buna yol verdilər. Elə Mixail Qorbaçovun özü də buna yol verdi. Bu, faciəyə gətirib çıxardı, ona gətirib çıxardı ki, sonralar müxtəlif hallara görə, müxtəlif səbəblərə görə bu təcavüz öz miqyaslarına görə genişləndi. Nəticədə Azərbaycan ərazisinin 20 faizi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olundu. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyon azərbaycanlı sakın öz yaşayış yerlərindən qovulub didərgin salındı, əsrlər boyu yığb yaratdıqları hər şeyi itirdi. İşğal olunmuş torpaqlar dağıdıldı, yağmalandı, qarət edilir. Bu bir milyon adam çox ağır şəraitdə, əksəriyyəti də çə-

dirlərdə yaşayır.

Görün, o dövrün səhvləri, xətaləri nəyə gətirib çıxarmışdır. Yaxud görtürək Azərbaycanda 1990-cı ilin yanvar hadisələrini. O vaxt Sovet İttifaqı rəhbərliyinin Azərbaycan xalqına qarşı, Azərbaycan Respublikasına qarşı ədalətsizliyi əleyhinə xalqın etirazı Bakı şəhərində sovet ordusu qoşunlarının iri kontingenti ilə yatırıldı, qan töküldü, çoxlu adam həlak oldu, Gənclər, qadınlar, uşaqlar, qocalar Sovet qoşunlarının Azərbaycan xalqına qarşı bu hərbi təcavüzünün qurbanları oldular. Biz bunların hamısını görüb yaşadıq. Bu, Azərbaycan xalqının bədənində, qəlbində sağalmaz yarıdır və eyni zamanda bizi dərs oldu ki, gərək öz müstəqilliyini əziz tutasan, onun qədr-qiyəmətinə biləsən.

Qazaxıstan da bu cür faktlarla, bu cür hadisələrlə qarşılaşdı. Başabələ yənidən qurmanın başlandığı 1985–86-cı illəri xatırlayram. Moskvada, müxtəlif ictimai-siyasi dairələrdə Orta Asiyanın milli respublikaları, Qazaxıstan, Azərbaycan barəsində qəsdən neqativ münasibət formalaşdırılırdı. Guya ki, neqativ hesab edilən və dərğunluq dövrünün qüsurlarına aid olan nə vardisa, hamısı ancaq bu respublikalarda – Qazaxıstanda, Özbəkistanda, Türkmənstanda, Qırğızstanda baş vermişdi, yalnız bu respublikalarda olmuşdu (belə çıxırdı ki, Sovet İttifaqının qalan respublikaları, qalan regionları aydan arı, sızın duru idi). Bu respublikalar, bu xalqlar hədəf altına alınmışdı, atəşə tutulurdu. Azərbaycan da, Qazaxıstanı da gözədən salmaq, nüfuzdan salmaq üçün hər şey edilirdi. Xatirimdədir, nə qədər

saxta sənədlər üzə çıxarılıb mərkəzi mətbuatda dərc olunurdu. Bütün bunlar ədalətsizlik idi, bütün bunlar yaranmaqda, meydana gəlməkdə, baş qaldırmaqda olan hər şeyi, o cümlədən milli hissləri, milli ləyaqəti, milli mənləyi yatırımaq, boğmaq istəyinin bariz təzahürü idi.

Odur ki, 1986-cı ildə Qazaxıstan rəhbərliyini dəyişdirmək məsələsi qaldı. Bu, təbii hal idi. Qazaxıstan rəhbəri Dinmühəmməd Kunayev artıq yaşa dolmuşdu və səhhətinə görə işləri daha təmin edə bilmirdi. Qazaxıstanı kim rəhbərlik etməlidir – bu məsələnin həlli bir neçə ay çəkdi. Tədricən də belə bir fikir formalaşdı ki, Qazaxıstanda, zəngin kədr potensialı olan belə böyük bir respublikada Kunayevi əvəz edə biləcək layiqli adam yoxdur. Bu, sadəcə olaraq, təəccüblü bir hal idi.

Mənə fikir götürdü, düşündüm ki, mən Allah, hətta o illərdə – otuzuncu, qırxıncı illərdə, Böyük Vətən müharibəsi illərində Qazaxıstan rəhbərlik etmək üçün respublikada qazaxlardan adamlar tapılmışdı. Sizin ki yadımdadır. Belə adamlar müharibədən sonrakı dövrdə də olmuşlar. Doğrudur, qısa bir zaman olmadı, sonra isə 20 ildən artıq bir dövrdə Kunayev Qazaxıstan rəhbərlik etdi. Başqaları da meydana çıxdı. Elə isə nə üçün indi, Qazaxıstanın belə bir yüksək səviyyəyə çatdığı, adamların, kadrların yetişdiyi, gənc kadrların yetişdiyi bir dövrdə deyilirdi: "Milli kadrlar yoxdur, oraya yerli millətdən olmayan adam göndərmək lazımdır". Bu ideya elə hey gəzib dolayırdı, dillərdən düşmürdü, halbuki Qazaxı-

tanda layiqli adamlar vardı və layiqli adamlar Qazaxıstan rəhbərliyinin özündə də vardı. Onların ən layiqlilərindən biri Nazirlər Sovetinin Sadri vəzifəsində çalışırdı və Qazaxıstan rəhbərliyində əslində ikinci sima idi. O, bütün funksiyaları, özünün bütün bu vəzifələrini uğurla yerinə yetirirdi. Yeri gəlmişkən, onun barəsində nə Qazaxıstanda, nə Moskvada, nə Siyasi Bürodə, nə də Nazirlər Sovetində heç bir irad yox idi. Belə bir vəziyyətdə əhval-rəhiyyə yaradırdılar ki, Qazaxıstan rəhbər təyin etməyə, guya layiqli adam yoxdur.

Bütün bunlar ona gətirib çıxardı ki, Qorbaçov bəzi adamların köməyilə qərar qəbul edib, Kolbini buraya birinci rəhbər göndərdi. O vaxt mən hansısa bir ümumi müzakirədən sonra ona telefonla zəng vurub dedim ki, siz düz iş tutmursunuz. Bu səhvdir, nə üçün belə edirsiniz? Dedi ki, orada elə bir adam yoxdur. Necə yəni elə bir adam yoxdur. Axı orada Nazərbayev var. Əgər o, sizin xoşunuza gəlmirsə, başqa birisi var, üçüncü var. Axı siz nə üçün belə hərəkət edirsiniz? Qorbaçov Siyasi Büronun iclasında bir neçə dəfə bildirmişdi: qazaxların özləri deyirlər ki, indi bizə Moskvadan adam, qazax millətindən olmayan adam göndərmək lazımdır. Çox təəssüflər olsun ki, o, iki dəfə Dinmühəmməd Kunayevin adını çəkdi, guya Kunayevin özü ona zəng vurub deyib ki, mən onun da gedirəm, buna görə də siz düşmənlisiniz və buraya qazax millətindən olmayan adam göndərməlisiniz, vəziyyət elədir ki, onun öhdəsindən yerli millətdən olan adam gələ bilməz.

Təəssüf ki, bu hal bizdə, Azərbaycan da olmuşdu. Mən bunu söyləməklə, bəlkə də, vaxtınızı alıram. Amma bu, tarixin dərsidir. Bəli, belə hallar bizdə, Azərbaycanda da, Qazaxıstanda da, digər milli respublikalarda da olmuşdur. Biz özümüzdə bir-birimizi etibardan, nüfuzdan salmağa çalışırıq. Biz bir-birimizi pisləməyə, ləkələməyə başlamışıq. Təkcə Kunayev deyil, burada bəzi digər adamlar da Qorbaçovun yanına gedib deyirdilər ki, filankəs pisdır, filankəs də pisdır, mərkəzdan adam göndərin. Bu, nəyə gətirib çıxardı? Ona gətirib çıxardı ki, xalq bu qərarla razılaşmadı. Yadımdadır, o vaxt deyirdilər, Mərkəzi Komitə çıxış etmədi, bu iclas bir növ matəm yığıncağı kimi guya diməz-söyləməz keçdi. Lakin buna baxmayaraq, həmin adamı təyin etdilər, yaxud seçdilər. Ancaq elə həmin axşam gənclər ayağa qalxaraq öz rəyini bildirdilər.

Bilirsinizmi, o vaxt bu, fəvqaladə hadisə idi. Xatirimdədir, ertəsi gün Siyasi Büronun iclasını çağırır baş vermiş hadisəni müzakirə etməyə başladılar və dedilər ki, bu, necə olmuşdur, nə üçün baş vermişdir, niyə Nazarbayev bunun qarşısını almadı, niyə başqası bunun qarşısını almadı, nə üçün Kunayev bunun qarşısını almadı. Artıq bütün bu söhbətlər başdan-ayağa cəfəngiyat idi. Oraya komissiya göndərdilər. Yadımdadır, komissiyaya Solomentsev başçılıq edirdi. Söz düşmüşün, o da bir vaxtlar burada, sizdə işləyib, təbii ki, qazax xalqının xeyirxah münasibətini görüb. Burada ona çox böyük hörmət edirdilər. Lakin o, buradan anlaşı-

maz, təəccüblü məlumatlarla qayıtdı.

Məsələn, xatirimdədir, o, Siyasi Bürodə məlumat verərək dedi: onlar Qazax Universitetində, misal üçün, hüquq fakültəsini tutublar. Sizin yadımdızdır, o vaxt Siz nazir idiniz, – budur, hüquq fakültəsini tutublar, orada isə qazaxlar çoxdur. Halbuki qazaxlar qalanlarında bir qədər çoxdur. Orada hansısa bir fakültəni da – tarix fakültəsini, daha bir fakültəni tutublar. Mən oturub düşündürdüm, aman Allah, gör nələr danışırlar. Soruşdum ki, yoxsa qazaxlar oxumaq hüququna malik deyillər, bu, qazax universitetidir, yoxsa hansısa başqa bir universitet – ərəb universiteti və ya fransız universitetidir? Qazaxlar oxumalıdır. Əlbəttə, başqaları da oxumalıdır. Bunların hamısını elə qələmə verirdilər ki, guya bütün bunlar təşkil edilmişdi, tənzimlənib istiqamətləndirilirdi, guya başqa millətdən olan şəxsləri qəbul etmərdilər, ancaq qazaxları götürürdülər, ona görə də bütün bunlar qazax millətçiliyinə gətirib çıxarmışdır.

Bax, belə cəfəng şeylər danışdırlar, həm də bununla kifayətlənmirdilər. Onun təqdim etdiyi arayıf dəhşətli idi. Nursultan Abışev sonralar bu arayıfda tanış olmuşdu. Həmin arayıfdan sonra daha bir böyük komissiya təyin etdilər. Sonra isə yayda həmin məsələ barəsində plenum keçirib qazax millətçiliyi haqqında qərar çıxartdılar. Lakin mən onda xəstələnib xəstəxanaya düşmüşdümdü və buna görə də sonra bu prosedə daha iştirak etmədim və bu plenumda olmadım. Bəli, qazax millətçiliyi haqqında qərar qəbul etdilər. Axı hansı millətçilikdən söhbət

gədə bilərdi? Qazaxıstandakı beynəlmillətlik bütün adamlar, respublikalar üçün nümunə idi – bu, faktur. Qazaxıstan çoxmillətli respublikadır. O vaxtlar Qazaxıstan mən də gəlirdim. Moskvada işləmə də bildirim ki, burada, Qazaxıstanda bütün xalqlar birlikdə, mehriban yaşayır və işləyirlər. Bütün xalqların nümayəndələri bütün idarələmə orqanlarında, hər yerdə, o cürətdə də təhsildə təmsil edilmişlər. Qazax millətçiliyindən dəm vurub bütün qazax xalqına belə qara yaxmaq olardımı?

Onlar bundan əvvəl də qazax xalqını millətçilikdə təqsirləndirməyə cəhd göstərmişdilər. Zənnimcə, 1977-ci, yaxud 1978-ci ildə, – o vaxtlar mən hələ Bakıda, Azərbaycanda işləyirdim, – Oljas Süleymanovun “Az i ya” kitabı haqqında xüsusi qərar qəbul etmişdilər. Bu kitabda məqar pis bir şey var idimi? Yeri gəlmişkən, o vaxtlar bu kitab böyük şöhrətə malik idi, eləcə də Moskvada, Rusiyada da böyük şöhrət qazanmışdı. Beləliklə, düşüncü bir şey uydurdular və xüsusi qərar qəbul etdilər və onu da millətçilikdə təqsirləndirdilər.

Bir görün, Azərbaycan xalqı kimi, qazax xalqı da öz azadlığına, öz müstəqilliyinə doğru necə böyük çətinliklərdən keçib gəlmişdir. Lakin tarix onların hamısını mühakimə etdi, tarix 1986-cı ilin dekabrında Sovet rəhbərliyinin ədalətsiz qərarına qarşı ayağa qalxan insanlara haqq qəzəndirdi. Tarix həqiqəti bərpa etdi və onlar artıq 1989-cu ildə Nursultan Abışev Nazarbayevın Qazaxıstan rəhbəri seçilməsinə razılıq verməli oldular. O, belə bir məsuliyyəti öz üzə-

rinə götürməyə artıq çoxdan hazır idi. Budur, o vaxtdan ötan 8–9 ildir ki, Nursultan Abışev bu respublikaya başçılıq edir və keçid dövrünün bütün bu çətin mərhələləri – müstəqilliyin əldə edilməsi, müstəqil dövlət yaradılması, islahatlar aparılması onun rəhbərliyi ilə, onun fəal iştirakı ilə, əlbəttə, onun məhz zəngin təcrübəsi, onun bacarığı sayəsində, onun qabiliyyəti sayəsində həyata keçirilir və tamamilə qanunauyğun haldır ki, qazax xalqı ümumxalq səsverməsi yolu ilə Nursultan Nazarbayevi Prezident seçmişdir. O, Qazaxıstanın layiqli Prezidentidir və qazax xalqını indi artıq bütün dünyada layiqincə təmsil edir.

Mən Nursultan Abışevə lap çoxdan, o hələ Qazaxıstan KP MK-nın sənaye üzrə katibi işlədiyi vaxtlardan tanıyıram. Mən onunla burada da görüşmüşdüm, biz Moskvada da görüşürdük. Sonralar, o artıq Qazaxıstan Nazirlər Sovetinin Sədri işləyəndə və mən isə SSRİ Nazirlər Soveti Sədri birinci müavini işləyəndə biz tez-tez görüşür, toplaşırıq. İndi böyük fərəh hissi ilə deyə bilərəm ki, Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini kimi, mən Qazaxıstan üçün, Qazaxıstan Respublikası üçün öz fəaliyyət dairəmə daxil olan çox məsələləri həl edirəm. Aramızda çox işgüzar, çox mehriban münasibət yaranmışdı və aramızda yaxşı münasibət, dostluq münasibəti vardı. Artıq neçə illərdir ki, mən ona göz qoyuram. O öz istedadını, öz qabiliyyətini gənclik illərindən göstərməyə başlamış və hələ həmin illərdə, MK katibi və Nazirlər Sovetinin Sədri işlədiyi illərdə Qazaxıstanın bütün çoxsaylı kadrları arasında seçildi.

Onu bu vəzifəyə hadisələrin bütün gedişi, Qazaxıstan tarixinin bütün gedişi, əslinə qalsa, tarixin özü, həyatın özü irəli çəkmişdir. O ki qaldı buna yol vermək istəməyən adamlara, onlar yanımlımlar və mən bilən, sonralar ondan hətta üzr istəmişlər. Mən bu faktlardan ona görə danışmam ki, mən bu faktların şahidiyəm, onları görmüşəm. Mənim bildiklərimi, bəlkə də, az adam bilir. Buna görə də siz də bilməlisiniz ki, bu, tarixdə qalsın, bilməlisiniz ki, qazax xalqı barəsində və Nursultan Abişeviç barəsində haqsız-ədələtsiz hərəkətlərə yol verilmişdir.

Lakin təkrar edirəm, tarix hər şeyi öz yerinə qoymuşdur. İndi Qazaxıstan azad, müstəqil respublikadır və iqtisadi islahatlar, sosial islahatlar, siyasi islahatlar aparır və sübhə-siz ki, parlaq gələcəyə baxır. Qazaxıstan da, qazax xalqı da Nursultan Abişeviç Nazarbayevin şəxsinə layiqli liderə, rəhbərə, Prezidentə malikdir. Mən buna sadəm. Mən sizi bu münasibətlə səmimi-qəlbən təbriq edirəm və sizə, bütün qazax xalqına və dostum Nursultan Abişeviçə xoşbəxtlik, firavanlıq və yeni uğurlar arzulayıram.

Respublikamızda şərait sizdə olduğundan daha mürəkkəb, daha çətin-dir. Dediym kimi, Azərbaycan xalqına qarşı 1988-ci ildə Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüz, 1990-cı ildə isə sovet qoşunları tərəfindən hərbi təcavüz oldu, Azərbaycanda daxili siyasi mübarizə gətirdi, müxtəlif silahlı qruplar hakimiyyət uğrunda mübarizə apardılar, müxtəlif qanunsuz silahlı dəstələr, cinayətkar qruplar meydana

çıxdı. Onlar Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyəti mürəkkəbləşdirirdilər və əslinə qalsa, məhz bu səbəbdən erməni silahlı birləşmələri Azərbaycan ərazisinin bir hissəsini işğal edə bildilər, çünki ölkənin daxilində sabitlik yox idi, adamlar, müxtəlif qruplar hakimiyyət uğrunda öz aralarında savaşırdılar. Bu da müəyyən dərəcədə kənarından quzdururdu. Lakin bütün bunlar Azərbaycanda daxili həyatımızın reallığı idi. Məhz buna görə də erməni silahlı birləşmələri ərazimizin bir hissəsini işğal edə bildilər. Məhz buna görə də 1992-ci ildə Azərbaycanda hakimiyyət dəyişdi. Bir ildən sonra, 1993-cü ildə hakimiyyət başında olan Xalq Cəbhəsi xalq etimadını itirdi və silahlı birləşmələr ona qarşı ayağa qalxdıqda hakimiyyətdən getməli oldu. Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlayırdı. Biz bundan sonra bu çətinlikləri aradan qaldırmağa və vətəndaş müharibəsinin daha da genişlənməsinə yol verməməyə, vəziyyəti tədricən sabitləşdirməyə müvəffəq olduq, hərçənd, bu, asanlıqla başa gəlmədi.

1994-cü ilin oktyabrında dövlət çevrilişi etməyə cəhd göstərildi. Biz məhz xalqın gücü ilə, xalqın köməyi ilə bu cəhdin qarşısını almağa müvəffəq olduq. Mən televiziya ilə xalqa müraciət etdim, xalq bir neçə saatın içərisində Prezident Sarayının ətrafına toplaşdı və konstitusiyaya hakimiyyətinə müdafiə etdi. Xüsusi təyinatlı silahlı dəstə – böyük qüvvələri və böyük miqdarda silahlı olan xüsusi təyinatlı polis dəstəsi 1995-ci ildə çevriliş etməyə, Prezidentə qarşı terror törətməyə cəhd göstərdi. Biz bunun da

qarşısını almağa müvəffəq olduq. Bəzi terror hərəkətlərinin də qarşısını almaq mümkün oldu.

Bütün bunlar respublikamızın inkişafının gedişini ləngitdi. Lakin təxminən 1995-ci ilin axırlarında başlayaraq, 1996-cı ildə biz respublikada vəziyyəti sabitləşdirə bildik. İndi respublikada vəziyyət sabit, normaldır. Bütün bu qanunsuz silahlı dəstələr əsas etibarilə ləğv edilmişdir. Üç il bundan əvvəl biz Ermənistanla atəşkəs haqqında saziş bağladığımızı, indi hərbi əməliyyatlar yoxdur. Lakin bununla belə, torpaqlarımız işğal altında qalmaqdadır, qaçqın insanlar çadırlarda yaşayırlar. Buna görə də biz bu məsələni dincliklə həll etməyə çalışırıq. ATƏT-in Minsk qrupu bununla məşğul olur. O, tədbirlər görür. 1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündən sonra indi ATƏT-in üç həmsədrinə – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa – Ümidvarıq ki, onlar məsələni dincliklə tənzimlənməsi üçün daha səmərəli tədbirlər görəcəklər.

Biz sülh istəyirik. Bizim Ermənistanə və digər qoşunlara qarşı heç bir iddiamız yoxdur, halbuki bundan ötrü əsaslar var. Lakin biz istəyirik ki, ərazimiz azad edilsin. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü tamamilə bərpa olunsun və qaçqınlar öz doğma yerlərinə qayıtsınlar.

Məhz bu şərtlərlə Dağlıq Qarabağ Azərbaycan dövlətinin tərkibində ən yüksək özünüidarə statusu ala bilər. Buna görə də Ermənistan-Azərbaycan münasibətinin dincliklə aradan qaldırılması prinsipləri haqqında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşününün

qərarı məsələnin dincliklə həlli üçün yaxşı əsasdır. Orada üç prinsip ifadə edilmişdir: Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınması, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində yüksək özünüidarə statusu verilməsi və üçüncüsü – bütün Dağlıq Qarabağ əhalisinin təhlükəsizliyinə zəmanətin təmin edilməsi. Biz bu prinsiplərlə razıyıq. ATƏT-in 54 üzvündən 53-ü onları dəstəkləmiş, təkə Ermənistan razılaşmamışdır. Buna baxmayaraq, bu prinsiplər qəbul olunmuşdur.

Mən bu imkandan istifadə edərkən, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində dəim ədalətli, prinsiplə müvafiq tutduqlarına görə Nursultan Abişeviçə və Qazaxıstan Respublikasına bir daha təşəkkür etmək istəyirəm. Prezident Nursultan Nazarbayev hələ 1991-ci ildə təşəbbüs göstərmişdir. Rusiya Prezidenti Boris Yeltsinlə birlikdə onlar Azərbaycana gələrkən, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması üçün səmərəli iş görmüşlər. Təəssüf ki, o vaxtlar vəziyyət, bu münaqişənin aradan qaldırılmasını istəməyən bəzi qüvvələr və digər səbəblər bu təşəbbüsün inkişaf etməsinə imkan vermədilər.

Lissabonda həmin məsələnin müzakirəsi zamanı Qazaxıstan, Nursultan Nazarbayev münaqişəni dincliklə aradan qaldırmaq prinsipləri haqqında Azərbaycanın və ədalətli mövqeyini büsbütün və tamamilə dəstəklədi. Bu il martın 27-də MDB-nin dövlət başçılarının görüşündə Prezident Nursultan Nazarbayev, ümumiyyətlə, MDB problemləri barəsində, xüsusən

münafiqələr və o cümlədən də Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə böyük, çox məzmunlu və hətta deyərdim, çox cəsarətli, çox düzgün, adətli nitq söylədi. Bütün bunlara görə mən Nursultan Nazarbayeva, Qazaxıstan Respublikasına minnətdaram. Mən minnətdaram ki, dünən, görüşlərimiz zamanı, rəsmi bəyanatlar zamanı da Qazaxıstan Prezidenti öz mövqeyinin – separatçılığı pisləyən, hər bir dövlətin, hər bir ölkənin ərazi bütövlüyünə hörmət bəsləməyə çağıran mövqeyinin dəyişməz olduğunu bəyan etdi. Bu, beynəlxalq hüquq normasıdır, bu, BMT-nin prinsipləridir, bu, ATƏT-in prinsipləridir. Biz buna görə minnətdarıq.

Amma bununla bərabər, təəssüflər olsun ki, heç də hamı belə hərəket etmir. Bir neçə ay bundan əvvəl məlum olmuşdur ki, atəşkəsin davam etdiyi bu üç ildə Rusiya Federasiyasının bəzi vəzifəli şəxsləri qeyri-legal surətdə Ermənistanı bir milyard dollardan artıq dəyərdə silah, döyüş sursatı vermişlər. Bunlar ağır silahlar, müasir tanklar, müasir zenit raketləri, müasir "Qrad" qurğuları, zirehli piyada maşınları və bir çox başqa vasitələrdir. Əlbəttə, bu, biabırçılıqdır. Biz Rusiya Prezidentinə müraciət etdik. Mən Boris Nikolayeviç Yeltsinə şəxsen müraciət etmişəm, məktub göndərmişəm. Onlar etiraf etdilər ki, belə hadisə, həqiqətən, olmuşdur. O, prokurorluğa bu məsələ ilə məşğul olmağı tapşırıb. Biz cavab gözləyirik, biz nəticəni gözləyirik. Biz bununla razılığa bilmərik. Bu üç ildə Ermənistanı göndərilən o qədər silah təkəcə Azərbaycan deyil, bütün ətrafdakı ölkələri də dağda bilər. Məgər buna yol vermək olarmı? Bir tərəfdən, söhbət demokratiyanın inkişafından, suverenliyin inkişafından, ölkələr arasında, o cümlədən MDB-yə daxil olan ölkələr arasında bərabərliyə münasibətlərin inkişafından gedir. Digər tərəfdən isə Rusiya Federasiyasının ayırı-ayrı strukturları, həmçinin MDB-yə daxil olan Azərbaycanla münaqişədə olan ölkəyə qeyri-legal, qeyri-qanuni surətdə belə böyük miqdarda silah göndərirlər.

Əlbəttə, bu səhvlər, bu çatışmazlıqlar çox ciddidir. Onlar MDB-də vəziyyəti, regionumuzda vəziyyəti bütövlükdə çətinləşdirir. Lakin bununla bərabər, biz məsələnin dincliklə həll olunması, təmkinlə, adətlə arasıdırılması, daha başqa münaqişələrə yol verilməməsi, hər hansı yeni təcavüzkar hərəketlərə yol verilməməsi mövqələrində dayanmışıq.

Respublikamız barədə qısaca olaraq demək istədiyim bunlardır. Bu hadisələrə əlaqədar respublikamızda iqtisadi islahatların aparılması ləngiməmişdi. Lakin indi biz islahatları yüksək sürətlə həyata keçiririk. Mükiyyətin tamamilə özəlləşdirilməsi prosesi gedir. Biz torpaq islahatı haqqında qanun qəbul etmişik. Bu qanunda kənd təsərrüfatı istehsalında olan bütün torpaqların xüsusi mükiyyətlə verilməsi nəzərdə tutulur. Xarici iqtisadi fəaliyyəti liberallaşdırmaq tədbirləri görülür. Bütün bu islahatlar noticişində 1996-cı ildə bizdə iqtisadiyyatda dərğunluq, istehsalda dərğunluq dayandırılmışdır. Keçən ildə də, xüsusən cari ilin ötən aylarında az da olsa yüksəliş əmələ gəlmişdir. Ümidvarıq

ki, bu meyil davam etdiriləcək və 1997-ci il Azərbaycanıda iqtisadi islahatların fəal həyata keçirilməsi ili və təbii olaraq, Azərbaycanda iqtisadiyyatın və adamların rifahının yüksəlişi ili olacaqdır.

Təbii ki, biz Qazaxıstanla bütün bu sahələrdə də əməkdaşlıq edir, Qazaxıstanın təcrübəsindən faydalanırıq. Biz Qazaxıstanda islahatlar aparılması və keçid dövrünün müxtəlif tədbirlərinin həyata keçirilməsi təcrübəsini öyrənmək üçün Qazaxıstanı əvvəllər də nümayəndə heyətləri göndərirdik. Elə indi, bu günlərdə burada olarkən biz Qazaxıstanda görülən bütün işlərlə çox fəal maraqlanırıq ki, sizin təcrübənizdən ölkəmizdə imkan daxilində istifadə edərk. Bu da dostcasına əməkdaşlığımızın, dostluq münasibətlərimizin bir hissəsidir.

Hörmətli dostlar, qardaşlar, bacılar! Burada, Qazax Universitetində, qazax xalqının Qazaxıstanın elm, təhsil və mədəniyyət mərkəzində olduğunu görə son dərəcə şadam. Mən şadam ki, belə yüksək ada, belə yüksək şərəfə layiq görülmüşəm. Bir daha əmin edirəm ki, sizin yüksək etimadınızı doğrultmağa bütün həyatımla, öz fəaliyyətimlə çalışacağam. Qazax və Azərbaycan xalqlarının qardaş dostluğunu möhkəmlətmək üçün hər şey edəcəyəm. Hər şey edəcəyəm ki, Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq gələcəkdə daha uğurla inkişaf etsin. Diqqətinizə görə sağ olun.

Hadiyyətimə – al-Fərabinin portretinə görə sağ olun. Mən də sizə yadigar olaraq hədiyyə – 500 illiyini ötən il birlikdə qeyd etdiyimiz ulu babamız, böyük Məhəmməd Füzulinin

portretini vermək istəyirəm. Xahiş edirəm qəbul edəsiniz. Mən sizə bundan əlavə çoxlu kitab da hədiyyə vermək istəyirəm.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev EKO-nun Zirvə görüşündə iştirak etmək üçün İrana yola düşmüşdür. İyunun 9-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev iqtisadi əməkdaşlıq təşkilatının EKO-nun üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından Zirvə görüşündə iştirak etmək üçün İran İslam Respublikasına yola düşmüşdür.

Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev yola düşməzdən əvvəl Binə hava limanında jurnalistlərin suallarına cavab verdi.

S u a l: Cənab Prezident, Transxəzər qaz kəməri ilə əlaqədar siz Türkmənistan Prezidenti ilə görüşəcəksinizmi?

C a v a b: Türkmənistan Prezidenti ilə, yəqin ki, görüşəcəyəm. Ancaq Transxəzər kəməri bizim işimiz deyildir. Türkmənistan öz qazını Türkiyəyə satmaq istəyir. Azərbaycan burada tranzit ölkəsidir. Ona görə də, ola bilər, biz bu məsələyə razi olaq və ya razi olmayaq. Amma yəna deyirəm, qazı satan Türkmənistandır, alan da Türkiyədir. Əgər Türkmənistan satarsa, Türkiyə də alırsa, bizdən xahiş edə bilər ki, bu qaz kəmərinin Azərbaycanıdan, Xəzər dənizindən keçməsinə razılıq verək, biz də buna razılıq vermişik. Bu, onların işidir. Amma bu məsələ gəcikir. Bunu kim gecikdirir? Onlar gecikdirirsə, bu onların öz işidir. Azərbaycanın bu barədə təşəbbüs göstərməyinin heç əhəmiyyəti

yoxdur. Amma onlar bu məsələni nə vaxt həll etmək istəsələr, söz verməyəcək ki, biz bu sahədə əməkdaşlıq edəcəyik.

QAZAXISTAN PREZİDENTİ NURSULTAN NAZARBAYEVİN AZƏRBAYCANA RƏSMİ SƏFƏRİ

BAKİ HAVA LİMANINDA TƏNTƏNƏ- Lİ QARŞILANMA MƏRASİMİ

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin dəvəti ilə Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev aprelin 7-də Bakıya rəsmi səfərə gəlmişdir.

Qazaxıstan Prezidenti Bakıya səfəri zamanı türkdilli dövlətlərin başçılarının Zirvə görüşündə və qədim "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyinə həsr olunmuş yubiley şənliklərində də iştirak edəcəkdir.

Qazaxıstanın və Azərbaycanın dövlət bayraqları ilə bəzədilmiş Bina hava limanının binasında Qazaxıstan dövlət başçısının portreti, Azərbaycan və qazax dillərində "Xoş gəlmisiniz, hörmətli cənab Prezident!" sözləri yazılmış transparantlar asılmışdır.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev ali qonağı təayrənin pilləkəni yanında mehribancasına, qardaşcasına qarşılayaraq səmimiyyətlə salamladı.

Milli geyimli oğlan və qız ali qonağa gül dəstələri təqdim etdi.

Uçuş meydanında dost dövlətin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdür. Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev və Azərbaycan Respublikasının

Prezidenti Heydər Əliyevə raport verdi. Qazaxıstan dövlətinin başçısı Milli Ordunun əsgərlərini "Salam, əsgər!" sözləri ilə salamladı.

Qazaxıstanın və Azərbaycanın Dövlət Himnləri səsləndi.

Qarşılama mərasimində iştirak edən ölkəmizin rəsmi şəxsləri ali qonağa, Qazaxıstan nümayəndə heyətinin üzvləri isə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevə təqdim olundular.

Sonra dövlət başçıları mətbuat üçün bəyanat verdilər.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN BƏYANATI

- Mən dostumuz, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti, hörmətli Nursultan Nazarbayevi Azərbaycanda ürəkdən salamlayıram.

Mənim dəvətimi qəbul edib, Azərbaycana rəsmi səfərə gəldiyinə görə ona təşəkkürümü bildirirəm.

Ümidvaram ki, görüşlərimiz və danışıqlarımız zamanı biz ikitərəfli münasibətlərimizin bir çox məsələlərini müzakirə edəcəyik, əlbəttə, bir çox digər məsələlər barəsində fikir mübadiləsi aparacağıq. Bu səfər Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərinin və sıx əməkdaşlığın daha da möhkəmlənməsi işinə xidmət edəcəkdir.

Sizi ürəkdən salamlayıram.

QAZAXISTAN PREZİDENTİ NURSULTAN NAZARBAYEVİN BƏYANATI

- Mehribancasına və qardaşcasına qarşılandığıma görə təşəkkür edi-

ram. Mən bunu Azərbaycan torpağında həmişə duyuram.

Əvvəla, mən Heydər Əliyevin dəvəti ilə rəsmi səfərə gəlmişəm. İkincisi, türkdilli dövlətlərin başçılarının görüşü olacaqdır. Üçüncüsü, biz ümumi əcdadımız olan Dədə Qorqudun yubileyini qeyd edəcəyik. Bütün bunlar baharın əvvəlində çox xoş və yaxşı hadisələrdir.

Əlbəttə, biz tariximizə, mədəniyyətimizə, dilimizə, ənənələrimizə görə həmişə yaxın olmuşuq. Ona görə də mehriban qonşuluq münasibətlərini möhkəmlətmək bizim - biz Xəzərin birləşdirdiyi qonşularıq, - vəzifəmizdir və bunu həmişə edirik. Heydər Əliyevçilik dəvət etdikdə, mənə haraya və nə vaxt çağırırsa, həmişə gələm.

Biz 9 yeni sənəd imzalayacağıq. Bu sənədlər Qazaxıstan-Azərbaycan münasibətlərinin inkişafında yeni pillələr olacaqdır.

AzerTAC
"Azərbaycan" qəzeti,
8 aprel 2000-ci il.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN VƏ QAZAXISTAN PREZİDENTİ NURSULTAN NAZARBAYEVİN TƏKBƏTƏK GÖRÜŞÜ

Aprəl 7-də Prezident Sarayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayevin təkbətək görüşü olmuşdur.

Hörmətli qonağı mehribanlıqla salamlayan dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev onun dəvətini qəbul edərək,

ölkəmizə səfərə gəldiyinə görə cənab Nazarbayevə təşəkkürünü bildirdi, Qazaxıstan Prezidentinin bu səfərinin böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğuladı.

Xalqlarımızın qədim ənənələrlə malik tarixi əlaqələrindən söhbət açan respublikamızın rəhbəri dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında dostluq, əməkdaşlıq münasibətlərinin gündən-günə möhkəmlənməsinin hər iki tərəf üçün çox faydalı olduğunu nəzərə çarpdırdı.

Qazaxıstan rəsmi səfərinə, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların tədbirlərində, MDB-nin zirvə toplantılarında keçirdikləri görüşlərə, apardıqları danışıqları həmişə məmnunluqla xatırlayan, ölkələrimizin nümayəndə heyətlərinin qarşılıqlı səfərlərini, imzalanmış dövlətlərarası və hökumətlərarası sənədləri müsbət dəyərləndirən Prezident Heydər Əliyev Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında siyasət, iqtisadiyyat, mədəniyyət, təhsil, elm və digər sahələrdə əlaqələrin durmadan inkişaf etməsində razılıqla söhbət açdı.

Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarının birgə işlənilməsi, hasil edilən nefti dünya bazarına çıxaracaq boru kəmərlərinin yaradılması sahəsində əlaqələrin hazırkı vəziyyətdən məmnunluqla danışan Prezident Heydər Əliyev beynəlxalq əməkdaşlığın parلاق nümunəsi olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin qəbulu ilə bağlı 1998-ci ilin oktyabrında qəbul edilmiş Ankara bəyannaməsindən, 1999-cu ilin noyabrında ATƏT-in İstanbul Zirvə görüşü zamanı imzalanmış sazişin tarixi əhəmiyyət daşıdığını nəzərə çarpdırdı və bütün bunları ölkələrimizin daha da inkişafı, re-

gionumuzun təhlükəsizliyi, xalqlarımızın xoşbəxt gələcəyi baxımından mühüm addım kimi dəyərləndirir.

Tarixi İpək Yolunun bərpasına dair Avropa Birliyinin himayəsi altında 1998-ci ilin sentyabr ayında Bakıda keçirilmiş beynəlxalq konfransdan sonra TRASEKA proqramının həyata keçirilməsi sahəsində görülmüş işləri yüksək qiymətləndirən dövlətimizin başçısı Qazaxıstan neftinin Azərbaycan ərazisi vasitəsilə dünya bazarına nəqlinin böyük əhəmiyyət daşıdığını bildirdi.

Ölkəmiz üçün ən ağırlıq problem olan Ermənistan-Azərbaycan münacişəsindən bəhs edən Prezident Heydər Əliyev bu münacişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa aparılan danışıqlardan da ətraflı söhbət açdı.

Azərbaycana rəsmi səfərə davətə, ona və başlıq etdiyi nümayəndə heyətinə göstərilən qardaşlıq münasibətinə, qonaqpərvərliyə görə respublikamızın rəhbərinə minnətdarlığını bildirən Prezident Nursultan Nazarbayev ölkələrimizin əməkdaşlığının sürətlə inkişaf etməsindən çox məmnun olduğunu vurğuladı.

Azərbaycan ilə bütün sahələrdə əlaqələrin sıxlaşdırılmasına Qazaxıstanın böyük maraq göstərdiyini nəzərə çarpdıran cənab Nazarbayev bir sıra beynəlxalq, regional təşkilatlarda dövlətlərimizin əməkdaşlığının daha da möhkəmləndirilməsinin vacib olduğunu söylədi.

İmzalanacaq yeni sənədlərin Azərbaycan - Qazaxıstan əməkdaşlığının inkişafı üçün yeni yollar açacağına əmin olduğunu vurğulayan cənab

Nazarbayev dedi ki, Azərbaycan tərəfinin səyləri nəticəsində Bakı-Axtau bərə keçidinin, nəhayət, yenidən işə salınması dost ölkələrimizin ticarət sahəsində əlaqələrinin soviyyəsini qaldırmağa yaxşı imkan yaradacaqdır.

Ermənistan - Azərbaycan münacişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa aparılan danışıqların gedişinə Qazaxıstanın da həmişə diqqət yetirdiyini vurğulayan cənab Nazarbayev ümidvar olduğunu bildirdi ki, bu danışıqlar tezliklə öz müsbət nəticələrini verəcəkdir.

Aprelin 8-də Bakıda keçiriləcək türkdilli dövlətlərin başçılarının VI Zirvə görüşündən və aprelin 9-da "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyinə həsr edilən yubiley təntənəsindən söhbət açan prezidentlər əmin olduqlarını bildirdilər ki, bu tədbirlər xalqlarımız və ölkələrimiz arasında çoxtərəfli əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsinə, eyni köklərə malik mədəniyyətimizin, adət-ənənələrimizin, milli-mənavi dəyərlərimizin dirçəldilməsi yolunda böyük perspektivlər açacaqdır.

Prezidentlər ikitərəfli əlaqələrin daha da dərinləşdirilməsi, tarixi İpək Yolunun, Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin daha səmərəli inkişafı üçün əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi, regionda vəziyyət və bir sıra digər məsələlər barədə də ətraflı fikir mübadiləsi apardılar.

AzərTAc
"Azərbaycan" qəzeti,
8 aprel 2000-ci il.

AZƏRBAYCAN - QAZAXISTAN DANIŞIQLARI

Aprelin 7-də Prezident Sarayında geniş tərkibdə Azərbaycan-Qazaxıstan danışıqları olmuşdur. Danışıqlarda nümayəndə heyətlərinə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev və Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev başlıq edirdilər.

Dövlətimizin rəhbəri Heydər Əliyev danışıqlara başlayaraq dedi:

- Zati-aliləri cənab Prezident, hörmətli Nursultan Nazarbayev!

Hörmətli qonaqlar!

Sizi Azərbaycanca ürəkdən salamlayıram və səmimi-qəlbədən "Xoş gəlmisiniz!" deyirəm.

Hörmətli Nursultan Nazarbayev, mənim davətəmi qəbul edib Azərbaycana rəsmi səfərə gəldiyinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Azərbaycanda rəsmi səfərdə olduğunuz vaxtdan dörd il keçmişdir. Bu müddətdə ölkələrimiz, dövlətlərimiz, xalqlarımız arasında münasibətlər uğurla inkişaf etmişdir. Biz sizinlə dəfələrlə görüşmüşük - mən Qazaxıstana səfər etmişəm, biz sizinlə Astanada, ADB-nin zirvə toplantıları zamanı görüşmüşük və həmişə əlaqə saxlamışıq. Bir çox nümayəndə heyətlərimiz qarşılıqlı səfərlər etmişlər. Əslinə baxsan, bütün bunlar da münasibətlərimizin inkişafına təkan vermişdir.

Buna baxmayaraq, biz daha da irəliləməli, yeni-yeni məsələləri həll etməliyik. Bu baxımdan, əlbəttə ki, sizin Azərbaycanca rəsmi səfərinizin bizim üçün çox böyük əhəmiyyəti var. Biz sizinlə təkbətək görüş zama-

nı bir çox məsələlər barəsində fikir mübadiləsi apardıq və bir daha gördük ki, keçmiş zamanlarda ümumi köklərə, ümumi tarixə, ümumi tələyə malik olmuşuq. Biz dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra daha çox qarşılıqlı anlaşmaya və sıx əməkdaşlığa ehtiyac duyuruq.

Ölkələrimiz arasında əməkdaşlıq, şübhəsiz, geniş spektrə malikdir. Hərçənd, ola bilsin, biz əmtəə dövriyyəsinin həcmindən razı qala bilmərik və s. Buna baxmayaraq, əməkdaşlıq var, inkişaf edir. Ən başlıcası isə böyük perspektivlər var.

Bizim sizinlə əməkdaşlığımız üçün Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarının mənimənilməsində xüsusilə böyük imkanlar var. Mən sevinirəm ki, biz sizinlə bu məsələdə eyni mövqə tuturuq, şübhəsiz, öz sektorlarımızın hüddələri daxilində Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından ölkələrimizin mənafeələri naminə istifadə olunmasını zəruri hesab edirik.

Siz bilirsiniz ki, bununla əlaqədar biz 1994-cü ildən başlayaraq xarici neft şirkətləri ilə çox müqavilələr imzalamışıq və 1997-ci ildə ilk nefti çıxarmışıq, iki neft kəməri - Bakı-Novorossiysk və Bakı - Supsa kəmərlərini çəkmişik, neft ixrac edirik. Lakin bu, yalnız başlanğıcdır. İndiyədək görülmüş bütün işlər, şübhəsiz, göstərir ki, bu baxımdan gələcək çox maraqlı və zəngindir.

Biz sizinlə dəfələrlə fikir mübadiləsi aparmışıq və sadəm ki, biz eyni mövqələrdəyik. Siz Qazaxıstanda, Xəzərin özüni də aid sektorunda böyük iş görürsünüz və mən bunu sevinclə izləyirəm. Əminəm ki, siz orada bö-

yük nəticələr əldə edəcəksiniz, deməli, biz bu sahədə də əməkdaşlığa genişləndirəcəyik.

Nursultan Aşışoğlu, Bakı – Tbilisi – Ceyhan neft kəməri haqqında 1998-ci ildə Türkiyədə Ankara bəyannaməsini imzalamağımızı və 1999-cu ilin noyabrında İstanbulda, ATƏT-in Zirvə görüşü zamanı Bakı – Ceyhan neft kəməri haqqında böyük sənəd imzalamağımızı mühüm hadisə hesab edirəm. Yeri gəlmişkən, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti cənab Bill Klinton da bizim imzalarımıza qoşuldu.

Sizə məlumat verməliyəm ki, bundan sonra biz – Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan – fəal işləyirik, çox görüşlər keçirmişik, bu neft kəmərinin döyərini müəyyənləşdirmişik. Kommersiya məsələlərinə dair Gürcüstanla danışıqlarda bəzi çətinliklər vardı. Lakin bu layihənin həyata keçirilməsinə başlaya bilməyimiz üçün Azərbaycan Gürcüstan tərəfinə güzəşt getdi və yaxın vaxtlarda Vaşinqtonda Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan nümayəndə heyətlərinin görüşü olacaqdır. Onlar kommersiya məsələlərini bir daha müzakirə edəcək, ən başlıcası isə maliyyələşdirmə mənbələrini müəyyənləşdirmək üçün Dünya Bankı, Eksimbank, digər maliyyə mənbələri ilə danışıqlar aparacaqlar.

Biz – Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan razılığa gəlmişik ki, apreldə kommersiya sənədlərinin imzalanmasını başa çatdırmalı və kompleks şəkildə bütün sənədi öz parlamentlərimizin ratifikasiyası təqdim etməliyə, onu nəzərdə tuturuq ki, bu ratifikasiya may ayında edilsin və neft

kəmərinin tikintisi məsələsi ilə məşğul olan konsorsium cari ilin iyununda layihənin əməli surətdə reallaşdırılmasına başlaya bilsin. Hesab edirəm ki, bütün bunlar mümkün olacaqdır və onların vəzifə etdikləri kimi, Bakı – Tbilisi – Ceyhan neft kəməri 2002-ci ildə istismara verilə bilər.

Yeni quruda çıxarılan və dənizdə çıxarılacaq Qazaxıstan nefti üçün, əlbəttə, neft ixracının indi istifadə etdiyiniz digər variantları ilə yanaşı, böyük imkan açılır. Sizin özünüzdə dediyiniz kimi və bizim də hesab etdiyimiz kimi, bu marşrut sizin üçün çox faydalı olacaqdır.

Siz bilirsiniz ki, neft kəməri olmadan da biz dünya bazarlarına ixrac üçün Qazaxıstandan neftin daşınmasını həyata keçiririk. Son beş ildə biz Batumiyədə, oradan isə Qərbə təxminən 5 milyon ton neft göndərmişik. Biz bu birgə işimizi bundan sonra da davam etdirməyə və göndərilən neftin həcmi hətta artırmağa da hazırıq. Bir sözlə, belə düşünürəm ki, biz bu sahədə çox işlər görmüşük və gələcək üçün böyük imkanlar var.

Əlbəttə, biz təkcə neft sahəsində deyil, digər bütün sahələrdə də əməkdaşlığa inkişaf etdirməliyik. Bakı – Artau bərə-keçidini açmağımız Qazaxıstanın şimal vilayətləri üçün də, Azərbaycan üçün də artıq öz müsbət nəticələrini verir. Belə düşünürəm ki, biz ticarət-iqtisadi əlaqələrimizi fəalləşdirmaq üçün bu imkanları bundan sonra da inkişaf etdirəcəyik.

Biz bir çox digər məsələlərdə də eyni mövqelərdəyik. Yeni Qazaxıstanda da, Azərbaycanda da demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətlər qurulur.

Biz bazar iqtisadiyyatı, özəlləşdirmə yolu ilə gedirik. Deməliyəm ki, bütün bunlar Azərbaycanda öz əməli nəticələrini verir.

Siz bilirsiniz ki, 1990-cı ildən başlayaraq Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi vəziyyət çox ağır idi. Vəziyyəti ağırlaşdıran o idi ki, 1988-ci ildən etibarən Ermənistan Dağlıq Qarabağ Azərbaycandan qoparmaq məqsədilə ölkəmizə qarşı təcavüzə başlamışdı. Mühəribə başlandı, onun nəticəsində müxtəlif səbəblərə görə Azərbaycan ərazisinin 20 faizi işğal edilmişdir, işğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan çox Azərbaycanlı qovulmuşdur, onlar ağır şəraitdə, çadırlarda yaşayırlar.

Lakin 1994-cü ildə biz atəşkəsə razılıq verdik, mühəribəni dayandırdıq. Hesab edirəm ki, bu da böyük işdir – qan tökülmür, mühəribə getmir. Biz danışıqlar aparırıq, amma hələlik sülhə nail olmamışıq.

ATƏT-in Minsk qrupu, onun həmsədrləri – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa ardıcıl iş aparırlar. 1999-cu il ərzində biz dinciliklə nizamasalma prosesini sürətləndirmək üçün Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında birbaşa görüşlər keçirmişik. Mövqelərimiz müəyyən qədər yaxınlaşmışdı və biz hansısa noticələr əldə edə bildirdik. Amma ötən il ortaybrında Yerevanda baş verilmiş terror aktı bu prosesi əslində dayandırdı və indi bizim fəal danışıqlar üçün hələlik imkanlarımız yoxdur.

Lakin mən sizə demişəm və bir daha bəyan edirəm, əminəm ki, biz – ATƏT-in Minsk qrupu, Azərbaycan və

Ermənistan prezidentləri, – danışıqlar prosesinə yenidən başlayacağıq və məsələnin dinciliklə nizama salınmasına nail olacağıq. Əlbəttə, bir şərtlə ki, məsələ beynəlxalq hüquq normaları əsasında həl edilsin, o mənada ki, işğal olunmuş ərazilər azad edilsin, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunsun, qaçqınlar öz daimi yaşayış yerlərinə qayıtsınlar. Həm də biz bəyan etmişik və bəyan edirik ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində ən yüksək özünüidarə statusu verilmişdir.

1994-cü ildə atəşin dayandırılması, əlbəttə, vəziyyəti sabitləşdirməyə şərait yaradı. Lakin, bildiyiniz kimi, biz Azərbaycanda əslində parçalanmağa daxil qüvvələri zərərsizləşdirmək üçün çox işlər görməli olduq. 1993-cü ildə burada vətəndaş müharibəsi başlandı və Azərbaycan fəlakət qarşısında, parçalanmaq qarşısında idi. Biz bütün bunları dəf edə bildik. Sonra iki dəfə – 1994-cü və 1995-ci illərdə – dövlət çevrilişi cəhdləri oldu. Terror aktları cəhdləri oldu, bu bunlara da davam gətirdik.

Təxminən 1995-ci ildən başlayaraq biz Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirə, iqtisadiyyatın səviyyəsinin aşağı düşməsinə dayandıra və onun artımına başlaya bildik. 1996-cı ildən bəri bizdə ümumi daxili məhsulda da, sənaye istehsalında da, kənd təsərrüfatı istehsalında da, digər göstəricilər üzrə də artım davam edir. İnflyasiyanın qarşısını aldıq, artıq neçə ildir ki, bizdə inflyasiya yoxdur. Mart ayı üçün bütün pensiyalar və əmək haqqı ödənilmişdir. Ötən il

ümumi daxili məhsul 7 faiz, sənaye istehsalı 3 faizdən bir qədər çox, kənd təsərrüfatı istehsalı 7 faiz artmışdır. Biz cari ilin birinci rübünü də artım-la başa çatdırmışıq.

Əlbəttə, bütün bunlar iqtisadi islahatlar aparılmasının nəticəsidir. Siz bilirsiniz ki, biz torpaq islahatı apar-mışdıq, torpağı tamamilə kəndlilərə vermişdik. Bu isə bizə bitkiçilik, hey-vandarlıq məhsullarını, bütün digər kənd təsərrüfatı məhsullarını artır-mağa imkan yaratmışdır.

Biz kiçik və orta özəlləşdirməni başa çatdırmışıq, indi iri obyektlərin özəlləşdirilməsi haqqında qanun qəbul edirik, tezliklə bu prosese də başlaya-cağıq. Biz digər iqtisadi islahatlar da aparırıq.

Əlbəttə, plüralizm, demokratiya, azadlıq yaradılması da Azərbaycanda indiki mövcdə olan vəziyyəti təmin edir.

Biz Qazaxıstandakı hadisələrə böyük fərh hissi ilə izləyirik və bilirik ki, orada gedən demokratikləşdir-mə prosesləri, islahatlar aparılması öz nəticələrini verir.

Bu yaxınlarda ümumi azad seç-kilər əsasında seçim yenidən Qazaxı-stan Prezidenti seçilməyinizi alqışlayı-ram. Əlbəttə, siz öz ölkənizin inkişafı üçün çox işlər görmüsünüzdə və görür-sünüzdə. Bizi isə sizinlə ümumi tarixi köklər də, bugünkü təxminən oxşar vəziyyətimiz də birləşdirir. İndiki gö-rüşümüz, imzalanmağa hazırlanmış sənədlər də, şübhəsiz, öz nəticələrini verəcəkdir.

İndiyəqədər biz 50-dən çox dövlət-lərarası, hökumətlərarası, idarələrara-sı sənəd imzalanmışdır. Bu gün yeni

sənədlər imzalanacaqdır. Odur ki, bu, sizin Azərbaycana rəsmi səfərinizin konkret, əməli nəticəsidir.

Sizə bir daha təşəkkürümü bildi-rirəm və ümidvaram ki, sizinlə bu gün də, sabah da məsələləri müzakirə etməyə imkanımız olacaqdır.

Sabah türkdilli dövlətlərin başçı-larının görüşü keçiriləcəkdir. Bizim üçün bu da çox mühüm hadisədir. Bi-risi gün ümumi tarixi sərvətimizin yubileyini – “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyini də sizinlə bir-likdə qeyd edəcəyik.

Buna görə də şadam ki, Azərbay-canı da bütün bu tədbirlər keçirilərkən siz bizimlə olacaqsınız. Təbii ki, bu, bizə söhbət etməyə, fikir mübadiləsi aparmağa, Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında dostluğu və həqiqi qardaşlıq münasibətlərini bir daha nümayiş et-dirməyə imkan verəcəkdir.

Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev cavab sözündə dedi:

– Heydər Əliyeviç, rəsmi səfərə gəlmək üçün dəvətə görə, qardaşcası-na qonaqpərvərliyə görə, qəbulu görə çox sağ olun.

Mən sizin ölkənizə həmişə mən-muniyyətlə gəlirəm, dəvətinizi qəbul edürəm, çünki xalqlarımız arasında yalnız xeyirxahlıq və qardaşlıq hissləri olub. Həç bir mənfəi hallar olmayıb-der və yoxdur. Bu yaxşı münasibətlər hər iki dövlətin tərəqqisinə xidmət edir, bir-biri üçün dəstəkdir.

Siz danışıqlarımızın ayrıca bir hissəsində müzakirə etdiyimiz məsələ-lərdən danışdınız. Buna görə də mən onları təkrar etmək istəməzdim. Mən sizin fikirlərinizlə və dediyiniz təklif-lərlə tam razıyam.

Hesab edirəm ki, ikitərəfli iqtisadi münasibətlərimizin yaxşılaşması üçün ticarəti qaldırmaq lazımdır. Bu, hər şeyin əsasıdır. Ölkələrimiz arasında əmtəə dövriyyəsinin cəmi 25 milyon dollar olması nə sizi, nə də bizi qane etmir. Mənimlə birlikdə hökumətin altı üzvündən, “Qazaxoyl”, “Qazaxtransoyl” şirkətlərinin və digər şirkətlərin prezidentlərindən ibarət mütəəbbir nümayəndə heyəti gəlmişdir. Ümidvaram ki, onlar bu gün də, sabah da öz həmkarları ilə gələcək əməkdaşlığımızı mövzusunə dair konkret danışıqlar aparacaqlar.

Ekspertlərimiz, hökumətlərimiz 9 sənəd hazırlamışlar, bunlar əməkdaşlıq üçün yeni yollar açacaq, dövlətlərimiz arasında müqavilə-hüquqi baza tamamlayacaqdır. Buna görə də istərdim, hökumətlərimizə tapşırıq ki, ölkələrimiz arasında ticarətin nə üçün artmamasının səbəblərini bir daha araşdırsınlar.

Mənə deyirlər ki, tarifləri razılaşdırmaq lazımdır. Axı problem nədədir? Dövlətdaxili prosedurlar zəif gedir – biz məhz nəyin getmədiyini deməliyəyik və bu məsələni aradan götürürük. Deyirlər ki, Azərbaycan ərazisində dəmir yolu tarifləri mane olur. Bu gün biz sizinlə bu barədə də danışıq. Əgər bunlar varsa, onları müzakirə etmək lazımdır.

Deyərlər ki, hamımızın imzaladığı TRASEKA proqramı çərçivəsində əməkdaşlığı fəallaşdırmaq işində bizim tərəfimizdən həll edilməli hansısa məsələlər var. Biz onları aradan qaldırmağıyq.

İkitərəfli razılaşmalar barəsində. Ötən il oktyabrın 22-də biz iqtisadi

əməkdaşlıq proqramı imzaladıq. Gərək hökumətlər bu məsələləri nəzərdən keçirib konkret surətdə həll etsinlər. Bizim iqtisadi əməkdaşlıq üzrə ikitərəfli komissiyamız var. Biz tərəfdən ona Baş nazirın müavini Əhmədov başçılıq edir. Heydər Əliyeviç, biz bu komissiyaya həmin məsələləri müzakirə etməyi tapşırmağıyq.

Məni çox sevindirir ki, sizin ölkəniz sayəsində bəzə keçidi 9 ildən sonra, nəhayət, açılmışdır. Qazaxıstandakı azərbaycanlılar siza, Azərbaycan-dakı qazaxlar isə bizə gəlməyə başladığıda, Aktau limanında necə böyük sevinc olduğunu təsvir edə bilməzsiniz. Düşünürəm ki, bu, cari ildə ticarəti tamamilə başqa səviyyəyə qaldıracaqdır. Biz bunu alqışlayırıq.

Biz Aktau limanının birinci hissəsinin tikintisini başa çatdırmışıq. Neft göndərilir. Ötən il biz 2 milyon ton neft verdik. Ötən həcmi 10 milyon tonadək artırmaq olar. Quru yüklər üzrə göstərici də hələlik 2 milyon ton həcmindədir, lakin biz bu həcmi artırmaqlarıq. İndi biz bunun üzərində işləyirik.

Hesab edirəm ki, başlıca əngəl daşıma imkanlarının olmaması idi. Bir halda ki, bu yol açılmışdır, onda gəlin, onu birlikdə inkişaf etdirək.

Dəqiq bilərəm, sizin adamlarınız səddirlər ki, öz məhsullarını alıcılıq qabiliyyəti regiona götürürlər, burada da öz növbəsində səddirlər ki, tərəvəzin, meyvənin, Azərbaycanın gələn bütün malların qiymətləri aşağı düşür. Bax bu, bir-birimizə konkret köməkdir. Zənnimcə, bu sahədə bütün problemləri aradan götürmək lazımdır.

Baş nazirə müraciət etmək istəyirəm. Şirkətlərimiz sizdən iki tanker almaq arzusundaıdır. Mənə dedilər ki, siz bunu hansısa borcların hesabına etmək barədə razılığa gəlmisiniz. Bu, qardaş köməyi olardı. Əlbəttə, tankərlər, əsasən, sizin olacaqdır, amma istərdik ki, Qazaxıstanın da bəy-rəği altında bir-iki tanker üzün. Əgər bu mümkündürsə, onda xahiş edərdim ki, bu məsələni diqqətlə müzakirə etsinlər.

Heydər Əliyev, Xəzər dənizinin statusu barədə oxşar mövqə tutduğumuzu görə təşəkkür edirik. Mən, öz tərəfimdən, bu məsələni güclü şəkildə irəlilədirəm, siz bizi dəstəkləyirsiniz. Biz həmçinin minnətdarıq ki, siz Asiyada etimad tədbirlərinə dair müşavirə haqqında bizim təşəbbüsümüzdü dəstəkləyirsiniz.

Mən xahiş etmişəm, Azərbaycanın Qazaxıstandakı səfirliyi bizim yeni paytaxtımıza köçsün ki, o, bizim yanımızda olsun. Biz ona kömək edəcəyik.

Əgər qıscaca danışsaq, onda deməliyəm ki, bizim sizinlə əməkdaşlığımızı yoldaşa heç bir problem yoxdur.

Əlbəttə, biz Azərbaycanla Ermənistan arasında münaqişə ilə əlaqədar narahatlıq keçiririk. Təəssüf ki, bu, hər iki dövlətə, Allahın qonşu etdiyi ölkələrə öz münasibətlərini normal surətdə qurmağa mane olur. Hesab etmirəm ki, bunu erməni xalqı başa düşür. Axı münaqişədən o da əziyyət çəkir.

Sizin nə kimi sayılır göstərdiyinizi bilirəm. Qan tökülməsi sizin gələcəyinizə sayəsində dayanmışdır. Heydər Əliyev, qan tökülməməsi, adamların

rahat yaşaması Azərbaycan xalqı və region qarşısında sizin şəxson çox böyük xidmətinizdir. Şübhəsiz ki, siz böyük iş görmüşünüz.

Bilirsiniz ki, bu məsələnin danışıqlar yolu ilə dincliklə həllinə gəlib çıxmağınız üçün mən də öz imkanlarımız daxilində hər vasitə ilə bütün tərəflərə təsir göstərməyi çalışıram. Hesab edirəm ki, bunu hər iki ölkənin sadə adamları istəyirlər. Bu işdə sizə uğurlar arzulayıram. Biz hər cəhətdən köməyə gəlməyə hazırıq.

Siz regiona, əməkdaşlığımıza, türkdilli dövlətlərin əməkdaşlığına, MDB daxilində, GUOAM Təşkilatında münasibətlərimizə aid siyasi məsələlər barəsində mənim mövqeyimi bilirsiniz. Biz sizinlə oxşar mövqələr tuturuq.

Yanacaq-energetika kompleksinə gəldikdə, mövqeyimiz sizə məlumdur. Biz Bakı-Ceyhan marşrutunu dəstəkləyirik. İndi biz aprel-may aylarında Xəzərin şəlfində qazma işlərinin qurtarmasını böyük səbirsizliklə gözləyirik. Nəticələr əldə edən kimi Qazaxıstan dərhal bu marşrutu qoşulacaqdır. Çünki Qazaxıstanın əlavə neftinin naqli üçün başqa imkan yoxdur. Əlbəttə, biz hər şeydən öncə Şimali Xəzər neft kəmərinə gözləyirik. Bu, bir çox dövlətlərin, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatları, Böyük Britaniya şirkətlərinin mülkiyyətidir. Payın təxminən 20 faizi Rusiyaya və Qazaxıstanı, qalan hissəsi isə bizdə neft çıxaran şirkətlərə mənsubdur.

Lakin neftin yeni həmçinin artması, neft çıxarılması, şübhəsiz, yeni marşrut tələb edəcəkdir. Mən demişəm və indi də təsdiqləyirəm ki, biz

bu məsələdə əməkdaşlıq edəcəyik. Zənnimcə, bu, ölkələrimizin xeyrinədir və kiminsə əleyhinə deyildir. Bunu iqtisadiyyat tələb edir. Ümidvaram və əminəm ki, bu marşrut xalqlarımızı daha da yaxınlaşdıracaq, əməkdaşlıq və ticarət üçün böyük imkanlar açacaq və ölkələrimiz arasında əmtəə dövriyyəsi artacaq və biz bir-birimizlə iqtisadi cəhətdən daha sıx bağlı olacağıq. Bu, siyasi və insani münasibətləri möhkəmləndirəcəkdir.

Bilirik ki, Azərbaycan neftçiləri yüksək səviyyəli mütəxəssislərdir. Sovet İttifaqı dövründə, əvvəllər də belə olmuşdur. Bizim neftçilər də pis mütəxəssislər deyillər, ötən il biz ilk neft hasilatın 100 illiyini qeyd etdik. Düşünürəm ki, bu sahədə əməkdaşlıq öz bəhrələrini verəcəkdir. Sizin də nəzərdə hasilat üzrə mütəxəssisləriniz var, biz buna da arxalanmaq istəyirik. Bugünkü məsələlərə gəldikdə, bizimkilər mənə məlumat verdilər ki, bürokratik problemlər var, əlbəttə, onları həl etmək lazımdır. Məsələn, Türkiyə şirkətinə mənsub olan terminal – sabah mən oraya gedəcəyəm, – bu yolda həmişə əngəllər törədir.

Heydər Əliyev: Bağışlayın, o, həmin terminal deyildir. Sabah siz böyük terminala, Səngəçal terminalına gedəcəksiniz.

Nursultan Nazarbayev: Lakin bizim neftimizin gəldiyi terminal da var.

Heydər Əliyev, bir halda ki, biz belə bir həyətə qonaq gəlmişik, ümidvaram ki, bütün məsələləri həl edəcəyik.

Heydər Əliyev: Bəli, bütün məsələləri.

Nursultan Nazarbayev: Yoxsa biz bir balaca inciyə bilərik. Çünki siz gürcülərlə bütün məsələləri həl edirsiniz, bizimlə isə yox.

Heydər Əliyev: Həll edirik, həll edirik.

Nursultan Nazarbayev: Nümayəndə heyətimizə bütün sahələrin nümayəndələri – Energetika, Nəqliyyat, Ticarət, Kommunikasiyalar, Mədəniyyət, Təhsil, İnformasiya, Xarici İşlər nazirləri nümayəndə heyətidir! Mənə o görədir ki, biz bu səfərə böyük əhəmiyyət veririk.

Heydər Əliyev, üvanımızı söylədiyiniz xoş sözlərə görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm.

AZƏRBAYCAN – QAZAXISTAN SƏNƏDLƏRİNİN İMZALANMASI MƏRASİMİ

Aprelın 7-də Prezident Sarayında icirəflı Azərbaycan-Qazaxıstan sənədlərinin imzalanması mərasimi olmuşdur.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev və Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev birgə bəyanat imzaladılar.

Azərbaycanın Ali Hakimiyyəti və İdarəetmə Orqanlarını Baş Mühafizə İdarəsinin rəisi Vaqif Axundov və Qazaxıstan Prezidentinin Mühafizə Xidmətinin rəisi Bulat Bayekenov Azərbaycanın Ali Dövlət Hakimiyyəti və İdarəetmə Orqanlarını Baş Mühafizə İdarəsi ilə Qazaxıstan Prezidentinin Mühafizə Xidməti arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət haqqında saziş imzaladılar.

Azərbaycan Dövlət Gömrük Ko-

mitəsinin sədri Kamaləddin Heydərov və Qazaxıstan Dövlət Gəlirləri Nazirliyinin Gömrük Komitəsinin sədri Maratqalı Nukenov Azərbaycan Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Qazaxıstan Dövlət Gəlirləri Nazirliyinin Gömrük Komitəsi arasında qəçəqmalçılıqla, gömrük qaydalarının pozulması ilə, habelə silahların, döyüş surətının, partlayıcı maddələrin, narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizədə əməkdaşlıq haqqında, sərhəddən qanunsuz keçirilən modəni sərvtlərin saxlanılması və qaytarılması məsələlərində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında, əməkdaşlıq və gömrük sənədlərinin və gömrük təminatlarının qarşılıqlı surətdə tanınması haqqında sazişlər, habelə Azərbaycan Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Qazaxıstan Dövlət Gəlirləri Nazirliyinin Gömrük Komitəsi arasında qarşılıqlı yardım göstərilməsinin qaydası haqqında memorandum imzalandılar.

Azərbaycanın Təhsil naziri Misir Mərdanov və Qazaxıstanın Təhsil və Elm naziri Kırımbeq Kuşirbayev Azərbaycan hökuməti ilə Qazaxıstan hökuməti arasında yüksəkixtisaslı elmi və elmi-pedaqoji kadrların attestasiyası sahəsində əməkdaşlıq haqqında saziş imzalandılar.

Azərbaycanın Maliyyə naziri Əvəz Ələkbərov və Qazaxıstanın Xarici İşlər naziri Yerlan İdrisov Azərbaycanın Maliyyə Nazirliyi ilə Qazaxıstanın Maliyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında saziş imzalandılar.

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin sədri Arif Vəliyev və Qazaxıstan Xarici İşlər naziri Yerlan İdrisov Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi ilə Qazaxıstan Strateji Planlaşdırma və İslahatlar Agentliyinin Statistika və Təhlil Komitəsi arasında əməkdaşlıq haqqında saziş imzalandılar.

Azərbaycanın Xarici İşlər naziri Vilayət Quliyev və Qazaxıstanın Xarici İşlər naziri Yerlan İdrisov Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında mülki işlər üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında müqavilənin ratifikasiyası barədə fərmanların mübadiləsinə dair protokol, habelə Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin cəzanın qalan hissəsini çəkmək üçün verilməsi haqqında müqavilənin ratifikasiyası barədə fərmanların mübadiləsinə dair protokol imzalandılar.

İkitərəfli sənədlərin imzalanması mərasimində Azərbaycanın Baş naziri Artur Rəsizadə, Respublika Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri Ramiz Mehdiyev, Baş nazirin müavini Abbas Abbasov, Baş nazirin müavini Abid Şərifov, Dövlət müşaviri Vahid Axundov, Azərbaycan və Qazaxıstan nümayəndə heyətlərinin üzvləri iştirak edirdilər.

AzərTAc
"Azərbaycan" qəzeti,
8 aprel 2000-ci il.

**AZƏRBAYCAN VƏ QAZAXISTAN
PREZİDENTLƏRİNİN BİRGƏ
MƏTBUAT KONFRANSI**

Aprelin 7-də, icitərəfli sənədlərin imzalanması mərasimindən dərhal sonra Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev və Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev birgə mətbuat konfransı keçirdilər.

Dövlət başçıları bəyanatla çıxış etdilər, sonra isə jurnalistlərin suallarına cavab verdilər.

Mətbuat konfransında Azərbaycanın Baş naziri Artur Rəsizadə, Respublika Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri Ramiz Mehdiyev, Baş nazirin birinci müavini Abid Şərifov, Xarici İşlər naziri Vilayət Quliyev, Dövlət müşaviri Vahid Axundov, Qazaxıstan nümayəndə heyətinin üzvləri, Qazaxıstanın Azərbaycanadakı səfiri Rəşid İbrayev, digər rəsmi şəxslər iştirak edirdilər.

AzərTAc

**QAZAXISTAN PREZİDENTİNİN
ŞƏRƏFİNƏ**

Aprelin 7-də Bakı "Xəzər" mərkəzində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin adından Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayevin şəfərinə rəsmi qəbul keçirilmişdir.

Toplaşanlar Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev və Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevi hərərətli alqışlarla qarşıladılar.

Prezidentlər Heydər Əliyev və Nursultan Nazarbayev rəsmi qəbulda nitq söylədilər. Dövlət başçıları

nitqləri diqqətlə dinləndi və alqışlarla qarşılandı.

Səmimiyyət və dostluq şəraitində keçən rəsmi qəbulda Milli Məclisin sədri Murtuz Ələsgərov, baş nazir Artur Rəsizadə, Prezidentin icra Aparatının rəhbəri Ramiz Mehdiyev, Baş nazirin birinci müavini Abbas Abbasov, Baş nazirin müavini Abid Şərifov, Xarici İşlər naziri Vilayət Quliyev, Dövlət müşaviri Vahid Axundov, Qazaxıstan Prezidentini ölkəmizə rəsmi səfərdə müşayiət edən nümayəndə heyətinin üzvləri, Qazaxıstanın ölkəmizdəki səfiri Rəşid İbrayev və digər rəsmi şəxslər iştirak edirdilər.

AzərTAc
"Azərbaycan" qəzeti,
8 aprel 2000-ci il.

**QAZAXISTAN PREZİDENTİ
NURSULTAN NAZARBAYEVİN
BƏYANATI**

- Heydər Əliyev, sağ olun!

Qardaş ölkə Azərbaycana rəsmi səfər etmək barədə dəvətinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Biz bu səfərə böyük məmnuniyyətlə gəlmişik.

Nümayəndə heyətimizin tərkibində hökumətimizin altı üzvü, ölkəmizin idarələrinin nümayəndələri var. Bu, səfərə olan böyük marağı göstərir. Zənnimcə, dövlətlərimiz arasında münasibətləri yeni səviyyəyə qaldırmaq vaxtı çatmışdır. Mən Sizin indicə dediklərinizin hamısı ilə razıyam. Biz bütün bu məsələləri müzakirə etdik. Ölkələrimiz arasında ticarətin indiki həcmi potensial imkanlara cavab vermür. Təşəkkürümü bildir-

mək istəyirəm ki, Bakı ilə Aktau arasında 9 il bundan əvvəl dayanmış bərə-keçidi yenidən işləməyə başlamışdır. Biz Aktauda çox böyük limanın tikintisini başa çatdırmışdıq və bu, bizə ölkəmiz arasında mal dövriyyəsini kəskin şəkildə artırmağa imkan verəcəkdir.

Bərə-keçidi Azərbaycanın məhsul istehsalçılarına ödəmə qabiliyyəti bazar tapmağa, qazaxıstanlılara isə daha aşağı qiymətlərlə mallar, xüsusilə ərzaq malları almağa imkan yaratmışdır.

Zənnimcə, imzalanmış sənədlər ölkəmiz arasında ticarətə yeni imkanlar açır, bu isə dövlətlərarası münasibət olaraq əsas cəhətdir. Bütün qalan münasibətlər iqtisadi münasibətlər zəminində qurulur. Biz Xəzər dənizi, neftin və qazın Bakı-Ceyhan marşrutu ilə nəqli məsələsində də eyni mövqedəyik.

Əlbəttə, Qazaxıstan son illərdə Azərbaycanın iqtisadiyyatında, mədəni inkişafda nail olduğu uğurları izləyir və çox istəyir ki, regionda sülh bərqərar olsun. Biz regionda baş verən prosesləri, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması sahəsində Heydər Əliyev tərəfindən böyük səyləri izləyirik. Biz bu münaqişənin sülh yolu ilə qurtarmasını çox istəyirik və imkan daxilində buna kömək edirik. MDB daxilində münasibətlər məsələlərində, TRASEKA layihəsi barəsində də bizim mövqelərimiz eynidir. Son illər tankerlərlə, sonra isə Bakı vasitəsilə böyük miqdarda neft göndərməyimiz də ölkəmiz arasında mal dövriyyəsini yüksəltmək üçün imkandır. Hesab edirəm ki, Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında heç bir

iqtisadi, siyasi və digər problemlər yoxdur. Bizim bütün istiqamətlərdə – iqtisadiyyatda, siyasətdə, mədəniyyətdə əməkdaşlığımız xalqlarımızın, dövlətlərimizin naminə ilbəlil artmışdır. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ
QAZAXISTAN
PREZİDENTİ NURSULTAN
NAZARBAYEVİN
JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA
CAVABI**

Sual: (Frans Press Agentliyinin Azərbaycanı müxbiri): Cənab Nazarbayev, Siz Qazaxıstan neftinin Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri sistemi ilə ixracının perspektivlərini necə görürsünüz? Siz bu boru kəməri ilə neft vurulmasının həcminə təminat verməyə hazırsınız, əgər hazırsınızsa, onda nə vaxt? Sağ olun.

Nursultan Nazarbayev:

– Bu məsələnin tarixi hamıya məlumdur. Həmin prosesin digər iştirakçıları kimi, Qazaxıstan da vaxtilə Ankaraya Bəyannaməsini, Amerika Birləşmiş Ştatlara Prezidentinin iştirakı ilə İstanbul Bəyannaməsini imzalamışdır. Qazaxıstan neftin Bakı-Ceyhan marşrutu ilə nəql edilməsini dəstəkləyir.

Biz konkret həcm göstərməmişik, ona görə ki, sizə məlum olduğu kimi, 2001-ci ildə Şimali Xəzər neft kəməri istifadəyə veriləcəkdir. Burada iştirak payının təxminən 20 faizi Rusiyanın, bir o qədər də bizimdir, qalan pay xarici şirkətlərə məxsusdur. Biz “Tengiz” yatağından çıxarı-

lan nefti bu boru kəməri ilə nəql edəcəyik. Lakin biz Xəzər dənizi gəlfində qayım işlərinin qurtarmasını gözləyirik. Proqnozlarımızı görə, bunun nəticələri ehtiyatlarımızı dəfələrlə artıracadır. Odur ki, bizə neftimizi dünya bazarına nəql etmək üçün yeni marşrutlar lazım olacaqdır. Biz həmin həcmə çatdıqdan sonra, şübhəsiz, hamımız üçün vacib olan bu layihəyə dərhal qoşulacağıq.

Sual (“Kazaxstanskaya pravda” qəzeti): Bu gün biz neftdən danışırıq. Lakin Qazaxıstanın ixracının taxıl kimi eyni dərəcədə mühüm sahəsi də var. Bilməkdə istərdim, Azərbaycana taxıl satışı məsələləri müzakirə edildimi? Sağ olun.

Heydər Əliyev: Deyə bilərəm ki, Qazaxıstan çox iri taxıl istehsalçısıdır, biz isə taxıla olan tələbatımızı hələlik ödəyə bilmirik, hərçənd, Azərbaycana onun istehsalı ildən-ildə artır. Buna görə də kənardan taxıl götüririk, amma bunu daha dövlət xətti ilə etmirik. Artıq bütün bunlar özəlləşdirilib, özəl şirkətlərin ixtiyarındadır. Onlar nə qədər bacarırlarsa, bir o qədər də taxıl götürürlər.

Əlbəttə, indi taxıl çoxdur. 1994-cü ildə, bütün bunlar dövlətin ixtiyarında olduğu dövrə nə kimi çətinliklər çəkdiyimizi xatırlayıram. Daha haralara müaricət etmirdik, nə qədər xərc çəkirdik və necə çətin yaşayırdıq. Yadımdadır, 1995-ci ildə mən Nursultan Abişevçandan bizə taxıl göndərməsini xahiş etdim və biz razılığa gəldik. Lakin sonra biz çərəyin və taxılın qiymətlərini sərbəstləşdirdik, bunların hamısını özəl sektora verdik. Biz bununla daha məşğul oluruq.

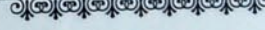
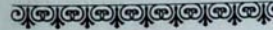
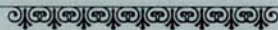
Bilirəm ki, Qazaxıstanın bizə taxıl gətirir, burada satılır. Bununla özəl şirkətlər məşğul olur. Çox istəyirəm ki, Azərbaycanın da, Qazaxıstanın da özəl şirkətləri bu sahədə daha uğurla əməkdaşlıq etsinlər. Çünki Qazaxıstan taxılı çox keyfiyyətlidir. Çorək bişirənlər haradan və hansı taxılı almaq lazım olduğunu bilmirlər. Hər halda, Azərbaycan firmalarının Qazaxıstanda satın aldığı taxılın həcminin artması, təbii olaraq, ölkələrimiz arasında əmtəə dövriyyəsinin də artmasına təsir göstərəcəkdir.

Nursultan Nazarbayev: Biz ənənəvi olaraq Azərbaycana ərzaq taxılı göndəririk. Son qarmaqarışlıq illərində bütün bunlar pozuldu, əsasən də ona görə ki, məhsulun Rusiya ərazisi ilə aparılmasına böyük tariflər qoyulmuşdu. Lakin Bakı ilə Aktau limanı arasında yol açıldıqdan sonra gəmilərlə gündə 2 milyon tondan çox məhsul daşmaq imkanı yarandı. Biz yük terminalı tikirik. Mənə elə gəlir ki, bu terminal rəqabət qiyməti üzrə taxıl göndərməyə imkan verəcəkdir.

Mənə deyiblər ki, bu il sizə Qazaxıstandan 150 min tonadək ərzaq taxılı gətiriləcəkdir.

Sual: (“Naş vek” qəzeti, Azərbaycan): Sual hər iki prezidentədir. Xəzərin statusunun müəyyənləşməsi məsələsi hansı mərhələdədir? Xəzər dənizinin səthindən birgə istifadə barədə Rusiyanın təklifi necə qiymətləndirilir? Sağ olun.

Heydər Əliyev: Bilirsiniz, Xəzərin hüquqi statusu haqqında məsələ gündəlikdə artıq çoxdan durur. Xəzəryanı ölkələrin nümayəndə heyətləri çox görüşlər keçirmiş, müxtə-

lif variantları müzakirə etmişlər. Ancaq bu görüşlər hələlik bir nəticə verməmişdir.

Siz bilirsiniz ki, Azərbaycan lap əvvəldən Xəzərin həm suyun səthi üzrə, həm də dənizin dibi üzrə sektorlara Xəzəryanı ölkələr arasında bölünməsi mövqeyində durur. Biz 1993-cü ildən başlayaraq bunda ısrar edirik. Doğrudur, o vaxt biz bu baxımdan tək idik. Sonra proseslər ona gətirib çıxardı ki, digər ölkələr də dənizin sektorlara bölünməsi mövqeyinə keçməyə başladılar. Malumdur ki, Qazaxıstan Rusiya ilə orta xətt haqqında saziş imzalamışdır. Düşünürəm ki, Xəzər dənizinin statusunu birdəfəlik müəyyənləşdirmək üçün biz bu danışıqları davam etdirməliyik. Bizim mövqeyimiz belədir.

Nursultan Nazarbayev: Gördüyünüz kimi, Qazaxıstan və Azərbaycan tərəflərinin mövqeləri, əsasən, uyğun gəlir. 1998-ci ildə mən və Rusiya Prezidenti sahillərdən eyni uzaqlıqda olan orta xətt haqqında saziş imzalamışdıq. Biz bu əsasda işləyirik, çünki Xəzərin mərkəzi üzrə Qazaxıstan yalnız Rusiya ilə, cənubda isə Türkmənistanla həmsərhəddir. Azərbaycan və Türkmənistan isə həm də İranla həmsərhəddir. Buna görə də belə düşünürəm ki, mövqelər yaxınlaşır.

Hər dövlət öz sektorunda iş aparır və bu mövqə belə sututurların bölgüsünə dair dünya konvensiyasına, mənəcə, uyğundur. Buna görə də bütün dövlətlər, əlbəttə, belə bir ümumi qənaətə gəlməlidirlər ki, Xəzər dənizi əmin-amanlıq, etimad dənizi olmalı və bütün Xəzəryanı ölkələrin firavanlılığına xidmət etməlidir. Ən başlıcası,

belə saziş vasitəsilə Xəzər dənizinin, çox həssas ekologiyasının və bioloji ehtiyatlarının, onun təkindəki ehtiyatların mühafizəsinə gəlib çıxmaqdadır. Bütün dövlətlər birlikdə işləmək üçün ümumi qənaətə, ortaq məxrəcə gəlməlidirlər. Qazaxıstanın mövqeyi bundan ibarətdir. Bilirəm ki, Azərbaycan da mövqeyi bu cürdür.

Sual (Qazaxıstanın "Xabar" milli agentliyi): Hörmətli Heydər Əliyev, hörmətli Nursultan Abışev, siz xatırlatdınız ki, söhbətiniz zamanı MDB daxilində qarşılıqlı münasibətlərdən danışmışınız. Dəqiqləşdirmək istərdim: siz Rusiyada prezident seçkilərindən sonra bu ölkə ilə qarşılıqlı münasibətlər məsələsini müzakirə etməsinizmi? Sağ olun.

Heydər Əliyev: Bəli, biz bu məsələ barədə fikr mübadiləsi apardıq. Sizə məlumdur ki, Rusiyada prezident seçkilərindən əvvəl, yanvarın 25-də Moskvada MDB ölkələri dövlət başçılarının görüşü olmuşdur. Orada biz fikr mübadiləsi apardıq və bütün prezidentlər – birlik ölkələrinin dövlət başçıları bildirdilər ki, Rusiya prezidenti vəzifəsi uğrunda seçki kampaniyasında Vladimir Vladimiroviç Putini dəstəkləyirlər.

Məsələn, mən şadam, zənnimcə, Nursultan Abışev də şaddır ki, arzumuz çin oldu və Vladimir Vladimiroviç Putin Rusiyanın Prezidenti seçildi.

Biz buna böyük ümidlər bəsləyirik, çünki dəfələrlə demişik ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyi öz tayinatını hələlik doğrultmur, öz fəaliyyətini hələlik səmərəli həyata keçirmir.

Son illər bu birliyin mövcudluğu

müəyyən dərəcədə formal xarakter, hətta protokol xarakteri daşımışdır. Ona görə də birliyin daha dinamik və səmərəli olması üçün çox güclü impuls gərəkədir. Şübhə yoxdur ki, biz, – Azərbaycan, bilirəm, həm də Qazaxıstan, – MDB çərçivəsində fəal əməkdaşlığa həvəs göstəririk, çünki birlik ölkələrinin hər biri bundan böyük fayda götürə bilər, xüsusən də iqtisadiyyat sahəsində.

Lakin indiyədək olanlar bundan ötrü lazımı şərait yaratmışdır. Təkrar edirəm, biz böyük ümidlər bəsləyirik ki, Vladimir Putin öz prezident vəzifələrinin icrasına başlayandan sonra, yəqin ki, MDB-nin fəaliyyətində yeni mərhələyə qədəm qoymağımız üçün addımlar, – təbii ki, təkcə onun tərəfindən deyil, həm də bütün MDB dövlət başçıları tərəfindən, – atılacaqdır.

Aydındır ki, MDB-nin meydana gəldiyi vaxtdan Rusiya birliyi mədə üstün mövqə tutur. Ona görə də biz axırını görüşümüzə Vladimir Vladimiroviç Putini yekdilliklə MDB Dövlət Başçıları Şurasının sədri seçdik. İnənürük ki, Rusiyanın yeni prezidenti ümidlərimizi doğruldacaqdır.

Nursultan Nazarbayev: Biz Rusiyada istər Dumaya, istərsə də prezident vəzifəsinə seçki qabağı mübarizələrin başa çatmasını alqışlayırıq. Ümidvarıq ki, bütün istiqamətlərdə fəal və dəqiq siyasət aparılacaqdır.

Heydər Əliyev: Dedi ki, indi, hər şeyin müəyyən edildiyi, bütün prezidentlərin öz yerlərində olduğu bir vaxtda MDB ölkələri dövlət başçılarının, habelə gömrük dördlüyünün sammiti keçiriləcəkdir. MDB

dövlətlərinin inteqrasiyası üçün bu gün hall edilməmiş başlıca məsələ azad ticarət zonası və gömrük rüsumlarının emiləndirilməsi haqqında müqavilənin bütün ölkələr tərəfindən ratifikasiyası olunması ibarətdir. İndiki vəziyyət normal ticarət etməyə imkan vermir. Razılaşmalar əldə edilmişdir. Yaşayırıq, görürük. Zənnimcə, istər birgöyüşün tarixi təcrübəsinə, istərsə də əvvəlki iqtisadi əlaqələrə əsaslanaraq, MDB dövlətləri arasında inteqrasiyanın inkişaf etdirilməsi, etimadın möhkəmləndirilməsi həm də Rusiyanın özünün mənafelərinə uyğundur. Əminəm ki, məhz bu cür siyasət aparılacaqdır.

Qazaxıstan Rusiya ilə six dostluq münasibətlərinə sadiqdir, siz bunu yaxşı bilirsiniz, çünki o, bizim ticarət meydanımızdır. Rusiya bizim ən yaxın qonşumuzdur, dövlətlərdən hər birinin müstəqilliyi və suverenliyi şəraitində Qazaxıstan onunla bərabər-hüquqlu münasibətlər yaratmaq istəyir. Vladimir Putin axırını sammitdə bu cür bəyanat vermişdir. Əminəm ki, belə də olacaqdır.

Mətbuat konfransında Azərbaycanın Baş naziri Artur Rəsizadə, respublika Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri Ramiz Mehdiyev, Baş nazirin birinci müavini Abbas Abbasov, Baş nazirin müavini Abid Şərifov, Xarici İşlər naziri Vilayət Quliyev, Dövlət müşaviri Vahid Axundov, Qazaxıstan nümayəndə heyətinin üzvləri, Qazaxıstanın ölkəmizdəki səfiri Rəşid İbrayev, digər rəsmi şəxslər iştirak edirdilər.

AzərTAc

**QAZAXISTAN PREZİDENTİNİN
ŞƏRƏFİNƏ**

Aprelin 7-də Bakıdakı "Xəzər" mərkəzində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin adından Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayevın şərafinə rəsmi qəbul təşkil olunmuşdur.

Salona toplaşanlar Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevi və Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevı hərərətli alqışlarla qarşıladılar.

Dövlət başçıları rəsmi qəbulda nitq söylədilər.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN NİTQİ:**

- Zati-aliləri, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti hörmətli Nursultan Nazarbayev!

Hörmətli qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Bu gün mən bizə rəsmi səfərə gəlmiş dostumuz, Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevı Azərbaycanda, Bakıda salamlamağıma şadam.

Ənənəvi dostluq münasibətlərimizin, dostluğumuzun, bütün sahələrdə əməkdaşlığımızın daha da inkişaf etdirilməsi və möhkəmləndirilməsi üçün bu səfərin böyük əhəmiyyəti var.

Hörmətli Prezident, dəvətimi qəbul edib Azərbaycana rəsmi səfərə gəldiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Biz ötən vaxt ərzində çox işlər görməyə müvəffəq olduğumuzun şahidiyi. Başlıcası budur ki, biz görüşdük, bir çox məsələlər barəsində mənimiz Prezident Nazarbayev arasında açıq, dostcasına fikir mübadilə-

si oldu. Mən bu söhbətdən son dərəcə şad və məmnunam. Hesab edirəm ki, Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin, Prezident Nazarbayevlə mənim aramda olan dostluğun daha da inkişaf etməsi üçün bu görüşün böyük əhəmiyyəti var. Xalqlarımız eyni köklərə, eyni tarixə, bir çox çətinliklərlə dolu olan ümumi keçmişə malikdirlər. Bizim xalqlarımızı ümumi milli mənəvi dəyərlərimiz – dil, adət və ənənələr birləşdirir. Lakin belə tarixi, çoxəsrlik ənənələrə malik olan xalqlarımızın bir-birinə indiki kimi belə yaxın olmaq imkanı, təəsüf ki, yox idi. Qazaxıstanın və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əldə etmələri, əlbəttə, xalqlarımız üçün tarixi hadisədir. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk. Bu gün söhbətlərimiz zamanı da hər ikimiz bəyan etdik ki, dövlət müstəqilliyinin, suverenliyin bundan sonra da qorunub saxlanması və möhkəmləndirilməsi bizim ən birinci vəzifəmizdir və tarixin üzərində qoyduğu vəzifələri, şübhəsiz, dönmədən yerinə yetirəcəyik.

Biz tarixi münasibətlərimizin bərpə edilməsi, yeni şəraitdə Qazaxıstanla Azərbaycan arasında əməkdaşlığın təmin olunması üçün müstəqillik illərində çox işlər görmüşük. Lakin biz görülmüş işləri qiymətləndirməklə yanaşı, bu gün diqqəti nöqsanlara, həll edilməmiş məsələlərə də yönəldik və müvafiq nazirliklərimizə tapşırıdık ki, əməkdaşlığımızın inkişafı üçün əlavə tədbirlər görsünlər.

Bundan ötrü imkanlar böyükdür. Biz bunu təkbətək söhbət zamanı da, nümayəndə heyətləri arasında danışğqlar zamanı da dedik. Əminəm

ki, gələcəkdə daha səmərəli əməkdaşlıq etmək imkanımız olacaqdır, çünki Qazaxıstan da, Azərbaycan da müstəqilliyi, demokratiyanı, siyasi pluralizmi möhkəmlətmək, iqtisadi islahatlar aparmaq, bazar iqtisadiyyatını həyata keçirmək yolunu seçmişlər. Bu yolla gərəkdir Qazaxıstan və Azərbaycan böyük uğurlar qazanmışlar. Lakin bu, istədiyimiz yüksək məqsədlərə nail olmağımız üçün yalnız bir zəmindir. Qazaxıstan ərazisinə görə də, əhalisinə görə də, iqtisadi potensialına görə də böyük ölkədir. Qazaxıstan Xəzər dənizində qonşumuzdur. Lakin başlıcası budur ki, Qazaxıstan Azərbaycanın dostudur, etibarlı dostudur. Bu gün Nursultan Abişeviq Qazaxıstanın son illərdə əldə etdiyi əməli nəticələrdən çox ətraflı danışdı. Bu, bizi çox sevindirir. Biz yaxşı bilirik ki, Qazaxıstanın müstəqillik illərində əldə etdiklərinin hamısı bütün qazax xalqının, bütün Qazaxıstan vətəndaşlarının çox böyük əməyinin nəticəsidir. Ancaq eyni zamanda, bütün bunlarda başlıca xidmət Qazaxıstanın Prezidentinə, dostumuz Nursultan Nazarbayevə məxsusdur. Dostum Nazarbayev kimi, mən də bizim şəraitimizdə ölkəni müstəqillik yolu ilə aparmağın necə çətin olduğunu gözəl bilirəm, Qazaxıstan Prezidenti Nazarbayevın qarşısında nə qədər problemlər, nə qədər çətinliklər durduğunu bilirəm. Lakin şadam ki, o, bunları uğurla həll edir. Mən şadam ki, Qazaxıstan müstəqil, suveren dövlət kimi inkişaf edir. Mən şadam ki, iqtisadi inkişaf, xalqın həyat səviyyəsinin, rifahının yüksəldilməsi üçün Qazaxıstanın qarşısında böyük perspektivlər

açılır. Qardaş, dost qazax xalqına, bütün Qazaxıstan vətəndaşlarına, bizim dostumuz, Prezident Nazarbayevə bu tarixi yolda ürəkdən uğurlar arzula-yırım! Müstəqil, suveren Qazaxıstanın şərəfinə bədə qaldırmağı təklif edirəm!

Qardaş, dost qazax xalqının Prezidenti çox hörmətli Nursultan Nazarbayevın şərafinə!

Sizin sağlığınıza!

**QAZAXISTAN PREZİDENTİ
NURSULTAN NAZARBAYEVİN
NİTQİ**

- Hörmətli Heydər Əliyeviq!
Əziz dostlar, xanımlar və cənablar!

Burada əziz qonaqlar olduğumuzda görə ölkəmizin nümayəndə heyəti adından, şəxsən öz adından səmimi təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Biz qardaşlarımızın yanına gəlmişik və ilk dəqiqələrdən özümtüzü evimizdəki kimi hiss edirik. Həmişə belə olmuşdur.

Danışğqlarımızın məzmununu sizə məlumdur. Bu gün siz hamınız geniş heyətdə aparılmış danışıqlarda, matbuat konfransında olmusunuz. Bilirsiniz ki, 10 mühüm sənəd imzalanmışdır və bunlar bizim münasibətlərimizdə yeni dövr təşkil edəcəkdir. Nə üçün? Axı biz – Azərbaycan və qazax xalqları sanki həmişə ünsiyyətdə olmuşuq. Sovet İttifaqı dövründə beynəlmiləlliklərdən, dostluqdan danışılırdı. Bu da əsasən ondan ibarətdir ki, ziyalılarımızın nümayəndələri bəzən görüşür, bədə qaldırır və bunu biza-

böyük dostluq kimi təqdim edirdilər. İndi, müstəqillik şəraitində xalqlarımızın kökünü nəzarətdə, tariximizin, ənənələrimizin, mədəniyyətlərimizin ümumiliyini nəzərə alaraq göhrürük ki, xalqlarımızın bir-birini, həqiqətən, dərinədən başa düşməsi üçün misilsiz imkan yaranmışdır. Bizim böyük ümumi köklərimiz var. Birişi gün biz Dədə Qorqud haqqında ümumi böyük əsərimizin 1300 illiyini qeyd edəcəyik.

Bir çox görkəmli, böyük insan türk xalqlarının birliyini vəf etmişlər və indi biz bu barədə utanmadan söhbət açırıq. Xəzər dənizi Qazaxıstanın və Azərbaycanın sahələrini həmişə qucmuşdur. Lakin indi, müstəqillik əldə edildikdən sonra, Axtau limanı yaradıldıqdan sonra ölkələrimiz arasında mal dövriyyəsinin həcmi bir neçə dəfə artırmaq üçün nadir imkan meydana gəlmişdir. Əvvəla, biz Qazaxıstan bazarını sizin mallarımızın üzünə açdıq. Sizin adamlarınız bizdə mal satmaq imkanı qazanırlar, biz buraya çox sərfəli yolla gəlirik. İkincisi, Xəzərin böyük nefti. Ona pis mövqədən yanaşdıqda bizim hamımızın aramız vura bilər, istər siyasətçilər, istərsə də xalqlar ağıl-kamalla yanaşsalar, o, bizim hamımıza xidmət edə bilər. Biz İpək Yolundan, TRASEKA layihəsindən, Transxəzər və Transqafqaz dəhlizlərindən danışırıq – indi bunların hamısı gündəlikdədir.

Mən belə hesab edirəm ki, Azərbaycan rəsmi dövlət səfərinə gəlmək barədə Heydər Əliyevin dövlət onun müdriqliyindən və münasibətlərimizə yeni nəfəs, yeni təkan vermək vaxtı çatmasının başa düşülməsindən irəli

gəlir. Mən səfərimizi və qarşılıqlı münasibətlərimizi məhz belə başa düşmək istədim. Əziz dostlar, mənə elə gəlir ki, bir-birimizə şirin sözlər deməyə, təzim etməyə lüzum yoxdur. Xalqlarımız bir-birini bizziz də çoxdan sevirlər. Odu ki, biz, onların liderləri, sadəcə olaraq, yol açmalı, yolları yaratmalıyıq. Ünsiyyət onların isə adamlar, xalqlar özləri tapaçaqlar.

Heydər Əliyev, Sizin sağlığınıza, Azərbaycan xalqının rifahı naminə çox böyük əməyinizin şərfinə bədən qaldırmaq istəyirəm! Siz qan tökülməsini, Ermənistanla Azərbaycan arasında müharibəni dayandırmısınız. Bu gün Azərbaycan xalqı əzab-əziyyət çəkir, bir milyon qaçqının var. Biz qardaş olaraq narahatlıq keçiririk. Sizin – iki qonşunun, ümumiyyətlə, iki yaxın xalqın əmin-amanlığa və sülhə qovuşması üçün öz tərəfimizdən mümkün olan hər şeyi edirik. Bütün dünyanın qloballaşmadan danışıdığı indiki vaxtda inteqrasiya zamanın hökmüdür. İndi bütün dünya deyirsə ki, biz informasiya cəmiyyətinə keçirik, onda əlaqələr, sərhədlərin açılması, hər şeyin sərbəst istifadə edilməsi zamanın hökmüdür. Heydər Əliyev, mənə elə gəlir ki, biz xalqlarımız üçün məhz bu yolları açırıq. İcazə verin, sizə möhkəm cansağlığı, niyyətlərinizin həyata keçməsi yolunda uğurlar, qardaş Azərbaycan xalqına sülh və tərəqqi arzulayım. Sizin sağlığınıza!

AzərTAc
9 aprel 2000-ci il.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN
VƏ QAZAXISTAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ NURSULTAN
NAZARBAYEVİN BİRGƏ BƏYANATININ
TƏSDİQ EDİLMƏSİ
BARƏDƏ AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ QANUNU**

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərarə ahr:

I. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayevın 2000-ci il aprelin 7-də Bakı şəhərində imzalanmış birgə bəyanatı təsdiq edilsin.

II. Bu Qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Heydər ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 3 aprel 2001-ci il.

**"AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
HÖKUMƏTİ VƏ QAZAXISTAN
RESPUBLİKASI HÖKUMƏTİ
ARASINDA YÜKSƏKİXTİSASLI
ELMI VƏ ELMİ-PEDAQOJİ KADR-
LARIN ATTESTASIYASI SAHƏ-
SINDƏ ƏMƏKDAŞLIQ
HAQQINDA" SAZIŞIN TƏSDİQ
EDİLMƏSİ BARƏDƏ
AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ QANUNU**

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərarə ahr:

I. 2000-ci il aprelin 7-də Bakı şəhərində imzalanmış "Azərbaycan Res-

publikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında yüksəkixtisaslı elmi və elmi-pedaqoji kadrların attestasiyası sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş təsdiq edilsin.

II. Bu Qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Heydər ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 3 aprel 2001-ci il.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV QAZAXISTAN
PREZİDENTİNİN XÜSUSİ
NÜMAYƏNDƏSİNİ QƏBUL
ETMİŞDİR**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev fevralın 15-də Prezident Sarayında Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi, Xarici İşlər nazirinin müavini Kayrat Əbuseyidovu qəbul etmişdir.

Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev qonağı səmimiyyətlə salamlayaraq dedi:

– Azərbaycana xoş gəlmisiniz! Mənə bildirdilər ki, siz buraya Qazaxıstan Prezidenti hörmətli Nursultan Nazarbayevdan xüsusi tapşırıqla gəlmisiniz. Siz artıq bizim Xarici İşlər Nazirliyində görüşlər keçirmisiniz. Mən Sizi dinləyirəm.

Kayrat Əbuseyidov mehribançılıq qəbulu görə təşəkkür edərək dedi:

– Cənab Prezident, ilk öncə, Sizinlə şəxsn görüşmək və Qazaxıstan

Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayevin məktubunu çatdırmaq üçün mənə verilmiş imkana görə təşəkkürümü bildirmək istərdim. Məktubda Siz Asiyada qarşılıqlı fəaliyyətə və etimad tədbirlərinə dair müşavirənin iştirakçısı olan ölkələrin zirvə görüşünə dəvət edilirsiniz. Biz lap əvvəldən, 1993-cü ildən başlayaraq bu təşəbbüsü fəal surətdə dəstəkləyən və orada əksini tapmış çox humanist ideyaların həyata keçirilməsinə böyük töhfə verən Azərbaycanca hədsiz dərəcədə minnətdarıq. Belə düşünürəm ki, hər hansı dövlətin inkişafının əsası olan sülhün, sabitliyin qorunub saxlanması, təhlükəsizliyin bərqərar edilməsi ideyaları bir dövlət kimi Azərbaycana aydın və yaxın olan ideyalarlardır.

Başda düşünürəm ki, Asiyada belə bir mexanizmin yaradılması olduqca mürəkkəb vəzifədir. Ona görə də 1993-cü ildən başlayaraq, biz tədricən, günbəgün işləy-işləyə bu müşavirəyə doğru getmişik, yəni bu müşavirə gündəlik işin noticəsi və bəhrəsidir. Siz bilirsiniz ki, 1999-cu il sentyabrın 14-də, Asiyada qarşılıqlı fəaliyyətə və etimad tədbirlərinə dair müşavirənin iştirakçısı olan ölkələrin qarşılıqlı münasibətlərini tənzimləyən prinsiplər haqqında ilk sənədin – bəyannamənin imzalandığı görüşdə Azərbaycanın Xarici İşlər naziri də iştirak etmişdir. Çox mühüm olan bu sənəd bizə daha da irəliləməyə imkan verdi və ötən ildən bəri biz zirvə görüşünə hazırlıq üçün fəal iş aparırıq.

Mən onu da demək istərdim ki, siz Xarici İşlər Nazirliyinin ekspertləri konsensus əldə olunmasına

dair böyük töhfə verirlər. Bildiyiniz kimi, forumun özünün quruluşu çox nadirdir. Burada Hindistan və Pakistan kimi öz aralarında ciddi münaqişələr olan dövlətlər iştirak edirlər. İsrailin və Fələstinin, Misirnin nümayəndələri bir danışıqlar masası arxasında aylaşırlar, burada Mərkəzi Asiyanın Rusiya, Çin Xalq Respublikası, Hindistan, İran, sizin ölkəniz, Türkiyə Cümhuriyyəti kimi çox mühüm və ciddi dövlətləri təmsil olunmuşlar.

Mən Ankaradan buraya elə dünən axşam gəlmişəm. Biz orada çox səmərəli danışıqlar apardıq. Məni əmin etdilər ki, Türkiyə Prezidenti bu zirvə görüşünə qatılacaq və Türkiyə ekspertləri iştirakçı ölkələrin dövlət və hökumət başçılarına imzalanmağa təklif ediləcək sənədə dair qarşılıqlı surətdə məqbul qərara nail olmaq üçün əllərindən gələni əsirgəməyəcəklər. Bu, çox mürəkkəb vəzifədir. Dediyim kimi, bu, bir tərəfdən, nadir, digər tərəfdən isə çox gərəklı forumdur. Bu təşəbbüsün Azərbaycan tərəfindən başa düşüldüyünü, dəstəkləndiyini, başlıca isə ona töhfə verildiyini qeyd etmək istəyirəm. Mən bu problemlə 1993-cü ildən məşğul oluran və sizin ekspertləriniz, o cümlədən hazırda Brüsseldə işləyən Elçin Əmirbəyov buna böyük töhfə vermişdir. Belə ki, çox çıxılmaz vəziyyət yaranmışdı və sizin diplomatların ustalıq, məharətli bir sira hallarda sədr kimi bizə çox ciddi qərarlar əldə etməyə imkan verirdi. Zənnimə, iki il əvvəlki bəyannamənin imzalanmasına, habelə indi imzalanmaq üçün hazırlayacağımız sənədə Azərbaycanın töhfəsi Asiyada sabitliyin, təhlükəsizliyin

inkişafına töhfə kimi son dərəcə mühüm olacaqdır.

Cənab Prezident, icazə verin, Prezident Nursultan Nazarbayevin məktubunu Sizə təqdim edim.

Heydər Əliyev: Bəli, siz doğru deyirsiniz ki, Nursultan Nazarbayev bu təşəbbüsündə Azərbaycan fəal iştirak etmişdir. Biz də hesab edirik ki, oktyabr-noyabrda keçiriləcək zirvə görüşü Asiya regionunda sülhün, təhlükəsizliyin möhkəmlənməsinə öz rolunu oynayacaqdır. Odur ki, biz təşəbbüsü dəstəkləmişik və dəstəkləyirik. Lakin bütün ölkələrlə dəqiq razılaşdırılmış tarixi müəyyənləşdirmək lazımdır. Axı söhbət dövlət başçıların zirvə görüşündən gedir. Əlbəttə, sənədlərin hazırlanmasında iştirak etmək, mövqeləri müəyyənləşdirmək üçün onlarla qabaqcadan tanış olmaq gərəkdir. Çünki bu, mühüm, heç də sadə olmayan bir məsələdir. Dediyyəiniz kimi, o, müxtəlif toqquşmaların, münasibətlərin olduğu ölkələr əhatə edir. Onları bir araya gətirmək və vahid razılığa nail olmaq heç də asan deyildir.

Siz bilirsiniz ki, Azərbaycan Ermənistanla münaqişədə əzab-əziyyət çəkir və artıq neçə illərdir Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisinin bir hissəsini işğal etmiş və bir milyondan çox vətəndaşımızı oradan qovmuşlar, onlar olduqca ağır şəraitdə yaşayırlar. Ona görə də münaqişələrə gətirib çıxardığını biz başqalarına nisbətən, bəlkə də, daha çox hiss etmişik və edirik. Münaqişələr dünyanın müxtəlif regionlarında baş verə və müxtəlif cür gəda bilər, amma mahiyyət bərdir. Ona görə də mən bu tə-

şəbbüsü dəstəkləyirəm. Hesab edirəm ki, Nursultan Abişeyvə himayəsi kimi olduqca vacib təşəbbüsləri çox fəal surətdə irəlilədir.

Biz zirvə görüşündə iştirak edəcəyik, təbii ki, şəxsən mən iştirak edəcəyəm. Siz bunu deyə bilərsiniz, ancaq bir daha deyirəm ki, əvvəla, ekspertlərimiz sənədlərin hazırlanmasında sizinlə bundan sonra da işləməlidirlər, ikinci isə zirvə görüşünün tarixini qabaqcadan müəyyənləşdirmək gərəkdir. Bu görüşdə çox ölkə iştirak edəcək və hərəsinin də öz problemləri var, öz görüşləri olacaqdır. Bir sözlə, mən təşəbbüsü dəstəkləyirəm, Nursultan Nazarbayevi bu təşəbbüsün məsələləri ilə əlaqələndirirəm və təbrik edirəm. Ürəkdan qulaylıram ki, zirvə görüşü öz bəhrələrini versin. Düşünürəm ki, belə də olacaqdır. Ona görə də, dünya bu münaqişəli vəziyyətlərin aradan qaldırılmasına, sülhün bərqərar edilməsinə doğru, sürətlə olmasa da, hər halda, məhz həmin yolla irəliləyə bilər. Bu isə regionumuz üçün çox mühimdir, çox zəruridir. Dostum Nursultan Abişeyvə mənim salamımı və ən xoş arzularımı, qardaş qazax xalqına isə öz ölkəsinin inkişaf etməsi, öz dövlətçiliyinin və müstəqilliyinin möhkəmlənməsi naminə ən xoş dileklərimizi yetirin.

Kayrat Əbuseyidov: Cənab Prezident, Sizə məlumat vermək istərdim ki, tamamilə düzgün olaraq vurğuladığınız kimi, başlıca odur ki, imzalanacaq həmin sənəd necə bir sənəd olacaqdır. Elə bu gün Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyində də, bundan əvvəl bir sıra dövlətlərin Xarici İşlər nazirliklərində də belə bir

anlam ifadə edilmişdir ki, bu sənəd reallığa yaxın olsun, biz Asiya qitəsində mövcud olan çox müəkkəb problemlərin həllinə mümkün qədər daha da yaxınlaşaq. Biz bu sənədə son dərəcə böyük əhəmiyyət veririk və arzu edirik ki, o, regionda sabitliyin və təhlükəsizliyin inkişafının və möhkəmlənməsinin, ölkələr arasında qarşılıqlı fəaliyyət, etimad, ruhunun möhkəmlənməsinin təsirli və həqiqi mexanizmi olsun.

Heydər Əliyev: Doğrudur, biz də bunu elə bu cür təsəvvür edirik. Qəbulda Qazaxıstan Respublikasının Bakıdakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfəri Rəşid İbrayev iştirak etdirir;

AzərTAC
"Azərbaycan" qəzeti,
16 fevral 2001-ci il.

2000-Cİ İL APRELİN 7-DƏ BAKI ŞƏHƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ QAZAXISTAN RESPUBLİKASI ARASINDA İMZALANMIŞ SƏNƏDLƏR HAQQINDA

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı

1. 2000-ci il aprelin 7-də Bakı şəhərində Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında imzalanmış aşağıdakı sənədlər təsdiq edilsin:

1) Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi və Qazaxıstan Respublikası Maliyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş;

2) Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi ilə Qazaxıstan Respublikası Statistika Agentliyi arasında statistika sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş;

3) Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi və Qazaxıstan Respublikası Dövlət Gəlirləri Nazirliyinin Gömrük Komitəsi arasında qarşılıqlı yardım göstərilməsi qaydaları haqqında Memorandum;

4) Azərbaycan Respublikası Ali Dövlət Həkimliyi və İdarəetmə Orqanlarının Baş Mühafizə İdarəsi və Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin Mühafizə Xidməti arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

2. Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinə, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinə, Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinə, Azərbaycan Respublikası Ali Dövlət Həkimliyi və İdarəetmə Orqanlarının Baş Mühafizə İdarəsinə tapşırılsın ki, bu Sərəncamın 1-ci bəndində göstərilən sənədlərin həyata keçirilməsi üçün lazımı tədbirləri görsünlər.

3. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə tapşırılsın ki, bu Sərəncamın 1-ci bəndində göstərilən sənədlərin qüvvəyə minməsi üçün zəruri olan dövlətdaxili prosedurların yerinə yetirilməsi haqqında Qazaxıstan tərəfini xəbərdar etsin.

Heydər ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 24 mart 2001-ci il.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN, RUSİYA PREZİDENTİ VLADİMİR PUTİNİN VƏ QAZAXISTAN PREZİDENTİ NURSULTAN NAZARBAYEVİN GÖRÜŞÜ

Avqustun 2-də Soçidəki Doqamış iqamətgahında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin, Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putinin və Qazaxıstan Respublikasının prezidenti Nursultan Nazarbayevin görüşü olmuşdur.

MDB-nin üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Soçidə keçirilən qeyri-rəsmi Zirvə görüşünü yüksək dəyərləndirən Prezidentlər Birlik çərçivəsində əlaqələrin daha da genişləndirilməsinin vacib olduğunu nəzərə çarpdırdılar.

MDB-nin yaranmasının 10 illik yubileyinin keçirilməsi ilə əlaqədar görülən hazırlıq işlərinin daha da sürətləndirilməsinin zəruriliyini qeyd edən dövlət başçıları MDB məkanında daxili və xarici təhlükəsizliyin, strateji sabitliyin, sülh və əmin-amanlıq yaradılmasının xüsusi əhəmiyyət daşıdığını bildirdilər.

Son vaxtlar Xəzər dənizinin əcnubunda meydana çıxan gərginlik elementlərindən narahatlıqla bəhs edən dövlət başçıları Xəzərin sülh və sabitlik dənizi olması, qarşıya çıxan bütün məsələlərin yalnız dinc vasitələrlə, birbaşa dialoq yolu ilə, beynəlxalq hüququn prinsipləri nəzərə alınmaqla mehriban qonşuluq və qarşılıqlı anlaşma ruhunda həlli üçün mümkün olan hər şeyi etməyin əsas vəzifə olduğunu vurğuladılar.

Prezident Heydər Əliyev, Prezident Vladimir Putin və Prezident Nursultan Nazarbayev Xəzərin yeni statusunun müəyyənləşdirilməsi məsələsində Azərbaycanın, Rusiyanın və Qazaxıstanın eyni mövqedə olduqlarını bir daha təsdiq etdilər. Prezidentlər dörd Xəzəryanı ölkənin – Rusiya, Azərbaycan, Qazaxıstan və Türkmənistanın dövlət başçılarının görüşünün keçirilməsini məqsəduşuğun hesab etdilər. Həmin görüşü Rusiya tərəfi təşkil edəcəkdir.

Dostluq, mehribanlıq, qarşılıqlı anlaşma şəraitində keçən söhbət zamanı prezidentlər regional və beynəlxalq problemlərə dair bir sıra məsələlərdə də fikir mübadiləsi apardılar, o cümlədən beynəlxalq terrorizmə, etnik separatizmə, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı birgə mübarizənin əhəmiyyətini vurğuladılar.

"Azərbaycan" qəzeti,
5 avqust 2001-ci il.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN QAZAXISTAN PREZİDENTİ NURSULTAN NAZARBAYEVLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞÜ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin avqustun 1-də Soçi şəhərindəki Doqamış iqamətgahında Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevlə təkbətək görüşü olmuşdur.

MDB-nin üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Soçidə keçirilən görüşünün xüsusi əhəmiyyət daşıdığı-

nı nəzərə çarpdıran prezidentlər xalqlarımızın qədim ənənələrə malik tarixi dostluq əlaqələrinin respublikalarımız dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra ildən-ildə möhkəmlənməsinin hər iki tərəf üçün çox faydalı olduğunu vurğuladılar.

Xəzər dənizi arasında qarşıya çıxan bütün məsələlərin birbaşa dialoq yolu ilə, beynəlxalq hüququn prinsipləri nəzərə alınmaqla mehriban qonşuluq və qarşılıqlı anlaşma şəraitində həll edilməsinin vacib olduğunu vurğulayan Prezident Heydər Əliyev və Prezident Nursultan Nazarbayev Xəzər sektorlara bölünməsi məsələsində Azərbaycan və Qazaxıstanın eyni mövqedə olduqlarını yekdilliklə təsdiq etdilər.

Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarının birgə işlənilməsi, hasil edilən nefti dünya bazarına çıxaracaq boru kəmərləri layihələri ilə bağlı ölkələrimizin əlaqələrinin hazırkı vəziyyətindən məmnunluqla bəhs edən dövlət başçıları Bakı – Tbilisi – Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin çəkilməsinə dair imzalanmış sənədlərin əhəmiyyətini bir daha nəzərə çarpdırdılar və bütün bunları ölkəmizin əməkdaşlığının inkişafı, regionumuzun təhlükəsizliyi, Xəzərin sülh və sabitlik dənizinə çevrilməsi, xalqlarımızın xoşbəxt gələcəyi baxımından mühüm addım kimi dəyərləndirdilər.

Azərbaycan və Qazaxıstan rəhbərləri dünyada baş verən proseslərlə, beynəlxalq problemlərlə, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində, habelə MDB çərçivəsində hər iki ölkənin fəaliyyəti ilə bağlı bir sıra məsələlər barədə fikir mübadiləsi apardılar. Görüşdə Ermənistan – Azərbaycan, Dağ-

lıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa aparılan danışıqlar barəsində də söhbət getdi, bu münaqişənin tezliklə həlli üçün Minsk qrupuna həmsədrlik edən ölkələrin səylərinin daha da artırılmasının zəruri olduğu vurğulandı.

Prezidentlər hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə də müzakirələr apardılar.

*"Azərbaycan" qəzeti,
5 avqust 2001-ci il.*

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN QAZAXISTAN PREZİDENTİ NURSULTAN NAZARBAYEV İLƏ GÖRÜŞÜ

Aprelin 23-də Aşqabadda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev ilə görüşü olmuşdur.

Xəzər dənizinin dövlət başçıları arasında birgə görüşünün keçirilməsini yüksək dəyərləndirən prezidentlər dövlətlərimiz arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığın ildən-ildə daha da inkişaf etməsi və möhkəmlənməsindən razılıqla söhbət açdılar, Xəzərin problemlərinin həllində birgə iştirak etməyin vacib olduğunu vurğuladılar.

Xəzər dənizindən istifadə ilə bağlı bütün məsələlərin birbaşa dialoq yolu ilə, beynəlxalq hüquq prinsipləri nəzərə alınmaqla mehriban qonşuluq və qarşılıqlı anlaşma şəraitində həll edilməsinin zəruriliyini nəzərə çarpdı-

ran Prezident Heydər Əliyev və Prezident Nursultan Nazarbayev Xəzərin hüquqi statusu məsələsində Azərbaycan və Qazaxıstanın eyni mövqedə olduqlarını bir daha təsdiq etdilər.

Dövlət başçıları Azərbaycan və Qazaxıstanın ənənəvi dostluq və hərtərəfli əməkdaşlıq münasibətlərinin bundan sonra da davam edəcəyinə əmin olduqlarını bildirdilər.

Görüşdə Xəzər dənizi ölkələrin dövlət başçıları arasında Aşqabad zirvə görüşündə müzakirə ediləcək məsələlər, regionda vəziyyət, Azərbaycan–Qazaxıstan əməkdaşlığının perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN QAZAXISTAN PREZİDENTİ NURSULTAN NAZARBAYEV İLƏ GÖRÜŞÜ

Noyabrın 29-da Moskvada MDB yubiley Zirvə görüşü zamanı "Prezident-hotel"də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev ilə təkbətək görüşü olmuşdur. Dövlət başçıları arasında birgə görüşünün əhəmiyyətindən danışan prezidentlər MDB-nin üzvü olan müstəqil dövlətlər arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığın ötən 10 ildən bəri ildən-ildə daha da möhkəmlənməsindən və inkişaf etməsindən razılıqla söhbət açdılar. Xəzər dənizi ölkələri qarşısında duran bütün məsələlərin birbaşa dialoq yolu ilə, beynəlxalq hüququn prinsiplərini nəzərə almaqla mehriban qonşuluq və qarşılıqlı anlaşma şəraitində həll edil-

məsinin zəruriliyini nəzərə çarpdıran Prezident Heydər Əliyev və Prezident Nursultan Nazarbayev Xəzərin sektorlara bölünməsi məsələsində Azərbaycan və Qazaxıstanın eyni mövqedə olduqlarını bir daha yekdilliklə təsdiq etdilər. Xəzər dənizinin dibinin bölünməsi haqqında Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında sazişin böyük əhəmiyyətə malik olduğunu bildirən prezidentlər bu sənədi ölkələrimizin əməkdaşlığının inkişafı, regionumuzun təhlükəsizliyi, Xəzərin sülh və sabitlik dənizinə çevrilməsi, xalqlarımızın xoşbəxt gələcəyi baxımından irəliyə doğru çox mühüm addım kimi qiymətləndirdilər. Dövlət başçıları Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarının dünya bazarlarına nəqli sahəsində ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın hazırkı vəziyyəti və perspektivləri barədə fikir mübadiləsi etdilər. Görüşdə Azərbaycan–Qazaxıstan əməkdaşlığının hərtərəfli inkişafı və hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə də müzakirələr aparıldı.

*"Azərbaycan" qəzeti,
4 dekabr 2001-ci il*

**QAZAXISTAN PREZİDENTİ
NURSULTAN NAZARBAYEV
PREZİDENT HEYDƏR ƏLİYEVİN
DƏFN MƏRASİMİNDƏ İŞTİRAK
ETMİŞDİR**

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev Azərbaycanın ümummilli lideri, öz dostu Prezident Heydər Əliyevlə vidalaşmaq üçün dekabrın 15-də Bakıya gəlmişdir.

Prezident Nazarbayevi Binə hava limanında Azərbaycanın Baş naziri Artur Rəsizadə qarşılamışdır.

Nursultan Nazarbayev jurnallarla söhbətində demişdir:

"Heydər Əliyev mənim yaxın dostum və ən çox hörmət etdiyim bir siyasətçi idi. Hamımıza məlumdur ki, Heydər Əliyev həm MDB ölkələri, həm də öz xalqı üçün çox işlər görüb. Onun öz xalqı qarşısında xidmətlərinin əsl qiymətini gələcək nəsillər verəcəkdir. Əziz və unudulmaz dostum haqqında keçmiş zamanda danışmaq mənim üçün ağır olsa da, deməliyəm ki, Heydər Əliyev son nəfəsində qədr öz xalqının rifahı üçün çalışdı. Allah ona rəhmət eləsin".

Sonra Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevlə vidalaşma mərasimi keçirilən Respublika Sarayına gəlmişdir. Onun adından Prezident Heydər Əliyevin cənəzəsi önünə əkilil qoyulmuşdur.

MDB ölkələri rəhbərlərinin müdrik ağsaqqalı və güvənc yeri olan həmkarına ehtiramını onun unudulmaz

xatirəsi önündə baş əyməklə bildirən Prezident Nursultan Nazarbayev Azərbaycanın rəhbəri İlham Əliyevə və onun ailə üzvlərinə, yaxınlarına dərin hüznə başsağlığı vermişdir.

AzərTAc

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
VƏ QAZAXISTAN
RESPUBLİKASI ARASINDA
İMZALANMIŞ SƏNƏDLƏRİN
SİYAHISI**

1991

1. Qazaxıstan SSR və Azərbaycan Respublikası arasında dostluq, əməkdaşlıq və məhraban qonşuluq haqqında Müqavilə.

*Almati, 01 oktyabr 1991-ci il.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

2. Qazaxıstan SSR və Azərbaycan Respublikası arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlığın prinsipləri haqqında Saziş.

*Almati, 01 oktyabr 1991-ci il.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

1992

3. Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı ilə Qazaxıstan Respublikasının Milli Bankı arasında müxbir hesablaşmalarının təşkili haqqında Saziş.

*Almati, 18 fevral 1992-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

4. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və Qazaxıstan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi arasında 1993-cü il üçün Müqavilə.

*Almati, 15 dekabr 1992-ci il.
Qüvvəsini itirmişdir.*

1993

5. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Milli Bankı ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti və Milli Bankı arasında 1993-cü il üçün texniki kredit haqqında razılaşmanın həyata keçirilməsinə dair Protokol.

*Almati, 24 fevral 1993-cü il.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

6. Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı ilə Qazaxıstan Respublikasının Milli Bankı arasında hesablaşmaların təşkili haqqında Saziş.

*Almati, 24 fevral 1993-cü il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

7. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında 1992-ci il üçün bəzi ölkələrinin və tələblərinin nizamlaşmasının qaydası və vaxtı haqqında Saziş.

*Almati, 24 fevral 1993-cü il.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

8. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında elektrik və poçt rabitələri sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Almati, 24 fevral 1993-cü il.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

9. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında nəqliyyat sahəsində əməkdaşlığın əsas şərtləri haqqında Saziş.

*Almati, 24 fevral 1993-cü il.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

10. Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında 1993-cü il üçün ticarət-iqtisadi əməkdaşlığın əsas şərtləri haqqında Saziş.

*Almati, 24 fevral 1993-cü il.
Qüvvəsini itirmişdir.*

11. Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında 1994-cü il üçün ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Almati, 24 fevral 1993-cü il.
Qüvvəsini itirmişdir.*

1996

12. Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında münasibətlərin əsasları haqqında Müqavilə.

*Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
23 yanvar 1999-cu ildən
qüvvəyə minmişdir.*

13. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında ikiqat vergi qoyulmanın aradan qaldırılması və gəlir və əmlak vergilərinin ödənilməsindən yayınmanın qarşısının alınması haqqında Konvensiya.

*Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
7 may 1997-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

14. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında investisiyaların təşviqi və qorunması haqqında Saziş.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
30 aprel 1998-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

15. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında pensiya təminatı sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
4 mart 1999-cu il tarixindən
qüvvədədir.**

16. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında gənclər və idman sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
29 avqust 1997-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

17. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında neft-qaz sənayesi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
30 aprel 1998-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

18. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında hava əlaqəsi haqqında Saziş.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
26 noyabr 1998-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

19. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında avtomobil daşıma-

ları haqqında Saziş.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
7 fevral 1999-cu il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

20. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında avtomobil daşıma-ları haqqında Sazişin tərtibinə dair ic-rə Protokolu.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
Qüvvədədir.**

21. Xəzər dənizi məsələləri üzrə Birgə Bəyannamə.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

22. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi ilə Qazaxıstan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

23. Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi ilə Qaza-xıstan Respublikası Milli Təhlükəsiz-lik Komitəsi arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət haqqında Saziş.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

24. Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı ilə Qazaxıstan Respubli-kasının Milli Bankı arasında hesablaş-maların təşkili haqqında Saziş.

**Bakı, 16 sentyabr 1996-cı il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

1997

25. Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında əməkdaşlığın daha da inkişafı və də-rinləşdirilməsi haqqında Bəyannamə.

**Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

26. Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında neft-in beynəlxalq bazarlara nəql olunma-sı üzrə əməkdaşlıq haqqında Memo-randum.

**Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

27. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında malların (işlərin, xidmətlərin) idxalı və ixracı zamanı dolaylı vergilərin tutulması prinsipləri haqqında Saziş.

**Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
9 iyul 1998-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

28. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında vergi qanunvericili-yinə əməl edilməsi məsələlərində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

**Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
18 sentyabr 1998-ci il tarixin-dən qüvvəyə minmişdir.**

29. Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin

cəza çəkmək üçün verilməsi haqqında Müqavilə.

**Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
7 may 2000-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

30. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında Azərbaycan Res-publikası və Qazaxıstan Respublikası vətəndaşlarının vizasız gediş-gəlişi haqqında Saziş.

**Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
7 oktyabr 1998-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

31. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında Saziş. Azərby-kan Respublikası Hökuməti və Qaza-xıstan Respublikası Hökuməti arasın-da azad ticarət haqqında Sazişə istis-nalar edilməsinə dairndə azad ticarət haq Protokol.

**Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
20 iyul 1999-cu il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

32. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma sa-həsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
7 oktyabr 1998-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

33. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında mülki işlər üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında Saziş.

*Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
7 may 2000-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

34. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında hüquqi informasiyanın mübadiləsi haqqında Saziş.

*Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
20 may 1998-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

35. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında dəniz və ticarət gəmiçiliyi haqqında Saziş.

*Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
11 fevral 1999-cu il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

36. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında gömrük işlərində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
18 yanvar 2000-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

37. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında neft maşınqayırması sahəsində əməkdaşlığın əsas prinsipləri haqqında Saziş.

*Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
1 fevral 2001-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

38. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

39. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi və Qazaxıstan Respublikası Təhsil və Mədəniyyət Nazirliyi arasında təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
10 iyul 1997-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

40. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi və Qazaxıstan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi arasında məhkəmə ekspertizası sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

41. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi və Qazaxıstan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Almatı, 10 iyun 1997-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

1998

42. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında iqtisadi əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi haqqında Saziş.

*Bakı, 23 oktyabr 1998-ci il.
17 iyul 1999-cu il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

1999

43. Qazaxıstan Respublikası Baş naziri cənab N.U.Balgimbayevin səfərinin nəticələri üzrə Birgə Kommunique.

*Bakı, 23 oktyabr 1998-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

44. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında rabitə sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Bakı, 23 oktyabr 1998-ci il.
8 aprel 1999-cu il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

45. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Bakı, 23 oktyabr 1998-ci il.
8 yanvar 2000-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

46. Qazaxıstan Respublikasının Hökumət nümayəndə heyəti və Azərbaycan Respublikasının Hökumət nümayəndə heyəti arasında aparılan danışıqların nəticələri haqqında Protokol.

*Bakı, 23 noyabr 1998-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

47. Azərbaycan Respublikası Milli Bankı və Qazaxıstan Respublikası Milli Bankı arasında informasiya mübadiləsi və maliyyə bank sistemində tədqiqatlar sahəsində Saziş.

*Bakı, 23 oktyabr 1998-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

48. Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında iqtisadi əməkdaşlıq üzrə Proqram.

*Astana, 22 oktyabr 1999-cu il.
22 oktyabr 1999-cu il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

49. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında iqtisadi və maliyyə pozuntularına qarşı mübarizə sahəsində əməkdaşlıq, habelə qanunsuz aparılan valyuta vəsaitlərinin qaytarılması haqqında Saziş.

*Astana, 22 oktyabr 1999-cu il.
21 avqust 2000-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

50. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Astana, 22 oktyabr 1999-cu il.
31 mart 2000-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

51. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Astana, 22 oktyabr 1999-cu il.
15 iyul 2000-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.*

52. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında Azərbaycan Respublikası ərazisində müvəqqəti işləyən Qazaxıstan Respublikası vətəndaşlarının və Qazaxıstan Respublikası

ərazisində müvəqqəti işləyən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının əmək fəaliyyəti və sosial müdafiəsi haqqında Saziş.

**Astana, 22 oktyabr 1999-cu il.
2 avqust 2000-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

53. Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında iqtisadi əməkdaşlıq üzrə Hökumətlərə-rası Komissiyanın iş Qaydası.

**Astana, 22 oktyabr 1999-cu il.
Azərbaycan tərəfi təsdiq
etmişdir.**

54. Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında iqtisadi əməkdaşlıq üzrə Hökumətlərə-rası komissiyanın birinci iclasının Protokolu.

**Astana, 22 oktyabr 1999-cu il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

55. Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi və Qazaxıstan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Astana, 5 iyun 1999-cu il.

Qüvvəyə minmişdir. (Qazaxıstan Azərbaycan tərəfindən dövlət daxili prosedurların yerinə yetirildiyi barədə XİN-in 1408 sayılı, 9 sentyabr 1999-cu il tarixli notasiyla müraciət edilmişdir).

2000

56. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında avtomobil daşımaları haqqında Sazişin (Bakı, 16 sentyabr

1996-cı il) tətbiqinə dair icra Protokolu-nun 1-ci maddəsinin ayrılmaz hissəsi olan mübadilə notaları.

**Bakı, 22 mart 2000-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

57. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti N.Nazarbayev Birgə Bəyanatı.

Bakı, 7 aprel 2000-ci il.

58. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında yüksəkixtisaslı elmi və elmi-pedaqoji kadrların attestasiyası sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Bakı, 7 aprel 2000-ci il.
4 yanvar 2002-ci il tarixindən
qüvvəyə minmişdir.**

59. Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi və Qazaxıstan Respublikası Maliyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Bakı, 7 aprel 2000-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

60. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi ilə Qazaxıstan Respublikası Statistika Agentliyi arasında statistika sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Bakı, 7 aprel 2000-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

61. Azərbaycan Respublikası Ali Dövlət Həkimliyyət və İdarəetmə Orqanlarınıın Baş Mühafizə İdarəsi və Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin Mühafizə Xidməti arasında əməkdaşlıq

və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

**Bakı, 7 aprel 2000-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

62. Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Qazaxıstan Respublikası Dövlət Gəlirləri Nazirliyinin Komitəsi arasında qarşılıqlı yardım göstərilməsi qaydaları haqqında Memorandum.

**Bakı, 7 aprel 2000-ci il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.**

63. Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Qazaxıstan Respublikası Dövlət Gəlirləri Nazirliyi arasında əməkdaşlıq və gömrük sənədlərinin və gömrük təminatlarının qarşılıqlı tanınması haqqında Saziş.

Bakı, 7 aprel 2000-ci il.

Qüvvəyə minmişdir. (AR 120-IIQ sayılı, 3 aprel 2001-ci il tarixli qərarla təsdiq edilmiş, Qazaxıstan tərəfinə N 904-11 sayılı, 19 iyun 2001-ci il tarixli notayla bildirilmişdir).

64. Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Qazaxıstan Respublikası Dövlət Gəlirləri Nazirliyi arasında sərhədlərdən qanunsuz keçirilən maddəni sərvtərlərin tutulub saxlanması və qaytarılması məsələləri üzrə əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

**Bakı, 7 aprel 2000-ci il.
19 iyun 2001-ci il tarixindən
qüvvədədir.**

65. Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Qazaxıstan Respublikası Dövlət Gəlirləri Nazirliyi arasında qaçaqmalçılıq və göm-

rük qaydalarının pozulması, həmçinin silahların, döyüş sursatlarının, partlayıcı maddələrinin, narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Bakı, 7 aprel 2000-ci il.
19 iyun 2001-ci il tarixindən
qüvvədədir.**

2001

66. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında iqtisadi və maliyyə pozuntularına qarşı mübarizə sahəsində əməkdaşlıq, habelə qanunsuz aparılan valyuta vasitələrinin qaytarılması haqqında Sazişə (Bakı, 22 oktyabr 1999-cu il) dair mübadilə notaları.

Sazişin ayrılmaz bir hissəsi olaraq qüvvəyə minmişdir.

67. Azərbaycan və Qazaxıstan arasında Xəzər dənizinin bölüşdürülməsinə dair Saziş.

Moskva, 29 noyabr 2001-ci il.

Qüvvəyə minmişdir. (AR 290-IIQ sayılı, 9 aprel 2002-ci il tarixli qərarla təsdiq edilmiş, Qazaxıstan tərəfinə 729-11 sayılı, 21 may 2002-ci il tarixli notayla bildirilmişdir).

2004

68. Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında dostluq münasibətləri və strateji tərəfdaşlıq haqqında Bəyannamə.

Astana, 1 mart 2004-cü il.

69. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası

Hökuməti arasında hökumət rabitəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Astana, 1 mart 2004-cü il.
21 iyun 2004-cü il tarixində
qüvvəyə minmişdir.*

70. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Astana, 1 mart 2004-cü il.
21 iyun 2004-cü il tarixində
qüvvəyə minmişdir.*

71. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında mədəniyyət, elm və turizm sahəsində uzunmüddətli əməkdaşlıq Proqramı.

*Astana, 1 mart 2004-cü il.
(AR 659 IIQ sayılı, 18 may
2004-cü il tarixli qərarla
təsdiq olunmuşdur)*

72. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında hərbi sahədə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Astana, 1 mart 2004-cü il.
6 avqust 2004-cü il tarixində
qüvvəyə minmişdir.*

73. Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında iqtisadi əməkdaşlıq üzrə Hökumətlərarası komissiyanın ikinci iclasının Protokolu.

Astana, 28 fevral 2004-cü il.

74. Azərbaycan Respublikasının Bakı şəhər İcra Hakimiyyəti və Qaza-

xıstan Respublikasının Astana şəhər Akiməti arasında ticarət-iqtisadi, elmi-texniki və mədəni əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Astana, 1 mart 2004-cü il.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

75. Azərbaycan Respublikasının və Qazaxıstan Respublikasının Aviasiya Hakimiyyətləri arasında mülki aviasiya sahəsində əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi haqqında Protokol.

Astana, 1 mart 2004-cü il.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 216 sayılı 11 may 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş və bu bərdə AR XİN-in Qazaxıstan Respublikasının AR-dəki Səfirliyinə 5/11-1037/03 sayılı 7 iyun 2004-cü il tarixli notası göndərilmişdir.

2005

76. Azərbaycan Respublikasının Baş prokurorluğu və Qazaxıstan Respublikasının Baş prokurorluğu arasında hüquqi yardım göstərilməsi üzrə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 28 fevral 2005-ci il.

77. Azərbaycan Respublikası ilə Qazaxıstan Respublikası arasında iqtisadi əməkdaşlıq üzrə Hökumətlərarası komissiyanın üçüncü iclasının Protokolu.

Bakı, 22 may 2005-ci il.

78. Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilə.

Bakı, 24 may 2005-ci il.

79. Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi ilə Qazaxıstan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi arasında qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 24 may 2005-ci il.

80. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında azad ticarət haqqında 10 iyun 1997-ci il tarixli Sazişə əlavə və düzəlişlərin edilməsi haqqında Protokol.

Bakı, 24 may 2005-ci il.

81. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında turizm sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 24 may 2005-ci il.

82. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında neft maşınqayırması sahəsində əməkdaşlığın əsas prinsipləri haqqında 10 iyun 1997-ci il tarixli Sazişə əlavə və dəyişikliklərin edilməsi haqqında Protokol.

Bakı, 24 may 2005-ci il.

83. Qazaxıstan Respublikası Hökuməti və Azərbaycan Respublikası Hökuməti arasında terrorçuluq, narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların qanunsuz dövriyyəsi, müntəzək və digər növ cinayətkarlıqla mübarizədə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 24 may 2005-ci il.

**ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASI
HAQQINDA ARAYIŞ**

Ərazi: 447,400 kv.km

Sərhədləri olan ölkələr və bu ölkələrlə olan ümumi sərhədin uzunluğu: Qazaxıstan – 2203 km, Türkmənistan – 1621 km, Tacikistan – 1161 km, Qırğızıstan – 1099 km, Əfqanıstan – 137 km.

Təbii ehtiyatları: təbii qaz, neft, daş kömür, uran, qızıl, gümüş, mis, qurğuşun, sink, molibden.

Əhalisi: 26,410,416 nəfər (iyul 2004-cü il).

Milli tərkibi: özbək – 80 %, rus – 5,5 %, tacik – 5 %, qazax – 3 %, qaraqalpaq – 2,5 %, tatar – 1,5 %, digərləri – 2,5 %.

Dini: islam – 88 %, pravoslav – 9 %, digərləri – 3 %

Savadlılıq: 99,3 %.

Dövlət quruluşu

Ölkənin adı: Özbəkistan Respublikası

Quruluşu: respublika

Paytaxtı: Daşkənd

İnzibati ərazi bölgüsü: 12 vilayət, 1 muxtar respublika və 1 şəhər (Əndican, Buxara, Cizah, Fərqana, Qaşqadər-

yu, Xorəzin, Nəmanqan, Nəvai, Səmərqənd, Sirdərya, Surxandərya və Daşkənd vilayətləri, Qaraqalpaq Muxtar respublikası və Daşkənd şəhəri).

Müstəqilliyi: 1 sentyabr 1991-ci il

Milli bayramı: Müstəqillik günü – 1 sentyabr.

Konstitusiyası: 8 dekabr 1992-ci ildə qəbul olunmuşdur.

Səsvərmə hüququ: 18 yaş.

Dövlət orqanları
İcraedici orqan: Prezident, Nazirlər Kabineti.

Ölkə başçısı: Prezident (Prezident ümumxalq səsvərməsi yolu ilə 7 il müddətinə seçilir. Son seçkilər 9 yanvar 2000-ci il tarixində keçirilmişdir).

Hökumət başçısı: Baş nazir
Nazirlər kabineti: Prezident tərəfindən təyin edilir və Parlament (Oliy Məclis) tərəfindən təsdiq edilir.

Qanunverici orqan: Parlament (Ali Məclis) iki palatadan – Senat (100 yer, 84-ü yerli icra şuraları tərəfindən səsvərmə yolu ilə 5 il müddətinə seçilir, 16-sı Prezident tərəfindən təyin edilir) və Qanunverici Palatadan (120 yer, ümumxalq səsvərməsi yolu ilə 5 il müddətinə seçilirlər) ibarətdir.

Parlamentə son seçkilərin birinci turu 26 dekabr 2004-cü ildə, ikinci turu isə 9 yanvar 2005-ci ildə keçirilmişdir (növbəti seçkilər 2009-cu ilin dekabr ayında keçiriləcəkdir).

Məhkəmə orqanı: Ali məhkəmə (hakimlər Prezident tərəfindən təyin olunur və Ali Məclis tərəfindən təsdiq olunur).

Siyasi partiyalar və onların sədrləri:

“Ədalət” Sosial-Demokrat Partiyası – sədri Dilorom Toşmohammədova,

Milli Dirçəliş Demokratik Partiyası – sədri Xurşid Dostmuhammədov,

Xalq Demokratik Partiyası – sədri Asriiddin Rustamov,

Fədakarlar Milli-Demokrat partiyası – sədri Ahtam Tursunov, Liberal Demokrat Partiyası – sədri Adham Şodmonov.

İqtisadiyyat
Özbəkistan Respublikasının Ali Məclisi 2004-cü il üçün ölkənin büdcəsini 119 mlrd. sum (121 mln. ABŞ dolları) məbləğində kəsirlə təsdiq etmişdir. Büdcə kəsirinin 87,5 mlrd. sumu (89,01 mln. ABŞ dolları) xarici alınmalar, 16,5 mlrd. sumu (16,7 mln. ABŞ dolları) özəlləşdirmədən əldə olunan gəlirlərin, 15 mlrd. sumu (15,25 mln. ABŞ dolları) dövlət öhdəçiliyinin yerləşdirilməsi hesabına maliyyələşdirilməsi nəzərdə tutulur. 2004-cü il dövlət büdcəsinin gəlirləri 2,621 trln. sum (2,666 mlrd. ABŞ dolları), xərcləri 2740 trln. sum (2,787 mlrd. ABŞ dolları) məbləğində olacaqdır. İnflyasiya sürətinin illik 6–8% təşkil edəcəyi gözlənilir. Büdcənin xərclər hissəsinin

47,5%-i (1,324 mlrd. ABŞ dolları) sosial səhəyə və əhalinin sosial müdafiəsinə ayrılmış xərclərdən ibarətdir. Büdcədən sərmayə qoyuluşları büdcə xərclərinin 10,9%-ni (305 mln. ABŞ dolları), iqtisadiyyata qoyulan xərclər 13,4% (373 mln. ABŞ dolları) təşkil edəcəkdir.

Ümumi Daxili Məhsul:
47–59 mlrd. ABŞ dolları (2004-cü il).

Xarici borcu: 4.351 milyard ABŞ dolları (2004-cü il)

İdxal: 2,82 milyard ABŞ dolları (2004-cü il).

İdxal məhsulları: məşin və avadanlıq, qida məhsulları, kimyovi maddələr, metallar. İdxalət tərəfdaşları: Rusiya 26,4%, Cənubi Koreya 10,8%, Almaniya 9,4%, Çin 8,3%, Qazaxıstan 6,0%, Türkiyə 6,0%.

İxrac: 3,7 milyard ABŞ dolları (2004-cü il).

İxrac məhsulları: pambiq, qızıl, energetika məhsulları, mineral maddələr, alvan metallar, geyim, qida məhsulları, avtomobil.

İxracat tərəfdaşları: Rusiya 21,2%, Çin 14,0%, Ukrayna 7,0%, Türkiyə 6,3%, Tacikistan 5,8%, Banqladəş 4,2%,

Pul vahidi: 1 iyul 1994-cü ildən milli valyuta, sum dövriyyəyə buraxılmışdır.

1 ABŞ dolları = 978 özbək sumu.
Özbəkistan iqtisadiyyatının inkişafına çətinliklər törədən əsas səbəb kimi milli valyutanın konvertasiya olunmaması idi. Müstəqil ekspertlərin bildirdiyinə görə, beynəlxalq təşkilatlar və dünya maliyyə qurumlarının Özbəkistanla qarşılıqlı faydalı münə-

sibət qurmamasının birinci səbəbi milli valyutanın konvertasiya olunmaması idi. Bununla əlaqədar, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Ümumdünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı Azərbaycanın Hükuməti ilə müəmmə danışıqlar aparırdı. Azərbaycan rəhbərliyinin 15 oktyabr 2003-cü il tarixindən etibarən ölkədə azad konvertasiyanın tətbiqi olunması qərarını verməsi bu danışıqların nəticəsidir. Ümmümiyyətlə, iqtisadi islahatların ardıcıl aparılmaması Azərbaycan iqtisadiyyatını tənəzzülə gətirib çıxara biləcək amillərdən biri hesab edilir və müstəqil ekspertlərin ehtimallarına görə Azərbaycan Hükuməti yaxın gələcəkdə iqtisadi sahədə əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirməlidir.

AZƏRBAYCANIN XARİCİ SİYASƏTİ

Azərbaycanın xarici siyasətində pragmatizm əsas yer tutur. Ölkə rəhbərliyi, ilk növbədə, iqtisadi problemlərinin həllində ona yardım edə biləcək dövlətlərlə münasibətlərin inkişaf etdirilməsinə çalışır. Azərbaycan oxşar mədəni ənənələrə malik qonşu və MDB məkanındakı dövlətlərlə əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə xüsusi əhəmiyyət verir.

Azərbaycan bir çox beynəlxalq təşkilatların, o cümlədən BMT, ATƏT, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, İKT, İƏT, Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı, Mərkəzi Asiya Əməkdaşlığı Təşkilatının üzvüdür. Azərbaycan NATO-nun "Sülhə naminə tərəfdaşlıq" Programına qoşulmuşdur.

Beynəlxalq mübahisələri: Uzun müddət davam edən regional quraqlıq Amudərya çayının sahilində yerləşən dövlətlər arasında mübahisəyə səbəb olur; Qazaxıstanla sərhədlərinin tam müəyyənəlməsi mübahisələr yaratsa da, artıq reallaşma mərhələsindədir; Qırğızıstan ərazisində yerləşən Azərbaycanın anklav ərazilərinin sərhədlərinin müəyyənəlməsi istiqamətində də ciddi mübahisələr mövcuddur; Təcixistanla sərhədlərinin müəyyənəlməsi istiqamətində danışıqlara başlanılmışdır.

Azərbaycan 136 dövlət tərəfindən tanınmış və 114 dövlət ilə diplomatik münasibətlər qurmuşdur. Azərbaycanın 28 xarici ölkədə səfirliyi, 8 baş konsulluq, 1 konsulluq və beynəlxalq təşkilatlar yanında 3 nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir.

Azərbaycanda 44 səfirlik, 7 konsulluq, 6 fəxri konsulluq, 10 beynəlxalq təşkilatın nümayəndəliyi və 47 beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatının nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir.

İSLAM ƏBDULQƏNİYEVİÇ KƏRİMOV AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ

30 yanvar 1938-ci ildə Səmərqənd şəhərində anadan olmuşdur.

1960-cı ildə Orta Asiya Politexnik İnstitutunu mühəndis-mexanik və 1967-ci ildə Daşkənd Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu iqtisadçı ixtisası üzrə bitirmişdir.

1960-cı ildə "Təşselmaş" zavodunda usta köməkçisi, usta və texnoloq işləmişdir.

1961–1966-cı illərdə V.P.Çkalov adına Daşkənd Aviasiya İstehsalat Birliyində mühəndis, aparıcı mühəndis-konstruktor vəzifələrində çalışmışdır.

1966–1983-cü illərdə Azərbaycan SSR-in Dövlət Plan Komitəsinin Elm və yeni texnologiyanın tətbiqi şöbəsində aparıcı mütəxəssis vəzifəsindən Komitə sədrinin birinci müaviniyə qədər yüksəlmişdir.

1983–86-cı illərdə Azərbaycan SSR-in Maliyyə naziri olmuşdur.

1986-cı ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti Sədrinin müavini, Dövlət Plan Komitəsinin sədri təyin edilmişdir.

1986–89-cu illərdə Qaşqadərya Vilayət Partiya Komitəsinin 1-ci katibi olmuşdur.

1989–90-cı illərdə Azərbaycan SSR KP MK-nın birinci katibi olmuşdur.

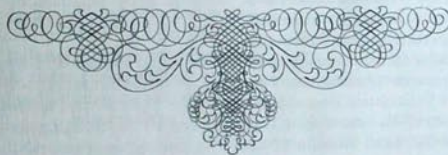
24 mart 1990-cı ildə Respublika Ali Sovetinin iclasında Azərbaycan SSR-in Prezidenti seçilmişdir.

29 dekabr 1991-ci ildə keçirilmiş ümmümxalq seçkiləri nəticəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmişdir.

1995-ci ildə keçirilmiş ümmümxalq referendumu nəticəsində İ.Kərimovun Prezident səlahiyyətləri 2000-ci ilə qədər uzadılmışdır.

9 yanvar 2000-ci ildə yenidən Prezident seçilmişdir.

Evlidir, iki qızı var. Kitab oxumağa və tennisə maraqlıdır.

AZƏRBAYCAN – ÖZBƏKİSTAN MÜNASİBƏTLƏRİ

– 21 dekabr 1991-ci il tarixində Almatı şəhərində keçmiş SSRİ-nin on bir respublikasının dövlət başçıları, o cümlədən Azərbaycan və Özbəkistan rəhbərləri toplaşaraq, respublikaların əldə etdikləri müstəqilliklərinin qarşılıqlı tanınması haqqında Almatı Bəyannaməsini qəbul etmişlər.

Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında diplomatik əlaqələr 2 oktyabr 1995-ci ildə yaradılmışdır.

– 1996-cı ilin ortalarında Azərbaycan Özbəkistanda, 1998-ci ilin may ayında Özbəkistanın Azərbaycan-da səfirlikləri fəaliyyətə başlamışdır.

– 13 may 1996-cı il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimov Türkmənistanın Sarahş şəhərində Gürcüstan, Azərbaycan, Türkmənistan və Özbəkistan demiryol xətlərinin birləşdirilməsi ilə əlaqədar tədbirlər zamanı görüşmüşlər.

– 26–27 may 1996-cı il tarixlərində Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimov Azərbaycana rəsmi səfər etmişdir. İki ölkənin dövlət rəhbərləri arasında aparılmış danışıqlar, imzalanmış sənədlər Azərbaycan–Özbəkistan əlaqələrini daha da möhkəmləndirmişdir. Səfər zamanı “Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında Müqavilə” daxil olmaqla 17 sənəd imzalanmışdır.

– 20–21 oktyabr 1996-cı il tarixlərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev Türkdilli dövlət başçılarının Daşkənddə keçirilmiş IV Zirvə görüşündə iştirak etmiş, Daşkənd Bəyannaməsini imzalamışdır.

– 18–19 iyun 1997-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev Özbəkistan Respublikasına rəsmi səfər etmişdir. Səfər zamanı “Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında çoxtərəfli əməkdaşlığın və tərəfdaşlıq münasibətlərinin gələcək inkişafı haqqında Bəyannamə”, Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında ikitərəfli əməkdaşlıq üzrə Birgə Hökumətlərarası Komissiyanın yaradılması haqqında Protokol daxil olmaqla imzalanmış 20 sənəd Azərbaycan–Özbəkistan əlaqələrini daha da möhkəmləndirmişdir.

– 26.02.1998-ci il tarixində Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında ikitərəfli əməkdaşlıq üzrə Birgə Hökumətlərarası Komissiyanın birinci iclası keçirilmişdir.

Iclasda valyuta və idxal-ixrac nəzarəti sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım, malların idxal-ixracında vergi tutulması prinsipləri və iqtisadi və maliyyə pozuntuları ilə mübarizə sahəsində əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalanmışdır.

– 8 may 1998-ci il tarixində Özbəkistan Baş nazirinin müavininin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Prezident H.Əliyevin 75 illik yubileyinə iştirak etmiş, Prezident İ.Kərimovun təbrikinə H.Əliyevə çatdırmışdır.

– 7–8 sentyabr 1998-ci il tarixlərində Özbəkistan Prezidenti İ.Kərimov TRASEKA proqramı çərçivəsində Bakıda keçirilmiş “Tarixi Böyük İpək Yolu”nun bərpasına həsr edilmiş Beynəlxalq Konfransda iştirak etmişdir.

– 9–10 iyun 1998-ci il tarixlərində Azərbaycan və Özbəkistanın dövlət başçıları Astanada keçirilmiş Türkdilli dövlət başçılarının V Zirvə görüşündə, Türkiyə Respublikasının 75 illiyi münasibətilə 29 oktyabr 1998-ci il tarixində Ankarada keçirilmiş bayram mərasimlərində görüşmüş, ikitərəfli əlaqələrin, regional və beynəlxalq məsələlərdə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə dair fikir mübadiləsi aparmışlar.

– 26 mart 1999-cu il tarixində Özbəkistanın Milli Təhlükəsizlik Xidmətinin sədri Rustam İnoyativ Bakıda səfərdə olmuş və Azərbaycanın Milli Təhlükəsizlik naziri ilə müttəşəkil binayətcarlığa və terrorçuluğa qarşı birgə mübarizə haqqında məsələləri müzakirə etmiş, iki ölkənin təhlükəsizlik orqanlarının əməkdaşlığına dair Saziş imzalamışlar.

– 2 aprel 1999-cu il tarixində MDB Dövlət Başçıları Şurasının Moskvada keçirilmiş iclasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev Özbəkistan Prezidenti İ.Kərimovla görüşmüşdür.

– 24 aprel 1999-cu il tarixində Vaşinqtonda keçirilmiş NATO-nun 50 illik yubiley tədbirləri zamanı Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan, Moldova və Özbəkistanın dövlət başçıları Özbəkistanın ABŞ-dakı Səfirliyində Bəyannat imzalamışlar. Bəyannatda Özbəkistanın GUAM-a qoşulması yüksək qiymətləndirilmiş, Beynəlxalq təşkilatlar və forumlar çərçivəsində hərtərəfli əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, münaqişə və böhranların süverənlik, ərazi bütövlüyü və sərhədlərin toxunulmazlığı əsasında sülh yolu ilə həll edilməsində qarşılıqlı əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi, separatçılığa, dini ekstremizmə və terrorçuluğa qarşı mübarizədə birgə say göstərilməsi, Avropa–Qafqaz–Asiya nəqliyyat dəhlizinin inkişaf etdirilməsində qarşılıqlı səmərəli əməkdaşlığın genişləndirilməsi öz əksini tapmışdır.

– 22–23 iyul 1999-cu il tarixlərində Daşkənddə Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında ikitərəfli əməkdaşlıq üzrə Birgə Hökumətlərarası Komissiyanın ikinci iclası keçirilmişdir. Azərbaycan tərəfindən iclasda Baş nazirin birinci müavini A.Abbasov başda olmaqla nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. İclasda ikitərəfli əlaqələrin inkişaf perspektivləri müzakirə olunmuş, geodeziya, statistika, qaz sənayesi, neft-qaz sənayesi, neft məşinçayırması sənayesi və səfirliklərinin fəaliyyətinə, dair ümumilikdə altı Saziş və yekun Protokol imzalanmışdır.

– 6 avqust 1999-cu il tarixində Lvovda NATO-nun əməkdaşlıq proqramı

mı çərçivəsində keçirilmiş "Sülhün qalxanı" hərbi təlimləri zamanı GUÖAM Müdafiə nazirlərinin görüşü olmuşdur. Azərbaycanın Müdafiə naziri S.Əliyev görüşdə iştirak etmişdir.

– 19–22 sentyabr 1999-cu il tarixlərində Bakıda "Azəri", "Çıraq" və "Günəşli" neft yataqlarının istismarına dair Azərbaycan ilə dünyanın aparıcı neft şirkətləri arasında "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanmasının beşilliyi ilə əlaqədar yubiley tədbirlərində Özbəkistanın Baş nazirinin müavini V.Ataeyvin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Qonaqlar səfər zamanı Azərbaycanın neft sənayesi sahələri ilə maraqlanmış, Sənəqəç neft terminalına getmiş, Bakının tarixi abidələri ilə tanış olmuşlar.

– 10 iyun 2000-ci il tarixində Tehrandə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv ölkələrin dövlət başçılarının Zirvə görüşündə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İ.Kərimovla görüşmüşdür. Görüş zamanı iki ölkə arasında siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələrin inkişaf perspektivlərində söhbət açılmış, BMT, İKT, GUÖAM, İƏT və digər beynəlxalq qurum və təşkilatlarda birgə fəaliyyət göstərilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır.

– 20–21 iyun 2000-ci il tarixlərində MDB iştirakçı ölkələrin dövlət başçılarının Moskvada keçirilmiş görüşündə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İ. Kərimov arasında görüş keçirilmişdir.

– 24–26 iyul 2000-ci il tarixlərində Bakıda Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında ikitərəfli əməkdaşlıq üzrə Birgə Hökumətlərarası Komissiyanın üçüncü iclasında iştirak etmək üçün Özbəkistan Respublikası Baş nazirinin müavini, komissiyanın həmsədri R.Yunusovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Bakıda olmuşdur. İclasda cinayət-karlığa qarşı mübarizə və gömrük sahələrində üç Saziş və bir Protokol, iclasın yekununa dair Protokol imzalanmışdır. Azərbaycan Respublikasının Baş naziri A.Rasizadə Özbəkistan nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

– 1 sentyabr 2000-ci il tarixində Özbəkistan Respublikasının müstəqillik əldə etməsinin doqquzuncu ildönümü münasibətilə Özbəkistanın Azərbaycanı Səfirliyinin təşkil etdiyi qəbulda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev iştirak etmişdir.

– 6 sentyabr 2000-ci il tarixində BMT Baş Məclisinin "Minilliyin iclası" çərçivəsində BMT baş qarargahında GUÖAM dövlətləri başçılarının Zirvə görüşü keçirilmişdir. Görüşdə bütün sahələrdə qarşılıqlı faydalı əlaqələrin genişləndirilməsi ilə bağlı məsələlər müzakirə olunmuşdur. Zirvə görüşünün sonunda Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev, Gürcüstan Prezidenti E.Şevardnadze, Ukrayna Prezidenti L.Kuçma və Moldova Prezidenti P.Luçinski tərəfindən Memorandum imzalanmışdır. İclasda Özbəkistanı bu ölkənin BMT yanında daimi nümayəndəsi Ə.Vahidov təmsil etmişdir.

– 8 sentyabr 2000-ci il tarixində Nyu-Yorkda Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev, Gürcüstan Prezidenti E.Şevardnadze, Moldova Prezidenti P.Luçinski, Rumıniya Prezidenti E.Konstantinesku, ABŞ senatoru S.Braunbein iştirakı ilə İpək Yolu üzərində yerləşən ölkələrin regional əməkdaşlığına həsr olunmuş görüş keçirilmişdir. Görüşdə Özbəkistanı bu ölkənin BMT yanında daimi nümayəndəsi Ə.Vahidov təmsil etmişdir. Görüş Merilend Universitetinin Şərq-Qərb Kosmik Elmlər Mərkəzi və Şərq-Qərb İnstitutu tərəfindən təşkil olunmuşdur.

– 14 noyabr 2000-ci ildə Azərbaycan Konstitusiyasının qəbul olunmasının 5-ci ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyə Məhkəməsi MDB iştirakçı ölkələrinin Konstitusiyə Məhkəmələri sədrlərinin iştirakı ilə konfrans keçirilmişdir. Konfransda Özbəkistanın Konstitusiyə Məhkəməsinin sədri iştirak etmişdir. Konfrans iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul olunmuşlar.

– 5 dekabr 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Azərbaycan-Özbəkistan parlamentlərarası əlaqələr üzrə dostluq qrupu yaratmışdır.

– 17–18 aprel 2001-ci il tarixlərində Daşkənddə keçirilmiş Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında ikitərəfli əməkdaşlıq üzrə Birgə Hökumətlərarası Komissiyanın növbəti IV iclasında Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin bi-

rinci müavini A.Abbasovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. İclasda iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələrin inkişaf perspektivləri müzakirə olunmuş, Azərbaycanla Özbəkistan arasında 2001–2010-cu illər üçün iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş və Proqram, 2001–2006-cı illər üçün elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığa dair Proqram və iclasın yekununa dair Protokol imzalanmışdır.

– 3–4 may 2001-ci il tarixlərində Bakıda GUÖAM ölkələri arasında iqtisadi əməkdaşlığın genişləndirilməsində Ticarət-Cənaye Palatalarının roluna həsr olunmuş toplantıda GUÖAM ölkələrinin ticarət-sənaye palatalarının rəhbərləri, o cümlədən Özbəkistanın İstehsalçılar və Sahibkarlar Palatasının prezidenti M.Sabirov iştirak etmişdir. Toplantı iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul edilmişlər.

– 18 may 2001-ci il tarixində MDB iştirakçı ölkələrinin Müdafiə nazirlərinin Bakıda keçirilmiş toplantısında Özbəkistanın Müdafiə naziri K.Qulamov iştirak etmişdir. Toplantı iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul edilmişlər.

– 6–7 iyun 2001-ci ildə GUÖAM-a üzv olan ölkələrin dövlət başçılarının Yaltada keçirilmiş Zirvə görüşü çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İ.Kərimov ilə görüşmüş, icatöhrli münasibətlər, TRASEKA proqramı çərçivəsində

aməkdəşliq, regional neft və qaz layihələrinin həyata keçirilməsi, regional və beynəlxalq məsələlər dairəsinə dair fikirlərin mübadiləsi aparılmışdır. GUÖAM dövlət başçılarının 7 iyunda keçirilmiş Zirvə görüşündən sonra Gürcüstan, Ukrayna, Özbəkistan, Azərbaycan və Moldova prezidentləri tərəfindən GUÖAM-ın Yalta Xartiyasının imzalanması mərasimi keçirilmişdir. Həmin gün Gürcüstan, Ukrayna, Özbəkistan, Azərbaycan və Moldova Xarici İşlər nazirləri tərəfindən "GUÖAM-a üzv olan dövlətlər arasında konsulluq məsələlərində qarşılıqlı yardım haqqında Konvensiya" imzalanmışdır.

5-8 iyun 2001-ci il tarixində Özbəkistan Dəmir yollarının rəisi R.Zahidovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Dəmir Yolları Əməkdaşlıq Təşkilatının Bakıda keçirilmiş XXIX iclasında iştirak etmişdir. İclas iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Baş naziri A.Rəsizadə tərəfindən qəbul olunmuşdur.

6-8 iyun 2001-ci ildə MDB-nin Təbii və texnologiya xarakterli fəvqəladə hallar üzrə Dövlətlərarası Şurasının Bakıda keçirilmiş XIV iclasında Özbəkistan Respublikasının Fəvqəladə Hallar nazirinin müavini A.Soidovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Tədbir iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Baş naziri A.Rəsizadə tərəfindən qəbul olunmuşdur.

1-3 avqust 2001-ci il tarixlərində Soçi şəhərində MDB iştirakçı ölkələrinin dövlət başçılarının qeyri-

rəsmi görüşündə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İ.Kərimovla görüşmüşdür.

18-21 sentyabr 2001-ci ildə "GUÖAM ölkələri arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsində qadınların rolu" mövzusunda Bakıda keçirilmiş Forumun birinci görüşündə Özbəkistanın nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Forumun yekunlarına əsasən Memorandum imzalanmışdır. Tədbir iştirakçıları 20 sentyabrda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul olunmuşdur.

24-25 aprel 2002-ci il tarixlərində Daşkənd şəhərində "Böyük İpək Yolu"nun bərpası ilə bağlı TRASEKA (Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizi) layihəsinə üzv olan dövlətlərin Hökumətlərarası Komissiyasının ikinci konfransı keçirilmişdir. Konfransda Komissiyaya üzv olan 13 ölkədən nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Azərbaycanı bu toplantıda Baş nazirin müavini A.Şərifovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti təmsil etmişdir. Tədbirdə, əsasən, Asiyadan Avropaya tranzit yük daşımaları, güzəştli gömrük rüsumlarının tətbiqi məsələləri müzakirə edilmiş, Yekun Qətnamə, Yekun Kommunique, Dəniz nəqliyyatının inkişaf etdirilməsinə dair Qərar və Daşkənd Bəyanatı qəbul edilmişdir.

19.07.2002-ci il tarixində Bakıda Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında ikitərəfli əməkdaşlıq üzrə Birgə Hökumətləra-

rasi Komissiyanın beşinci iclası keçirilmişdir. İclasda iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələrin inkişaf perspektivləri müzakirə olunmuş, mətbuat və kitab məhsullarının mübadiləsi və yayılması, bitkilərin karantini sahələrində əməkdaşlığa dair Saziş, sərbəst ticarət haqqında Sazişə dəyişiklik və əlavələr edilməsi haqqında protokol imzalanmışdır.

4-5 may 2003-cü il tarixlərində Bakı şəhərində keçirilmiş Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB) idarə heyətinin illik toplantısında Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini Yaqub Eyyubovun başçılıq ilə Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

12-14 iyun 2003-cü il tarixində Daşkənd şəhərində Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında ikitərəfli əməkdaşlıq üzrə Birgə Hökumətlərarası Komissiyasının növbəti altıncı iclası keçirilmişdir. Özbəkistan Respublikası tərəfindən Komissiyaya Özbəkistan Respublikası Baş nazirinin müavini Rüstəm Yunusov, Azərbaycan Respublikası tərəfindən isə Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini Abbas Abbasov rəhbərlik etmişdir. Komissiyanın altıncı iclasının yekununda "Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında dövrü mətbuat və kitab məhsullarının mübadiləsi və yayılması sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş", "Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında bitkilərin karantini

ni sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş", "27 may 1996-cı il tarixli "Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında sərbəst ticarət haqqında Saziş"ə dəyişiklik və əlavələrin edilməsi haqqında Protokol" və "Mülki aviasiya sahəsində texniki əməkdaşlıq haqqında Memorandum" imzalanmışdır.

13 dekabr 2003-cü il tarixində Özbəkistanın Prezidenti İ.Kərimov Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevin vəfatı ilə əlaqədar Azərbaycan Prezidentinin İ.Əliyevə başsağlığı teleqramı göndərmiş, 15 dekabr tarixində Azərbaycan Respublikasının Özbəkistandakı Səfirliyinə gələrək, mətəm mərasimində iştirak etmişdir. 15 dekabr 2003-cü il tarixində Özbəkistan Parlamentinin Sədri E.Xəlilov Prezident H.Əliyevin dəfn mərasimində iştirak etmək məqsədilə Bakıya səfər etmişdir.

15 mart 2004-cü il tarixində Daşkənd şəhərində Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında əməkdaşlıq üzrə Birgə Hökumətlərarası Komissiyasının növbəti yeddinci iclasının yekunları haqqında Protokol imzalanmışdır. Özbəkistan Respublikası tərəfindən Komissiyaya Özbəkistan Respublikası Baş nazirinin müavini Rüstəm Yunusov, Azərbaycan Respublikası tərəfindən isə Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini Abbas Abbasov rəhbərlik etmişdir. Komissiyanın işi zamanı Özbəkistan Respublikası və Azərbaycan Respublikasının ədliyyə nazirliklərinin məlumatına əsasən Özbəkistan Respublikasında Azərbaycan sərmayə-

si ilə 3 müəssisənin, Azərbaycanda isə Özbəkistanın hüquqi şəxslərinin iştirak etdiyi iki müəssisə, bir filial və bir nümayəndəliyin fəaliyyət göstərdiyi qeyd olunmuşdur. Bununla yanaşı, Hökumətlərarası Komissiyanın toplantısında Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında ticarət dövryyəsi həcminin lazımı səviyyədə olmadığı vurğulanmışdır. Belə ki, Özbəkistanın Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən 2003-cü il ərzində iki ölkə arasındakı ticarət dövryyəsinin həcmi 9,51 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir. Özbəkistandan ixrac edilən malların və xidmətlərin həcmi 5,65 mln. ABŞ dolları, Azərbaycandan isə ixrac edilən malların və xidmətlərin həcmi 3,86 mln. ABŞ dolları olmuşdur. Bununla əlaqədar Komissiya tərəfindən iqtisadi sahədə münasibətlərin inkişafı məqsədilə nazirlik, idarə, təşkilat və assosiasiyaların 2001–2010-cu illər üzrə iqtisadi əməkdaşlıq proqramının müddəalarının həyata keçirilməsi istiqamətində daha faal iş aparmaları barədə qərar qəbul edilmişdir. Bu proqrama daxil olan layihələr arasında Bakıda və Daşkənd şəhərində qarşılıqlı əsasda iqtisadi-sənaye yarmarka-sərgilərinin keçirilməsi və tərəflərin tender ticarəti, sərəmavə cəlb edilməsi, kənd təsərrüfatı üzrə birləşmiş nəqliyyat-kommunikasiya, neft-qaz və digər sahələrdə aktiv iştirakı nəzərdə tutulmuşdur. Bununla yanaşı, birləşmiş Komissiyanın işi zamanı VI iclasın qərarlarının həyata keçirilməsinin nəticələri, nəqliyyat sahəsində əməkdaşlıq, iki ölkə arasında borc öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi, elm, mədəniyyət

və humanitar səhədə əməkdaşlığın inkişafı və hüquq-müqavilə bazasının genişləndirilməsi barədə müzakirələr aparılmışdır.

– 23–24 mart 2004-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev Özbəkistan Respublikasına dövlət səfəri etmişdir. Səfər zamanı “Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında strateji əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi haqqında Bəyannamə”, “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş”, “1996-cı il 27 may tarixli Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında sərbəst ticarət haqqında sazişə əlavə və dəyişikliklərin edilməsi haqqında Protokol”, “Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi və Özbəkistan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Protokol”, “Azərbaycan Respublikasının Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti və Özbəkistan Respublikasının Daşkənd Şəhər Hakimiyyəti arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş” və “Azərbaycan Hava Yolları Dövlət Konserni və Özbəkistan Respublikasının Çkalov adına Daşkənd Aviasiya İstehsalat Birliyi Dövlət Səhmdar Cəmiyyəti arasında niyyət Memorandumu” imzalanmışdır.

– 29 oktyabr 2004-cü il tarixində BMT Baş Assambleyasının 59-cu sessiyasının 46-cı plenar iclasında “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı bəndin Baş Assamb-

leynin cari gündəliyinə salınmasına dair qərarın Özbəkistan tərəfindən dəstəklənməsinin qeyd edilməsi.

– 15 fevral 2005-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Özbəkistandakı Səfirliyi tərəfindən daha öncə əməkdaşlığı aşkarlanmış “Uzdunrobita” Birgə İstehsalat müəssisəsi Dağlıq Qarabağ regionunda qanunuz mobil rabitə xidməti göstərən “Karabakh-Telecom” şirkəti ilə beynəlxalq rəqəmsal xidməti çərçivəsində əməkdaşlığın bağlandığını bildirmişdir.

– 13 aprel 2005-ci il tarixində Prezident İ.Əliyevin H.Əliyev adına BTC əsas ixrac neft boru kəmərinin açılış münasibətilə may ayında keçiriləcək təntənəli mərasimdə iştirak

İl	Ticarət dövryyəsi	İdxal	İxrac	Ticarət saldosu
2001	9,18	6,08	3,1	-2,98
2002	5,2	1,4	3,8	2,4
2003	5,2	1,4	3,8	2,4
2004	82,5	79,7	2,8	-76,8

məqsədilə göndərdiyi dəvət məktubuna cavab olaraq, Prezident İ.Korimov təşəkkür məktubu göndərmiş və daha öncə may ayına planlaşdırılan tədbirlər qrafikinin tam dolmuş olması səbəbindən qeyd olunan tədbirdə iştirak edə bilməyəcəyini bildirmişdir.

İki ölkə arasında qarşılıqlı əməkdaşlığa dair imzalanmış 83 sənəd mövcuddur.

İQTİSADI MÜNASİBƏTLƏR

İki ölkə arasında 18 iyun 1997-ci il tarixindən qüvvədə olan “Əməkdaşlıq üzrə birləşmiş hökumətlərarası komissiyanın yaradılması haqqında Protokol”a əsasən əməkdaşlıq üzrə Hökumətlərarası Komissiya yaradılmışdır. Azərbaycan tərəfindən bu komissiyanın həmsədri Baş nazirin Birinci müavini cənab A.Abbasovdur. Özbəkistan tərəfindən isə son iclasda Komissiyanın həmsədri Baş nazirin müavini cənab R.Yunusov olmuşdur.

Azərbaycan və Özbəkistan arasında ticarət əlaqələri (mln. ABŞ doll. ilə)

(Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, aşağıdakı cədvəldə)

TRASEKA çərçivəsində əməkdaşlıq

8 sentyabr 1998-ci ildə TRASEKA proqramının iştirakçı dövlətləri arasında Bakıda imzalanmış Əsas Çoxtərəfli Sazişdən sonra TRASEKA proqramı Avropa–Asiya dəhlizi üzrə nəqliyyat sahəsində əməkdaşlığın inkişafı proqramına çevrilmişdir.

– Tərəflər bu nəqliyyat vasitəsilə daşımaların artırılması məqsədilə Sazişin müddəalarının həyata keçirilmə-

si üzrə tədbirlər görürlər. Qarşıda duran əsas məsələlərdən biri tariflərin təkmilləşdirilməsidir. Bu, nəqliyyat dəhlizinin rəqabətə davamlılığını artırılmasına və digər nəqliyyat dəhlizləri ilə yanaşı üstünlük təşkil etməsinə şərait yaradır.

– 2002-ci ildə bu nəqliyyat dəhlizindən dəmir yolu ilə daşınan yüklərin həcmi 16586,97 ton təşkil etmişdir. 2003-cü ildə tranzit daşımalarının həcmi artaraq, 19141,91 ton təşkil etmişdir.

– 2003-cü ildə dəmir yolu vasitəsilə Azərbaycandan Özbəkistana 6349 ton yük, Özbəkistandan Azərbaycana isə 4379 ton yük daşınmışdır.

Azərbaycan və Özbəkistan arasında BMT-nin SPECA proqramı çərçivəsində əməkdaşlığın mümkün istiqamətlərinə dair

– BMT-nin Mərkəzi Asiya Ölkələrinin İqtisadiyyatları üçün Xüsusi Proqramı (SPECA) 26 mart 1998-ci il tarixli Daşkənd Bəyannaməsi əsasında yaradılmışdır. Sözügedən Proqram Mərkəzi Asiya dövlətləri arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi, onların iqtisadi inkişafının təşviq edilməsi və bu dövlətlərin Avropa və Asiya ölkələrinin iqtisadiyyatlarına inteqrasiyasının həyata keçirilməsi məqsədilə yaradılmışdır.

– SPECA Proqramı çərçivəsində Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında aşağıdakı prioritet istiqamətlər üzrə faydalı əməkdaşlıq həyata keçirilə bilər:

1. Karbohidrogen ehtiyatlarının neft kəmərləri vasitəsilə dünya bazar-

larına ixracının çoxvariantlı yollarının inkişaf etdirilməsi;

2. Nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı, əmtəə, xidmət və insanlar üçün dövlət sərhadlarını keçmə prosedurlarının sadələşdirilməsi.

GUÖAM çərçivəsində əməkdaşlığa dair Azərbaycan üçün GUÖAM çərçivəsində əməkdaşlıq regional iqtisadi əməkdaşlıq baxımından prioritet istiqamətlərindən biridir. GUÖAM regionda nəqliyyat və ticarətin inkişaf etdirilməsində vacib rol oynaya bilər. Bu məqsədlə GUÖAM-in Ticarət və Nəqliyyata Yardım layihəsi hazırlanır.

Bu layihənin həyata keçirilməsində GUÖAM-in Şərqə açılan qapısı kimi Özbəkistana mühüm rol ayırılır.

Özbəkistanın İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatında (İƏT) iştirakına dair

– Özbəkistan 1992-ci ilin noyabr ayında İƏT-in Nazirlər Şurasının növbədənəkar iclasında digər “yeni üzv-dövlətlər” sayılan ölkələrlə (Azərbaycan, Əfqanıstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Türkmənistan, Tacikistan) birlikdə təşkilatın üzvlüyünə qəbul olundu. Daha sonra, qeyd edilən yeddi dövlətin Xarici İşlər nazirləri İƏT-ə qəbul olunmaqları barədə Akt imzalandılar.

Hazırda Azərbaycan öz daxili kommunikasiya sisteminin İƏT regionunun mühüm əhəmiyyətli transkontinental kommunikasiyaları ilə birləşdirilməsi istiqamətində işlər aparır.

Azərbaycan öz əlverişli coğrafi mövqeyinə görə Avropa və Asiya ölkə-

ləri arasında nəqliyyat və kommunikasiya əlaqələrinin təşkilində mühüm tranzit ölkə kimi çıxış edə bilər.

Bunun üçün üç İƏT-ə üzv ölkələr (Azərbaycan, Türkmənistan, Özbəkistan) və Gürcüstan arasında imzalanmış “Dəmir yolu nəqliyyatının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi və tranzit daşımaları sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş” Asiya ölkələrinin Avropa bazarlarına çıxışı üçün real şərait yaratmışdır. Hazırda bu Sazişə Qazaxıstan, Qırğızıstan, Ukrayna, Bolqarıstan kimi ölkələr də qoşulmuşdur.

Qeyd: Son zamanlar Özbəkistan yuxarıda göstərilən təşkilatlar çərçivəsində həyata keçirilən əməkdaşlığa maraq göstərmir və irəli sürülən təşəbbüslərə passiv yanaşır.

ÖZBƏKİSTANDA FƏALİYYƏT GÖSTƏRƏN AZƏRBAYCAN CƏMİYYƏTLƏRİNİN DAİR MƏLUMATLARI

Azərbaycan və Özbəkistan xalqlarının əlaqələrinin tarixi çox qədim dövrlərdən başlayır. Eyni tarixi köklərə bağlı olan Azərbaycan və Özbəkistan xalqlarının müxtəlif dövrlərdə böyük imperiyaların tərkibində olması, yerləşdiyi ərazilərin Böyük İpək Yolu üzərində olması daim bu xalqlar arasında əlaqələrin sıx olmasına təmin etmişdir.

– Azərbaycanlıların Özbəkistan ərazisində yaşamaqlarının tarixinin çox qədimlərə təsadüf etməsinin məlum olmasına baxmayaraq, əsasən,

azərbaycanlıların kütləvi şəkildə Özbəkistana yaşamağa başlamaları Əmir Teymur dövrünə təsadüf edir. XIV əsrdə Əmir Teymur tərəfindən Azərbaycan istilə edildikdən sonra Təbrizdən, Ərdəbildən, Şamaxıdan və Azərbaycanın digər bölgələrindən memarlar, sənətkarlar, elm adamları imperiyanın paytaxtı Səmərqəndə qoçurulmuşdur.

– İkinci böyük axın isə XX əsrin müxtəlif dövrlərinə təsadüf edir. 1905–1907-ci illər və 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı aparılan soyqırımından xilas olmaq məqsədilə, hələ 1930–1937-ci illərdə Sovet imperiyası rəhbərliyinin və yerlərdə ermənilərin yeritdiyi deportasiya siyasəti nəticəsində azərbaycanlılar Özbəkistanda yerləşmişlər. Bundan əlavə, Daşkənddə baş vermiş zəlzələ nəticəsində dağılmış şəhərin yenidən qurulmasına yardım üçün Daşkəndə gələn çoxsaylı azərbaycanlılar burada qalmışlar.

– Azərbaycanlılar bütün Özbəkistan ərazisinə yayılısalar da, daha çox kompakt şəkildə Daşkənddə məskunlaşmışlar. Onlar Özbəkistanın ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak edirlər. Onların içərisində Özbəkistanın inkişafına böyük töhfələr vermiş çox sayda elm, incəsənət, dövlət xadimləri vardır. Bunlardan Seyid Rza Əlizadə, Məşud Şeyxzadə, Aydın Əzimbəyov, Firudin Səforov və b. göstərmək olar.

– Özbəkistan ali məktəblərində 200-dək azərbaycanlı tələbə təhsil alır.

Özbəkistanda aşağıdakı Azərbaycan cəmiyyətləri mövcuddur:

1. "Azərbaycan mədəniyyət mərkəzi" (Daşkənd); rəhbəri-*İsmayıl Məmmədov*.

2. "Azərbaycan mədəniyyət mərkəzinin Ağsaqqallar Şurası"; sədri - *Rəşid Hacıyev*.

3. "Azərbaycan-Özbəkistan" mədəni və ictimai əlaqələr mərkəzi (Samarqənd); rəhbəri-*Səxavət Ödciyev*.

4. "Azərbaycan mədəniyyət mərkəzi" (Buxara).

5. "Azərbaycan-Özbəkistan" dostluq cəmiyyəti (Daşkənd); sədri-*Kiyomiddin Rüstəmov*.

6. "Azərbaycan mədəniyyət mərkəzləri Assosiasiyası" (Daşkənd); sədri - *A.Ağatəlibov*.

Azərbaycan mədəniyyət mərkəzləri Assosiasiyası Özbəkistanda fəaliyyət göstərən Azərbaycan mədəniyyət mərkəzlərinin hamısının fəaliyyətini əlaqələndirir.

2002-ci ilin yanvar ayında etibarən Daşkənddəki 147 nömrəli məktəbin nəzdində Azərbaycan dilinin öyrənilməsi məqsədilə "Bazar günü" məktəbləri fəaliyyət göstərir.

**AZƏRBAYCAN RƏSMİ SƏFƏRİ
ZAMANI ÖZBƏKİSTAN
RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
İSLAM KƏRİMOVUN BİNƏ HAVA
LİMANINDA QARŞILANMASI
MƏRASİMİNDƏ BƏYANAT**

27 may 1996-cı il.

Biz, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti, dostumuz və qardaşımız cənab İslam Kərimovu Azərbaycanda, Bakı şəhərində səmimi-qəlbədən salamlayırıq. Özbəkistan Respublikası Prezidentinin Azərbaycana bu ildə səfəri ölkəmizin həyatında, Özbəkistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası qarşılıqlı münasibətlərində çox mühüm hadisədir. Mən dostumuz, Prezident İslam Kərimovu ürəkədən salamlayıram və qəti ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, onun Azərbaycanda olduğu müddətdə Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin gələcək inkişafı ilə bağlı bir çox məsələləri, dünya birliyində hər iki tərəfi maraqlandıran problemlərlə əlaqədar məsələləri müzakirə edə biləcəyik.

Azərbaycan xalqı Özbəkistan Prezidentini mehriban qonaqpərvərliklə qəbul edir və ümidvardır ki, onun səfəri xoş və səmərəli keçəcəkdir. Sizi bir daha salamlayıram.

**AZƏRBAYCAN VƏ ÖZBƏKİSTAN
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTLƏRİ
ARASINDA İKİTƏRƏFLİ
DANIŞIQLAR ZAMANI HEYDƏR
ƏLİYEVİN ÇIXIŞI**

Prezident Sarayı
27 may 1996-cı il.

Zati-aliləri! Hörmətli Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimov cənabları, dostlar!

Mən sizi Azərbaycan xalqı adından Azərbaycan torpağında səmimi salamlayıram və ümidvar olduğumu bildirirəm ki, müstəqil Özbəkistan Prezidentinin Azərbaycana ilk səfəri Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərdə mühüm mərhələ, əməkdaşlığımızın, qardaşlıq münasibətlərimizin inkişafı üçün mühüm mərhələ olacaqdır. Hörmətli İslam Kərimov, dəvətimi qəbul edib, Azərbaycana gəldiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm və əminəm ki, söhbətlərimiz, danışıqlarımız və sizin səfəriniz səmərəli olacaq, ümumi işimizə fayda gətirəcəkdir. Bu, müstəqil Özbəkistan Respublikası Prezidentinin Azərbaycana ilk səfəridir. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk.

Özbəkistan və Azərbaycan xalqları arasında, özbək və Azərbaycan xalqları arasında münasibətlərin qədim tarixi var, bütün dövrlərdə xalqlarımız dost olmuş, bir-birinə arxa durmuş, mədəni, mənavi dəyərlərlə qarşılıqlı surətdə faydalanmışlar. Dillimizin, köklərimizin ümumiliyi, İslam dininə mənsubiyyətimiz və ənənələrin ümumiliyi qardaşcasına yaxın münasibətlərimizin həmişə əsası ol-

muşdur. Bu münasibətlər XX əsr ərzində də davam etmişdir. Biz həm elm, həm texnika, həm də təsərrüfat, iqtisadiyyat xadimlərindən ibarət Özbəkistan və Azərbaycan nümayəndə heyətlərinin ölkələrimizə tez-tez səfərlər etdiklərinin şahidi olmuşuq.

Özbəkistan və Azərbaycan müstəqilliyə nail olduqdan sonra münasibətlərimiz istədiyimiz kimi inkişaf etməmişdir. Lakin bunların hamısı indi keçmişdə qalmışdır. Başlıca budur ki, indi biz, necə deyirlər, belə bir yekdil rəyə gəlmişik ki, əsrlər boyu xalqlarımız - özbək və Azərbaycan xalqları arasında təşəkkül tapmış dostluğun, əməkdaşlığın, qardaşlıq münasibətlərinin bütün zəngin potensialı əsasında bu gün gözəl münasibətlər yaratmaq və həm Özbəkistan xalqı üçün, həm də Azərbaycan xalqı üçün qarşılıqlı faydalanma təmin etmək imkannına malikdir.

Bununla əlaqədar mən Özbəkistan Prezidentinin Azərbaycana səfərini böyük hadisə hesab edirəm. Biz bunu çox yüksək qiymətləndiririk. Mən bu səfərə görə öz minnətdarlığımı, öz təşəkkürümü bir daha bildirirəm. Adamlarımız, ekspertlərimiz işləmiş, çoxlu sənəd və çoxlu sazış hazırlanmışlar. Onların sayı kifayət qədər çoxdur. Başlıca budur ki, biz belə bir fikrə gəldik ki, bu sənədlərin hamısını imzalamaya olar. Lakin bu, Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında coxtərəfli əməkdaşlığı müstəqillik şəraitində yeni əsasda, həqiqətən, təmin etmək üçün hələlik ilk addım ola bilər. Məndə şübhə yoxdur ki, indiki işimiz istər münasibətlərimizin genişlənməsi və dərinləşməsi üçün, istərsə də, təbi

olaraq, uğurlu əməkdaşlığımızı təmin edə biləcək müqavilə-normativ sənədlərinin daha geniş dairəsini yaratmaq üçün əsas əlaqədir.

Özbəkistan Azərbaycan üçün yaxın dost ölkədir. Dediylim kimi, xalqlarımız arasında dostluğun qədim tarixi vardır. Ədədalarımız bu dostluğun yaranması və möhkəmlənməsi üçün çox iş görmüşlər. İndi, Özbəkistanın dövlət müstəqilliyinə malik olduğu, həm də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə malik olduğu bir dövrdə bizim nəslə, biza bu münasibətləri davam etdirmək və genişləndirmək kimi böyük şərafət nəşib olmuşdur və üzümüziz böyük məsuliyyət düşür. Siz əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanda hamı buna çalışır, hamı bunu istəyir. Mən tam əminəm ki, indi, siz burada olduğunuz zaman biz Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında dostluğun çox böyük gələcəyi üçün bünövrə qoyuruq.

Mən sizi bir daha salamlayıram və əmin olduğumu bildiriməm ki, buraya səfəriniz səmərəli və xoş olacaqdır. Hər halda, biz öz tərəfimizdən bunun üçün hər şeyi etməyə çalışırıq. Biz sizi aziz dost kimi, qardaşlar kimi ən xoş münasibətlərlə, dostluq və qardaşlıq münasibətləri ilə qarşılayırıq, qəbul edirik.

...Həqiqətən, biz keçmişdə, Sovet İttifaqının tərkibində olduğumuz illərdə Özbəkistanla əlaqələrimiz çox yaxın və sıx idi. Hər il növbəli böyük nümayəndə heyətləri, həm də ayrı-ayrı şəxslər bir-birinə qonaq gedib-gə-

lirdilər. Öz aramızdır, bir-birinə pambıq briqadaları göndərmək ənənəsi Özbəkistanda yaranmış və bütün pambıq əkan rayonlara yayılmışdır. Hər il bizim adamlar Özbəkistanda olurdu. Özbəkistandan isə bizə gəlir, bir-birini yoqlayır, bir-birinə kömək edir, məsləhətlər veririrdilər. Başqa sahələrdə də çox əlaqələr olmuşdur. 80-ci illərin əvvəllərində burada Özbəkistan mədəniyyəti günləri uğurla keçdi. Özbəkistanda isə Azərbaycan mədəniyyəti günləri müvəffəqiyyətli oldu. Biz bir-birimizə mədəniyyət, incəsənət xidmətləri göndərdik. Dövlət xətti ilə çox əlaqələr var idi. Üstəlik, mənimlə rəhbərlik Şərafət Rəşidov arasında çox böyük dostluq var idi. Bizi o vaxtlar bir çox üstün cəhətlər birləşdirirdi. 69-cu ildə mən respublikaya rəhbərlik etməyə başladığıda aramızda yaxşı, mehriban münasibətlər yaranı və bu münasibətlər inkişaf edərək dostluğa çevrildi. Bizim ailələrimiz də dostluq edirdilər. Əlbəttə, bütün bunlar bir-birimizə arxa-həyan olmaq üçün, bir-birimizə kömək göstərmək, təcrübə mübadiləsi etmək üçün çox böyük rol oynadı.

Biz o illərdə Özbəkistanın təcrübəsindən çox şey götürdük. Lakin təəssüflərlə olsun ki, müstəqillik illərində bu əlaqələr zəiflədi, bəlkə də, sifirə endi. Dediylim kimi, bütün bunlar keçmişdə qalmışdır. İslam Abdüqəniyev, mən bunu çox mühüm hesab edirəm ki, biz sizinlə növbəli keçmişdəki ənənəvi əlaqələrimizi bərpa etmək, həm də keçmişdə olan təcrübədən və bu müddət ərzində sizin də, bizim də əldə etdiyimiz təcrübədən istifadə edərək bir-birimizə kömək göstərmək

və əməkdaşlıq etmək üçün tamamilə yeni şəraitdə, yeni əsaslarla münasibətlər qurmağa başlamaq imkanı tapa bildik.

Bu baxımdan 91-ci ildən etibarən Özbəkistanda baş verən və indi də gedən proseslər haqqında və nail olduğumuz böyük müvəffəqiyyətlər barədə burada dediklərimiz çox böyük təsir bağışlayır. Bütün bunlar bizi, o cümlədən bir dost kimi şəxsən mənə çox sevindirir. Bu uğurlar, nailiyyətlər münasibətlə, qarşıya çıxan problemləri özünü məxsus tərdə həll etmək təcrübəsinə münasibətlə və bütün bunların burada haqqında böyük ixtisarla və tam əsasla biza söylədiyim müvəffəqiyyətlərə gətirib çıxarması münasibətlə sizi ürəkdən təbrik edirəm. Bu, bizi sevindirir, sizi təbrik edir və yeni, daha böyük uğurlar arzularım.

Şübhəsiz ki, müstəqillik illərində Özbəkistanda bu nailiyyətlərə, ilk növbədə, Prezidentin, bizim dostumuz İslam Abdüqəniyevinin bacarıqlı rəhbərliyi sayəsində nail olunmuşdur. Əlaqələrimiz kifayət qədər olmasa da, biz bunu bilirik, hər halda informasiya var idi və indi də var, əvvəllər və indi aldığımız informasiya onu göstərir ki, bütün bunlar məhz sizin iş üslubunuz, biliyiniz, təcrübəniz və siyasi, iqtisadi baxımdan müstəqil siyasətiniz sayəsində və hər şeyi xalqımızın mentalitetini, tarixi xüsusiyyətlərini, ənənələrini nəzərə almaqla təşkil etməyiniz və həyata keçirməyiniz sayəsində mümkündür olmuşdur. Şübhəsiz ki, bu, sizin qeyd etdiyiniz kimi, qazandığınız böyük nailiyyətlərin əsasını təşkil etmişdir.

Bir daha deyirəm, bütün bu işlərdə dostumuz İslam Abdüqəniyevinin rolu çox böyükdür və ona görə də Azərbaycanda sizin nüfuzunuz yüksəkdir. Şəxsən mən sizin fəaliyyətinizi və ədə bildiklərinizi çox yüksək qiymətləndirir və hesab edirəm ki, özbək xalqının həyatının və tarixinin bu məsul mərhələsində onun layiqli rəhbəri var. Bütün bunlara görə sizi təbrik edirəm.

O ki qaldı biza, sizin də məlumatını olmasına baxmayaraq, müstəqillik illərini necə yaşadığınızı və haraya gəlib çıxdığınızı, nəyə malik olduğunuzu bilmək, şübhəsiz, sizin üçün maraqlı olar.

Özbəkistandan fərqli olaraq, Azərbaycan hələ dövlət müstəqilliyini əldə edəndə qədər çox ağır vəziyyətə düşmüşdür. Siz bir iqtisadçı və həm də o illərdə ittifaqın ümumi iqtisadiyyatına yaxşı bələd olan şəxs kimi çox düzgün qeyd etdiniz ki, bəli, biz Sovetlər İttifaqının tərkibində olarkən Azərbaycan özünü tamamilə təmin edən çox az respublikalardan biri idi. Hər halda mərkəzlə qarşılıqlı münasibətlərdə Azərbaycan müsbət saldoğa malik idi. Bunu bu işlə məşğul olanların hamısı və Azərbaycana rəhbərlik edən şəxs kimi mən də bildirdim. Hətta sonralar, Siyasi Büronun üzvü və Nazirlər Soveti Sadrinin birinci müavini kimi Moskvada işləyəndə də Sovetlər İttifaqının respublikalarında keçmişdə və o zaman nələrin baş verdiyini daha dərinləndirən təhlil etmək imkanım var idi.

Azərbaycanın belə imkanları olmadığını və indi də var. Mən sizin bu fikrinizlə tamamilə razıyam ki, Özbə-

kistan olduqca böyük iqtisadi imkanlara, olduqca böyük əmək ehtiyatlarına, olduqca böyük potensiala malik olduğu halda, bir çox mövqelərdə dösiyalı respublika sayılırdı. Belə çixirdi ki, Özbəkistanın topladığı beş milyon ton pambığı onun əlindən alır, sonra da hesablamğa başlayırdılar ki, sizə nə qədər yağ verilsin və ya verilməsin, sizə nə qədər ot verilsin və ya verilməsin, bunu versinlər, onu versinlər, yoxsa verməsinlər. Bütün bunlar keçmiş zamanın reallığıdır. Özbəkistan, həqiqətən, olduqca böyük imkanlara malik idi. Özbəkistan çox zəngin respublikadır. Amma o illərdə bu zənginliklərdən sizin söylədiyiniz kimi istifadə edirdilər.

Sizin toxuduğunuz bir məsələ barəsində öz fikrimi də demək istəyirəm. 83-cü ildən etibarən, Şəraf Rəşidovun vəfatından sonra o illərdə başlanmış hadisələr Özbəkistanın üzünə təcavüzkar bir hücum idi. Mən sizinlə razıyam ki, bu, soyqırımına bərabər bir hadisə idi. O illərdə mən Moskvada işləyirdim. Həm sizə, həm də burda iştirak edənlərin hamısına açıqları deyəcəyəm, bütün bu hallarda hiddətlənirdim, öz etirazımı, Özbəkistan barəsində törədilən əməllərə qarşı etirazımı və bu əməllərə razı olmadığımı dəfələrlə bildirmişdim.

...Bu barədə həm Qorbaçovla, həm də Liqaçovla bir neçə dəfə çox kəskin söhbətlərim olmuşdur. Hər dəfə xəbər tuturdum ki, müxtəlif vilayətlərdən toplanmış 30-40 və ya 50 adamı katiblik vasitəsilə buraxır və buraya göndərilirdilər. Mən hiddətlənin və deyirdim: bəlkə də, başqa qəsbərlərə yanaşı, bunun özü də 87-ci ildə bir

səbəb oldu ki, mən kənarlaşmağa məcbur oldum, Siyasi Büronun tərkibindən və bütün vəzifələrdən kənar edildim.

Məni hiddətləndirən bu idi ki, özbək xalqının taleyini Qdlyan hall edirdi. Xatırlayırınsızımı?

İslam Kərimov: Bəli, tənuş şəxsdir.

Heydər Əliyev: Tanış şəxs demək azdır, hər şeyi onun vasitəsilə edirdilər. Qdlyan dəfələrlə Qorbaçov, Liqaçov qəbul etmişdi. Qdlyan gəlir, bilavasitə məruzə edirdi. Faciə də bundadır. Bir sözlə, bu, çox böyük tarixdir, indi vaxtımız almağa ehtiyac yoxdur. Demək istəyirəm ki, o illərdə mən bu qərara qarşı etirazımı bildirdim və hesab edirəm ki, həmin qərar özbək xalqı barəsində tarixi ədalətsizlik idi.

Siz də, bütün özbək xalqı da bilir ki, mən Vyetnama gedərkən Daşkənddə olmuşdum. Geri qayıdarkən Şəraf Rəşidoviçin məzarına və ailəsinə baş çəkdim. O zaman da mülahizələrimi Şəraf Rəşidoviçin yerinə gələn adamlara söylədim. Lakin onlar başqa yolla getdilər. Bunun üzərində dayanmıyay. Lakin elə o zaman Özbəkistandan sonra növbə Azərbaycanın idi. Azərbaycana qarşı belə təzyiç təxminən 85-ci ildən etibarən, mən Siyasi Büronun tərkibində olarkən başlanmışdı. Orada baş verən hər şey mənə çox yaxşı məlumdur. 87-ci ilin oktyabrında mən vəzifədən kənar ediləndə, istefaya gedəndə Azərbaycanın həyatında ağır dövr başladı. Buraya öz adamlarımı göndərir, onlar isə yenə də Rusiyanın hər tərəfindən qruplar dəvət edirdilər. Yüz və

ya iki yüz adam olardı. Sayını bilmirəm, bunu istintaq qrupu bilir. Burada ikinci "Özbəkistan işi" təşkil etmək istəyirdilər. Bax, elə o zaman xalq artıq bunun aleyhinə qalxdı, 90-cı ilin yanvarında xalq həmin bu binanın qarşısında bir neçə gün dalbadal mitinqlər keçirir və rəhbərliyin dəyişdirilməsinə tələb edir, bir tərəfdən Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münafiqə probleminə ədalətli münasibətlə əlaqədar, ittifaq rəhbərliyinin hərəkətlərinə qarşı, digər tərəfdən isə Azərbaycana göndərilən təzyiçə qarşı etirazını bildirdi. Bax, elə həmin vaxt buraya qoşun yeridərək günəhsiz insanları məhv etdilər. Buraya çox böyük - 40 min nəfərlik qoşun yeritmişdilər. Azərbaycanda güclü hərbi qüvvə var idi, lakin bu, azlıq etdi, müdafiə naziri Yazov, Daxili İşlər Naziri Bakatin və bütün digərləri başda olmaqla daha 40 minlik qoşun yeritirdi. Bu gün məzarlarını sizinlə birlikdə ziyarət etdiyimiz həmin insanları həlak etdilər.

Bütün bunlar həm Özbəkistan, həm Azərbaycan tarixinin çox ağır mərhələləridir. Bunları xalqlarımız da xatırlayırlar. Bunları siz də, biz də yaxşı bilirik. Allaha şükür olsun ki, indi biz müstəqil dövlətlər olmuşuq və öz taleyimizi özümüzü müəyyənləşdiririk. Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra ölkədə həyatın necə getdiyi barədə biriki kəlmə demək istərdim.

Artıq 88-ci ildən başlayaraq Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı təcavüz həyata keçirildi və bu təcavüzdən məqsəd Dağlıq Qarabağı

Azərbaycandan qoparıb Ermənistana birləşdirmək idi. 90-cı ildə buraya qoşun yeritildik ki, Azərbaycan xalqının iradəsini qırsın və ona ziyən vursunlar. 91-ci ildə, Azərbaycan artıq müstəqil dövlət olarkən onun ərazisinin bir hissəsi Ermənistan silahlı birləşmələrinin tərəfindən işğal edildi. Həmin dövrdə Azərbaycanda, əlbəttə, sabit rəhbərlik yox idi. Təəssüf ki, bu müstəqillik illərində, - sizin kimi, biz də artıq dörd il yarımdır müstəqillik şəraitində yaşayıyıq, - Azərbaycanda daxili siyasi mübarizə gedirdi. Bir tərəfdən, Ermənistanın təcavüzü, ardi-arası kəsilməyən hərbi əməliyyatlar, Azərbaycan ərazisinin işğalı, digər tərəfdən isə daxili qeyri-sabitlik, hakimiyyət uğrunda daxili siyasi mübarizə. Bu müstəqillik illəri ərzində Azərbaycan hakimiyyəti üç dəfə dəyişmişdir. Artıq 93-cü ildə, xalq məni buraya, Bakıya dəvət etdikdə, - mən təcrid olunmuşdum, - Azərbaycan vətəndaş müharibəsi həddinə gəlib çıxmışdı və ölkə əslində parçalanmışdı.

Bax, o vaxtdan bəri biz bu vəziyyəti aradan qaldırmaq üçün mübarizə aparırıq. Təəssüf ki, Azərbaycanı da xildən, - əlbəttə, təkə də xildən yox, - dağdan bu qüvvələr daxili qüvvələr olsa da, bir çox hallarda kənar qüvvələr tərəfindən idarə edilirdi, və yandan da Ermənistanın təcavüzü aman vermirdi. 94-cü ilin oktyabrında yenidən dövlət çevrilişi cəhdi edildi. Biz onun qarşısını bütün xalqımızın qüvvəsi ilə aldığımız. Lakin altı aydan sonra, 95-ci ilin martında bir daha dövlət çevrilişi cəhdi göstərildi. Biz onun da qarşısını aldığımız. Sonra terror cəhdləri

və sair əməllər oldu. Biz onları da dəfə etdik. Təbii ki, bütün bunlar Azərbaycanca daxili siyasi vəziyyəti çox güclü şəkildə çətinləşdirir və iqtisadiyyatın vəziyyətinə, islahatların aparılmasına, müstəqillik şəraitində həyata keçirilə biləcək müxtəlif tədbirlər görülməsinə təsir göstərməyə bilməzdi.

Lakin Azərbaycana çox böyük ziyan vuran və başlıcası, Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzdür. Bilirsiniz ki, bunun nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Dağlıq Qarabağın ərazisi 4 min kvadratkilometrdir, cəmi isə 16 min kvadratkilometr işğal edilmişdir, yəni Dağlıq Qarabağın hüduqlarından kənardə 12 min kvadratkilometr işğal olunmuşdur. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyon Azərbaycan vətəndaşı didərgin salınmışdır. Onlar olduqca ağır şəraitdə, əksəriyyəti də çadırlarda yaşayırlar. Bilirsinizmi, elə adamlar var ki, dörd ildir, bəli, dörd ildir çadırlarda yaşayırlar. Təsəvviri edirsinizmi, bu necə də ağırdır! Əlbəttə, bütün bu amillər vəziyyətimizi çətinləşdirir. Lakin 93-cü ildən nə burada işləməyə başladığıqda biz hərbi əməliyyatların dayandırılması, sülh danışıqları üçün imkan yaranması məqsədilə tədbirlər gördük. Nəticədə iki il bundan əvvəl, 94-cü ilin mayında biz Ermənistanla barışıq haqqında saziş imzalanmasına razılıq verdik. Budur, iki ildir nə müharibə gedir, nə də hərbi əməliyyatlar aparılır.

Mən bunu mühüm nailiyyətlər sayıram. Amma bununla bərabər, sülh də yoxdur, ərazimiz işğal altın-

dadır, adamlar öz yaşayış yerlərində didərgin salınıblar. Bu gün məna məlumət verdilər ki, torpaqlarımızın işğalı nəticəsində 20 milyard dolların artıq məbləğdə ziyan vurulmuşdur, işğal altında olan torpaqlarımızda hər şey talan edilmiş, hər şey – şəhərlər, kəndlər, zavodlar, fabriklər, məktəblər, yaşayış evləri dağıdılmış, yerlə-yeksan edilmişdir. Bəs xalqımıza nə kimi mənəvi zərər dəymişdir – bunu heç bir milyarda hesablamaq mümkün deyildir. Əlbəttə, bu amil, ümumiyyətlə, respublikamızın həyatını çətinləşdirir və bütün sahələrdə, o cümlədən də iqtisadi sahəyə təsir göstərir. Lakin əgər bir milyon adam öz yurd-yuvasından qovulubsa, onlar işləməyə, çadırlarda yaşayırsa, onları təmin etmək, sadəcə olaraq, yedizdirib-icizdirmək üçün çox böyük məbləğdə vəsait gərəkdir.

Bundan başqa, daxili siyasi vəziyyət sabit deyildi, xalqımız üçün əslə lazım olmayan, tamamilə zərərli olan daxili siyasi mübarizə, hakimiyyət uğrunda mübarizə gərdirdi, silahlı qruplar mövcud idi. Bu yaxın vaxtlaradək burada olduqca böyük miqdarda silahlı quldur dəstələri var idi. OMON adlanan axırıncı belə bir dəstəni biz 95-ci ilin martında ləğv etdik. Bu dəstə bizi devirməyə can atırdı. Sonralar, 95-ci il ərzində, hətta 96-cı ildə belə quldur dəstələri aşkara çıxarılmışdır. Təbii ki, bu, xalqın həyatına çox ağır təsir göstərir.

Lakin bütün bu çətinliklərə, əngəllərə baxmayaraq, bütün keçmiş sovet respublikaları üçün sociyayvi olan keçid dövrünün ümumi çətinliklərinə baxmayaraq, biz həyatın de-

mokratikləşdirilməsi yolu ilə inamla gedirik, dediyiniz kimi, ötən ilin noyabrında konstitusiyamızı qəbul etdik. Biz onu demokratik, hüquqi cəmiyyət, demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu üçün şəraitin təmin olunması baxımından çox yaxşı konstitusiya hesab edirik. Biz parlamentə çox-partiyalı əsasda demokratik seçkilər keçirdik, ötən ilin noyabrında daimi fəaliyyət göstərən parlament yaradıldı. Bu parlament fəaliyyət göstərir. İslahatlara dair bir sıra qanunlar qəbul etdik, özəlləşdirmə proqramı qəbul etdik. İndi bu proqram həyata keçirilir. Yaxın günlərdə torpaq islahatı haqqında qanuna baxacağıq. Biz iqtisadi islahatların aparılmasında gecikmişik. Lakin indi bu yolla sürətlə gedirik. Bu çox çətin şəraitdə – xarici təcavüz, daxili qeyri-səğlamlıq şəraitində ən başlıcası budur ki, biz daim demokratiya prinsiplərini, siyasi plüralizm prinsiplərini, şəxsiyyətin azadlığı, insan azadlığı prinsiplərini, bütün insan azadlığını bərqərar etmişik və insan hüquqlarının qorunması üçün sərəit yaradıırıq.

Söz yox ki, iqtisadi vəziyyətimiz çətinidir, mürəkkəbdir və sizin təcrübənizə, belə şəraitdə nailiyyətlər qazanmış digər ölkələrin təcrübəsinə ehtiyacımız var. Buna görə də belə düşünürəm ki, görüşümüz və fikir mübadiləsi, ən başlıcası isə, hazırlanmış olan və imzalayacağımız dövlətlərəsasən ölkələr Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın daha da genişlənməsinə kömək edəcəkdir. Biz respublikalarımızın iqtisadi inkişafı üçün bu əməkdaşlıqda da böyük potensial imkanlar olduğunu görürük.

Bir daha demək istəyirəm ki, Özbəkistan belə dost ölkədir və orada baş verən hər bir şey bizdə böyük marağa doğurur. Bu, dostluq münasibətlərimiz baxımından doğan marağıdır. Biz sizin müvəffəqiyyətlərinizə sevinirik, sevinirik ki, indi gələcək əməkdaşlığımız üçün zəmin yaratmaq imkanımız var. Bizə söylədiyiniz bütün bu məlumatlara görə sizə bir daha təşəkkür edirəm.

Biz sizinlə imzaladığımız sazişi çox qiymətləndiririk. Sizin dediyiniz kimi bu, dörlərin sazişidir və hesab edirəm ki, həm Özbəkistan, həm Türkmənistan, həm Azərbaycan, həm də Gürcüstan üçün, şübhəsiz ki, böyük siyasi əhəmiyyəti də olaçaq, iqtisadi əməkdaşlığımızdan ötrü çox yaxşı perspektivlər açıq.

Yeri gəlmişkən, bununla əlaqədar demək istəyirəm ki, orada, MDB-də kim dörlər sazişi, kim icilər sazişi imzalamışdır, – bu məsələlərdə bizim öz, müstəqil fikrimiz var. Biz Azərbaycanda dövlət müstəqilliyimizi xalqımızın tarixi nailiyyəti sayırıq. Biz heç vaxt köhnə quruluşun bərpa olunmasına, keçmişə qayıtmağa yol vermə bilmərik. Mayın 17-də Moskvada çıxış edəndə də biz sizinlə yekdil iddik ki, Sovetlər İttifaqı məhz qanunauyğun, obyektiv, tarixi, ictimai-siyasi proseslərin nəticəsində dağılmışdır və bir daha ona qayıdıla bilməz. Bir daha təkrar edirəm, dövlət müstəqilliyi bizdən ötrü tarixi nailiyyətdir. Bütün məsələlərdə bizim öz mövqeyimiz, öz rəyimiz var və bunları lazım gələndə

yerdə deyirik. Mən əvvəllər də hiss edirdim və bu gün daha çox hiss etdim ki, biz bu məsələdə sizinlə tam hamarıy. Biz ölkələrimizi seçdiyimiz yolla inkişaf etdirəcəyik, öz taleyimizin sahibiyik və öz ölkələrimizi heç vaxt hansısa başqa təbəçiliyə, başqa təsir altına verməyəcəyik. Bu məsələdə biz yekdillik.

**AZƏRBAYCAN – ÖZBƏKİSTAN
SƏNƏDLƏRİNİN İMZALANMASINDAN SONRA BİRGƏ
MƏTBUAT KONFRANSINDA
BƏYANAT**

*Prezident Sarayı
27 may 1996-cı il.*

Hörmətli xanımlar və cənablar! Bu gün səhər Özbəkistan Respublikasının Prezidenti hörmətli İslam Kərimovun Azərbaycanı rəsmi dövlət səfəri başlanıb. Biz səhərdən böyük və səmərəli iş görmüşük, danışıqlar aparılmış, ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın gələcək inkişafı məsələləri müzakirə olunmuş, bir çox məsələlərə dair fikir mübadiləsi etmiş və belə bir yekdil rəyə gəlmişik ki, Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın inkişafı, müstəqil respublikamız arasında, özbək və Azərbaycan xalqları arasında qarşılıqlı dostluq münasibətlərinin daha da möhkəmləndirilməsi üçün böyük ehtiyatlar və imkanlar mövcuddur. Biz, həmçinin Özbəkistana və Azərbaycana aid olan bir çox məsələlər barədə, o cümlədən regionumuzun problemləri, Özbəkistan, Türkmənistan, Azərbaycan və Gürcüstanın nəqliyyat kommunikasiyala-

rından fəal istifadə edilməsi barədə, regionlarımızın həyatı və vəziyyəti ilə əlaqədar bir çox digər məsələlərə dair fikir mübadiləsi etdik. Biz beynəlxalq həyat məsələləri, o cümlədən həm Özbəkistan, həm də Azərbaycanın daxil olduqları MDB-nin fəaliyyəti ilə bağlı məsələlər barədə fikir mübadiləsi apardıq. Müzakirə edilən bütün məsələlərdə baxışlarımızın eyniliyi, bir çox məsələlərdə yekdillik aşkar oldu ki, bu da əməkdaşlığımızın bundan sonra da inkişaf etməsi və möhkəmləndirilməsi üçün yaxşı əsas yaradır.

Danışıqlarımız, söhbətlərimiz zamanı, o cümlədən İslam Abdüqəniyevlə təkbətək görüşümüz zamanı belə bir yekdil fikrə gəldik ki, əcdadlarımızın, bizdən əvvəlki nəsillərin topladıqları və biza çatdırdıqları hər nə varsa, bunların əsasında xalqlarımız arasında dostluğu daha da möhkəmləndirmək üçün çox böyük imkanlar mövcuddur. Bütün bu söhbətlər və danışıqlar nəticəsində belə qənaətə gəldik ki, çoxlu sayda dövlətlərarası sənədlərin imzalanması mümkündür. Biz belə hesab edirik ki, bu sənədlər iqtisadiyyatın, elmin, mədəniyyətin müxtəlif sahələrində, həyatın bütün başqa sahələrində əməkdaşlığın təmin etmək üçün yaxşı hüquqi-qanuni əsas yaradır. Hesab edirəm ki, Özbəkistan və Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilə çox mühüm sənəddir.

Prezident İslam Kərimovun Azərbaycana səfəri müstəqil Özbəkistan Respublikası rəhbərinin Azərbaycanı iki səfəri, iki müstəqil dövlətin prezidentlərinin Azərbaycan torpağında ilk görüşüdür. Ona görə də söh-

bətlərimiz, danışıqlarımız zamanı belə bir məsələdə tam yekdil idik ki, ölkələrimizin dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi ən mühüm vəzifədir və bu məsələdə baxışlarımız və fikirlərimiz tamamilə üst-üstə düşür. Biz hesab edirik ki, Özbəkistanın və Azərbaycanın müstəqilliyinin bundan sonra da möhkəmləndirilməsi və inkişafı gələcək əməkdaşlığımızın əsası və etibarlı təminatdır. Biz bu işdə bir-birimizə kömək göstərməyə söz verdik və imzaladığımız sənədlər bundan ötrü yaxşı əsas yaradır. Bu baxımdan Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilədə çox mühüm müddət var. Şəxsən mən bunu yüksək qiymətləndirir və bəyan edirəm ki, Azərbaycan bu sazişlə, dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqaviləyə sadiq qalacaqdır. Bizim aramızda həll edilmiş hansısa problem yoxdur və mən gördüyümüz işdən məmnunam. Lakin biz hələ bu gün və sabah da, Prezident İslam Kərimov respublikanızdan yola düşənədək işləməyirik. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

S u a l : Azərbaycan xarici neft şirkətləri ilə müqaviləyə daxil edilən yataqlardan çıxaraçağı öz neftini Özbəkistana göndərəcəkmiz? Qarabağ probleminin tənzimlənməsində ATƏT-in nə kimi rolu var? Sual İslam Kərimovadır: Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqaviləni Özbəkistan necə həyata keçirmək niyyətindədir, bu sənəd iki dövlət arasında əməkdaşlığın inkişafına nə kimi təkan verəcəkdir? Azərbaycanın problemlərinin həllində ona köməkdən danışıraq necə siz nəyi nəzərdə tuturdunuz?

H e y d ə r Ə l i y e v : Birinci suala cavab verim. 1994-cü ilin sentyabrında ölkəmiz Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının birgə işlənməsi haqqında böyük müqavilə imzaladı. Müqavilə dünyanın on bir iri şirkətinin - ABŞ, Böyük Britaniya, Norveç, Türkiyə, Rusiya və Səudiyyə Ərəbistanı şirkətlərinin daxil olduğu konsorsiumla imzalanmışdır. Biz bu müqavilənin həyata keçirilməsi sayəsində çoxlu neft çıxarılacağını gözləyirik. Ona təxminən 8 milyard dollar əslən vəsait qoyulacaqdır. Neft çıxarmağa başladıda Özbəkistanı unutmayaçağıq, əlbəttə, onun neftə ehtiyacı olarsa, neftimizə ondan əsirməyəcəyik.

O ki qaldı Ermənistan - Azərbaycan münasibətlərinin aradan qaldırılması barədə ikinci suala, bilirsiniz ki, bu münasibətə sükut ildir davam edir. İki il bundan əvvəl biz barışıq haqqında saziş bağladığımız. O vaxtdan bəri döyüş əməliyyatları aparılmır, biz atəşkəs rejimi şəraitində yaşayırıq. Biz bütün bu dövrü məsələnin dincliklə tənzimlənməsinə nail olmaq üçün danışıqlara həsr etmişik. Biz bu gün də məsələnin sülh yolu ilə tənzimlənməsi mövqeyində durmuşuq, hərbi əməliyyatlara yenidən başlanmamasını əleyhinəyik. Lakin məsələnin dincliklə nizamlanması Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tamamilə bərpa etməyi nəzərdə tutur. Bildiyimiz kimi, təəvüz nəticəsində Azərbaycanın ərazisinin 20 faizi erməni silahlı birləşmələrinin işğalı altındadır, bu torpaqlardan bir milyon nəfərdən çox Azərbaycan sakini didərgin salınımışdır, onlar çox ağır şəraitdə, əksəriyyəti də qadırlarda yaş

şayır. Buna görə də məsələnin dincliklə nizama salınmasının əsas şərti erməni silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan rayonlarından çıxarılmasından, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsindən, Azərbaycan vətəndaşlarının öz əvvəlki yaşayış yerlərinə qayıtmasından ibarətdir. Bu zaman biz digər tərəfin də, yəni Ermənistanın, habelə Dağlıq Qarabağın da mənafeqlərinə nəzərə alırıq. Burada erməni millətindən təxminən yüz min adam yaşayır. Dağlıq Qarabağ Azərbaycan ərazisinin bir hissəsidir və Azərbaycanın tərkibində olmalıdır. Buna görə də ərazi bütövlüyündən danışarkən bildiririk ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibindədir və bu məsələ nizama salınarkən biz Dağlıq Qarabağ Azərbaycan Respublikasının tərkibində müasir dünya praktikasında mövcud olan ən yüksək muxtariyyət statusu verməyə hazırıq.

Bu məsələ ilə ATƏT və münacişinin aradan qaldırılması üçün xüsusi olaraq yaradılmış olan Minsk qrupu məşğul olurlar. Təbii ki, prosədə digər ölkələr də iştirak edəcək, vasiyyətlik funksiyalarını həyata keçirirlər. Biz bundan da istifadə edirik, amma ATƏT-in Minsk qrupu bu münacişinin aradan qaldırılmasında aparıcı rol oynamır. İnanırıq ki, münacişə dinc yolla aradan qaldırılacaq və biz öz tərəfimizdən buna nail olmağa var qüvvə ilə say göstəririk.

İ s l a m K ər i m o v: Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqaviləyə gəldikdə, əslinə qalsa, bu, əsas sənəddir və əməkdaşlığımızın prinsiplə və başlıca istiqamətlərini göstərir. Zənni-

mizcə, bu sənədi, habelə onun əsasında qəbul ediləcək sənədləri həyata keçirmək üçün hökumətlərarası komissiya yaradılacaq. Komissiya bu sənədin yerinə yetirilməsinə operativ nəzarət edəcək və bu zaman ortaya çıxan məsələləri operativ həll edəcəkdir. Məna elə gəlir ki, bütün dövrlərlə əlaqələrimizdə istifadə edilmiş beynəlxalq praktika məqbuldur. Ümidvaram ki, bu, Azərbaycan üçün də məqbul olacaqdır.

O ki qaldı Azərbaycanın qarşılaşdığı problemlərin həllinə marağ göstərməyimizlə bağlı məsələlərə, indi biz münasibətlərimizi möhkəmlətməkdən danışarkən, təbii ki, Özbəkistan Azərbaycanda sabitlik olmasını, ona Qarabağ problemi nəticəgəldir vurulmuş yarıların təzliklə sağlamsını ürəkdən istəyir. Biz, həmçinin istəyirik ki, Azərbaycan özünü öldürəcək böyük ehtiyat və insan potensialından, bütün imkanlardan istifadə etsin, inkişaf etmiş, qabaqcıl ölkələr sırasına təzliklə öz yerini tutsun, öz xalqına layiqli şərait yaratsın.

Transqafqaz kommunikasiyası haqqında sənədə, yaxud Traseka layihəsi əldənilən layihəyə gəldikdə, Avropa İttifaqının bunda marağı var ki, Avropadan Mərkəzi Asiyaya və geriyə yüklər məhz bu dəhliz ilə daşsın. Biz bilən, Avropa İttifaqı, onun strukturları bu layihənin həyata keçirilməsi üçün böyük məbləğə vəsait ayırmaq niyyətindədir. Aydınır ki, bu yol istifadəyə verildikdən sonra Özbəkistan, eləcə də həmin nəqliyyat dəhlizindən istifadə edəcək digər dövlətlər Azərbaycanda sabitliyin qorunub saxlanmasını, onun çətin prob-

lemlərinin həllini eyni dərəcədə hiss edəcəklər. Ümidvaraq ki, Azərbaycan bu problemləri yaxın vaxtlarda aradan qaldıracaqdır.

S u a l: Cənab Kərimov, Özbəkistan Transqafqaz dəhlizi vasitəsilə hansı layihələri həyata keçirmək niyyətindədir? Siz MDB çərçivəsində yeni ittifaqlar yaradılmasını necə qiymətləndirirsiniz?

İ s l a m K ər i m o v: Əgər bu dəhliz bizim bütün yük axınına təmin etsə, bu bundan ancaq razı qalarız. Onu nəzərdə tutaram ki, Özbəkistanın xarici ticarətdə əmtəə dövriyyəsi 6,5 milyard dollardır. Bunun nə demək olduğunu özünüz diqqət yetirin. Bu gün Özbəkistan bir çox Asiya, Avropa və Amerika ölkələri ilə sıx əlaqələrə malikdir. Odu ki, kommunikasiya məsələsi bizim ən zəif, necə deyirlər, yarı yerimizdir. Bizim danışıq çıxışımız yoxdur. Belə çıxışı olan ölkələrə həssəd aparırıq. Çünki onlar bu cür imkan olmayan ölkələrə müqayisədə böyük üstünlüyə malikdirlər. Buna görə də biz bu gün Avropaya və digər ölkələrə pambıq, böyük həcmdə məhsul göndərmək, oradan isə boş dayanan müəssisələrimiz üçün dəzgahlar, avadanlıq götürmək istəyirik. Bu dəhliz istifadəyə verildikdən sonra biz nəinki yükləri Azərbaycan vasitəsilə aparıb-gətirəcək, həm də öz məmulatımızı buraya gətirəcək, sizin məhsulunuzu də aparacağıq. Bunu bildirməyə şadam ki, Özbəkistandan ilk yük – 2 min ton pambıq Türkmənistan, Bakı və Gürcüstan yolları ilə mənzil başına, Poti limanına gətirilmişdir. Burada həmin yük gəmiyə vurulub, son ünvanına göndəriləcəkdir.

Ümumiyyətlə, biz milyonlarla ton yük göndərmək fikrindəyik. Həm də Azərbaycan bu yüklərin tranziti üçün beynəlxalq normalar üzrə gəlir əldə edəcəkdir. Zənnimcə, bu, Azərbaycanı nəinki Avropa, dünya ölkələri ilə, həm də Mərkəzi Asiya ölkələri ilə birləşdirəcək. Yük axınına respublikamızı da cəlb edəcəkdir. Ümidvaram ki, bu, əməkdaşlığımızı möhkəmlətmək, əmtəə dövriyyəsinə genişləndirmək üçün yeni stimül və təkan olacaqdır.

O ki qaldı ikinci sualımıza, demək istəyirəm ki, dördlül ittifaqının, dördlül sazişinin – ona muxtəlif adlar verirlər, – onu imzalamaş dövlətlərin, yəni Belarus, Rusiya, Qazaxıstan və Qırğızıstanın daxili işidir. Hər dövlət öz taleyini özü təyin edir və kimsənin haqqı yoxdur ki, bu prosesləri qiymətləndirsin və ya onlara qarışsın. Əlbəttə, əgər bu proseslər həmin ölkələrə bilavasitə aid deyildirsə, Özbəkistan birmənalı şəkildə bildirməyi istəyir ki, o, heç bir ittifaqda daxil olmayacaqdır.

Fürsətdən istifadə edib demək istəyirəm ki, gömrük ittifaqına da daxil olmaq fikrində deyilik. Səbəb budur ki, dördlülün müqaviləsi, təsisçilərin bəyan etdikləri kimi, heç də dərinləşdirilmiş iqtisadi və humanitar inteqrasiya müqaviləsi deyildir. Mən qəti əminəm ki, bu, coğrafi-siyasi müqavilədir və fəvqəldövlət vəzifələrinin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Yəni elə fəvqəldövlət strukturları vardır ki, onlar heç də təkə iqtisadi xarakterli deyil, başqa səpili bir çox məsələləri həll edəcəklər. Biz isə bunu qəti əleyhinəyik ki, suveren dövlətlər öz funksiyalarının bir qismini

fövqəldövlət strukturlarına versin və bununla da öz suverenliyinin bir hissəsindən məhrum olsunlar. Bu, bir növ qovuşdurucu damarlardır. Fövqəldövlət strukturu yaradılmışdır və bu müqaviləyə daxil olan hər bir dövlət öz suverenliyinin bir hissəsini həmin fövqəldövlət strukturlarına vermişdir. Onlar öz üzvlərinə nə qədər səlahiyyət götürürlər, bu dövlətlər nə qədər itirirlər – məlum deyildir. Buna görə də bu müqavilədə suverenliyin tamamilə saxlandığına bizə nə qədər əmin etsələr də, bu, adicə tənqid andazasına sığmır. Belə isə fövqəldövlət strukturlarını yaratmaq nəyə gərəkdir? MDB çərçivəsində qəbul olunmuş sənədlərin nə üçün yerinə yetirilmədiyini həll etməkdə kim bizə maneçilik törədir? Kim təminat verir ki, bu dörd dövlətin imzaladığı sənədlər yerinə yetiriləcəkdir? Məsələ bunda deyildir. Məsələ bundadır ki, MDB çərçivəsində elə strukturlar yaratmaq istəyirlər ki, onlar öz nizamnaməsinə və istiqamətinə, məqsədlərinə uyğun olaraq MDB çərçivəsindən kənara çıxırlar. Buna görə də biz bu məsələyə birmənalı yanaşırıq – biz fövqəldövlət, fövqəlmilli strukturların əleyhinəyik. Hesab edirik ki, MDB-nin ehtiyatlarından və potensialından hələ büsbütün istifadə olunmayıbdır. Buna görə də biz ona tərəfdarıq ki, MDB çərçivəsində proseslər fəallaşdırılsın.

S u a l: Cənab Kərimov, Özbəkistanın Ermənistanla nə kimi əlaqələri var? Siz İslam təməlliyi meyllərinə necə baxırımsınız?

İ s l a m K ə r i m o v: Bizim Ermənistanla heç bir əlaqəmiz yoxdur. Bizim yalnız səfirliklər səviyyəsində

rəsmi münasibətlərimiz var. İslam təməlliyinə gəldikdə, zənnimcə, Özbəkistan öz xəttini, proqramını, perspektivini bərdəfəlik müəyyənləşdirərək, birmənalı şəkildə bildirmişdir ki, o, hər hansı təməlliyin – diyi təməlliyinin də, kommunist təməlliyinin də əleyhinədir. Təməlliyin hər iki forması bizim üçün eyni dərəcədə qeyri-məqbuldur.

Bilirisizmi, çoxları İslam səhv şərh edir və yeni problemlər yaratmaq və onları İslam təməlliyi ilə bağlamaq üçün İslamdan bir vasitə kimi istifadə edirlər. Biz hesab edirik ki, İslam dini də hər hansı başqa bir din kimi deyildir. Mən Qurani, digər dini kitabları oxumuşam. Özbəkistan İmamalı Buraxinin, İmam əl-Termezinin vətənidir. Onlar Məhəmməd peyğəmbərin hədislərinin toplanmasında ən gərəkməli din xadimləri sayılırlar. Bir vaxtlar onlar bu hədisləri toplayaraq çox böyük iş görmüşlər. Biz bu hədisləri indiyəqədər bərpa etməyə çalışırıq. Onlar İslam dünyasının olduqca böyük əhəmiyyətli və dəyərli sərvətidir. Bu hədisləri, Qurani diqqətlə oxusanız, görürsünüz ki, İslam ən demokratik dindir. Mən fəxr edirəm ki, atababalarımız bu dinə inanmış, ona etiqad etmişlər. Biz isə atalarımızın dininə böyük hörmət bəsləyirik.

S u a l: Zəhmət olmasa, gələcək mədəni əlaqələriniz haqqında danışın, Rusiyada seçkiqabağı kampaniyaya münasibətinizi də bildirin.

H e y d ə r Ə l i y e v: Özbək və Azərbaycan xalqları arasında mədəni əlaqələrin qədim tarixi var. Xalqlarımızın mədəni, ədəbi əlaqələrdən danışarkən çoxlu misallar və adlar çək-

mək olar. Lakin bizim əsrimizdən, son onilliklərdən söhbət gəldərsə, deyə bilərik ki, biz Azərbaycanda özbək mədəniyyəti günlərini uğurla keçirmişik. O zaman öngünlük ərzində özbək mədəniyyətinin bütün məşhur nümayəndələri Azərbaycanda idilər, respublikamızın sakinləri artistləri də, musiqiçiləri də, müğənniləri də, şairləri və yazıçıları da salamlayırdılar. Özbəkistanda Azərbaycan mədəniyyəti günləri də eynilə bu cür keçmişdir. Bizim rəssamlarımız, bəstəkarlarımız, artistlərimiz, şairlərimiz, yazıçılarımız tez-tez bir-birlərinə qonaq gədirirdilər. Oğlın Nəvaidən tutmuş müasir özbək yazıçılarına, şairlərinə qədər bir çoxlarının külli miqdarda əsəri ölkəmizdə Azərbaycan dilinə tərcümə edilmişdir. Mən bilərəm ki, Özbəkistanda da belədir. Bir sözlə, bu baxımdan bizim çox böyük potensialımız, böyük zəminimiz var. Şübhə etməmək olar ki, indi, Özbəkistan Prezidentinin buraya gəlişindən, sənədlərin imzalanmasından sonra mədəni əlaqələrimiz genişlənəcəkdir, xüsusən də ona görə ki, bu sənədlərdən biri mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığın inkişafına aiddir. Yəni demək istəyirəm ki, bu məsələdə heç bir problem olmayacaqdır. Bunlar xalqlarımız arasında dostluğun daha da möhkəmləndirilməsinə xidmət edəcəkdir. Bu baxımdan mədəniyyət həmişə son dərəcə mühüm rol oynayır.

Rusiyada seçkilərə gəldikdə isə, şəxsən mən arzu edirəm ki, bu seçkilər demokratik əsasda keçsin, orada demokratia, islahatlar prinsipləri bərqərar olsun.

İ s l a m K ə r i m o v: Heydər

Əliyevç mədəniyyət barədə çox tutarlı danışı və mən deyilənlərə əla bir şey əlavə edə bilmərəm. Lakin Nizami Gəncəvi, Füzuli kimi böyük azərbaycanlıların adlarını çəkmək istərdim, onlar, bəlkə də, Özbəkistanda sizdə olduğundan daha məşhurlardır. Ona görə belə deyirəm ki, Füzulinin özbək dilinə tərcümə edilmiş şeirləri bizdə bütün dövrlərdə məşhurdur. Adamlar bu şeirləri dinləyir və bunlara ki, ecazkarlıq sayısında həyatı yeni şəkildə dərk edirlər. Daha sonrakı dövrlərdə yaşayış müəlliflər, məsələn, Səməd Vurğun da çox məşhurdur. Demək istəyirəm ki, özbəklər sizin yazıçıları və şairləri özbək dilində oxuyurlar, bu fakt isə çox şey deyir. Rus dilində oxumurlar. Füzulinin rus dilində oxumaq mümkün deyil. Füzulinin rus dilinə tərcümə edilmiş şeirlərinə necə mahnı bəstələmək olar, təəvvür etmirəm. Axı onun qəzəllərini yalnız milli, dərinəndən bildiyin dildə oxumaq mümkündür, əks halda, başlıca gözəlliyi, mənası itir.

Müasir adiblərdən, məsələn, milləyyətcə azərbaycanlı olan yazıçımız Şeyxzadədən danışsan, o, Özbəkistanın ən nüfuzlu yazıçılarından biridir. Doğrudur, indi o, həyatdan getmişdir, lakin bu insan Azərbaycanın Özbəkistan tarixinə əbədi daxil olması üçün çox böyük töhfə vermişdir. O, Özbəkistanın tarixini elə dərinəndən bildirdi ki, Uluqbəyin, Teymurilərin həyatı haqqında klassik, tarixi əsərlər yazmışdır. Şeyxzadə azərbaycanlı olsa da, artıq bu gün özbək ədəbiyyatının klassiki sayılır. Bu barədə çox danışmaq olar. Lakin sizdən dərin, lirix, sırf milli musiqinizi biz çox gözəl du-

yuruq. Ən ucqar qışlaqda yaşayan hər hansı özbək Azərbaycan musiqisini məmnuniyyətlə dinləyir. Ona görə də biz günahkarıq ki, qəlbləri sevindirən və ilhamla gətirən, ruhu sakitləşdirən, harmoniya yaradan və eyni kökdən olduğumuzu xəbər verən bu xəzinədən müəyyən bir müddət uzaqlaşmışıq. Əgər eyni kökdən olmasaydıq, musiqini və klassik şəri başa düşməzdik.

Bu mövzuda çox danışa bilərdim, çünki siyasət məni bezikdirir və bu məsələlərdən daha çox danışmağı üstün tuturam, ona görə ki, bunlar insana, onun qəlbinə yaxındır. Gündəlik siyasət arxasında bu həyatın bütün gözəlliyini, mənasını itirir, çox böyük kasadlıq duyuruq.

O ki qaldı ikinci suala, bu barədə Heydər Əliyevdən bir qədər çox danışmayacağam, çünki o, məndən təcürbədirdi, mənə nisbətən daha böyük diplomatdır. Demək istəyirəm ki, hazırda Rusiyanın seçkiqabağı meydanında çox sərt qarşıdurma gedir. Əgər mən rusiyalı seçici olsaydım, Yeltsinə səs verərdim. Ona görə yox ki, çox xoşuma gəlir, ona görə ki, digər namizədlərin arasında ondan yaxşısını görmürəm. Bu da sizə konkret cavab. Lakin başa düşürəm ki, səs verən yalnız Rusiya, yalnız onun insanları ola bilər. Bununla belə, biz həmin seçkilərə biganə deyilik. Bu yaxınlarda, MDB-nin iclasında da hamımız bu barədə danışmışıq. Çünki sabah, məsələn, vətənpərvər-kommunist adlandırılanları seçsələr, qəti əminəm ki, qarşıdurma təkcə Rusiyanın özü ilə qurtarmayacaq. Gəriyə qayıtma təkcə orada olmayacaq, ehtimal ki, bu, hazırda MDB çərçivəsində birləşmiş öl-

kələrin həyatına da təsir edəcəkdir. Belə nəticəyə gəlmək üçün ciddi əsaslar var.

Biz gəriyə qayıtmıran əleyhinəyik, biz Rusiyanın demokratik ölkə olmasını istəyirik, onunla bərabər səviyyəli, qardaşlıq münasibətlərimizin olmasını istəyirik, bizi müstəqil, suveren dövlətlər kimi tanımasını, gələcək üçün bizimlə bərabər səviyyəli münasibətlər yaratmasını istəyirik. Rusiyanın demokratik ölkə olmasını mənasını yalnız burada görürük.

Əgər qısaca desək, iyunun 16-sı çox şeyi müəyyən edəcəkdir. Rusiyanın seçdiyi yol təkcə MDB-yə, Avropaya, Asiyaya deyil, həm də ümumən bütün dünyaya təsir edəcəkdir. Mən buna əminəm. Ona görə də Özbəkistanın rəhbəri kimi bir daha bəyan etmək istəyirəm ki, mən Rusiyanın demokratik yol seçməsinin, onu bundan sonra da demokratiya yolu ilə aparacaq adamı seçməsinin tərəfdarıyam.

M.Ə.RƏSULZADƏ adına BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİNDƏ ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İSLAM KƏRİMOVVA BDU-nun FƏXRİ DOKTORU DİPLOMUNUN TƏQDİM EDİLMƏSİ MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

27 may 1996-cı il.

Hörmətli dostumuz, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti cənab İslam Kərimov!

Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktoru adı verilmiş münasibətlə sizi ürəkdən təbrik edirəm. Sizə can-

sağlığı, firavanlıq, qardaş Özbəkistanına daha da çiçəklənməsi naminə dövlət və elmi fəaliyyətinizdə yeni, böyük uğurlar arzulanır.

Sizə Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktoru adı verilməsi sizin həyat yolunuza, elmi fəaliyyətinizə, dövlət fəaliyyətinizə nəinki universitet tərəfindən, həm də Azərbaycanın bütün elmi ictimaiyyəti tərəfindən, bütün Azərbaycan xalqı tərəfindən hörmətin təzahürüdür.

Əziz dostumuz, siz öz xalqınız üçün, öz torpağınız üçün, öz müstəqil dövlətiniz üçün çox işlər görmüşünüz. Azərbaycanda yaxşı bilirlər ki, məhz sizin səyləriniz, rəhbərliyiniz, coşğun fəaliyyətiniz sayəsində Özbəkistan dövlət müstəqilliyi qazanaraq tam azadlığa çıxmış və öz taleyini xalqın istədiyi kimi, xalqın milli ənənələrinin tələb etdiyi kimi idarə etmək imkanı almışdır.

Azərbaycanda onu da yaxşı bilirlər ki, siz özbək xalqının milli məlik ruhunun dirçəlməsi üçün, özbək xalqının milli dirçəliyi üçün, Özbəkistan Respublikasının müstəqilliyinin möhkəmlənməsi üçün çox işlər görmüşünüz. Siz ömrünüzün çox illərini xalqa xidmətə həsr etmişsiniz. Lakin həyatınızın ən parlaq səhifəsi Özbəkistan Respublikasına rəhbərlik etdiyiniz dövrlə, özbək xalqı keçmiş Sovet İttifaqının rəhbərləri tərəfindən bəhtanlara, ədalətsiz əməllərə məruz qaldığı dövrlə bağlıdır. Yaxşı məlumdur, mən bunu bu salonda əyləşləndirdim, belə də, daha yaxşı bilirim ki, siz keçmiş Sovet İttifaqı rəhbərlərinin Özbəkistan barəsində, özbək xalqı barəsində ədalətsiz, təhqirəmiz hərəkətlərinə

qarşı böyük mərdlik nümayiş etdirmisiniz. İstər keçmiş zamanlarda, istərsə də indiki zamanlarda Özbəkistan tarixini səciyələndirən yaxşı, qiymətli nə varsa, onların hamısını bərpa olunması üçün siz böyük cəsarət, müdriklik göstərmişsiniz. Sizin bu xidmətiniz təkcə Özbəkistanda deyil, Azərbaycanda da, şəxsən mənə də böyük ehtiram hissləri doğurur. Görüşlərimiz zamanı sözlədikləriniz, universitetdə bu görüşün iştirakçılığında dedikləriniz böyük təəssürat oyadır, dərin hörmət hissləri doğurur.

Siz öz milli inkişaf, dövlət müstəqilliyini möhkəmlətmək yolunuza, öz islahatlar aparmaq yolunuza, cəmiyyətin, Özbəkistanda bütün dövlət sisteminin demokratikləşdirilməsi yolunuza seçmişsiniz və böyük uğurlar qazanmışınız. Sizi bu uğurlar münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm və sizə bir daha cansağlığı, firavanlıq və yeni yaradıcı müvəffəqiyyətləri arzulayıram.

Sizə Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktoru adı verilməsi, Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında qardaşlıq münasibətlərinin möhkəmlənməsi işində, dövlətlərimiz arasında əməkdaşlığın möhkəmlənməsi işində xidmətlərinizin qiymətləndirilməsi deməkdir. Siz burada tamamilə haqlı olaraq xalqlarımızın tarixi ənənələrindən, tarixi abidələrindən, özbək və Azərbaycan xalqlarının görkəmli şəxsiyyətlərindən danışdınız. Siz çox düzgün olaraq köklərimizdən, dilimizdən, mədəniyyətimizin, ənənələrimizin ümumiyyətləndirilməsindən danışdınız. Siz çox düzgün olaraq xalqlarımızda həmişə birləşdirmiş və yaxınlaşdırmış

olan gözəl zəmindən danışırdınız. Bu gün biz xalqlarımızın tarixindən, özbək və Azərbaycan xalqları arasında əlaqələrin tarixindən və indi malik olduğumuz böyük irsədən, həqiqətən, minnətdarlıq hissi ilə danışmaq istəyirik.

İndi, Özbəkistan və Azərbaycan müstəqil dövlətlər olduğu bu dövrdə bu əlaqələri dərinləşdirmək və inkişaf etdirmək üçün, əməkdaşlığımızı dərinləşdirmək və inkişaf etdirmək üçün qarşımızda geniş imkanlar açıdır. Sizin bu salonda söylədiyiniz fikirlər, mülahizələr belə dəməyə əsas verir ki, ölkələrimiz, dövlətlərimiz və xalqlarımızın arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün böyük imkan var. Əziz dostumuz, bu baxımdan biz sizin çoxun fəaliyyətinizə böyük ümidlər bəsləyirik.

Mən şadam ki, bu gün siz Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktoru adını alaraq Bakı Dövlət Universiteti ilə Daşkənd Dövlət Universiteti arasında əlaqələrin möhkəmlənməsi üçün öz vəzifələrinizi və əməkdaşlığınızı, dostluğumuzu daha da irəlilətmək üçün bütün mümkün işləri görmək arzusunda olduğunuzu elan edirsiniz. Mən bunların hamısını inanıram. Universitetin professor-müəllim heyəti, tələbə nümayəndələri də bu görüşə bu inamla toplaşmış və sizi doğma bir adam kimi mehribanlıqla qarşılayır. Öminəm ki, bugünkü danışıqlardan, söhbətlərdən və fikir mübadiləsindən sonra, Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında 19 dövlətlərarası saziş imzalandıqdan, mühüm bir sənəd – "Özbəkistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilə" imzalandıq.

dan sonra biz gözəl nəticələr əldə edəcəyik və istər Özbəkistanda, istərsə də Azərbaycanda yeni-yeni nailiyyətlərin şahidi olacağıq. Biz xalqlarımız arasında, dövlətlərimiz arasında dostluğun və əməkdaşlığın möhkəmlənməsi sahəsində yeni-yeni addımların şahidi olacağıq.

Hörmətli İslam Abduqəniyev, siz Asiyada iri dövlətlərdən birinin – Özbəkistan Respublikasının başçısı kimi öz çoxqun fəaliyyətlərinizlə dünya birliyində, həqiqətən, böyük nüfuz qazanmışsınız. Məhz özünəməxsus fəaliyyətinizdə, öz fəallığınızla, öz qətiyyətinizlə, milli ənənələrə, milli ruha sadıqlığınızla öz xalqınız arasında, öz ölkənizdə, dünya birliyində yüksək nüfuz qazanmışsınız. Sizi bu nailiyyətlər münasibətilə ürəkdan təbrik edirəm. Sizi özbək xalqının, müstəqil Özbəkistan Respublikasının nailiyyətləri münasibətilə ürəkdan təbrik edirəm. Sizə yeni nailiyyətlər, yeni uğurlar arzulayıram. Sizi bu yüksək ad münasibətilə bir daha ürəkdan təbrik edirəm, sizə cansağlığı, firavanlıq, dövlət və elmi fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

**ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASI-
NİN PREZİDENTİ İSLAM
KƏRİMOVUN ŞƏRƏFİNƏ
VERİLMİŞ RƏSMİ
ZİYAFƏTDƏ ÇIXIŞ**

*"Gülüstan" Sarayı
27 may 1996-cı il.*

Zati-aliləri, hörmətli Özbəkistan Respublikasının Prezidenti cənab İslam Kərimov! Möhtərəm qonaqlar, xa-

nımlar və cənablar!

Bu gün səhər Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimov Azərbaycan rəsmi dövlət səfəri başlamışdır. Bu, Özbəkistan Respublikası Prezidentinin ölkəmizə ilk səfəridir və o, son on beş ildə Özbəkistandan Azərbaycana gələn ali qonaqdır. Bu, Azərbaycanın heyətində, Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında qarşılıq münasibətlərdə mühüm hadisədir. Biz, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti, dostumuz İslam Kərimov və onu müşayiət edən şəxsləri səmimi salamlayıraq və bu səfərə görə, bu gün görülmüş böyük və səmərəli işə görə öz minnətdarlığımızı bildiririk.

Bu gün rəsmi dövlətlərarası danışıqlar aparıldı, nümayəndə heyətlərinin üzvləri arasında çox ətraflı söhbət, Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi ilə bağlı məsələlərin geniş dairəsi barədə fikir mübadiləsi oldu. Mən dostumuz Prezident İslam Kərimovla həm Özbəkistanı, həm də Azərbaycanı maraqlandıran məsələlər, bir çox digər məsələlər barəsində təbətək söhbət etmək imkanına malik oldum.

Ümumiyyətlə, danışıqlar, söhbətlər zamanı Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında dostluğun və əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi ilə bağlı məsələlərin geniş dairəsi barədə ətraflı fikir mübadiləsi oldu. Biz beynəlxalq ictimaiyyəti rahat edən problemlər, regionumuzun həyatına aid bir çox problemlər barəsində də fikir mübadiləsi apardıq. Məmnunluqla deyə bilərəm ki, əslində bütün məsələ-

lərdə baxışlarımız uyğun gəldi, bir çox məsələlər barəsində yekdillərdə olduq. Bu isə böyük razılıq hissi doğurur.

Danışıqlarımızın və söhbətlərimizin nəticələrinə əsasən dövlətlərarası sənədlər imzalandı. Özbəkistan və Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə etdiyi vaxtdan bəri ilk dəfə olaraq sənədlərin böyük bir pakeiti, 19 saziş imzalandı. Onların hamısı çox böyük əhəmiyyətə malikdir və əməkdaşlığımızı daha da inkişaf etdirmək, dostluğumuzu möhkəmləndirmək üçün yaxşı müqavilə – hüquqi bazadır. Özbəkistan Respublikası və Azərbaycan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilənin xüsusi əhəmiyyəti var. Bu sənədə gələcək əməkdaşlığımızın böyük bir proqramı və əksini tapmışdır. Başlıcası isə ölkələrimiz, xalqlarımız arasında əlaqələrin çoxəsrlik tarixi ərzində ilk dəfə olaraq, biz belə müqavilə imzalamışıq. Büütün bunlar bir çox yüzilliklərin və minilliklərin ərzində böyük sınaqlardan keçən Özbəkistan – Azərbaycan münasibətlərinin əmələ gətirən fundamental bazaya əsaslanır. Bu gün biz daha da yaxınlaşdıq. Büütün bunlar əcdadlarımız, əvvəlki nasillər tərəfindən qoyulmuş bünövrə üstündədir. Büütün bunlar ona görə mükəmmülür ki, biz bir kökdən olan xalqlar, millətlərik. Tarixi köklərimiz bizi bir-birimizə möhkəm bağlamışdır. Bir dilə, bir dinə mənsubiyyət, ənənələrimizin, adətlərimizin, mədəniyyəti və adəbiyyatımızın oxşarlığı, yaxınlığı və ya yeniliyi – büütün bunlar elə bir baza, elə bir bünövrədir ki, indi Özbəkistan – Azərbaycan münasibətləri onların

üzərində qurulur.

Bu gün özbək və Azərbaycan xalqlarının tarixi əlaqələrindən çox danışmaq olar. Bu barədə çox deyilib. Dostumuz İslam Kərimov Bakı Dövlət Universitetinin professor-müəllim heyəti ilə, tələbə nümayəndələri ilə görüş zamanı bu barədə çox parlaq və inandırıcı danışdı. Amma Özbəkistan Prezidentinin səfəri ilə bağlı böyük səmərəli işi başa çatdırarkən daha bir neçə söz demək istərdim.

Bir daha təkrar edirəm, tarixi köklərimiz bizi birləşdirmişdir və birləşdirir. Bu gün biz dünya sivilizasiyasına çox sanballı töhfə vermiş olan Xarəzmi, Fərabə, Biruni, İbn Sina, Uluq bəy kimi Şərqi, Özbəkistandan gərəkəmi mütəfəkkirlərinin, filosoflarının, alim və şairlərinin adlarını dərin ehtiram hissi ilə çəkirik. Bu gün biz özbək klassik ədəbiyyatının banisi Əlişir Nəvainin, Özbəkistanın bir çox digər alimlərinin, mütəfəkkirlərinin, filosof və şairlərinin adlarını dərin ehtiram hissi ilə xatırlayırıq. Lakin bununla barabər, bu gün biz böyük sevinc hissi ilə xatırlayırıq ki, tarixi köklərimiz Özbəkistandan və Azərbaycanın mütəfəkkirləri, şairləri, alimləri arasında çox sıx dostluq telləri üçün əsas olmuşdur. Onlar bir-birinə təsir göstərmiş, öz yaradıcılıqları ilə bir-birinə kömək etmişlər. Böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi XII əsrdə gərəkəmi əsərlər yazmış və bu əsərlər dünya sivilizasiyasını zənginləşdirmişdir. Bunlar "Xəmsə" və bir çox digər əsərlərdir. Tarixdən bilirik ki, artıq XIV əsrdə özbək şairi Qütb Nizami Gəncəvinin "Xosrov və Şirin" poemasının təsiri altında "Fərhad və

Şirin" poemasını yazmışdır. XV əsrdə özbək şairi Mir Heydər Nizaminin "Sirlər xəzinəsi" poemasının fikir və duyğularını əks etdirərək "Bağın sirri" adlı bu cür poema yazmışdır. Nizami Gəncəvi kimi, Əlişir Nəvai də "Xəmsə" və digər diqqətəlayiq əsərlər yaratmışdır. Bu əsərlərdə o, Nizami yaradıcılığının fikir və duyğularını əks etdirmişdir. Əlişir Nəvai Nizami Gəncəvinin şairlər şairi, Gəncə şairlərinin şahı andırır. Öz növbəsində, biz Əlişir Nəvainin əsərlərinin Füzuli yaradıcılığına, habelə digər özbək şairlərinin yaradıcılığına böyük təsir göstərdiyini görürük. Tarixdə minlərlə belə faktlar var, onlar tarixi, mədəni, ədəbi əlaqələrdən xəbər verir. Biz hələ onu demirik ki, xalqlarımızın əlaqələri min bir tellə çəkilənmişdir.

XX əsrdən danışırkən sevinc və ictimaiyyət hissi ilə demək olar ki, xalqlarımız öz aralarındakı əlaqələri daha yüksək səviyyəyə qaldırılmışlar. Əsrimizin başlanğıcında özbək və Azərbaycan xalqlarının dostluğunu və əməkdaşlığını sübut edən çoxlu fakt var. Yeri gəlmişkən, o illərdə Azərbaycan xalqının gərəkəmi oğlu, bir neçə il Moskva-da Şərqi işləri ilə məşğul olmuş Nəriman Nərimanov çox iş görmüşdür. Buna görə də təsadüfi deyil ki, indiyədək neçə-neçə məktəb və müəssisə Nəriman Nərimanov adını daşıyır. Yadımdadır, rəhmətlik Şərf Rəşidov mənə deyirdi ki, o, Nəriman Nərimanovun adını daşıyan məktəbdə oxumuşdur. Görünür, bu hissələrin təsiri altında 70-ci illərin axırlarında – 80-ci illərin əvvəllərində Daşkənd yaxınlığında böyük bir kompleks, gərək ki, motorqayırma zavodu tikilər.

kən orada səhər salındıqda Şərf Rəşidov təşəbbüs irəli sürmüş və gəhərə Nəriman Nərimanovun adını vermişdir. O, özünün bu təşəbbüsü barədə mənə demiş, mənimlə məsləhətləşmişdir. Təbii ki, mən bunu çox böyük hörmət hissi ilə qarşıladım. Bütün bunlar və bir çox digər işlər inandırıcı surətdə göstərir ki, biz bir-birimizə çox yaxın, biz bir-birimizə sıx bağlıyıq. Bu gün bu barədə dostumuz İslam Kərimov da danışdı. Mən demək istəyirəm ki, Qafur Qulalima Səməd Vurğunun dostluğu özbək və Azərbaycan xalqları arasında dostluğun çox parlaq şahisəsidir.

Yaxşı mələmürdür ki, Azərbaycan musiqisi klassiklərinin əsərləri Özbəkistanda böyük məhəbbətlə ifa olunmuşdur və ifa edilir. Məsələn, məşhur "Arşın mal alan" operettası hələ çox çox illər qabaq, müharibədən əvvəlki illərdə Özbəkistanda da Azərbaycan-dakı kimi böyük müvəffəqiyyətlə göstərilmişdir. Azərbaycan şairləri və yazıçıları özbək ədəbiyyatı klassiklərinin, demək olar, bütün əsərlərini ana dilinə tərcümə etmişlər. Bu əsərlər kütləvi tirajla nəşr olunmuşdur. Çox diqqətəlayiq bir fakt göstərmək istəyirəm, Azərbaycan yazıçısı Mirzə İbrahimov və başqaları rəhmətlik Şərf Rəşidovun romanlarını tərcümə etmişdilər. Bu romanlar 70-ci illərdə Azərbaycanda kütləvi tirajla buraxılmışdır.

Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətinin nümayəndələri Özbəkistanda müvəffəqiyyətlə çalışmışlar. Bu barədə dostumuz İslam Kərimov da danışdı. Mən də ictimaiyyət hissi ilə demək istəyirəm ki, soydaşımız, azərbaycanlı

Maqşud Şeyxzadə özbək ədəbiyyatının klassiki olmuşdur, əsərlərini özbək dilində yazırdı. Bir görün, o, özbək xalqına nə kimi əsərlər qoyub getmişdir! Bunlar hamı özbək xalqı üçün, həm də Azərbaycan xalqı üçün iftixardır.

Gərəkəmi rejissorumuz Firdun Səfərov uzun illər ərzində Daşkənd Opera Teatrında işləmişdir, ola bilsin, opera indi də işləyir. Nəhayət, 70-ci illərin axırlarında mühüm hadisə baş verdi. İstedadlı Azərbaycan bəstəkarı Arif Məlikov mərhum Şərf Rəşidovla birlikdə "İki qəlbən ifsanəsi" adlı gözəl balet yaratdı. Bu balet Şərf Rəşidovun povesti əsasında yazılmışdır. Sonra isə onun özü baletə libretto yaratdı. Balet Daşkənd Opera və Balet Teatrında böyük müvəffəqiyyətlə göstərildi. Yadımdadır, rəhmətlik Şərf Rəşidov, Arif Məlikov buna çox sevinirdi. Buna mən də sevinirdim, çünki bu, qardaşlıq münasibətlərimizi, əlaqələrimizi bir daha təsdiqləmişdir.

Nəhayət, bir dövlət xadimi kimi Şərf Rəşidovun özbək və Azərbaycan xalqları arasında dostluğun möhkəmləndirilməsində oynadığı böyük rolun ayrıca danışımaq istəyirəm. O, Azərbaycanda dofələrlə olmuş, bizim bir çox yazıçı və şairlərimizlə əlaqə saxlayırdı. Məni də onunla böyük şəxsi dostluq telləri bağlayırdı. Xatırdadır, 80-ci ildə burada, bu salonda biz onunla bir stol arxasında əyləşmişdik və Azərbaycan xalqının böyük bayramını qeyd edirdik. Şərf Rəşidov bizim aziz qonağımız idi.

Bunların hamısı tarixdir. Müəssisələrimizin, xüsusən pambıqçıları-

mizin çoxsaylı əlaqələri də bu zəngin tarixə sübutdur. Hər il payız özək pambıqçılıq nümayəndə heyətlərinin gəlişi böyük sevinc doğururdu. Elə bir il olmurdu ki, mən onlarla görüşməyim. Özü də təkcə mən yox, Azərbaycanın bütün rəhbərliyi də onlarla görüşürdü. Bütün bunlar dostluğumuzu möhkəmləndirir və inkişaf etdirir. Bütün bunlar elə bir zəmindir ki, indi münasibətlərimiz onun üzərində qurulur. Lakin bu gün malik olduqlarımız keçmişdəki münasibətlərimizdən qat-qat üstündür. Çünki indi münasibətlərimiz elə bir şərətdə qurulur ki, Özbəkistan da, Azərbaycan da müstəqil dövlətdir. Biz dostumuz, yoldaşımız, Özbəkistan Prezidenti, Özbəkistan Respublikasının ilk Prezidenti İslam Kərimov və onunla birlikdə gələn şəxsləri ilk dəfə olaraq qəbul edirik.

Müstəqilliyin dörd il yarımı ərzində ölkələrimiz böyük yol keçmişlər. Başlıca nailiyyət budur ki, Özbəkistan və Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini möhkəmlətmişlər. Bu gün biz böyan edirik ki, Azərbaycanın müstəqilliyi dönməzdir. Bu, bizim üçün tarixi müvəffəqiyyət, tarixi nailiyyətdir və biz öz müstəqilliyimizi heç vaxt əldən verməyəcəyik. Biz həyatımızın çətin bir dövrünü keçirik və bu, xarici təcavüzə, keçid dövrünün bir çox çətinlikləri ilə bağlıdır. Bu çətinliklər yaxın keçmişdə Azərbaycanın daxili-siyasi həyatını mürəkkəbləşdirmişdir. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, dövlət müstəqilliyi, milli azadlıq bizim üçün hər şeydən ucaqdır və biz buna böyük ehtiramla yanaşırıq və heç vaxt yol vermərik ki,

kimsə onlara qəsd etsin. Bu gün, danışıqlar və söhbətlər zamanı biz bu məsələdə Özbəkistan Prezidenti ilə Azərbaycan Prezidenti arasında, ölkələrimizin nümayəndə heyətləri arasında tam yekdillik olduğunu aşkara çıxarırdıq və bu, çox vacibdir. Bu, ona sübutdur ki, biz keçmişdəki kimi yəna də eyni mövqə tuturuq.

Bu gün biz Prezident İslam Kərimovun çıxışında müstəqil Özbəkistanın iqtisadi, sosial sahədə və digər sahələrdə qazandığı nailiyyətlər barədə məlumat aldıq. Biz buna hörmətlə yanaşırıq ki, Özbəkistanda demokratik dövlət qurulur, demokratik cəmiyyət yadırlır, bazar iqtisadiyyatı əsasında iqtisadi islahatlar aparılır. Özbəkistan dünya birliyinə layiqli yer tutmuşdur, bu qısa zaman ərzində öz taleyinin sahibi olan özbək xalqı ən əvvəl iqtisadi sahədə, dünyanın bir çox ölkələri ilə iqtisadi əlaqələr yaradılmasında, bir çox ölkələrlə əmtəə dövriyyəsində elə nailiyyətlər qazanmışdır ki, əvvəllər o, belə nailiyyətlə malik olmamışdır. Bunlar bizi bir dost kimi sevindirir və bununla əlaqədar mən dostumuz İslam Kərimov və Özbəkistandakı bütün qardaşlarımızı bir daha təbrik edirəm.

Bir daha demək istəyirəm ki, çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycan dövlət müstəqilliyi yolu ilə gedir, demokratik, hüquqi, sivilizasiyalı dövlət quruculuğu yolu ilə gedir, hüquqi, demokratik cəmiyyət yadır. Bu, bizim böyük nailiyyətimizdir ki, ötən ilin noyabrında biz müstəqil Azərbaycan Respublikasının gələcəyə yol göstərən ilk konstitusiyasını qəbul etdik, habelə müstəqil Azərbaycan Res-

publikasının ilk parlamentinə demokratik seçkilər keçirdik. Parlamentimiz artıq formalaşmışdır və fəaliyyət göstərir. Biz öz ölkəmizi xarici sərmayələrin üzünə açmışıq, dünyanın bir çox sərmayədarları ilə, bir çox iri şirkətləri ilə əlaqələr yaratmışıq və bu şirkətlərlə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının birgə işlənməsi haqqında "Əsrin müqaviləsi" adlanan müqavilə imzalamışıq. Bu əməkdaşlığımız davam edir, ikinci müqavilə imzalanıb, üçüncü müqavilə imzalanmağa hazırlanır. Ənəbi sərmayədarlarla bir çox digər əlaqələrimiz də var. Bunların hamısı inandırıcı şəkildə göstərir ki, azad sahibkarlıq üçün, bazar iqtisadiyyatı üçün, bütün ölkələrlə, dünyanın ən iri şirkətləri ilə qarşılıq, faydalı iqtisadi münasibətlər qurulması yolu ilə Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına qovuşması üçün bizdə şərait yaradılmışdır. Bütün bunlarda da baxışlarımızın, mövqələrimizin yenə də uyğun gəldiyi özümlə bürüzə verir.

Əlbəttə, belə bir cəhət Özbəkistan üçün vacibdir ki, o, dövlət müstəqilliyi qazandıqı vaxtdan bəri burada daxili ictimai-siyasi sabitlik üçün şərait yaradılmışdır. Bu, müstəqil Özbəkistan Prezidentinin böyük nailiyyətidir. Biz buna şadıq.

Təəssüf ki, biz bir çox çətinliklərlə qarşılaşdıq. Bizim üçün ən böyük müsibət Ermanistan Respublikası tərəfindən edilən hərbi təcavüzdür. Artıq səkkiz ildir davam edən bu təcavüz nəticəsində ərazilərimizin 20 faizi işğal olunub, bir milyondan çox sakinimiz öz yurd-yuvalarından didərgin salınıb və onlar çox ağır şərətdə ya-

şayırlar. Bayaq dedim ki, iki il əvvəl biz bərişığa razılıq verdik. Biz hərbi əməliyyatlara yenidən başlanmasını istəmirik, beynəlxalq təşkilatların imkanlarından, böyük dövlətlərin vasitəçilik sayələrindən istifadə edərək, bu məsələnin dincliklə nizama salınmasına çalışırıq. Biz daxili siyasi proseslərlə bağlı çətinlikləri aradan qaldırırdıq. 1993-cü ildə biz vətəndaş müharibəsinin qarşısını aldıq, Azərbaycanın müxtəlif hissələrə parçalanmasını qarşısını aldıq, 1994-cü ilin oktyabrında və 1995-ci ilin martında dövlət çevrilişləri cəhdlərinin qarşısını aldıq, hər cür terror hərəkətlərinin qarşısında möhkəm dayandıq və indi Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyət sabitdir. Əminəm ki, biz bu sabitliyi qoruyub saxlamağa və möhkəmlətməyə qadırıq.

Görünür, bu sabitlik elə bir əsasdır ki, bu gün biz Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında bu qədər mühüm sənədlər imzaladıq. Görünür, bu sabitlik elə bir əsasdır ki, bir müddət əvvəl Türkmənistan və Transqaz qaz magistralı haqqında, Özbəkistan yükələrinin Türkmənistan, Azərbaycan və Gürcüstan vasitəsilə Qara dəniz limanlarına və geriyyə nəql edilməsi haqqında mühüm sənədi imzaladıq və beləliklə, Avropa, Asiya ilə, Mərkəzi Asiya ilə birləşdirən son dərəcə əhəmiyyətli bir magistral yaratdıq. Biz bu daxili-siyasi sabitliyi bundan sonra da möhkəmləndirəcək və qoruyacağıq. Buna görə də dostluğa ehtiyacımız var. Bu gün Özbəkistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında yenidən bir dostluğun və əməkdaşlığın bünövrəsi qoyulur.

Bütün bunlarda hörmətli qonağımız, dostumuz, Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimovun böyük xidməti var. Bu gün Özbəkistanın dövlət müstəqilliyinin təşəkkülündə və möhkəmləndirilməsində, respublikada azad iqtisadi inkişaf üçün şərait yaradılmasında onun olduqca böyük xidmətlərindən də danışmaq lazımdır. Mən onun xidmətlərini xüsusilə yüksək qiymətləndirirəm ki, o, özbək xalqının milli mənlilik şüurunun inkişafı və möhkəmlənməsi üçün, Özbəkistanda milli ruhun dirçəlməsi üçün, Şərəf Rəşidovun vəfatından sonra 80-ci illərdə Özbəkistanın qarşılaşdığı çox böyük çətinliklərə, ola bilsin, çox böyük faciənin aradan qaldırılması üçün İslam Kərimov çox işlər görmüşdür. Bu gün mən universitetdə dedim, burada da demək istəyirəm: İslam Kərimovun möhz mərdliyi, insaniliyi elə bir əsasə çevrilmişdir ki, bu əsas özbək xalqının doğru-düzgün tarixini, Özbəkistanın görkəmli adamlarının, o cümlədən də dostumuz, mərhum Şərəf Rəşidovun təmiz adını bərpa etməyə imkan vermişdir. Bu insanilik, bu mərdlik və müdriklilik ən yüksək qiymətə layiqdir. 1983-cü ildən tə Özbəkistanı İslam Kərimov başçılıq edən vaxtdakı ölkənin necə bir faciəyə məruz qaldığı yadımdır.

İslam Kərimov Özbəkistan rəhbəri kimi, bu respublika hələ dövlət müstəqilliyi əldə etməzdən əvvəl çox işlər görmüşdü. Keçmiş Sovet İttifaqı rəhbərlərindən Özbəkistanı qarşı gördükləri ədalətsiz tədbirlər barədə onun 90-cı ilin əvvəlində verdiyi bəyanat da mənə yaxşı məlumdur, özbək xalqının tarixini, Özbəkistan tarixini

keçmiş Sovet İttifaqı rəhbərlərinin cinayətkarçasına, vicdansızçasına Özbəkistanı yağdırdıqları cirkəbdən təmizləmək üçün həyata keçirdiyi tədbirlər də. Əslinə qalsın, bütün bunlar, görünür, elə bir əsasdır ki, Prezident İslam Kərimov Özbəkistanda belə böyük nüfuz və hörmətə malikdir, öz dövlətinin müstəqil siyasətini sərbəst şəkildə aparır, o, dünya birliyində böyük nüfuz və hörmət qazanmışdır.

Mən bütün bunlar barəsində həm özbək xalqının tarixinə, həm də müstəqil Özbəkistan Respublikasının bugünkü nailiyyətlərinə dərin ehtiram hissi ilə danışırım. Bu hissələr mən müstəqil Özbəkistanın şərəfinə, Özbəkistan Respublikası şərəfinə, özbək xalqının şərəfinə, Özbəkistan Prezidenti, dostumuz İslam Kərimovun şərəfinə, bizi gəlmiş bütün qonaqların şərəfinə, Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında qardaşcasına dostluğun və əməkdaşlığın daha da möhkəmlənməsi namına, sizin sağlığınıza bədə qaldırırım!

**ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASINA
RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA
DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ
HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRİN
SUALLARINA CAVAB**

18 iyun 1997-ci il.

S u a l: Cənab Prezident, məlumdur ki, Azərbaycanı AXC hakimiyyəti dövründə respublikamıza Özbəkistan arasında əlaqələr tamamilə kəsilmişdi. Yalnız siz hakimiyyətdə qaydandan sonra bu əlaqələr bərpa olu-

nubdur. Özbəkistan səfərinizdən nə gözləyirsiniz?

C a v a b: Həqiqətən, belə olubdur. Azərbaycan və Özbəkistan dövlət müstəqilliklərini əldə edən anlardan, təəssüf ki, respublikamızda Özbəkistanı qarşı qeyri-sağlam münasibət olmuşdur. Ona görə də Özbəkistanın başçıları buna öz müvafiq münasibətlərini bildirmişdilər. Bizim ölkələrimizin uzun illər çox yaxın əlaqələri olmasına baxmayaraq, hər iki respublika müstəqillik qazandıqı ilk illərdə heç bir əlaqə saxlamamışdır. 1991–1992-ci illərdə respublikamızın dünyanın bir çox ölkələri ilə diplomatik əlaqələr qurmasına baxmayaraq, Özbəkistanla Azərbaycan arasında diplomatik əlaqələr yox idi. Şübhəsiz ki, mən bunu həm Azərbaycan, həm də Özbəkistan üçün çox zərərli bir hesab etdiyimə görə 1993-cü ilin sonlarından, 1994-cü ilin əvvəllərindən Özbəkistanla əlaqələri bərpa etməyə çalışdım.

Özbəkistan qarşı ədalətsiz hərəkətlərə görə bu ölkədə Azərbaycana böyük inamsızlıq yaranmışdı. Mən Özbəkistanın rəhbərləri ilə keçmiş zamanlardan tanış olmuşdum, bir yerdə işləmişdik, əlaqələrimiz var idi. Ancaq onlarda Azərbaycana qarşı o qədər inamsızlıq əmələ gəlmişdi ki, bizim ölkələrimizin hətta diplomatik əlaqələri də yox idi. Biz diplomatik əlaqələrimizi yalnız 1995-ci ilin sonunda yarada bildik. Nəhayət, 1996-cı ilin əvvəllərində Azərbaycanın Özbəkistanda səfirliyini yaratdıq və o, indi öz fəaliyyətini uğurla davam etdirir.

MDB-nin üzvü olan ölkələr, türkdillilə dövlətlərin başçıların top-

lantılarında Özbəkistanın Prezidenti ilə mən görüşlər keçirdim və bu əlaqələrin bərpa edilməsində cəhdlər göstərdim. Bilirsiniz ki, bu əlaqələr quruldu. 1996-cı ilin mayında Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimov Azərbaycana rəsmi səfərə gəldi. Bu səfər çox uğurlu oldu. Biz 19 sənəd imzaladıq. 1996-cı ilin oktyabrında Əmir Teymurun ubileyi münasibətilə mən Daşkənddə oldum. Bu, çox yaxşı səfər oldu.

Mən çox məmnunam ki, Özbəkistan kimi böyük ölkə və o cümlədən, asrlar boyu tarixi əlaqələri olmuş bir xalq ilə bu gün bizim dövlətlərarası əlaqələrimiz bərpa olubdur. Bunların da nəticəsi olaraq, Özbəkistan Prezidentinin davatı ilə indi mən Daşkəndə rəsmi səfərə gedirəm.

Bu səfərdən nə gözləyirəm? Gözləyirəm ki, biz ölkələrimizin əlaqələrinin mövcud vəziyyətini və perspektivlərini birlikdə müzakirə edəcəyik, nəzərdə tutulduğu kimi, bir çox müqavilələr imzalayacağıq.

Görülən bütün bu tədbirlər nəticəsində biz həm Mərkəzi Asiya, həm də Qafqaz ölkələri üçün çox əhəmiyyətli olan böyük nailiyyətlər əldə etdik. Bilirsiniz ki, Transqafqaz magistralı, dəhlizi yaradılması barədə biz keçən ilin mayında sənəd imzaladıq. Bu magistral, dəhliz artıq fəaliyyətdədir. Hesab edirəm ki, onun çox böyük gələcəyi vardır. Başqa sahələrdə də əlaqələrimiz yaxşı inkişaf edir. Ona görə də bu səfərimin də uğurlu olacağına ümid bəsləyirəm.

S u a l: Azərbaycanın ilkin neftinin ixrac kəməri marşrutlarına Özbəkistanın münasibəti barədə nə deyə

bilərsiniz?

C a v a b: Özbəkistan bu məsələdə çox maraqlıdır və bizim bu sahədəki işlərimizi dəstəkləyir. Doğrudur, Özbəkistan Xəzaryanı ölkə deyildir. Amma imkanlardan istifadə etməyə çalışır və bu sahədə onun özünəməxsus planları vardır.

S u a l: İkinci neftin naqli barədə Azərbaycan, Rusiya və Çeçenistan arasında guya saziş imzalanacağı haqqında Rusiya mətbuatının xəbərlərinə münasibətiniz necədir?

C a v a b: Bizim saziş imzalamağa ehtiyacımız yoxdur. Biz 1996-cı ilin yanvarında Moskvada saziş imzalamışıq. İmzaladığımız bu sazişi Rusiya yerinə yetirə bilmir. Mən elan etmişəm ki, biz şimal istiqamətində neft kəməri yaratdıq, ancaq indiki nefti ixrac edə bilmirik. Bu, Rusiya ilə Çeçenistanın münasibətlərindəki çətinliklərdən irəli gəlir. Onlar son vaxtlar danışıqlar aparıblar, razılığa gəlirlər.

Bilərsiniz ki, Rusiyanın Prezidenti cənab Boris Yeltsinin dəvəti ilə iyulun 3-də mənim Moskvaya ilk rəsmi səfərim olacaqdır. Güman edirəm ki, o vaxta qədər bu məsələlər tamamilə həll ediləcək və biz bu işə əməli surətdə başlayacağıq.

S u a l: ABƏŞ-in rəhbər komitəsinin son iclasının nəticələrini necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Mən bu nəticələri yaxşı qiymətləndirirəm. Onların işində bəzi geriliklər olmuşdur. Rəhbər komitədə bu barədə müzakirələr aparılmışdır. Hesab edirəm ki, ümumi işimiz, xüsusən Azərbaycanın gələcəkdə bu sahədə nailiyyətlər

qazanması üçün yaxşı qərarlar qəbul olunubdur.

S u a l: Minsk qrupu həmsədrələrinin bölgəyə səfərinin nəticələri barədə Ermənistan mətbuatında dərc edilən yazılarla əlaqədar Sizin fikriniz necədir?

C a v a b: Biz bu məsələləri qapalı aparırıq. Bu, nə qədər qapalı olsa, o qədər də nailiyyət əldə edilə bilər. Ermənistan öz işinə, biz də öz işimizə cavabdehik. Biz verdiyimiz sözə sadıq. Əgər onlar verdikləri sözü pozurlarsa, özləri cavabdehirlər.

S u a l: Azərbaycan haqqında "ANS" televiziya xəbərlərinin dünyaya yayılması sahəsində çox iş görürlər. Bunu necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: "ANS" tam sərbəst fəaliyyətdədir. Əgər siz bu sahədə daha da çox iş görürsünüzsə, çox sağ olun. Ölkəmizin dünya miqyasında hörmətinə qaldırmağa hamı çalışmalıdır. "ANS" sərbəst televiziya şirkətidir, imkanları var. Çalışın, bu sahədə nə bacarırsınız, edin.

**AZƏRBAYCAN-ÖZBƏKİSTAN
DÖVLƏTLƏRARASI VƏ
HÜKUMƏTLƏRARASI SƏNƏDLƏR
İMZALANDIQDAN SONRA BİRGƏ
MƏTBUAT KONFRANSINDA
BƏYANAT**

18 iyun 1997-ci il.

Hörmətli Prezident İslam Kərimov!

Hörmətli dostlar, xanımlar və cənablar!

İk öncə Özbəkistana rəsmi səfər etmək üçün davət etdiyinə görə Prezi-

dent İslam Kərimova təşəkkürümü bildirmək istəyirəm və şadam ki, bu səfər başlanmışdır və biz bu gün səhərdən xeyli iş görmüşük. Bu səfər Prezident İslam Kərimovun keçən ilin mayında Azərbaycana rəsmi səfərinin davamıdır. Bu gün biz nə etmişiksə, bunların hamısı Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın təmin etmək üçün birlikdə qoyduğumuz əsasın məntiqi davamı, inkişaf etdirilməsidir. Nümayəndə heyətimizə göstərilən qonaqpərvərliyə, səmimi qəbulu görə hamıya təşəkkür edir və demək istəyirəm ki, biz özümüzü burada evimizdəki kimi hiss edirik, çünki belə diqqət və dostluq mühiti ilə əhatə olunmuşuq.

Prezident İslam Kərimov bizim söhbətlərimiz, danışıqlarımız və imzalanmış sənədlər haqqında ətraflı danışdı. Hesab edirəm ki, bunları təkrar edib vaxtınızı almağa ehtiyac yoxdur. Mən onun dediklərinin hamısı ilə tam razıyam. Ən başlıcası budur ki, Özbəkistanla Azərbaycan sadıq, etibarlı tərəfdaşlar kimi çıxış edirlər və tərəfdaşlıq münasibətlərimizi, əməkdaşlığımızı, dostluğumuzu daha da inkişaf etdirməyin və möhkəmləndirməyin konkret yollarını imzalanmış sənədlərdə müəyyənləşdirmişlər.

Qısa bir müddət, – mən Özbəkistanın və Azərbaycanın müstəqillik əldə etmələrindən sonrakı dövrü nəzərdə tuturam, – ölkələrimiz arasında yaranmış münasibətlər bizim istədiyimiz münasibətlər deyildir. Bu, Azərbaycan tərəfinin təqsiri üzündən, Azərbaycanın o dövrdəki bəzi rəhbərlərinin günahı üzündən baş vermişdi, mən bundan təəssüflənirəm. Mən də

fəolrlə demişəm ki, o zaman Azərbaycanda, haqiqətən, təsadüfi olaraq hakimiyyət başına gəlmiş bəzi insanların tutduqları mövqeyini nə Azərbaycan xalqı, nə də Azərbaycan cəmiyyəti dəstəkləməmişdir. Onlar bitünlükdə Azərbaycan Respublikasına böyük zərər vermiş, o cümlədən Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında münasibətləri mürəkkəbləşdirmişdilər.

Dediklərimlə əlaqədar bir çox illər itirdiyimizi nəzərə alsaq, az müddət ərzində münasibətlərimizin və əməkdaşlığımızın intensiv inkişafı təmin edilə bilməmiş. Keçən ilin mayında Bakıda 19 sənəd imzalanmışdır və birinci sənəd Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilədir. Bu gün 19 sənəd imzalanıbdır, bunların arasında İslam Abdüqəniyeviçin və mənim imzaladığımız sənədin – Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq haqqında müqavilədir. Bu sənədlərin də məstəsna əhəmiyyəti var və onların hamısı birlikdə Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında uğurlu əməkdaşlıq üçün güclü, mən dəyərdim ki, fundamental müqavilə-hüquqi əsas yaradır. Bizim heç bir şübhəmiz yoxdur ki, bu sazişlərin hamısı reallaşdırılacaq və yaxın illərdə əməkdaşlığımızın coşqun inkişafının şahidi olacağıq, bu isə həm Azərbaycana, həm də Özbəkistana eyni dərəcədə böyük fayda verəcəkdir.

Mən xüsusi vurğulamaq istəyirəm ki, – bu barədə İslam Abdüqəniyeviç də dedi, – müzakirə olunan bə-

tün məsələlər, o cümlədən son dərəcə mühüm siyasi əhəmiyyəti olan məsələlər barəsində baxışlarımızın tam birliyinin, mövqələrimizin eyniliyinin, oxşarlığının şahidi oldu. Etibarlı tərəfdaşlığı təmin etmək üçün bu, son dərəcə çox mühümdür. Həm regional xarakter daşıyan, həm də beynəlxalq həyatda ümumi mövqələrimizlə əxli bir çox ümumi mənaqələrimiz nəzərə alınmaqla, bu etibarlı tərəfdaşlıq Özbəkistan üçün də, Azərbaycan üçün də çox gərəklidir.

Mən hər bir dövlətin ərazi bütövlüyünün qorunması və təmin edilməsinin zəruriliyi barədə Prezident İslam Kərimovun bildirdiyi və bu gün də təkrar etdiyi mövqeyi, separatizmə, terrorizmə, fundamentalizmə qarşı yönəldilmiş mövqeyi, daxili işlərə qarışmamaq mövqeyini, hər hansı ölkənin suverenliyinə və müstəqilliyinə qəsd etmək cəhdlərinə qarşı yönəldilmiş mövqeyi yüksək qiymətləndirirəm. Biz də belə mövqələrdə möhkəm dururuq və bu baxımdan mövqələrimizin, – mən Özbəkistanı və Azərbaycanı nəzərdə tuturam, – üst-üstə düşməsinin bizim tərəfdaşlıq münasibətlərimizin gələcək inkişafı üçün də fundamental əhəmiyyəti var.

Bizim Azərbaycanda əldə etdiyimiz müstəqillik bir çox çətinliklərdən və sınaqlardan keçmişdir: Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü, Ermənistan silahlı birləşmələrinin Azərbaycan ərazisininin 20 faizini işğal edərək ölkəmizin ərazi bütövlüyünü pozması, işğal edilmiş torpaqlardan Azərbaycanın bir milyondan çox sakininin zorla qovulub çıxarılması, – indi onlar müxtəlif bölgələrdə, əksəriyyəti

yəti çadırlarda, son dərəcə ağır şəraitdə, qaçqın vəziyyətində yaşayırlar, – Azərbaycanın özündə, daxilində bir çox illər vəziyyətin qeyri-sabit olması, müxtəlif silahlı dəstələr, qruplar, siyasi partiyaların arasında hakimiyyət uğrunda mübarizə getməsi. Bütün bunların fonunda biz dövlət müstəqilliyimizi və milli azadlığımızı çox yüksək qiymətləndirir və əziz tuturuq. Bu, bizə çox baha, torpaqlarımızı erməni işğalçılarından müdafiə edərək verdiyimiz çoxlu qurbanlar hesabına, 1990-cı ilin yanvarında sovet qoşunları tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüz törədilən zaman verdiyimiz çoxlu qurbanlar hesabına və Azərbaycanda daxili siyasi mübarizə prosesində verdiyimiz çoxlu qurbanlar hesabına başa gəlmişdir. Biz bu çətinliklərdən, bu qurbanlardan keçərək indi malik olduğumuz sabit vəziyyətə, müstəqilliyə, suverenliyə gəlib çıxmışıq. Biz bunu çox qiymətləndirir və əziz tuturuq, öz müstəqilliyimizi bundan sonra da möhkəmləndirəcək və inkişaf etdirəcəyik.

Bu cəhətdən baxışlarımızın, mövqələrimizin, – mən Özbəkistan Prezidenti ilə Azərbaycan Prezidentinin baxış və mövqələrini nəzərdə tuturam, – uyğun gəlməsi müstəsna əhəmiyyətə malikdir, həqiqətən, etibarlı tərəfdaş olmağımız bunun üçün yaxşı zəmindir. Biz Azərbaycanda Özbəkistanla etibarlı tərəfdaşlıq münasibətlərinə malik olmaq istəyirik və hər şey edəcəyik ki, bu münasibətlər olsun, onlar inkişaf edib möhkəmlənsin.

Diqqətinizə görə sağ olun.

S u a l: Sual Özbəkistan Prezi-

denti Kərimov cənablarıdır. Özbəkistan neftinin Azərbaycan ərazisi ilə Avropaya nəql olunması məsələsi müzakirə edildimi? Özbəkistan EKO-nun axırını Zirvə toplantısında dəstəklənmiş Transxəzər qaz kəməri layihəsində iştirak etmək niyyətindədirmi?

İslam Kərimov: Zənnimcə, önlənli Transxəzər dəhlizi haqqında sənəd, dörd dövlət-Özbəkistan, Türkmənistan, Azərbaycan və Gürcüstan arasında müqavilə nəzərdə tutulur. Bu dəhlizlə Mərkəzi Asiya ərazisindən Qara dənizə və oradan da Avropaya və dünyanın digər regionlarına və gəriyə daşımaların təmin olunması haqqında sənədi imzalamaqla biz aydın və açıq şəkildə anladığımız ki, biz bu istiqamətə, bu istiqamətdə kommunikasiyaların inkişaf etməsinə və güclənməsinə tərəfdarıq. Bu gün Heydər Əliyev çox maraqlı, hətta deyərdim, çox mühüm rəqəmlər gətirdi, önlənli adamı düşünüb-daşınmağa vadar edir. Bu dəhlizdən uzun müddət istifadə olunmayıbdır, halbuki ona heç də sənədi imzalanmış dövlətlər deyil, başqa ölkələr də maraq göstərirlər. Qazaxıstan da, Qırğızıstan da, Ukrayna da, Bolqarıstan da, Rumıniya və bir çox digər dövlətlər də ona qoşulmuşlar. Buna görə də siz ancaq qaz kəməri və ya neft kəməri barədə soruşduqda deməliyəm ki, biz bu məsələyə daha geniş mövqedən yanaşırıq. Biz bütövlükdə kommunikasiyaların, o cümlədən xam neftin nəqlini təmin edən kommunikasiyaları nəzərdə tuturuq.

S u a l: Dağlıq Qarabağ münasibətinin həlli barədə Lissabon prinsiplərinin həyata keçirilməsi haqqında

Özbəkistanın hər hansı təşəbbüsləri və ya niyyətləri varmı? Bu baxımdan Mərkəzi Asiya bəyətöyü Dağlıq Qarabağda sülhün qorunması üzrə ATƏT-in sülhyaratma qüvvələri tərkibində iştirak edə bilərimi?

İslam Kərimov: Mən Heydər Əliyevlə danışıqlarda və şəxsi söhbətdə Qarabağ faciəsinin aradan qaldırılması, Qarabağ probleminin həlli barədə bizim dəqiq, aydın və qəti mövqeyimizi bildirdim. Mövqeyimiz aşağıdakılardan ibarətdir və yeri gəlməliyə, mən bunu ilk dəfə olaraq demirəm, mən bunu əvvəllər müxtəlif beynəlxalq məclislərdə də demişəm: biz əminik ki, Azərbaycan ərazi bütövlüyünün təmin olunması, işğal olunmuş ərazilərin azad edilməsi, qaçqınların qayıtması və Azərbaycan ərazi bütövlüyünə təminat verilməsi məsələlərində Azərbaycanın mövqeyi dəqiq, ədalətli və hətta deyərdim, düzgün mövqedir, bu gün bütün dünyada birliyində getdikcə daha çox tərəfdaş tapır. Buna görə də biz şadiq ki, indi Azərbaycanın mövqeyi tanınır və bu məsələdə Azərbaycanın getdikcə güclənən nüfuzu və etibarını, zənnimcə, qanunauyğun prosesdir.

Buna görə də biz belə hesab edirik ki, Qafqazda iki erməni dövləti ola bilməz və bir vaxtlar Azərbaycan tərəfindən söylenmiş bu fikri ağıllı və məntiqli fikir sayırıq. Bu baxımdan biz Qarabağ probleminin siyasi yolla, dincliklə həllinə tərəfdarıq. Bu problemin siyasi həllinin alternativləri yoxdur. Ona görə də inanırıq ki, Qarabağ probleminin həlli üzrə bu gün Minsk qrupunun gücləndirilməsi, ona Fransa və Rusiya ilə yanaşı, Amerika Bir-

laşmış Ştatların üçüncü həmsədr təyin olunması, Qarabağ probleminin məhz sülh yolu ilə həlli üçün yaxşı əlamət, yaxşı təkdir. Qonşuları seçmərlər – ermənilər də qonşuları seçmir, azərbaycanlılar da qonşuları seçmərlər, bu, tarixi məntəqdır. Odur ki, bu problemin dincliklə həllinin alternativiyə yoxdur.

Nəhayət, mən əminəm ki, 1989-cu ildə yaranmış Qarabağ problemi kənardan gətirilmişdir. Bu problem Azərbaycana da lazım deyildir, Ermənistan da. Öz strateji maraqlarını əsas tutan kimlərə, necə deyirlər, bu közərn görünük ocağının, süst gedən prosesin qalması çox vacibdir; ələ proses ki, onun köməyi ilə öz strateji niyyətlərini həyata keçirirlər.

Mərkəzi Asiya bəyənəmə gəldikdə isə, bizdə belə bir qərar qəbul edilmişdir ki, bu bəyənə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bir növ ehtiyat qüvvəsidir və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının qərarı ilə fəaliyyət göstərə bilər. Ondan həradə istifadə olunacağını müəyyənləşdirmək bizim işimiz deyildir. Ondan, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının qərarı həranə lazım bilsə, orada da istifadə ediləcəkdir.

S u a l: Sual Kərimov cəvəblərinədir. Yəqindədir, EKO-nun Aşqabaddə keçirilmiş axırncı zirvə toplantısında siz öz çıxışınızda aydınca bildirdiniz ki, əgər “əziz qardaşlar” və ya “qardaş” müraciəti real məzmununa uyğun deyildirsə, bir-birina bu sözlərlə müracət etməyə dəyməz. Bu gün bir növ əks proses gedir. Prezidentlər bəyənəmə imzaladılar. Biz strateji tərəfdaşlığı bəyan etməək də, imza-

lanmış bəyənəmə həmin prinsipləri əsəndə təsdiqləyir. Odur ki, sizin fikrinizi bilmək istədik: Siz Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında münasibətləri necə səciyələndirirsiniz? İkinci sual: Rusiya tərəfindən Ermənistanə qanunsuz və təmənasız silah göndərməsi faktı barədə sizin rəyiniz? Çox sağ olun.

İslam Kərimov: Siz çox maraqlı sual verdiniz və mən Aşqabaddə dediklərimə bir daha qayıtmək istədim. EKO elə bir təşkilətdir ki, burada çoxlu miqdarda dövlət – tamamilə müxtəlif siyasi quruluşlara malik, nəinki siyasi quruluşlarına, həm də bitüin dövlətçiliyinin, ümumiyyətlə, ictimai-siyasi quruluşlarının istiqaməti müxtəlif olan 10 dövlət birləşmişdir. Buna görə də təbiiədir ki, istər daxili, istər xarici siyasət, istərsə də siyasi ideologiya ilə bağlı nə varsa həmişə, hətta bəzi mövqələrlə müqayisə belə edilə bilməz. Lakin bununla yanaşı, mənə, EKO ən əvvəl ona görə işləyir ki, EKO çərçivəsində razılaşmalar xətti ilə açılan kommunikasiyalarda marağımız var. Əlbəttə, humanitar təmayüllü məsələlər də böyük əhəmiyyətə malikdir.

Buna görə də “qardaş” ifadəsindən sui-istifadə edib, bir-birinə ancaq bu şəkildə müracət etdikdə qabaqcadan bilirsən ki, bu qardaşlıq münasibətlərindən heç əsər-alamət yoxdur, ola da bilməz, çünki bunlar tamamilə müxtəlif cəmiyyətlərdir, müxtəlif adamlardır və müxtəlif məsələlərin nümayəndələridir, təkrar edim, siyasi, ideoloji baxımdan və hər hansı digər baxımdan. Odur ki, belə ifadə qardaşlıq münasibətləri anlayışını qe-

dir-qiyətdən salır. Buna görə də dedim ki, rəhbərlər, liderlər bir-birinə müracət zamanı bu ifadəni işlətdikdə onun qədir-qiyətimini bilməlidirlər.

O ki qaldı bizim münasibətlərimizə, “qardaş”, “qardaşlıq” kəlmələrini ucuzlaşdırmaq üçün bunu təntənəli surətdə bəyan etmirik. Ancaq mən qəlbimin dərinliyində qəti əminəm ki, Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında qardaşlıq münasibətləri ola bilər. Bunun izahı çox sadədir. Bu, tarixi ümumilik, dilimizin, mədəniyyətimizin yaxınlığı, hətta yaxınlığı yox, bir çox mənada mədəni köklərimizin ümumiliyidir, biz danışıqdan bir-birimizi çox, bəlkə də, 70 faiz başa düşürük. Ən başlıcası isə, bizim xalqlarımız yüzilliklər, ola bilsin, minilliklər ərzində birlikdə yaşamışlar. Bu ümumilik belə deməyə əsas verir ki, xalqlarımız arasında, həqiqətən, qardaşlıq münasibətləri yaratmaq üçün lazımı zəmin var. Özü də bu münasibətləri yaratmaq Heydər Əliyevin iradəsi, mənim iradəm deyildir, – baxmayaraq ki, iradədən, şübbəsiz, çox şey asılıdır, – bu, xalqlarımızın arzudur. Ona görə də biz yalnız insanlarımızın, xalqlarımızın iradəsinin tələb etdiklərini reallaşdırırıq.

Yeri gəlmişkən, imzaladığımız sənəd barədə. Orada strateji əməkdaşlıq haqqında anlayış, təzis var. Sizə məlumat vermək istəyirəm ki, biz əməkdaşlığımızın dərinləşdirilməsi haqqında bəyənəməni imzalayarkən bildirmişik ki, dövlətlərimiz arasında məhz strateji əməkdaşlıq olacaqdır.

İkinci suala gəldikdə isə, buna bizim münasibətimiz, bilmək istəyirsinizsə, mənim münasibətim, şübbəsiz

ki, mənfidir. Mən artıq qeyd etdim və bu iki anlayış uzlaşdırmaq istəyirəm, Qarabağ problemi haqqında danışıqdan mən dedim ki, bu problem, Qarabağ faciəsi məhz kənardan törədimişdir. Bu qədər böyük miqdarda silah göndərilməsinə, özü də buna hansısa qənanı don geyindirə biləcəkdir heç bir dövlətlər arasında müqavilələrlə, hansısa sənədlərlə qanunlaşdırılmadan, əksinə, əsla anlaşılmayan şəkildə silah göndərilməsinin arxasında kimlərən dəyandığını indiyədək heç kas bilmir. Onu da deyim ki, Rusiya mətbuatı da həra bu barədə yazır. Lazım gələndə Rusiya mətbuatı çox dərinə gedir, bəzən elə uydurmalar yaradır ki, bunlar, ümumiyyətlə, ağıla batmır. Amma bu məsələdə birdən-birə yazmaq, danışıqdan dəyandığını və ümumiyyətlə, bu, heç kimə narahət etmir. Bəs bu, demokrati dövlət olan Rusiyani nə üçün narahət etmir. Onu da deyim ki, demokrati dəyişikliklər məsələlərində Rusiya keçmiş sovet məkanında dövlətlərin çoxundan irəli getmişdir və biz onun demokrati əmələlərinə hörmətlə yanaşıırıq. Ancaq başa düşmək olmur ki, demokrati dövlətdə belə miqyasda və bu qədər sayda silah göndərilməsi necə təmin edilə bilər və demokrati dövlət rəhbərliyi bundan xəbər tutmayıb. Başqa demokrati ölkə üçün bu, qalmaqallı hadisədir, onunla prokurorluq da, ictimaiyyət də məşğul olur. Şübbəsiz, bu məsələni, nəhayət, axıra çatdırmaq lazımdır və biz bilməliyik ki, bunun arxasında kim durur və əsəndə bu nəyin nəminə edilmişdir.

S u a l: İslam Ahdəqunıyev, mən sizə “Populyar” jurnalını təqdim

etmək istəyirəm. Bu, Azərbaycanda üç dildə nəşr olunan beynəlxalq jurnaldır. Həmin nömrə bizim Prezidentin axırıncı rəsmi səfərinə həsr olunub, bundan əlavə, materialların xeyli hissəsi Prezidentimizin qəbulduğu qədim Naxçıvan torpağından, Naxçıvan Muxtar Respublikasından bəhs edir.

Bundan əlavə, mənim iki sualım var. Siz dediniz ki, danışıqlar zamanı baza sahələri üzrə konkret birgə layihələr müzakirə edilmişdir. Əgər mümkündürsə, ən maraqlı və imzalanmaq və ya reallaşdırılmaq üçün daha çox hazır olan layihələri sadalayın. Bu, birinci sualımdır. İkinci sualım isə hər iki prezidentədir. Bu yaxınlarda MDB ərazisində yaradılmış ittifaq – Rusiya və Belarusun ittifaqına münasibətiniz necədir və həmin ittifaqda bu və ya başqa dərəcədə iştirak etməyə, yaxud bəlkə də, ona daxil olmaq barədə birliyin liderlərindən, o cümlədən Rusiya rəhbərliyindən sizə hansısa təkliflər edilibmi? Sağ olun.

İslam Kərimov: Jurnalda görə sağ olun. Baza sahələrinə dair birgə layihələr haqqında. Biz neft-qaz avadanlığının inkişafı və təmin edilməsi, qaz, neft sənayesinin mədən avadanlıqları ilə, bizim üçün baza sayılan qaz sahəsinin inkişafını təmin edən avadanlıqla təchiz olunması məsələlərində Azərbaycanın potensialına bələdik və bu potensiala böyük hörmətlə yanaşıyıq. Buna görə də bu fikirdəyəm ki, özümüzlə qaz və neftlə təmin etmək üçün böyük perspektivlərə sahibik var. Yeri gəlmişkən deyim ki, biz artıq özümüzlə neft və qazla təmin edirik. Xarici sərmayələrin yerləşdi-

rilməsinə dair böyük layihələrimiz var. Azərbaycanda olduğu kimi, biz də xarici sərmayələri bu sahənin inkişafına cəlb etmək üçün son dərəcə əlverişli şərait yaratmışıq. İndi biz karbohidrogen xammalı ilə nainki özümüzlə təmin edirik, onu hətta ixrac edirik.

Buna görə də mən bunu həmin sahələrin inkişafında, müştərək müəssisələr yaradılmasında və hətta deyirdim, bizim mədən və emal sahələri üçün neft-qaz avadanlığı buraxan Azərbaycan müəssisələri ilə əməkdaşlıqda son dərəcə perspektivli istiqamət sayıram. Bir daha deyirəm: çünki Azərbaycan bu istiqamətdə hələ XX əsrdən əvvəl işləməyə başlamış olan ölkə kimi bütün dünyada böyük nüfuzla malikdir.

İkinci sahə isə kimya sahəsidir. Kimya sizdə inkişaf edib, bizdə də az inkişaf etməyib. Kimya hər şeydən əvvəl gübrə deməkdir. Biz fosfor və azot gübrələri buraxılması sahəsində işləyirik, kalium gübrəsi də istehsal etməyə başlamışıq. Bu sahələr Azərbaycanda da güclü inkişaf edib. Buna görə də şəraitin özü bizdən tələb edir ki, bu sahələrdə müştərək müəssisələr yaradaq.

Sonrakı sahə telekommunikasiyalarla bağlı məsələlərdir. Telekomunikasiyalar elə sahədir ki, onsuz tərəqqi etmək qeyri-mümkündür. Oduq ki, istəsək də, istəməsək də, Transqafqaz dəhlizindən danışıqda, bütövlükdə kommunikasiyalardan danışıqda bilməliyik: telekommunikasiyalar olmadan biz bir-birimizlə ünsiyyəti, kommunikasiyalara aidiyyəti olan bütün digər sahələrin inkişafını, ümumiyyətlə, təmin edə bilmərik, te-

lekommunikasiyalar bu sahədə birgə layihələrsiz təmin edilə bilməz.

Dördüncü sahə metallurgiya ilə bağlı məsələlərdir və Azərbaycanda burada da yaxşı mövqelərə malikdir.

Sonra gəlir kənd təsərrüfatı. Bu il biz geniş miqyasda pilyonka altında pambıq əkil-becərməyi sınaqdan çıxarmağa başlamışıq. Bunun nəticələri olduqca heyvətəmdir. Hər hektardan təxminən 10–15 sentner artıq pambıq götürmək olur, pambıq bitkisinin yetişməsi, vegetasiyası prosesi bir ay sürətlənir, maya dəyəri aşağı düşür, bir çox ağır əməliyyatlar azalır. Pambıq əkil-becərmənin bunun necə bir bəzi olduğunu və onun üzərində nə qədər çalışmaq lazım gəldiyini yaxşı bilirlər. Biz bu sahədə də Azərbaycanla işləyən sizdən pilyonka ala bilərəm – sizdə bu sahə inkişaf etmişdir. İndi biz də ölkəmizdə pilyonka buraxmaq üçün kimya sahəsinin inkişaf etdirməyə çalışırıq. Lakin sizdən pilyonka almağı və pilyonka altında pambıq əkil-becərməkdə sizinlə birlikdə işləməyi perspektivli sayırıq.

Mən bu mövzunu davam etdirə də bilərəm. Məsələn, götürək şərabçılığını. Azərbaycan şərabı, əlbəttə, yaxşı şərabdır, amma özbək şərabı da pis deyildir. Azərbaycan konyakı yaxşı konyakdır, amma özbək konyakı da pis deyildir. Buna görə də bu baxımdan biz şərablarımızın keyfiyyətini daha da yaxşılaşdırmaq və onların dünya bazarına çıxarılmasını təmin etmək üzərində əlbir işləməliyik. Digər sahələri də sadalamaq olar. Lakin başqaları da sual vermək istədiyini üçün mən bununla kifayətlənirəm.

O ki qaldı ikinci sualıma, mən

bəri başdan çalışacağam Rusiya ilə Belarus arasında yaranmış müqavilə və ya ittifaq haqqında suala cavab verim. Əvvəla, əvvəlcədən bəyan etməyə istərdim ki, bu, Rusiyanın və Belarusun daxili işidir. Yəni onlar ittifaq yaratmaq istəyirlərsə, xeyirli olsun, qoy ittifaq yaratsınlar. Yeri gəlmişkən, Belarus və Rusiya ittifaqının sonuncu parlament iclası – Rusiya Dövlət Duması rəhbərinin və Belarus parlamentinin özünün rəhbərlərinin və cənab Lukaşenkonun iştirakı ilə keçirilmiş iclası, onun oradakı alovlu nitqi və Sovet İttifaqının himni niyənidən qayıtar Belarus və Rusiya İttifaqının himni etməyə barədə qəbul edilən hər şey göstərir ki, bu ittifaqın yönümü barədə şərhə ehtiyac yoxdur. Mənim də şərh etməyimə ehtiyac yoxdur ki, bu ittifaq nə üçün və nəyin naminə yaradılır. İttifaq guya Belarus və Rusiya üçün yaradılır, əslində isə MDB-nin qalan üzvlərini hamısını sabah zorla oraya sürükləyəcəklər. Belarusun, Lukaşenkonun maraqlı olduğu bu ittifaq ondan ötrüdür ki, Soçidə dərhal etdiyini kimi, kreditlər istəsin, Rusiya rəhbərliyindən daha nə istəsin, – bu bir daha onu göstərir ki, həmin ittifaq nəyin namindədir, o, Belarusa nədən ötrü lazımdır və Rusiyaya nədən ötrü lazımdır. Rusiyaya ondan ötrü lazımdır ki, MDB-nin qalan bütün dövlətlərini, yumşaq desək, sonradan bu ittifaqa cəlb etsin, bununla nümunə yaratsın. Onun bazasında da Dövlət Duması rəhbərlərinin çoxunun iyyətini çəkdiyə SSRİ-yə bənzər qurum yenidən yaradılacaqdır.

Onu da deyim ki, bu ittifaqı belə ürəkdən dəstəkləyən bəzi rəhbərlərin

bəyanatlarını, ümumiyyətlə, başa düşürəm. Cənab Lukaşenko açıq bildirmişdir ki, – mən onun dediklərini televiziya da fəalərlə eşitməmiş, – o, həmin ittifaqı, böyük SSRİ dövlətini itirməkdən son dərəcə təəssüflənir.

Təkrar edirəm, o bu ittifaqı bərpa etməyi və yol verilmiş, o cümlədən də Belarusun ali rəhbərlərinin yol verdikləri həmin səhvi düzəltməyi həyatının məqsədi kimi qarşıma qoyur. Ona görə bunun da şərhə ehtiyacı yoxdur. Biz bu ittifaqa getməyəcəyik, çünki keçmiş SSRİ barəsində heç bir xiffət çəkmirik. Biz hesab edirik ki, SSRİ özünün yalnız imperiya vəzifələrinin həlli ilə məşğul olan imperiya idi. Özbəkistan həmin bu imperiyaya qayıtmışın heç cür həsrətində deyil. Ona görə də bizim rəyimiz birmənalıdır – bu, Rusiyanın və Belarusun daxili işidir. Əgər bu ittifaq onların da-xilə gəlsə, qoy onlar bunu inkişaf etdirsinlər və möhkəmləndirsinlər.

Ancaq məni bir şey narahat edir, hər dəfə deyirlər ki, bu ittifaqın qapıları açıqdır. Üstəlik, dünən televizorda eşitdim, Heydər Əliyev, deyirlər ki, mətni hazırlayanda, – keçmiş Sovet İttifaqı himninin mətni üçün müsabiqə elan olunub, – keçmiş SSRİ-nin himninin mətninə nəbədə Belarus və Rusiya sözləri daxil edilsin. Nə üçün? Ona görə ki, əgər daha kim işə daxil olacaqsız, o, özünü narahat hiss etməsin. Başqa sözlə, gələcək ittifaqın himni yaradarkən onlar indidən bilirlər və ya düşünürlər, ümid edirlər, inanırlar ki, ona daha kimsə, bir neçə dövlət daxil olacaq və əgər həmin himnin sözlərində yalnız iki dövlətin – Belarus və Rusiyanın adları çəkilsə,

digərləri özlərini pis hiss edəcəklər. Mən hesab edirəm ki, Özbəkistan heç vaxt bu ittifaqa olmayacaq, buna qəti əminəm. Azərbaycanı isə bilmirəm, zənnimcə, barədə Heydər Əliyev özü deyəcəkdir.

Heydər Əliyev: Mən demək istəyirəm ki, – bu gün biz, İslam Abdüqəniyev, mən də bildirdik ki, biz bütün məsələlərdə baxışların, mövqelərin uyğun olduğunu müəyyən etdik. Buna görə də demək istəyirəm ki, bu məsələdə də mövqələrimiz, baxışlarımız – mən Özbəkistan Prezidentini və Azərbaycan Prezidentini nəzərdə tuturam, – tamamilə uyğun gəldi. Odu ki, vaxtımızı almaq istəmirəm, onu demək istəyirəm: mən İslam Abdüqəniyevin dediklərinin həmişə ilə razıyam. Lakin əlavə edirəm ki, əlbəttə, ittifaq bağlamaq məsələsi Rusiya ilə Belarusun öz işidir. Azad, suveren olan hər respublika, hər bir dövlət istənilən dövlət ilə ittifaq bağlaya bilər. Bu gün biz də tərəfdaşlıq haqqında, tərəfdaşlıq əməkdaşlığı haqqında bəyannamə imzaladıq. Bu, bizim öz işimizdir. O da onların öz işi. Bir sözlə, biz bildirdik ki, başqa dövlətlərin işlərinə qarışırıq. Mən də belə hesab edirəm ki, bu işə qarışmaq lazım deyildir.

Bununla belə, demək istəyirəm ki, onlar tamamilə perspektivsiz, faydasız bir işlə məşğul olur, vaxtı hədəfə yərə itirirlər. İnanmıram ki, kimsə bu ittifaqa qoşulsun. Mən onların yaratmağa can atdıqları ittifaqı nəzərdə tuturam – onların Belarusda ruh yüksəkliyi ilə oxuduqları Sovet İttifaqı, yoxsa himndə oxuduğu kimi, dövlətlərin sarsılmaz ittifaqı. İslam Abdu-

qəniyev dedi ki, bu cür ittifaqa Özbəkistan heç vaxt daxil olmayacaq, mən də sizə açıq şəkildə bəyan edirəm ki, Azərbaycan da daxil olmayacaqdır. Azərbaycan öz suverenliyini çox əziz tutur, hər hansı bu cür ittifaqın bağlanması və ya onların qapılarını açıq qoyduqları ilə ittifaqa daxil olması Azərbaycanın suverenliyinə və dövlət müstəqilliyinə ziyan vurmaq deməkdir. Biz heç vaxt bununla razılaşmayacağıq və buna getməyəcəyik.

Bilirsinizmi, özünü ciddi şəxs bilənlər, ümumiyyətlə, ciddi məsələlər barəsində düşünüb danışmaldırlar. Bu isə əsla ciddi bir məsələ deyildir. 70 ildən artıq bir dövrdə mövcud olmuş Sovetlər Birliyi öz-özünə dağılıb yoxa çıxdı. Dünyada bütün imperiyalar müharibələr nəticəsində süquta uğramışdır. Sovetlər Birliyi isə yeganə imperiya idi ki, öz-özünə dağılıb getmişdir. Əgər Sovetlər Birliyi öz-özünə dağılmışdırsa, onu indi necə bərpa etmək olar, üstəlik, Sovetlər Birliyinin süqutundan sonra ağılaşmaz dərəcədə çoxlu səhvlər, xətalər, cinayətlər aşkara çıxarılmışdır ki, onların da hamısı bu ittifaq daxilində törədilmişdir. Biz Azərbaycanda xalqımıza qarşı törədilmiş olan cinayətlərə məruz qaldıq. Elə götürün 1990-cı ilin Yanvar faciəsini. O vaxt Bakıya sovet qoşunlarının iri kontingenti yeridildi, xalqı tırtıllar altında əzdidilər, Azərbaycan paytaxtı qana bulandı, Azərbaycan xalqının milli məniyyətini tapdalmamağa can atdılar – bütün bunlar cinayət idi. Odu ki, bu ittifaqı bərpa etmək istəyənlər qoy əvvəlcə bu cinayətlərə görə cavab versin, günahlarını yusunlar, ondən sonra danışığa

başlasınlar. Muxtəsəri, mən bunu perspektivsiz, gələcəyi olmayan bir iş sanıram və bu, zənnimcə, Belarus və Rusiyadan savayı başqa heç kimə heç bir fayda verməz. Qapılar açıq olaraq qalacaqdır, və qapılardan keçənlər isə az olacaqdır.

S u a l: Mənim sualım hər iki prezidentdir: Siz təkbətək görüş zamanı Əfqanıstan problemini müzakirə etdinizmi? İslam Abdüqəniyev, xahiş edirəm, Əfqanıstan sərhədi qorumaq məqsədilə Rusiya sərhəd qoşunlarını buraya yeritməyi nəzərdə tutan Özbəkistan – Rusiya sazişini şərs edasiniz.

İslam Kərimov: Yaxşı ki, siz bu sualı verdiniz. Heydər Əliyev ilə biz ümumən arazilərimizin sərhədlərini sabitliyi və təhlükəsizliyinin təmin olunması məsələlərini, o cümlədən, əlbəttə ki, Əfqanıstanda hərbi, silahlı qarşıdurma hadisələrinin uzanması məsələsini, – bu, bütünlükdə dövlətlərimizin, yəni Əfqanıstanla sərhəddə yerləşən dövlətlərin arazi bütövlüyü və təhlükəsizliyi üçün birbaşa təhlükədir, – müzakirə etmişik.

O ki qaldı sizin dediyiniz sazişə, heç bir belə saziş yoxdur. Yeri gəlmişkən, dünən, ya da srağün Rusiya televiziyası ilə kimsə bəyanat verdi ki, guya Rusiya ilə Özbəkistanın sərhəd qoşunları, sərhəd qüvvələri arasında saziş var. Bəli, belə saziş var, ilk növbədə Əfqanıstanla sərhəddə lazımı əlaqələr yaratmaq baxımından Rusiya və Özbəkistanın sərhəd qüvvələri arasında qarşılıqlı əlaqə haqqında saziş var. Tacikistanda Rusiyanın sərhəd

həd qoşunları, Türkmənistanda Rusiyanın sərhədciləri var, siz bunu yaxşı bilirsiniz. Ancaq Özbəkistanda Rusiyanın sərhəd qoşunları yoxdur və olmayacaqdır. Ona görə də mən istədim ki, Rusiyanın burada iştirak edən bütün informasiya mərkəzləri və ya müxbirləri bunu hökmən haradasa yazsınlar və süni şəkildə həmin məsələni yarananların nəzərinə çatdırsınlar. Bəlkə də bu, şeyi üçün lazımdır, bu yalan informasiyanı kimə çatdırmaq lazımdır, lakin zənnimcə, yaxşı ki, siz bu sualı verdiniz və mən ilk mənbə kimi ona cavab verirəm: qoşunlar olmayıb və olmayacaqdır. Amma Özbəkistanın sərhəd qoşunları ilə Rusiyanın sərhəd qoşunları arasında qarşılıqlı əlaqə olacaqdır.

Ona görə də Rusiya sərhəd qoşunlarının komandanı Nikolayev ilə bizim sərhəd qoşunlarının komandanı arasında qarşılıqlı əlaqə haqqında belə müqavilə imzalanmışdır. Lakin sərhəddə Rusiya qoşunları olmayacaqdır. Biz sərhədimizin Əfqanıstanla olan hissəsini özümüz qorumağa qadirik və qoruyuruq. Ancaq suverenlik haqqında danışsaq, – hər bir dövlət öz suverenliyi haqqında pafosla danışır, – mənim inamım belədir: əgər sən öz sərhədlərini qoruya bilmirsənsə, onda hansı suverenlikdən söhbət gedə bilər? Əgər biz müstəqil, suveren dövlətsə, sərhədlərimizi özümüz qoruma liability. Yenə təkrar edirəm, bu, suverenliyin və özünü suveren sayan hər bir dövlətin yeritdiyi müstəqil siyasətin şərtlərindən biridir.

Heydər Əliyev: Görünür, mənim cavab verməyim üçün bir şey qalmadı. Mən İslam Abdüqəniyə-

viçin dediklərinin hamısı ilə razıyam.

S u a l: Müzakirə üçün hazırlanmış sənədlər arasında 1992–1994-cü illər üçün borcların və tələblərin tənzimlənməsi haqqında hökumətlərarası və banklararası saziş var idi. Onun tələyi nəqədər və kim kimə borcludur? İcazənilə cavab Əliyevə sualım var: neftin Rusiya ərazisi vasitəsilə nəqli haqqında müqavilə barədə fikriniz necədir? Çeçenistan bu müqavilədə onu imzalayan tərəflərdən biri kimi iştirak etməlidirmi? Sağ olun.

İslam Kərimov: 1992-ci ildən 1993-cü ilədək olan borclar üzrə banklar arasındakı münasibətlərimizə və banklararası hesablamalara gəlincə, indicə mənə məlumat verdilər ki, bu məsələlər əməli səviyyədə nəzərdən keçirilmişdir. Ümumi razılaşma var, yəni bütün rəqəmlər ixrac səviyyəsində, müvafiq banklar səviyyəsində razılaşdırılmışdır və heç bir fikir ayrılığı yoxdur. İndi biz bu məsələni Heydər Əliyevlə danışacaq və onun iradəsi, siyasi iradəsi həmin müqavilənin imzalanması üçün signal, yaxud təkan verəcəkdir.

Heydər Əliyev: O ki qaldı mənə verilmiş suala, bilirsinizmi, biz Azərbaycandan, Xəzər dənizindən Qara dənizin Novorossiysk limanına neft vurulması və neft kəməri çəkilməsi haqqında Rusiya ilə Azərbaycan arasında 1996-cı ilin yanvarında Moskvada saziş imzaladıq. Bu neft kəməri bizim ərazimizdə, – mən Azərbaycan ərazisini nəzərdə tuturam, – inşa edilmişdir, Rusiya ərazisində isə var idi, orada onun bərpası işlərini görmək lazım idi. Çeçenistan hadisələri ilə əlaqədar bütün bu işlər

yubadıldı. Bu yaxınlarda Rusiya ilə Çeçenistan arasında danışıqlar aparıldı, Məshədovun da, Rusiya nümayəndələrinin də görüşləri oldu, mənə, baş nazir Çernomırđın və Çeçenistan öz aralarında müəyyən sənədlər imzalamışlar. Bunlar onların öz işləridir. Biz isə Rusiya ilə Azərbaycanın imzalamışları sənəd əsasında iş görəcəyik.

S u a l : Mənim sualım Kərimov cənablarıdır. Beş il bundan əvvəl siz azadlıq və demokratiya istəyən xalqa, mənə, bəyan etmişdiniz ki, beş ildən sonra mən sizə demokratiya verəcəyəm. Sizin bu gün burada dedikləriniz bunu təsdiqləyir. Siz buna necə nail oldunuz?

İ s l a m K ə r i m o v : Bilirsinizmi, mən başa düşürəm, jurnalistlər bəzi ifadələri öz bildikləri kimi yozurlar, buna görə də siz deyəndə ki, beş il bundan əvvəl mən azadlıq, daha bilmirəm nə verməyi vəd etmişdim, sizi başa düşməyə hazırım. Mən heç vaxt heç kimin əl-qolunu bağlamamışam, buna görə də bu məsələ islahatların – hər bir ölkənin özünün seçdiyi siyasi, demokratik, iqtisadi islahatların modelinin seçilməsi ilə bağlıdır. Biz öz cəmiyyətimizi yenidən qurmaq üçün özəl başdan öz modelimizi, demokratik islahatlar və bazar islahatları modelini seçdik və bizim bu modelimizin mahiyyəti onları mərhələ-mərhələ həyata keçirməkdən ibarətdir. Bizim beş prinsipimiz var və islahatlarımızın əsasını təşkil edən bu beş prinsip arasında başlıca, islahatları mərhələ-mərhələ aparmaqla bağlıdır. İslahatlar mərhələ-mərhələ həyata keçirilməlidir. Onu nəzərdə tuturam ki, biz iqtisadiyyatda şok terapiyasının əleyhinəyik, dəyişikliklərin qarmaqarışlıq xarakter almasının qəti əleyhinəyik. Biz dövlətimizin ardıcılıqla, mərhələ-mərhələ, o cümlədən də siyasi cəhətdən yenidən qurulmasının tərəfdarıyıq.

Nə vaxtsa, 1990-92-ci illərdə hamı ağız-ağıza verib Özbəkistana tənqid edirdi, onu da, mənə də post-kommunist nomenklaturası rolunda qələmə verirdi. Buna görə də mən bütün kütləvi informasiya vasitələrində, xüsusən Rusiya mətbuatında və başqa mətbuatda avtoritar rəhbər təsiri bağışlayırdım. Amma həyatın özünü indi, 1997-ci ildə göstərdiyi kimi, cəmiyyətin mərhələ-mərhələ yenidən qurulması, o cümlədən də demokratiya, siyasət sahəsində islahatlar Özbəkistan şəraitində əsaslandırılmışdır. Mən bilmirəm, başqa ölkələrdə necədir. Amma ümid edirəm ki, başqa ölkələrdə də vəziyyət elə bu cürdür. Bu yol özü-özünü doğrultmuşdur. Yəni burada sizin soruşduğunuz heç bir sirr yoxdur. Yeganə sirr ondadır ki, biz özümüzü demokrat elan etməklə heç də demokrat olmuruq. Demokratiya hər şeydən əvvəl bundan ibarətdir ki, demokratiyaya hər bir insanın və hər bir cəmiyyətin şüurunda əzab-əziyyətlər hesabına gəlib çıxırlar. Başqa sözlə desək, əla-bela, elan etməklə demokrat olmurlar.

Ona görə də biz normal qanunvericilik şəraiti, bazası yaratmışıq, necə deyərlər, institusional dəyişikliklər yaratmışıq və bu zaman özümüzdən heç nə kəşf etməmişik. Biz bu dəyişikliklərin çətin yolunu – keçmiş başqa dövlətlərin, ilk növbədə Avropa

dövlətlərinin təcrübəsini götürmüşük, ancaq Yaponiya modeli, Koreya modeli, hazırda beynəlxalq aləmdə yaxşı tanınan digər Asiya dövlətlərinin modelləri də istisna olunmur. Ən başlıcası isə, biz xalqımızın ənənələrini, təcrübəsini, mentalitetini nəzərə almışıq. Bu baxımdan hazırda bizim çalışdığımız və bir çox hallarda nail olduğumuz məhz iki tərkib hissənin sintezi – hamın yolu keçmiş dövlətlərin təcrübəsi və biganə qalmağa ixtiyarımız olmayan ənənələrimiz, mentalitetimizdir. Ulu əcadlarımızdan qalmış millilik mədəniyyəti, böyük ənənələrə biganə qalmağa bizim ixtiyarımız yoxdur və nəzərə almalyıq ki, hər bir dövlət, Heydər Əliyevin bu gün dediyi kimi, öz gələcəyini öz əli ilə və ilk növbədə, öz xalqının mənafeyini və xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla qurur.

Sizin başa düşməyə çalışdığınızı həmin sırr məhz bundan ibarətdir. Bəli, indi bizdə lazım olan bütün qanunvericilik əsasları, bazası, bünövrəsi yaradılmışdır. Bəli, bizdə institusional dəyişikliklər işə düşmüşdür, biz bir çox demokratik təsisatlar, o cümlədən insan hüquqları üzrə milli dövlət institutu kimi təsisat da yaratmışıq. Bizdə bir neçə başqa qeyri-dövlət, qeyri-hökumət orqanları da var, bunlarda hüquq-müdafiə strukturları, bu işlə məşğul olan adamlar işləyirlər. Monitoring institutu yaradılmışdır, hazırda ictimai rəyi öyrənən institut, mətbuat, nəşriyyat sahəsində qeyri-hökumət strukturları vardır. Mətbuatımızın, həqiqətən, demokratik mətbuat olması üçün çox iş görülmüşdür. Lakin qarşıya qoyduğumuz idea-

la çatmaq üçün, görünür, bu, hələ azdır. Demokratiya üçün tamamilə zəruri şərt, ümumi şərt olan nə varsa, hamısı reallaşdırılır.

Amma bir daha bildirmək istəyirəm, kim deyirsə ki, totalitar sistemdən, ideologiyalaşdırılmış sistemdən sonra dərhal bir-iki il ərzində demokratik cəmiyyət yaratmışlar, zənnimcə, bu, bəyanatdan başqa bir şey deyildir. Təkrar edirəm, demokratik cəmiyyəti insanlar özləri, həm də yuxarıdan deyil, aşağıdan yaradırlar. Prezidentin imzaladığı hər hansı qanun və ya sənəd vasitəsilə demokratik prinsipləri reallaşdırmaq mümkün olsaydı, amin olun ki, indi bütün dövlətlərdə çoxdan demokratik quruluşlar yaradıldı. Təəssüf ki, bu proses çox azablıdır və o, aşağıdan gedir. Biz fəxr edirik ki, cəmiyyətimiz, insanlarımız Özbəkistanda baş verən dəyişiklikləri dəstəkləyirlər.

Əgər məndən xəbər alsaydılar ki, bu altı il ərzində, – tezliklə müstəqilliyimizin altı ili tamam olacaq, – nəyə nail olmusunuz, belə cavab verərdim: ən böyük qazanımız odur ki, insanları mentaliteti, təfəkkürü dəyişir, insanlarımızın şüurunda demokratik dəyərlər getdikcə daha çox həkk olunur. Əgər məndən soruşsalar ki, indi ən çox nəyi qiymətləndirirəm. Özbəkistanda nəyə nail olmuşdunuz, belə cavab verərdim: sülh və sabitlik, cəmiyyətimizdəki vətəndaş həmrəyliyi və millətlərarası həmrəylik. Bir də ən başlıcası odur ki, bazar islahatları sahəsində həyata keçirdiyimiz tədbirlər cəmiyyətin qütbləşməsinə, cəmiyyətin qarşılıqlarına gətirib çıxarmasın.

İndi xalqımızın mütləq əksəriyyəti

yəti keçirdiyimiz islahatları dəstəkləyir. Bu, bazar islahatlarının reallaşdırılması sahəsindəki ən böyük uğurlarımızdan biridir. Mən bu gün Heydər Əliyevin verdiyi belə bir məlumatı böyük məmnunluqla dinlədim ki, sizdə əmək haqqı vaxtında ödənilir, əhalinin sosial müdafiəsi ilə bağlı bütün məsələlər yerinə yetirilir. Mənim fikrimcə, keçmiş sovet məkanında gördüyümüz hər şey, bəzi dövlətlərdə aparılan islahatlar gözəndən düşmüşdür, cəmiyyətin qütbləşməsinə, qarşılıqlarına səbəb olub və hələ malum deyil ki, bu dəyişikliklərin məqsədi olan sabitlik nə vaxt yaranacaqdır.

Mən əminəm ki, biz düzgün yoldaydıq. Təkcə mən yox, indi dünya birliyi də etiraf edir ki, Özbəkistan düzgün yolla gedir. Ölkəmizdə həyata keçirilən demokratik dəyişikliklər, bazar islahatları indi beynəlxalq miqyasda da qəbul edilir. Sağ olun.

ÖZBƏKİSTAN PREZİDENTİ ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFINƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ

18 iyun 1997-ci il.

Çox hörmətli Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimov!

Hörmətli dostlar, xanımlar və cənablar!

Mən sizə və sizin simanızda qarşıda özbək xalqına Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarının səmimi salammı və ən xoş arzularını çatdırıram. Mən bu gün burada, Özbəkistanda rəsmi

səfərdə olduğumdan, səmimiyyət, dostluq, qonaqpərvərlik və böyük ehtiram şəraitində olduğumdan məmnunam. İslam Abdüqəniyevic, Özbəkistana rəsmi səfərə gəlməyə dəvət etdiyiniz üçün sizə ürəkdan təşəkkür edirəm və ümidvaram ki, bizim birgə işimiz və imzaladığımız sənədlər əməkdaşlığımızı genişləndirəcək, xalqlarımız, ölkələrimiz və dövlətlərimiz arasında dostluğu möhkəmləndirəcəkdir.

Keçən ilin mayında Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimovun Azərbaycana rəsmi səfəri olmuşdur. Bu, Özbəkistan və Azərbaycan müstəqillik aldıqdan sonra Özbəkistan Prezidentinin Azərbaycana ilk səfəri idi və Azərbaycanın həyatında, Özbəkistan və Azərbaycan münasibətlərində böyük hadisəyə çevrildi. Bu səfərin əhəmiyyəti onda idi ki, əvvəlki illərdə Azərbaycanın ayrı-ayrı rəhbərlərinin təqdiri üzündən Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında yaradılmış mürəkkəblikləri və çətinlikləri aradan qaldırdıq, müstəqil dövlətlərimiz arasında diplomatik əlaqələr qurduq və İslam Abdüqəniyevicnin səfəri zamanı ikitərəfli münasibətlərimizə dair bir çox məsələləri müzakirə etdik, çox mühüm sənədlər imzaladıq.

Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında mayın 27-də Azərbaycanda, Bakıda Özbəkistan Prezidenti və Azərbaycan Prezidenti tərəfindən imzalanmış birinci sənəd – əsas sənəd münasibətlərimizin artıq yeni, tamamilə digər şəraitdə başlanğıc nöqtəsi oldu.

Həmin vaxtdan etibarən ölkələrimiz arasında intensiv əlaqələr yaranmağa başlamışdır. Bu gün deyə bilərəm

riki ki, müəyyən uğurlar əldə edilib və ən mühümüdür ki, biz birlikdə Transqafqaz dəhlizi yaratmışıq. O, Mərkəzi Asiyaya, Qafqaza və Avropaya çox etibarlı magistrala birləşdirir, artıq indi iqtisadi münasibətlərimizdə mühüm rol oynayır və şübhəsiz ki, kommunikasiyaları necə yaratmağın və onlardan necə səmərəli istifadə etməyin mümkün olmasına nümunədir.

Söhbətlərimizin və danışıqlarımızın nəticəsində bu gün biz vacib sənədlər imzaladıq. Onlardan ən mühümünü prezidentlərin təofindən imzalanmış sənəd – Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığı genişləndirmək və inkişaf etdirmək haqqında bəyannamədir. Bu əməkdaşlıq strateji əhəmiyyəti olan münasibətlərimizin tərəfdaşlıq xarakterini müəyyənləşdirir. Burada və Bakıda, Azərbaycanda indi hökumətlərarası, dövlətlərarası üst-üstə qırxdək mühüm sənəd imzalanmışdır, bunlar gələcək işimiz üçün yaxşı normativ-hüquqi bazadır və təbii ki, əməkdaşlığımızı daha uğurla inkişaf etdirmək üçün yaxşı əsasdır.

Sizi əmin etmək istəyirəm ki, razılığa gəldiyiniz nə varsa, onların hamısını və imzaladığımız sənədlərin vaxtında həyata keçirilməsi üçün biz öz tərəfimizdən hər şeyi edəcəyik.

Biz Özbəkistanla Azərbaycanın münasibətlərini Azərbaycan üçün çox vacib amil kimi qiymətləndiririk. Xalqlarımız zəngin və qədim tarixə malikdirlər. Başər tarixinin əsrləri arxında özbək və Azərbaycan xalqları dünya sivilizasiyasına, Şərq sivilizasiyasına nəhəng töhfələr vermişlər. Orta əsrlərdə və daha əvvəllər Şərqdə

insan zəkası ilə elmdə yaradılanların hamısı bütün planetdə başər fikrinin inkişafında olduqca böyük rol oynamışdır. Özbəkistan və Azərbaycan, özbək və Azərbaycan xalqları başəriyyəyə çox böyük töhfə vermişlər.

Biz xalqlarımızda mənsub olan və bizim üçün eyni dərəcədə qiymətli və əziz olan Şərqi görkəmli mütəfəkkirləri ilə fəxr edə bilərik. Bu sübut edir ki, biz ümumi köklərə bağlıyıq, eyni tarixi köklərə mənsubuq və xalqlarımızın dii birliyi, mədəni, əxlaqi, mədəni dəyərlərinin birliyi xalqlarımızı həmişə birləşdirmiş və dostluq şəraitini, qarşılıqlı yardım şəraitini yaratmışdır. Biz "Dədə Qorqud", "Alpamış", "Koroğlu" dastanlarından iftixar hissi ilə danışıraq. Onlar həm özbək xalqı üçün, həm də Azərbaycan xalqı üçün eyni dərəcədə dəyərlidir. Nizami Gəncəvi də, Əlişir Nəvai də bizim üçün doğmadır və bizdə həmişə olduqca böyük iftixar hissi doğurur, böyük əcdadlarımız o uzaq zamanlarda ələ milsiz əsərlər yaratmışlar ki, bu əsərlər dünya mədəniyyətini, dünya ədəbiyyatını zənginləşdirmişdir.

Bəli, İslam Abdüqəniyevic belə deməkə, həqiqətən, haqlıdır ki, Füzuli bizim ümumi dəyərimiz, ümumi sərvətimizdir. Buna görə də təsadüfi deyil ki, ötan il Məhəmməd Füzulinin 500 illiyi Özbəkistanda da, Azərbaycanda da, digər türkdilli ölkələrdə də təntənə ilə qeyd edildi. Bu yubiley YUNESKO çərçivəsində beynəlxalq miqyasda qeyd olundu. Biz olduqca şad idik ki, Bakıda yubiley şənliklərində Özbəkistan parlamentinin sədri Xollov cənabları başda olmaqla Özbəkistanın mötəbər nümayəndə heyəti

də iştirak etdi.

Biz keçən ilin oktyabrında görkəmli dövlət xadimi, özbək xalqının böyük oğlu Əmir Teymurun 660 illiyinə həsr olunmuş yubiley şənliklərinə əcdadlarımız, qaynaqlarımız, köklərimizə məhız belə dərin hörmət-izzət hissi ilə gəlmişdik. Xatirindədir, biz Səmərqəndə getdik, möhtəşəm memarlıq abidələri ilə, dünya şöhrətli Registan, Əmiri Gur və özbək xalqının dühaları tərəfindən, onların əlləri ilə yaradılmış və indiki nəslə və gələcək nəsillərə yadigar saxlanmış bütün komplekslə tanış olduq.

Yadımdadır, tələbəlik illərimdə biz qədim memarlıq tarixini öyrənirdik və bu dərsləkdə Özbəkistanın, Səmərqəndin memarlıq abidələri kompleksinə, o cümlədən Registan və Əmiri Gur komplekslərinə çox mühüm yer verildirdi. Tariximizdə xalqlarımızın dühası ilə çox belə görkəmli əsərlər yaradılmışdır. Bu da Özbəkistanın və Azərbaycanın dövlət mütəqilliyi şəraitində yeni münasibətlərimizin əsasıdır. Biz keçmişdə olanların, yaradılanların hamısını yüksək qiymətləndiririk, bunlar sərvətimizdir, olduqca böyük nailiyyətimizdir. Ləkin özbək xalqının və Azərbaycan xalqının bu illərdə, XX əsrin axırlarında əldə etdiklərinin – dövlət mütəqilliyinin, milli azadlığın çox böyük əhəmiyyəti var. Onlar bu mütəqilliyi, bu azadlığı biz əzad olmadığımız, öz dövlətimizə malik olmadığımız, müxtəlif imperiyaların, müxtəlif ittifaqların tərkibinə daxil olduğumuz çox-çox illərdən, onilliklərdən və yüzilliklərdən sonra əldə etmişlər. İstər Özbəkistan, istərsə də Azərbaycan dövlət

mütəqilliyi əldə edilməsi prosesi çətin, kəşməkeşli şəraitdə gedirdi. Ləkin biz onları nə həmişə dəf etdik. Biz artıq mütəqilliyi hamıya yoluna, mütəqilliyi yoluna çıxmışıq.

İndi məhız bunu xatırlamağa lüzum var ki, o illərdə, Sovet İttifaqının tərkibinə daxil olmuş xalqların, o cümlədən Özbəkistan və Azərbaycan xalqlarının milli azadlığı və dövlət mütəqilliyi üçün şərait yetimiyə başlayan vaxtlarda son dərəcə çox əngəllər törədilirdi. 1988-ci ildə Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı təcavüzün başlanması da nəinki Ermənistandakı ayrı-ayrı millətçilərin və özgə ərazisini ələ keçirməyə can atan şəxslərin əməlləri idi, həm də böyük bir siyasətin – artıq baş vermiş müsbət proseslərə maneçilik törətməyə yönəldilmiş siyasətin bir hissəsi idi. Özbəkistana qarşı da belə hallar olmuşdur.

Bu gün İslam Abdüqəniyevic Fərqəne hadisələrini, Oş hadisələrini, Uzen hadisələrini xatırladı. Bunlar faciəli hadisələr idi. Allah şükür ki, siz onların qarşısını ələ bildiniz. Həmin hadisələr də başlanmış prosesi yubutmaq məqsədilə törədilmişdi. Mən bundan əvvəlki illəri, Sovet İttifaqının tərkibində olduğumuz illəri də xatırlayıram. O illərdə – 80-ci illərin ortalarında biz ayrı-seçkiliyə məruz qalırdıq. Mən həm Azərbaycanı, həm Özbəkistanı, həm də Orta və Mərkəzi Asiyanın bəzi digər respublikalarını nəzərdə tuturam. Təxminən 1983-84-cü illərdən özbək xalqına qarşı ədalətli, vicdansız, əslində psixoloji, ideoloji təcavüzə başlanması da mənəm dedikləri sübutdur.

O vaxtlar biz Özbəkistana görə, bu gözəl respublikaya, bu gözəl və əməksevər xalqa görə təşviş keçirirdik. Belə ki, burada olan hər yaxşı şeyi gözdən, nüfuzdan salmağa çalışırdılar, elə bir rəy yaratmağa çalışırdılar ki, guya Özbəkistanda qanunsuzluq, korrupsiya, ən neqativ hallar hökm sürür, guya Sovet İttifaqının bütün qüsurları və eybəcərlikləri burada, Özbəkistanda cəmləmişdir.

Bu cür cəhd Azərbaycan barəsində də olmuşdur. Belə tədbirlər görüldü. Bəlkə də, onlar bu cür vəsət, bu cür miqyas almamışdı, amma olmuşdu. Məhz bütün bunlar tarixin kədərli dərsələrinə və bir də buna dalalət edir ki, o illərdə biz öz müstəqilliyimizə doğru, öz azadlığımıza doğru necə bir şəraitdə gedirdik. Allaha şükür ki, bütün bunlar ötib keçmişdir. Allaha şükür ki, Özbəkistan və Azərbaycan müstəqil dövlətlər olmuşlar və Allaha şükür ki, indi biz barəbarhüquqlu əsasda görüşə bilirik, özümüzü öz taleyimizin sahibiyik, öz məsələlərimizi özümüz həll edirik, bütün dövlətlərlə öz münasibətlərimizi özümüz qururuq.

Buna görə də keçmişlərdə xalqlarımız arasında mövcud olmuş bütün gözəl hallardan fərqli olaraq, Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında indiki münasibətlər məhz onunla köklü surətdə seçilir ki, indi biz azad xalqlarıq, indi biz müstəqil dövlətlərik, öz taleyimizin sahibi biz özümüzük. Bu illər ərzində Özbəkistan öz inkişafında böyük yol keçmişdir. İslam Abdüqəniyeviç demokratik dəyişikliklərin, iqtisadiyyatda dəyişikliklərin Özbəkistana yaxşılıqdan danışdı. Bu gün

mən müstəqillik illərində Özbəkistanda görülmüş bütün işlərə öz dərin hörmətimlə ifadə etmək istəyirəm. Biz bunu bilirik, biz bunu görürük, biz bunu hiss edirik. Ötən dəfə – oktyabrda buraya gələndə də, indi də, bu gün də çox şey gördüm, çox məlumat aldım. Lakin iş təkcə bunulla bitmədi. Axı biz hamımız bir-birimiz haqqında məlumata – statistika məlumatına və hər cür informasiyaya maliklik. Əlbəttə, bəzən müxtəlif informasiya vasitələrində respublikalarımız – həm Özbəkistan, həm də Azərbaycan barəsində yalan məlumatlar da olur. Lakin bunlar həyata keçirilmiş və həyata keçirilməyən bütün işləri, o cümlədən də Özbəkistanda görülmüş və görülməyən tədbirləri onsuz da inkar edə bilməz.

Bu illər ərzində Özbəkistan öz müstəqilliyini möhkəmlətməmişdir. Özbəkistanda böyük sosial-iqtisadi dəyişikliklər baş vermişdir və baş verir, iqtisadiyyatda, sosial sahədə müsbət dəyişikliklər əldə edilmişdir. Asiyanın iri dövlətlərindən biri olan Özbəkistan dünya birliyində öz layiqli yerini tutmuşdur. İndi Özbəkistan bir çox ölkələrin, bir çox sərmayədarların diqqətini cəlb edir. Özbəkistanın çox zəngin sərvətləri, təbii sərvətləri, olduqca böyük iqtisadi potensialı, olduqca böyük əmək ehtiyatları bir çox iri sərmayədarların diqqətini təbii olaraq cəlb edir. Bütün bunlar da, Özbəkistanın özünü imkanları ilə edidləndirən də bütüncü müvəffəqiyyəti təmin edir, üstəlik, gələcək uğurlara, daha böyük uğurlara şərait yaradır. Biz qardaşcasına sevinirik, açığını deyim, fəxr edirik. Gizlətmirəm, mən Özbəkistanı çox sevirəm. Mən Özbəkistana çoxdan

bağlıyam – həm birgə işləməyə, həm də həyatımın gənclik illəriylə. Buna görə də Özbəkistanda olan yaxşı, müsbət hər şey mənə sevinindir və hörmət hissi doğurur. Bütün bunlarda Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimovun olduqca böyük xidməti var.

Çətinliklər Özbəkistanda da olmuşdur, Azərbaycan da. Lakin Özbəkistandan fərqli olaraq, nə gizlədim, Azərbaycan bu illərdə daha böyük çətinliklərlə qarşılaşdı. Bir tərəfdən, Ermənistan hərbi təcavüz etmiş və bunun nəticəsində ərazimizin 20 faizi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuşdur. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyon sakin didərgin salınmış və onlar qaçqın kimi ağır şəraitdə, çadırlarda yaşayırlar. Respublikamıza olduqca böyük maddi və mənəvi ziyan vurulmuşdur. Çox adam həlak olmuşdur, çox itkimiz var.

Digər tərəfdən, həmin illərdə Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyət, təəssüflər olsun, qeyri-sabitliklə, ayrı-ayrı siyasi qruplara, siyasi qüvvələrə, partiyalara mənsub müxtəlif silahlı bəndəliklər, silahlı dəstələri onları ilə səciylənmiş, hakimiyyət uğrunda mübarizə getmişdir. Bütün bunlar ona gətirib çıxarmışdı ki, həmin dövrdə hakimiyyət üç dəfə dəyişmişdi – 1992-ci ildə, 1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlanmışdı. Azərbaycan fəlakət həddinə gəlib çıxmışdı. Ancaq biz bütün bunların qarşısını aldıq. İndi Azərbaycanda səkit, normal ictimai-siyasi vəziyyət yaranmışdır. Biz bütün bu çətinlikləri dəf edə bildik.

Demək istəyirəm ki, biz Azərbaycanda bu yolu çox çətin və ağır

keçmişik. Özbəkistanın da öz çətinlikləri olmuşdur. Zənnimcə, özbək xalqının xoşbəxtliyi bundadır ki, məhz həmin dövrdə, Özbəkistanın dövlət müstəqilliyi aktından əvvəlki dövrdə də, Özbəkistan öz dövlət müstəqilliyini elan edən dövrdə də Özbəkistana İslam Abdüqəniyeviç – böyük siyasi təcavüzə, zəngin biliyə, başlıcası isə yenilməz iradəyə və möhkəm xarakterə malik bir adam başçılıq edirdi. O, Özbəkistanda qətiyyətsizliyə, torəddünlərə, daxili siyasi həyatın inkişafında normal macrasından hər hansı fəxildə yayınmağa yol vermədi. Bu, çox vacibdir. Siz bunu qiymətləndirməlisiniz. Ona görə ki, bütün bu vaxt ərzində, Özbəkistan öz müstəqilliyini elan etdiyi vaxtdan bəri Özbəkistanda vəziyyət sabitdir, daxili siyasi və ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir və vəziyyət Özbəkistan Sovet İttifaqının tərkibində olduğu dövrlərdəkindən qat-qat yaxşıdır – o illəri biz yaxşı xatırlayırıq. Sizin xoşbəxtliyiniz məhz bundadır, sizin üstünlüyünüz məhz bundadır. Burada İslam Abdüqəniyeviç Kərimovun olduqca böyük xidməti var. O, özünün ən əvvəl öz xalqına sədaqəti ilə, özünün diqqətləyi bacarığı ilə, öz qabiliyyəti ilə bu çətin keçid dövərində özbək xalqını sıx birləşdirə bildi, Özbəkistanı bu gün bütün dünyanın gördüyü kimi etmək üçün lazımı islahatları, lazımı tədbirləri çox ağıllı, ardıcıl, mərhələ-mərhələ həyata keçirə bildi.

Mən buna sevinirəm. Mən İslam Abdüqəniyeviçi çoxdan tanıyıram. O, Özbəkistana rəhbərlik etməyə başladığı vaxtlardan onun fəaliyyətini müşahidə edirdim. Mən onun cəsarətini bu

səpkidə ayrıca qeyd etmək istəyirəm ki, ondan əvvəl son illərdə respublikaya başçılıq etmiş adamların hamısından fərqli olaraq, o, öz xalqının şərafətlə və layəqətini qoruyub bildi. Sovet İttifaqı rəhbərliyinin Özbəkistanı, özbək xalqını nüfuzdan salmaq üçün gördüyü tədbirlərə də, burada guya işləmək üçün emissarlar göndərilməsinə də – elə təsəvvür yaradırdı ki, guya Özbəkistanda böyük iş aparılmağa qadir kadrlar yoxdur, – o, son qoydu, bütün bunları məhz öz cəsur xarakteri ilə, öz dəyanəti və öz müdriyyəti ilə dəf etdi. Bu, çox qiymətli şeydir. Ona görə ki, həmin illərdə Özbəkistana qarşı nə kimi fitnə-fəsad düzəldildiyini, özbək xalqına qarşı, Özbəkistana qarşı nə kimi ədalətsiz addımlar atıldığını 1983-cü ilin əvvəllərində Moskvada işlədiyimə görə başqalarından, bəlkə də daha yaxşı bilirəm. Bütün bunlara məhz İslam Abdüqəniyev Kərimov son qoydu. Mən bunu onun özbək xalqı qarşısında tarixi xidməti hesab edirəm.

İndi münasibətlərimizdə səmimi hörmət, qarışıqlıq hissələri, həyənlilik hissələri var. Bu gün biz bunların hamısını duyduq. Onu da duyduq ki, Özbəkistan, Özbəkistan Prezidenti beynəlxalq hüquq normaları mövqelərində möhkəm dayanmışlar, o mənada ki, dövlətlər bir-birinin daxili işlərinə qarışmamalıdır, heç nəyi zor gücünə həll etmək olmaz, hər bir ölkənin dövlət ərazi bütövlüyü qorunmalı və təmin edilməlidir, separatçılığa, təməlliliyə, terrorçuluğa yol verilməməlidir. Biz bütün bunlarda yekdilik, həmrəylik.

Hərbi təcavüzə məruz qaldığımızı, ərazi bütövlüyü pozulmuş ölkə

olduğumuzu, haqqımızda dünya miqyasında ədalətsiz icimai nəyə yaradılmış ölkə olduğumuzu nəzərə alsaq, bu bəyanatlar bizdən ötrü çox dəyərli və çox mühimdir. Əminlik ki, Ermənistanla əldə etdiyimiz və üçüncü ildir davam edən atəşə bizi sülhə gətirib çıxaracaqdır. Biz hərbi əməliyyatların yenidən başlanmasını istəmirik, bütün dünyada, regionumuzda sülh olmasını, Ermənistan ilə Azərbaycan arasında sülh olmasını istəyirik. Ancaq eyni zamanda biz torpağımızın bir metrini də kimsə güzəştə gedə bilmərik. Biz Qafqazda, Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövlətinin yaranmasına yol vermə bilmərik.

Mən şadam ki, beynəlxalq təşkilatlar, dünyanın bir çox ölkələri bizim bu ədalətli mövqeyimizə getdikcə daha çox dəstəkləyirlər, məmnunam ki, bu, Özbəkistanda, Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimovun mövqeyində də dəstəklənir. Hesab edirəm ki, bizim bugünkü görüşümüz, söhbətlərimiz, danışıqlarımız münasibətlərimizin gələcək inkişafı üçün daha əlverişli şərait yaradacaqdır. Bir də deyirəm, bütün sahələrdə – iqtisadiyyatda da, elmdə, mədəniyyatda, insani münasibətlərdə də əməkdaşlığımızın inkişaf etməsi və möhkəmlənməsi üçün biz əlimizdən gələni əsirgəməyəcəyik. Biz bunu istəyirik, buna marağ göstəririk, bunu həyata keçirmək üçün öz tərəfimizdən hər şeyi edəcəyik.

Mən sizin ölkənizə, xalqınıza bir daha ən dərin ehtiramımı bildirmək istəyirəm. Biz bu gün Əlişir Navai adına Opera və Balet Teatrında olduq. Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Arif Məlikovun musiqi əsəri üzrə Özbəkistan

Opera və Balet Teatrının kollektivi tərəfindən tamaşaya qoyulmuş baletə baxdıq. İslam Abdüqəniyev Maqşud Şeyxzadəni xatırladı. O, həqiqətən, görkəmli insan, Özbəkistanda özünə vətən tapmış və özündən sonra çox böyük irs qoyub getmiş azərbaycanlıdır. Bizim mədəniyyət, elm xadimlərimizin, müasir tariximizin xadimlərinin dostluğuna dair başqa faktlar da çoxdur və bu gün tamaşa etdiyimiz balet də bunu bir daha təsdiq edir.

Bütün bunlar onu göstərir ki, bizim əlaqələrimiz yaşayır, davam edir və yaşayacaqdır. Mən bu qədim torpağa, özbək xalqına, hörmətli dostlar, sizin hamınıza bir daha dərin ehtiramımı bildirirəm.

Mən sözümlü görkəmli Azərbaycan şairi Süleyman Rüstəmin özbək qardeşinə həsr etdiyi şeirindən bir parça ilə tamamlamaq istəyirəm:

*Candan əziz torpağını, daşını
Anam kimi, balam kimi
sevirəm,
Düşmənlərin qarşısında
ayılmağın başımı,
Qardeş kimi qarşınızda
ayırım.*

Bu sətirlər Azərbaycan xalqının özbək xalqına bəslədiyi və hər birimizin qəlbində yaşayan məhz həmin dərin hissələri ifadə edir.

Mən Özbəkistanın şərafinə, özbək xalqının şərafinə, Özbəkistanın daha da tərəqqi etməsi şərafinə bədə qaldırmağı təklif edirəm! Özbək xalqının görkəmli oğlu, Özbəkistanın Prezidenti İslam Abdüqəniyev Kərimovun şərafinə! Əziz dostlar, sizin sağlığınıza! Sağ olun.

AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİNİN DAŞKƏND
UNİVERSİTETİNİN FƏXRİ
DOKTORU DİPLOMUNUN
TƏQDİM EDİLMƏSİ
MƏRASİMİNDƏ NITQ

19 iyun 1997-ci il.

Çox hörmətli Prezident İslam Kərimov!

Hörmətli rektor!

Hörmətli qardeşlar, bacilar, dostlar!

Mən sizə Azərbaycan xalqının, Azərbaycan ziyallılarının, Azərbaycan gənclərinin hərərətli salamını və ən xoş arzularımı yetirir və özümün ən səmimi dostluq, məhəbbət və hörmət hissələrimi ifadə edirəm.

Şərqdə, Asiyada elmin və ali təhsilin ən böyük mərkəzlərindən biri olan, zəngin tarixə və ənənələrə malik Daşkənd Universitetinin Fəxri Doktoru adı verməklə mənə göstərilən yüksək şərafətə görə Mirzə Uluqbay adına Daşkənd Dövlət Universitetinin elmi şurasına minnətdaram. Daşkənd və Bakı universitetləri həmyaşıddırlar. 1921-ci ildə yaradılmış Daşkənd Universiteti də, 1919-cu ildə təşkil olunmuş Bakı Universiteti də xalqlarımızın mədəni mədəniyyətinin, maarifinin, ali təhsilinin, elminin inkişafında böyük rol oynamışlar. Ona görə də burada – bu gözəl elm və təhsil mərkəzində – Daşkənd Universitetində olmaq mənəndən ötrü son dərəcə xoş və sevindiricidir. Daşkənd Universitetinin Fəxri Doktoru adına layiq görüləməyim isə xüsusilə daha xoş və daha

sevindiricidir.

Mənə göstərdiyiniz bu diqqətə görə sizə təşəkkür edirəm. Mən bunu Azərbaycan xalqına, Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan ziyalılarına olan böyük hörmət və ehtiramın ifadəsi kimi qiymətləndirir, sizi əmin edirəm ki, bu yüksək adı şərəflə və ləyaqətlə daşıyacaq, özbək və Azərbaycan xalqları arasında dostluq və qarşılıqlı bundan sonra da möhkəmləndirmək üçün alimdən gələni əsirgəməyəcəm.

Özbək xalqının böyük tarixi, zəngin, dəyərli qədim mədəniyyəti var. Özbək xalqı özünün elmi, görkəmli mədəniyyət, incəsənət, məmarlıq əsərləri ilə başqar sivilizasiyasına layiqli töhfələr verməsi ilə haqlı olaraq fəxr edir. Özbək xalqı haqlı olaraq fəxr edir ki, görkəmli alimlər, mütəfəkkirlər, şairlər, filosoflar, dövlət xadimləri yetirmişdir və onlar öz kəşfləri, əsərləri, elmi nailiyyətləri ilə təkcə Şərqdə deyil, həm də bütün dünyada tərəqqiyə xidmət göstərmişlər.

Burada, bütün tarix ərzində özbək torpağında mövcud olmuş görkəmli elmi məktəblərin haqlı olaraq hüquqi varisi sayılan Daşkənd Universitetində olarkən Özbəkistanın görkəmli övladlarının dühaları qarşısında, onların yaratdıqları və özbək xalqının, bütün başqa xalqların müasir nəsilərinə irs qoyduqları əsərlər qarşısında böyük hörmət hissi ilə başgəyirəm.

Bizim xalqlarımızı ümumi dövrlər, ümumi tale, çoxəsrlik tarixi dostluq, əməkdaşlıq birləşdirir. Dilimizin, xalqımızın mənəvi dəyərlərinin ümu-

miliyi, eyni dinə mənsub olduğumuz – bunların hamısı xalqlarımızın və onların ən yaxşı nümayəndələrinin yaxın, birgə fəaliyyətini şərtləndirmişdir. Belə, biz görkəmli alim Mirzə Uluqbəyi çox böyük ehtiram hissi ilə xatırlayırıq. Azərbaycanın görkəmli alimi Nəsirəddin Tusini də eynilə çox böyük ehtiram hissi ilə xatırlayırıq. Mirzə Uluqbəyin dühası ilə yaradılmış Səmərqənd rəsədxanasını və Nəsirəddin Tusinin dühası ilə yaradılmış Marağa rəsədxanasını yada salın. Bunlar çox uzaq keçmişdə, Avropada hələ elmi tərəqqi üçün əsas ola biləcək kəşflərin olmadığı bir vaxtda böyük əsərlər, elmi fikirlər, elmi sözlər ən yüksək nümunələrini yaratmışlar və biz bunlarla fəxr edirik.

Biz fəxr edirik ki, xalqlarımız dünyaya Nizami Gəncəvi və Əlişir Nəvai kimi dühalar verib. Onlar öz əsərləri ilə bütün dünyada məşhurdurlar. Bununla bərabər, bu gün biz ictimaiyyəti hissə ilə deyirik ki, onlar bir-birinə çox yaxın, bir-birilə sıx bağlı olmuşlar, hərçənd müxtəlif dövrlərdə yaşamışlar – Nizami XII əsrdə, Əlişir Nəvai XV əsrdə. Əlişir Nəvai Nizaminin yaradıcılığına çox böyük diqqət yetirirdi. Bu da bizim üçün sən dərcə dəyərliliyi ümumi bir sərvətdir ki, tarix Nizaminin dahi "Xəmsə" əsərini və Əlişir Nəvainin dahi "Xəmsə" əsərini hifz edib saxlayır. Bir diqqət yetirin, onların arasında necə də yaxın əlaqə var. Bu əlaqə təsadüfi deyil. Bu, rəmzi mənə daşıyan bir əlaqədir. Bu əlaqə qanunauyğundur. Ona görə ki, xalqlarımızın məhz qohumluğunu, qəlblərimizin məhz yaxınlığını, mənəvi dəyərlərimizin oxşarlığını əks etdirir.

Nizaminin yaradıcılığı Əlişir Nəvainin yaradıcılığına nə dərəcədə təsir göstərmişdirsə, Əlişir Nəvainin yaradıcılığına bir o dərəcədə böyük təsir göstərmişdir. Bir fikir verin, zəngin keçmişimizin tarixi, mənəvi, mədəni əlaqələrinin necə gözəl, qarşılıqlı bağlılığı olmuşdur.

Belə zəngin keçmişə olan özbək xalqı da, Azərbaycan xalqı da öz tarixi ilə fəxr etmək haqqına malikdir. Özbək xalqının da, Azərbaycan xalqının da müasir mədəniyyəti, müasir elmi məhz bu tarixi keçmiş əsasında, bu elmi, mənəvi baza əsasında meydana gəlmişdir. Bizim belə deməyə tam haqqımız var. Özbək xalqı da, Azərbaycan xalqı da tarixən qohum olmaqla, tarixən yaxın olmaqla bərabər, zəngin tarixi keçmişə malikdir. Bu da bizə əsas verir deyək ki, indi də, yeni şəraitdə, dövlət müstəqilliyi şəraitində biz öz həyatımızı istədiyimiz kimi, milli ənənələrimiz, mənəvi dəyərlərimiz əsasında, görkəmli əcdadlarımızdan qalmış böyük elmi, mənəvi irs əsasında qura bilərik. Odur ki, tərəqqipərvər xalqlar, mütərəqqi ölkələr ilə birlikdə, çiyin-çiyinə irəliləyə bilərik.

Keçmişdə nə olmuşdursa, şübhəsiz, dəyərlidir. Məsələn, mən belə hesab edirəm ki, bizlərdən hər biri öz tarixinə, öz keçmişinə, öz köklərinə böyük ehtiramla yanaşmalıdır, çünki təkrar edirəm, bu, yüzəndə artıq yaşlı olan nəhəng bir pald, Özbəkistanda, Daşkənddə olan nəhəng paldlar kimidir. Söz düşməskən, dünəndən bəri yaşadığımız yerdə mən bu pald ağaclarını görmüşəm – qədim və qəvi ağaclarlardır. Budur bizim tariximiz, Özbək-

istanın və Azərbaycanın tarixi. Budur bizim zəngin keçmişimiz – həmin pald ağacı özbək və Azərbaycan xalqlarının səadət və firavanlığına qol-budaq atmış və bundan sonra da atacaqdır.

XX əsrdə özbək xalqı və Azərbaycan xalqı da tarixin çox kəmərkəşli bir yolunu keçmişlər. Xalqlarımız Şərqdə qədim dövlətlə yəni malik olmuşlar. Özbək torpağında qüdrətli dövlətlər dərin iz buraxmışlar. Azərbaycan torpağında da belə olmuşdur. Lakin sonralar biz onların hamısını müxtəlif imperiyaların tərkibində olduğumuzu görə itirdik. Bununla əlaqədar XX əsr – sona yetməkdə olan yüzillik xalqlarımız üçün xüsusilə ağır və çətin olmuşdur. Bu illər, oxlililər ərzində başımıza çox işlər, çox müsibətlər gəldi. Amma bununla yanaşı, çox nailiyyətlər də əldə etdik.

Biz uzaq keçmişə də, yaxın keçmişə də həmişə obyektiv qiymətləndirilməliyik. Biz keçmişdə dəyərliliyi, yaxşı nə olmuşdursa, hamısını qiymətləndirməliyik. Yaxın keçmişimizdə yaxşı şeylər çox olmuşdur. Xalqlarımız çağdaş dünya sivilizasiyasına, təhsilinə, elminə qovuşmuşdur. Sözlərimə misal olaraq, 1921-ci ildə burada, Daşkənddə yaradılan belə bir universiteti göstərə bilərəm. Əlbəttə, o, istər Mirzə Uluqbəyin, istər İbn Sinanın, istər Fərarinin, istərsə də Şərqi digər adamlarının yaratdıqlarının irsidir. Lakin 1921-ci ildə, böyük tarixi fasilədən sonra universitet yaradıldı və o, ötən bu illər ərzində böyük inkişaf tapdı. Bu gün bu universitet şəharciniyi gördükdə sevindik.

Lakin məsələ heç də bu gözəl

kompleksdə, bu gözəl binada deyil, ondadır ki, bu universitet bu illər arxasında nə qədər görkəmli şəxsiyyətlər yetirmişdir; elə şəxsiyyətlər ki, özbək xalqının rifahı namına, Özbəkistan elminin, mədəniyyəti və təhsilinin inkişafı namına xidmət etmiş və edirlər. Bu sözləri Azərbaycan Universiteti haqqında, digər ali məktəblər haqqında, Özbəkistan Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Elmlər Akademiyası haqqında da demək olar. Bunlar əldə etdiyimiz ürəkaçan, gözəl nailiyyətlərdir. Biz məhsuldar fəvvhələrin inkişafı baxımından, şəhər və kəndlərimizin abadlaşdırılması baxımından çox nailiyyətlərə maliklik. Azərbaycan və özbək torpağında müasir, mütərəqqi nə varsa, hamısı məhz o illərdə yadradılıb.

Bununla belə, çox itkilərimiz də olub, çox qurbanlar da vermişik. Malik olmadığımız başlıca şey isə bu idi ki, milli azadlığımız yox idi, müstəqilliyə malik deyildik. Bizim öz müstəqil dövlətçiliyimiz yox idi. Bu, tarixi bir hadisədir ki, XX əsrin axırlarında özbək xalqı da, Azərbaycan xalqı da dövlət müstəqilliyi, milli azadlıq əldə etdilər, öz tələlərinin sahibi oldular. Bugünkü Özbəkistan da, dövlət müstəqilliyi qazanıldıqdan sonra bu qısa zaman kəsiyində özbək xalqının keçiyi yolda müstəqillik əldə etməyin necə böyük bir tarixi hadisə, bizim üçün necə bir xoşbəxtlik olduğunu, bunun xalqlarımızın gələcəyi üçün necə böyük əhəmiyyəti olduğunu inandırıcı surətdə göstərir.

Buna görə də, fürsətdən istifadə edərək, sizi və bütün Özbəkistan vətəndaşlarını müstəqillik illərində

qazandığınızı çox böyük məna və, əxlaq, maddi, intellektual nailiyyətlər münasibətilə təbrik etməyə, sizə cansağlığı, firavanlıq və milli azadlıq, dövlət müstəqilliyi yolunda yeni-yeni uğurlar arzulamaq istəyirəm.

Xalqlarımız bir-birilə bağlıdır. Mən Azərbaycan və özbək xalqlarını nəzərdə tutaram. Son illərdə, onilliklərdə də bütün sahələrdə çox yaxın ünsiyyət və təmaslarımız olub, bir-birimizə gedib-gəlirdik. Keçmiş vaxtlarda burada, Özbəkistanda, Daşkənddə mən də olurdum. Düzdünü və ağızını deyəcəyəm: indi, Daşkəndə bu səfərim zamanı keçirdiyim böyük məmnunluq hissləri mənə əvvəllər heç vaxt olmayıb. Hərçənd mən burada o vaxtlar da çox səmimi, qardaşcasına, qonaqpərvərliklə, mehriban qarşılayırdılar, çünki bunların hamısı xalqlarımıza xas keyfiyyətlərdir. Lakin bu gün müstəqil Özbəkistan dövlətində olmaq, azad Özbəkistanda olmaq mənə çox böyük sevinc gətirir.

Bu, bir də ona görə qiymətlidir ki, yaxın keçmişdə, xalqlarımızın malik olduqları xoş və gözəl cəhətlərə yanaşı, onlar özərlərinə qarşı bir çox ədalətsiz münasibət faktları ilə, bir çox ayrı-seçkilik faktları ilə, xalqlarımızın milli layəqətini alqalmağa cəhdləri ilə də qarşılaşurdular. Bu təhqirlər, bəzən ağır təqiblər həddini aşır və məna və, əxlaq genosid halını alır. Biz bunlara da məruz qaldıq. Bunlar da keçmişimizin mərhələləridir. Burada 20-ci və 30-cu illərdə xalqlarımızın məruz qaldıqları repressiyalar – siyasi repressiyalar və sonrakı illərdə xalqlarımızın məruz qaldıqları digər

məhrumiyyətlər də daxildir. Bədnam yenidənqurma illəri, 80-ci illər həm özbək xalqı üçün, həm də Azərbaycan xalqı üçün xüsusilə ağır dövr olmuşdur.

Sovetlər İttifaqının o zamankı rəhbərliyi, Sovetlər İttifaqının rəhbərliyindəki ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən edilən bu cür ədalətsizlik, bu cür hörmətsiz münasibət, mən deyədim, o vaxtdək heç zaman görünməmişdi. Bununla əlaqədar, mən şahidi olduğum bəzi şeylər barədə danışmaq istəyirdim. Bilirsiniz ki, mən 1982-ci ilin sonunda Azərbaycanın rəhbəri vəzifəsində Moskvaya dəvət olundum və beş ildən artıq bir müddətdə Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü və Nazirlər Soveti Sədrinin birinci müavini vəzifələrində çalışdım. Həmin illərdə mən o quruluşun, o dövlət quruluşunun, o ideologiyanın, xüsusən də o illərdə ölkəyə, Sovetlər İttifaqına rəhbərlik edən adamların ciddi qüsurları sayıla biləcək çox şeylər görmişəm.

Bədnam yenidənqurma başlandı. Keçmişdə nə olmuşdusa, dərğünluq dövrü adlandıraraq pisləməyə başladılar. Təəssüf ki, belə kampaniyalar Sovetlər İttifaqının tarixində əvvəllər də olmuşdur. Rəhbərlik dəyişən kimi, keçmişdə olan hər şeyi pisləməyə, təqiblərə, repressiyalara başlayırdılar. İndi də növbəti belə mərhələ başlamışdı. Onu da deyim ki, bu, həmin quruluşun, ideologiyanın, cəmiyyətin xarakterik cəhəti idi və bu quruluşun hansı qüsurlardan əziyyət çəkdiyini çox aydın göstərirdi.

Məlumdur ki, tənqid həmişə işə kömək etmişdir. Sağlam, ədalətli tənqid həmişə lazımdır və bu gün də gə-

rəkədir, ondan heç kəs və heç vaxt imtina edə bilməz. Əksinə, öz nailiyyətlərimizi də və gələcəkdə aradan qaldırmaq, yox verməmək üçün səhvlərimizi, nöqsanlarımızı da görməliyik, burada elə bir xüsusiyət yoxdur. Ancaq bütün bunlar hansısa adamları, siyasi xadimləri, xüsusən də bütöv xalqları, respublikaları gözənd salmaq vasitəsinə çevrilməyə dəhşətli olur.

Həmin bu dəhşət də bizim xalqlarımız – özbək xalqı və Azərbaycan xalqı barəsində baş verdi. Böyük təbii ehtiyatları, amək ehtiyatları, çox ağıllı adamları olan Özbəkistan həmin illərdə hamımızın daxil olduğumuz Sovetlər İttifaqının iqtisadiyyatına böyük töhfə verdi, çoxlu nailiyyətləri, uğurları var idi. Bunu heç kəs inkar edə bilməz. Biz bu gün buraya gələrkən İslam Abduqəniyevin ili söhbət edir və o dövrdə Özbəkistanda nə qədər pambıq istehsal etdiyini xatırlayırdıq. Sovetlər İttifaqında pambığın əsas hissəsi – 80 faizi Özbəkistanda istehsal olunurdu.

Pambıq isə o zaman "ağ qızıl" adlandırılırdı və Sovetlər İttifaqının başlıca ixrac məhsullarından biri idi, yəni Sovet dövlətinin xəzinəsinə böyük məbləğdə vəltəyə gətirən məhsul idi. Bunun hamısı da burada, Özbəkistanda, özbək xalqının əməyi, bacarığı sayəsində istehsal olunurdu. Sovetlər İttifaqının toxuculuq sənayesi neçə-neçə illər Özbəkistan pambığı ilə işləmişdir. Sovetlər İttifaqının isə çox böyük toxuculuq sənayesi var idi. Yeri gəlmişkən deyim ki, indi Rusiyada bu müəssisələrin çoxu dayanmışdır, çünki pambıq yoxdur, əlbəttə, başqa

səbəblər də var. Ancaq Özbəkistanda təkcə pambıq deyil, bir çox başqa kənd təsərrüfatı məhsulları, çoxlu sənayə malı da istehsal edilirdi. Özbəkistanın mineral ehtiyatlarının bir çoxu tamamilə bütün Sovetlər İttifaqı üçün istifadə olunurdu.

Burada çıxarılan, istehsal olunan hər şeydən özbək xalqının özünə çox az pay çatırdı. Özbəkistan xalqı Özbəkistan Sovetlər İttifaqının ümumi iqtisadiyyatına bax, belə töhfə verirdi. Bütün bunları qiymətləndirmək, layiqincə dəyərləndirmək lazım idi. Bir vaxt var idi ki, həqiqətən, qiymətləndirilirdi, Özbəkistanda çox adamlar mükafatlandırılırdı, onların bir çoxunun böyük hörməti var idi. Amma birdən-birə hər şeyi tamamilə başqa tərəfə döndərmək nəyə lazım idi, bütün bunları pisləmək, gözənd salmaq nəyə lazım idi? Bunun vasitəsilə də bütün özbək xalqına qarşı əslində ideoloji, mənəvi soyqırımını törətmək nəyə lazım idi?

Mən sizə açığımı deyəcəyəm, o illərdə Moskvada işləyərkən bütün bu ədalətsizlikləri, haqsızlıqları, vicdansızlıqları gördükdə çox əzab çəkirdim. Belə zəngin tarixi, belə zəngin müasir imkanları olan bütün bir xalqın taleyi yaramaz bir adamın – Qdlyanın və onun kimilərin ixtiyarına verilmişdi, onlar da hər cür yolverilməz üsullara, saxtakarlıqlara, digər fitnə-fəsadlara əl ataraq "Özbəkistanda pambıq işi" deyilən işi yudurmuşdular, kütləvi həbslər keçirir və Sovet İttifaqının rəhbərliyinə, Qorbaçova uydurma məlumatlar göndərirdilər. Bu məlumatlar əsasında isə bütün bir xalq həttdən qoraxırdı.

Həç cür sakit xatırlaya bilmirəm. Bir dəfə MK-nın Baş katibi Qorbaçov Qdlyanı şəxsən qəbul etdi və onun məlumatı Siyasi Bürodə müxtəlif məsələlərin müzakirəsi və bütöv bir xalq, belə gözəl bir respublika barəsində qərarlar qəbul edilməsi üçün əsas oldu. Görün, necə ədalətsizlik idi, burada nə qədər adam qanunsuz həbs olundu, təqiblərə, təhqirlərə məruz qaldı. Bütün Sovet İttifaqına, nəinki Sovet İttifaqına, hətta bütün dünyaya car çəkirdilər ki, guya Sovet İttifaqında bütün korrupsiya ancaq Özbəkistanda cəmləmişdir. Sonralar bu üsulu Azərbaycanda, bəzi Orta Asiya respublikalarında tətbiq etməyə çalışdılar.

Qoribad, olmaya korrupsiya nəyə yeni bir təzahür idi? Halbuki bəşər cəmiyyəti nə qədər mövcuddursa, korrupsiya da bir o qədər mövcuddur. Korrupsiya həmişə olmuşdur, Sovet hakimiyyəti dövründə də, Sovet İttifaqının bütün regionlarında da mövcud olmuşdur. Amma bu işi həddindən ziyadə şişirdilmiş bir şəkildə qələmə vermək, yəni bunların hamısının guya yalnız Özbəkistanda kək atdığına, ittifaqın qalan bütün regionlarında hər şeyin öz qaydasında olduğunu iddia etmək o demək idi ki, Sovet İttifaqının bütün müsibətlərinə, beləliklə, sanki Özbəkistan, özbək xalqı günahkar idi. Mən sizə açığımı deyəcəyəm, o dövr ədalətsizlik, vicdansızlıq və hətta alçaqlıq, əclaflıq dövrü idi.

Özbək xalqı bu faciəni yaşadı. Bununla yanaşı, bu da faciəli idi ki, hər həftə Rusiyanın müxtəlif regionlarından adamların – sırası işdə, par-

tiya, təsərrüfat işlərində çalışanların siyahısını tutub onları Özbəkistana göndərirdilər. Bunu Sov.İKP MK-da edirdilər. Mən bir neçə dəfə sorudum: siz niyə belə edirsiniz? Cavab verirdilər ki, guya, Özbəkistanda iş aparmağı bacaran adamlar yoxdur, onlara daha etibar etmək olmaz. Özü də elə bir ölkədə ki, o, dünyaya hələ uzaq dövrlərdə, orta əsrlərdə görkəmli alimlər, müfəkkirlər vermişdir; elə bir ölkədə ki, XX əsrdə gözəl alimlər, qabiliyyətli dövlət xadimləri yetişmişdir. İndi isə birdən məlum olur ki, orada iş aparmağa qadir adamlar yoxdur. Oduq ki, Ryazan və ya Təməvilayətləndirən rayon partiya komitəsinin hansısa bir təlimatçısı, yaxud şöbə müdiri buraya rəhbər partiya işinə göndərilirdi. Bu, bütöv bir kampa-niya idi.

Təkrar edirəm, o dövr Özbəkistanın həyatında ağır bir dövr idi. Özbək xalqı buna sinə gərdi, dözdü. O vaxtlar sizdə itkilər oldu. Lakin bununla bərabər, bu o vaxtlar Sovet İttifaqının rəhbərliyinə olmuş rəhbərlərin və rəhbər özəyin iç üzünü, xislətini çox ayən şəkildə nümayiş etdirir. Bunlar həç də xırda məsələlər deyildir. Mən hesab edirəm ki, ümumiyyətlə, bu, milli respublikalar – həm Orta Asiya respublikaları, həm də Azərbaycan barəsində bir xətt idi.

Xüsusilə 1987-ci ilin axırında mən bütün yüksək vəzifələrdən istefa verdikdən sonra ikinci bir "Özbəkistan işi"ni Azərbaycanda törətməyə cəhd göstərmişdilər. Mən bildirdim ki, buraya müxtəlif hüquq-mühafizə orqanlarından – prokurorluqdan, DİN-dən, DTK-dan və s. bir neçə yüz nəfər

işçi göndərilmişdi və onlar yalnız bir şeyə, bütün vilayətlərdə, bütün sahələrdə müxtəlif saxta cinayət işləri qurmağa çalışırdılar. Təxminən 1988-1989-cu illərdən etibarən Azərbaycan barəsində də eyni işlər başlandı. Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan xalqına da böyük zərər vuruldu. Bir çox adamlar nəhaqətən repressiyaya məruz qaldılar. Ola bilsin, bu, Özbəkistandakı qədər geniş miqyas almadi, o darəcəyə çatmadı. Ola bilsin, buna vaxt çatmadı, yaxud sonrakı hadisələr buna imkan vermədi. Ancaq bütün bunlar Azərbaycanda da oldu.

Bu darəcədə olmasa da, belə münasibət Qazaxıstana və qonşu respublikalara – Türkmənistan, Qırğızıstan, qarşı da özünü göstərdi. Bunların hamısı mənənd ötrü, uzun illər, on illər ərzində kommunist partiyasının ideallarına vicdanla və sədaqətlə xidmət etmiş, Sovetlər İttifaqına xidmət göstərmiş bir adamdan ötrü faciə idi. Bu, mənənd ötrü dəhşətli hadisə idi.

Ancaq eyni zamanda bunların hamısı bizim xalqlarımıza qarşı yekə-xana, bəzi hallarda isə sovinist münasibətin, – ayrı cür qiymətləndirə bilmirəm, – təzahürü idi. Eyni zamanda həm də ona görə baş verirdi ki, xalqlarımızın özünü daxildə natəmiz, vicdansız, şəxsi rifahı naminə xalqının, öz dövlətinin milli mənafeqlərini satmağa hazır olan, şəxsi mənafeqləri naminə ayrı-ayrı rəhbərlər qarşısında qulluq göstərməyə çalışan, milli mənafeqləri, xalqının, torpağının mənafeqlərini qurban verən adamlar var idi. Belələri Özbəkistanda da, Azərbaycanda da, bəzi başqa qonşu respublikalarda da var idi.

Qoribədir, Qafqazda üç respublika var – Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan. Özbəkistana yönəldilən bütün bu zərbələrin hamısı Zaqafqaziyada yalnız Azərbaycana tuşlanırdı, elə bil, bizimlə qonşu olanlar başqa cür idilər. Bunu necə ədalətli saymaq olar? Heç cür. Ona görə də bir də deyirəm, keçmişdən nəticələr çıxaran-kən trafımızdakılar barədə, xalqımızı içərisində yaşamaş, çalışmış insanlarla haqqında da ciddi düşünməliyik.

Xatırlımdadır, mən 1983-cü ildə Sovetlər İttifaqının böyük bir partiya-hökumət nümayəndə heyətinin başçısı kimi Vyetnama getmişdim. 1983-cü il sentyabrın axırı idi, biz Daşkənddə dayandığımız zaman mən Özbəkistanın rəhbəri olan Şərəf Rəşidov ilə bir neçə saat söhbət etdim. Onun çox ağır əhval-ruhiyyəsinə başa düşdüm, o zaman təqiblər, cürbəcür ədalətsiz yoxlamalar və sairə başlanmışdı. Mən ona dedim ki, Moskvağa qayıdan kimi Siyasi Bürodə mən barədə danışacağam, – onda baş katib Andropov idi, – ona danışacağam və Özbəkistana olan bu ədalətsiz meyillərin qarşısını almaq üçün öz tərəfimdən tədbirlər görməyə çalışacağam. Ancaq biz Vyetnamda olanda xəbər gəldi ki, Şərəf Rəşidov vəfat etmişdir.

Moskvağa qayıdarkən yolumu yənə burada, Daşkənddə dayandım. Artıq respublikanın rəhbərləri Usmanxocayev və Xudaybərdiyev idi. Mən hava limanında onlarla söhbət etdim. Mən indi bunu açıq deyirəm, çünki bu, tarixdir, onu çoxları bilməlidir. Mən onlara dedim ki, Vyetnama gedərkən burada məlumat aldım və hiss edirəm ki, xalqınıza qarşı, res-

publikamıza qarşı ədalətsiz niyyətlər, meyillər var. Mən Moskvağa öz tərəfimdən lazımı tədbirlər görəcəyəm, amma siz də ləyaqətli olun. İndi siz respublikaya başçılıq edirsiniz, bu işə layiq olun, öz xalqınızı, öz respublikanızı müdafiə edin. Çünki mən artıq yararlanmış olan vəziyyəti başa düşürdüm.

Çox təəssüf ki, onlar layiqli olmadılar. Qanamağa haqqım da yoxdur, onlar sizin adamlardır, siz də qiymət verməlisiniz. Mən, sadəcə olaraq, öz təəssüratımdan və sonralar burada, Özbəkistanda nələrdə olduğundan və Moskvağa nə kimi qərarlar çıxarıldığından danışım. Sonralar onların hər ikisi öz vəzifələrini itirdi, onlar da repressiyalara məruz qaldı, gözümçixdiyə salındılar və sair. Bunlar məlumdur. Əgər onlar öz xalqının milli mənafələrini müdafiə etmək üçün prinsipial mövqə tutsaydılar, şübhəsiz, onda belə hadisələr baş verməzdi.

Belə hallar sonra da oldu. Siz mənə bağışlayın, bəlkə kiməsə elə görünə bilər ki, mən fəsilələri çəkməklə düş iş görmürəm. Sonra sizdə bir rəhbər peyda oldu – Nişanovu deyirəm.

Axı nə qədər hallandırmaq olardı, o, elə hey, oturub-durub “rəşidovçuluq”, “kunayevçilik” deyirdi, mən istefa verdikdən sonra isə həтта bir neçə dəfə “əliyəvçilik” demişdi. Bəs niyə başqa “çilik” yox idi, elə təkcə “rəşidovçuluqmu”, “kunayevçilikmi”, “əliyəvçilikmi” vardı? Yoxsa bütün Sovet İttifaqı yalnız bu şəxslərin üzərində qərar tutmuşdu? 1990-cı ilin yanvarında – Azərbaycana iri qoşun

kontingenti yeridib, Sovet İttifaqının, Moskvanın da, Azərbaycanın da kommunist rəhbərliyinin ədalətsizliyinə, ədalətsiz qərarlarına qarşı ayağa qalxan xalqı qan içində boğduqları və bir gecədə nə qədər adamı məhv etdikləri günün ertəsi mən Moskvağa mitinqə çıxış edərək həmin hərbi əməliyyata qarşı öz etirazımı bildirdikdən təxminən 10 gün sonra “Pravda” qəzetində “Əliyəvçilik” adlı böyük bir məqalə dərc edildi.

Başla düşürsünüzümü nə olmuşdu? “Pravda”nın bu hərəkəti, Moskvağa oturan ayrı-ayrı şəxslərin xadimlərinin dilindən çıxan belə sözlər adama ağır gəlirdi. Ancaq bunu hələ birtəhər başa düşmək olardı, çünki onlar bunu bir məqsədlə edirdilər. Amma bu sözləri öz xalqımızın nümayəndələri dilinə gətirdikdə, buna, açıqlığı deyim, dözmək mümkün deyildi.

Budur, Özbəkistan bu cür vəziyyətə düşmüşdü. İndi mən Özbəkistanın bu ağır vəziyyətdən çıxmasını sevinirəm, ona görə ki, Özbəkistan məhz bu ağır vəziyyətdən çıxmışdır. Burada adamlar, nəhayət, başa düşmüşlər ki, öz şəxsinə, öz milli ləyaqətini və öz milli mənafələrini qorumaq lazımdır. Həm də bütün bunlara Özbəkistanın indiki Prezidenti İslam Abdüqəniyevici Kərimov başçılıq etmişdir.

Açıqni deyəcəyəm, mən İslam Abdüqəniyevici əvvəllər, Moskvağa işlədiyim vaxtlardan tanıyıram. O, Özbəkistanda rəhbər vəzifələrdə işləyirdi. Amma Özbəkistana rəhbərlik etməyə başladığından sonra öz xalqının, öz respublikasının milli mənafələrinin müdafiəsində mərdliklə və cəsarətlə durduqda, uzun illər ərzində mərkəz-

də, Moskvağa Sovet İttifaqının rəhbərliyi tərəfindən Özbəkistana qarşı törədilmiş ədalətsizliyin əleyhinə mərdliklə və cəsarətlə çıxış etdikdə İslam Kərimov mənim nəzərimdə daha da ucaldı. Mənə elə gəlir ki, bununla da o, dərhal öz xalqının, öz respublikasının adamlarının nüfuz və hörmətini qazandı. Məhz onun ədalətli, viedanlı, düz adam olması, cəsarəti, qəhrəmanlığı o ağır illərdə Özbəkistanın sağlamlıq qüvvələrini sıx birləşdirdi və Özbəkistana qarşı, Özbəkistanın ətrafında və Özbəkistanın özündə törədilmiş bütün bu rüsvayçılıqlara, eybəcərliklərə son qoydu.

Mən bunu onun özbək xalqı qarşısında tarixi xidməti hesab edirəm. Zənnimcə, bunun heç də təkcə Özbəkistan üçün deyil, başqa məmləkətlər üçün də çox böyük əhəmiyyəti var. Bu onu göstərir ki, rəhbər işçi necə olmalıdır. Rəhbər işçi öz xalqının mənafələrini qorumağı bacarmalı, ədalətli olmalı, öz xalqının mənafələrini müdafiə etmək naminə heç nədən qorxub çəkinməməlidir. İslam Abdüqəniyevici məhz belə rəhbər işçi oldu.

Buna görə də, tamamilə qanunauyğundur ki, həmin vaxtdan bəri o, Özbəkistana dəyişmədən rəhbərlik edir. Məncə, sizin xalqınız üçün böyük xoşbəxtlikdir ki, həmin ağır dövrdə – keçid dövründə, Sovet İttifaqının dağılmağa başladığı, Özbəkistan öz dövlət müstəqilliyinə nail olduğu dövrdə Özbəkistana, özbək xalqına belə müdrik, təcrübəli dövlət xadimi rəhbərlik etmişdir; elə xadim ki, o, keçməkləli dövrdə öz xalqını bu çətinliklərdən heç bir itki, tələfat vermədən, nöqsansız, qüsursuz keçirə bil-

mişdir.

Dövlət müstəqilliyinin təşəkkül tapması mürəkkəb prosesdir, heç də sadə proses deyildir. Sizə deyim ki, dövlət müstəqilliyi əldə edilməsi ölkələrimiz üçün ilahi vergisi, bir nemət idi, çünki Sovet İttifaqı parçalanıb yox oldu. Amma bununla bərabər, milli dövlət quruculuğunun təşəkkülü, müstəqilliyin təşəkkülü mürəkkəb bir proses idi. Bu proses, məsələn, 1988-ci ildə Azərbaycana qarşı erməni təcavüzü başlandı və bu təcavüz nəticəsində Azərbaycanın ərazisinin 20 faizi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olundu, bir milyondan çox Azərbaycan sakini öz yurd-yuvasından – işğal edilmiş rayonlardan didərgin salındı və onlar qaçqın vəziyyətində, ağır şəraitdə, çadırlarda yaşayırlar. 1990-cı il 20 Yanvar faciəsi barədə danışdım. O vaxt xalq Azərbaycan barəsində ədalət-sizliklərə qarşı çıxaraq kütləvi mitinqlər, yığıncaqlar keçirdi, Sovet qoşunlarının iri kontingentini Azərbaycana yeridib çoxlu adamı məhv etdilər. Bu da əslində xalqa qarşı soyqırımı idi.

Bundan əlavə, Azərbaycanın özdə daxilə vəziyyətə sabit deyildi. Müxtəlif siyasi qruplaşmalar, qanunsuz silahlı dəstələr peyda olmuşdu və hakimiyyət uğrunda mübarizə başlamışdı. Nəticədə həmin dövrə hakimiyyət üç dəfə dəyişdi. Hakimiyyət dəyişikliyi 1992-ci ildə baş verdi. Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gəldi və bir il ərzində nüfuzunu itirdi. 1993-cü ilin iyununda Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlandı. Azərbaycanda müxtəlif silahlı dəstələr arasında hakimiyyət uğrunda mübarizə və eyni zaman-

da təcavüz davam edir, Azərbaycən öz ərazisinin müdafiəsi uğrunda vuruşurdu.

Lakin 1993-cü ildən sonra baş vəziyyəti təcridən sabitləşdirməyə, – siz bunu bilirsiniz, – vətəndaş müharibəsini dayandırmaya müvəffəq olduq, hərçənd 1994-cü və 1995-ci illərdə Azərbaycanda konstitusiyalı hakimiyyəti silahlı yolla devirməyə yenedən cəhd göstərildi. Biz bunun da qarşısını aldıq. Son iki ildə Azərbaycanda daxili siyasi, ictimai vəziyyətə sabitləşdirdik. Camaat sabit və dinc yaşayır. Üç il bundan əvvəl biz Ermənistanla atəşkəs haqqında səziş bağladuq. İndi müharibə getmir, çünki tökülür, tələfət yoxdur. Biz Ermənistan – Azərbaycan münasibətini dincliklə aradan qaldırmağa çalışır, danışıqlar aparırıq. 1988-ci ildən 1993-cü ilədək Azərbaycanda vəziyyət barədə qısa məlumat proseslərin Azərbaycanda və Əzbəkistanda necə gətirdiyi haqqında sizdə təsəvvür yaradır.

Şübhəsiz ki, Azərbaycan özünəməxsus şərait var idi – erməni təcavüzü daxilə çox şeyi dəyişmişdi. Ancaq bununla belə, Azərbaycanda layiqli lider olmadı ki, xalq birləşdirə bilsin, hətta xarici hərbi təcavüzü də nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan xalqına çox böyük zərər vuran daxilə qarşıdurmaya, daxilə mübarizəyə yol verməsin.

Əzbəkistanda siz öz dövlət müstəqilliyinizi əldə etdikdən sonra respublikanızda keçdiyiniz yolu məhz bu baxımdan təhlil edib qiymətləndirməlisiniz. Sizin də problemləriniz, çətinlikləriniz var. Bu, təbiiirdir. Keçid dövrü heç kim üçün, heç bir ölkə üçün

asan olmamışdır. Ancaq siz bu çətinlikləri uğurla aradan qaldırdır, bütün bu mərhələlərdən müvəffəqiyyətlə keçirdi, iqtisadi islahatları həyata keçirdiniz. Demokratikləşdirmə prosesi gədir, Əzbəkistanın özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla bütün sahələrdə demokratiya prinsipləri bərqərar olur. Bir də deyirəm, bunların hamısı məhz ona görə mümkün olmuşdur ki, həmin tarixi məqamda sizin respublikanızın başında İslam Kərimov durmuşdur. O, öz üzərinə çox böyük məsuliyyət və bütün bu prosesin böyük ağırlığını götürmüşdür və müstəqillik şəraitində Əzbəkistanı bəcaqlıqla, uğurla irəliləyə doğru aparır.

Liderin, şəxsiyyətin rolunu nə demək olduğunu konkret olaraq bu misal və bir çox digər misallar inandırıcı şəkildə göstərir. Əzbəkistanda tarixin yaxşı bildiyim son dövründə belə lider, belə şəxsiyyət, məhz görkəmli şəxsiyyət İslam Abdüqəniyevdir. Dünən və bu gün biz bir çox məsələlər barəsində ətraflı fikir mübadiləsi etmişik. Bütün məsələlərdə mövqələrimiz eyni, baxışlarımız oxşardır. Hər icimizin qəti mövqeyi bələdir ki, ölkələrimiz üçün dövlət müstəqilliyi dönməz hadisədir, bizim gələcəyimizdir. Ən başlıcası isə odur ki, Əzbəkistan üçün, Azərbaycan üçün dövlət müstəqilliyi əbəddir. Dünən və bu gün İslam Abdüqəniyev ilə keçirdiyim bütün görüşlərdən çıxardığım ən böyük nəticə budur.

Mən şadam ki, bütün tarix boyu dostluq etmiş, bir-birini dəstəkləmiş, sizə bağlı olmuş xalqlarımız indi, tarixin bu çox mühüm kəsiyində, XX əsrin başa çatdığı, XXI əsrə daxil oldu-

ğumuz bir vaxtda milli dövlət quruculuğumuzun, müstəqil dövlətimizin təşəkkülü və formalaşması prosesinin gətirdiyi bir dövrdə biz yenə də bir-birimizlə sıx bağlıyıq. Biz bir sıra sənədlər, o cümlədən də dostluq və əməkdaşlıq haqqında sənəd, tərəfdaşlıq haqqında sənəd, əməkdaşlığımızın daha da genişləndirilməsi haqqında sənəd imzalamışıq. Bu sənədlərin hamısı yaxşı hüquqi bazadır. Ancaq ən başlıcası odur ki, bizim düşüncələrimiz, arzularımız, respublikalarımızı, xalqlarımızı haqqında düşünən və bu gün İslam Abdüqəniyevlə razılığa gəldiyimiz prinsiplər əsasında daha sıx birləşdirir.

Mən şadam ki, hazırda Əzbəkistan yüksəlişdədir. Əzbəkistanda bu cür müsbət proseslər gədir. Mən şadam ki, Əzbəkistan Dünya Birliyində layiqli yerini tutubdur. Bu illər ərzində Əzbəkistanın nüfuzu xeyli yüksəlibdir. Mən yenə müqayisə etmək istəyirəm. Əzbəkistan həmişə diqqət cəlb edən ölkə olubdur. Ancaq nə vaxtsa onun bugünkü kimi belə beynəlxalq nüfuzu olubmu? Müstəqillik – Əzbəkistan Respublikasının apardığı, Əzbəkistan Prezidenti İslam Kərimovun apardığı ağıllı, düzgün xarici siyasət deməkdir.

Bütün bunlar Əzbəkistanın parlaq gələcəyin astanasında olmasının xəbər verir. Əziz dostlar, mən sizə və sizin şəxsinizə bütün özbək xalqına səmimi qəlbdən səadət və xoş həyat arzulayıram. Əminəm ki, müstəqillik yolunda sizin hamınızı gözəl gələcək gözləyir və biz həmişə sizin uğurlarınıza sevincəyəcəyik. Şübhəsiz ki, bizim sizə əlaqələrimiz, əməkdaşlığımız bu işə xidmət edəcəkdir, Əzbəkistanda da,

Azərbaycanda da sosial-siyasi sahədə, iqtisadi həyatda bütün dəyişikliklərin daha uğurla keçirilməsinə, bir də deyirəm, daha yüksək sürətlə irəliləməyimizə imkan yaradacaqdır.

Mən başa düşürəm ki, bütün bu işlərdə alimlərin, professorların, elmin, ali təhsilin, universitetin rolu çox böyükdür. Mən sübhə etmirəm ki, Özbəkistanın əlmi mərkəzi olan, yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanmasında mühüm rol oynayan Daşkənd Dövlət Universiteti bu gözəl prosesin fəal iştirakçısı olacaq. Daşkənd Universiteti ilə Bakı Universiteti, Özbəkistanın və Azərbaycanın alimləri, elm və mədəniyyət xadimləri arasında əlaqələr özbək və Azərbaycan xalqlarının dostluq və qarşılıqlı bəndən sonra da möhkəmləndirməkdə bizə kömək edəcəkdir.

Mənə burada göstərdiyiniz yüksək şərafət görə bir daha təşəkkürümü bildirmək, universitetin professor-müəllim heyətinə, tələbələrində, Özbəkistanın bütün gənclərinə səadət və xoş həyat arzulamaq istəyirəm. Prezident İslam Kərimov başda olmaqla özbək xalqına gələcək uğurlar, gələcək tərəqqi diləmək istəyirəm. Sağ olun.

Sizə Özbəkistanda da, Azərbaycanda da eyni dərəcədə əziz tutulan böyük Məhəmməd Füzulinin portretini hədiyyə etmək istəyirəm. Bu, bizim qohumluğumuzu, zəngin keçmişimizi bir daha və bir daha xatırladacaq və gözəl gələcəyimizə xidmət edəcəkdir.

Sizin kitabxananız üçün Azərbaycan haqqında kitablar, Azərbaycanın müxtəlif müəlliflərinin kitablarını bağışlamaq istəyirəm. Hesab edirəm ki, bunlar da sizin kitabxananızı zənginləşdirəcəkdir.

**ÖZBƏKİSTANDA AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ SƏFİRLİYİ
BINASININ AÇILIŞI
MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ**

19 iyun 1997-ci il.

Çox hörmətli İslam Abduqəniyev!

Möhtərəm qonaqlar, dostlar, xanımlar və cənablar!

Bu gün həqiqətən çox böyük tarixi əhəmiyyəti olan hadisə baş verir. Biz dünən və bu gün çox sözlər dedik və çox nitqlər söylədik ki, Özbəkistan və Azərbaycan xalqları ümumi qədim tarixə, çoxəsrlik əməkdaşlıq, dostluq və qarşılıqlı əməkdaşlığa malikdirlər. Ötən ilin mayında Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimovun Azərbaycana ilk səfəri oldu və bu səfər Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərdə yeni dövr, yeni mərhələ açdı.

Azərbaycan Prezidentinin Özbəkistana rəsmi səfəri iki gündür ki, davam edir. Bu səfər ötən ilin mayında bizim birlikdə başladığımız böyük işin davamıdır. Artıq qırxdək təməl sənədi imzalanmışdır. Onlar əməkdaşlığımızın müqavilə-hüquqi əsasını müəyyənləşdirir və zənnimcə, əməkdaşlığımızı daha da genişləndirmək və dərinləşdirmək üçün yaxşı bəzadı, yaxşı proqramdır. Təkrar edirəm, özbək xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında çoxəsrlik dostluq və əməkdaşlıq tarixində yeni mərhələ, yeni dövr belə başlanmışdır.

Bununla əlaqədar bu hadisə çox böyük əhəmiyyətə malikdir – müstəqil Azərbaycan dövlətinin Mərkəzi Asiyada ilk səfirliyi açılır. İlk səfirliyi Bilirsizimi, indi biz bu hadisələrə

bəlkə də öyrəmişik, insan yeni şəraitə asanlıqla öyrəşir, keçmişdə olanları çox asanlıqla unudur. Bir görün, münasibətlərimiz neçə illər, neçə qərnlər, neçə əsrlər boyu mövcud olmuşdur. Lakin bu münasibətlər heç vaxt indiki kimi belə səviyyədə olmayıb. Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında diplomatik əlaqələr yaradıldıqdan, Özbəkistan Prezidentinin Azərbaycana ilk rəsmi səfərindən sonra yüksələn səviyyədə olmayıb. Bəli, bizim münasibətlərimiz, dostluğumuz olmuşdur, amma Azərbaycanı Özbəkistanda təmsil edən rəsmi nümayəndəliyi kimi səfirliyimiz olmamışdır. İndi isə var. Ona görə də bu, çox böyük əhəmiyyətə malik hadisədir, tarixi əhəmiyyətli hadisədir.

Azərbaycanın Mərkəzi Asiyada özünün ilk səfirliyini məhz Özbəkistanda açması da təsadüfi deyildir. Biz buna çalışırdıq. Çalışdırdıq ki, müstəqillik aldı etdikdən sonra Özbəkistanla Azərbaycan arasında diplomatik münasibətlər, dövlətlərarası sıx münasibətlər yaradacaq. Biz Azərbaycan tərəfinin təqsisir üzündən, Azərbaycanın bəzi rəhbərlərinin təqsisir üzündən bir neçə il itirdik. Bu rəhbərlər Azərbaycanın müstəqilliyi elan olunduqdan sonra öz xalqı – Azərbaycan xalqı barəsində qeyri-düzgün, xalqa zidd, millətə zidd mövqə tutaraq, Özbəkistanla Azərbaycan arasında münasibətləri qəlizləşdirmişdilər, halbuki xalqlarımız arasında münasibətlərin böyük fayda, böyük səmərə gətirməsi, Özbəkistanda da, Azərbaycanda da sevimlənməsi üçün onları inkişaf etdirmək lazım idi. Təkrar edirəm, biz öz günahımız üzündən vaxtı itirdik. Bax, buna görə də çalışırıq ki, Mərkəzi Asiya

dövlətlərində Azərbaycanın səfirliyinin açılmasında ilk addımı məhz burada, Özbəkistanda ataq. Ancaq ona görə ki, biz vaxtı itirmişdik, hamı da ona görə ki, Özbəkistan burada, bu bölgədə çox mühüm yer tutur.

Özbəkistanla əlaqələrimiz çox sıxdır. Ötən ilin mayında Bakıda və indi, dünən və bu gün apardıığımız danışıqlar, imzaladığımız sənədlər əsasında indi əsl tərəfdaşlıq münasibətləri yaranmışdır. Biz bir çox, əslində bütün beynəlxalq məsələlərdə, regional məsələlərdə, Asiya bölgəsində, Avropada, bütün dünyada, Qafqazda təhlükəsizlik məsələlərində mövqelərini eşyilliyi, oxşarlığını, uyğunluğunu qeyd etdik. Bu da xüsusilə vacibdir ki, biz – Özbəkistan prezidenti və Azərbaycan prezidenti yekdilliklə bəyan etdik ki, ölkələrimizin dövlət müstəqilliyi dönməzdir, bu, əbədi haldır və biz dövlət müstəqilliyimizə xalqların dəstəyini heç vaxt yol verməyəcəyik ki, bizi hansısa bir ittifaqa cəlb etsinlər. Biz əldə etdiyimiz hətta kiçik nailiyyətlərimizi belə qismən də olsa itirməyə heç vaxt yol verməyəcəyik. Bu, çox vacibdir ki, məhz bu mühüm məsələdə Özbəkistanın və Azərbaycanın mövqeləri, Özbəkistan Prezidentinin və Azərbaycan Prezidentinin mövqeləri tamamilə uyğun gəlir.

Bütün bunlar Azərbaycanın Özbəkistandakı səfirliyinin fəaliyyəti üçün də yaxşı zəmindir. Şadam ki, Azərbaycanın Özbəkistandakı səfirliyi artıq fəaliyyət göstərir. Şadam ki, səfirliyimizə Daşkəndin belə gözəl bir guşəsində yaxşı bina, yaxşı bağ verilmişdir. Bu, Özbəkistan hökuməti və Özbək

kistan Prezidenti, şəxsən İslam Abdüqəniyevç tərəfindən Azərbaycana, Özbəkistan – Azərbaycan münasibətlərinə göstərilən diqqətin təzahürüdür.

İslam Abdüqəniyevç, bu diqqətə görə, dostluq hissələrinə görə, Özbəkistanda Azərbaycan səfirliyinin yaradılması problemlərinə göstərdiyiniz xoş münasibətə görə sizə təşəkkür edirəm.

Göstərdiyiniz söylərə görə sizə təşəkkür edirəm. Bu söylər artıq ona gətirib çıxartmışdır ki, biz bu gün Azərbaycanın Özbəkistandakı səfirliyinin ərazisindəyik. Ümidvaram bu səfirlik həm Azərbaycanın səfirliyi, həm də Özbəkistanın səfirliyi olacaq, münasibətlərimizi daha da möhkəmlətmək və inkişaf etdirmək funksiyalarını eyni dərəcədə yerinə yetirəcəkdir. Ümidvaram ki, biz Özbəkistanın Azərbaycanla səfirliyinin açılışını da alqışlamaq imkanına malik olacağıq.

Mən sizin hamınızı bu əlamətdar hadisə münasibətilə təbrik edirəm. Mən Azərbaycanın buradakı, Özbəkistandakı səfirliyinin işçilərini təbrik edirəm. Mən Özbəkistanda yaşayan azərbaycanlıları təbrik edirəm. İndi onlar üçün daha əl bir yer var ki, onlar öz söylərini onun ətrafında birləşdirə biləcəklər. Hərçənd biz məlumdur ki, Özbəkistanda azərbaycanlılar yaxşı yaşayırlar, Azərbaycan vətəndaşlarının bütün hüquqlarına malikdirlər, Özbəkistan vətəndaşları ilə tamamilə bərabər hüquqludurlar. Özbəkistanın ictimai-siyasi, dövlət həyatında iştirak edirlər. Təkrar edirəm: Özbəkistan Respublikasının bütün sərvətlərindən faydalanırlar. İslam Abdüqəniyevç, mən sizə buna görə də minnətdaram. 40 mindən artıq azər-

baycanlı burada özlərinə vətən tapmışdır. Onların çoxu burada doğulmuş, burada böyüyüb başa çatmışdır, onlar üçün özbək torpağı doğma torpaqdır. Şadam ki, Özbəkistana və Azərbaycana, xalqlarımızı bir-birinə sıx bağlayan insanlar vardır.

Mən sizin hamınızı bu hadisə münasibətilə bir daha təbrik edirəm və Azərbaycanın Özbəkistandakı səfirliyinə öz vəzifəsini – Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığı, dostluğu genişləndirib möhkəmlətmək vəzifəsini həyata keçirməkdə uğurlar arzulayıram.

Özbəkistanda Azərbaycan Respublikası səfirliyinin "Fəxri qonaqlar" kitabına ürk sözləri:

"Azərbaycan Respublikasının Özbəkistanda səfirliyinin fəaliyyətə başlaması və səfirliyin binasının açılması Özbəkistan – Azərbaycan əlaqələrində əlamətdar hadisədir. İnanıram ki, səfirlik ölkələrimizin, dövlətlərimizin arasında yaranmış mövcud əlaqələrin inkişaf etdirilməsində xidmətlərini göstərəcəkdir, müstəqil Azərbaycanın milli mənafələrini sadəqətlə təmsil edəcəkdir. Səfirliyə uğurlar arzulayıram.

**HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti".**

DAŞKƏNDƏ AZƏRBAYCAN SƏFİRLİYİ BİNASINDA SOYDAŞLARIMIZLA ÖZBƏKİSTANDAKI AZƏRBAYCAN DIASPORUNUN NÜMAYƏNDƏLİYİ İLƏ GÜRÜSDƏ ÇIXIŞ

19 iyun 1997-ci il.

Bu gün mən səfirliyin binasının açılış zamanı bir neçə fikirlərimi bildirdim. İndi buraya Özbəkistanda yaşayan azərbaycanlıların az bir qrup nümayəndəsi yığılıbdır. Sizə də demək istəyirəm ki, biz indi müstəqil dövlət olan Azərbaycanda dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlıları özümüzlə doğma hesab edirik və onlara diqqət, qayğı göstərməyi özümüzlə borc sayırıq.

İndi Azərbaycanın müstəqil dövlət olmasının əsas müsbət nəticələrindən biri də odur ki, biz bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılara bilavasitə, birbaşa öz münasibətimizi göstərə bilirik və onları soydaşlarımız kimi hər yerdə həm qiymətləndirə, həm də onlarla əlaqə yarada bilirik.

Mən Daşkəndə keçmiş zamanlarda da gəlmişəm. Siz, atalarınız, babalarınız burada çoxdan yaşayırsınız. Ancaq o vaxtlar mən Daşkəndə gələndə desaydım ki, azərbaycanlıları yığın, onlarla danışmaq istəyirəm – bu o qədər də yaxşı qəbul olunmazdı, demək olar, mümkün də deyildi. Təkcə Özbəkistanda yox, o vaxtı başqa müttəfiq respublikalarda da olanda ayrı-ayrı azərbaycanlılar öz təşəbbüsləri ilə gəlib görüşürdülər. Amma mən deyə bilirdim ki, biz müstəqil dövlətlik, bunlar da bizim xalqımızın bir parçasıdır. Onda hamımız vahid Sovet İttifaqının,

sovet dövlətinin vətəndaşları idik. Ona görə də harada – Özbəkistanda, Gürcüstanda, Azərbaycanda yaşayırsan, azərbaycanlısan, özbəksən, rüssən – fərqi yoxdur, hamısı bir idi.

Bu baxımdan müstəqilliyimiz bizə çox şey verir. Amma müstəqilliyimizin bizə verdiyi ən böyük nəmətlərdən, ən böyük müsbət nəticələrdən biri odur ki, indi dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlılara soydaşlarımız kimi həm qayğı göstərmək, həm onlarla əlaqə yaratmaq, həm də onların hüquqlarının qorunması haqqında düşünmək və onlarla tez-tez görüşmək imkanımız var. Bunlar tamamilə aydın məsələdir. İndi görürsünüz, burada Azərbaycanın səfirliyi açılıbdır, bu gün onun binasının açılışını qeyd edirik. Özbəkistanın Prezidenti də, başqa yüksək vəzifəli şəxslər də buraya gəliblər. Bu, Azərbaycanı çıxış bir hissəsidir, burada azərbaycanlılarla, sizinlə görüşürlər.

Bu, çox böyük nailiyyətdir. Amma, güman edirəm, nailiyyətlərimizin hələ ilk bəhrələridir. Bundan səmərəli istifadə etməliyə və get-gedə dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi, birliyi təmin etməliyə.

Dünyada azərbaycanlı çoxdur. Elə keçmiş Sovetlər İttifaqının ərazisində çoxlu azərbaycanlı yaşayırdı. Məsələn, bir həftə bundan öncə mən Qazaxıstanda idim. Mənə dedilər ki, orada 110 min azərbaycanlı yaşayırdı. Burada deyirlər 44 min azərbaycanlı yaşayırdı. Qırğızıstanla gəlmişdim, daqiqə yadımda deyil, orada da təxminən 40 minə qədər azərbaycanlı yaşayırdı. Rusiyada, Ukraynada çox azərbaycanlı yaşayırdı, Baltıqyanı ölkələrdə də azər-

baycanlılar yaşayırlar. Mən keçmiş Sovetlər İttifaqı məkanını deyirəm. Amma məlumdur ki, Avropada, Amerikada da çoxlu azərbaycanlı yaşayır. Bunların bir qismi İranda köçmüş azərbaycanlılardır. Amma İranın özündə də indi deyirlər ki, 30 milyon qədar azərbaycanlı yaşayır. Doğrudur, onlar İranın vətəndaşlarıdır, necə ki, siz də Özbəkistanın vətəndaşsınız, bu, tamam təbii bir şeydir və təəccüblü də heç nə yoxdur. İranda yaşayan azərbaycanlılar İranın vətəndaşlarıdır, amma onlar azərbaycanlılardır. Azərbaycan millətinə mənsubdurlar. Onlarda azərbaycanlı qanı, Azərbaycan ənənəsi, ruhu var.

Bunların hamısını bir yerə toplaşanda, dünyada azərbaycanlıların sayı çoxdur və mən məmnunam ki, çoxdur. Bizim millətimiz tarixi keçmişində də çoxsaylı olubdur. İndi də bizim azərbaycanlıların bir çox dünya ölkələrinə səpələnməsi mənfəi hal deyildir. Mən hesab etmirəm ki, millətin hamısı yığılıb bir ölkədə, bir məkanda yaşamaqlıdır. Şübhəsiz, hər millətin bir vətəni olur. Mən hesab edirəm ki, bütün azərbaycanlıların vətəni Azərbaycandır. Xoşbəxtlikdən bizim millətimizin adı da azərbaycanlı, ölkəmizin adı da Azərbaycanadır. Ancaq Özbəkistanda yaşayan azərbaycanlı Özbəkistanın, Qazaxıstanda yaşayan – Qazaxıstanın vətəndaşdır və Qazaxıstanın vətəndaşı vəzifələrini həyata keçirərkən, eyni zamanda azərbaycanlılığı da daim onda yaşayır. Azərbaycanı tarixi, mədəniyyəti, adət-ənənələri heç vaxt unudulmur. Bunlar unudulmaz.

Bilirsiniz, 70 illik sovet hakimiyyəti vaxtında xalqlar çox böyük

sınaqlardan, imtahanlardan keçdilər. Məsələn, indi səfir də dedi ki, sizin bir çoxunuz, ailələriniz Azərbaycanından buraya sürgün olunubdur. Sürgünlük zamanı bu ailələrin başına nə balalar gəldiyini siz bızdın yaxşı bilirsiniz, amma biz də bilirik, şəxsən mən də bilirəm – nə qədər insanlar tələf olub, nə qədər itkilər verilib, nə qədər qurbanlar gedibdir. Məsələn, mən Qazaxıstanda maraqlanırdım, – gedib orada hansısa vilayətdə, hansısa kənddə yerləşə bilərdim. Bu, Azərbaycanından çox uzaqdır, Qazaxıstanın mərkəz şəhərlərində də uzaqdır. Amma bir kənddə toplaşsalar və bütün adət-ənənələrini – milli, mədəni, dini ənənələrini, mədəni dəyərlərini qoruyub saxlayıblar. Baxmayaraq ki, çoxunum Azərbaycanla uzun illər əlaqəsi olmayıb. Yəni təbii olaraq hər bir insanın daxilində, vücudunda cəmlənən, həm də ailədə aldığı tərbiyə nəticəsində cəmlənən mədəni dəyərlər, potensial var ki, onu heç vaxt öldürmək mümkün deyildir. O yaşayır, bütün çətinliklərdə də yaşayır. Bəlkə də insanların o çətinliklərə dözməyə, onların üstündən məharətlə keçməyə kömək edən amillərdən biri odur ki, insanlar milli dəyərlərindən ayrılmırlar.

Buna görə də mən çox əminəm ki, siz burada uzun illər, on illərə yaşayaraq həm bu cəmiyyətə qatışmışsınız, həm bu ölkənin həyatında fəal iştirak edirsiniz, özünü üçün həyat qurmuşunuz, yaşayırsınız, təhsil alırsınız, uşaqlarınızı böyüdüür, onlara təhsil verirsiniz, həm də ki, azərbaycanlılığınızı, milliliyinizi və Azərbaycanla əlaqələrinizi qoruyub saxlamısınız. Bu, çox təqdirəlayiqdir. Mən

məmnunam ki, bu belədir.

Azərbaycanın dövlət başçısı, Prezidenti kimi mən dünyanı hər yerində yaşayan azərbaycanlı özümə doğma adam, doğma insan hesab edirəm. Hesab edirəm ki, dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlıya imkan dairəsində qaçqın, diqqət göstərməliyəm, kömək etməliyəm. Eyni zamanda azərbaycanlılar da harada yaşasalar da öz ana Vətəninə, doğma Vətəninə qaçqın göstərməlidirlər, imkanları dairəsində kömək etməlidirlər, onu unutmamalıdırlar, öz ana Vətəninin, doğma Vətəninin qaçqınları ilə yaşamağıdır.

Bu baxımdan bir çox ölkələrdə olan Azərbaycan diasporu başqa ölkələrin diasporları ilə müqayisədə o qədər də fəal görünmür. Bilirsiniz ki, son illər, 1988-ci ildən bəri Azərbaycanın ən böyük problemi Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüz və bunun nəticəsində Azərbaycanın başına gələn faciələr, bələlərdir, baş vermiş itkilərdir. Ərazimizin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilib, bu yerlər viran olunubdur. Nə qədər insanlar şəhid olublar, həlak olublar. Torpaqlarımızın bir hissəsinin işğalı bizim ərazi bütövlüyümüzün pozulmasına gətirib çıxarıbdır.

Son illər biz Azərbaycanın başına gəlmiş bu balanı bütün dünyaya olduq kimi tanımaq istəyirik. Biz Ermənistanı hücum etməmişik, Ermənistan Azərbaycanı hücum edib, biz gedib Ermənistanın ərazisini işğal etməmişik, Ermənistan gəlib Azərbaycanın ərazisini işğal edibdir. Belə olan halda ermənilərin təbliğati və ayrı-ayrı ölkələrdəki erməni diasporunun o balaca erməni dövləti, Yerevan dövləti ilə

bağlılığı, o qədər güclü olubdur ki, onların qarşılıqlı fəaliyyəti nəticəsində ölkələrin əksəriyyətində – Qərbi ölkələrdə, Amerikada, Rusiyada belə ümumi fikir yaranıb ki, ermənilərin elə bir günahı yoxdur, guya günah azərbaycanlılardır. Başa düşürsünüzü?! Nəyə deyirlər, döyülən də biz, söyülən də biz. Təcavüzə məruz qalan da biz, torpaqları işğal olunan da biz, amma ad çıxıbdır ki, guya günahkar azərbaycanlılardır, ermənilər deyillər.

1992-ci ildə Amerika Konqresi qərar çıxarıb ki, Azərbaycana Amerika tərəfindən hər cür yardım göstərilməsi qadağandır, embarqo qoyulub. Guya ona görə ki, Azərbaycan Ermənistanı blokadaya alıbdır. Ermənistan Azərbaycanın ərazisinin 20 faizini işğal edib, Azərbaycanın özü, demək olar, blokadaya alınıb, Azərbaycanın bir hissəsi olan Naxçıvan tamamilə blokadaya yaşayır, ancaq beş il bundan qabaq Amerika Konqresi belə bir qərar çıxarıbdır. Təsəvvür edin, baxmayaraq ki, Amerikada da Azərbaycan haqqında fikri tamamilə dəyişdirə bilməmişik, amma üç ildir ki, Konqresin qərarını ləğv edə bilmirik. Tək o deyil ki, – bu, kağız üzərində olan bir qərardır. Amerika keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olmuş dövlətlərin hamısına maddi və maliyyə yardımlı edir. Amma Azərbaycana heç bir yardım göstərmir. Biz bu yardımdan məhrummuş. İndi görün, iş nə yerdədir. Təcavüzə məruz qalan da, günahlandırılan da bizik.

Bunların da səbəblərindən biri, əsas bir tərəfdən Azərbaycan dövlətinin özünün bütün ölkələrdə Azərbaycan haqiqətini, reallığını yaymaq

üçün fəaliyyətinin zəif olması, ikinci tərəfdən də Ermənistanla nisbətən Azərbaycanın başqa ölkələrdə – Avropa, Qərbi ölkələrində, Amerika Birləşmiş Ştatlarında diasporunun zəif olması, olan diasporun da çox zəif fəaliyyət göstərməsi və bunun mütəqabilində Ermənistanın diasporunun geniş, çoxsaylı olması və sayından da asılı olmayaraq, fəaliyyətinin çox güclü olmasıdır. Amerikada bir milyon erməni yaşayır. 250 milyon əhali ilə müqayisədə bir milyon o qədər də böyük faiz təşkil etmir. Amma o ermənilər tutduqları cürbəcür vəzifələrə, işlərə görə Amerikanın siyasətinə təsir edirlər. Amerikada cürbəcür təşkilatlar yaradıblar və Ermənistanın mənfəyini müdafiə etməyə çalışırlar.

Bu baxımdan mən istədim ki, Azərbaycanda gedən o böyük proseslər, – bilirsiniz ki, Azərbaycanda çox böyük dəyişikliklər baş veribdir, – cürbəcür ölkələrdə olan soydaşlarımızla əlaqələri daha da gücləndirsin və həmin ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar da Azərbaycana daha çox qayıq göstərsinlər. Ən böyük qayıq da ondan ibarət ola bilər ki, Azərbaycanın vəziyyəti haqqında, Ermənistan – Azərbaycan münasibəti haqqında, Ermənistanın respublikamızda işi etdiyi cinayətlər, təcavüz haqqında hər yerdə düzgün təsəvvür yaradıla bilsin.

Mən dünən də, bu gün də harada ki, danışmağa, çıxış etməyə imkanlı olub, bunları demişəm. Ancaq sübhə siz ki, mən hər bir auditoriyamı əhatə bilmərəm. Güman edirəm ki, burada bizim səfirliyimiz yaranandan sonra səfirlik də və siz də onun ətrafında birləşib birinci növbədə bu mə-

sələlərlə məşğul olacaqsınız. Məsələn, hesab edirəm ki, Özbəkistanda ermənilər azərbaycanlılardan sayca azdır. Amma mən götürürəm ki, burada ermənilər azərbaycanlılardan güclüdürlər. Elə bu gün Prezident İslam Kərimov ilə də yada salırdıq. Mən keçmiş zamanlarda buraya gəlirdim, burada baş nazirin birinci müavini vardı – Qabrielyan, bütün işləri o aparırdı, hər şey onun əlinə idi. Amma təkcə Qabrielyan deyildi, yüksək vəzifələrdə o qədər erməni vardı. İndi var-yox, onu bilmirəm, amma o vaxt mən bunu görmüşəm görmüşəm. Onlar həm Ermənistanı təbliğ ediblər, həm də erməni siyasətini aparıblar. Ermənilərin, təəssüflən olsun ki, ən birinci düşmənçilik etdiyi, – biz onlarla düşmənçilik etmədik, onlar bizimlə düşmənçilik etdilər, – millət türklərdir. Yəni Türkiyədir, Azərbaycandır və ümumiyyətlə, türklərdir.

Güman edirəm ki, təbliğat sahəsində işi əsas bu istiqamətdə aparmaq lazımdır. Qalan məsələlər – Azərbaycanın həqiqətlərini, başqa həqiqətləri də yaymaq, Özbəkistan cəmiyyətinə çatdırmaq, bildirmək də, hesab edirəm ki, azərbaycanlı kimi sizin borcunuz, vəzifəniz olmalıdır. Biz işə çalışacağıq ki, əlaqələri daha da artıracağıq. Mən bu gün dedim, Mərkəzi Asiya ölkələrində birinci səfirlikdir ki, Özbəkistanda açmışıq. Bu ona görədir ki, biz bu ölkəyə çox böyük fikir veririk və onunla əlaqələrimizə çox böyük əhəmiyyət veririk. Hesab edirəm ki, siz də bizim bu siyasətimizə uyğun olaraq, burada Azərbaycanın mənfəyini üçün öz işlərinizi görməlisiniz.

Çox şey demək olar, amma mən

hesab edirəm ki, əsas fikirləri söylədim. Sizin hamınıza cənsağlığı, sağlamlıq arzu edirəm. Azərbaycanla əlaqələrinizi daha da genişləndirməyə çalışın, biz də çalışacağıq ki, sizinlə əlaqələri genişləndirək. Sağ olun.

ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB İSLAM KƏRİMOV

Hörmətli İslam Abdüqəniyev!

Sizi Özbəkistan Respublikasının Prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Prezident seçkilərində qalib gəlməyiniz inandırıcı şəkildə sübut edir ki, qardaş Özbəkistan xalqı ölkənin müstəqilliyini və suverenliyini möhkəmləndirmək, cəmiyyəti demokratikləşdirmək, dərin sosial-iqtisadi dəyişikliklər həyata keçirmək istiqamətində sizin irətidəyiniz xətti dəstəkləyir.

Azərbaycanın və Özbəkistanın xalqları çoxəsrlik tarixi köklərə bir-birinə bağlıdır. Əminəm ki, ölkələrimiz arasında ənənəvi dostluq və tərəfdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın mənfəəti naminə, regionda sülh, sabitlik və tərəqqi naminə bundan sonra da inkişaf edəcək və möhkəmlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cənsağlığı, sağlamlıq və dövləti fəaliyyətinizdə böyük müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Hörmətlə,

Heydər ƏLİYEV,
*Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti.*

*Bakı şəhəri, 11 yanvar
2000-ci il.*

*“Azərbaycan” qəzeti,
12 yanvar 2000-ci il.*

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN ÖZBƏKİSTAN PREZİDENTİ İSLAM KƏRİMOV İLƏ GÖRÜŞÜ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev İran İslam Respublikasında işgüzar səfəri zamanı iyunun 9-da Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimov ilə görüşmüşdür.

Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev Prezident İslam Kərimovü səmimiyyətlə salamladı, onunla şəxsi dostluq münasibətləri olduğunu nəzərə çarpdırdı, Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin sürətlə inkişaf etməsinə müsbət qiymətləndirdi.

Respublikamızın rəhbərinə təşəkkürünü bildirən, ölkələrimizin əməkdaşlığının daha da genişlənməsində və möhkəmlənməsində dövlətimizin başçısının böyük rolu olduğunu qeyd edən Prezident İslam Kərimov Prezident Heydər Əliyevə uzaqgörən siyasətinin regionun bütün ölkələri üçün böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğuladı. O, Prezident Heydər Əliyevə xüsusi hörmət və ehtiram bəslədiyini söyləyərək, bütün beynəlxalq və regional təşkilatlarda Azərbaycanın ədalətli mövqeyini bundan sonra da dəstəkləyəcəklərini bildirdi.

Müthəm coğrafi-strateji ərazidə yerləşən Azərbaycanın tarixi İpək yolumun bərpası sahəsindəki fəaliyyətini yüksək dəyərləndirən Prezident İslam Kərimov dedi ki, iqtisadiyyatın dirçəldilməsi, xarici investisiyanın respublikaya cəlb olunması və digər sahələrdə Prezident Heydər Əliyevin gördüyü tarixi işlər yaxın gələcəkdə

Azərbaycanı dünya miqyasında nüfuzlu bir ölkəyə çevirəcəkdir.

Prezident Heydər Əliyev səmimi sözlərə görə dost ölkənin rəhbərinə dərin minnətdarlığını bildirdi, respublikamızda həyata keçirilən islahatlardan, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün aparılan danışıqlardan ətraflı bəhs etdi.

GUÖAM çərçivəsində əlaqələrin perspektivlərini müzakirə edən dövlət başçıları bu təşkilat daxilində əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsinin xüsusi əhəmiyyət daşıdığını bildirdilər.

EKO çərçivəsində və digər beynəlxalq təşkilatlarda da birgə əməkdaşlığın faydalı olacağına inam bəslədiklərini söyləyən prezidentlərin fikrincə, xalqlarımız və ölkələrimiz arasında mövcud olan tarixi mənəvi əlaqələr müstəqil dövlətlərimizi bir-birinə daha da yaxınlaşdırır, bütün sahələrdə əməkdaşlığın güclənməsinə əsaslı zəmin yaradır.

Səmimiyyət və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə tərəfləri maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə də fikir mübadiləsi aparıldı.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ
ÖZBƏKİSTAN PREZİDENTİ
İSLAM KƏRİMƏV
JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA
CAVAB VERDİLƏR.**

Sual: Son vaxtlar GUÖAM xətti ilə görüşlər azalmışdır. Bu, nə ilə bağlıdır?

İslam Kərimov: Zənnimcə,

bələ qənaət üçün heç bir əsas yoxdur. GUÖAM ən əvvəl iqtisadi əlaqələri, ilk öncə, kommunikasiya əlaqələrini genişləndirmək, möhkəmlətmək, inkişaf etdirmək məqsədi daşayan təşkilat kimi yaradılmışdır. Allah Azərbaycanı elə bir mövqədə yerləşdirib ki, o, sadəcə, nəinki bütün kommunikasiyaları birləşdirir, həm də Şərqlə Qərbi birləşdirir. Oudur ki, kimlərsə Mərkəzi Asiya ilə münasibətlərə malik olmaq istəsə, fərqi yoxdur, onlar bizə müraciət etməyə və ya Bakı vasitəsilə bizimlə əlaqə yaratmağa məcburdurlar. Bu mənada obyektiv surətdə şərait elədir ki, nə rəhbərin, nə də ictimaiyyətin iradəsindən asılı olmayaraq, biz həmin sifr coğrafi-siyasi, coğrafi münasibətləri hansısa daim işləyən əlaqələr formasında təşkil etməyə, üstəlik, normalaşdırmağa borclu yuq.

Ona görə də GUÖAM barədə söhbət gedəndə, mən, təəssüflər olsun, sizə açıqca deməliyəm ki, GUÖAM-ı möhkəmlətməkdənsə, onun haqqında daha çox danışıqlar. Ona görə ki, Özbəkistandan GUÖAM-ın tərkibinə daxil olması haqqında biz hələ Vəşinqtonda sənəd imzalayarkən bələ bir fikir irəli sürülmüşdü ki, GUÖAM hansı təşkilat formalarına malikdir? Siz Heydər Əliyevdən soruşsanız, o da sizə deməyəcəkdir. GUÖAM-ın fəaliyyətini təmin edə biləcək təşkilat strukturu əslində heç cür formalaşdırılmayıb. Hər şey elə qurulmuşdur ki, kimsə təşəbbüs göstərir, təşkilatın üzvü olan dövlətlər sırasından kimlərsə, bax, bu təşəbbüs əsasında toplaşsınlar. Bütün bu cür beynəlxalq strukturlarda qəbul edilirdi ki, hətta katiblik və ya hansısa daimi fəaliyyət göstərən icra-

iyə komitəsi də yoxdur. Ona görə də bunun səbəbi barədə əsl və başqa suallar verildə, mən oks sual verədim, bəs GUÖAM hansısa bir dövlətlərəsi struktur kimi təşkil ediləcək, yoxsa sözdə mövcud olacaq? Ən başcası, bu təşkilatın əsas məqsəd və vəzifələrini, perspektiv vəzifələrini müəyyənləşdirəcək hansısa nizamnamə sənədlərini qəbul etmək lazımdır. Oudur ki, əgər öz sualınızı mənə verirsinizsə, sizə deməliyəm ki, Özbəkistanın bu təşkilatdan yayınması və ya özünü kənara çəkəməsi barədə söhbət üçün heç bir əsas görmürəm. Hiss edirəm ki, sualınıza cavab verməm.

Heydər Əliyev: Mən İslam Abdullqəniyevicin dediklərinin hamısını təsdiqləyirəm.

İslam Kərimov: Siz hətta əlavə də edə bilərsiniz.

Heydər Əliyev: Siz elə müfəssəl danışdınız ki, əlavə etmək mənim üçün çətindir. Vaxtı çox almaq istəmirəm, sizin dediklərinizin hamısı doğrudur. Prezident İslam Kərimovun dediyi kimi, GUÖAM məhz həmin məqsəd üçün yaradılmış təşkilatdır. Amma təəssüf ki, biz hələ təşkilatla bilməmişik. Bununla bərabər, həminin təşkilatlanmaq və işi təsadüfən-təsədüfə, kimsə təşəbbüs göstərəndə deyil, planlı surətdə aparmaq üçün katiblik və ya icra orqanı şəklinə də həqiqətən daim fəaliyyət göstərən orqan yaratmaq arzusu var. Mənə elə gəlir ki, bu, bizim, necə deyərlər, ümumi problemimizdir və hesab edirəm ki, – prezident Kərimovun dediklərini mən də təsdiqləyirəm, – bunun üçün əlavə tədbirlər görməliyəm.

Sual: Cənab Heydər Əliyev, biz

tarixə varmamalıyıq. Lakin 1992-ci ildə Azərbaycanla Özbəkistan arasında münasibətlər yaxşı deyildi. Heydər Əliyevə hakimiyyətə gələn kimi Özbəkistanla Azərbaycan arasında çox yaxşı münasibətlər yarandı. İstədim, deyəsiniz ki, sizin aranızda yaxşı münasibətlər var. Sizi nə kimi səciyyəvi xüsusiyyətlər yaxınlaşdırır?

İslam Kərimov: Deyərdim ki, siz nəinki, sadəcə olaraq çox tutumlu sual verdiniz, həm də elə bir sual verdiniz ki, o, təkcə azərbaycanlıların deyil, özbəklərin də fikirlərində, şüurunda həmişə dolanmışdır.

Təəssüf ki, biz hamımız adi işlərlə, gündəlik problemlərlə, ən əvvəl məişət problemləri ilə məşğul oluruq, ən yaxın – dünənki günümüzü unuduruq. Siz, həqiqətən haqlısınız – əgər 91-ci, 92-ci, 93-cü illərdən danışsaq, onda görürük, iş elə gətirmişdi ki, sizə məlum olan Elçibəyin, – bu gün onu Türkiyədə çox yaxşı qəbul edirlər, bu, bizə qətiyyənlə aydın deyil, mən bunu da demək istəyirəm, bilmirəm, kiminsə xoşuna gələcək, kiminsə xoşuna gəlməyəcəkdir, lakin bu, mənə sadəcə olaraq təəccüblü görünür, – rəhbərliyi altında Azərbaycan bir vaxtlar çox şeylər etmişdir. Mən onun siyasətindən danışmaq istəmirəm, onun Azərbaycan üçün siyasətini qiymətləndirmək fikrindən üzəgəm. Əlbəttə, əgər o, hansısa bir partiya, yaxud hansısa bir hərəkatə rəhbərlik edərsə, deməli, onun Azərbaycanda öz tərəfdarları var, onun yolu ilə gedənlər də var.

Lakin Özbəkistan barəsində elə hərəkatlərə yol verilmişdir ki, yaxud hər halda elə hallar olmuşdu ki, bun-

lar bizi - Özbəkistanı Azərbaycandan əslində uzaqlaşmağa vadar edirdi. Bu faktırdı və ondan heç yana qça bilməzsən. Bu, dünənki tariximizdir. Bir daha təkrar edirəm, Azərbaycan hökumətinin, ümumiyyətlə, sizə məlum olan Elçibəyin başçılıq etdiyi Azərbaycan rəhbərliyinin hərəkətlərinin sababları bizə qətiyyənlə aydın deyildi. Sadəcə olaraq, başa düşmək çətinimi ki, o, nəyə əsaslanır, onun nə kimi prinsipləri var, ümumiyyətlə, nə istəyir. Bir daha deyirəm, mən təfsilatə varmaq istəmirəm, onun Azərbaycan tarixində nə kimi iz qoymasından danışmaq istəmirəm, bu, mənə aid məsələ deyildir. Anmı, təkrar edirəm, yalnız fikrimi Özbəkistan və Azərbaycanın qarşılıqlı münasibətləri barədə sualınız üzərində cəmləşdirərək, sizin sözlərinizi təsdiqləmək istəyirəm. Bəli, bu olmuşdur.

Heydər Əliyev gələndən sonra da, ağığımı deyəcəyəm, bizdə nəinki, sadəcə olaraq, yadlaşma, həm də inciklik vəziyyəti davam edirdi. İki pambıqçılıq respublikası olan biz bu qədər oxşar xüsusiyyətlərimiz, təkcə tarixi yaxınlığımız deyil, həm də hər cəhətdən yaxınlığımız və qohumluğumuz olduğu halda, bizə yaxın, doğma xalq olduğu halda nə üçün Azərbaycanı bərdən-birə hər şey etməyə başladığı ki, qarşısızdırma, sadəcə ziddiyyətlər deyil, məhz qarşısızdırma yaratmış.

Bizdə inciklik hissi vardı. Qoy, Heydər Əliyeviç inciməsən, onu hələ çox-çox illər əvvəl tanımağıma, uzun müddət mənə əl uzatmasına baxmayaraq, mən uzun zaman özümü Azərbaycana gəlməyə məcbur edə bilmədim, çünki bu hissələr mənə qalmaq-

da idi. Aydın deyil, o illərdə belə şeyə nə üçün yol verilmişdi.

Lakin, buna baxmayaraq, Heydər Əliyevin xidmətinə qəyd etməliyəm. O, qətiyyətlə adamdır, əzmkar adamdır, Azərbaycanın mənafeyi onun üçün hər şeydən vacibdir. Mən bunu bir dəfə demişəm və bir daha təkrar etmək istəyirəm. Azərbaycanın, xalqının rifahı, xoşbəxtliyi, əmin-amanlığı onun üçün hər şeydən iralidir. Görək ki, bunu siz, xalq, Azərbaycanın nümayəndələri mənədən yaxşı bilirsiniz. Kim bunu bilmirsə, qoy ən yaxın tariximizə bir daha nəzər salın və müqayisə etsin.

Ona görə də demək istəyirəm, bu gün özbək və Azərbaycan xalqlarının, dövrlərimizin, ən başlıcası isə, biz rəhbərlərin dostluğu büsbütün Heydər Əliyevin təşəbbüsü və xidmətidir. Bu gün sizdə bəzi hadisələr baş verir, müxtəlif çıxışlar olur və biz onların barəsində eşidirik, bunlar dövlətin, demokratiyanın təşəkkülü və digər proseslərin gətirdiyi dövrə normal hallardır. Ona görə də, zənnimcə, xalq daim başa düşür, elə çərçivələr var ki, ondan kənara çıxmaq olmaz. Bütün bunlarla belə, mən sadəcə olaraq demək istəyirəm ki, gərək ayrılmasın, 92-ci ilin Azərbaycanına nəzər salasan və nəinki bugünkü, həm də sabahkı Azərbaycana baxasan.

Bu baxımdan mən ürkədən həsəd aparıram, o mənada həsəd aparıram ki, Azərbaycanın sabahkı gününə nəzər salsaq, görürük ki, onun nə qədər yaxşı perspektivləri var. Nə qədər müqavilələr imzalanıb və sübhəsis ki, onlar Azərbaycan iqtisadiyyatının çox sürətli inkişafını təmin etməli və

Azərbaycanı firavan dövlətlər sırasına çıxarmalıdır. Mən çox da təmtəraqlı ifadələr işlətmirəm, lakin bu gün Azərbaycanadakı problemləri də məhz Azərbaycana artıq gəlməkdə olan sərmayələr həll edəcəkdir. Lakin ən başlıcası isə, əminəm ki, bu gün Azərbaycan çox zəngin dövlətlərin, çox güclü dövlətlərin diqqət mərkəzindədir. Ona görə də mən Azərbaycanın bu potensialına və sabahkı gününə həsəd aparmaya bilmərəm. Sualınıza cavab verərək bunları demək istəyirəm.

Heydər Əliyev: Bilirsiniz, bu barədə bir neçə kəlmə deməyə bilmərəm, çünki sual verildi və Prezident İslam Kərimov ətrafı cavab verdi. Mən də deməliyəm ki, Azərbaycana məhz elə münasibət göstərmək üçün Özbəkistanın, onun Prezidentinin tam əsası var. Bu, o vaxtlar, 91-ci-92-ci illərdə baş vermişdi.

Bilirsiniz, xalqlar əsrlər boyu dostluq edirlər, bu dostluğu möhkəmlətmək də olur, uzun illər, onilliklər ərzində yaranmış bu dostluğu hansısa düşünilməmiş hərəkətlərlə və ya hansısa səhvələrlə, aşılmaz addımlarla pozmaq, ona ləkə salmaq, bəlkə də, həтта Azərbaycanla Özbəkistan arasında münasibətlərin o vaxtiki vəziyyətinə gətirib çıxarmaq olar.

Ancaq nə demək olar, Elçibəyin kimliyi hamıya bəllidir. O, məsələn, təkcə Özbəkistan barəsində deyil, başqa ölkələr barəsində də belə hərəkət edirdi. Dövlət fəaliyyəti sahəsində təcrübəsi, biliyi ilə yox, təsadüfən prezident olaraq Azərbaycanı vətəndaş müharibəsinə gətirib çıxarmışdı. Azərbaycanlılar buradadırlar, nəinki

azərbaycanlılar, Özbəkistan nümayəndələri də bilirlər ki, ölkə vətəndaş müharibəsi həddinə gəlib çıxmışdı. Bu müharibə başlayanda və o, öz həyatı üçün təhlükə hiss etdikdə Bakıdan xəlvəti qaçıb getdi və doğulduğu dağ kəndində dörd il gizləndi. Azərbaycanda vəziyyət sabitləşdikdə isə o, dağlardan enib yenidən fəaliyyətə başladı. Bax, o belə adamlar. Əgər sən prezidentsənsə və vətəndaş müharibəsi başlayıbsa və buna təsirsiz sənənsə, prezident üçün məsuliyyət dağılmalsın. Sən xalqla birlikdə olmalısın, prezident vəzifəsinə tutaraq fəxrlik etməməlisən. Görünür, dünyəda belə nümunə tapmaq hələ çətinidir.

Buna görə də o, nəinki Özbəkistanla Azərbaycan arasında münasibətlərə ziyan vurmuşdur, həm də öz adamları, öz dəstəsi ilə Azərbaycanın iqtisadiyyatına da, ictimai-siyasi həyatına da çox böyük ziyan vurmuşdur. Onun vurduğu bu ziyanın nəticələrini ləğv etmək üçün biz bir çox illər işləmiş oluq.

Mən prezident olduqda isə, əlbəttə, Özbəkistanla Azərbaycan arasında bu cür münasibətləri təsəvvür etmək mənə çətin idi. Ona görə də bu mənada İslam Kərimovə başa düşürəm. Mən hesab edirəm ki, o, haqlı idi. Çünki bütün dövrlərdə Özbəkistanla Azərbaycan arasında mövcud olmuş münasibətləri bərdən-birə bir nəfər o dərcədə korlamışdı ki, bu, etinasızlıq hissələri yaratmışdı. Buna görə də İslam Kərimov haqlı idi.

Mənim vəzifəm isə bu münasibətləri bərpa etməkdən və əvvəlki səviyyəyə qaldırmaqdan ibarət idi. Görürsünüz ki, indi xalqlarımız ara-

sında, dövlətlərimiz arasında və iki prezident arasında gözəl münasibətlər var. Siz hamınız bilməlisiniz ki, dövlətlərin liderlərindən çox şey asılıdır. Demokratiya da gərəkdir, qalan hər şey də. Amma hər bir dövlət üçün layiqli lider lazımdır və şəxsiyyət lazımdır. Bax, Özbəkistanda şəxsiyyət, lider İslam Kərimovdur.

Mən nə üçün istəyirdim ki, münasibətlərimiz bərpa edilsin? Əvvəla, ona görə ki, Özbəkistanla Azərbaycan arasında 91–93-cü illərdə olmuş münasibətlərin qalması mənim üçün məqbul deyildi. İkincisi isə, bildirdim, Moskvadan Özbəkistana çox böyük hücumlar edilən və əslində xalqı gözəndən salmağa, respublikanı nüfuzdan salmağa cəhdlər göstərilən o ağır şəraitdə İslam Kərimov ayağa qalxdı və hər şeyə – hələ Sovetlər İttifaqı dövründə baş vermiş bütün ədalətsizliyə qarşı çıxdı və mərdlik nümayiş etdirdi və bu mərdlik qarşısında hamı geri çəkildi.

Buna görə də o, Sovetlər İttifaqı dövründə də Özbəkistanı ağır vəziyyətdən əslində xilas etmiş bir şəxsiyyətdir – mən o zaman Moskvada yaşayırdım və işləyirdim, Sovetlər İttifaqının mərkəzi hökuməti tərəfindən Özbəkistana qarşı, başa düşürsünüzmü, xalqa qarşı nələr edildiyini bildirdim. Xalq əslində gözümçixdıya salınmışdı. (İslam Kərimov: Bu, soyqırımı idi), soyqırımı, bəli, əslində soyqırımı idi. Mən bunu Özbəkistanda çıxış edərkən demişdim və bu gün də ürək ağrısı ilə xatırlayıram. Siyasi Büronun üzvü olaraq, mən Siyasi Büronun iclaslarına gəlirdim, iclaslar məhədd dairədə, 10–11 adamın iştirakı ilə qa-

pəl şəkildə keçirilirdi və Qorbaçov gınaşırı məsələ qaldırırdı: Özbəkistanda filankos rüşvətçordur, Özbəkistanda korrupsiya var və sair. Liqaçov isə hər dəfə siyahı çıxararaq deyirdi ki, Ryazandan, Bryanskdan, Oryoldan, Tambovdan, Yaroslavlndan 20 nəfər – faykomların adı tələməçiləri və ya icraiyyə komitələrinin işçiləri var, onlar rayonların, şəhərlərin və vilayətlərin rəhbəri vəzifəsinə göndərilirlər.

Özbəkistan bax, belə ağır vəziyyətdə idi. Təəssüf ki, Rəşidovun vəfatından sonra rəhbərliyə gəlmiş şəxslər buna növbəti mane ola bilmədilər, həttə kömək edirdilər. Bir nəfər, iki nəfər – onların fəmiliaları məlumdur. Nəhayət, öz xalqını müdafiə etməyə qadir olan bir insan meydana çıxdı. O, indi də, ağır şəraitdə öz xalqının müdafiəsində möhkəm dayanmışdır. Vəziyyət ağırdır, hər halda, Orta Asiyanın cənubunda baş verən hadisələr hamıya məlumdur.

Ona görə də, əlbəttə, bir azərbaycanlı kimi, Azərbaycan xalqının nümayəndəsi kimi mən özbək xalqına da və bu insana, şəxsiyyətə də xoş hisslər bəsləmişəm və bəsləyirəm.

İslam Kərimov: Sağ olun.

AzərTAc
“Azərbaycan” qəzeti,
14 iyun 2000-ci il.

**AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB
HEYDƏR ƏLİYEVƏ**

Hörmətli Heydər Əlirza oğlu! Azərbaycanca zəlzələ nəticəsində adamların faciəli surətdə həlak olması xəbərini Özbəkistanda dərin kədər hissi və ürək ağrısı ilə qarşıladılar. Hələk olanların doğmalarına və yaxınlarına Özbəkistan xalqı adından və şəxsən öz adımdan dərin hüznə başsağlığı verirəm.

**İSLAM KƏRİMOV,
Özbəkistan Respublikasının
Prezidenti.
Daşkənd, 27 noyabr 2000-ci il.**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
İLƏ ÖZBƏKİSTAN
RESPUBLİKASI ARASINDA
İMZALANMIŞ SƏNƏDLƏRİN
SİYAHISI**

1. Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında dövlətlərarası münasibətlərin prinsipləri haqqında Müqavilə.

**Daşkənd, 19 oktyabr 1991-ci ildə imzalanmışdır.
28 dekabr 1996-cı ildə qüvvəsinə
ni itirmişdir.**

2. Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında 1992-ci il üçün ticarət-iqtisadi əməkdaşlığın prinsipləri haqqında Saziş.

Daşkənd, 19 oktyabr 1991-ci ildə imzalanmışdır.

**19 oktyabr 1991-ci ildə qüvvəyə
minmişdir.
31 dekabr 1992-ci ildə qüvvəsi-
ni itirmişdir.**

3. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Xalq Təhsili Nazirliyi arasında Müqavilə.

**2 mart 1992-ci ildə
imzalanmışdır.
2 mart 1992-ci ildə qüvvəyə
minmişdir.
1 mart 1997-ci ildə qüvvəsinə
itirmişdir.**

4. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında 1993-cü ildə ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş.

**Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə
imzalanmışdır.
26 fevral 1993-cü ildə qüvvəyə
minmişdir.**

**31 dekabr 1993-cü ildə qüvvəsi-
ni itirmişdir.**

5. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Milli Bankı ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti və Mərkəzi Bankı arasında 1993-cü il üçün texniki kredit haqqında razılıq icrasına dair Protokol.

**Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə
imzalanmışdır.
26 fevral 1993-cü ildə qüvvəyə
minmişdir.**

6. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında 1992-ci il üçün bərc iltizamı və tələblərinin tənzim-

lənmasının qaydası və vaxtı haqqında Saziş.

Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə imzalanmışdır.

26 fevral 1993-cü ildə qüvvəyə minmişdir.

7. Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı ilə Özbəkistan Respublikasının Mərkəzi Bankı arasında hesablaşmanın təşkili haqqında Saziş.

Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə imzalanmışdır.

26 fevral 1993-cü ildə qüvvəyə minmişdir.

8. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi arasında tranzit yüklərinin və vətəndaşların yüklərinin rəsmiləşdirilməsi haqqında Protokol.

Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə imzalanmışdır.

26 fevral 1993-cü ildə qüvvəyə minmişdir.

9. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi arasında qaçaqmalçılığa və gömrük qaydalarında pozuntulara qarşı əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə imzalanmışdır.

26 fevral 1993-cü ildə qüvvəyə minmişdir.

10. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi arasında gömrük sənədləş-

məsinin və gömrük təchizinin qarşılıqlı tanınması haqqında Saziş.

Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə imzalanmışdır.

1 aprel 1993-cü ildə qüvvəyə minmişdir.

11. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi arasında narkotik və psixotrop maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı birgə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə imzalanmışdır.

26 fevral 1993-cü ildə qüvvəyə minmişdir.

12. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi arasında qanunsuz gətirilən və aparılan incəsənət əşyalarının saxlanılması və geri qaytarılması sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə imzalanmışdır.

26 fevral 1993-cü ildə qüvvəyə minmişdir.

13. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Mədəniyyət İşləri Nazirliyi arasında 1993-cü ildə əməkdaşlıq haqqında Müqavilə.

Daşkənd, 26 fevral 1993-cü ildə imzalanmışdır.

İmzalandığı gündən qüvvəyə minmişdir.

14. Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında Müqavilə.

Bakı, 27 may 1996-cı il tarixində imzalanmışdır.

28 dekabr 1997-ci il tarixindən qüvvədədir.

15. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında gömrük işlərində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

16. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında ixiqat vergiyə cəlb etməyə yol verilməməsi, gəlirlərdən və əmlakdan vergilərin ödənilməsindən yayınmanın qarşısının alınması haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

17. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında qeyri-ticarət tədiyyələri barədə Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

18. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası

Hökuməti arasında sərbəst ticarət haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

19. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında pensiya təminatı sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

20. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

21. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında mədəniyyət və humanitar sahədə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

22. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında hava əlaqəsi və hava nəqliyyatı sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

23. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında turizm sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

24. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

25. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında beynəlxalq dəmir yolu əlaqələri sahəsində qarşılıqlı münasibətlər haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

26. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında beynəlxalq avtomobil sərnişin və yük daşımaları haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

27. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında poçt baratları üzrə

qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

28. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında sərmayələrin qarşılıqlı təşviqi və mühafizəsi haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

29. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında elm, texnika və informasiya sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

30. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında istehsalat kooperasiyası haqqında Saziş.

Bakı, 27 may 1996-cı ildə imzalanmışdır.

2 noyabr 1996-cı ildən qüvvədədir.

31. Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında hüquqi yardım və mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi münasibətlər haqqında Müqavilə.

Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.

15 may 1998-ci ildən qüvvədədir.

32. Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında hertərəfli əməkdaşlığın və tərəfdaşlıq münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsi haqqında Bəyannamə.

Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.

İmzalandığı gündən qüvvədədir.

33. Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında əməkdaşlıq üzrə birgə hökumətlərarası komissiyanın yaradılması haqqında Protokol.

Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.

İmzalandığı gündən qüvvədədir.

34. Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında əməkdaşlıq üzrə birgə hökumətlərarası komissiya haqqında Əsasnamə.

Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.

İmzalandığı gündən qüvvədədir.

35. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi və Özbəkistan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşkənd, 18 iyun 1997-ci il tarixində imzalanmışdır.

İmzalandığı gündən qüvvədədir.

36. Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi və Özbəkistan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.

İmzalandığı gündən qüvvədədir.

37. Azərbaycan Respublikası Ticarət Sənaye Palatası və Özbəkistan Respublikası Ticarət Sənaye Palatası arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.

İmzalandığı gündən qüvvədədir.

38. Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında məhkumların cəza çəkmək üçün verilməsi haqqında Müqavilə.

Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.

15 iyun 1998-ci il tarixindən qüvvədədir.

39. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında hüquqi informasiya mübadiləsi haqqında Saziş.

Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.

8 avqust 1997-ci ildən qüvvədədir.

40. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.

4 avqust 1997-ci ildən qüvvədədir.

41. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında idman və gənclər

lə iş sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
8 avqust 1997-ci ildən qüvvədədir.*

42. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi və Özbəkistan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi arasında məhkəmə ekspertizası sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

(Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 iyun 1997-ci il tarixli 642 sayılı sərəncamı ilə təsdiq olunmuşdur və bu barədə Özbəkistan tərəfinə 8 avqust tarixli 1120 sayılı Nota təqdim edilmişdir).

43. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında yüksək ixtisaslı elmi və elmi-pedaqoji kadrların attestasiyası sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
4 avqust 1997-ci ildən qüvvədədir.*

44. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
4 avqust 1997-ci ildən qüvvədədir.*

45. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında telekommunikasiya və poçt rabitəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
8 avqust 1997-ci ildən qüvvədədir.*

46. Azərbaycan Respublikası Hökuməti, Milli Bankı və Özbəkistan Respublikası Hökuməti, Milli Bankı arasında hesablaşmaların təşkili haqqında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
8 avqust 1997-ci ildən qüvvədədir.*

47. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında vergi qanunvericiliyində hüquq pozuntuları ilə mübarizə sahəsində əməkdaşlıq, qarşılıqlı yardım və informasiya mübadiləsi haqqında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
4 avqust 1997-ci ildən qüvvədədir.*

48. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqların qorunması sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
4 avqust 1997-ci ildən qüvvədədir.*

49. 1992–94-cü illər üzrə borc öhdəliklərinin və tələbnamələrinin tanzimlənməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Hökuməti, Milli Bankı və Özbəkistan Respublikası Hökuməti, Milli Bankı arasında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

50. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası vətəndaşlarının vizasız gediş-gəlişi haqqında Saziş.

*Daşkənd, 18 iyun 1997-ci ildə imzalanmışdır.
3 sentyabr 1997-ci ildən qüvvədədir.*

51. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında malların (işlərin, xidmətlərin) idxalı və ixracı zamanı vasitəli vergilərin tutulması prinsipləri haqqında Saziş.

*Baxı, 26 fevral 1998-ci ildə imzalanmışdır.
28 aprel 1998-ci ildən qüvvəyə minmişdir.*

52. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında iqtisadi və maliyyə pozuntuları ilə mübarizə sahəsində Saziş.

*Baxı, 26 fevral 1998-ci ildə imzalanmışdır.
27 dekabr 1999-cu ildən qüvvəyə minmişdir.*

53. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında valyuta, idxal-ixrac nəzarəti sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

*Baxı, 26 fevral 1998-ci ildə imzalanmışdır.
28 aprel 1998-ci ildən qüvvəyə minmişdir.*

54. Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Xidməti arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

*Baxı, 26 mart 1999-cu ildə imzalanmışdır.
İmzalandığı gündən qüvvədədir.*

55. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Hidrometralogiya Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Hidrometralogiya idarəsi arasında elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*1992-ci ildə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

56. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikası Makroiqtisadiyyat və Statistika Nazirliyi arasında statistika sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*Daşkənd, 23 iyun 1999-cu ildə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

57. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında geodeziya, kartoqrafiya, kadastr və Yerin masafadon zondla tədqiq edilməsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşqənd, 23 iyul 1999-cu ildə imzalanmışdır.

30 oktyabr 2000-ci ildən qüvvəyə minmişdir.

58. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında səfirliklərin fəaliyyətinin tənzimlənməsi haqqında Saziş.

Daşqənd, 23 iyul 1999-cu ildə imzalanmışdır.

30 oktyabr 2000-ci ildə qüvvəyə minmişdir.

59. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında qaz sahəsinin inkişaf etdirilməsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşqənd, 23 iyul 1999-cu ildə imzalanmışdır.

Qüvvəyə minməmişdir.

60. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında neft maşınqayırması sahəsində əməkdaşlığın əsas prinsipləri haqqında Saziş.

Daşqənd, 23 iyul 1999-cu ildə imzalanmışdır.

Qüvvəyə minməmişdir.

61. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında neft-qaz sənayesi

sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşqənd, 23 iyul 1999-cu ildə imzalanmışdır.

Qüvvəyə minməmişdir.

62. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında birgə komissiyanın ikinci iclasının yekunları haqqında Protokol.

Daşqənd, 23 iyul 1999-cu ildə imzalanmışdır.

63. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında cinayətkarlığa qarşı mübarizədə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 25 iyul 2000-ci ildə imzalanmışdır.

Qüvvəyə minməmişdir.

64. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi arasında gömrük sənədləşməsinin və gömrük təchizinin qarşılıqlı tanınması haqqında Saziş.

Bakı, 25 iyul 2000-ci ildə imzalanmışdır.

Qüvvəyə minməmişdir.

65. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi arasında xarici ticarətin gömrük hesablamaları sahəsində metodoloji və informasiya üzrə qarşılıqlı fəaliyyət haqqında Protokol.

Bakı, 25 iyul 2000-ci ildə imzalanmışdır.

Qüvvəyə minməmişdir.

66. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi arasında qaçaqmalçılıq və gömrük qaydalarının pozulması ilə mübarizədə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 25 iyul 2000-ci ildə imzalanmışdır.

Qüvvəyə minməmişdir.

67. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında birgə hökumətlər arasındakı komissiyanın üçüncü iclasının yekunları haqqında Protokol.

Bakı, 25 iyul 2000-ci ildə imzalanmışdır.

68. Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında 2001–2006-cı illərdə elm, mədəniyyət və incəsənət sahəsində əməkdaşlıq proqramı.

Daşqənd, 18 aprel 2001-ci il.

69. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında 2001–2010-cu illər üzrə iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşqənd, 18 aprel 2001-ci il.

70. Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Hidrometeorologiya Baş İdarəsi arasında elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 19 iyul 2002-ci il.

71. Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Dövlət Baytarlıq Təşkilatı arasında baytarlıq sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 19 iyul 2002-ci il.

72. Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə Özbəkistan Respublikasının Kənd və Su Təsərrüfatı Nazirliyi arasında kənd təsərrüfatı sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Bakı, 19 iyul 2002-ci il.

73. Azərbaycan Respublikasının Hökuməti və Özbəkistan Respublikasının Hökuməti arasında mətbuat və kitab məhsullarının mübadiləsi və yayılması sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşqənd, 13 iyun 2003-cü il.

74. Azərbaycan Respublikasının Hökuməti və Özbəkistan Respublikasının Hökuməti arasında bitkilərin karantini sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşqənd, 13 iyun 2003-cü il.

75. 27 may 1996-cı il tarixli "Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında sərbəst ticarət haqqında imzalanmış Saziş"ə dəyişiklik və əlavələrin edilməsi haqqında Protokol.

Daşqənd, 13 iyun 2003-cü il.

76. Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında əməkdaşlıq üzrə Birgə Hökumətlərə-rası Komissiyasının növbəti yeddinci

iclasının yekunları haqqında Protokol.

Daşkənd, 15 mart 2004-cü il.

77. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi və Özbəkistan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Protokol.

Daşkənd, 23 mart 2004-cü il tarixində imzalanmışdır. İmzalandığı andan qüvvədədir.

78. 27 may 1996-cı il tarixli "Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında sərbəst ticarət haqqında Saziş"ə əlavə və dəyişikliklərin edilməsi haqqında Protokol.

Daşkənd, 23 mart 2004-cü ildə imzalanmışdır.

İmzalandığı gündən qüvvədədir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 235 sayılı 26 may 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir).

79. Azərbaycan Respublikası Bakı şəhəri İcra Hakimiyyəti və Özbəkistan Respublikası Daşkənd şəhər Hakimiyyəti arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşkənd, 23 mart 2004-cü ildə imzalanmışdır. İmzalandığı andan qüvvədədir.

80. Azərbaycan Respublikasının "Azərbaycan Hava Yolları" Dövlət Konserni və Özbəkistan Respublikasının "Çkalov adına Daşkənd Aviasiya İstehsalat Birliyi" (ÇDAİB) Dövlət Səhmdar Cəmiyyəti arasında Niyət Memorandumu.

Daşkənd, 23 mart 2004-cü ildə imzalanmışdır. İmzalandığı andan qüvvədədir.

81. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş.

Daşkənd, 23 mart 2004-cü ildə imzalanmışdır.

(Azərbaycan Respublikasının 671-IIQ sayılı 21 may 2004-cü il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir).

82. Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında Konsulluq Konvensiyası.

23 mart 2004-cü ildə imzalanmışdır.

(Azərbaycan Respublikasının 670-IIQ sayılı 21 may 2004-cü il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş, 5/11-1306/03 sayılı 13 iyul 2004-cü il tarixli Nota ilə Özbəkistan tərəfinə bildirilmişdir).

83. Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında strateji tərəfdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi haqqında Bəyannamə.

23 mart 2004-cü ildə imzalanmışdır.

TÜRKMƏNİSTAN RESPUBLİKASI HAQQINDA ARAVIŞ

Ərazisi: 488,100 kv.km.
Sərhədləri: Özbəkistan 1,621 km, İran 992 km, Əfqanıstan 744 km, Qazaxıstan 379 km, Xəzər dənizi 1,768 km.
Təbii ehtiyatları: neft, təbii qaz, daş kömür, kükürd, duz.
Əhalisi: 6,420,600 nəfər (iyul 2004-cü il).

Milli tərkibi: türkmən 85%, özbək 5%, rus 4%, digər 6% .
Din: İslam 89%, xristian 9% .
Dövlət dili: Türkmən dili

Dövlət quruluşu:
Ölkənin adı: Türkmənistan
Dövlət quruluşu: Respublika
Paytaxtı: Aşqabad
 İnzibati bölgələr: 5 vilayət; Ahal vilayəti (Aşqabad), Balkan vilayəti (Balkanabat), Daşoğuz vilayəti, Lebap vilayəti (Türkmenabad), Məri vilayəti (İnzibati bölgələrlə mərkəzlərin adı eynidir).

Müstəqillik: 27 oktyabr 1991-ci il.

Milli bayramı: 27 oktyabr – Müstəqillik günü.

Konstitusiyası: 18 may 1992-ci il.
Hüquqi sistem: Mülki hüquq sistemi.

Səsvərmə hüququ: 18 yaş.
Dövlət başçısı: Prezident (Prezident ümumi səsvərmə yolu ilə 5 il müddətinə seçilir. 28 dekabr 1999-cu ildə Türkmenistan Parlamentinin qərarı ilə S.Niyazov ömürlük Prezident seçilmişdir).

Hökumət: Nazirlər Kabinetinin sədri vəzifəsini Prezident icra edir, üzvləri Prezident tərəfindən təyin edilir.

Qanunverici hakimiyyət: Məclis və Xalq Məsləhəti (hər ikisinin də ali rəhbəri Prezident S.Niyazovdur).

Məclis: 50 nəfər üzvu var, ümumi səsvərmə yolu ilə 5 il müddətinə seçilir. (Məclisə son seçkilər 19 dekabr 2004-cü ildə keçirilmişdir. Növbəti seçkilər 2009-cu ildə olacaqdır.)

Xalq Məsləhəti: 2 500 nəfər nümayəndəsi var, bəziləri seçilir, bəziləri Prezident tərəfindən təyin edilir. İldə ən azı bir dəfə toplanır.

Məhkəmə orqanı: Ali Məhkəmə (Hakimlər Prezident tərəfindən təyin edilir).

Siyasi partiyalar: Türkmənistan Demokrat Partiyası – Sədri S.Niyazov.

(Türkmənistan rəsmi olaraq, müxalifət partiyaları qeyd olunmamışdır. Qeyri-rəsmi olaraq, kiçik müxalifət hərəkatları vardır ki, bunlar da ya gizli, ya da xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərir).

İqtisadiyyat:

Ümumi daxili məhsulu: 27.06 milyard ABŞ dolları (2004-cü il).

İxrac: 4.0 milyard ABŞ dolları (2004-cü il).

İxrac məhsulları: qaz, xam neft, neft məhsulları, pambıq lif, geyim.

İxracat tərəfdaşları: Ukrayna 49.8%, İran 17.2%, İtaliya 5.3%, Türkiyə 4.7%.

İdخال: 2.85 milyard ABŞ dolları (2004-cü il).

İdخال məhsulları: maşın və avadanlıq, kimyəvi məhsullar, qida.

İdخالat tərəfdaşları: Rusiya 14%, Ukrayna 13.8%, ABŞ 11.1%, BƏƏ 8.1%, Türkiyə 8.0%, Almaniya 6.8%, Fransa 4.6%.

Pul vahidi: Türkmən manatı

1 ABŞ dolları = 5144 türkmən manatı (2005-ci il).

TÜRKMƏNİSTANIN XARİCİ SİYASƏTİ

Türkmənistanın xarici siyasətində əsas prinsip daimi bitərəflikdir. 12 dekabr 1995-ci il tarixində Türkmənistan BMT tərəfindən neytral dövlət kimi rəsmən tanınmışdır. Bu dövlət dünyanın 120 ölkəsi ilə diplomatik münasibətlər qurmuş və 1000-dən çox ikitərəfli və çoxtərəfli hüquqi müqavilələrə imza atmışdır. Türkmənistanın xarici siyasətində qarşılıq-

lı və bərabər hüquqlu mənəfat əldə edilməsi məqsədilə beynəlxalq tərəfdaşların axtarışı əsas yer tutur.

Beynəlxalq mübahisələri: Uzun müddət davam edən regional quraqlıq Amudarya çayının sahilində yerləşən dövlətlər arasında mübahisəyə səbəb olur; Türkmənistanın Xəzər dənizinin dibinin və su səthinin bölünməsi üzrə nə İran, nə də digər sahiləyi dövlətlərlə razılaşması yoxdur; Beynəlxalq Ədliyyə Məhkəməsinin Xəzər in neft yataqları üzərində suverenlik barədə qərarının Azərbaycanla olan mübahisəni həll edəcəyi güman edilir; Qazaxıstanla quru sərhədinin demarkasiyası müzakirələr mərhələsindədir, dəniz sərhədinin müəyyənləşməsi işə həll olunmamış qalır.

Türkmənistan 40-dan çox beynəlxalq təşkilatın, o cümlədən BMT (2 mart 1992-ci ildən), İKT (1992-ci ildən), UNESCO, MDB, EKO, BVF və digər təşkilatların üzvüdür.

SAPARMURAT ATAYEVİÇ NİYAZOV TÜRKMƏNİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ

19 fevral 1940-cı ildə Aşqabad şəhərində fəhlə ailəsində anadan olmuşdur.

1959–1962-ci illərdə Geoloji kəşfiyyat işçilərinin Türkmənistan ərazisi üzrə həmkarlar komitəsində təlimatçı işləmişdir.

1962–67-ci illərdə Leninqrad Politexnik İnstitutunu mühəndis-energetik ixtisası üzrə bitirmişdir.

1967–70-ci illərdə Bezme in hidroelektrik stansiyasında mühəndis və baş mühəndis işləmişdir.

1970–80-ci illərdə Türkmənistan Kommunist Partiyası MK-nın sıralarında mühüm vəzifələrdə çalışmışdır.

1980–84-cü illərdə Aşqabad şəhər partiya komitəsinin birinci katibi seçilmişdir.

1984–85-ci illərdə Moskvada Sovet İttifaqı KP MK-nın aparatında partiya işinin təşkili üzrə təlimatçı işləmişdir.

1985–90-cı illərdə Türkmənistan Nazirlər Sovetinin sədri, daha sonra Türkmənistan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçilmişdir.

13 yanvar 1990-cı ildə Türkmənistan Ali Sovetinin sədri seçilmişdir.

27 oktyabr 1990-cı ildə ümumrespublika səsverməsi nəticəsində Türkmənistanın Prezidenti seçilmişdir.

15 yanvar 1994-cü ildə keçirilən ümumxalq referendumu nəticəsində seçkilər keçirilmədən Prezidentlik səlahiyyəti növbəti seçkilərə qədər uzadılmışdır.

28 dekabr 1999-cu ildə Türkmənistan Milli Məclisinin qərarı ilə ömürlük Prezident seçilmişdir.

S.Niyazov Türkmənistanın Nazirlər Kabinetinin sədri, Xalq Məsələlərinin sədri, Demokratik partiyanın sədri, Ağsaqqallar Şurasının sədri, Ali Baş komandan, Müdafiə və Milli Təhlükəsizlik Şurasının sədri, Dünya Türkmənləri humanitar assosiasiyasının yaradıcısı və Prezidentidir. O, müstəqil şəkildə hökuməti təqdim etmək, parlamenti buraxmaq, Baş prokuroru və bütün səviyyədə hakimləri təyin və azad etmək hüququna malikdir.

Evlidir, iki uşağı var. Poeziya, fəlsəfə, tarix və musiqiyə maraqlı göstərir.

AZƏRBAYCAN-TÜRKMƏNİSTAN MÜNASİBƏTLƏRİ

- 21 dekabr 1991-ci il tarixində Almatı şəhərində keçmiş SSRİ-nin on bir respublikasının dövlət başçıları, o cümlədən Azərbaycan və Türkmənistan rəhbərləri toplaşaraq, müstəqilliklərinin qarşılıqlı tanınması haqqında Almatı Bəyannaməsini qəbul etmişlər.

- Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında diplomatik əlaqələr 9 iyun 1992-ci ildə yaradılmışdır.

- 23-24 dekabr 1993-cü ildə Aşqabadda keçirilən MDB iştirakçı dövlətləri başçılarının Zirvə toplantısında Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev iştirak etmiş, Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov ilə keçirilmiş görüşdə iki ölkə arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, maraqlı doğuran regional və beynəlxalq məsələlər barəsində fikir mübadiləsi aparılmışdır.

- 14 may 1994-cü ildə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT) Aşqabadda keçirilən Zirvə toplantısında Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev iştirak etmişdir. Toplantı zamanı Azərbaycan və Türkmənistan Prezidentləri arasında görüş keçirilmişdir.

- 26-27 oktyabr 1994-cü ildə Türkmənistanın müstəqillik günü münasibəti ilə keçirilən tədbirlərdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev iştirak etmişdir.

- 18-19 mart 1996-cı ildə Türkmənistan Prezidenti S.Niyazovun Bakıya rəsmi səfəri olmuşdur. Səfər zamanı iki ölkə arasında iqtisadi, siyasi və mədəni sahələrdə 15 saziş və müqavilə imzalanmışdır.

- 13 may 1996-cı ildə Cənubi Qafqaz və Orta Asiya dəmir yollarının İran ərazisindən keçən dəmiryol xətti ilə birləşdirilməsi münasibəti ilə Türkmənistanın Sarahs sərhəd məntəqəsində keçirilmiş mərasimdə Özbəkistan, Türkmənistan, Gürcüstan və Azərbaycan prezidentləri iştirak etmiş və dörd ölkə arasında dəmiryol nəqliyyatının əlaqələndirilməsi və yük daşınmalarının tənzimlənməsi dair bir müqavilə və bir saziş imzalanmışdır.

- 13 dekabr 1997-ci ildə Tehranda keçirilmiş İKT-in Zirvə toplantısında Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev və Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov arasında keçirilmiş görüşdə Xəzərin orta xəttinin müəyyən edilməsi və Xəzər dənizində bir sıra neft yataqlarının mənsubluğu məsələlərinin hall edilməsi üçün iki ölkə arasında ekspertlər qrupunun yaradılması haqqında razılıq əldə olunmuşdur.

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 yanvar 1998-ci il tarixli fərmanı ilə Xəzər dənizinin orta xətti koordinatları üzrə Azərbaycan Res-

publikası ilə Türkmənistan arasında danışıqlar aparılması üçün Azərbaycan tərəfindən ekspertlər qrupu yaradılmış və Azərbaycan Dövlət Neft şirkətinin prezidenti N.Əliyev qrupa sədr təyin edilmişdir.

- 13 yanvar 1998-ci ildə Türkmənistan Prezidentinin sərəncamı ilə ekspertlər qrupu yaradılmış və Türkmənistan Nazirlər Kabineti sədrinin müavini, Neft-qaz sənayesi və mineral ehtiyatları naziri B.Sarçayev qrupa rəhbər təyin edilmişdir.

- 5 fevral 1998-ci ildə Azərbaycan Xarici İşlər nazirinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Aşqabadda ekspertlər qrupunun birinci iclasında iştirak etmiş, Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov tərəfindən qəbul edilmişdir.

- 30 mart 1998-ci ildə Türkmənistan Xarici İşlər naziri B.Şıxmuradovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Bakıda ekspertlər qrupunun ikinci iclasında iştirak etmiş, Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul edilmişdir.

- 8 may 1998-ci ildə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevin 75 illik yubileyi münasibəti ilə B.Şıxmuradovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Bakıya səfər etmiş və Türkmənistan Prezidenti S.Niyazovun təbrikinə H.Əliyevə çatdırmışdır.

- 24 avqust 1998-ci ildə Azərbaycan Baş Nazirinin birinci müavini A.Abbasovun başçılıq etdiyi və Xarici

İşlər nazirinin daxil olduğu nümayəndə heyəti Aşqabada səfər etmiş, ikitərəfli və beynəlxalq nəqliyyat əlaqələrinin inkişafı, Xəzər dənizinin orta xəttinin müəyyən edilməsi müzakirə edilmiş, Kommünike qəbul olunmuşdur.

- Türkiyə Respublikasının 75 illiyi münasibəti ilə 29 oktyabr 1998-ci ildə Ankarada keçirilmiş toplantıda Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev ilə Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov görüşmüş, ikitərəfli əlaqələrin inkişaf etdirilməsi və regional məsələləri müzakirə etmişlər.

- 2 aprel 1999-cu ildə Moskvada keçirilmiş MDB Zirvə toplantısında Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevlə Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov görüşü keçirilmişdir.

- 18-21 may 1999-cu ildə Bakıda İƏT-in IX toplantısında Türkmənistanın Xarici İşlər naziri B.Şıxmuradovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmiş, Azərbaycanın Xarici İşlər naziri ilə görüşmüşdür.

- 8 iyun 1999-cu ildə Türkmənistanın Azərbaycanda Səfirliyi fəaliyyətə başlamışdır. Səfir M.B.Çarıyev öz etimadnaməsini 7 yanvar 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti H.Əliyevə təqdim etmişdir.

- 5 avqust 1999-cu ildə Azərbaycan Prezidenti ilə Türkmənistan Prezidenti arasında telefon danışıqlarında iki ölkə arasında əməkdaşlıq və Transxəzər boru xəttinin layihəsi ilə

əlaqədar fikir mübadiləsi aparılmışdır.

– 18 noyabr 1999-cu ildə ATƏT-in İstanbulda keçirilən Zirvə görüşü zamanı Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev, Türkiyə Prezidenti S.Dəmirəl, Gürcüstan Prezidenti E.Şevardnadze və Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov arasında "Transxəzər qaz boru xəttinə dair hökumətlərarası Bəyannamə" imzalanmışdır. Zirvə görüşü zamanı Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan prezidentləri arasında Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas neft boru xəttinə dair imzalanmış Sazişin dəstəklənməsi haqqında ABŞ, Türkiyə, Gürcüstan, Azərbaycan və Qazaxıstan Prezidentləri ilə yanaşı Türkmənistan Prezidenti də İstanbul Bəyannaməsini imzalamışdır. Həmin gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyevlə Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov görüşmüşlər. Görüş zamanı iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafına dair, bir sıra regional məsələlər ətrafında və Türkmənistan təbii qazının Transxəzər boru xətti vasitəsi ilə nəqliyinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır.

– 14 yanvar 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamına əsasən Baş nazirin müavini A.Şərifovun rəhbərliyi altında Transxəzər qaz boru xəttinə dair Dövlət komissiyası yaradılmışdır.

– 18 yanvar 2000-ci ildə Aşqabadda Transxəzər qaz boru xəttinin çəkilişi üzrə Türkmənistan, Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyənin işçi

qruplarının görüşü olmuşdur.

– 17 fevral 2000-ci ildə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev Türkmənistan Prezidenti S.Niyazova 60 illik yubileyi ilə əlaqədar təbrik məktubu göndərmişdir.

– 9 mart 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev ilə Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov arasında telefonla ikitərəfli əlaqələrin inkişaf perspektivləri haqqında fikir mübadiləsi aparılmış, iki ölkə arasında 2000–2005-ci illər üçün iqtisadi tərəfdaşlıq proqramının işlənilməsi barədə müvafiq təşkilatlarla tapşırıqlar verilməsi qərar alınmışdır. Söhbətdə həmçinin Transxəzər qaz boru xətti müzakirə olunmuşdur.

– 8–9 aprel 2000-ci ildə Türkdillə Dövlət Başçıların Zirvə görüşündə və Kitabı-Dədə Qorqud dastanının 1300 illik yubileyi tədbirlərində iştirak etmək üçün Türkmənistan Məclisinin sədri S.Muradov başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Bakıya səfər etmişdir.

– 28 may 2000-ci ildə Respublika günü ilə əlaqədar Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevə təbrik məktubu göndərmişdir.

– 9 iyun 2000-ci ildə Tehranda keçirilmiş İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv ölkələrin Dövlət başçılarının görüşündə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev ilə Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov ara-

sında görüş keçirilmişdir. Görüş zamanı ikitərəfli əlaqələrin inkişaf perspektivlərindən danışılmış, bəzi regional məsələlər və Xəzərın təbii ehtiyatlarının dünya bazarlarına çıxarılması yolları barədə müzakirələr aparılmışdır.

– 19–21 oktyabr 2000-ci ildə Bakıda "Cənubi Xəzər neft-qaz həvəsini karbohidrogen potensialı və yeni minillikdə geofiziki işlərin istiqaməti" mövzusunda keçirilmiş 3-cü beynəlxalq konfransda Türkmənistan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

– 27 oktyabr 2000-ci ildə Türkmənistanın milli bayramı Müstəqillik günü münasibəti ilə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev Türkmənistan Prezidenti S.Niyazova təbrik məktubu göndərmişdir. Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov təbriklə əlaqədar Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevə minnətdarlıq məktubu göndərmişdir.

– 25 noyabr 2000-ci ildə Azərbaycanda baş vermiş zəlzələ ilə əlaqədar Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevə başsağlığı məktubu göndərmişdir.

– 5 dekabr 2000-ci ildə Azərbaycanın Milli Məclisi Azərbaycan – Türkmənistan parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupu yaratmışdır. Qrupun rəhbəri H.Mirzəyev, üzvləri R.Aslanova və T.Kamalov seçilmişlər.

– 19 dekabr 2000-ci ildə BMT Baş Məclisinin 55-ci sessiyasının 86-cı plenar iclasında "BMT ilə ATƏT ara-

sında əməkdaşlıq" haqqında qətnamə layihəsində Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycan Respublikasına mənsubluğunu təsdiqləyən mühüm əhəmiyyət kəsb edən düzəlişinə səsvermədə Türkmənistan iştirak etməmişdir. Azərbaycan Xarici İşlər naziri Türkmənistanlı həmkarına ünvanladığı Yeni-2001-ci il münasibəti ilə bağlı təbrik məktubunda Türkmənistanın mövqeyinin anlaşılma- z olduğunu bildirmişdir.

– 16 yanvar 2001-ci ildə TÜRKSOY-un Daimi Şurasının 15-ci iclasında iştirak etmək üçün Türkmənistan Madəniyyət nazirinin müavini B.Annamiradov Bakıda olmuşdur.

– 29 yanvar 2001-ci ildə Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov Xəzərin yeni hüquqi statusunun müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə 8–9 mart 2001-ci ildə Türkmənistanda Xəzəryanı dövlət başçıların Zirvə görüşünün keçirilməsi təklifi ilə çıxış edərək Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevə dəvət məktubu göndərmişdir. Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev dəvəti qəbul etdiyi Türkmənistan Prezidentinə 12 fevral 2001-ci il məktubu ilə bildirmişdir.

– 19 fevral 2001-ci ildə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev Türkmənistanın Milli bayramı – Dövlət bayrağı günü və Prezident S.Niyazovun ad günü münasibəti ilə təbrik məktubu göndərmişdir.

– 26–27 aprel 2001-ci ildə İstanbulda keçirilən Türkdillə Dövlət Baş-

çılarının Zirvə toplantısı zamanı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev ilə Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov arasında ikitərəfli görüşü keçirilmişdir. Görüşdə Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında iqtisadi, siyasi və mədəni sahələrdə ikitərəfli əlaqələrə dair, bir sıra regional və beynəlxalq problemlər haqqında fikir mübadiləsi aparılmışdır. Görüşdə həmçinin Xəzər dənizinin hüquqi statusunda mövqələrin yaxınlaşdırılması, Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında Xəzər dənizinin orta xətti koordinatlarının müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə iki ölkənin ekspertlər qruplarının görüşlərinin keçirilməsi haqda razılıq əldə olunmuşdur.

– 2–5 may 2001-ci il tarixlərində Xəzər dənizinin hüquqi statusunun müəyyənləşdirilməsində mövqələrin yaxınlaşdırılması və Azərbaycan ilə Türkmənistanın Xəzər dənizindəki sektorlarının orta xətt koordinatlarının müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər nazirinin müavini X.Xələfovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Aşqabadda səfərdə olmuşdur.

– 4 iyun 2001-ci ildə Türkmənistan Xarici İşlər Nazirliyi maliyyə vəsaitlərinin çatışmazlığını səbəb göstərərək, Türkmənistanın Azərbaycandakı Səfirliyinin iqamətgahının müvəqqəti olaraq Aşqabada köçürülməsi haqqında qərar çıxarmışdır.

– 15 iyun 2001-ci il tarixində Xəzər dənizi dövlətlərinin Xarici İşlər nazirlərinin müavinlərinin Bakıda keçir-

rilmis növbəti görüşündə Türkmənistan Xarici İşlər nazirinin müavini E.Kepbanovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Görüşdə 2001-ci ilin payızında Türkmənistan da keçiriləcək Xəzər dənizi ölkələrinin Dövlət Başçılarının Zirvə görüşündə imzalanması nəzərdə tutulan Xəzər dənizi statusunun müəyyənləşdirilməsinə dair Bəyanat layihəsinin müddəalarının razılaşdırılması müzakirə olunmuş, görüşün yekunlarına dair Kommunique imzalanmışdır.

– 21 iyun 2001-ci il tarixində Türkmənistan Prezidenti S.Niyazovun Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə ünvanladığı məktubunda Azərbaycanın Türkmənistanla olan borcunun ödənilməsi ilə bağlı Azərbaycan tərəfinin konkret addımlar atması arzusunda olduğu bildirilmişdir. Məsələ ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini A.Abbasovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti 28 iyun 2001-ci ildə Aşqabada planlaşdırılmış səfəri Türkmənistan tərəfindən pozulmuşdur.

– Daha sonrakı razılaşma əsasında Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini A.Abbasovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti 26 iyul 2001-ci ildə Aşqabada səfər etmişdir. Səfər zamanı Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında borcun məbləğinin dəqiqləşdirilməsi və ödənilməsi barədə danışıqlar aparılmış, lakin Türkmənistan tərəfinin qeyri konstruktiv mövqeyi danışıqları nəticəsiz qoymuşdur. Türkmənistan tərəfi borcun 59,692 milyon ABŞ dolları məbləğin-

də olduğunu iddia edir, Azərbaycan tərəfi isə borcun 18,7 milyon ABŞ dolları olduğunu bildirmişdir.

– 30 oktyabr–3 noyabr 2001-ci il tarixlərində Bakıda keçirilmiş İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv ölkələrin Dəmiryol rəhbərlərinin VI Müsavirəsində Türkmənistan Dəmir Yol İdarəsinin rəisinin müavini B.Bəşimov iştirak etmişdir.

– 20 dekabr 2002-ci ildə BMT Baş Məclisinin 57-ci sessiyasının 79-cu plenar iclasında "BMT ilə ATƏT arasında əməkdaşlıq" haqqında qətnamə layihəsində Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycan Respublikasına mənsubluğunu təsdiqləyən mühüm əhəmiyyət kəsb edən düzəlişin səsvermədə Türkmənistan iştirak etməmişdir.

– 23–25 aprel 2002-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyev Aşqabadda keçirilmiş Xəzər dənizi Dövlətlərinin Sammitində iştirak etmişdir.

– 24 dekabr 2002-ci il tarixində Azərbaycanın Aşqabaddakı Səfiri E.Hüseynov Türkmənistan Milli Məclisinin Sədri O.Atıyevə öz etimadnaməsini təqdim etmişdir.

– 5–6 fevral 2003-cü il tarixlərində Türkmənistanın Mədəniyyət Naziri O.Aydoğduyev başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Türkdilli Dövlətlərin Mədəniyyət Nazirləri Daimi Şurasının XIX iclasında iştirak etmək üçün Bakıda səfərdə olmuşdur.

– 8–9 sentyabr 2003-cü il tarixində Türkmənistanın Xarici İşlər Naziri R.Meredovun sədrliyi ilə Xəzər dənizi dövlətlərinin Xarici İşlər Nazirləri müavinləri səviyyəsində Xüsusi İşçi Qrupunun 11-ci iclası keçirilmişdir. İclasda Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər nazirinin müavini X.Xələfovun başçılıq etdiyi və Xarici İşlər Nazirliyinin, Ədliyyə Nazirliyinin, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin, Dövlət Neft Şirkətinin və Xəzər Dəniz Gəmiçiliyinin əməkdaşlarından ibarət nümayəndə heyəti ilə təmsil olunmuşdur. İclasda iştirak edən nümayəndə heyətləri tərəfindən Xəzər dənizinin hüquqi statusuna dair dövlətlərinin mövqələri bildirilmiş və Xəzər dənizi dövlətlərinin təklifləri əsasında hazırlanmış Xəzər dənizinin hüquqi statusu haqqında Konvensiya layihəsinin müzakirəsi davam etdirilmiş və layihənin Xüsusi İşçi Qrupunun Moskva görüşündə başlanılan ikinci oxunuşu başa çatdırılmışdır. Tərəflər mövqələrinin yaxınlaşmasını qeyd etmiş və Xüsusi İşçi Qrupunun növbəti iclası zamanı Konvensiya layihəsi üzərində işin davam etdirilməsinə razılışmışlar. İclasın sonunda Kommünikə qəbul olunmuş və Xüsusi İşçi Qrupunun növbəti iclasının 2003-cü ilin 9–10 dekabr tarixlərində Tehran şəhərində keçirilməsi barədə razılıq əldə edilmişdir.

– 9–10 dekabr 2003-cü il tarixlərində Tehrandə Xəzər dənizi dövlətlərinin Xarici İşlər nazirlərinin müavinləri səviyyəsində Xüsusi İşçi Qrupunun 12-ci iclası keçirilmişdir. İclasda Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər

imzalanmış 27 sənəd mövcuddur.

Məlumat üçün: 29 noyabr 2000-ci ildə Ermənistan Prezidenti R. Koçaryanın Türkmənistan rəsmi səfəri zamanı Birgə Kommünike imzalanmışdır. Danışıklarda 1994-1995-ci illərdə Ermənistan verilmiş qaz üçün 12 milyon dollar borcun ödənilməsi mexanizmi barədə, qazın Türkmənistan-İran-Ermənistan xətti ilə nəql edilməsinə razılıq əldə olunmuşdur. Qazın nəqli üçün İranda Ermənistan arasında 140 km-lik boru xəttinin çəkilişi nəzərdə tutulur. Xəzərin Türkmənistan hissəsinin tədqiqində vaxtılı Xəzərin digər tərəfində işləmiş və SSRİ nefti sənayesinin inkişafında böyük təcrübə toplamış erməni mütəxəssislərinin cəlb olunması barədə Ermənistan Prezidentinin təklifi Türkmənistan Prezidentinə tərəfindən maraqla qarşılanmış, təklifin həyata keçirilməsi məqsədilə hər iki ölkə rəhbərləri müvafiq orqanlara konkret tapşırıqlar vermişlər.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV
TÜRKMƏNİSTANIN
MÜSTƏQİLLİK QAZANMASININ
III İLDÖNÜMÜ MÜNASİBƏTİLƏ
ŞƏNLİKLƏRDƏ İSTİRAK ETMƏK
ÜÇÜN AŞQABADA YOLA
DÜŞƏRKƏN BİNƏ HAVA
LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ
QISA MÜSAHİBƏ**

26 oktyabr 1994-cü il.

Tarixən Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında çox sıx əlaqələr ol-

muşdur. İndi müstəqil dövlət kimi bu əlaqələr daha da möhkəmləndirilməyimizə ehtiyac var. Coğrafi baxımdan yaxınlığımız, milli keçmişimiz və s. bunı tələb edir. Eyni zamanda bu səfər yaxşı bir imkandır. Bayram təntənələrində iştirak etmək üçün digər ölkələrin dövlət başçıları da gələcəkdir. Ümumi işlərimizlə, coğrafi siyasi məsələlərlə bağlı onlarla görüşüb, söhbət etməyə ehtiyac var. Bu məqsədlə də mən Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazovun dəvətini qəbul etmişəm və indi oraya səfərə gedirəm.

**TÜRKMƏNİSTAN-
İRAN-TÜRKİYƏ-AVROPA QAZ
KƏMƏRİNİN RƏMZİ AÇILIŞI
MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ**

27 oktyabr 1994-cü il.

Hörmətli xanımlar, cənablar!
Hörmətli dostlar, qardaşlar!
Bu gün biz böyük bir hadisənin şahidiyik. Dünya və bu gün biz qardaş Türkmənistan Respublikasının müstəqilliyinin üçüncü ildönümü mərasimində iştirak etdik. Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında dostluq, qardaşlıq əlaqələrinin çoxəsrlik tarixi var. Biz qonşu, dost, bir kökdən olan xalqlar, ölkələr kimi daim dostluq və qardaşlıq etmişik. İndi də Türkmənistanın müstəqilliyinin üçüncü ildönümündə iştirak etmək Azərbaycan nümayəndə heyəti üçün, mənim üçün böyük bir xoşbəxtlikdir. Mən bu münasibətlə Türkmənistan xalqını, türkmənistanlı qardaşlarımızı, bacılarımızı və Türkmənistan Prezidenti hörmətli Saparmurad Türkmənbaşını

ürəkənd təbrik edirəm. Onlara gələcək ildə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Mən Türkmənistanın bu üçillik müstəqillik dövründə əldə etdiyi nailiyyətləri, prezident, dostum və qardaşım Saparmurad Türkmənbaşının xidmətlərini xüsusilə qeyd etmək istəyirəm. Hörmətli Prezident Saparmurad Türkmənbaşı ilə biz çox illərdir ki, dostuq – tanışuq. Vaxtılı bir yerdə də işləmişik. İndi də qonşu ölkələrə rəhbərlik edirik. Ona görə də, bu gün də Türkmənistanın son dövrdə (məən əvvəllər də Türkmənistan olmuşam), xüsusilə müstəqillik qazanandan sonra hörmətli Prezident Türkmənbaşının rəhbərliyi altında əldə etdiyi nailiyyətlər məni qəlbənd edə sevindirdi. Mən bu nailiyyətlərin hamısında dostum və qardaşım Saparmurad Türkmənbaşının xidmətlərini qeyd edirəm. Əziz qardaşım, səni bu münasibətlə təbrik edirəm.

Mən çox məmnunam ki, bu bayram bizi bir yerə toplayıbdır. Pakistan Baş Naziri hörmətli Bənəzir Bhutto, Türkiyənin Prezidenti, mənim əziz dostum və qardaşım, hörmətli Süleyman Dəmirəl, İran İslam Respublikasının Prezidenti, mənim dostum və qardaşım ağayi Haşimi-Rəfsəncani və mən Saparmurad Türkmənbaşının təşəbbüsü ilə burada, türkmən torpağında toplaşmışıq. Bu, çox böyük bir hadisədir. Bu hadisə münasibətlə də mən məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm.

Bugünkü hadisə Türkmənistanın müstəqilliyini bir daha bütün dünyaya nümayiş etdirir. Bilirlik ki, keçmişdə Türkmənistanın çoxlu qaz ehtiyat-

ları var idi, ancaq bu ehtiyatlar Türkmənistan xalqının icazəsi olmadan hərra istəyirdilər, ora da göndirilirdi. İndi isə türkmən xalqı, Türkmənistan dövləti öz taleyinin sahibidir, öz sərəvətlərinin sahibidir və öz sərəvətlərindən özü istədiyi kimi istifadə edir. Bu baxımdan Türkmənistan, İran və Türkiyə arasında əldə olunmuş müqavilə çox böyük bir hadisədir, Türkmənistanın müstəqilliyini dünyaya bir daha göstərir və bu gün biz bu tarixi hadisənin şahidi olduq. Mən burada bir şahid kimi iştirak edirəm və şahid kimi də söz verirəm ki, bu müqavilənin həyata keçirilməsi üçün çalışacağam.

Müsləman dövlətlərinin – Pakistan, Türkiyə, Türkmənistan, İran və Azərbaycanın rəhbərlərinin burada, Türkmənistan torpağında, qədim türk torpağında toplaşması çox böyük hadisədir. Əziz dostum Süleyman Dəmirəl bu barədə çox gözəl fikirlər söylədi. Mən bu fikirlərlə tamamilə razıyam. Hesab edirəm ki, bu, bizim dostluğumuzun rəmzidir, dostluğumuzun və qardaşlığımızın dünyaya bir daha nümayiş etdirir və Azərbaycan Respublikası bu dostluğa həmişə sadıq olacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının qarşısında çox ağır problemlər var. Bilirsiniz, altı ildir ki, Azərbaycan Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalmışıq. Torpaqlarımızın bir qismi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Azərbaycanda bir milyon iki yüz mindən artıq qaçqın var. Burada təmsil olunan dövlətlər, yəni Türkiyə, İran, Pakistan, Türkmənistan bu dövrdə həmişə Azərbaycanı dəstəkləyiblər, ölkəmizə

kömək ediblər və Azərbaycanı beynəlxalq təşkilatlarda müdafiə ediblər. Əziz dostlar, qardaşlar, fürsətdən istifadə edib mən sizə və sizin ölkələrinizə öz minnətdarlığımı və təşəkkürümü bildirirəm.

Əziz dost və qardaşlar, bu mübarək, gözəl hadisə münasibətilə sizi təbrik edirəm. Bütün dost xalqlara xoşbəxtlik, səadət arzulayıram. Türkmənistanın müstəqilliyinin davam etməsinə arzu edirəm, türkmən xalqına öz hörmət, ehtiramımı bildirirəm və sizi bu bayram münasibətilə, bugünkü tarixi hadisə münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Sağ olun, xoşbəxt olun, sizə yaxşı günlər arzulayıram.

**TÜRKİYANIN XARİCİ İQTİSADİ
ƏMƏKDAŞLIQ KOMİTƏSİNİN
ÜZVLƏRİ – İŞGÜZAR
DAİRƏLƏRİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ
İLƏ GÖRÜŞDÜ ÇIXIŞ**

1 noyabr 1994-cü il.

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli dostlar və qardaşlar!

Bir neçə gün öncə biz Türkiyənin cümhür başkanı, hörmətli dostum, əziz qardaşım Süleyman Dəmirəl ilə Aşqabadda idik. Türkmənistanın istiqlaliyyətinin üçüncü ildönümü münasibətilə ilə keçirilən mərasimdə iştirak edirdik. Mən orada hiss etdim ki, Türkiyənin iş adamları Türkmənistanında çox işlər görürlər. Türkmənistan və Azərbaycan dost, qardaş ölkələr olduğuna görə, mən buna çox sevindim. Eyni zamanda düşündüm ki, bəs nə üçün Azərbaycanda onların bu işləri görünür? Ya bu işlər yoxdur,

ya da bunları elə xəlvət görürlər ki, Azərbaycan Prezidenti kimi mənə bundan xəbərim yoxdur.

**AZƏRBAYCANA RƏSMİ SƏFƏRƏ
GƏLƏN TÜRKMƏNİSTAN
PREZİDENTİ SAPARMURAD
NİYAZOVUN BİNƏ HAVA
LİMANINDA QARŞILANMASI
MƏRASİMİNDƏ BƏYANAT**

18 mart 1996-cı il.

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün Türkmənistanın Prezidenti, bizim hörmətli dostumuz, qardaşımız cənab Saparmurad Niyazov – Türkmənbaşı mənim dəvətimlə Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfərə gəlmişdir. Əziz dostumuz, qardaşımız, mən sizi Azərbaycan torpağında səmimi qəlbədən salamlayıram, sizə və sizinlə bərabər Azərbaycan Respublikasına gəlmiş qonaqlarımıza "Xoş gəlmisiniz!" deyirəm. Türkmənistan ilə Azərbaycan arasındakı dostluq, qardaşlıq əlaqələrinin çoxsərlək tarixi var. İndi Türkmənistan və Azərbaycan müstəqil dövlətlər kimi öz həyatının yeni mərhələsini yaşayırlar və bu mərhələdə Türkmənistan ilə Azərbaycan əlaqələrini daha da inkişaf etdirmək üçün sizə, hörmətli Prezident, Azərbaycana səfərinizin çox böyük əhəmiyyəti var. Biz sizi çox böyük səbirsizliklə gözləyirdik. Mən çox şadam ki, siz gəlmisiniz, Azərbaycan torpağındasınız. Ümidvaram ki, burada sizin səfəriniz zamanı biz çox səmərəli danışıqlar aparacağıq, ölkələrimiz, xalqlarımız arasında olan əlaqələrin daha da möhkəmlənməsi üçün

çox səmərəli tədbirlər görəcəyik və bizim üçün tarixi əhəmiyyətli sənədlər imzalayacağıq. Mən sizi bir daha salamlayıram, sizə "Xoş gəlmisiniz!" deyirəm. Öz torpağımıza, öz Vətəninizə xoş gəlmisinizi Sağ olun.

**AZƏRBAYCAN-TÜRKMƏNİSTAN
SƏNƏDLƏRİNİN
İMZALANMASINDAN SONRA
BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSI**

*Prezident Sarayı
18 mart 1996-cı il.*

Hörmətli xanımlar və cənablar, informasiya orqanlarının nümayəndələri!

Bir az əvvəl Türkmənistan və Azərbaycan arasında çox mühüm dövlət sənədləri imzalandı. Bu, müstəqil Türkmənistan ilə müstəqil Azərbaycan Respublikası arasında münasibətləri daha möhkəm müqavilə – hüquq əsası üzərində qurmaq üçün həm Türkmənistan tərəfindən, həm Azərbaycan tərəfindən, həm də iki prezident tərəfindən göstərilmiş səylər nəticəsində mümkün olmuşdur. İndicə imzaladığımız bütün sənədlər son aylar, Türkmənistan Prezidenti hörmətli Saparmurad Niyazovun Azərbaycan rəsmi səfəri ərafəsində aparılmış böyük səmərəli işin nəticəsidir. Bunlar çox mühüm sənədlərdir və Türkmənistan ilə Azərbaycan arasında bütün sahələrdə dostluq, mehriban qonşuluq münasibətlərinin daha uğurlu inkişafını təmin edəcəkdir. Dostluq və əməkdaşlıq haqqında sənəd çox böyük əhəmiyyətə malikdir və əvvəlki dövr ərzində xalqlarımız və ölkələri-

miz arasında dostluq olmuş çox münasibətləri, dostluq və qardaşlıq münasibətlərini möhkəmləndirir. Xalqlarımız və ölkələrimiz arasında münasibətlər yaxşı məlumdur və zəngin, çoxsərlək tarixə malikdir. İndi onlar yeni hüquqi forma və zəmin, yeni məzmun kəsb edir. Bu, ondan ibarətdir ki, suveren müstəqil dövlətlər olan Azərbaycan və Türkmənistan öz aralarında münasibətləri beynəlxalq hüquq normaları əsasında, xalqlarımızın nəsilərdən-nəsilərə keçmiş səmimi dostluq ənənələri əsasında qurur. Mən dostumuz, Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazovun Azərbaycana səfərinə başlandıqdan, bu bir neçə saatda gördüyümüz işdən çox məmnunam. Əminəm ki, biz bundan sonra da səmərəli işləyəcəyik. Bütün bunlar nəinki Türkmənistan ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin daha da möhkəmlənməsinə, həm də ölkələr, müstəqil dövlətlər arasında sülhün, əməkdaşlığın, mehriban qonşuluq və xoş münasibətlərin möhkəmlənməsinə böyük töhfə olacaqdır. Möhtərəm Saparmurad Atayevici, Sizi Azərbaycana səfərin uğurla başa çatması münasibətilə təbrik edirəm. Bugünkü gün ərzində müşahidə etdiklərimizdən, imzalanmış sənədlərdən çox məmnun olduğumu və əmin olduğumu bildirirəm ki, bu sənədlər əməli surətdə həyata keçiriləcəkdir. Bildirirəm ki, Azərbaycan əməkdaşlığımızın dərinləşməsi və genişlənməsi üçün bütün bu sənədlərin yerinə yetirilməsini təmin etmək əzmindədir. Əməkdaşlığımızın dərinləşməsi və genişlənməsi üçün işə ehtiyat mənbələri və imkanlar var. Qarşıda hələ çox böyük imkanlar durur.

Ümidvaram ki, biz onlardan istifadə edəcəyik. Vaxtı çox almaq istəmirəm. Sənədlərin məzmunu məlumdur. Burada kiçik informasiya vasitələrinin nümayəndələri iştirak edirlər. Biz onların suallarına cavab verə bilərik.

S u a l: Hörmətli Saparmurad Atayeviç, mən sizin həmyerlinizəm, Azərbaycanca doğulmuşam. İndi mənə "Bakinski raboçi" qəzetinə başçılıq etmək etibar olunub. Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında nəqliyyat əlaqələrini təkmilləşdirmək üçün bu yaxınlarda Poylu körpüsü yenidən quruldu. İndi Azərbaycan Avropaya çıxmaq imkanına malikdir. Sizə elə gəlirmiki ki, körpüdən sağ əli uzatmaq bərabər Xəzərə tərəf sol əli də uzatmaq olar. Belə olan halda Türkmənistan da, bütövlükdə Orta Asiya da Avropaya və dünya okeanına çıxmaq üçün daha qısa yola malik ola bilərlər.

S.N i y a z o v: Həmyerlimizə təşəkkür edirəm. Biz Heydər Əliyevəçə dedik ki, Türkmənistanda təxminən 100 min azərbaycanlı yaşayır. Onlar türkmənlərlə bərabər hüquqlara malikdirlər. Biz onları öz qardaş-bacılarımız sayırıq. Biz hər şeyi edəcəyik ki, bundan sonra da etnik əlaqələr, gediş-gəliş azad – sərbəst olsun. "Bakinski raboçi" qəzeti barəsində demək istəyirəm ki, biz bu qəzeti SSRİ dövründə həmişə qəbul oxuyurduq. Lakin SSRİ parçalandıqdan sonra əlaqələr qırıldı. Belə düşünürəm ki, sizin qəzeti Türkmənistanda da yaymaq olar. O ki qaldı Eduard Amvroçiyeviç Şevərnadze tərəfindən də imzalanmış regionda sülh haqqında bəyannamənin Heydər Əliyevizin təşəbbüsü ilə imzalanmasına, biz bu sənədi dəstəkləyir-

rik. Biz Heydər Əliyevlə Xəzər dənizi vasitəsilə nəqliyyat əlaqələrindən danışırdıq. Bizim limanımız texniki təchizat baxımından geri qalır. Bununla əlaqədar yaxın vaxtlarda burada apardığımız işlər iki xalqın mənafeyi naminə dənizdə nəqliyyatın gəzdəndirilməsinə imkan verəcəkdir. Gələcəkdə bizim Krasnovodsk dəniz limanını da yenidən qurmaq fikrindəyik. Artıq bundan sonra Mərkəzi Asiyaya Azərbaycan üçün yol tamamilə açılacaqdır. Bu məsələdə də Heydər Əliyevlə mövqələrimiz tamamilə uyğun gəlir.

H.Ə l i y e v: Saparmurad Atayeviç, doğru deyirsiniz, mövqələrimiz tamamilə uyğun gəlir. İradə Vəkilova nəqliyyat xəttini nəzərdə tutur. Elə nəqliyyat xəttini ki, onu Türkmənistandan, sizin Türkmənbaşı limanınızdan başlayıb Bakı limanından keçərək dəniz yolu ilə Gürcüstana, Qara dənizə yönəlmək olar. Zənnimizcə, burada da perspektivlər var.

S.N i y a z o v: Biz bu sahədə əməkdaşlıq edəcəyik. Bu nəqliyyat yolu bizim üçün çox sərfəlidir.

S u a l: Xəzər dənizinin Türkmənistan sektoru onun beşdə bir hissəsini əhatə edir. Bir vaxtlar Azərbaycan neftçiləri Xəzərin sizə aid hissəsində təxminən 60 perspektivli struktur aşkara çıxarmışlar. Biz bilirik ki, bir sıra xarici şirkətlər Xəzərin Türkmənistan sektorunda axtarış-kəşfiyyat işləri aparmasına barədə təkliflə Türkmənistan rəhbərliyinə müraciət etmişlər. Lütfən deyiniz, siz həmin şirkətlərdən hər hansı konkret təklifləri almısınız, Xəzərdəki öz hissənizi kimlə və hansı prinsiplərlə işləmək niyyətini-

dəsiniz? İkinci sual: Belovejsk sazişinin ləğvi edilməsi haqqında Rusiya Federasiyası Dövlət Dumasının məlum qərarına münasibətiniz necədir? Bəlkə Heydər Əliyevçə də bu barədə öz fikrini bir daha bildirdi?

S.N i y a z o v: Biz Heydər Əliyevlə Xəzər dənizindən istifadə edilməsi barədə fikir mübadiləsinə yenidən başlamışıq. Sənədlərin imzalanmasından sonra bu söhbətə davam etdirmək haqqında razılığa gəlmişik. Hollandiya və Amerika şirkətlərindən biri ilə Xəzər dənizinin bəzə əldə şəlfində seysmik, hasilat sahəsində iş görürük. Bizim Xəzərdəki şəlfimizdən istifadə olunması haqqında Amerikanın bir sıra iri şirkətləri ilə, Avropa şirkətləri, o cümlədən Rusiyanın "Rosgazprom" səhmdar şirkəti ilə danışıqlar aparılır. Biz Bakı neftçiləri və qaz işçiləri ilə əməkdaşlığa istisna etmirik. Onların təcrübəsi dünyada diqqətlə öyrənilir. Düşünürəm ki, bu məsələ barəsində yaxın vaxtlarda məsləhətləşmələrə başlanacaqdır. Ölkələrin, xüsusən də Azərbaycanla əməkdaşlıqda bizim tərəfimizdən məhdudiyət yoxdur. Bizim şəlfədən birgə istifadə olunmasında Azərbaycan neftçiləri, neft şirkətləri ilə əməkdaşlığa hazırıq. O ki qaldı Xəzərin problemlərinə, biz Heydər Əliyevlə də bu barədə danışıcağıq. Biz müxtəlif fikirlərdə idik. Lakin düşünürəm ki, ümumi rəyə gələcəyik. Rəylərimiz bir-birinə zidd deyildir və üçüncü ölkələrə toxunmur. Zənnimizcə, bu barədə Heydər Əliyevçinin özü daha yaxşı danışar. Rusiya Dövlət Dumasının qərarına gəldikdə, mənə, bu, daxili siyasi, seçqıbağlı bir işdir. 1991-ci il oktyabrın 27-də Türkmənistan

tan müstəqillik statusu haqqında referendum keçirdi və xalq əlliklə öz iradəsini bildirdi və həmin gün, yəni 27 oktyabr Milli Müstəqillik günü elan edildi. Bu, heç cür dəyişdirilə bilməz. Qərar qəbul edərək bizimlə məsləhətləşmədiklər. Buna görə də belə düşünürük ki, bu qərarın həyata keçirilməsi mümkün deyildir.

H.Ə l i y e v: Neft və qaz kəşfiyyatı, hasilatı sahəsində Xəzər dənizində əməkdaşlığımız daha məsələ barəsində. Bu məsələ dünyanın müxtəlif ölkələrində bir çox dairələrin müzakirə mövzusu olmuşdur. Lakin biz bildirdik və bir daha bildiririk ki, Azərbaycan Respublikası neft və qazın kəşfiyyatı və hasilatı sahəsində işi Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda aparır. Bundan ötrü biz dünyanın iri şirkətləri ilə – həm Amerika, həm Avropa, həm də Rusiya şirkətləri ilə əməkdaşlıq edirik. Bunu olduqca perspektivli sayırıq. 1994-cü ildə imzalanmış birinci müqavilə 30 il üçün nəzərdə tutulub. Bu əməkdaşlığa daha da genişləndirməyə hələ ehtiyat mənbələri var. Xəzər dənizində neft və qaz ehtiyatlarının hasilatı və onlardan istifadə edilməsi üçün keçmişdə Türkmənistanla Azərbaycan arasında çox sıx əlaqələr var idi. Azərbaycan geoloqları, alimləri, neftçiləri Xəzərin Türkmənistan sektorunda nə varsa hamısını yaxşı bilirlər. Bu, gələcək əməkdaşlığımız üçün şərait və əsas yarıdır. Yeri gəlmişkən, mənə məlumdur ki, hazırda Türkmənistanda seysmik-kəşfiyyat işlərini bizim neft şirkətinin gəmisi aparır. Lakin elə məsələlər var ki, onları hələ müzakirə etmək və onlarla bağlı mövqələri müəy-

yanlaşdırmək gərəkdir. Səpərmurad Atayevic dedi ki, bu gün biz həmin məsələ barəsində fikir mübadiləsi etdik. Mən onunla razıyam. Düşünürəm ki, ümumi və ya bir-birinə yaxın olan mövqeləri müəyyən etmək üçün gün ərzində biz yenə də fikir mübadiləsi aparacağıq. O ki qaldı ikinci suala - Rusiya Federasiyası Dumasının qərarına münasibət barədə suala, mən bu haqda öz fikrimi söyləmişəm. Bir daha demək istəyirəm ki, bu, faydasız işdir. Sovet İttifaqının varlığına son qoyulduğu vaxtdan beş il keçmişdir. Onun süquta uğraması o dövrdə bütün dünyada və keçmiş Sovet İttifaqında getmiş obyektiv ictimai-siyasi və tarixi proseslərin nəticəsidir. Bu proseslər Sovet İttifaqının süqutuna gətirib çıxarmalı idi və gətirib çıxartdı. Bundan sonra müstəqil dövlətlər meydana gəldi. Onlar keçmişdə Sovet İttifaqının tərkibinə daxil idi. Ötən il ərzində bu dövlətlərdən hər biri müstəqillik, öz iqtisadiyyatının, həyatının təşəkkülü sahəsində böyük uğur qazanmışdır. Zənnimizcə, bütün bunlar dönməz hal almışdır, hər halda Azərbaycan üçün. Azərbaycan Respublikası müstəqillik aldı olunması tarixi nailiyyət sayılır. Biz bu müstəqilliyi əziz tutur, onu qoruyub saxlayır və heç vaxt ondan üz döndərməyəcəyik. Hesab ediliyinə görə, Sovet İttifaqının süqutuna gətirib çıxaran Belovejsk sazişini ləğv etmək cəhdlərinə gəldikdə, zənnimizcə, bu cəhdlər əbəsdür. Məsələ heç də təkcə Belovejsk sazişində deyildir. Bu saziş Sovet İttifaqı süqutu faktını sadəcə olaraq müəyyən dərəcədə qeydə aldı və Sovet İttifaqının ali orqanı - Ali Sovet o vaxt-

lar Sovet İttifaqının buraxılması haq-qında qərar qəbul etdi. Buna görə də həmin məsələyə qayıtmaq cəhdləri tamamilə mənasız və faydasızdır. Bəs nə üçün belə cəhdlər göstərilir? Bəli, təbii olaraq, həmin qərarı qəbul edənlərin işidir. Lakin bunun Azərbaycan Respublikasına, onun müstəqilliyinə heç vaxt da xələf olmur. Yeri gəlmişkən demək istəyirəm ki, bu qərar Rusiyanın özünə də xeyir gətirməyəcəkdir. Çünki Sovet İttifaqının süqutundan sonra Rusiya Federasiyası öz müstəqilliyini möhkəmlətmək, iqtisadi, sosial islahatlar aparmaq sahəsində böyük uğur qazanmışdır. Keçmiş qayıtmaq isə Rusiyada indiyədək həyata keçirilməmiş və ya varsa hamısının üstündən, təbii olaraq xətt çəkəcəkdir. Zənnimizcə, keçmiş qayıdış ola bilməz. Həqiqətən, ola bilsin ki, bu, hansısa daxili siyasi mübarizənin nəticəsidir. Lakin, zənnimizcə, bu səylər həmin qərarı qəbul edən qüvvələrə arzu olunan nəticələri verməyəcəkdir.

S u a l: Mənim sualım Türkmənistan Prezidentinədir. Siz Türkdillilə ölkələrin ümumi bazarını yaratmağın faydalı olduğunu qeyd etdiniz. Bəs bu ölkələrin lap mərkəzində yerləşən Türkmənistan bununla əlaqədar nə kimi tədbirlər görmək niyyətindədir? Siz belə bir bazarın yaradılmasında Xəzərini rolunu necə qiymətləndirirsiniz?

S.N i y a z o v: Mən həmişə belə hesab etmişəm ki, milli, dini əsasda dövlət qurumları yaratmaq çətindir, çünki hər dövlətin öz təfəkkürü, öz iqtisadi bazası, öz etnik, mədəni adətləri var. O ki qaldı mədəniyyətə, iqtisadiyyata, malların ümumi hərəkəti-

nə, burada türkdillilə ölkələrin oxşar cəhətləri çoxdur, o cümlədən də xalq istehlakı malları, adət-ənənələr, sənətlər sahəsində. Buna görə də mən demişəm ki, türkdillilə ölkələrin açıq ümumiqətişad bazarı olmalıdır. Biza deyirlər ki, gəlin, keçmiş Sovet İttifaqı çərçivəsində birləşək. Bu, bəzi dövlətlər üçün mümkün olan iş deyildir. Ümumi çərçivə sazişi qəbul etmək olur, amma birləşmək çox çətindir. Biz Türkiyə ilə toxuculuq sənayesi sahəsində əməkdaşlıq edirik. Türkiyə qabaqcıl toxuculuq texnologiyasına malikdir, bizdə isə pambıq var. Buna görə də burada inteqrasiya çox yaxşı gətirdi. Mən nəqliyyat kommunikasiyaları, istilik-energetika əlaqələri yaradılmasından danışırdıq bundan türkdillilə xalqların və millətlərin ayrılması üçün və fəvqəldövlət strukturları yaradılması üçün deyil, iqtisadi, mədəni, mədəni həyatda sərbəst ünsiyyət, azad əməkdaşlıq üçün istifadə edilməsinə nəzərdə tuturdum.

S u a l: Danışıqlar zamanı Türkmənistan neftinin tranzitlə Azərbaycan vasitəsilə ixracının mümkünlüyü məsələsi müzakirə edildimi? Məlum olduğu kimi, dörd alternativ olan variantda Sizin şəxsi münasibətiniz necədir?

S.N i y a z o v: Biz Heydər Əliyevlə bu məsələyə yenidən baxmağa başlamışıq. Mən nəqliyyat, istilik-energetika yollarının çoxvaxtılığına tamamilə tərəfdaram. Türkmənistan, İran, Türkiyə vasitəsilə Avropaya qaz kəməri çəkilməsi layihəsi bizdə müxtəlif siyasi və digər səbəblərə görə ləngidikdə, biz alternativ yollar axtarmağa başladığımızda siz də işləyən

Amerikanın "Yunokal" şirkəti ilə İndi Əfqanıstan vasitəsilə Pakistana qaz kəməri çəkilməsi layihələndiririk. İki il bundan əvvəl bir çox ölkələr Türkmənistan qazının Xəzər dənizindən, Bakıdan keçərək Qafqaz və ya Rusiyanın Avropa hissəsinə ilə Qara dəniz sahillərinə nəql olunması variantına fəal qoşulmuşdular. Düşünürəm ki, biz Heydər Əliyevlə bunun üzərində hələ işləyəcəyik. Biz neft kəmərlərinin Gürcüstan və Rusiya ərazisindən keçməsi haqqında sizin imzalaşdığınız sazişləri dəstəkləyirik. Əgər bu, bizim üçün iqtisadi cəhətdən sərfəli olarsa, əlbəttə, burada iştirak edəcəyik. Biz bunun üzərində işləyirik.

S u a l: Cənab Niyazov, bəzi Xəzər dənizi ölkələrinin müəyyən siyasi dairələri 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda imzalanmış "Əsrin müqaviləsi"ni qeyri-legitim sayırlar. Onlar hesab edirlər ki, bu müqavilə digər Xəzər dənizi ölkələrinin dövlət mənafelərinə ziddir. Xahiş edirəm dəyəsiz, həmin müqavilə Türkmənistanın mənafelərinə ziddirmi?

S.N i y a z o v: Xeyr, o, bizim mənafelərimizə zidd deyildir. Buna görə də burada aramızda mübahisəli məsələlər yoxdur. Əgər sizin müqavilə Xəzərini statusu haqqında bizim normallarımızla uyğun olaraq digərlərinin mənafelərinə toxunmursa, biz bunu alqışlayırıq. Xəzər ümumi sərvətdir. Sizin müqavilə də bunu nəzərə alaraq bağlanmışdır. Odur ki, Türkmənistan heç vaxt bu müqavilənin əleyhinə çıxmamışdır. Allah eləsin ki, siz onu Azərbaycan xalqının rifahı naminə həyata keçirə bilərsiniz. Mən

heç vaxt bu müqavilənin əleyhinə çıxmamışam, yalnız onun çətinliklərindən danışmışam.

S u a l: Cənab Niyazov, mən bilən, Azərbaycandan sonra siz Ermənistanı gedəcəksiniz. Bu, təsadüfdür, yoxsa səfərlərin növbəliliyi müəyyən mənfiyyətə malikdir? Siz, Prezidentlər Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadzenin imzaladıqları və digərləri tərəfindən imzalanmaq üçün açıq olan Qafqaz bəyannaməsini imzalamaq niyyətindəsinizmi?

S N i y a z o v: Biz Heydər Əliyevin dəvətindən, həqiqətən, istifadə etdik və eyni zamanda Ermənistanın və Gürcüstanın da dəvətlərini qəbul etməyi qarara aldığımız. Bizim onlarla iqtisadi əlaqələrimiz var və bu əlaqələr hələ Sovet hakimiyyəti dövründə yaranmışdır. Məsələn burasındadır ki, Türkmənistandan çəkilən qaz kaməri Gürcüstana da gedir, Ermənistan da. İndiki halda da bizim həll ediləməli olan bir çox məsələlərimiz var. Ermənistanı səfərimiz Azərbaycana səfərimizlə əslə bağlı deyildir. Bitərəf ölkə olan Türkmənistan Heydər Əliyevin və Eduard Şevardnadzenin regionu sülh və əməkdaşlıq bölgəsinə çevirməyə yönəldilmiş addımlarını alqışlayır. Biz Dağlıq Qarabağ məsələsinin dincliklə aradan qaldırılması və işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarının azad edilməsi üçün sizin prezidentiniz, bizim dostumuz Heydər Əliyevin söylərini alqışlayırıq. Sizin və beynəlxalq birliyin söyləri sayəsində atəşkəs 22 aydır davam edir. Bu məsələni beynəlxalq birliyin köməyi ilə ədalətə həll etmək olar. Bu, ən yaxşı yoldur. Ona görə də beynəlxalq təşkilatlar va-

sitəsilə çalışacağıq ki, Qafqazda sülh əbədi bərqərar olsun. Heydər Əliyev qənimlə söhbətdə dedi ki, qonşuları seçmirlər, qonşularla sülh və həmrəylik axtarıb tapmaq, bütün mübahisəli məsələləri həll etmək lazımdır. Mən əminəm ki, bunu ATƏT, onun Minsk qrupu, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı vasitəsilə Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya kimi böyük dövlətlərə intensiv danışıqlar vasitəsilə etmək mümkündür. Biz buna həmişə kömək göstərəcəyik. O ki qaldı Qafqaz bəyannaməsinin imzalanmasına, biz Qafqaz zonasında deyilənə, Biz öz Mərkəzi Asiya bəyannaməmizi yaratmalıyıq.

**TÜRKMƏNİSTAN PREZİDENTİ
SAPARMURAD NİYAZOV-
TÜRKMƏNBAŞI İLƏ BAKI DƏMİR
YOLU NƏQLİYYATI
TEXNİKUMUNUN
YATAQXANASINDA
MÜVƏQQƏTİ MƏSKUNLAŞAN
FÜZULİ, ZƏNGİLAN, ŞUŞA,
XOCALI QAÇQINLARININ
GÖRÜŞÜNDƏ ÇIXIŞ**

18 mart 1996-cı il.

Hörmətli bacılar və qardaşlar!
Əziz balalar!

Bu gün Türkmənistanın Prezidenti, bizim dostumuz Saparmurad Niyazov respublikamıza səfərə gəlmişdir. Sahər tezdən bir çox işlərlə məşğul olmuşuq. Ancaq indi o, sizin vəziyyətinizlə tanış olmaq üçün, sizlə görüşmək üçün, sizə öz diqqət və qayğısını göstərmək üçün sizin yanınıza gəlmişdir. Bizim dostumuz

Türkmənistanın prezidenti Saparmurad Niyazov bilir ki, səkkiz il bundan öncə Ermənistan Respublikası tərəfindən Azərbaycana hərbi təcavüz olubdur, bu təcavüzün notçasında Azərbaycan torpaqlarının bir qismi qəsbkarlar tərəfindən işğal ediləbdir və bu torpaqlardan azərbaycanlı soydaşlarımız – qardaşlarımız, bacılarımız, övladlarımız qaçqın və didərgin düşüblər. Siz də bizim həmin vətəndaşlarımızı ki, işğal olunmuş o torpaqlardan didərgin düşmüşünüz, burada, ağır vəziyyətdə yaşayırsınız. Mən hamısını bilirəm və sizin dərdinizi, qayğınızı mənəm daim ürəyimdədir, qəlbimdədir və bütün fəaliyyətimi buna həsr edirəm. Ancaq bizim qonaqda, dostumuz – Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov da sizinlə görüşüb, vəziyyətinizdən həli olmaq istədi və ona görə də biz sizin yanınıza gəlmişik. Mən sizin adınızdan dostumuz Saparmurad Niyazov salamlayıram və ona deyirəm: Xoş gəlmisiniz! Xüsusən sizin yanınıza, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş, varını-yoxunu itirmiş insanlarla, böyük itkilər vermiş insanlarla görüşə gəldiyinə görə mən ona təşəkkür edirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, o öz ölkəsinin Prezidenti kimi dünya birliyində öz fəaliyyətində Azərbaycana bu balalardan çıxmasına kömək edəcəkdir, bizim vəziyyətimizi, sizin vəziyyətinizi yaxından görəndən sonra imkanları çərçivəsində öz addımlarını atacaqdır. Mən sizin adınızdan bizim qonağımızı bir daha salamlayıram, ona "Xoş gəlmisiniz!" deyirəm.

**M.Ə.RƏSULZADƏ ADINA BAKI
DÖVLƏT UNIVERSİTETİNDƏ
TÜRKMƏNİSTAN PREZİDENTİ
SAPARMURAD NİYAZOVA
TÜRKMƏNBAŞIYA BDU-NUN
FƏXRİ DOKTORU DİPLOMATUNUN
TƏQDİM EDİLMƏSİ
MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

18 mart 1996-cı il.

Hörmətli qonağımız, hörmətli dostumuz, Türkmənistan Prezidenti cənab Saparmurad Niyazov-Türkmənbaşı!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün Bakı Dövlət Universitetinin həyatında əlamətərdə hadisə baş verir. Bakı Dövlət Universiteti qardaş Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazova Dövlət Universitetinin Fəxri doktoru adını vermiş və hörmətli qonağımıza bu münasibətdə diplom təqdim olunmuşdur. Mən bu hadisə münasibətilə əziz dostum, qardaş Saparmurad Niyazovun ürəkdan təbrik edir, ona cəsarətini, xoşbəxtlik arzularını və gələcək fəaliyyətində yeni-yeni uğurlar diləyirəm. Mənim xatırladığım, 1970-ci ildə, yəni 26 il bundan öncə respublikanın rəhbəri kimi Bakı Dövlət Universitetinin o vaxt Azərbaycan Dövlət Universiteti adlandırıldı, – yığıncağına gəlmişdim. O zaman burada çıxış etdim. Şübhəsiz ki, çıxışım mənim ana dilimdə, Azərbaycan dilində oldu. Onda mən bir il idi ki, respublikaya rəhbərlik edirdim. Bu çıxışdan sonra mən bir çox yerlərdən təbrik alırdım. Soruşdum ki, nə üçün mənə təbrik edirsiniz? Hamı dedi ki, siz Azərbaycan dilində danışmışsınız, ona görə təbrik edirik.

Mən təəccübləndim, dedim, bunun üçün təbrik etməki lazımdır? İnsan öz ana dilində danışmalıdır. Ancaq eyni zamanda başa düşürdüm ki, bu, o vaxtlar Azərbaycanın həyatı üçün qeyri-adi bir hadisə idi. Çünki biz də im rus dilində danışırıq və bəziləri də hesab edirdilər ki, bəlkə, Heydər Əliyev də bəziləri kimi öz ana dilini – Azərbaycan dilini bilmir. Ona görə də burada Azərbaycan dilində nitq söylədiyimə görə məni təbrik edirdilər. İndi o vaxtdan 26 il keçibdir. O vaxtlar – mən respublikaya rəhbərlik etdiyim dövrdə, sonra Azərbaycanın Prezidenti kimi burada fəaliyyət göstərdiyim zaman bizim azərbaycanlıların əksəriyyəti öz dilini öyrənibdir və onlar öz dillərində danışirlər. Ona görə də mənim burada hansı dildə danışmağımın fərqi yoxdur. O vaxt Azərbaycan Dövlət Universitetində Azərbaycan dilində danışmağım təkəzəbi dili bilməyimi göstərmək məqsədi daşıyırdı. Ən əsası bu idi ki, mən istəyirdim azərbaycanlılar və xüsusən yüksək vəzifələrdə olanlar öz dilini sevsinlər, ona hörmət etsinlər, öz dilini qiymətləndirsinlər, bu dildə nitqlər söyləsinlər. Mən buna nail olmuşam. Doğrudur, bəziləri indi də öz dilində istənilən səviyyədə danışa bilmirlər. Amma əksəriyyəti Azərbaycan dilində, Azərbaycanın dövlət dilində danışır. Sizə bu qısa tarixi məlumatı verəndən sonra əziz dostum Saparmurad Niyazov və onu müşayiət edən qonaqlar üçün dediklərimin tamamilə aydın olmasından ötrü çıxışımı rus dilində davam etdirirəm. Çox hörmətli Türkmənistan Prezidenti, əziz qonağımız və qardaşımız Saparmurad Ni-

yazov, çox hörmətli qonaqlar, xanımlar və conablar! Mən Türkmənistan Prezidentini böyük hadisə – ona Bakı Dövlət Universitetinin Fəxri doktoru adı verilməsi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Bu, universitetin həyatında böyük və əlamətdar hadisədir. Bununla bərabər, belə hesab edirəm ki, bizim dostluğumuzun, Türkmənistan Prezidentinin həyatında da əlamətdar hadisədir. Hörmətli dostum Saparmurad Niyazov, Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, dövlət və siyasi fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar, Türkmənistan xalqına firavanlıq arzulayıram. Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazova Fəxri doktor adı verilməsi bizim universitemiz üçün də böyük şərəfdir. Saparmurad Niyazov nəinki öz xalqının, öz ölkəsinin, həm də dünya birliyinin görkəmli dövlət xadimlərindən biridir. Türkmənistan müstəqil dövlətdir. Artıq beş ildir ki, Türkmənistan xalqı müstəqillik şəraitində yaşayır və Saparmurad Niyazov Türkmənistan Prezidenti kimi öz xalqını milli azadlıq yolu ilə, müstəqillik yolu ilə, suverenlik yolu ilə uğurla aparır. Qardaş türkmen xalqı üçün böyük hadisədir ki, o, nəhayət, dövlət müstəqilliyi, azadlıq əldə etmişdir, türkmen xalqı öz taleyinin sahibidir, geniş Türkmənistan məkanında özünün bütün problemlərini özü həll edir, öz sərəfətlərini, öz ehtiyatlarını sahibi onun özüdür. Başlıcası budur ki, Türkmənistan müstəqil dövlət kimi dünya birliyinə daxil olaraq, burada layiqli yer tutmuşdur. Bütün bunlarda Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazovun olduqca böyük xidməti var. O,

Türkmənistan 10 ildən çoxdur ki, rəhbərlik edir. Əvvəllər də, indi də Türkmənistan Prezidenti kimi o, çox işlər görür və türkmən xalqı onun xidmətlərini layiqincə qiymətləndirir. O, öz ölkəsində böyük nüfuz və hörmətə, öz xalqı arasında yüksək etibara malikdir. Bu isə hər bir rəhbər üçün böyük işdir. Buna görə də ona Bakı Universitetinin Fəxri doktoru adı verilməsi qərarı tamamilə doğru və əsaslı qərardır. Saparmurad Niyazov həm öz böyük siyasi fəaliyyəti ilə, həm Türkmənistan elminin, təhsil və mədəniyyətinin inkişafına böyük töhfəsi ilə, həm də Türkmənistan iqtisadiyyatının inkişafında, ən başlıcası isə Türkmənistanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsi və inkişafında öz fəaliyyəti ilə yüksək hörmət, yüksək etimad, yüksək qiymət qazanmışdır. Buna görə də Bakı Dövlət Universiteti onu yüksək mükafatla – universitetin Fəxri doktoru adı ilə təltif etmişdir. Mən bayaq dedim və bir daha nəzərə çatdırmaq istəyirəm: bu, həm də Bakı Dövlət Universiteti üçün böyük şərəfdir, çünki öz heyətində, Bakı Universitetinin fəxri doktorları, fəxri üzvləri arasında Türkmənistan Prezidentinin olması, zənnimcə, Bakı Dövlət Universiteti üçün böyük şərəf və böyük iftixardır. Buna görə də mən sizi, Bakı Universitetinin kollektivinə də təbrik edirəm ki, sizin sıralarınızda bizim dostumuz – Türkmənistan Prezidenti də var. Bu, Azərbaycan xalqı ilə türkmən xalqı arasında dostluğun sarsılmaz olduğunu bir daha nümayiş etdirir. Dostluğumuzun, qardaşlıq münasibətlərimizin çoxəsrlik tarixi var. Biz eyni köklərə

mənsubuq, eyni əcdadlara, bir dila, bir dinə malıq, bizim taleyimiz də tarixən birdir. Məhz bu, çoxəsrlik dostluğumuzun əsası olmuşdur və uzun əsrlər ərzində biz öz azadlıq və müstəqilliyimizi birlikdə qorumuşuq, bir-birimizə kömək edərək irəliləmişik və gələcək bizi qarşılayan çətinliklərə birlikdə qarşılaşmışıq. Azərbaycan da müstəqil respublika, müstəqil dövlətdir. Türkmənistan da müstəqil dövlətdir. Azərbaycan xalqı da, türkmən xalqı da öz məsələlərini özləri həll edir, öz taleyinin sahibidirlər. Keçmişdə onların hamısını, bir çox əsrlər ərzində bizi birləşdirmiş olan nə varsa hamısını və yaxın keçmişdə olanların hamısını, – bu barədə burada natiqlər, – Türkmənistanla yaşamış və işləmiş azərbaycanlılar gözəl danışdılar, – yüksək qiymətləndirərək, indi bizim haqqımız var ki, münasibətlərimizin yeni mərhələsindən, dostluğumuzun yeni mərhələsindən, əməkdaşlığın yeni mərhələsindən, müstəqil dövlətlərin qarşılıqlı əlaqələrinin yeni mərhələsindən söhbət açaq. Odur ki, Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazovun Azərbaycana rəsmi işgüzarı bizim həyatımızda əlamətdar hadisədir. Bu gün biz ikitərəfli münasibətlərə, bizim Qafqaz regionunda vəziyyətə, Mərkəzi Asiya, Orta Asiya regionlarında, bütün MDB, keçmiş Sovet İttifaqı məkanında vəziyyətə aid bir çox məsələlər barəsində müvafiqəyyətə danışıqlar aparıq, fikir mübadiləsi edək və bir çox məsələlərdə baxışların tamamilə uyğun gəldiyini aşkara çıxardıq. Məsələn üçün, ikitərəfli münasibətlərə bağlı məsələlərdə aramızda tam yekdillik və tam qarşılıqlı anlaş-

ma var. Bu da ona gətirib çıxarmışdır ki, biz çox mühüm sənədlər imzaladıq. Onların bəzəsində burada Saparmurad Niyazov danışırdı. Bu sənədlər, bu səfər Türkmənistan ilə Azərbaycan arasında dostluğun və əməkdaşlığın yeni mərhələsinə başlandığını xəbər verir. Elə həmin sənədlərdə nəzərdə tutulan proqram da şərait yaradır ki, bu əməkdaşlıq Türkmənistan üçün də, Azərbaycan üçün də uğurlu, qarşılıqlı surətdə faydalı olsun. Bu gün mən sizə deyə bilərəm ki, biz imzaladığımız sənədlərdə nəzərdə tutulanların ardıcıl surətdə həyata keçirilməsi üçün hər şeyi edəcəyik, Türkmənistan ilə Azərbaycan arasında qardaşlıq münasibətlərinin daha da möhkəmlənməsinə və güclənməsinə nail olmaq üçün hər şeyi edəcəyik. Mən dostum Saparmurad Niyazova çox minnətdaram ki, dəvətimi qəbul etdi və Azərbaycana rəsmi səfərə gəldi. Mən görməyə nail olduğumuz işlərdən razıyam. Əminəm ki, biz bu səfərin, həqiqətən, böyük uğurlarla nəticələnməsi üçün hələ çox şeyi edəcəyik. Bu uğurlar var və imzaladığımız sənədlərdə öz əksini tapmışdır. Bu gün burada elminizin, universitetin nümayəndələri, Azərbaycan Tibb Universitetində təhsil alan türkmen qız çıxış etdilər. Onlar bizi birləşdirmiş olan və indi də birləşdirən hissələrdən danışdılar. Saparmurad Atayevici dedi ki, Türkmənistanında təxminən 100 min azərbaycanlı yaşayır, onlar Türkmənistanın bərabər hüquqlu vətəndaşlarıdır, bütün hüquqlara malikdirlər və öz doğma diyarında, doğma respublikasında, doğma ölkəsində öz dostları ilə birlikdə yaşayırlar. Bu, tamamilə qanuna-

uyğun, tamamilə məntiqli haldır. Ona görə ki, bayaq dediyim kimi, keçmiş zamanlarda bizi birləşdirmiş olan nə varsa hamısı ölkələrimiz və dövlətlərimiz arasında, insanlar – Azərbaycanda da, Türkmənistanında da türkmənlərlə azərbaycanlılar arasındakı mövcud münasibətlərə gətirib çıxarmışdır. Mən belə düşünürəm ki, bugünkü görüş Azərbaycanın və Türkmənistanın elmi müəssisələri, ali məktəbləri arasında gələcək inkişaf üçün həm də təkdir. Biz bu bərdə çox mühüm sazişlər imzaladıq və əminəm ki, Bakı Dövlət Universiteti, ali məktəblərimiz, Elmlər Akademiyası bu sazişlərin əməli surətdə həyata keçirilməsində çox yaxından iştirak edəcəklər. Burada istər Türkmənistanında, istərsə də Azərbaycanda keçid dövrünün bəzi çətinliklərindən danışdılar. Bu çətinliklər bizim elmi müəssisələr, təhsil ocaqları arasında münasibətlərin normal ahəngini müəyyən dərəcədə müərkəbləşdirir. Bununla bərabər, bu gün burada çıxış edən professor Aşqabaddan – Türkmənistandan yenincə qayıtmış, doktorluq dissertasiyasının müdafiəsi üzrə elmi şuranın iclasında iştirak etmişdir. O, digər faktlar gətirdi. Söz yox ki, çətinliklər var. Onlar obyektiv xarakter daşıyır. Lakin bununla bərabər, imkanlar da var və onlardan daha fəal istifadə etmək lazımdır. Biz hər şey edəcəyik ki, bu çətinliklər az olsun, yaxud ümumiyyətlə, olmasın. Eyni zamanda arzu edirəm ki, Bakı Universiteti də, Azərbaycanın digər ali məktəbləri də, elmi müəssisələri də Türkmənistanla öz əlaqələrini fəallaşdırsınlar, çünki bu əlaqələr bizim dövlətlərarası mü-

nasibətlərimizin gələcək inkişafı üçün baza olacaqdır. Buna çox böyük ehtiyac var. İndi Türkmənistan da, Azərbaycan da müstəqil dövlətlər olduğu bir dövrdə, bəzə keçid dövrünün bir çox çətinlikləri ilə qarşılaşdığımız, ölkəmizdəki həyatın yeni prinsipləri, demokratiya, siyasi plüralizm, bazar iqtisadiyyatı prinsipləri bərqərar edilib, iqtisadi islahatlar aparıldıq bir dövrdə bizə qarşılıqlı fəaliyyət həmişəkindən daha çox gərəkdir, fəal əlaqələr, daha fəal münasibətlər gərəkdir. Bu mənada elmi müəssisələrin, ali məktəblərin əlaqələri bizim üçün böyük əməli kömək olacaqdır. Biz isə öz tərəfimizdən hər şey edəcəyik ki, bu əlaqələr inkişaf etsin. Ölkələrimiz qonşudurlar. Bizi Xəzər birləşdirir və ayırır. Lakin bununla yanaşı, Xəzər dənizi, həm də fəal əməkdaşlıq etdiyimiz yerdər. Burada Türkmənistan üçün bizim ali məktəblərdə neftçi, geoloq kadrlar hazırlanmasından danışdılar. Lakin neft sənayesi sahəsində əməkdaşlığımıza dair faktlar da çoxdur. Burada Türkmənistanında işləmiş olan adamlardan da danışdılar. Bu, keçmişdə olub. Lakin Xəzərin ehtiyatlarından neft və qaz ehtiyatlarından Türkmənistan və Azərbaycanın rifahı naminə istifadə edilməsi sahəsində birgə fəaliyyətimiz üçün bu gün böyük perspektiv var və bu perspektiv gələcəkdə də olacaqdır. Burada da elmi müəssisələrin əlaqələri, alimlərimizin, ali məktəblərimizin əlaqələri bizə çox kömək edə bilər. Bir sözlə, Türkmənistan ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı münasibətlərdə yeni sahələr açılır. Biz münasibətlərimizin yeni tarixini yazırıq. Odur ki, alimlərimi-

zın borcu, ali təhsil xadimlərinin borcu, bu prosesin fəal iştirakçıları olmaqdır. Düşünürəm ki, bugünkü görüş bunun üçün yaxşı zəmindir.

Çox hörmətli Saparmurad Niyazov, Sizi bu hadisə münasibətilə bir daha təbrik edirəm, Bakı Dövlət Universitetinin kollektivini bu hadisə münasibətilə təbrik edirəm və sizin hamınıza cansağlığı və firavanlıq arzulayıram. Fürsətdən istifadə edərək, Türkmənistan xalqına qardaş salamu göndürürəm, türkmen xalqına xoşbəxtlik və firavanlıq arzulayıram. Çox hörmətli Saparmurad Atayevici, sizə cansağlığı, firavanlıq və qardaş Türkmənistan rəhbərlikdə yeni uğurlar diləyirəm.

TÜRKMƏNİSTAN PREZİDENTİ SAPARMURAD NİYAZOVUN - TÜRKMƏNBAŞININ ŞƏRƏFINƏ RƏSMİ ZİYAFƏTDƏ NİTQ

"Gülüstan" Sarayı
18 mart 1996-cı il.

Hörmətli Türkmənistan Prezidenti cənab Saparmurad Niyazov!

Hörmətli qonaqlar, xanımlar və cənablar! Türkmənistan Prezidentinin Azərbaycana rəsmi səfəri başa çatır. Bu, müstəqil Türkmənistan Prezidentinin müstəqil Azərbaycan Respublikasına ilk səfəridir. Bizim xalqlarımızın – türkmen xalqının Azərbaycan xalqının zəngin çoxəsrlik tarixi, dostluğu, qardaşlığı və əməkdaşlığı var. Bu, ümumi köklərimizə, ümumi tariximizə əsaslanır. Oğuz, Dədə Qorqud bizi asrlarla birləşdirən darin köklərimizdir və onlar bu gün də biz-

dən ötrü mənaiviyyat mənbəyi, əxlaq mənbəyidir. Xalqlarımızın dilinin, dininin, adət və ənənələrinin ümumiliyi də göstərir ki, biz əsrlərlə bir yerdə olmuş, birlikdə yaşamış, öz həyatımızı birlikdə qurmuş, torpağımızı yadelli işğalçılardan birlikdə qorumuş, azadlıq haqqında birlikdə düşünmüş və onun uğrunda birlikdə mübarizə aparmışıq. Bunlar hamısı bizim keçmişimizdir. Biz öz keçmişimizlə – türkən xalqının keçmiş, Azərbaycan xalqının keçmiş ilə fəxr edə bilərik. Milli ənənələrimizlə, milli adətlərimizlə fəxr edə bilərik. Dillimizlə, dinimizlə, təkrar edirik, mənaiviyyatımızın, əxlaqımızın mənbəyi olan hər şeylə fəxr edə bilərik. Lakin indi xalqlarımız yeni mərhələdədirlər. XX əsr, Yer kürəsində böyük dəyişikliklər əsri kimi tarixə daxil olacaq yüzillik başa çatır. Biz – türkən xalqı və Azərbaycan xalqı bu əsrdə bir çox sınaqlardan çıxmış, bir çox çətinliklərdən keçmiş. Amma əsrin əvvəlindən sonundakı öz milli ləyaqətimizi, milli xarakterimizi, əcdadlarımızın biza vəsiyyəti etdikləri hər şeyi, ulu əcdadlarımızdan bizə qalmış çox böyük irsi qoruyub saxlamışıq. Biz XX əsri xalqlarımızın həyatında böyük dəyişikliklərlə, həm də müsbət dəyişikliklərlə başa çatdırdıq. Türkən xalqı və Azərbaycan xalqı milli azadlıq, dövlət müstəqilliyi, suverenlik əldə etmişdir. İndi biz öz ölkələrimizdə, öz torpağımızda, öz müstəqil dövlətimizdə yaşayırıq. Bu, çox böyük nailiyyət, xalqımızın tarixi nailiyyətidir. Xalqlarımızın, ölkələrimizin yaradıcılıq qüvvələrinin və potensial imkanlarının tam tərəqqisi üçün biz həmin nailiyyəti

möhkəmləndirməyə və inkişaf etdirməyə bələyüyük. Müstəqil Türkmənistanın Prezidenti, dostumuz və qardaşımız Saparmurad Niyazovun Azərbaycan səfəri də məhz bu mərhələdə, bu şərəfdə baş verir. Hörmətli Saparmurad Atayevici, mənim dəvətimi qəbul edərək rəsmi səfərə gəldiyinizə, bu gün səhərdən başlayaraq ikitərəfli münasibətlərimizə dair məsələləri müzakirə etmək, regional problemlərlə, bütün dünyada, o cümlədən də keçmiş Sovetlər İttifaqı məkanında gedən proseslərlə bağlı məsələlər, habelə MDB ilə əlaqədar problemlərlə bağlı məsələlər barədə fikir mübadiləsi etmək imkanına görə Sizə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Biz bir çox məsələlərdə tam qarşılıqlı anlaşmaya gəldik. İkitərəfli münasibətlərdə bizim baxışlarımızı, söylərimiz bir-birinə tam uyğun gəlir. Yeni biz daha sıx əməkdaşlıq etməli, iqtisadi əməkdaşlıq, elm, mədəniyyət, təhsil, idman sahələrində, bütün başqa sahələrdə əməkdaşlıq üçün mövcud imkanlardan yaranan gözəl şəraitdən istifadə etməliyə, ölkələrimizdə milli dövlət quruculuğunu təmin edək, bir-birimizin potensial imkanlarından istifadə etməklə, bir-birimizə kömək göstərməklə hazırda həm Türkmənistanın, həm də Azərbaycanın yaşadığı mürəkkəb keçid dövründən uğurla çıxacağıq. Biz indi mürəkkəb zamanda yaşayırıq, bununla yanaşı, dövlət müstəqilliyi əldə etdiyimizi, öz taleyimizin sahibi olduğumuzu, torpağımızda, ərazimizdə, öz dövlət sərhədlərimiz daxilində tam sərbəst olduğumuzu nəzərə alaraq çətinliklərlə döür və onları aradan qaldırıraq. Yəni deyirəm,

bu, böyük sərəvətdir, xalqlarımızın ən böyük tarixi nailiyyətidir. Ona görə də biz – Türkmənistan və Azərbaycan rəhbərlik edən adamlar, bu keçid dövründə üzərimizə düşən vəzifəni məhz uğurla yerinə yetirmək üçün həm xalqlarımız, həm də gələcək nəsillər qarşısında məsuliyyət daşıyıraq. Bu baxımdan bu gün görə bildiyimiz işlərin hamısı ümumi məqsədlərə, Türkmənistanın mənafeyinə, Azərbaycanın mənafeyinə, əməkdaşlığımızın, dostluq və qardaşlığımızın mənafeyinə xidmət edir. Bu gün imzalanmış sənədlər əməkdaşlığımızın miqyavilə-hüquqi əsasını müəyyənləşdirmiş və həmin əməkdaşlığın müvəffəqiyyətlə inkişafı üçün yaxşı zəmin yaratmışdır. Sizə əmin edirik ki, imzalandığı sənədlərdə nəzərdə tutulanların hamısını həyata keçirmək üçün hər şeyi edəcəyik. Hesab edirik ki, bu sənədlərdə nəzərdə tutulanlar da hələ son hədd deyildir, daha bir çox məsələlərimiz var ki, biz ölkələrimiz və xalqlarımız arasında əməkdaşlığı bundan sonra da genişləndirmək üçün razılığa gəlməli və yeni sənədlər imzalamalıyıq. Sizə gün Bakı Dövlət Universiteti bizim qonağımız Saparmurad Niyazova həmin universitetin Fəxri doktoru adı vermişdir. Bu qararda Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazovun həm öz xalqı və öz ölkəsi qarşısındakı, həm də şübhəsiz ki, regionumuzda, xüsusən hazırda Müstəqil Dövlətlər Birliyinə həzirlən ölkələrdə sülh və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsi sahəsində görkəmli xidmətlərinin etirafı əksini tapmışdır. Bu qararda Prezident Saparmurad Niyazovun şəxsiyyətinə, onun çox böyük fə-

aliyyətinə təkcə alimlərin, universitetin deyil, həm də bütün Azərbaycan xalqının yüksək hörməti ifadə olunmuşdur. Biz yaxşı bilirlik ki, Saparmurad Niyazovun rəhbərliyi ilə Türkmənistanda böyük müsbət dəyişikliklər baş verir. O, on ildən çoxdur Türkmənistan rəhbərlik edir, xüsusən son illər, xalq tərəfindən seçilmiş prezident kimi rəhbərlik etdiyi illər türkən xalqının yaradıcılıq imkanlarının və Türkmənistanın zəngin sərəvətlərinin sürətlə inkişaf etdiyi illərdir. Türkmənistan zəngin ölkədir, bol təbii ehtiyatlara malikdir, onun ərazisi 480 min kvadrat kilometrden artıqdır. Bu ölkənin zəngin təbii ehtiyatları, xüsusən yeraltı ehtiyatları var. Ən başlıcası isə burada əməksevər, istedadlı xalq yaşayır və bu xalq zəngin tarixə malikdir, dünya sivilizasiyasına layiqli töhfə, onun dünya birliyinə daha böyük töhfə vermək üçün olduqca geniş potensial imkanları var. Çıxışımızın əvvəlində dediyim kimi, xalqlarımızın zəngin, qədim tarixi var. Əməkdaşlığımıza, birgə yaşayışımıza dair çox faktlar gətirmək olar. Türkmənistanda təxminən yuz min azərbaycanlı yaşayır. Onlar Türkmənistan torpağında yaşayan köklü azərbaycanlılardır. Ona görə köklü deyirəm ki, onlar ölkəmizdə heç də birinci ki deyil, on illərdən, yuz illərdən bəri yaşayırlar. Türkmənistan azərbaycanlıları türkən xalqı ilə bir dost ailədə yaşayır və bərabərhuquqlu və tənədaşlar kimi bütün hüquqlara malikdirlər. Bizi bağlamış olan və indi də bağlayan təkcə bu cəhətlər deyildir. Dostluğumuzun, qardaşlığımızın olduqca dərin təsir bağışlayan sahifə-

ləri də çoxdur. 1948-ci ildə Aşqabada viraənəli zəlzələ baş verdi. Orada çox dağntılar oldu, çox adam tələf oldu. Yadımdadır, bu müsibətə, bu fəlakətə birinci hay verən Azərbaycan oldu. O il mənim çox yaxşı yadımdadır. Azərbaycanda qardaş türkmən xalqına yardım göstərilməsi üçün bütün qüvvələr səfərbərliyə alınmışdı – bizdən arzaq da, dava-dərman da, hakimlər də və başqa mütəxəssislər də göndarilirdi. Yadımdan çıxmayıb, Bakı, Azərbaycan xəstəxanaları zəlzələdən zərər çəkmiş çox xəstəni, çox uşağı qəbul etmişdi, bu uşaqlar bu dəhşətli zəlzələ nəticəsində yetim qalmışdılar. Bu, böyük və dəhşətli fəlakət idi. Biz bu faciənin dəhşətlərini türkmən xalqı ilə birlikdə keçirdik. Məhz həmin ağır və acılı günlərdə hər bir xalqın həyatı və dəyanəti, dostluğa sdaqəti sınaqdan çıxıb. Bizim dostluğumuz da çox sınaqlardan keçdi. Elə bu faciənin özü belə sınaqlardan biridir. Türkmənstanda çox azərbaycanlı çalışmışdır. Onlar neft sənayesində, elm sahəsində, digər bir çox sahələrdə bu günəək işləyirlər. Yadımdadır, mən 1970-ci ildə Türkmənstanda, daha doğrusu, Türkmənistan Dövlət Universitetində olarkən bir çox azərbaycanlı alim və professorlarla, o cümlədən də universitetin prorektoru Abdulla Qurbanovla görüşdüm. O, orada nüfuzlu şəxslərdən biri idi, akademik idi. Mənə dedilər ki, o, türkmən dilinin qrammatikasına dair dərsləyin müəlliflərindən biridir. Bu, heç də yeganə bir hal deyildir. Bizim məşhur neftçilərimiz, alimlərimiz uzun illər ərzində Türkmənstanda çalışmışlar. Türkmənlər də uzun illər ərzində Azarbay-

canda təhsil almışlar və bu gün mən Türkmənistan Prezidentinin tələbələri – Azərbaycan Tibb İnstitutunda təhsil alan tələbələrə görüşünün şahidi oldum. Keçmişdə də bir çox türkmən tələbələr bizim Neft və Kimya İnstitutunda, Tibb İnstitutunda və digər institutlarımızda oxumuşlar. Təkrar edirəm, Türkmənistanın ali məktəblərində də azərbaycanlılar təhsil almış, sənaye, elm, təhsil sahəsində çalışmışlar. Türkmənlər kimi, onlar da təhsil almış, burada oxumuşlar. Çox söz demək olar, amma mən vaxtınızı almaq istəmirəm. Tarix yaxşı bilir ki, bizim görkəmli səhnə ustalarıdır, artistlərdən Ərəblinski, Hacıbəyov, Sidiq Ruhulla əsrin hələ əvvəllərində Aşqabada qastrol səfərlərinə getmiş, orada Azərbaycan dilində də, türkmən dilində də tamaşalar vermişlər. Əsrin əvvəllərində görkəmli Azərbaycan mütləfəkkiri, yazıçı Cəlil Məmmədquluzadə tərəfindən nəşr edilən "Molla Nəsrəddin" jurnalı Türkmənstanda geniş yayılırdı. Molla Nəsrəddin, Türkmənstanda Xoca Nəsrəddin kimi tanınmış bu şəxs həmişə eyni dərəcədə qiymətləndirilmişdir. Təkrar edirəm, bütün bunlar çoxillik dostluğumuz, əməkdaşlığımızı səciyyələndirən yalnız ayrı-ayrı səhifələrdir. Həm də bütün bunlar indi, bir daha təkrar edirəm, xalqlarımızın azadlıq və dövlət müstəqilliyi əldə etdiyi bir dövrdə əməkdaşlığımızın daha uğurla inkişaf etməsi üçün yaxşı əsasdır. Sözdün düzü, bu gün məhz bununla məşğul olduq və qonağımızın – Türkmənistan Prezidentinin Azərbaycan səfərindən məqsəd də məhz bu idi. Bizim ümumi qayğımızın mövzusu da məhz

bu olmuşdur və məhz budur. Hesab edirəm ki, bu gün biz Türkmənistanın mənafeyi naminə, Azərbaycanın mənafeyi naminə böyük iş gördük. Zənimcə, münasibətlərimizin daha da inkişaf etməsi üçün yaxşı bünövrə qoyduq. Əminəm ki, bu münasibətlər gələcəkdə də müvəffəqiyyətlə inkişaf edəcəkdir. Mən müstəqil, azad Türkmənistanın şərfinə, türkmən xalqının şərfinə, Azərbaycan xalqının layiqli oğlunun, Türkmənistanın rəhbərinin, müstəqil Türkmənistanın Prezidenti, dostumuz və qardaşımız Saparmurad Niyazovun-Türkmənbaşının şərfinə bədə qaldırırım. Və olsun Türkmənistan və Azərbaycan xalqları arasında dostluq! Və olsun əbədi dostluğumuz! Bizə təşrif gətirən bütün qonaqların şərfinə bədə qaldırırım. Çox hörmətli Saparmurad Atayeviç, Sizin sağlığınıza, əziz Türkmənbaşının sağlığına bədə qaldırırım. Sağ olun!

**AZƏRBAYCAN VƏ
TÜRKMƏNİSTAN
PREZİDENTLƏRİNİN BİNƏ HAVA
LİMANIDA BİRGƏ
İMZALADIQLARI BAKI
BƏYANATI**

19 mart 1996-cı il.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev və Türkmənistan Prezidenti S.Niyazov ikitərəfli və coxtərəfli dövlətlərarası münasibətlərə dair məsələləri və aktual beynəlxalq məsələləri müzakirə edərək, milli dövlətçiliyi möhkəmləndirmə siyasətini davam etdirmək, öz ölkələrinin

siyasi və iqtisadi suverenliyinin təmin edilməsi üçün lazımı şərait yaratmaq əzmində olduqlarını öz dövlətləri və xalqları adından təsdiq etmişlər. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının və Türkmənistanın prezidentləri 1991-ci il "Belovejsk sazişi"ni ləğv etmək haqqında Rusiya Federasiyası Dövlət Dumasının 1996-cı il 15 mart tarixli qərarını da nəzərdən keçirmişlər. Bununla əlaqədar olaraq, Azərbaycan və Türkmənistan Prezidentləri bəyan edirlər: Azərbaycan Respublikası və Türkmənistan xalqlarının iradəsi ümummilli referendumlarla təsdiq olunmuşdur və onların öz seçdikləri yolla – müstəqil və suveren inkişaf yolu ilə irəliləmək qətiyyətinə əks etdirmir; xalqların inkişaf yolunu öz iradəsinə əsasən azad surətdə təyin etməsini BMT nizamnaməsinə və hamı tərəfindən qəbul edilmiş beynəlxalq normalara uyğun şəkildə onların ayrılmaq hüququdur; Azərbaycan Respublikasının və Türkmənistanın müstəqillik statusu beynəlxalq birlik tərəfindən tanınmışdır və heç bir digər dövlət, yaxud onun orqanı tərəfindən müzakirə mövzusu ola bilməz. Azərbaycan və Türkmənistan xalqlarının seçdikləri yol iki ölkənin dövlət siyasətini formalaşdırılmasında və həyata keçirilməsində ən ali meyar və müəyyənedici amildir və onların milli mənafehlərini əks etdirir. Azərbaycan Respublikasının və Türkmənistanın Prezidentləri MDB çərçivəsində birlik ölkələrinin xalqları arasında hüquq bərabərliyi, qarşılıqlı hörmət və əməkdaşlıq əsasında əlaqələrin inkişafını bundan sonra da davam etdirməyə hazır olduqlarını təsdiq edirlər.

Onlar belə hesab edirlər ki, tarixin təkrarını geri döndərmək üçün göstərilən hər hansı cəhdlər, o cümlədən Rusiya Federasiyası Dövlət Dumasının adı çəkilən qərarının hər hansı hüquqi əsası yoxdur və o, həyata keçirilə bilməz.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN
TÜRKMƏNİSTAN PREZİDENTİ
SAPARMURAD NİYAZOV
İLƏ GÖRÜŞÜ**

ATƏT-in İstanbul Zirvə görüşündə iştirak edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev "Çırağan" sarayında Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov ilə görüşmüşdür.

Türkmənistan dövlətinin başçısını səmimiyyətlə salamlayan Prezident Heydər Əliyev ölkəmiz arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrin sıxlaşdırılmasının vacibliyini nəzərə çatdırdı.

Xəzərin enerji ehtiyatlarının dünya bazarlarına çıxarılması üçün Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinə və Transxəzər qaz magistralının tikintisi barədə sənədlərin ATƏT-in İstanbul Zirvə görüşünün keçirildiyi günlərdə yüksək səviyyədə, böyük müvəffəqiyyətlə imzalanması münasibətilə dövlətimizin başçısını səmimi-qəlbədən təbrik edən cənab Saparmurad Niyazov Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri layihəsinin məhz Prezident Heydər Əliyevin gərgin sayları hesabına reallaşdığını vurğuladı. Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında iqtisadi əməkdaşlığın daha da

genişlənməsindən məmnun qaldığını bildirdi.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin, Transxəzər qaz magistralının çəkilişi ilə əlaqədar sənədlərin imzalanması münasibətilə Türkmənistan Prezidentini ürəkdən təbrik edən Azərbaycan Prezidenti bu layihələrin region dövlətlərinin müstəqilliyi və suverenliyinin möhkəmləndirilməsi, iqtisadi tərəqqisi üçün son dərəcə əhəmiyyətli rol oynadığını, ölkəmizin əməkdaşlığının daha da genişlənməsinə və möhkəmlənməsinə xidmət etdiyini nəzərə çatdırdı.

ATƏT-in İstanbul sammitinin yüksək səviyyədə təşkilindən və keçirilməsindən razılıqla söhbət açan Azərbaycan və Türkmənistan Prezidentləri regionda möhkəm sülh və sabitlik yaranması üçün beynəlxalq birliyin öz saylarını artırmasının vacibliyini qeyd etdilər.

Prezidentlər bir sıra digər beynəlxalq və regional məsələlər barəsində də fikir mübadiləsi apardılar.

Görüş ənənəvi dostluq və səmimiyyət şəraitində keçdi.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN
TÜRKMƏNİSTAN
PREZİDENTİ
SAPARMURAD NİYAZOV İLƏ
GÖRÜŞÜ**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev dekabrın 8-də Tehranda Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov ilə görüşmüşdür.

Dövlətimizin başçısı Türkmənistan Prezidentini səmimiyyətlə salam-

ladı və onun səhhəti ilə maraqlandı.

Prezident Heydər Əliyev ilə görüşdən məmnun qaldığını vurğulayan cənab Niyazov müalicəsinin gedişi barədə respublikamızın rəhbərinə məlumat verdi.

İslam Konfransı təşkilatının VIII Zirvə görüşünün bu təşkilatın üzvləri arasında münasibətlərin daha da yaxşılaşdırılmasına mühüm rol oynayaacağına əmin olduqlarını nəzərə çatdıran Prezidentlər tarixi dostluq əlaqələrinə malik olan hər iki gənc müstəqil respublikanın nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarda bir-birinin mövqeyini daim müdafiə etməsinin böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğuladılar. Dostluq və mehribanlıq şəraitində keçən görüş zamanı Azərbaycan - Türkmənistan əməkdaşlığının ardıcıl surətdə genişləndirilməsi üçün həlli və icra olan məsələlər barədə geniş müzakirələr aparıldı. Dövlət başçılarının fikrincə, iqtisadiyyat, elm, mədəniyyət və digər sahələrdə daha sıx əməkdaşlıq üçün böyük perspektivlərə malik imkanlar vardır və onlardan daha səmərəli istifadə edilməsinə diqqət artırılmalıdır. Xəzərin təbii ehtiyatlarının birgə işlənməsi məsələlərindən söhbət açan Prezidentlər qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi üçün birgə işçi qrupu yaradılmasını zəruri hesab etdilər. Söhbət zamanı hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə də geniş fikir mübadiləsi aparıldı.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN
TÜRKMƏNİSTAN PREZİDENTİ
SAPARMURAD NİYAZOV İLƏ
GÖRÜŞÜ**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev İran İslam Respublikasında işgüzar səfərdə olarkən iyunun 9-da Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazovla görüşmüşdür.

Səmimiyyət və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə Prezidentlər İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Zirvə görüşünün gündəliyinə daxil edilmiş məsələlər barədə fikir mübadiləsi apardılar. EKO çərçivəsində qurulan əlaqələrin səmərəliliyinin artırılmasının vacib olduğunu nəzərə çatdırdılar.

Dövlət başçıları Xəzərin zəngin ehtiyatlarının dünya bazarına nəqli sahəsində Azərbaycanda və Türkmənistanında görülən işləri və həmçinin Transxəzər qaz kəmərinin perspektivlərini ətraflı müzakirə etdilər.

Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün geniş imkanlar olduğunu vurğulayan Prezidentlər bütün sahələrdə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrin daha da sıxlaşdırılmasına ehtiyac duyulduğunu bildirdilər.

Prezidentlər ikitərəfli və regional münasibətlərə dair bir sıra digər məsələlər haqqında da fikir mübadiləsi apardılar.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI-
NIN PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB HEYDƏR ƏLİYEV**

edəcəkdir və möhkəmlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Türkmənistan xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

*Heydər Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti
"Azərbaycan" qəzeti,
20 fevral 2001-ci il.*

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEV AŞQABADA
YOLA DÜŞMÜŞDÜR**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Xəzər yarı ölkələrinin dövlət başçılarının Zirvə görüşündə iştirak etmək üçün aprelin 23-də Türkmənistanın paytaxtı Aşqabad şəhərinə yola düşmüşdür.

Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev yola düşməzdən əvvəl Bina hava limanında kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələrinə müsahibə vermişdir. Prezident demişdir:

– Mənim Aşqabada səfərim haqqında məlumatınız var. İzahat verməyə ehtiyac yoxdur. Nə məqsəd üçün gedirik, o da məlumdur. Çünki uzun müddətdir Xəzər dənizinin statusunun müəyyən olunması ilə əlaqədar müxtəlif səpkilərdə danışıqlar gedirdi. Xüsusən bizim Xarici İşlər Nazirliyinin rəhbərlik etdikləri ekspert qrupları çox işləyiblər. Eyni zamanda ikitərəfli görüşlər də çox olubdur. Xarici İşlər nazirləri, baş nazirlər, prezidentlər görüşüblər. İndi birinci dəfədir ki, biz dövlət başçıları səviyyəsində Aşqabadda toplaşırıq. Gedək, gö-

Hörmətli Heydər Əlirza oğlu!
İnsan tələfatına səbəb olmuş zəlzələ ilə əlaqədar dərin hüznə başsağlığı verirəm. Biz qadir Allaha dua edirik ki, o, qardaş Azərbaycan xalqını fəlakətlərdən qorusun.

Dərin kədər hissi ilə,

*Saparmurad Niyazov,
Türkmənistan Prezidenti.*

Aşqabad, 28 noyabr 2000-ci il.

*"Azərbaycan" qəzeti,
29 noyabr 2000-ci il.*

**TÜRKMƏNİSTAN PREZİDENTİ
ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB
SAPARMURAD NİYAZOVA**

Hörmətli cənab Prezident!

Türkmənistanın milli bayramı – Bayraq günü və anadan olduğunuz gün münasibətilə Sizi səmimi-qəlbədən təbrik edirəm.

Qardaş Türkmənistanın tərəqqisi və xalqının rifahı naminə məqsəd-yönlü və ardıcıl fəaliyyətiniz Sizə böyük hörmət və məhəbbət qazandırmışdır.

Ölkələrimiz arasında dərin tarixi kökləri olan dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafındakı xidmətlərinizi yüksək qiymətləndirirəm. Əminəm ki, Azərbaycan–Türkmənistan əlaqələri bundan sonra da xalqlarımızın rifahı naminə inkişaf

rək nə olur.

Sual: Cənab Prezident, İran belə bir rəsmi məlumat yayıb ki, bu sammitdə İİR-ə 14,5 faiz təklif olunacaq. Bildirilir ki, İran bu təkliflə razılaşır. Həmin təklifin gündəliyə çıxarılacağını gözləmək olarmı?

Cavab: Bilmirəm. Nə olarsa, orada görəcəyik. Bu barədə məlumat yoxdur.

Sual: Cənab Prezident, Azərbaycanın Xəzərə bağlı mövqeyində hər hansı bir yenilik varmı?

Cavab: Yoxdur.

Sual: Xəzər dənizi enerji daşıyıcıları ilə zəngin olan bir mənədir. Bu mənənin istifadə olunması və dünyanın inkişaf etmiş dövlətlərinin diqqətini buraya cəlb edilməsi Sizin böyük xidmətinizdir. Bizim ictimaiyyət Aşqabad sammitində Xəzərin sektorlara bölünməsinə dövlətlərin ümumi razılığa gələcəyinə əmindir. Sizcə, ictimaiyyətimiz öz əminliyində yanılırmı ki?

Cavab: Mən də əminəm, camaat da əmindir. Amma lazımdır ki, razılığa gələk.

Sual: Cənab Prezident, Rusiya nümayəndə heyəti burada olanda Siz dediniz ki, koordinatların dəqiqləşdirilməsinə Rusiya ilə Qazaxıstan başlayıblar. Bu koordinatlar Azərbaycanla da razılaşdırılacaqdır. Bunu sübut edə bilmək lazımdır. Putinlə görüşünüzdə Siz bu məsələyə toxunacağınızımı?

Cavab: Biz artıq bunu danışımışıq. Burada mətləb yoxdur. Bizim ekspertlər işləyirlər. Nəzərdə tutulur ki, hazır olsa, – iyun ayının əvvəlində mən Sankt-Peterburqa gedəcəyəm, orada Prezident Putinlə görüş-

əcəyəm, – ola bilər, orada imzalayacağ.

Sual: Cənab Prezident, İranın Prezidenti Xatəmi ilə görüşəcəksinizmi?

Cavab: Bəli, görüşəcəyəm.

Sual: Cənab Prezident, Türkmənistanın Prezidenti Saparmurad Türkmənbaşı ilə görüşəcəksinizmi?

Cavab: Türkmənbaşı ev sahibidir. Yəqin ki, görüş olacaqdır.

Sual: Cənab Prezident, Azərbaycanın Türkmənistanı borcu vardır. Türkmənistan tərəfi artıq rəqəmlər deyib, problemin həllini yubadırdı. Bu məsələ barədə danışıq aparacağınızımı? Bir də ki, Türkmənistanı gediş-gəlişə bağlı bəzi problemlər barədə söhbətiniz olacaqmı?

Cavab: Bilirsinizmi, indi mən borc məsələsindən heç danışmaq istəmirəm. Buna hazır da deyiləm. Çünki bu səfərimin məqsədi o deyil. Türkmənistanı gediş-gəlişə nə monada deyirsiniz, onlar hamıya viza qoyublar.

Sual: Onlar deyirlər ki, azərbaycanlılar gələndə problem yaranır.

Cavab: Bir halda ki, viza qoyub, bu, öz vətəndaşlarının hamısına aiddir. O azərbaycanlılar da Türkmənistanın vətəndaşlarıdır. Burada heç kəsə istisna etmək olmaz.

Sual: Cənab Prezident, Türkmənistanla və İrənlə mübahisəli yataqlar barədə məsələ qaldırılacaqmı?

Cavab: Bilirsinizmi, bizim mübahisəli yataqlarımız yoxdur.

Sual: Cənab Prezident, Sizin Aşqabada səfəriniz o deməkdim ki, İrənlə Türkmənistanın mövqelərində yaxınlıq varmı?

Cavab: Mənim mövqeyim bunu bildirmir – bu iki dövlətin mövqelə-

rində yaxınlıq var, ya yox. Biz birinci dəfə toplışırdıq. Bunu başqa məsələlərlə şərtləndirmək olmaz.

Sual: Cənab Prezident, səhəhtiniz necədir? Qəzetlərdə məlumat yayılmışdı ki, Siz həttə xəstəxanalarınıza baş çəkmişiniz.

Cavab: Sən mənə ləpə yaxında durmusan... Sən necə düşünürsən? Sən məni görürsən. Necəyəm? O yalan yazılarsa sən cavab versən, – özü də bazən cavabın tutarlı olur, – onları cavab ver ki, mən Prezidentdən 50 santimetr masafədə durmuşdum, onun səhəhtini hiss etdim. Nə hiss etmişəm, öz işindir.

Sual: Cənab Prezident, 2003-cü ildəki prezident seçkilərinə şəxsən Sizin özünüzdən qatılacağınız gözlənilirmi?

Cavab: Mən bunu çoxdan bəyan etmişəm. Start nədir? Start elə bir şey deyil. Bəyan etmişəm ki, 2003-cü ilin seçkilərində mən yenidən iştirak edəyəm.

Sual: Tək namizəd göstəriləcəksiniz, yoxsa başqa namizəd də olaçaq? Yeni Azərbaycan Partiyasından İlham Əliyevin namizədliyindən söhbət gedir.

Cavab: Bir partiyadan iki namizəd ola bilməz.

Sual: Cənab Prezident, güc nazirliklərində, habelə Gömrük Komitəsində, Vergilər Nazirliyində rəhbərlərin dəyişdiriləcəyi barədə söz-söhbət gedir. Bu, nə dərəcədə doğrudur?

Cavab: Bunu haradan gözləyirsiniz? O qədər belə yalan məlumatlar yayılır ki, mən bunlara cavab verməyəyəm.

Sual: Cənab Prezident, Ameri-

ka Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycanla hərbi təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlıqə bağlı bəyanatları Azərbaycan–İran münasibətlərinə hansı yeniliklər gətirə bilər?

Cavab: Bilirsiniz, gəlin, burada belə şeyləri müzakirə etməyə. Bizim şərhçilərimiz televiziya, xüsusən özəl kanallarda bunları şərh edirlər. Düzüdü, bazən səhvələr yol verirlər, özlərinin subyektiv fikirlərini deyirlər. Bura o səhəbtin yeri deyildir.

Sual: Cənab Prezident, ABŞ Prezidenti Corc Buş Azərbaycana, Ermənistan və Tacikistana hərbi yardımla bağlı sənəd imzalamışdır. Konkret olaraq Azərbaycana nə cür yardım göstəriləcək?

Cavab: Görək də. O bu sənədi beşinci gün imzalamışdır. Görək onlar biza desinlər ki, yardım necə olacaq.

Sual: Cənab Prezident, şənbə gününə müxəlifətin icazə verilməsinə mitinq nəzərdə tutulmuşdur. Buna münasibətiniz necədir?

Cavab: Bu, artıq adi haldır. Mitinq keçirirlər... Birinci mitinq deyil ki. Bir-iki gün bundan əvvəl qadınlar da mitinq keçirdilər. İndi kişilər keçirəcəklər. Sonra, yəqin, qocalar keçirəcəklər.

Sual: Cənab Prezident, bu gün Azərbaycan futbolunda çox böhranlı vəziyyət yaranmışdır. UEFA, FIFA Azərbaycanı həttə bu federasiyalardan uzaqlaşdırmaqla hədələyir. Buna Sizin münasibətinizi bilmək olarmı?

Cavab: Bilirsiniz, mən futbol məsələsi ilə heç məşğul olmuram və xəbərim də yoxdur. Çünki indi bir adam hər şeylə məşğul ola bilməz. Mən maraqlanmıram. Bu, idmançılar-

rın, futbol komandalarının işidir.

Sual: Sammitdə hansısa sənəd imzalanacaqm?

Cavab: Nəzərdə tutulur ki, bəyannamə imzalanırsın. Bizim ekspertlərinin üzərində işləyib mətnini razılaşdırarsın, imzalayacaqm.

Sual: Cənab Prezident, Siz səfərdən qayıdan kimi sahibkarlarla görüşəcəksiniz. Onların bəzi problemləri var. Məsələn, Nəqliyyat nazirinin təsdiq olunması, Prezidentin yanında Sahibkarlar Şurasının yaradılması. Qarşıdakı görüşədən bu nəticələri gözləmək olarmı?

Cavab: Bilirsiniz, sən yaxşı jurnalistsən, amma hərdən bir bəsit suallar verirən. Bu görüşədən çox şey gözləmək olar. İndi belə bir böyük görüş keçirəcəyik və bütün Azərbaycana bəyan etmişik ki, sahibkarlardan kim istəyirsən, gəlib fikirlərini deyə bilər. Məqsədimiz nədir? Məqsədimiz odur ki, sahibkarlar öz işləri haqqında, onlara mane olan səbəblər haqqında açıq danışsınlar. Azərbaycanda biznesi inkişaf etdirmək lazımdır. Özü də yerli sahibkarlar biznesi inkişaf etdirməlidirlər. Biz müşahidə edirik ki, yerli biznesin inkişaf etməsində də problemlər var, sahibkarlara maneçiliklər var. Onların bəziləri öz işlərini istədikləri kimi apara bilmirlər.

Təəssüflər olsun ki, əvvəllər olduğu kimi, yəni də ayrı-ayrı hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən qanunsuz yoxlamalar aparılır, bizneslərin işinə müdaxilə edilir. Həttə mən hiss edirəm ki, bizim vergi orqanlarının da işində bir az səhvər meydana çıxmağa başlayıbdır. Bunların hamısı biznesin inkişafına mane olur. Azər-

baycan Prezidenti kimi mənəim də məqsədim ondan ibarətdir ki, bunları bizneslərinin özlərindən eşidim. Onlara nə mane olur və nə etmək lazımdır ki, onlar öz işlərini daha da uğurla apara bilsinlər və Azərbaycanda yerli biznes inkişaf etsin. Bu, çox mühüm məsələdir. Çünki biz islahatlar keçirmişik, dövlətin inhisarında bir şey yoxdur. Bütün iqtisadiyyatımız indi sahibkarların, iş adamlarının əlindədir. Azərbaycannın sosial-iqtisadi inkişafı sahibkarların, iş adamlarının fəaliyyətindən asılıdır. Ona görə də biz buna böyük qağrı göstərməliyik. Necə ki, keçmişdə bunların hamısı dövlətin inhisarında olanda, dövlət onlara qağrı göstərirdi, indi bunlar sahibkarlardadır və biz onlara qağrı göstərməliyik, kömək etməliyik. Biz onların dərdlərini özlərinin dilindən eşitməliyik.

Əlbəttə, mən onlara da arzu edirəm ki, vəziyyəti obyektiv qiymətləndirsinlər. Haqiqətən, onlara mane olan məsələləri qaldırınsınlar, ayrı-ayrı icra orqanlarının onlara qarşı ədalətsizliklərini bildirsinlər. Hesab edirəm ki, bu, yox deyildir. Qorxmasınlar, çəkinməsinlər, açıq söhbət getsin. Bu, çox böyük bir şeydir. Təbii ki, biz görüşdə aldığımız məlumatları təhlil edəcəm, sonra lazımı tədbirlər görəcəyik. Güman edirəm ki, bundan sonra Azərbaycan Prezidentinin Fərmanı olacaqdır. Ona görə də biz sadə görüş keçirmək istəmirik. Bu, iqtisadi islahatlar sahəsində bizim apardığımız işin bir hissəsidir.

Sual: Cənab Prezident, son zamanlar Rusiyada skinnedlərin fəaliyyəti güclənib. Onların qafqazlılar, o

cümlədən azərbaycanlılara münasibət çox radikaldır. Siz Rusiya Prezidenti ilə görüşərkən bu məsələyə, biz də Krasnodardan ermənilərin Dağlıq Qarabağa köçürülməsi məsələsinə toxunacaqsınız?

Cavab: Birinci məsələ Rusiya dövlətinin öz işidir, biz buna qarışmırıq və qarışmayacağıq. Hesab edirik ki, Rusiya dövləti bu problemlərin nə qədər təhlükəli olduğunu özü bilir və lazımı tədbirlər görür.

İkincisi, bizim öz dərdimiz var. Bizə nə lazımdır ki, Krasnodardan ermənilərin haraya köçürülməsi ilə məşğul olaq. İnanmıram ki, onlar Dağlıq Qarabağa gəlsinlər. Dağlıq Qarabağa gəlsəydilər, niyə oraya gedirdilər? Krasnodar çox gözəl yerdir. Ona görə oranı seçiblər. Galib Dağlıq Qarabağın daşları üzərində onlar nə edəcəklər?

Sual: Cənab Prezident, bu günərdə parlamentin sədri Murtuz Ələsgərov nazirləri Nizami Qocayevlə bağlı qanunsuzluqlara və cinayətə yol verməkdə ittiham etmişdi. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

Cavab: Siz bu mövzunu o qədər çeynəmisiniz, yazıq Murtuz Ələsgərovu televiziyada o qədər göstərmisiniz ki... Məna belə gəlir ki, hər şey məlumdur.

Sual: Cənab Prezident, Siz xarici iş adamları ilə də görüşəcəksiniz? Bu görüşəndə məqsəd nədir?

Cavab: Görüşəcəyəm. Məqsəd yenə eynidir.

Səğ olun.

XƏZƏRYANI ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT BAŞÇILARININ AŞQABAD ZİRVƏ GÖRÜŞÜ

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEV ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK ETMİŞDİR

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Xəzər yarımadanasında Azərbaycanın ilk ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN aprelin 23-də Türkmənistanın paytaxtı Aşqabada gəldi.

Dövlətimizin başçısının şərfinə Türkmənbaşı Beynəlxalq hava limanında fəxri qarovul dəstəsi düzülüb. Prezident Heydər Əliyevi Türkmənistanın mədəniyyət naziri Orazgəldi Aydoğdiyev səmimiyyətlə qarşıladı. Azərbaycan rəhbərinə duz-çörək, gül dəstəsi təqdim edildi.

Prezident Heydər Əliyev fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdi. Dövlətimizin başçısı maşın karvanının müşayiəti ilə onun üçün ayrılmış "Nebitçi" iqamətgahına gəldi.

ZİRVƏ GÖRÜŞÜ BAŞLANDI

Aprelin 23-də günortadan sonra Türkmənistanın paytaxtının "Ruhiyət" sarayında Xəzər yarımadanasının dövlət başçılarının ilk ZİRVƏ GÖRÜŞÜ öz işinə başladı.

Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov ZİRVƏ GÖRÜŞÜNÜ açaraq, dövlət başçılarının, o cümlədən ən təcürbəli siyasətçi Prezident Heydər Əliyevi salamladı və Aşqabada gəldiklərinə görə təşəkkür etdi. Türkmənbaşı dedi ki, ilk dəfədir biz əvvəlcədən razılaşdırılmış hər

hansı sənəd olmadan görüşə toplaşmış və məqsədimiz Xəzərin dostluq və əməkdaşlıq dənizinə çevrilməsinə nail olmaqdır. Biz başa düşürük ki, Xəzər problemi ümumən dünyanı maraqlandıran məsələdir, ona görə Aşqabad ZİRVƏ GÖRÜŞÜ beynəlxalq siyasətçilərin də diqqət mərkəzindədir. Xəzər zəngin karbohidrogen ehtiyatlarına, bioloji ehtiyatlara malik, çox böyük nəqliyyat əhəmiyyəti olan dənizdir. Onun sahilində yerləşən ölkələr bunlardan bərabər hüquqla istifadə etməlidirlər.

Prezident S.Niyazov daha sonra dedi ki, indi cürbəcür söhbətlər gedir ki, biz burada nə bərədəsə razılığa gələ biləcəyik, yoxsa ümumi fikrə nail olmadan dağılısacağıq. Belə sözsöhbətləri bəzən mətbuat da qızıdır. Ancaq mən ümidvaram ki, biz, beş ölkəyə başçılıq edən, Xəzərin və onun sahillərində yaşayan xalqların taleyi üçün məsuliyyət daşıyan siyasətçilər vahid fikrə gələ biləcəyik və elə qərarlar qəbul edəcəyik ki, bunlar bizə ayırmayacaq, əksinə, birləşdirəcəkdir. Xəzərin sərvətləri o qədər zəngindir ki, ölkələrimizin hər biri üçün kifayət edər. Şübhəsiz ki, biz ekologiya, balıq ehtiyatlarının qorunması, nəqliyyat məsələlərini də nəzərdən keçirəcəyik. Lakin bunların hamısı Xəzərin taleyinin konkret həlli ilə bağlıdır.

Türkmənistan rəhbəri vurğuladı ki, onun ölkəsi digər sahiləyi dövlətlərin mövqelərini yüksək qiymətləndirir. Fikirilər müxtəlif ola bilər, bu, təbii, lakin bu fikir ayrılıqları hərbi münaqişəyə, hədə-qorxuuya gətirib çıxaran siyasi münaqişələrsiz həll edilə bilər.

Sonra Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin çıxış etdi.

Rusiya rəhbəri həmkarlarını salamlayaraq, belə bir görüşün keçirilməsi barədə təşəbbüs göstərən Türkmənbaşı S.Niyazova təşəkkürünü bildirdi. Cənab Putin dedi ki, bizim qarşımızda çoxtərəfli qarşılıqlı fəaliyyətə yeni mərhələsinə çıxmaq vəzifəsi durur. Bu formatda uğurlu işləmək üçün hər cür imkanımız var və bizim əsas arzumuz çətin deyildir, tez-tez təkrar etdiyimiz Xəzər dənizininin açılmasıdır. Biz burada beş dövləti təmsil edirik, Xəzər işi həmişə olduğu kimi, indi də bir dənizdir. Zənnimə, onu beş dənizə bölmək səhv olardı. O, bizim birgə ümumi sərvətimizdir. Bizim borecumuz bir-birimizin qanununu maraqları nəzərə alınmaqla, Xəzərin sərvətlərindən bəcaarla və qayğı ilə istifadə etməkdir.

Rusiya Prezidenti vurğuladı ki, bizim əməkdaşlığımız dünyada təcrübəli olunmaq cəhdi deyildir. Biz əvvəllər götürdüyümüz öhdəliklərdən imtina etmirik, digər bütün ölkələrlə də qarşılıqlı surətdə faydalı tərəfdaşlığa hazırıq.

Cənab Putin dedi ki, sahiləyi dövlətlərin əməkdaşlığının mühüm sahəsi beynəlxalq terrorizmə qarşı fəaliyyətli mübarizədir. Əgər biz bu məsələni həll etməsək, heç bir iqtisadi problem həll olunmayacaqdır. Aşkar coğrafi-siyasi səbəblərə görə bu problem Xəzər regionu üçün xüsusilə aktualdır.

Xəzərin enerji ehtiyatlarının birgə işlənilməsi və beynəlxalq bazarlara çıxarılması sahəsində əməkdaşlıqdan

danışan Prezident Putin vurğuladı ki, bu yaxınlarda çox böyük beynəlxalq layihə – Xəzər Boru Kəməri Konsorsiumu layihəsi başa çatdırılmışdır. İndi Qazaxıstanın "Tengiz" yatağında çıxarılan neft həmin boru kəməri ilə Rusiyanın Novorossiysk limanına nəql edilir. Xüsusi nəzərə çarpdırmaq istəyirəm – ixrac enerji marşrutlarının çoxvarianthlılığı Rusiyada heç bir narahatlıq doğurmur. Başlıcası budur ki, yeni boru kəmərləri marşrutlarının seçilməsi arxasında siyasət durmasın, bu marşrutlar həm iqtisadi, həm də ekoloji cəhətdən əsaslandırılmış olsun.

Daha sonra cənab Putin dedi ki, görüşümüzün, bəlkə də, əsas vəzifələrindən biri beş sahiləyi ölkədən hər birinin maraqları nəzərə alınmaqla, Xəzər dənizinin hüquqi statusunu müzakirə etməkdir. Bu, son dərəcə vacib məsələdir və bütün sahiləyi dövlətlərin ancaq razılığı əsasında həll olunmalıdır. Biz bu görüşə hazırlaşarkən tərəfləşlərin baxışlarını nəzərə almağa çalışmışıq və Xəzər dənizinin statusu barədə əvvəlki mövqeyimizə əhəmiyyətli dərəcədə düzəliş etmişik. Hesab edirik ki, "dənizin dibi bölünür, su isə ümumi istifadədə qalır" formulu maraqlarımızı optimal şəkildə uyğunlaşdırmağa imkan verir. Aydındır ki, problemlərin bütün kompleksi barədə eyni zamanda razılığa gəlmək hələlik mümkün olmur. Ona görə də biz razılaşdırılmış qərara doğru mərhələ-mərhələ irəliləməyi təklif edirik. İlk növbədə nə etməli – bunu həyatın özü göstərməkdir. Dənizin dibindən istifadə edilməsi, balıq ovu, Xəzərin ətraf mühitinin mühafizəsi kimi sahələri beynəlxalq hüquq normalarına müvafiq surətdə tənzimləməyə daha böyük ehtiyac var. Rusiya Xəzər dənizinin dibinin bölünməsinə istədiyini bildirirək, onun su qatının və səthinin ümumi istifadədə saxlanmasının qəti tərəfdarı olaraq qalır. Biz razıyıq ki, Xəzəryanı dövlətlərin sahil suları barədə milli yurisdiksiyanı bir qədər genişləndirmək lazımdır. Lakin bu suların hüdudlarından kənarında Xəzər bütün beş ölkənin gəmiləri üçün açıq olmalıdır.

Xəzərin təbii mühitinin vəziyyəti ciddi narahatlıq doğurduğunu, nədir nəxəkimlərin populyasiyası sahəsində vəziyyətin son dərəcə pisləşdiyini xatırladın Rusiya Prezidenti bildirdi ki, bu ekoloji bəlanı ancaq səylərlə birləşdirməklə, təcili və icbari kompleks tədbirlərin köməyi ilə aradan qaldırmaq olar.

Cənab Nazarbayev çıxışını yekunlaşdıraraq dedi ki, Xəzər probleminin həllini uzatmağımız bundan pozuculuq məqsədilə istifadə etməyə, regionda sülhə və sabitliyə maksimum maneçilik törətməyə hazır olan qüvvələrə sərf edir. Xəzər bütün dünya naminə səmərəli inteqrasiya, iqtisadi əməkdaşlıq regionu olmalıdır. Biz onun mümkün ola biləcək kateqlizmlərdən qorunmalıyıq və buna gücümüz çatır.

Qazaxıstan rəhbəri görüş istisrakçılarını bu il iyunun 4-də keçiriləcək Asiyada etimad tədbirlərinə dair müşavirəyə dəvət etdi.

İran İslam Respublikasının Prezidenti Seyid Məhəmməd Xatəmi öz çıxışında bildirdi ki, indiki şəraitdə Xəzəryanı ölkələrin əməkdaşlığı, qarşılıqlı etimadı möhkəm-

ləndirməyə, regional və beynəlxalq miqyasda qarşılıqlı fəaliyyəti genişləndirməyə həmişəkindən daha çox ehtiyacı var. Bu ölkələr sabit inkişaf namına, həm də regional münafiqələrin aradan qaldırılması, ekstremizmə, terrorizmə, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə, mütəşəkkil cinayətkarlığa, qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizə və s. sahələrdə də əməkdaşlıq etməlidir.

Cənab Xatəmi dedi ki, Xəzər dənizi barəsində İrənin prinsipial siyasəti hərtərəfli əməkdaşlığa, qarşılıqlı etimad yaradılmasına, uzunmüddətli və sabit sülhə, sahiləyi dövlətlərin hamısının maraqları nəzərə alınmaqla dənizin sərvətlərindən istifadə olunmasına əsaslanır.

Prezident xatırladı ki, 1921-ci ildə İran ilə RSFSR, 1940-cı ildə isə SSRİ arasında imzalanmış müqavilələr hələlik yeganə hüquqi sənədlər olub, yeni reallıqlar nəzərə alınmaqla, Xəzər dənizinin hüquqi statusunu təkmilləşdirmək üçün yaxşı zəmindir. İrən tərəfinin fikrinə, sahiləyi ölkələr birtərəfli hərəkətlərə yol verməməli, dənizin hüquqi statusu ilə bağlı məsələlər qarşılıqlı anlaşma və konstruktivlik ruhunda, danışıqlar vasitəsilə həll edilməlidir.

Prezident Xatəmi dedi ki, İrən sahiləyi ölkələrin müstəqilliyinə və suverenliyinə hörmət bəsləyərək bəyan edir ki, Xəzərlə bağlı digər sazişlər bütün Xəzəryanı dövlətlərin razılaşdırılması qərarına uyğun gəldikdə qüvvədə olacaqdır. Bu mənada, konsensus prinsiplərinə zidd olan birtərəfli fəaliyyət və sazişlər danışıqlar prosesinə yeni çətinliklər yaradır.

Ona görə də İrən tərəfi sahiləyi ölkələri, Xəzərin hüquqi statusu təkmilləşdirilənə qədər, dənizin dibi və səthi üzrə özünün minimum payı hesab etdiyi 20 faizlik sahədə fəaliyyət göstərməkdən çəkinməyə çağırır.

Daha sonra cənab Xatəmi Xəzər dənizi və Fars körfəzi sahillərində İrənin müvafiq infrastrukturuna, habelə neft və qaz sahəsində zəngin təcrübəyə malik olduğunu xatırladaraq bildirdi ki, onun ölkəsi regiondan enerji daşıyıcılarını dünya bazarına çıxarması üçün münasib marşrutları və bu sahədə öz imkanlarını maraqlı olan ölkələrə və şirkətlərə təqdim etməyə hazırdır.

İrən Prezidenti ümidvar olduğunu bildirdi ki, Aşqabad Zirvə görüşünün keçirilməsi və onun nəticələri Xəzərə bağlı qarşıya çıxan problemlərin və çətinliklərin həllinə kömək edəcəkdir.

Sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevə söz verdi.

XƏZƏRYANI ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT BAŞÇILARININ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN NİTQİ

Hörmətli Saparmurad Atayev! Hörmətli dövlət başçılar!

Xanımlar və cənablar!

Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Atayev, Azərbaycan Prezidenti Saparmurad Atayev, İran İslam Respublikasının Prezidenti Seyid Məhəmməd Xatəmi, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan

Abışevič Nazarbayevi, Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Vladimiroviç Putini ürəkdən salamlayırıram.

Xəzəryanı dövlətlərin başçıları-nın görüşünün təşkilinə görə, mehriban qonaqpərvərliyə, səmimi qəbulə görə hörmətli Saparmurad Atayevičə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Bu yaxın vaxtlardək Xəzər dənizi SSRİ-nin fəaliyyət meydanı olmuşdur. Sovet İttifaqının dağılmasından sonra müstəqil Xəzəryanı dövlətlər Xəzər dənizində təşəkkül tapmış praktikamı davam etdirərək, lazımi ekoloji, iqtisadi, elmi-texniki tədbirlər həyata keçirirlər. Lakin Xəzər dənizinin nadir xarakterinin qorunub saxlanması zərurəti, onun özünəməxsus xüsusiyyətlərinin və təbii ehtiyatlarının mühafizəsi bütün Xəzəryanı dövlətlər arasında daha səmərəli əməkdaşlıq vəzifəsini irəli sürür.

Bununla əlaqədar, Xəzəryanı dövlətlərin Aşqabad Zirvə görüşü böyük əhəmiyyətə malikdir. Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov-un təşəbbüsü tam dəstəklənməyə və bəyənilməyə layiqdir. Zənnimcə, bu Zirvə görüşü Xəzəryanı ölkələrin Xəzər dənizində daha sıx əməkdaşlığının başlanğıcı olacaqdır.

Yeni şəraitdə Xəzər dənizinin hüquqi statusunu müəyyənləşdirmək zərurəti yaranmışdır. Bizim ölkələrimiz bu istiqamətdə xeyli iş görmüşlər. Xəzəryanı dövlətlərin Xarici İşlər nazirlərinin müavinləri formatında ekspert qrupları böyük iş aparmışlar. Xarici İşlər nazirləri, hökumət və dövlət başçıları səviyyəsində ikitərəfli əsasda bir çox görüşlər keçirilmişdir. Hesab edirəm ki, Xəzər dənizinin

hüquqi statusu kimi mühüm məsələnin müzakirəsi və bu barədə qərar qəbul olunması üçün yaxşı təcrübə toplanmış və lazımi zəmin yaradılmışdır.

Xatırlatmaq istəyirəm ki, SSRİ Xəzər hövzəsində inhisara malik olaraq, bir çox onilliklər ərzində Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarının öyrənilməsi ilə, dənizdə neft və qaz yataqlarının kəşfiyyatı və işlənilməsi ilə fəal məşğul olmuşdur. Bu işi SSRİ Neft və Qaz Sənayesi Nazirliyi Azərbaycanın neft sənayesi təşkilatlarının, elmi tədqiqat idarələrinin bazasında həyata keçirirdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, Xəzər dənizindəki bütün neft və qaz yataqlarının kəşfiyyatı və istismarı Azərbaycan neftçiləri tərəfindən yerinə yetirilirdi. Onlar bu işlə ötən əsrin 40-cü illərindən başlayaraq məşğul olmuşlar. Azərbaycan neftçiləri, alimləri, geoloqları Xəzər dənizinin bütün akvatoriyasının geoloji quruluşunun öyrənilməsinə, neft və qaz yataqlarının axtarışına və kəşfiyyatına böyük töhfə vermişlər.

1949-cu ildə bizim neftçilərimiz Xəzər dənizində, Azərbaycan sahillərindən 100 kilometr məsafədə yerləşən Neft Daşları yatağında neft və qaz hasilatına başladılar. Xəzər dənizinin karbohidrogen xammalından sənaye üsulu ilə istifadə edilməsi məhz həmin vaxtdan başlanmışdır.

1949-cu ildən başlayaraq Azərbaycan neftçiləri Xəzər dənizindən 480 milyon ton neft və 337 milyard kubmetr qaz çıxarmışlar.

Dövlət müstəqilliyi illərində Azərbaycan Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarının işlənilməsi ilə fəal məş-

ğul olaraq, xarici sərmayələri bu işə cəlb etmişdir. Bütün bunlar Xəzər dənizinin Azərbaycan sektoruna daxilində həyata keçirilir. Sovet İttifaqının Xəzəryanı respublikaları üçün sektorlar 1970-ci ildə SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyi tərəfindən müəyyən edilmişdi. Yeri gəlmişkən, Xəzər dənizinin Sovet İttifaqının Xəzəryanı respublikaları arasında sektorlara bölünməsi orta xətt prinsipinə, beynəlxalq hüquqa uyğundur.

Eyni zamanda biz Xəzər dənizinin hüquqi statusunun müəyyənləşdirilməsi barədə bütün Xəzəryanı dövlətlərlə intensiv iş aparırıq. Bunun nəticəsində Rusiya Federasiyası və Qazaxıstan ilə Xəzər dənizində əməkdaşlığın prinsipləri haqqında, Xəzər dənizi dibinin bölünməsinə dair razılaşmalar imzalanmışdır. Bu razılaşmaların əsasını belə suttatların eyni uzaqlıqdan keçən orta xətt metodunun tətbiqi vasitəsilə həmdühd və qarşı tərəfdəki dövlətlər arasında sektorlara bölünməsinin dünya praktikasında həmləqlə qəbul olunmuş prinsipi təşkil edir.

Ümidvarıq ki, bu gün biz bütün Xəzəryanı dövlətlər arasında razılığa nail olmaq imkanlarını müəyyən edə bilərik.

Hüquqi statusun olmaması sahiləryanı dövlətlərin Xəzər barəsində öz suveren hüquqlarının həyata keçirilməsini davam etdirməsinə mane olmalıdır və artıq təşəkkül tapmış müvafiq sektorlarda Xəzər dənizinin təbii ehtiyatlarının işlənilməsi və istifadəsi sahəsində işləri dayandırmıq üçün əsas ola bilməz.

Xəzər dənizinin hüquqi statusu

məsələsinin sahiləryanı dövlətlər arasında həlli onların suveren hüquqlarına hörmət, qarşılıqlı surətdə faydalı tərəfdaşlıq ruhunda, dinc vasitələrlə, danışıqlar yolu ilə həyata keçirilməlidir. Sahiləryanı dövlətlər arasında münasibətlərdə güc işlətməklə təzyiç göstərməyi və hədə-qorxunun hər hansı forma və metodlarından istifadə edilməsi yolverilməzdir.

Xəzər dənizi Xəzəryanı ölkələrin mehriban qonşuluq, qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq dənizi, dostluq, sülh və təhlükəsizlik dənizi olmalıdır.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

AŞQABAD ZİRVƏ GÖRÜŞÜ BAŞA ÇATDI

Aprelin 24-də səhər Xəzəryanı ölkələrin dövlət başçıları Zirvə görüşü öz işini qapalı iclasda davam etdirdi.

Günortadan sonra işə Zirvə görüşünün açıq iclası oldu.

Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov iclası açaraq dedi ki, Zirvə görüşündə çox maraqlı və canlı diskussiya getdi. O vurğuladı ki, heç kim Xəzərdə güc tətbiq etməməli, mübahisə və münaqişələri qızdırmamalıdır və bütün mübahisəli məsələlər danışıqlar yolu ilə həll olunmalıdır.

Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin Zirvə görüşünə dəvətə və onun işinin yaxşı təşkilinə görə dövlət başçıları adından Türkmənistan Prezidentinə təşəkkür etdi. O, qeyri-formal şəraitdə keçirilən söhbəti son dərəcə açıq və olduqca konstruktiv söhbət kimi dəyərləndirərək

dedi ki, dövlət başçıları Xəzər dənizi regionunda qarşılıqlı fəaliyyətin bütün cəhətlərini tarixdə ilk dəfə olaraq təfərrüatı ilə müzakirə etdilər. Vladimir Putin vurğuladı ki, əməkdaşlığın bütün istiqamətlərinə – baliqçılığa, ekolojiyaya, su məkanından, mineral ehtiyatlardan istifadəyə, habelə dəniz statusunun qəti şəkildə müəyyənləşdirilməsinə dair məsləhətləşmələrin davam etdirilməsi haqqında razılaşma əldə edilmişdir. O, əmin olduğunu bildirdi ki, nəticə etibarilə bütün bu məsələlər barəsində Xəzəryanı dövlətlərin xalqlarının hamısının mənafelərinə cavab verəcək qarşılıqlı anlaşma mümkün olacaqdır. Rusiya Prezidenti Zirvə görüşünün gedişindəki konstruktiv qarşılıqlı fəaliyyətə görə Xəzəryanı dövlətlərin başçılarına təşəkkürünü bildirdi.

İran İslam Respublikasının Prezidenti Seyid Məhəmməd Xatəmi qəbul edən tərəfə – Türkmənistan Prezidentinə və bütün Xəzəryanı dövlətlərin başçılarına təşəkkür etdi. O, ümidvar olduğunu bildirdi ki, Xəzər sülh, sabitlik zonası olacaqdır. İran Prezidenti Zirvə görüşünü uğurlu adlandırdı.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev görüşün yaxşı təşkil olduğunu görə Türkmənistan Prezidentinə təşəkkür etdi. Azərbaycan rəhbəri Zirvə toplantısının gedişində görülmüş işin samərəli olduğunu bildirərək dedi ki, dövlət başçılarının əvvəllər heç vaxt müzakirə edilməmiş məsələ ilə əlaqədar ilk görüşü öz məqsədinə çatdı. Xəzəryanı dövlətlərin başçıları Xəzər dənizinin hüquqi statusu məsələsi barədə ilk dəfə olaraq öz fikirlərini

ni bildirdilər. Zirvə görüşü baş tutdu və uğurla keçdi. Dövlətimizin başçısı dedi ki, keçirilmiş görüşlərdə geniş fikir mübadiləsi aparıldı, gələcək danışıqlar üçün yaxşı zəmin yaradıldı.

Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev Zirvə görüşündə Xəzərin hüquqi statusu kimi çox mürəkkəb problem barəsində müfəssəl fikir mübadiləsi aparıldığını vurğulayaraq dedi ki, hər bir ölkə öz mövqeyini açıq şəkildə bildirdi. O, növbəti görüşün hazırlanması üçün Xarici İşlər nazirlikləri ekspertlərinin işini davam etdirməyin zəruri olduğunu vurğuladı.

Bununla da Zirvə görüşü başa çatdı.

Dövlətimizin başçısı elə həmin gün Bakıya gəldi.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Binə hava limanında jurnalistlərə müsahibə verdi:

– Xoş gördük. Dünən görüşmüşük, bu gün də görüşürük. Görürsünüz, Azərbaycan Prezidenti jurnalistlərlə necə tez-tez görüşür.

Təbii, siz maraqlanırsınız, bilirsiniz ki, bəzi məlumatlarınız da var. Ona görə mən geniş məlumat vermək məqsədində deyiləm. Mən hesab edirəm ki, Xəzəryanı ölkələrin dövlət başçılarının birinci görüşü, Aşqabad sammiti çox əhəmiyyətli bir hadisə oldu və bizə böyük imkanlar verdi ki, son illər Xəzərin statusu ilə əlaqədar olan müzakirələr, məsələlər haqqında öz mövqelərimizi, öz fikirlərimizi bildirək və bunları müzakirə edəək. Bu da alındı. Ona görə hesab edirəm ki, sammit baş tutubdur. Yəni deyirəm, mən bunu mühüm hadisə hesab edirəm.

Əsas ondan ibarətdir ki, orada hər bir dövlət başçısı öz ölkəsinin Xəzərə aid və Xəzərin statusuna aid fikirlərini bildirdi. Mən orada dünən də demişdim, bu gün də qapalı iclasda dedim ki, Xəzərin statusu təkcə Xəzərin dibinin bölünməsinə deyil, Xəzərin problemləri var. Xəzərin ən böyük problemi ekologiya problemidir. Çünki Xəzər dənizi kimi dünyada bənzəri olmayan nadir bir dəniz, təassüflər olsun ki, çox çirklənib. Keçmişdə də çirklənibdir, amma indi daha da çox çirklənib. Xəzərin statusunun müəyyən edilməsi bu məsələnin həlli ilə bağlı olmalıdır.

Yaxud da ki, Xəzərin bioloji ehtiyatları. Xəzərdə olan nadir baliqlar get-gedə azalır, onların məhv olmaq təhlükəsi var. Bununla da ciddi məşğul olmaq lazımdır. Xəzərdə gəmiçilik məsələsi də var. Bunlarla bərabər, indi bu dəqiqə çox aktual olan məsələ – Xəzərin mineral ehtiyatlarının istifadə olunmasıdır. Bunlardan istifadə olunur, o cümlədən Azərbaycan tərəfindən. Xəzərin sektorlara bölünməsi, yəni Xəzərin statusunun müəyyən edilməsi ondan ibarətdir ki, gərəkməyənəşdirilsin ki, hansı ölkə hansı sərhəddə öz işini apara bilər. Bunda da indiyə qədər əldə olunmuş təcrübə var. Beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olan orta xətt prinsipi var və bu, əsas götürülməlidir. Əlbəttə, biz bu barədə öz mövqeyimizi orada bildirdik.

Müzakirələr çox oldu. Bizim açıq iclasımızda müzakirə olmadı, amma çoxlu mətbuat nümayəndələri var idi. Amma ondan sonra qapalı iclasımızda geniş müzakirə oldu və əvvəldən nə-

zərdə tutulmuşdu ki, bir bəyannamə imzalanınsın. O da bir neçə vaxtdır hazırlanırdı.

Nəhayət, aprelin 22-də qərar qəbul olunmuşdu ki, ekspertlər qrupu ayrıca görüşsünlər, bu bəyannamənin layihəsini hazırlasınlar. Onlar da görüşmüşdülər, hazırlamışdılar. Belə bir bəyannamə layihəsi var idi. Ancaq sonra qapalı iclasda biz bəyannamə layihəsini müzakirə edərkən bir neçə məsələlər çox mübahisəli oldu. Ona görə dövlət başçıları qərara gəldilər ki, ekspertlər qrupuna tapşırılsın ki, gənc səhərə qədər işləsinlər, bu hazır olsun və səhər biz bəyannamənin layihəsinə baxaq və onu imzalayacağıq. Onlar gənc səhərə qədər işləmiş, əvvəlki mətni, variantı müəyyən qədər təkmilləşdirmişdilər. Ancaq təkmilləşmiş variant da bəzi mübahisələr doğurdu. Ona görə bu gün bizim qapalı iclasımız beş saat çəkdi.

Mübahisələr olduğuna görə, bir fikrə gələ bilmədiyimizə görə belə qərara alındı ki, bəyannamə qəbul edilməsin. Elə sammitin keçirilməsinin özü çox əhəmiyyətli hadisədir və bu, gələcəkdə belə görüşlərimizin tez-tez keçirilməsi üçün bir başlanğıcdır. Qərara gəldik ki, hər ölkə üzrə Xarici İşlər nazirliklərinə tapşırıq, onlar bu bəyannamənin üzərində işləsinlər. Hazır olan zaman biz baxmalıyıq. Əgər hamı onunla razı olsa, toplaşib bunu imzalaya bilərik.

Sual: Cənab Prezident, Səparmurad Niyazovun "Xəzərdən qan iyi gəlir" fikrinə münasibət bildirməyinizi xahiş edirəm. Bu, regiondakı vəziyyətin gərginləşməsinə gətirib çıxarmayacağı?

Cavab: Bilirsiniz, sizdən xahiş edirəm, mənə bu sualları verməyin. Mən bunların heç birinə cavab verməyəcəyəm. Təyyarədə mənə dedilər ki, bizim bəzi qəzetlərdə yənə də, – bu məsələ qurtarmır, – mən buraya gəlməmiş bir çox şeylər yazıblar. Nə bunlara cavab verəcəyəm, nə də bu barədə mübahisəyə keçəcəyəm.

Sual: Cənab Prezident, Saparmurad Niyazov dedi ki, o necə statusdur ki, Azərbaycan Xəzər sahillərindən 184 kilometr uzaqda, Türkmənistandan 84 kilometr uzaqda iş aparır. Bu, nə dərəcədə əsaslandırılıbdır?

Cavab: Mən təəssüf edirəm ki, o bu fikirləri mətbuatın yanında deyir. Amma bu, onun fikridir. Dünyada qəbul olunmuş beynəlxalq hüquq normalarına əsaslanan orta xətt prinsipi var. O isə orta xətt prinsipini kənara qoyur, özü nə cür düşünür, o cür də xətt çəkir. O, çəkilən xəttə görə həmin məsələləri deyir. Belədir, fiksir ayrılığıdır.

Sual: Cənab Prezident, növbəti görüşün vaxtı müəyyənləşibmi?

Cavab: Yox, müəyyənləşməyibdir. Sağ olun.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN TÜRKMƏNİSTAN PREZİDENTİ SAPARMURAD NİYAZOVLA GÖRÜŞÜ

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev oktyabrın 29-da Ankarada Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazovla görüşmüşdür.

Türkmənistan rəhbəri ilk öncə dövlətimizin başçısını yenidən Azər-

baycan Prezidenti seçilməsi münasibətilə təbrik etdi və ona Azərbaycan xalqının rifahı naminə yeni-yeni uğurlar arzuladı.

Prezident Heydər Əliyev təbriklərə və dostaya görə, ona bəslədiyi münasibətə görə Saparmurad Niyazovla təşəkkürünü bildirməyə qədd etdi ki, "Türkmənistan və Azərbaycan ayrılmaz qardaşlardır".

Bundan sonra Türkmənistan başçısı onun ölkəsi ilə Azərbaycan arasındakı mübahisəli məsələyə keçdi. Onun sözlərinə görə, gələcək ay ortalarında o və prezident Heydər Əliyev Türkmənbaşı şəhərinə gəldikdən sonra, – buraya neft kəməri və qaz kəməri ilə məşğul olacaq şirkətlər də davət ediləcəklər, – "biz həminin qarşısını deyəcəyik ki, bizim məsələmiz həll edilmişdir".

Prezident Heydər Əliyev bunun cavabında dedi: "Bir halda ki, Siz bu mənimlə razılaşdırmadan bəyan edirsiniz, mən bunu qəbul edirəm".

Prezident Saparmurad Niyazov sözlünə davam edərək bildirdi: "Biz Sizinlə realistik, çevik siyasətçilik və itxalafın nə demək olduğunu və qardaşlığın qədir-qiyəmətinə bilirik və bu qardaşlıq naminə hər ikimiz bir balaca güzəştə gedəcəyik və məsələni sizin xalqınızın və bizim xalqınızın mənafeyi naminə həll edəcəyik". O vurğuladı ki, Xəzərin sərvətləri ölkələrimizə kifayət edər, Azərbaycanla Türkmənistanın arasında vurmağa can atanlar isə açıq-aşkar səhv edirlər. O dedi: "Xalqlarımız onlar üçün ümumi olan Xəzərin sahillərində əsrlər boyu yaşamış, bir-biri ilə dostluq etmişlər və aralarında heç vaxt anlaşılmazlıq

olmayıbdır". Türkmənistan başçısı hesab edir ki, Türkmənbaşı şəhərində Azərbaycan sektorunda Türkmənistanın və Türkmənistan sektorunda Azərbaycanın müəyyən işitirək barədə razılığa gəlmək mümkün olacaqdır ki, "heç kim düşünməsin ki, kimsə kimə güzəştə getmişdir. Əgər biz Xəzərin statusu haqqında eyni fikirdəyiksə, onda dünya praktikasını nəzərə alaraq Xəzəri sektorlara bölmək lazımdır. Özü də təkcə onun sətəhini deyil, eləcə də hər şeyi bölmək gərəkdir".

Sonra Türkmənistan rəhbəri dedi ki, sovet dövründə Azərbaycana Heydər Əliyevin rəhbərlik etməsindən Azərbaycan xalqı çox şey qazanmışdır. Türkmənistanda Azərbaycanın indiki problemlərini, ən əvvəl Qarabağ məsələsi ilə bağlı problemlərini yaxşı bilir və başa düşürlər, Azərbaycanın münaqişəni sülh yolu ilə aradan qaldırmaq üçün göstərdiyi səylərə, iqtisadi çətinliklərə və iqtisadiyyatın sağlamlaşdırılması sahəsində görülən tədbirlərə bələddirlər. "Heydər Əliyev, Siz müdrik rəhbərsiniz, Qafqaza aid bir çox çətin məsələli hallə edirsiniz. Sizin bizimlə də problemləriniz olmayacaqdır. Biz Xəzərin bir qarış hissəsinə görə bir-birimizlə heç vaxt çəkişməyəcəyik. Türkmənistan Azərbaycanla əməkdaşlıq edəcək və onun üçün ağır anlarda Azərbaycan xalqına həmişə arxa-dayaq olacaqdır".

Prezident Heydər Əliyev Türkmənistana 12 ildir rəhbərlik edən saparmurad Niyazovla, – bu illər ərzində ölkə sabit, normal, dinc yaşayır, onun Prezidenti isə rəhbərliyi öz xalqının hörmət və məhəbbətinə arxala-

naraq həyata keçirir, – haqq qazandı-raraq, Türkmənistan Prezidenti ilə razılığa, xalqlarımız arasında qarşılıqlı münasibətlərə aid baxışların və rəylərin uyğun gəldiyini nəzərə çarpdırdı. O dedi: "Xalqlarımız həmişə dostluq, həmrəylik, qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşamış, bir-birinə kömək etmişlər. Çoxəsrlilik tarix ərzində Türkmənistan və Azərbaycan xalqları arasında bir dəfə belə münaqişə faktı və ya hər hansı ziddiyyət olmayıbdır. Bunlar XX əsrdə də olmayıbdır".

Bundan sonra ölkəmizin rəhbəri dedi ki, bütün çətinliklərə və problemlərə, – onların başlıcası Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir, – baxmayaraq, Azərbaycan öz müstəqilliyini möhkəmlətmək yolu ilə qətiyyətlə gedir. O bu münaqişənin Azərbaycan üçün ağır nəticələrindən və ölkəmizin məsələni dincliklə həll etməyə ümid bəslədiyindən danışdı.

Prezident Heydər Əliyev Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında əməkdaşlığı daha da genişləndirməyin çox böyük əhəmiyyəti olduğunu vurğuladı. Prezident Heydər Əliyev sözlünün sonunda dedi: "Müasir dünyada, Qərb ilə Şərq birləşməyə çalışdığı bir vaxtda Azərbaycanın və Türkmənistanın coğrafi, coğrafi-siyasi və coğrafi-strateji mövqeləri həlledici əhəmiyyətə malikdir. Biz Şərqi və Qərbi birləşdirən Xəzərin hər iki tərəfindəyik və ölkələrimiz əsas birləşdirici arteriyadır. Buna görə də, əslinə qalsa, bizim üzərimizə növbəti xalqlarımız qarşısında, həm də dünya birliyi qarşısında tarixi bir vəzifə – ön sıraya çəkilən məsələləri həll etmək vəzifəsi düşmüşdür. Zənnimcə, biz sizinlə bunu

etməyə qadirik və bunun üçün öz ölkələrimizdə işi həyata keçirəcək və xüsusən Xəzərə aid problemlərdə qarşılıqlı fəaliyyət göstərəcəyik. Buna görə də sizin bütün fikirlərinizlə tamamilə razıyam. Hesab edirəm ki, biz heç vaxt çəkişməmişik və heç vaxt çəkişməyəcəyik və heç kəs bunu edə bilməyəcəkdir. Biz həmişə sülh, dostluq şəraitində yaşamışıq. Biz bu dostluq möhkəmlətməliyik, axı biz artıq müstəqil dövlətlərik, azad xalqlarıq və öz taleyimizi, öz məsələlərimizi özümüz həll edirik. Zənnimcə, biz bunların hamısını edəəcəyik və sizin fikirləriniz doğrudur. Mən sizinlə razıyam”.

**TÜRKMƏNİSTAN PREZİDENTİ
AZƏRBAYCAN SƏFİRLİYİNƏ
GÖLƏRƏK BAŞSAĞLIĞI
VERMİŞDİR**

Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyevin vəfatı ilə əlaqədar başsağlığı vermək üçün dekabrın 15-də Azərbaycanın Aşqabaddakı səfirliyinə gəlmişdir. Səfirlikdən AzərTAc-a bildirmişlər ki, S.Niyazov Prezident Heydər Əliyevin xatirəsini bir dəqiqəlik sukutla yad etmiş, Matəm kitabına ürək sözlərini yazmışdır.

AzərTAc

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ
TÜRKMƏNİSTAN ARASINDA
İMZALANMIŞ SƏNƏDLƏRİN
SİYAHISI**

1. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkmənistan Hökuməti arasında 1995-ci ildə Türkmənistan təbii qazının Azərbaycana nəqli haqqında Saziş.

*2 dekabr 1994-cü il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

2. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkmənistan Hökuməti arasında naql edilmiş qazın təxirə salınmış borclarının ödənilməsinin qaydaya salınması və mərkəzi banklar arasında qarşılıqlı hesablaşmaların nizamlanması haqqında Saziş.

*2 dekabr 1994-cü il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

3. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında 1993-1994-cü illərdə Azərbaycanın Türkmənistanla olan dövlət borcunun nizamlanması haqqında Saziş.

*22 fevral 1995-ci il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

4. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında qarşılıqlı məhsul dövriyyəsinin 1 dekabr 1994-cü ildə olan vəziyyəti haqqında Protokol.

*1 dekabr 1994-cü il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvəyə
minmişdir.*

5. Türkmənistan Dəmir yolu ilə Azərbaycan Respublikası Dəmir yolu arasında dəmir yolu əlaqələri sahəsində qarşılıqlı münasibətlər haqqında Saziş.

*31 mart 1993-cü il, Bakı.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

6. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında iqtisadi-ticarət sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*26 fevral 1994-cü il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

7. Azərbaycan Respublikası Gömrük Komitəsi və Türkmənistan Dövlət Gömrüyü arasında gömrük işlərində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

*22 yanvar 1993-cü il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

8. Azərbaycan Respublikası Gömrük Komitəsi və Türkmənistan Dövlət Gömrüyü arasında narkotik və psixotrop maddələrin kontrabandası və qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı birgə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*22 yanvar 1993-cü il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

9. Azərbaycan Respublikası Gömrük Komitəsi və Türkmənistan Dövlət Gömrüyü arasında qeyri-qanuni daşınan mədəni sərvətlərin saxlanması və geri qaytarılması sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*22 yanvar 1993-cü il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

10. Azərbaycan Respublikası

Gömrük Komitəsi və Türkmənistan Dövlət Gömrüyü arasında gömrük prosedurlarının tətbiqi qaydaları haqqında Saziş.

*22 yanvar 1993-cü il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

11. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında nəqliyyat sahəsində əməkdaşlığın əsas prinsipləri haqqında Saziş.

*16 oktyabr 1992-ci il, Aşqabad.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

12. Azərbaycan Respublikası və Türkmənistan arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında Müqavilə.

*18 mart 1996-cı il, Bakı.
Hər iki tərəfdən ratifikasiyaya
olunmuşdur.*

13. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkmənistan Hökuməti arasında təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*18 mart 1996-cı il, Bakı.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

14. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi ilə Türkmənistan Xarici İşlər Nazirliyi arasında məsləhətləşmələr haqqında Protokol.

*18 mart 1996-cı il, Bakı.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

15. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi ilə Türkmənistan Xarici İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*18 mart 1996-cı il, Bakı.
İmzalandığı andan qüvvədədir.*

16. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkmənistan Hökuməti arasında mədəniyyət və idman sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

Azərbaycan tərəfindən təsdiq olunmuş və bu barədə Türkmənistan tərəfinə nota təqdim olunmuşdur.

17. Azərbaycan Respublikası ilə Türkmənistan arasında Konsulluq Konvensiyası.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

Hər iki tərəfdən təsdiq olunmuşdur.

18. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında pensiya təminatı sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

Hər iki tərəfdən ratifikasiya olunmuşdur. Ratifikasiya sənədlərinin mübadiləsindən sonra qüvvəyə minir. Azərbaycan ratifikasiya sənədini Türkmənistan tərəfinə təqdim etmişdir.

19. Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi və Türkmənistan Milli Təhlükəsizlik Komitəsi arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

İmzalandığı andan qüvvədədir.

20. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

İmzalandığı andan qüvvədədir.

21. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında elm, texnika və informasiya sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

İmzalandığı andan qüvvədədir.

22. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında istehsalat korporasiyası haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

Azərbaycan tərəfindən təsdiq olunmuş və bu barədə Türkmənistan tərəfinə nota təqdim olunmuşdur.

23. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Türkmənistan Hökuməti arasında sərbəst ticarət haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

Azərbaycan tərəfindən təsdiq olunmuş və bu barədə Türkmənistan tərəfinə nota təqdim olunmuşdur.

24. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında hava əlaqəsi haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

Azərbaycan tərəfindən təsdiq olunmuş və bu barədə Türkmənistan tərəfinə nota təqdim olunmuşdur.

25. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında dəniz ticarət gəmiçiliyi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

Azərbaycan tərəfindən təsdiq

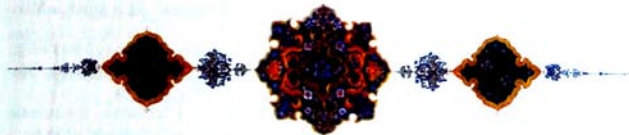
olunmuş və bu barədə Türkmənistan tərəfinə nota təqdim olunmuşdur.

26. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında hüquqi informasiya mübadiləsi haqqında Saziş.

18 mart 1996-cı il, Bakı.

27. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Türkmənistan Hökuməti arasında vətəndaşların gediş-gəlişi qaydaları haqqında Saziş.

3 avqust 1999-cu il, Bakı.

KURMANBEK SALİYEVİÇ BAKİYEV QIRĞIZISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ

1 avqust 1949-cü ildə Qırğızistanın Cəlalabad vilayəti, Suzak rayonu, Masadan kəndində anadan olmuşdur.

1972-ci ildə Kuybişev Politexnik İnstitutunu mühəndis-elektrik ixtisası üzrə bitirmişdir.

1974–1976-cı illərdə Sovet Ordusu sıralarında xidmət etmişdir.

1976–1979-cü illərdə elektromexanik, Kuybişev şəhəri Maslennikov adına "ZİM" zavodunda mühəndis-elektrik işləmişdir.

1979–1985-ci illərdə Cəlalabad şəhərindəki şpəsel zavodunda müxtəlif vəzifələrdə işləmişdir.

1985–1990-cı illərdə Kok-Yanak şəhərindəki "Profil" zavodunun direktoru vəzifəsində işləmişdir.

1990–1991-ci illərdə Kok-Yanak şəhər Sovetinin sədri, şəhər Partiya Komitəsinin I katibi vəzifəsində işləmişdir.

1991–1992-ci illərdə Cəlalabad vilayəti Xalq Deputatları Sovetinin sədr müavini vəzifəsində işləmişdir.

1992–1994-cü illərdə Toquz-Toroy rayon administrasiyasının başçısı vəzifəsində işləmişdir.

1994–1995-ci illərdə Qırğızistan Respublikasının Dövlət Əmlak Fondu sədrinin müavini vəzifəsində işləmişdir.

1995–1997-ci illərdə Cəlalabad vilayətinin dövlət administrasiyasının başçısı vəzifəsində işləmişdir.

1997–2000-ci illərdə Çuy vilayətinin dövlət administrasiyasının başçısı və qubernatoru vəzifəsində işləmişdir.

2000–2002-ci illərdə Qırğızistan Respublikasının Baş naziri vəzifəsində işləmişdir.

2002-ci ilin avqustundan Qırğızistan Respublikasının Konstitusiyaya şurasının üzvüdür.

2004-cü ilin noyabrından "Qırğızistanın xalq hərəkəti"nin sədridir.

2005-ci ilin 10 iyulundan Qırğızistan Respublikasının Prezidentidir.

QIRĞIZISTAN RESPUBLİKASININ BİRİNCİ PREZİDENTİ ƏSGƏR AKAYEV

27 oktyabr 1990-cı ildə Qırğızistan parlamenti Əsgər Akayevi alternativ əsasında Qırğızistan Respublikasının Prezidenti seçmişdir.

Oktyabr 1991-ci ildə keçirilən ümumxalq referendumu nəticəsində onun prezidentlik səlahiyyəti təsdiq olunmuşdur.

1993-cü ildə Qırğızistan Respublikasının yeni Konstitusiyası qəbul olunduqdan sonra 1994-cü ildə keçirilən ümumxalq referendumu nəticəsində Ə.Akayev bir daha Qırğızistan Respublikasının Prezidenti təsdiq olunmuşdur.

2 dekabr 1995-ci ildə ikinci dəfə prezident seçilmişdir.

29 oktyabr 2000-ci ildə Ə.Akayev üçüncü dəfə prezident seçilmişdir.

2005-ci ilin martında məxməri inqilab nəticəsində Ə.Akayev ölkədən qaçmışdır.

AZƏRBAYCAN – QIRĞIZISTAN MÜNASİBƏTLƏRİ

– 21 dekabr 1991-ci il tarixində Almatı şəhərində keçmiş SSRİ-nin on bir respublikasının dövlət başçıları, o cümlədən Azərbaycan və Qırğızistan rəhbərləri müstəqilliklərinin qarşılıqlı şəkildə tanınması haqqında Almatı Bəyannaməsini qəbul etmişlər.

– Azərbaycan ilə Qırğızistan arasında diplomatik əlaqələr 19 yanvar 1993-cü ildə yaradılmışdır.

– 1994-cü ilin may ayında Bişkəkdə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi bölgəsində atəşkəs haqqında protokol imzalanmışdır.

– 22–24 avqust 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev qırğız dövlətçiliyinin yaradıcısı Manasın 1000 illiyinə həsr olunmuş tədbirlərdə və Türkdillilə dövlətlərin III Sammitində iştirak etmişdir.

– Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayevin 23 aprel 1997-ci il tarixində Azərbaycana rəsmi səfəri olmuşdur. Səfər zamanı qarşılıqlı maraq kəsb edən ikitərəfli, regional və beynəlxalq məsələlər müzakirə olunmuş, 14 sənəd, o cümlədən Azərbaycan Respublikası və Qırğızistan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında Müqavilə imzalanmışdır.

– 8 may 1998-ci ildə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevin 75 illik yubileyi münasibətilə Qırğızistan Baş nazirinin müavini K.Nanayevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Bakıda olmuş və Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayevin təbrikinə H.Əliyevə çatdırmışdır.

– 7–8 sentyabr 1998-ci ildə Bakıda keçirilmiş TRASEKA proqramı çərçivəsində tarixi İpək Yolunun bərpası üzrə Beynəlxalq konfransın işində Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayev iştirak etmiş və əsas Sazişi imzalamışdır.

– 26–27 mart 1999-cu il tarixlərində Bakıda keçirilmiş Türkdillilə dövlətlərin xüsusi xidmət orqanları rəhbərlərinin ikinci Konfransında Qırğızistan Milli Təhlükəsizlik naziri general-mayor M.Aşırkulov iştirak etmiş, Azərbaycan Respublikası və Qırğızistan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirlikləri arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət haqqında Saziş imzalanmışdır.

– 18–21 may 1999-cu il tarixlərində Bakıda İOT-ın IX toplantısında Qırğızistan Xarici İşlər nazirinin birinci müavini A.Cekşenkulovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Toplantı zamanı qonaq Azərbaycanın Xarici İşlər naziri ilə görüşmüş, ikitərəfli əməkdaşlığa dair fikir mübadiləsi aparmışdır.

– Asiyada İnam və Qarşılıqlı Etimad tədbirlərinə dair Müşavirənin iş-

tirəcisi olan dövlətlərin Qırğızistan Respublikasındakı vəziyyətlə əlaqədar Birgə Bəyannamə qəbul etmələri təşəbbüsünün Azərbaycan tərəfindən dəstəklənməsi ilə əlaqədar 20 sentyabr 1999-cu il tarixində Qırğızistan tərəfi minnətdarlıq bildirmişdir.

– 25 yanvar 2000-ci il tarixində Moskvada keçirilmiş MDB iştirakçı dövlətlərinin Dövlət başçıları surasının iclasında Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev və Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayev görüşmüşlər.

– 28 yanvar 2000-ci il tarixində Davos İqtisadi Forumunda “Qafqazın və Mərkəzi Asiyanın inkişaf perspektivləri: İpək Yolu və ya böyük oyun” mövzusunda sessiya keçirilmişdir. Sessiyada Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev, Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayev, Ermənistan Prezidenti R.Koçaryan, Qazaxıstanın Baş naziri K.Tokayev, Türkiyənin Xarici İşlər naziri İ.Cem, İrənin Xarici İşlər naziri K.Xarrazi iştirak etmişlər.

– 8–9 aprel 2000-ci il tarixlərində Türkdillilə dövlət başçılarından Bakıda keçirilmiş VI Zirvə görüşündə və “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illik yubileyi tədbirlərində Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Zirvə görüşündəki çıxışında Ə.Akayev Türkdillilə dövlət başçıları görüşlərinin, ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlığın daha da dərinləşdirilməsinin, beynəlxalq terrorizm, ekstremizm, mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı birgə mübarizənin,

ATƏT–İKT dialoqunun yaradılmasının, “Böyük İpək yolu diplomatiyası” doktrinasının böyük əhəmiyyətini qeyd etmişdir.

– 9 aprel 2000-ci il tarixində Respublika sarayında “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illik yubileyi mərasimində Qırğızistan Prezidenti A.Akayev Azərbaycan adabiyatının tarixini, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanını və “Manas” eposunun bənzərliyini, türkdillilə dövlətlərin mədəni və humanitar sahələrdə əməkdaşlığının əhəmiyyətini çıxışında işıqlandırmış və toplantıda iştirak edən dövlət başçıların 2000-ci ilin payızında Qırğızistanda əməkdaşlıq qeyd ediləcək təntənələrə – Oş şəhərinin 3000 illiyinə dəvət etmişdir.

– 19 may 2000-ci il tarixində BMT-nin Əhali fondunun, Təhsil və Tədqiqat üzrə İnstitutunun, Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatının, Beynəlxalq Əmək Təşkilatının birgə Miqrasiya siyasəti üzrə Beynəlxalq proqramı və Qırğızistan Hökuməti tərəfindən İssiq-Kulda Qırğızistan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Tacikistan, Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan, Çin, İran, Monqolustan, Pakistan, Rusiya, Türkiyə və beynəlxalq təşkilatların ekspert və müşahidəçilərinin iştirakı ilə “Regionda miqrasiya və sabitlik” mövzusunda keçirilmiş konfransda Azərbaycanın Xarici İşlər nazirinin müavini A.Salamovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

– İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 10 iyun 2000-ci il tarixində Teli-

randa keçirilmiş VI Zirvə görüşündə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev və Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayev iştirak etmişlər.

- 31 avqust 2000-ci ildə Qırğızistan Respublikasının milli bayramı - Müstəqillik günü münasibətilə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayevə təbrik məktubu göndərmişdir. Təbrik məktubuna cavab olaraq Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayev Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevə təşəkkür məktubu göndərmişdir.

- Şərçin qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Oş şəhərinin 3000 illik yubileyi münasibətilə 3 oktyabr 2000-ci ildə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayevə təbrik məktubu göndərmişdir.

- 4-5 oktyabr 2000-ci ildə Oş şəhərinin 3000 illiyi ilə əlaqədar keçirilmiş təntənəli mərasimlərdə Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini Ə.Həsənov iştirak etmişdir.

- Qırğızistan Respublikasının Prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməsi münasibətilə 30 oktyabr 2000-ci ildə Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayevə təbrik məktubu göndərmişdir.

- 14-15 noyabr 2000-ci ildə Bakıda Azərbaycan, Bolqarıstan, Gürcüstan, Moldova, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Rumıniya, Tacikistan, Türkiyə, Özbəkistan, Ukrayna və Ermənistan

tanın TRASEKA komissiyası üzrə milli katibləri və dəmir yolu idarələrinin səlahiyyətli nümayəndələrinin iştirakı ilə TRASEKA proqramı çərçivəsində hökumətlərarası komissiyanın işçi qruplarının iclası keçirilmişdir.

- 19 dekabr 2000-ci ildə keçirilən BMT Baş Məclisinin 55-ci sessiyasının 86-cı plenar iclasında "BMT ilə ATƏT arasında əməkdaşlıq" haqqında qətnamə layihəsinə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycan Respublikasına mənsubluğunu təsdiq edən düzəliş Qırğızistan tərəfindən dəstəklənmişdir.

- 16 yanvar 2001-ci ildə TÜRK-SOY-un Daimi Şurasının 15-ci iclasında iştirak etmək üçün Qırğızıstanın Təhsil, Elm və Mədəniyyət Nazirliyinin komitə sədri E.Abdurakimov Bakıda olmuşdur. Həmin gün tədbir iştirakçıların Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev qəbul etmişdir.

- 26-27 aprel 2001-ci il tarixlərində İstanbula keçirilmiş Türkdillli dövlət başçılarının Zirvə görüşündə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev Qırğızistan Respublikasının Prezidenti Ə.Akayev ilə görüşmüşdür.

- 18 may 2001-ci il tarixində MDB iştirakçı dövlətlərin Müdafiə nazirlərinin Bakıda keçirilmiş növbəti toplantısında Qırğızıstan Respublikasının Müdafiə naziri E.Tapoyev iştirak etmişdir. Toplantı iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul edilmişlər.

- 1 aprel 2001-ci il tarixində Kəmelbek Nanayev (iqəmətqahı Moskva şəhərində) Qırğızıstan Respublikasının Azərbaycan səfiri təyin edilmişdir.

- 5-8 iyun 2001-ci il tarixlərində Dəmir Yolları Əməkdaşlıq Təşkilatının Nazirlər müavirəsinin Bakıda keçirilmiş XXIX iclasında iştirak etmək üçün Qırğızıstan Dəmir Yolları İdarəsinin rəisi İ.Amurkulovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Azərbaycana səfər etmişdir. 8 iyununda iclas iştirakçıları Azərbaycanın Baş naziri A.Rasi-zadə tərəfindən qəbul olunmuşlar.

- 6-8 iyun 2001-ci ildə MDB-nin Təbii və texnogen xarakterli fəvqaladə hallar üzrə Dövlətlərarası Şurasının Bakıda keçirilmiş XIV iclasında Qırğızıstan Respublikasının Ekologiya və Fəvqaladə Hallar Nazirliyinin Fəvqaladə hallar üzrə Monitorinq və proqnozlaşdırma departamentinin rəisi B.Molubekov iştirak etmişdir. 6 iyununda tədbir iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Baş naziri A.Rasizadə tərəfindən qəbul olunmuşlar.

- 14 iyun 2001-ci ildə MDB iştirakçı dövlətləri prezidentlərinin işlər idarələrinin başçıları və analoji strukturların rəhbərlərinin Bakıda keçirilmiş görüşündə Qırğızıstan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi müdirinin müavini U.Karmışev iştirak etmişdir. Görüş iştirakçıları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul olunmuşlar.

- 22-23 iyun 2001-ci ildə Bakıda TRASEKA proqramı çərçivəsində hökumətlərarası komissiyaya üzv olkələrin işçi qruplarının görüşü keçirilmişdir. Görüşdə Qırğızıstan Respublikasının nümayəndələri iştirak etmişlər.

- 1-3 avqust 2001-ci il tarixlərində Soçi şəhərində MDB iştirakçı olkələrinin dDövlət başçılarının qeyri-rəsmi görüşündə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev ilə Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti Ə.Akayev görüşmüşlər.

- 25-26 oktyabr 2001-ci il tarixlərində Bakıda keçirilmiş MDB iştirakçı dövlətləri Xarici İşlər Nazirlikləri Konsulluq Xidmətləri rəhbərlərinin XII Məşvərət Şurasında Qırğızıstanın XİN-in Konsulluq İdarəsinin nümayəndəsi iştirak etmişdir.

- 30 oktyabr-3 noyabr 2001-ci il tarixlərində Bakıda keçirilmiş İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv olkələrin Dəmiryol rəhbərlərinin VI Müşavirəndə Qırğızıstan Respublikasının Dəmiryol İdarəsinin rəisi İ.Amurkulov iştirak etmişdir.

- 2001-ci ilin dekabrında BMT Baş Məclisinin 56-cı sessiyasında "BMT ilə ATƏT arasında əməkdaşlıq" haqqında qətnamə layihəsinə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycan Respublikasına mənsubluğunu təsdiqləyən mühüm əhəmiyyət kəsb edən düzəlişinə səsvermədə Qırğızıstan iştirak etməmişdir.

- 14 iyun 2002-ci il tarixində Bışkəkdə keçirilən MDB iştirakçısı olan dövlətlərin Müdafiə nazirlərinin görüşündə Azərbaycanın Müdafiə naziri S.Əliyev iştirak etmişdir.

- 1 aprel 2002-ci il tarixində Hüseyinov Ziyad Müslim oğlu Qırğızistan Respublikasının Azərbaycanadakı Fəxri Konsulu təyin edilmişdir.

- 2002-ci ildə MDB iştirakçısı olan dövlətlərin Daxili İşlər nazirlərinin Bakıda keçirilən yığıncağında Qırğızistanın nümayəndəsi iştirak etmişdir.

- 20 dekabr 2002-ci ildə BMT Baş Məclisinin 57-ci sessiyasının 79-cu plenar iclasında "BMT ilə ATƏT arasında əməkdaşlıq" haqqında qətnamə layihəsində Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycan Respublikasına mənsubluğunu təsdiqləyən mühüm əhəmiyyət kəsb edən düzəliş Qırğızistan tərəfindən dəstəklənmişdir.

- 2 fevral 2003-cü il tarixində Qırğızistanda Konstitusiyaya dəyişikliklərlə əlaqədar keçirilmiş referendumda müşahidəçi kimi AR-in Özbəkistandakı Səfirliyinin nümayəndəsi iştirak etmişdir.

- 11 dekabr 2003-cü il tarixində Cenevrədə keçirilən İnformasiya Cəmiyyəti üzrə Dünya Sammitinin işi zamanı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev və Qırğızistan Respublikasının Prezidenti Ə.Akayev arasında görüş keçirilmişdir.

- 13 dekabr 2003-cü il tarixində Qırğızistan Prezidenti Ə.Akayev H.Əliyevin vəfatı ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına başsağlığı teleqramı göndərmişdir.

15 dekabr 2003-cü il tarixində Qırğızistan Baş nazirinin 1-ci müavini Q.Osmianov mərhum Prezident H.Əliyevin dəfn mərasimində iştirak etmək məqsədilə Bakıya səfər etmişdir.

- 2 iyun 2004-cü il tarixində Qırğızistan Respublikasının Müdafiə naziri E.Topoyev Bakıda rəsmi səfərdə olmuşdur. Səfər zamanı "Azərbaycan və Qırğızistan arasında hərbi sahədə əməkdaşlıq haqqında Səziş" imzalanmışdır. Səziş tərləflər arasında hərbi-siyasi və hərbi-texniki sahələrdə, həmçinin hərbi təhsil və kədr hazırlığı sahələrində əməkdaşlığı nəzərdə tutur. Səfər zamanı Qırğız Respublikasının Müdafiə naziri E.Topoyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev tərəfindən qəbul edilmişdir.

- 29 oktyabr 2004-cü il tarixində BMT Baş Assambleyasının 59-cu sessiyasının 46-cı plenar iclasında "Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət" adlı bəndin Baş Assambleyanın cari gündəliyinə salınmasına dair qərar Qırğızistan tərəfindən dəstəklənmişdir.

- 3-4 dekabr 2004-cü il tarixlərində Bakıda keçirilən regional Gömrük Əməkdaşlıq Komitəsinin iclasında Qırğızistanın Maliyyə nazirinin müavini Zamirbek Malabekov iştirak et-

miş, 3 dekabr 2004-cü il tarixində "Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi və Qırğızistan Respublikası Maliyyə Nazirliyi yanında Gəlirlər Komitəsi arasında gömrük işi sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Səziş" imzalanmışdır.

- Qırğızistanda on yeddi min azərbaycanlı məskunlaşmışdır. Soydaşlarımız, əsasən, Talas, Qara-Balta şəhərlərində yaşayır, onların suralarında ziyalılar üstünlük təşkil edir.

- Qırğızistan tərəfi Dağlıq Qarabağ məsələsində Azərbaycanın ədalətli mövqeyini dəstəkləyir.

İki ölkə arasında müxtəlif sahələrdə qarşılıqlı əməkdaşlığa dair imzalanmış 37 sənəd mövcuddur.

AZƏRBAYCANA RƏSMİ SƏFƏRƏ GÖLƏN QIRĞIZISTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ƏSGƏR AKAYEVİN BİNƏ HAVA LİMANINDA QARŞILANMASI MƏRƏSİMİNDƏ BƏYANAT

23 aprel 1997-ci il.

Hörmətli dostumuz, Qırğızistan Respublikasının Prezidenti cənab Əsgər Akayev!

Sizin Azərbaycan Respublikasına ilk rəsmi səfəriniz münasibətilə məmnun olduğumu bildirirəm. Sizə "Qədim Azərbaycan torpağına xoş gəlmisiniz!" - deyirəm.

Qırğızistanla Azərbaycan arasında olan dostluq və qardaşlıq əlaqələri

nin qədim tarixi var. Biz bu əlaqələrin yeni mərhələsinə yaşayırıq. Qırğızistan və Azərbaycan müstəqil dövlətlərdir. Ölkələrimiz, dövlətlərimiz arasında dostluq əlaqələri yaranıb və artır. Məmnunəm ki, Sizin Azərbaycanca rəsmi səfəriniz bu əlaqələrin inkişaf etməsinə təkan verəcək, kömək edəcəkdir.

Sizi Azərbaycanda xoş görüşlər, mehriban qonaqpərvərlik gözləyir. Bizim ölkəmizə xoş gəlmisiniz, səfa gəlmisiniz! Sağ olun.

QIRĞIZISTAN PREZİDENTİ ƏSGƏR AKAYEVİN AZƏRBAYCANA RƏSMİ SƏFƏRİ ZAMANI YÜKSƏK SƏVİYYƏLİ AZƏRBAYCAN - QIRĞIZISTAN DANIŞIQLARINDA ÇIXIŞ

Prezident Sarayı.
23 aprel 1997-ci il.

Hörmətli Əsgər Akayev!
Qırğızistan nümayəndə heyətinin hörmətli üzvləri.

Mən sizi Azərbaycan torpağında səmimiyyətlə salamlayıram. Siza "Xoş gəlmisiniz!" deyir və bildirirəm ki, Qırğızistan dövlət başçısının ölkəmizə rəsmi səfəri bizim iki dövlətimiz arasında münasibətlərin inkişafında əlaqədar hadisə, mühüm mərhələdir.

Mən ötən il "Manas" eposunun 1000 illiyinin bayram edildiyi günlərdə Qırğızistan torpağında keçirdiyim və mənə dərin təsir bağışlayan görüşləri böyük səmimiyyətlə xatırlayıram.

Azərbaycan və Qırğızistan müstəqillik əldə etdikdən sonra çoxdankı və sıx iqtisadi, elmi, mədəni əlaqə-

rin möhkəmlənməsi və inkişafı üçün ölkələrimizin imkanları xeyli artmışdır. Bu müddətdə az iş görülməmişdir, lakin hələ çox iş görülməlidir, bundan ötrü bütün mövcud imkanlardan faal istifadə etmək lazımdır.

Qətiyyətlə bildirirəm ki, öz müstəqilliyi illərində Azərbaycan suveren dövlət kimi formalaşmaq üçün böyük yol keçmiş, hüquqi, demokratik, sivilizasiyalı dövlət quruculuğu yolunu qətiyyətlə tutaraq böyük çətinlikləri aradan qaldırmış və aradan qaldırmaqda davam edir.

Mən müstəqillik yolunda inamla irəliləyən Azərbaycanla Qırğızistanın MDB-də, bütün beynəlxalq təşkilatlarda uğurlu əməkdaşlığını böyük məmnunluq hissi ilə qeyd edərkən deyirəm ki, indiki görüş ölkələrimiz arasında münasibətləri fəallaşdırmağa və bu münasibətlərin səmərəliliyini yüksəltməyə dair bir çox məsələlər barəsində ətraflı fikir mübadiləsi aparmasına imkan verir.

Mən, Qırğızistan rəhbəri cənab Əsgər Akayevə mənim dəvətimi qəbul edib Azərbaycanı rəsmi dövlət səfərinə gəldiyinə görə təşəkkürümü bildirirəm və əmin olduğumu söyləyirəm ki, bu səfər Azərbaycana da, Qırğızistana da böyük fayda gətirəcəkdir.

Azərbaycan xalqı, respublikamız haqqında səmimi və dostcasına sözlər üçün, Azərbaycan – Qırğızistan münasibətləri barədə verdiyi ətraflı məlumatlara görə, ölkələrimiz və xalqlarımız arasında əməkdaşlığın və dostluq əlaqələrinin bundan sonra da genişləndirilməsinə dair söylədiyi mühüm fikirlərə görə Qırğızistan Prezidentinə təşəkkür edirəm. Eyni zaman-

da baxışların və mövqələrin bütünlüklə üst-üstə düşməsindən razı qaldığımı bildirərək deyirəm ki, bu, Azərbaycan ilə Qırğızistan arasında münasibətlərin gələcək inkişafı üçün yaxşı əsas və etibarlı təminatdır. Mən dost və qardaş Qırğızistanın hörmətli başçısını əmin edirəm ki, Azərbaycan bundan sonra da bütün sahələrdə Qırğızistan üçün çox etibarlı tərəfdaş olacaq, qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdən ötrü bütün imkanlardan istifadə edəcəkdir. Bununla əlaqədar mən Qırğızistan rəhbərinin belə bir fikri ilə tam razıyam ki, onun Azərbaycana səfərinin tarixi əhəmiyyəti var, çünki bu səfər ölkələrimiz arasında əlaqələri indən belə də möhkəmləndirməyin və inkişaf etdirməyin daha sanbalı bünövrəsini qoyur. Bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan və Qırğızistan arasında imzalanmaq üçün hazırlanmış başlıca sənəd dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilədir, digər sənədlər də mühümdür və əməkdaşlığımızın inkişaf etdirilməsi və möhkəmləndirilməsi üçün yaxşı normativ-hüquqi əsas yaradırlar.

Bir daha qeyd edirəm ki, Qırğızistanın müstəqillik qazandıqdan sonra bu yolla inamla və ardıcıl surətdə getməsinə Azərbaycan yüksək qiymətləndirir. Dövlətlərimizin xalqlarının başlıca vəzifəsi onların qazandıqları müstəqilliyi qoruyub saxlamaq və möhkəmləndirmək, ölkələrimizi dünya birliyinin tamhüquqlü üzvlərinə çevirməkdir ki, dövlət müstəqilliyi dövlətlərimiz üçün dönməz hadisəyə çevrilsin, onlar əcdadlarımızın arzularını həyata keçirə bilsinlər.

Müstəqillik illəri Azərbaycan üçün çox mürəkkəb və çətin olubdur. Ermənistanın təcavüzü, 1990-cı ilin yanvarındakı faciəli hadisələr Azərbaycanın həyatına və ictimai mühiyyətinə, xalqımızın psixoloji vəziyyətinə ağır təsir göstərmişdir. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın torpaqlarının iyirmi faizdən çoxu işğal olunub, bir milyondan çox vətəndaşımız işğal olunmuş torpaqlardan qaçqın düşüb və indi ağır şəraitdə cəhdlə yaşayır. İşğal olunmuş ərazilərdə sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrimiz, sosial obyektlərimiz və mədəniyyət abidələrimiz, taxıl zəmilərimiz, pambıq plantasiyalarımız, üzüm bağlarımız işğalçılar tərəfindən yandırılmış, viran edilmişdir. Böyük itkilərə və qurbanlara baxmayaraq, ölkəmiz məsələnin sülh yolu ilə həllinin tərəfdarıdır. Üç ildir ki, atəşkəs haqqında sazişə əməl olunur, Azərbaycan bunu Ermənistan – Azərbaycan münasibətinin bütün tarixi arzində mühüm nailiyyət sayır və ona tam sülhə nail olmaq üçün imkan kimi baxır. Münasibətin sülh yolu ilə aradan qaldırılması sahəsində Azərbaycanın gördüyü işlər artıq ciddi bəhərlər verməkdədir. Lissabon Zirvə görüşünün yekunları və həmin toplantıda münasibətin aradan qaldırılmasına dair qəbul edilmiş universal prinsiplər, – gələcəkdə bütün danışıqların əsasını təşkil etməli olan prinsiplər bu deyilənlərə inandırıcı sübutdur. Lissabonda qəbul edilmiş sənəd dəstəklədiyinə, habelə bu prinsiplərin məsələnin həlli üçün yeganə məqbul prinsiplər olduğunu indi də təsdiqlədiyinə görə Prezident Əsgər Akayevə təşəkkürümü

bildirirəm. Ümidvaram ki, bu prinsiplərin həyata keçirilməsində ATƏT, MDB çərçivəsində Azərbaycan indən belə də Qırğızistan tərəfindən dəstəklənəcəkdir.

Biz ölkəmizin ərazi bütövlüyünün təmin olunması, qaçqınların döğmə yurdlarına qayıtması şərti ilə, Dağlıq Qarabağ üçün nəzərdə tutulanlar da gözənilməklə, Ermənistan ilə Azərbaycan arasında sülhə tərəfdarıq, dünyanın bir çox ölkələri, o cümlədən Mərkəzi Asiya ölkələri üçün də böyük əhəmiyyəti olan Qafqazda sülh yaranmasına tərəfdarıq. Azərbaycan Qafqazda sülh haqqında Tbilisidə imzalanmış bəyannamənin həyata keçirilməsinə çalışacaqdır, öz qonşuları – Gürcüstan, Rusiya, İran, Türkiyə ilə, habelə tarixən bağlı olduğu Mərkəzi Asiya ölkələri ilə tam dostluq və qarşılıqlı anlaşma şəraitinə yaşamaq, əlaqələri inkişaf etdirmək və möhkəmləndirmək niyyətindədir. Bunun üçün ən mühüm vasitə isə sülhüdür.

Mən Bakıda 1990-cı ilin faciəli Yanvar hadisələri ilə əlaqədar Qırğızistan başçısının ifadə etdiyi səmimi hisslərə görə təşəkkürümü bildirirəm. Hörmətli Prezident Əsgər Akayevin tamamilə haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi, müharibədən sonrakı dövrdə Sovet İttifaqının heç bir xalqı SSRİ-nin mərkəzi hakimiyyət orqanları tərəfindən bu cür təcavüzə məruz qalmamışdır. Azərbaycan xalqı bu faciəni heç vaxt unutmayacaqdır. Bu faciə xalqımızın milli azadlıq, dövlət müstəqilliyi mövqələrinə nə dərəcədə möhkəm dayanmışdır, xalqımızın nə dərəcədə azadlıqsevər olduğunu göstərdi.

Yeri gəlmişkən, mən həm də bu

yaxınlarda respublikada baş vermiş və ölkəmizdə vəziyyəti mürəkkəbləşdirmiş hadisələr üzərində qısaca dayanmaq istərdim. Müstəqilliyimizin ilk illərində hakimiyyət üç dəfə dəyişmişdi, müxtəlif qanunsuz silahlı dəstələr fəaliyyət göstərirdi, dövlət çevrilişi etməyə, terror əməlləri törətməyə cəhdlər edilirdi. Mən 1993-cü ilin iyununda Azərbaycan rəhbərliyini gəldikdən sonra respublikada ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirmək üçün çox iş görüldü, 1994-cü ilin oktyabrı və 1995-ci ilin martında iki böyük dövlət çevrilişinin qarşısı alındı. İndi bütün bunlara son qoyulmuş, xalq sərbəstləşmişdir, ictimai-siyasi sabitlik yaradılmışdır. Azərbaycan demokratiyə, hüquqi dövlət quruculuğu yolu ilə qətiyyətlə gedir. Bütün bunlar, əlbəttə, Azərbaycanda yeridilən və xalq tərəfindən dəstəklənən siyasət sayəsində əldə olunmuşdur. Mən respublikada aparılan və artıq öz müsbət nəticələrini verən islahatlardan, xüsusən aqrar sektorda, maliyyə sahəsində və bütvölkədə iqtisadiyyatda həyata keçirilən islahatların əhəmiyyətindən danışarkən bildirmək istəyirəm ki, bu islahatlar nəticəsində artıq iqtisadiyyatda durğunluğa son qoyulmuş və hətta istehsalda artım əmələ gəlmiş, yığılan vergilərin məbləği çoxalmışdır. Bir daha qeyd edirəm ki, Azərbaycan olduqca böyük sənaye potensialına malikdir. Düzdür, hələlik bir çox sahələr ağır vəziyyətdədir, lakin ümid var ki, özəlləşdirmə və islahatlar sayəsində vəziyyəti yaxşılaşdırmağa imkan verəcəkdir. Mən xarici sərmayələrin cəlb olunmasına yönəldilmiş siyasətin də öz bəhrələrini verdi-

yini vurğulamaq, imzalanmış neft müqavilələrindən, onların həyata keçirilməsi üçün, Azərbaycan neftinin dünya bazarına nəqli üçün görülən işlərin əhəmiyyətini xüsusi vurğulamaq istərdim.

Transqafqaz magistralları haqqında dördtərəfli saziş imzalanmasından böyük iqtisadi və sosial hadisə adlandıraraq, Prezident Əsgər Akayevin belə bir məlumatını minnətdarlıqla qəbul edirəm ki, Qırğızıstan da bu nəqliyyat dəhlizinə qoşulur və dəhliz ölkələrimizi daha da yaxınlaşdıracaq, onların bütün sahələrdə əlaqələrini canlandıracaq. Bunda isə Azərbaycanın marağı var.

Böyük rəğbət hissi ilə bildirirəm ki, Qırğızıstan füsunkar məmləkətdir, Azərbaycana qardaş, dost olan gözəl bir xalq yaşadığı respublikadır. Elə bunun özü də göstərir ki, bu ölkə ilə dostluq etmək, onunla münasibətləri möhkəmlətmək və genişləndirmək lazımdır. Mən imzalanmağa hazırlanmış sənədləri yüksək qiymətləndirərək, bunun ölkələrimiz arasında münasibətləri daha da genişləndirmək üçün böyük addım olduğunu hesab edərkən nəzərə çarpdırmağı özümə borc bilirəm ki, Azərbaycan öz üzərində götürdüylə öhdəliklərə, başlıcası isə Qırğızıstan xalqı ilə, Qırğızıstan dövləti ilə dostluğa və əməkdaşlığa sadiq qalacaqdır.

AZƏRBAYCAN – QIRĞIZISTAN İKTİDARLI SƏNƏDLƏRİNİN İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏN SONRA BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

*Prezident Sarayı.
23 aprel 1997-ci il.*

Hörmətli Qırğızıstan Prezidenti cənab Əsgər Akayev!

Hörmətli qonaqlar, hörmətli xanımlar və canbalar!

Bu gün Qırğızıstan Prezidentinin, dostumuz cənab Əsgər Akayevin Azərbaycan rəsmi səfəri başlanmışdır. Artıq bir neçə saat keçibdir və böyük məmnunluq hissi ilə deyə bilərik ki, səfər uğurla keçir. Biz çox səmərəli, faydalı danışıqlar, söhbətlər aparıd və dövlətlərarası, hökumətlərarası sənədlər imzalanıbdır.

Gördüyünüz kimi, görüş, danışıqlar, söhbətlər ölkələrimiz arasında qarşılıqlı münasibətlər üçün xarakterik olan tamamilə dostluq, səmimiyyət şəraitində keçir.

İndinin özündə, demək olar ki, Qırğızıstan Prezidentinin Azərbaycana səfəri respublikamızın həyatında əlamətdar hadisədir, bu səfərin tarixi əhəmiyyəti var. Bu, Qırğızıstan Respublikasının Prezidentinin Azərbaycana ilk səfəridir və bu gün imzalanmış 13 sənəd müstəqil respublikalarımız arasında imzalanmış ilk sənədlərdir.

Qırğızıstan ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilənin xüsusi əhəmiyyəti var, o, bizim dostluğumuzun, qardaşlığımızın, əməkdaşlığımızın möhkəm mü-

qaviləli-hüquqi bünövrəsini qoyur. Ümidvaram ki, bu müqavilə xalqlarımız arasında dostluğun və qardaşlığın əbədiliyini bildirir. İmzalanmış digər bütün sənədlər də müxtəlif sahələrdə ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın təşkili və həyata keçirilməsi üçün müstəsna əhəmiyyətə malikdir, respublikalarımızın qarşılıqlı münasibətlərinin yaxşı müqaviləli, hüquqi əsası təşkil edir. Şübhəsiz ki, bütün bunlar əməkdaşlığımızı dərinləşdirmək və inkişaf etdirmək üçün yaxşı zəmindir.

Əməkdaşlığımızın bundan sonra da inkişaf etməsi, şübhəsiz, hökumətlərarası bir çox digər sənədlərdən də hazırlanmasına və imzalanmasına gətirib çıxaracaqdır. Biz bunu edəcəyik. Ancaq bu gün imzalanmış sənədlər bünövrədir, yaxşı başlanğıcdır və tam əminlik var ki, münasibətlərimiz bu zəmində daha uğurla inkişaf edəcəkdir.

Prezident Əsgər Akayev ilə təbətək söhbətimizdə, nümayəndə heyətləri arasında danışıqlar zamanı bir çox məsələlər dair ətraflı fikir mübadiləsi aparıldı. Biz qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, ATƏT-in prinsiplərini, qırğız və Azərbaycan xalqlarının dostluq və qardaşlıq əsənlərini əsaslanan prinsipləri rəhbər tutaraq ilk növbədə dövlətlərarası, hökumətlərarası məsələlərimizi müzakirə etdik. Regional məsələləri, Avropada, Asiyada, ümumən dünyada müasir vəziyyətə dair məsələləri müzakirə etdik. Qafqazda sülhün və sabitliyin təmin edilməsi ilə bağlı məsələlər diqqət mərkəzində olubdur. Biz belə bir yek-

dil fikirdəyik ki, Qafqazda, Zaqafqaziyada sülh və əmin-amanlıq yaratmaq üçün əlavə tədbirlər gərəkdir.

Ermənistan – Azərbaycan münasibəti barədə məsələ söhbət və danışıqlarımızın diqqət mərkəzində idi. Biz yekdil olduq ki, bu məsələ sülh danışıqları yolu ilə, ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısının sənədlərində əksi-ni tapmış prinsiplər əsasında həll edil-məlidir.

Yaradılmış Transqafqaz dəhlizi-nin əməli fəaliyyəti ilə bağlı məsələlər danışıqlarımızda mühüm yer tutdu. Qırğızistan bu sazişə qoşuldu və biz yekdil olduq ki, bu iqtisadi cəhətdən son dərəcə səmərəli nəqliyyat dəhlizi-nin Qafqaz və Mərkəzi Asiya ölkələri arasında, Mərkəzi Asiya, Qafqaz və Avropa ölkələri arasında gələcək əməkdaşlıq üçün böyük əhəmiyyəti olacaqdır ki, bu da nəinki iqtisadi bəhrələr verəcək, həm də həmin nəqliyyat dəhlizindən istifadə edəcək ölkələrin əməkdaşlığını hərtərəfli genişləndirmək və dərinləşdirmək üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Biz MDB ölkələri dövlət başçıla-rının görüşünün bu yaxınlarda, mar-tın 28-də keçirildiyini və onların yay-da yeni görüşə toplaşacağını nəzərə alaraq, MDB-nin vəziyyəti barədə fi-kiir mübadiləsi apardıq. Biz yekdil ol-duq ki, MDB-nin fəaliyyətini təkmil-ləşdirmək üçün səmərəli tədbirlər gə-rəkdir.

Biz bir çox digər məsələləri də müzakirə etdik. Bir daha demək istə-yirik ki, görüşlərimiz, söhbətlərimiz, danışıqlarımız səmimiyyət və dostluq şəraitində keçdi və bu gün ötən saat-lar ərzində baş verənlərin hamısı sü-

but edir ki, Qırğızistan ilə Azərbay-can arasında sıx münasibətlər, dost-luq münasibətləri möhkəm zəminə və yaxşı perspektivə malikdir. Biz daha da irəliləmə, gözəl gələcəyə doğru getmək əzmindəyik. Diqqətinizə görə sağ olun.

S u a l : Hörmətli Heydər Əliye-viç, Dağlıq Qarabağ probleminin hal-ində MDB-nin rolunu nədən ibarətdir? Bu barədə Əsgər Akayeviçin də fikri-ni bilmək istərdim.

H e y d ər Ə l i y e v : Ermənistan – Azərbaycan münasibətinin, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllin-də MDB-nin əslində heç bir rolu yox-dur. Rusiya vasitəçilik səyləri göstə-rir. ATƏT-in, Minsk qrupunun üzvü kimi, böyük ölkə kimi o, vasitəçilik vəzifəsini üzərinə götürübüdü və 1994-cü ilin dekabrından ATƏT-in Minsk konfransının, xüsusi olaraq Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılması üçün yaradılmış konfran-sın həmsədridir. Rusiya bu müddət ərzində və ondan əvvəl də vasitəçilik funksiyalarını həyata keçirmişdir. Bir halda ki, sual verilir, bu imkan-ndan istifadə edərkən demək istəyirəm ki, Rusiyanın, Minsk qrupunun vasi-təçiliyi və mayın 5-də Bixşekdə imza-lanmış protokolun köməyi ilə 1994-cü il mayın 12-də Ermənistan ilə Azə-rbaycan arasında atəşkəs əldə olunmuş-dur. O vaxtdan bəri döyüş əməliyyat-ları, atəş yoxdur. Bir sözlə, Rusiya va-sitəçilikdə iştirak edibdir, 1994-cü ilin dekabrında Minsk qrupunun həmsədr-i olana qədər də münaqişənin aradan qaldırılmasında fəal iştirak edibdir. İndi ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşün-dən sonra Minsk qrupunun həmsədrli-

yi tərkibində dəyişiklik baş veribdir. Hazırda onun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransadır. Beləliklə, Ermənistan – Azərbay-can münaqişəsinin aradan qaldırılma-sında Rusiyanın fəal rolu olduğu-nu deyə bilərik. Ancaq təəssüf ki, bu məsələdə MDB-nin hansısa bir fəal iştirakı yoxdur.

Deməliyəm ki, MDB dövlət başçı-larının 1993-cü ilin dekabrında Aşqa-badda keçirilən növbəti görüşündə mən belə bir bəyanatla çıxış etdim ki, MDB qarçivəsində kollektiv təhlükə-sizlik haqqında müqavilənin iştirakçı-sıyıq, bununla belə, MDB-yə daxil olan iki ölkə arasında hərbi münaqişə mövcuddur, bu, yolverilməzdir. O za-man fəal hərbi əməliyyatlar, müharib-ə gedirdi və mən təklif etdim ki, MDB məsələni müzakirə edib qərar qəbul etsin ki, MDB-yə daxil olan ölkələr bir-birilə hərbi münaqişə vəzi-yətində ola bilməzlər. Əgər münaqişə baş versə, onu MDB-nin ümumi səyləri ilə aradan qaldırmaq lazımdır.

Ancaq təəssüf ki, MDB dövlət başçılarının Aşqabadda görüşündəki bu bəyanatım diqqətdən kənar qaldı. Bu yaxınlarda, martın 28-də Moskvada MDB dövlət başçılarının görüşü zamanı müstəqil dövlətlərin bir qoşu-nun prezidentləri MDB məkanında hərbi münaqişələrin olmasını yolverilməz sayaraq, qapalı iclasda bu mövzu-nu qaldırdılar. Çoxlu təkliflər oldu ki, bu məsələni xüsusi olaraq nəzərdən keçirib münaqişələri ləğv etmək, onların yaranmasına yol verməmək üçün səmərəli tədbirlər görmək lazımdır. Mən də bu cür çıxış etdim, çünki ölkələrin öz daxilində, məsələn, Rusi-

yada Çexistan, Gürcüstanda gürcü-abxaz və gürcü-osetin, Moldovada Dnestriyanı münaqişələr var, Zaqafqaziyada isə MDB-nin üzvü olan iki dövlət – Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münaqişə var. Ona görə mən də bu mövzuda fəal çıxış etdim. Bəyan etdim ki, tədbirlər görülməz, münaqişələrin həllinə dair hansısa bir komitə yaradıldı. Ümid edəcəyik ki, tədbirlər görülməz. Hələlik isə bu sahədə MDB-nin fəaliyyətini mən qəna-ətəbəx saymıram. Diqqətinizə görə sağ olun.

Ə s g ər A k a y e v : Bu suala Heydər Əliyeviç, məncə, ətraflı cavab verdi. Mən əslində heç nə əlavə edə bilmərəm, ancaq buna təəssüflənirəm ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyi, – mən onun möhkəmlənməsi naminə həmişə ardıcıl çıxış etmişəm, – birlik daxilindəki bu cür regional münaqişələrin aradan qaldırılması üçün, yeni münaqişələrə yol verilməməsi üçün səmərəli mexanizm yaratmamışdır. Yeni münaqişələr də mümkündür, ona görə ki, əgər siz MDB-nin iclasına cəmi bir neçə gün qalmış, martın 26-da, ya da 27-də çıxış "Nezavisimaya qazeta"nı oxumuş olsanız, görürsünüz ki, bu qəzet bax, beləcə millətlərarası ədavəti qızışdırmaq, yeni münaqişələr törətmək əhvalı oyadır, elə bil ki, indiki münaqişələr bizim üçün azdır. Buna görə də mən ancaq təəssüflənirəm ki, MDB bu cür səmərəli mexanizm inşayib hazırlamamışdır.

Heydər Əliyeviç dedi ki, biz həmin məsələni müzakirə etdik və bu məqsəddə iyununda görüşəcəyik. Mən də buna qoşulmaq və ümid etmək istəyirəm ki, səmərəli mexanizm, kifa-

yət qədər səlahiyyətlərə malik komitə olacaqdır. Elə bir komitə ki, MDB məkanında münaqişələr yaranmasının qarşısını qətiyyətlə ala bilsin, hər hansı formada, hər hansı təzahürdə və hər hansı yerdə separatçılığa, xüsusən təcvüzkar separatçılığa qarşı əzmlə mübarizə apara bilsin. Çünki münaqişələr də, separatçılıq da heç bir xalqa yaxşı heç nə gətirmir. Mən Heydər Əliyevin bu məsələ barəsindəki fikrinə şübhəyəm.

S u a l: Sual hər iki prezidentədir. Hazırda MDB çərçivəsində gedən və fəvqəlmillə strukturlar, o cümlədən Qırğızıstanın da üzv olduğu Gömrük İttifaqı kimi, yaxud Belarus – Rusiya İttifaqı kimi strukturlar yaradılmasına gətirib çıxaran inteqrasiya prosesləri, sızca, nə dərəcədə əsaslıdır?

Əsgər Akayev: Qırğızıstan Gömrük İttifaqının üzvü olmağı, həqiqətən, istəyir, çünki bizim iki əsas müttəfimiz, ənənəvi ticarət-iqtisadi tərəfdaşımız – Qazaxıstan və Rusiya bu ittifaqa daxildirlər. Bu gün xarici iqtisadi fəaliyyətimizin, xarici ticarət dövriyyəimizin 50 faizi onların payına düşür. Əgər bu Gömrük İttifaqı bizim müayinələşdirdiyimiz, sızca söylədiyim kimi, Mərkəzi Asiya İttifaqında, – bu ittifaq sayəsində, Qırğızıstan ticarətinin həcmi təxminən iki dəfə artmışdır, – təbii olunan prinsiplər əsasında işləyirdi, onda biz başlıca ticarət-iqtisadi tərəfdaşımız olan Rusiya ilə ticarətin həcmi genişləndirə bilərdik. Amma təəssüf ki, belə olmadı. Bunun isə, bildiyiniz kimi, obyektiv və subyektiv səbəbləri olmuşdur. Gömrük İttifaqı haqqında sə-

nəd imzalandıqdan sonra Rusiyada prezident, qubernator seçkiləri keçirildi və digər hadisələr baş verdi. İndi də hökumətin tərkibi təzələndi. Gömrük İttifaqına daxil olan dövlətlərin başçıları may ayında Moskvada görüşəcəklər. Əgər biz Gömrük İttifaqını işə salsaq, onda bu, Qırğızıstan da, Qazaxıstan da, Rusiyaya da iqtisadi cəhətdən sərfəli olar. O ki qaldı Belarusa, onunla əlaqələrimiz azdır.

Belarusun Rusiya ilə ittifaqına gəldikdə, bu, iki dövlətin, iki xalqın öz işidir. Mən Rusiya Federasiyasının Prezidenti Boris Nikolayeviç Yeltsin yalnız bu sözlərini xatırlatmaq istərdim ki, inteqrasiya proseslərinin, xüsusən də maliyyə, bank sahəsində, digər çox mühüm sahələrdə bu proseslərin darınlaşdırılması məsələlərində hər hansı şəkildə irəliləyən qəzəq, inteqrasiyanın darınlaşması prosesinə ancaq ziyan vura bilər. Mənə elə gəlir ki, bundan da yaxşı heç nə demək olmaz. Buna görə də biz yaxın illərdə vəzifəmizi bunda görürük ki, Gömrük İttifaqı yalnız iqtisadi əsasda işləsin. Sizdə heç şübhə qalmasın deyə, həmçinin nəzərə çarpdırmaq istərdim ki, biz MDB-nin tərəfdarıyıq, Qırğızıstan həmişə birliyin tərəfdarı, onun möhkəmlənməsinin tərəfdarı olmuşdur. 1997-ci il martın 28-də istisnasız bütün prezidentlər yekdilliklə belə bir fikirdə olmuşlar: biz elə bir birliyin tərəfdarıyıq ki, o, yeni müstəqil dövlətlərin müstəqilliyinin, suverenliyinin möhkəmlənməsi naminə işləsin, regional münaqişələri aradan qaldırmağa, yenilərinin yaranmasına yol verməməyə qadir olsun. Avropa Birliyndəki kimi, qarşılıqlı surətdə fayda-

lı, bərabərhüquqlu əsasda iqtisadi əməkdaşlığa kömək etsin. Oudur ki, Qırğızıstan fəvqəlmillə orqanlar yaradılacaq hər hansı ittifaqa daxil olmayacaqdır. Çox sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Görünür, mən də bir-iki kəlmə deməliyəm, çünki bu sual mənə də verilib, sonra deməsinlər ki, cavabdan yayınıram.

Azərbaycan Gömrük İttifaqına daxil deyil, ona görə də heç nə deyə bilmərəm. O ki qaldı Rusiya və Belarusun ittifaqına, bu, onların işidir. Sağ olun.

S u a l: Suallı Prezident Əsgər Akayevdir. Lissabon Zirvə görüşünün iştirakçısı, ATƏT sadrinin bəyanatını dəstəkləyən dövlət başçısı kimi Sizə müraciət edirəm. Həmin bu üç prinsipə, o cümlədən Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa muxtariyyət verilməsi prinsipinə Ermənistanla saforinləndən sonra münasibətiniz necədir? İkinci suallı Ermənistanla Rusiyanın qanunsuz olaraq hərbi texnika göndərməsi ilə bağlıdır. Bununla əlaqədar Azərbaycan MDB-nin bütün ölkələrinə və ATƏT-ə müraciət etmişdir. Qırğızıstanın münasibətini bilirmək istərdim.

Əsgər Akayev: Birinci suala cavab verərkən, Ermənistanla münasibətlərimizin necəliyindən asılı olmayaraq, qəti, aydın mövqeyimizi bildirmək istəyirəm. Lissabonda ATƏT-in üzvü olan bütün ölkələr Heydər Əliyevin ifadə etdiyi üç prinsipə əsaslanan bəyanatı dəstəklədilər. Bu üç prinsip bütün beynəlxalq hüquq normalarına cavab verir. Yer kürəsinin bütün nöqtələrində bu cür münaqişələr aradan qaldırmaq üçün əsas rolu-

nu oynayıb. Ona görə də, şübhəsiz ki, bu bəyanat yekdilliklə dəstəkləndi. Məsələ yalnız həmin bəyanatı praktikada nə cür həyata keçirməkdir. Heydər Əliyev artıq dedi ki, Lissabon Zirvə görüşündən sonra Qarabağda münaqişənin aradan qaldırılması üzrə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrliyində dəyişiklik baş vermiş, üç böyük dövlət – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa onun həmsədrliyi olmuşlar. ATƏT-in və MDB-nin üzvləri kimi biz hamımız uryəkədən arzuy edirik və inanırıq, ümid bəsləyirik ki, bu üç böyük dövlət Lissabon bəyanatı əsasında həmin problemi həll edə biləcəkdir.

O ki qaldı ikinci suala, burada iki fikir ola bilər, çünki bu məsələ Rusiyanın özündə də müzakirə edilmişdir. Bilirsiniz, Rusiya Federasiyasının Prezidenti Boris Nikolayeviç Yeltsin qapalı iclasda, zəminlə, hətta ümumi iclasda da qəti şəkildə demişdir ki, Rusiyanın ən səlahiyyətli orqanlarına həmin məsələni araşdırmağı və bu qanunsuz aməliyyatda əli olanları hamısını cəzalandırmağı tapşırıq.

S u a l: Cənaab Akayev, Yerevan saforinzi zamanı Siz 1915-ci il hadisələri ilə bağlı abidənin qarşısına əkilə qoymusunuz. Əkilə qoyanda bildirdiniz ki, ermənilər bu abidəni bütün türk xalqlarına tarixi düşmənçilik kimi səciyələndirirlər, yoxsa abidəyə Siz münasibətinizi başqadır?

Əsgər Akayev: Demək istərdim ki, əziz dostlar, biz hamımız ümumbaşarı prinsipləri və ümumbaşarı dəyərləri rəhbər tutmalıyıq. Yeri gəlmişkən, bu gün biz danışıqlar apa-

rarkən sizin Prezident Heydər Əliyev bu barədə çox yaxşı dedi ki, qarşudurmaya səbəb olan, dünyanı parçalayan, vətəndaş müharibələrinə gətirib çıxaran amillərdən biri də insanları xristianlara, müsəlmanlara bölmək, dirləri bir-birinə qarşı qoymaqdır. Ona görə də biz hər halda ümumbəşəri prinsipləri əsas götürməliyik. Harada, hansı ölkədə baş verməsindən, kim tərəfindən törədilməsindən asılı olmayaraq, soyqırımına bəraət qazandırmayaq olmaz. Hesab edirəm ki, bütün sivilizasiyalı bəşəriyyət, bu hamımız mümkün olan hər şeyi etməliyik ki, belə hallar heç vaxt baş verməsin. Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi, bütövlüüyü uğrunda həyatlarını qurban vermmiş minlərlə azərbaycanlı oğlanın və qızın dəfn olunduğu Şəhidlər Xiyabanını bu gün ziyarət edəndə də mən xatirə kitabına bu sözləri yazdım. Ona görə də hesab edirəm ki, biz bu məsələdə sizin dediyinizi əsas götürməliyik. Bilirsiniz, mənim qarşısında həmişə Almanıyanın böyük kansleri Villi Brandt nümunə kimi dayanır, neçənci ildə olduğunu yada sala bilmirəm, Varşavada diz üstə çökərək öz xalqının törətdiyi soyqırımını pisləmişdir.

M ü x b i r: Hesab edirsiniz ki, türk xalqı, doğrudan, ermənilərə qarşı soyqırımını törətmişdir?

Ə s g ə r A k a y e v: Bu məsələ barədə fikrimi bildirdim.

S u a l: Hörmətli Heydər Əliyev, Azərbaycan Qərba neft ixracına yaxın bir neçə ildə Şərçə ixracı da əlavə etməyi planlaşdırırmı? Azərbaycan neft biznesinin bu yeni istiqamətində Qırğızıstan bir növ ilk qaran-

qış olacaqmı? Sualım hörmətli Qırğızıstan Prezidentinədir: Siz Azərbaycandan Qırğızıstana neft, neft məhsulları, kimya sənayesi məhsulları göndərilməsi baxımından əvvəlki əlaqələri bərpa etmək arzusunda olduğunuzu bildirdiniz. Əgər bu sazişlər imzalanarsa, Qırğızıstan hesablaşmaları necə – sərbəst dönerli valyuta ilə, yaxud mal göndərməklə aparmağı planlaşdırırmı? Əgər mal göndəriləcəksə, bu nədən ibarət olacaqdır? Başqa sözlə, hazırda Qırğızıstan Azərbaycandakı tərəfdaşlarına nə təklif edə bilər?

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycanın böyük nefti olanda, – bu isə, şübhəsiz, olacaq, çünki biz beş müqəvilə imzalamışıq və yaqın ki, bu işiindən belə də davam etdirəcəyik, – biz Qərba də, Şərçə də neft göndərə bilərik, Qırğızıstana isə ələlxüsus göndərə bilərik, çünki o, dost, qardeş ölkədir. Axı Qırğızıstana ne üçün neft göndərilməsin? Bir sözlə, qoy bu məsələyə heç kim şübhə etməsin.

Ə s g ə r A k a y e v: Demək istəyirəm ki, biz Azərbaycandan vaxtı ilə həmişə aldıgımız neftin, neft məhsullarının idxalına çox marağ göstəririk. Xüsusilə yağları nəzərdə tuturuq. Ona görə ki, benzini, dizel yanacağı qonşuluqda da almaq mümkündür. Mən bu gün imkanları öyrənməyi və Qırğızıstana ildə bir milyon ton neft göndərilməsi haqqında uzunmüddətli saziş imzalamayı təklif etdim. Bu bizim üçün çox faydalı olardı, çünki hazırda neftin dərindən emalı ilə məşğul olacaq neftayırma zavodu tikirik. Təkcə benzina, dizel yanacağına deyil, həm də neftdən alınan kimya məhsullarına ehtiyacımız var. Ona

gərə də marağ göstəririk.

İndi isə necə hesablaşacağıımız barədə. Bilirsiniz ki, Qırğızıstan milli gəliri az olan kiçik ölkədir, lakin hazırda biz bütün ölkələrlə yalnız dönerli valyuta ilə hesablaşırıq, iki ildir ki, Qırğızıstan somu da sərbəst dönerlidir. Siz Bişkekda istənilən sərbəst dönerli valyutayı soma və əksinə dəyişə bilərsiniz, heç bir məhdudiyət yoxdur. Som möhkəm valyutadır və bilirsiniz ki, biz onun məzənnəsini saxlaya bilmışıq. Somu 1993-cü il mayın 10-da dövryyəyə buraxmışıq və birinci il, əlbəttə, məzənnəsinə bir qədər itirdi. Biz dörd somu bir dollara bərabər götürməklə təbiiq etmişdik. Birinci il 11 soma endi və bu məzənnəni əslində üç il saxlaya bildik. Keçən il ödəmə balansımızı, ticarət balansımızı yaxşılaşdırmaq üçün onu azacıq devalvasiya edərək dollara nisbətə 18-ə endirdik. Bu məzənnəni saxlayacağıq. Bir sözlə, bizim valyutamız möhkəmdir və hesablaşmaları yalnız onunla aparırıq.

Təəssüf ki, bizimlə ticarətdə daha güclü dövlətlərdən belə münasibət görmürük. Onlar biza barteri qəbul etdirməyə çalışırlar. Zənnimcə, bərdərdən uzaqlaşmaq lazımdır, əgər Bakıdan neft, neft məhsulları idxal etsək, əvəzini valyuta ilə ödəməyə hazırıq. Azərbaycan bizim məhsulumuza, mallarımıza marağ göstərsə, sivilizasiyalı ticarət aparmaq mümkündür. Qırğızıstan bu yolu çoxdan tutmuşdur. Başqa ölkələrin isə, təəssüflər olsun, buna hazır olmaması ayrı məsələdir, heç də hamının sərbəst dönerli valyutası yoxdur və biza barter təklif edir. Bu da bizim üçün faydalı deyil-

dir. Sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Qurtardı, daha sual yoxdur? Sağ olun.

**QIRĞIZISTAN PREZİDENTİ
ƏSGƏR AKAYEV
M.Ə. RƏSULZADƏ adına BDU-nun
FƏXRİ DOKTORU DİPLOMUNUN
TƏQDİM EDİLMƏSİ
MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

23 aprel 1997-ci il.

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli müəllimlər, tələbələr!
Əziz dostlar!

Bu gün mən Bakı Dövlət Universitetinin binasından yenidən olmağımdan, universitetin müəllim və tələbələrindən nümayəndələri ilə görüşməyimdən çox məmnunam. Mən sizi ürəkdən salamlayıram. Sizə – Bakı Dövlət Universitetinin müəllim, tələbə heyətinə, professorlara, alimlərə və universitetdə çalışan insanların hamısına cansağlığı, səadət və işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Bizim dövlət işlərimiz və xüsusən böyük ölkələrlə əlaqələrimiz o qədər sürətlə inkişaf edir ki, mən bu münasibətlə son vaxtlar tez-tez universitetdə gəlirəm və sizinlə görüşmək imkanında edirəm. Bilirsiniz ki, mən Bakı Dövlət Universitetini çox sevirməm, işinizi yüksək qiymətləndirirəm və sizinlə daha da tez-tez görüşmək arzusunda yam. Ancaq onu da bilirsiniz, – bizim başqa işlərimiz o qədər çoxdur ki, belə imkan əldə etmək mümkün olmur. Bu fürsət indi mənim üçün çox əhəmiyyətlidir, dəyərlidir.

Bakı Dövlət Universiteti öz ənənələrinə sadiqdir. Respublikamızda gedən gərgin ictimai-siyasi proseslərə, o cümlədən ali təhsil sahəsində cürbəcür yeniliklərin olmasına baxmayaraq, Bakı Dövlət Universiteti öz ənənələrinə qoruyur, saxlayır və ümidvaram ki, saxlayacaqdır. Nə qədər yeni ali təhsil ocaqları, özəl universitetlər yaransa da, Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan xalqının, millətinin ən yüksək səviyyədə duran ali təhsil ocağıdır.

Əziz Əsgər Akayev!q

Mən olduca şadam ki, bizə təşrif gətirmisiniz. Bu gün Sizinlə çox səmərəli işlədik və işləyirik. Mən bu görüşə, Bakı Dövlət Universitetinin professor-müəllim heyəti və tələbələri ilə görüşünüzdə şadam. Mən şadam ki, müəssəlman Şərqiəndə ilk universitet olan bu universitet XI–XIII əsrlərdə fəaliyyət göstərmiş universitetlərin, əlbəttə, davamıdır. Siz bu barədə danışdınız. Mən Sizin fikirlərinizə tamamilə şərhiəm, həmin mədrəsələr əsl universitetlər idi, sadəcə olaraq, o vaxtlar Şərqiəndə universitet adı yox idi, buna görə də çoxları belə hesab edir ki, universitet sonralar meydana gəlmişdir. Lakin bildiyiniz kimi, hər dövr, hər zamanə öz adlarını müəyyənləşdirir, odur ki, həmin mədrəsələr, doğrudan, da əsl universitetlər idi. Əks halda nə Nəsirəddin Tusilərdi, nə də bir çox digər görkəmli alimlər. Dostum Əsgər Akayev burada onların haqqında çox gözəl danışdı.

Lakin buna baxmayaraq, Bakı Dövlət Universiteti XX əsrdə Şərqiəndə, müəssəlman dünyasında ilk universitetdir. Bu universitetin nömkii Azərbaycan

canda ali təhsilin, elm və mədəniyyətin inkişaf etdirilməsində çox böyük xidmətləri var, həm də o, Orta Asiyanın qardaş xalqları qarşısında da, demək olar, bu cür xidmətlərə malikdir. Malum olduğı kimi, Orta Asiyanın bir çox alimləri vaxtı ilə burada, Bakıda, məhz bu universitetdə təhsil almışlar. Bakı Dövlət Universiteti ilə Orta Asiya universitetləri arasında, o cümlədən Qırğızistan Dövlət Universiteti arasında uzun illərdən və onilliklərdən bəri mövcud olan əlaqələr – elmi əlaqələr, tədris əlaqələri bunun təsdiqidir.

Bəli, mən çox şadam ki, bu gün Siz öz həmkarlarınız arasında sizmiz, Bakı Dövlət Universitetinin professor – müəllim heyəti ilə, tələbə nümayəndələri ilə görüşürsünüz. Əvvəla, ona görə ki, bu görüş Sizin üçün respublikamızın nümayəndələri ilə görüşdür. İkincisi, mən görürəm ki, Siz alimsiniz, bir çox illər ali məktəblərdə dərs demisiniz. Mən görürəm ki, Siz özünüzdə auditoriyada balıq özünü suda hiss etdiyiy kimi hiss edirsiniz.

Mən Sizin dövlət fəaliyyətinizə, siyasi, ictimai, elmi fəaliyyətinizə yüksək qiymət verilməsi münasibətilə təbrik edirəm. Bu yüksək qiymət Sizə Bakı Dövlət Universitetinin Fəxri doktoru adı verilməsində ifadəsini tapmışdır. Siz buna bütün öz əmək fəaliyyətinizə və xüsusən, əlbəttə, qardaş qırğız xalqının rifahı naminə öz müdrik siyasi, dövlət fəaliyyətinizə görə layiqsiniz.

Əziz dost, mən, Qırğızistanın başçısı kimi, qardaş xalqın rəhbəri kimi Sizə cansağlıq, firavanlıq, xoşbəxtlik və yeni böyük uğurlar arzulayıram.

Eyni zamanda Sizi söylədiyiniz gözəl nitqiniz, məzmunlu, ağıllı, dərin mənalı nitqiniz münasibətilə alqışlayıram. Mən Sizə Azərbaycan xalqının tarixinə, dünyə sivilizasiyasına Azərbaycan xalqının töhfəsinə və müasir Dünya Birliyinə Azərbaycanın roluna yüksək qiymət verdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Mən şadam ki, Siz Nizamini, Füzulinilə ala bilərsiniz. Mən şadam ki, Siz Nəsirəddin Tusini əla tanıyırsınız. Mən öz xalqım üçün şadam, həm də ona görə şadam ki, bütün bu diühaler bizim hamımıza məxsusdur. Onlar bütün xalqlarımızda, bütün türkdillilə xalqlarda, o cümlədən də qırğız xalqına məxsusdur.

Burada qırğız dövlətinin banisi dahi Manasın minilliyi münasibətilə şənliklərdə mənim iştirakımdan danışıldı. Siz da danışdınız. Bəli, bu, çox böyük tarixi hadisə idi. Zənnimcə, qırğız xalqının bütün tarixi ərzində heç vaxt Manasın minilliyi münasibətilə keçirilən bayram kimi belə möhtəşəm, məzmunlu bayram, başlıca isə, qırğız xalqının milli ləyaqət hissələrini belə yüksəkələrə qaldıran bayram olmayıb. Həqiqətən, mən Sizə gələndə respublikamızda çoxlu problem və olduca mürəkkəb işlər var idi. Lakin bununla yanaşı, mən bunun özüm üçün böyük bir qəhrəmanlıq hiss etmirəm. Əksinə, mən bunu öz borcum, öz vəzifəm bilmişdim və bilirəm, çünki biz eyni köklərə mənsubuq və öz əcdadlarımızda, öz köklərimizə hörmət bəsləmək xalqlarımızın ən yüksək nailiyyətidir. Biz milli əzadlıq əldə etdikdə, dövlət müstəqilliyi əldə etdikdə, öz millətimizdən, öz xalqımızdan, öz tariximizdən, öz keçmişimizdən açıq,

ləyaqət hissi ilə danışmaq və bununla fəxr etmək imkanına nail olduqda, biz, şübhəsiz, bir olmalıyıq, birlikdə olmalıyıq. Mən bunu Qırğızistanda 1995-ci ilin avqustunda da demişdim və bu gün də deyirəm. Manas qırğız xalqının böyük oğludur və eyni zamanda o, bizim hamımıza məxsusdur. Manas eyni dərəcədə bütün türkdillilə xalqlara məxsusdur, əla eyni dərəcədə Azərbaycan xalqına məxsusdur.

Bax, belə görüşlər xalqlarımızın tarixi keçmişini səciyələndirən və bəgüncük əməkdaşlığımız üçün, dostluğumuz üçün, qardaşlığımız üçün bünövrə olan qiymətli, əziz nə varsa, hamısını yaddaşlarda canlandırmağa imkan verir.

Qırğızistan Prezidenti, əziz dostum Əsgər Akayev bu dostluğun möhkəmlənməsinə, bu qardaşlığın möhkəmlənməsinə böyük töhfə vermişdir və verir. Mən şadam ki, Bakı Universitetinin hörmətli professorları, müəllimləri, tələbələri, siz möhtəram qonağımız Əsgər Akayevilə qarşılaşdıqca hiss edirsiniz. Mən şadam, çünki siz, belə yüksək hörmətli, belə yüksək etimadlı həm də öz çox böyük, zəngin elmi fəaliyyətinizlə, ən başlıca isə, öz dövlət fəaliyyətinizlə, siyasi fəaliyyətinizlə qazanmışsınız və qazanırsınız. Axı mənəmdir ki, 80-ci illərin axırları –90-cı illərin əvvəlləri xalqlarımız üçün çox ağır dövr olmuşdur. Doğrudur, keçmiş Sovet İttifaqı respublikalarında vəziyyət müxtəlif idi, lakin hamıda böyük problemlər meydana çıxdı, hamı böyük çətinliklərlə və mürəkkəb hadisələrlə qarşılaşdı. Bu, Qırğızistanda olduğuna nisbətən Azərbaycan daha ağır və faciəli surətdə

baş vermişdir, lakin Qırğızıstanın da o problemləri, öz çətinlikləri yaranmışdır.

Sovet İttifaqı süquta uğradı, öz xalqı üçün, öz millətin üçün, öz ölkəsi üçün yolu, istiqaməti müəyyənləşdirmək lazımdır. Məhz belə bir tarixi dövrdə qırğız xalqı Əsgər Akayevi özünə rəhbər, özünə bələdədi, ilk Prezident seçərək, bu mürəkkəb, çətin işi belə bir tarixi mərhələdə ona etibar etdi. Bu da təsadüfi deyildir, çünki Əsgər Akayev ondan əvvəlki dövrdə alim, siyasi xadim və dövlət xadimi kimi öz görkəmli keyfiyyətləri ilə özünü öz xalqı arasında da, başqa respublikalarda da, keçmiş Sovet İttifaqında da göstərmişdi. Budur, artıq neçə illər ötüb keçmişdir və həmin dövr inandırıcı surətdə sübut edir ki, qırğız xalqı düzgün hərəkət etmişdir, yanlışmamışdır, onların həmin çətin dövrdə, prezidentin, ümumiyyətlə, nə demək olduğunu və bütün bu strukturun o çətin dövrdə, ümumiyyətlə, necə fəaliyyət göstərəcəyini aydınlaşdırmaq hələ çətin olduğu bir vaxtda Əsgər Akayevi Prezident seçməklə düzgün hərəkət etmişdir.

Əsgər Akayev, bundan əvvəl olduğu kimi, Qırğızıstan Respublikasının, Qırğızıstanın Prezidenti vəzifəsində də o istedadını, öz görkəmli keyfiyyətlərini göstərdi və öz xalqını bu keçid dövründə azadlıq yolu ilə, dövlət müstəqilliyi yolu ilə irəli aparmışdır və aparır. Bu müddətdə də o, öz vətəninə, Qırğızıstanda çox böyük nüfuz qazanmışdır. Axı məlumdur ki, o, ikinci dəfə ümumxalq səsvermə yolu ilə, açıq, demokratik yolla prezident seçilmişdir, zənnimcə, bu, ötən il

olmuşdur. Billirəm ki, onun rəqibləri də vardı, onlar bir deyildi, çox idilər. Lakin Qırğızıstanda prezident seçkiləri zamanı məhz demokratik prinsiplər əsas olmuş və bu prinsiplər ona gətirib çıxarmışdır ki, Əsgər Akayev bütün xalq tərəfindən ikinci dəfə Prezident seçilmişdir.

Bütün bunlar məhz ona görə olmuşdur ki, Əsgər Akayev öz xalqına, öz respublikasına rəhbərlik etmək bacarığını özünün bütün dövlət, siyasi fəaliyyəti ilə sübut etmişdir. O, sübuta yetirmişdir ki, öz xalqını dövlət müstəqilliyinin və tərəqqinin hamar yoluna çıxarmağa qadirdir.

Həç bir şübhə yoxdur və şəxsən mən Qırğızıstanda indiki vəziyyəti bildiyimə görə əminəm ki, Qırğızıstan doğru yolla gedir, demokratiya yolu ilə, islahatlar yolu ilə, azadlıq yolu ilə, yeniləşmə yolu ilə gedir və qırğız xalqının çox böyük potensial imkanları, intellektual potensialı, Qırğızıstanın olduqca böyük iqtisadi potensialı, sözsüz ki, bütün bu müasir tədbirlər nəticəsində öz bəhrələrini verəcək və Qırğızıstan suveren, müstəqil bir dövlət kimi Mərkəzi Asiyada və bütün dünyada öz layiqli yerini tutacaqdır.

Bu gün burada Əsgər Akayev birlikdə gördüyümüz böyük işdən danışdı, öz tərəfindən mən də Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayevin Azərbaycana səfərini tarixi əhəmiyyətə malik əlamətdar bir hadisə kimi, Qırğızıstan ilə Azərbaycan arasında dostluğun və əməkdaşlığın daha da inkişaf etməsi və möhkəmlənməsində sən dərəcə mühüm mərhələ açan bir hadisə kimi qiymətləndirirəm. Mən də əminəm ki, bu gün görülmüş olan və

görülmüş işlərin hamısı Azərbaycana da, Qırğızıstana da çox böyük fayda gətirəcəkdir.

Mən əminəm ki, dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalamqla, bütün digər sənədləri, – cəmi 13 sənəd olmuşdur, – imzalamqla, qoyduğumuz bünövrə ilə əməkdaşlıq üçün geniş yol açdıq. Mən də əminəm ki, biz bu geniş yolla uğurla irəliləyəcəyik.

Əziz dostum, Sizi bu əlamətdar hadisə ilə əlaqədar bir daha təbrik edir, Sizə cansağlığı və xoşbəxtlik, çox böyük dövlət fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram və əminəm ki, bu gün yadımda Azərbaycan ziyahları ilə, Azərbaycan elmi və Azərbaycan ali məktəbi ilə gözəl bir görüş günü kimi qalacaqdır. Hesab edirəm ki, bu görüşün iştirakçıları da bu günü Qırğızıstanın və Azərbaycanın, qırğız xalqının və Azərbaycan xalqının dostluğunu və qardaşlığını təcəssüm etdirən gözəl bir gün kimi xatırlayacaqlar. Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayevin Bakı Dövlət Universitetinin Fəxri doktoru adına layiq görülməsi aktı da dostluq münasibətlərimizin daha da möhkəmlənməsinin və inkişaf etməsinin mühüm amilidir.

Sizə xoşbəxtlik, firavanlıq arzulayıram.

Sizi təbrik edirəm.

QIRĞIZISTAN PREZİDENTİ
ƏSGƏR AKAYEVİN
M.Ə.RƏSULZADƏ adına BDU-nun
TƏLƏBƏ ŞƏHƏRCİYİNDƏ
MÜVƏQQƏTİ YERLƏŞDİRİLMİŞ
QAÇQINLARLA GÖRÜŞÜNDƏ
ÇIXIŞ

23 aprel 1997-ci il.

Əziz bacılar və qardaşlar!

Mən sizin hamınızı ürəkdən salamlayıram və sizə öz hörmət, ehtiramımı bildirirəm. Azərbaycan Respublikasının, müstəqil dövlətimizin qarşısında çox böyük problemlər vardır. Biz yeni dövlət, yeni hayat qururuq, iqtisadiyyatda böyük dəyişikliklər edirik.

Bir çox məsələlər, problemlər vardır, amma bunların içərisində ən mühüm, ən vacib problem respublikamızın arazi bütövlüyünü bərpa etmək, işğal olunmuş torpaqlarımızdan Ermənistan silahlı qüvvələrini çıxarmaq, Azərbaycanın dövlət suverenliyini tamamilə təmin etmək və əziz bacılar, qardaşlar, sizi – doğma yurdundan didərgin düşmüş vətəndaşlarımızı öz yerinə-yurduna, elinə-obasına qaytarmaqdan ibarətdir.

Azərbaycanın başına gələn bu bəla böyük bələdir. Ermənistan 1988-ci ildə Azərbaycana hərbi təəcüvüzə başlayandan indiyədək biz böyük itkilər, şəhidlər vermişik. Bizim bugünkü qonağımız, hörmətli Prezident Əsgər Akayevlə birlikdə Şahidlər Xiyabanında olduq, şəhidlərin məzarlarını ziyarət etdik, dualar oxuduq, onların xatirəsini yad etdik, məzarları qarşısında baş əydik. Biz milli azadlığımız,

dövlət müstəqilliyimiz, torpaqlarımızı zülm müdafiəsi yolunda şəhidlər, çox itkilər verməmiş. Əziz bacılar və qardaşlar, ən çox itki verən, zərər çəkən sizsiniz. Siz yerinizdən-yurdunuzdan, elinizdən-obanızdan, evinizdən, yaşadığımız yerlərdən zorla çıxarılımsınız, varınızı-yoxunuzu itirmisiniz. Neçə illərdir ki, doğma yerlərinizə həsrətsizsiniz. Bu, ağır dərddir, bələdir. Sizin, bizim birlikdə verdiyimiz itkilər də böyük itkilərdir.

Məlumdur ki, xalqımız əsrlər boyu böyük sınaqlardan keçibdir. Keçən əsrlərdə, dövrlərdə də xalqımızın başına bələlər gətirən qüvvələr, xalqımıza zülm edənlər keçidiyi. Bizim xalqımızı sındırmaq, əzmək istəyənlər olubdur. Xalqımız itkilər də, qurbanlar da, şəhidlər də verib, ancaq heç vaxt sınımayıb, iradəsindən dönməyibdir, iradəsini itirməyibdir. Xalqımız məğrur xalqdır. Xalqımız ötən dövrlərdəki o sınaqlardan keçdiyi kimi, biz də bu sınaqlardan keçəcəyik, bu addımı atacağıq və müstəqil Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü təmin edəcəyik, Ermənistan silahlı qüvvələrini işğal etdikləri torpaqlarımızdan çıxaracağıq, siz öz yerinizə-yurdunuza qayıdacaqsınız.

Dəfələrlə keçirdiyimiz görüşlərdən, danışıqlardan sizin arzunuzu, istəyinizi bilirəm. Bilirəm ki, eviniz, eşiyiniz dağılıb, varınız, varidatınız viran olub, amma sizə doğma torpaq, eliniz-obanız lazımdır. Bu, bizə də lazımdır. Biz Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, respublikamızın sərhədlərini bərpa etmək lazımdır. Bunlar hamımız lazımdır. Biz bunlara nail olacağıq.

Bilirsiniz, uzun müddətdir ki, biz bu barədə lazımi iş aparırıq, bu məsələnin sülh yolu ilə həllinə çalışırıq. Hörmətli qonağımız, Prezident Əsgər Akayev burada dedi, ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət başçıları-nın keçən ilin dekabrında Lissabonda keçirilən Zırva görüşündə Ermənistan-Azərbaycan münasibətinin həll edilməsinin əsas prinsiplərini əks etdirən bəyanat qəbul olunubdur. Bu, tarixi sənəddir, nailiyyətdir. Ermənistanın Azərbaycana təvacüzü başlandıqandan biz dünya birliyinin, dünya, Avropa ölkələri başçıları-nın birgə həmrəyliyi ilə qəbul edilən belə beynəlxalq əhəmiyyətli sənəd kimi bir sənəd indiyədək əldə edə bilməmişdik. İndi isə biz bunu əldə etmişik.

Bu sənədin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, orada Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tanınması göstərilir, məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək dərəcəli özünüidarəetmə statusu verilməsi və Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinə zəmanət verilməsi nəzərdə tutulubdur. Ancaq bu üç prinsipin əsasını işğal olunmuş torpaqlarımızdan Ermənistan silahlı qüvvələrinin çıxması və sizin - yerindən-yurdundan didərgin düşmüş, köçkün, ağır vəziyyətdə yaşayan Azərbaycan vətəndaşlarının öz yerlərinə, yurdlarına, elinə-obasına qayıtması təşkil edir.

Biz bu sənədin həyata keçirilməsi ilə məşğuluq. Deyildiyi kimi, Minsk qrupunun üç həmsədri təyin olunubdur: Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştat-

ları, Fransa. Biz bütün vasitələrdən istifadə edirik ki, 1997-ci ildə məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olaq. Biz buna nail olacağıq. Mən buna inanıram. Ancaq o da məlumdur ki, bu, xalqımızın, Azərbaycan millətinin iradəsidir, biz torpaqlarımızı başqaların tapdığı altında heç vaxt qoymayacağıq. Biz heç vaxt ərazimizin bir qarışının belə heç kəsə verilməsinə razı olmayacağıq. İşğal olunmuş torpaqlarımız nəyin bahasına olursa-olsun azad ediləcək, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü bərpa olunacaq və siz yerinizə-yurdunuza qayıdacaqsınız.

Bilirik ki, belə vəziyyətdə yaşamaq çətindir. Əlimizdən gələni edirik ki, sizin yaşayışınızı müəyyən qədər yüngülləşdirək, vəziyyətinizdə müəyyən müsbət halların əldə edilməsinə nail olaq. Bunun üçün bu gün də çalışırıq, sabah da çalışacağıq. Sizin yaşayışınız Azərbaycan dövlətinin, şəxsən mənim dəim qaygım altındadır. Bilin ki, Azərbaycan Prezidenti kimi, mənim üçün sizin həyatınıza olan qayğı kimi, başqa birinci dərəcəli məsələ yoxdur. Mənim üçün işğal olunmuş torpaqların azad edilməsi, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün bərpa olunması kimi, başqa bir ali vəzifə yoxdur. Mən bu vəzifəni yerinə yetirməyi özümləni müqəddəs borcum hesab edirəm. İnənəm, bilin ki, mən sözümlü yerinə yetirmək üçün həyatımın son daqiqəsinə qədər çalışacağam və buna nail olacağam.

Xalqımız dözümlü xalqdır. Biz keçən dövrlərdə də çox əzab-əziyyətlərə, çətinliklərə, məhrumiyyətlərə dözmüşük. İndi də sizin aqıba-

tiniz belə gətirib. Bu ağırlıqlara, çətinliklərə, məhrumiyyətlərə dözümlük, dözməlilik. Sizə və bütün xalqımıza, xüsusən yerindən-yurdundan didərgin düşmüş soydaşlarımıza bu dözümlülü-yünüza, dayanatınıza görə təşəkkür edirəm. Düzün, biz xalqımızla bir yerdə dözək, ona görə ki, istədiyiniz həmin o günə gəlib çatac. Əmin olun ki, torpaqlarımızın azad olunması, respublikamızın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi, müstəqil Azərbaycanın gələcək xoşbəxt günü gəlib çatacaqdır.

Sizə cənsağlığı arzu edirəm. Bunu bilin, mənim qəlbim sizindir. Sizə dözümlülük, xalqımıza vətənpəşarət, qəhrəmanlıq arzu edirəm. Bu yolla biz respublikamızın dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirib, müstəqil Azərbaycanı yaşadacağıq. Əziz dostlar, sağ olun.

**QIRĞIZISTAN
RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ƏSGƏR AKAYEVİN
ŞƏRƏFINƏ VERİLMİŞ RƏSMİ
ZİYAFƏTDƏ NİTQ**

*"Gülüstan" Sarayı
23 aprel 1997-ci il.*

Hörmətli Prezident Əsgər Akayev!

Hörmətli Məryəm Akayeva!
Möhtərəm qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Qırğızistan Prezidenti, dostum Əsgər Akayev cənablarının Azərbaycana rəsmi səfəri başa çatıb. Biz təmənən əsasla dəyə bilirik ki, səfər səmərəli nəticələrlə sona yetir. Bu, Qırğızistan

Prezidentinin Azərbaycana ilk səfəridir, Azərbaycan və Qırğızıstan dövlət müstəqilliyi əldə etdiyi vaxtdan bəri bu gün ilk dəfə olaraq dövlətlərarası və hökumətlərarası sənədlər imzalanmışdır.

Qırğız və Azərbaycan xalqları arasında dostluğun kökləri əsrlərin dərinliklərinə gedib çıxır. Biz eyni tarixi köklərə maliklik, bir dil qrupuna, bir dinə mənsubuq, milli, mənavi adət və ənənələrimizdə oxşar, uyğun cəhətlər çoxdur. Xalqlarımız əsrlər boyu dost olmuş, bir-birini dəstəkləmiş, bir-birinə kömək etmişlər.

Xalqlarımız arasında əvvəlki tarixdə yaradılmış çoxsahəli ədəbi, mədəni, iqtisadi, insani əlaqələrdən danışmaq olar. Lakin Qırğızıstan və Azərbaycan dövlət müstəqilliyinə nail olduqdan sonra, öz aralarında diplomatik münasibətlər yaradaraq dostluq əlaqələri ənənələrini davam etdirməyə başladıldıqdan sonra biz rəsmi dövlət səviyyəsində ilk dəfə görüşdük və mühüm sənədlər imzaladıq.

Qırğızıstan ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında prezidentlər tərəfindən imzalanmış müqavilə çox böyük tarixi əhəmiyyətə malikdir. Bu gün dövlətlərimiz arasında imzalanmış bütün digər sənədlər kimi, həmin müqavilədə əməkdaşlığın, dostluğun və qarşılıqlı yardımın prinsipləri yeni münasibətlərinin, yeni prinsiplərinin əsası qoyur. Beləliklə, yeni mərhələ açılır və bu mərhələdə suveren Qırğızıstan və suveren Azərbaycan münasibətlərimizi inkişaf etdirmək və dərinləşdirmək üçün gələcək fəaliyyət proqramını müəyyənləşdirmişlər. Buna görə də Qırğızıstan

Prezidenti, əziz Əsgər Akayevın Azərbaycana səfəri respublikamızın həyatında əlamətdar hadisədir, həm Qırğızıstan üçün, həm də Azərbaycan üçün tarixi əhəmiyyətə malikdir.

Heç bir şübhə yoxdur ki, bu gün yaradılmış nə varsa onların əsasında biz əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün və dostluğumuzu acadətlərimizin biza vəsiyyət etdikləri ənənələr üzərində möhkəmlətmək üçün yüksək sürətlə irəliləyəcəyik.

Biz Qırğızıstanla bir çox sahələrdə əməkdaşlıq edirik. Hər iki dövlət Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, ATÖT-in, İslam Konfransının, MDB-nin üzviüdür, türkdilli dövlətlər birləşməsinə daxildir. Bu gün böyük razılıq hissilo demək olar ki, bütün bu beynəlxalq təşkilatlarda, beynəlxalq görüşlərdə və məclislərdə ölkələrimiz bir-birini ədalətli prinsiplər əsasında, beynəlxalq hüquq normaları əsasında dəstəkləyərək dostluğumuzun ənənələrini, keçmişdə bizi yaxınlaşdırmış, qovuşdurmuş və birləşdirmiş olan və bu işdə indi də xidmət edən tarixi köklərimizi əsas tuturuq.

Biz hesab edirik ki, iqtisadi əməkdaşlığı genişləndirmək üçün daha böyük imkan var. Bu gün biz bütün bunlar barədə razılığa gəldik. Transqafqaz dəhlizi bundan ötrü çox mühüm vasitədir. İndi biz hamımız – Qırğızıstan da, Azərbaycan da bu dəhlizə bağlıyıq. Bununla yanaşı, əməkdaşlığı inkişaf etdirmək və dərinləşdirmək üçün başqa imkanlar da var. Bu gün biz bu barədə ətraflı danışdıq və belə düşünürəm ki, gələcək iş prosesində daha bir sıra sənədlər imzalamağa ehtiyac yaranacaqdır. Elə

sənədlər ki, əməkdaşlığımızın yollarını və vasitələrini tənzimləyəcək və müəyyən edəcəkdir.

Bu gün biz tarixi keçmişimizdən də danışdıq. Hörmətli dostumuz Əsgər Akayev Bakı Dövlət Universitetinin Fəxri doktoru diplomu verilməsi münasibətilə universitetin kollektivi ilə görüşdə tarixi əlaqələrimizə dair çoxlu faktlar gətirildi. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk. Bunlar həmin köklərdir ki, bizi həmişə birləşdirmişdir, bu gün də münasibətlərimizi möhkəmlətmək üçün mənbədir. Dil birliyimiz, türkdilli ölkələr, türk dövlətləri qrupuna daxil olmağımız üzərimizə çox vəzifələr qoyur. Buna görə də biz bu gün həm qırğız xalqı üçün, həm də Azərbaycan xalqı üçün bərabər əhəmiyyətli olan Manas, Nizami, Füzuli haqqında heç də təsadüfən danışmadıq.

Biz keçmişdə olanların hamısını, indi müstəqil dövlətlər olduqdan sonra əldə etdiyimiz hər şeyi yüksək qiymətləndiririk. Dövlət müstəqilliyinin əldə edilməsi Azərbaycanda tarixi nailiyyət kimi qiymətləndirilir və biz bu nailiyyəti qorumağı, dövlət müstəqilliyimizi, milli azadlığımızı möhkəmlətməyi və inkişaf etdirməyi özümüzlə müqəddəs borc bilirik. Bunlar bütün ölkələrlə, o cümlədən də bizə dost olan Qırğızıstanla münasibətlərimiz üçün tamamilə yeni imkanlar və yeni şəraitdir.

Bu mövzunu biz türk dövlətləri başçılarının görüşləri zamanı vaxtaşırı müzakirə edirik. Bu görüşlər Türkiyədə də, Qırğızıstanda da, Özbəkistanda da keçirilmişdir. Belə görüş bu il Qazaxıstanda olacaqdır. Biz bu gö-

rüşlərə böyük əhəmiyyət veririk və illərlə daha çox yaqın edirik ki, türk dövlətləri başçılarının görüşü böyük gələcəyə malikdir. Bizi tarixi keçmişimiz, dilimiz, ənənələrimiz birləşdirir və bu zəmin dövlət müstəqilliyimizi, suverenliyimizi daha da möhkəmlətmək üçün, habelə ölkələrimiz və xalqlarımız arasında əməkdaşlıq üçün yaxşı vasitədir.

Biz MDB çərçivəsində əməkdaşlığa da böyük əhəmiyyət veririk. Bu gün biz bu barədə ətraflı danışdıq. Ümidvarıq ki, MDB-nin fəaliyyəti, əlbəttə, birliyə daxil olan hər bir ölkənin dövlət müstəqilliyi və suverenliyi prinsipləri əsasında təkmilləşəcəkdir.

ATÖT çərçivəsində əməkdaşlığımızın olduqca böyük əhəmiyyəti var. Azərbaycan tezliklə Avropa Şurasına da qəbul ediləcəkdir. ATÖT elə bir təşkilatdır ki, o, şəxsiyyət azadlığı, insan hüquqları ilə bağlı prinsiplərin bərqərar olması üçün ölkələrimizin bundan sonra da demokratikləşdirmə yolu ilə, bəzə iqtisadiyyəti islahatları aparılması yolu ilə gedə bilməsi üçün çox iş görə bilər.

ATÖT-in bizim üçün böyük əhəmiyyəti var. Ona görə ki, Ermənistan-Azərbaycan münasibətinin dincliklə aradan qaldırmaq üçün ATÖT-in tərkibində Minsk qrupu yaradılmışdır. Biz ATÖT-də, onun Minsk qrupunda iştirakımıza böyük əhəmiyyət veririk və ona Ermənistan-Azərbaycan münasibətinin dincliklə aradan qaldırılması üçün, Azərbaycanın erməni təcavüzündən, erməni işğalından xilas olması üçün, işğal altındakı Azərbaycan ərazilərinin azad edilməsi və çox ağır şəraitdə yaşayan köçkünlərin, qaçqın-

ların öz yaşayış yerlərinə qayıtmaları üçün səmərəli bir vasitə kimi baxırıq.

Artıq bu gün deyildiyi kimi, Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuş, erməni təvəvüzü nəticəsində bu torpaqların bir milyondan çox sakinini qaçqın vəziyyətinə düşmüşdür. Bu gün hörmətli qonağımız Əsgər Akayev və onu müşayiət edən şəxslər Cəbrayıl, Ağdam rayonlarından və digər rayonlardan olan qaçqın ailələrinin yerləşdirildiyi Dövlət Universitetinin yataqxanasına gətdilər. Dostumuz bu qaçqınların necə ağır şəraitdə yaşadıklarını gördü. Lakin qonaqlarımız qaçqınlar üçün düşərgələrə gətdikdə daha ağır təəssürat yarandı. Onlar cəhdlərdə yaşayırlar. Odur ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması, Dağlıq Qarabağ probleminin həlli, öz yaşayış yerlərindən didərgin salınmış bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşının doğma ocaqlarına qayıtması bizim üçün birinci dərəcəli əhəmiyyətə malikdir. Bununla əlaqədar Minsk qrupunun, ATƏT-in fəaliyyəti bizim üçün çox vacibdir və biz ötən ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında qəbul edilmiş sənədi böyük razılıqla qarşıladıq.

İkinci dəfə qəbul olunan bu sənəddə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırılmasının əsas prinsipləri nəzərdə tutulur – bunlar Azərbaycanın, eləcə də Ermənistanın ərazi bütövlüyünün, suverenliyinin tanınması, Dağlıq Qarabağ Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək özünüidarə statusu verilməsi və Dağlıq Qarabağın bütün

əhalisi üçün təhlükəsizliyin təmin edilməsi prinsipləridir.

Bu sənədi qəbul etmək ona görə mümkün olmuşdur ki, ATƏT-in bütün üzvləri yaqın etdilər ki, Azərbaycana qarşı ədalətsizliyə yol verilməmişdir, erməni təvəvüzü nəticəsində baş vermiş bütün hadisələr beynəlxalq hüquq normalarına, BMT-nin və ATƏT-in prinsiplərinə tamamilə ziddir. Mən Prezident Əsgər Akayevə təşəkkür edirəm ki, Qırğızıstan Lissabon Zirvə toplantısı zamanı bizi dəstəklədi. Orada necə mürəkkəb vəziyyət yarandı, bu sənədin qəbul edilməsinə nail olmaq üçün bizim na kimi çətinliklərdən keçdiyimiz məlumdur. Prezident Əsgər Akayevə həmçinin buna görə təşəkkür etmək istəyirəm ki, Cəkaratda İslam Konfransı Təşkilatının üzvü olan ölkələrin Xarici İşlər nazirlərinin görüşündə Qırğızıstan bizi dəstəklədi ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırılması üçün Lissabon sənədində əsas prinsiplər kimi təsdiqlənmiş prinsiplər İslam Konfransının qərarlarında öz əksini tapsın.

Bu konkret əməli işlər beynəlxalq meydanda əməkdaşlığımızın, xüsusən də erməni təvəvüzünə son qoymaq və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırmaq, işğal olunmuş əraziləri azad etmək, yaşayış yerlərindən didərgin salınmış vətəndaşlarımızı öz əvvəlki yerlərinə qaytarmaq kimi çox mühüm məsələdə əməkdaşlığımızın nəticəsidir.

Buna görə də mən ikitərəfli dövlətlərarası, hökumətlərarası münasibətlərimiz üzərində ayrıca dayanmağı lazım bildim. Mən bu münasibətləri

yaqşı hesab edirəm, bu gün imzalanmış sənədlər isə onları daha da yaqşılaşdıracaqdır. Mən məhz belə bir məsələnin üzərində dayandım ki, biz beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq üzərində yaqşı təcrübə malikliyimizə və deməli, bir-birimizə kömək göstərmək, bir-birimizi dəstəkləmək üçün bu təcrübəni artırmaq, ondan gələcəkdə də istifadə etmək lazımdır.

Azərbaycanın düşüvü vəziyyət inandırıcı şəkildə göstərir ki, harada baş verməsindən aslı olmayaraq, separatçılıq böyük təhlükə təradır. Buna görə də hər hansı formada separatçılıq qarşı mübarizənin məhdud millidəyil, həm də beynəlxalq əhəmiyyəti var. Bu, təkə Azərbaycan üçün deyil, dünyanın bütün ölkələri üçün də vacibdir. Əgər bu gün Azərbaycan kimi hər hansı bir ölkə separatçılıqdan əziyyət çəkirsə, bu ona daləət etmir ki, aqıqın deyəcəyəm, bu cinayətdən sabah başqa bir ölkə də əziyyət çəkməyə bilməz. Odur ki, separatçılığa münasibət, ona qarşı qətiyyətli mübarizə aparmaq, separatçılığın qarşısını almaq məsələlərində bütün beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən də MDB-də hamraylıq beynəlxalq əhəmiyyətə malikdir. Buna görə də biz bundan sonra da öz dövlət müstəqilliyimizi, ərazi bütövlüyümüzü əzmlə qoruyacağıq, hər hansı formada, yer kürəsinin hər hansı bölgəsində separatçılığın əleyhinə çıxacağıq.

Hörmətli qonaqlarımız, siz bu gün, görürünüz, yaqın etdiniz ki, Azərbaycan sülhsevər ölkədir, dünyanın bütün ölkələri ilə, ən əvvəl öz qonşularıyla ilə dilə münasibətlərə, dostluq münasibətlərinə malik olmaq istəyir. Biz Qafqazda mühüm strateji mövqə

tuturuq və ondan Qafqazda, onun hüdudlarından kənarda, bütün dünyada sülhün möhkəmlənməsi naminə istifadə etmək istəyirik. Biz bundan ötrü gələcəkdə də müvafiq addımlar atacağıq. Biz Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırılması ilə, ölkələrimiz arasında tam sülh və nəticə etibarilə Qafqazda sülh yaradılması ilə, bölgələrdə, o cümlədən Gürcüstanda, Şimali Qafqazda gedən digər münaqişələrin də aradan qaldırılması yolu ilə Qafqazın sülh bölgəsinə çevrilməsinə nail ola bilərik.

Bu, Mərkəzi Asiya ölkələri üçün də əhəmiyyətə malikdir. Hesab edirəm ki, artıq yaradılmış olan və fəaliyyət göstərən Transqafqaz dəhlizi uzunmüddətli xarakter daşıyır. O, ölkələrimizin xalqlarına təkə bu gün üçün deyil, gələcəkdə də lazımdır. Transqafqaz dəhlizi ilə biz Mərkəzi Asiya, Qafqaz, Şərqi və Qərbi Avropa ölkələrində böyük gələcəyin bünövrəsini qoymuşuq. Deməli, bu əlverişli imkanın, bu vasitədən istifadə etmək üçün sülh gərəkdir – Qafqazda da, Mərkəzi Asiyada da, Şərqi və Qərbi Avropada da, bütün dünyada da. Buna görə də biz sülh uğrunda, ədalət uğrunda, dövlət müstəqilliyimizin daha da möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi uğrunda mübarizə aparırıq və aparacağıq. Azərbaycan bütün bunlarda, iqtisadi əməkdaşlıq üçün, bütün digər əməkdaşlıq üçün sizin etibarlı tərəfdaşınızdır.

Biz Qırğızıstanda gedən prosesləri böyük diqqətlə izləyirik. Mən Manasın 1000 illiyi ilə əlaqədar 1995-ci ilin avqustunda qırqız torpağında keçirilmiş bayram şənliklərindən aldım

ğın böyük təəssüratın təsiri altında-yam. Biz Qırğızistanın hər yerində çox böyük miqdarda insanın axışb gəldiyi Manas – Aulda Manasın 1000 illiyini bayram edərkən orada hökm sürmüş şən mühihi indiyədək xatırlayıyıq. Bütün təntənəli mərasimləri və xüsusən Manasın vətəni Talasda olduğumuz anları xatırlayıram. Bunların hamısını xatırladıqda qırğız xalqı üçün, dostluğumuz üçün çox böyük sevinc hissələri keçirir və məmnunluq duyuram. Bütün bunlar üçün sizin kimi, mən də sevinirdim və sevinirəm. Çünki bütün bunlar bizim hamımızdır.

Qırğızistanda olarkən öz gözələrimlə gördüm ki, Qırğızistan dövlət müstəqilliyi şəraitində necə də dəyişir, nə qədər iş görülmüşdür və görülür, necə böyük perspektivlər açıdır. Bütün bunlarda dostum, Qırğızistan Prezidenti Əsgər Akayevin olduqca böyük rolu var. Bu gün mən universitetdə də dedim və bir daha demək istəyirəm ki, öz tarixinin ən mürəkkəb, çətin mərhələsində qırğız xalqı öz əlmi ixtiraları ilə, təhsil sahəsində öz çətinliyi ilə, öz ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə Qırğızistanda və onun hüduqlarından kənarlarda məşhurlaşmış bir insanı – Əsgər Akayevi özümün ilk Prezidenti seçməkdə düz hərəkət etmişdir. Dostumuz Əsgər Akayev Ali Sovetin üzvü olarkən onun necə çoxşüuru fəaliyyət göstərdiyini yaxşı xatırlayıyıq. O vaxtlar bunu televiziya ilə göstərirdilər. Doğrudur, onda mən işdən kənarıda idim və buna görə də televizora tez-tez baxır və Əsgər Akayevin çox kəskin çıxış etdiyini gördüm, Qorbaçovla və başqa

adamlarla sözləşəndə replikalarını eşidirdim. Təbii ki, bütün bunlar onun fəal həyat mövqeyi tutduğunu, güclü ictimai-siyasi fəaliyyəti, dövlət fəaliyyəti göstərdiyini, öz xalqının milli mənafeələrini qətiyyətlə qorumağa qadir olduğunu çox inandırıcı şəkildə nümayiş etdirirdi.

Bütün bunların əsasında Əsgər Akayev Qırğızistanın ilk Prezidenti seçildi və öz xalqının etimadını doğruldaraq, ötan il bu etimadı ikinci dəfə qazandı – ümumxalq demokratik seçkilərindən bir daha keçərək Qırğızistanın Prezidenti seçildi. Bunun qırğız xalqı üçün də, Qırğızistanın dostları üçün də, o cümlədən bizim üçün, Azərbaycan üçün, respublikamız üçün də çox böyük əhəmiyyəti var. Bu, qarşılıqlı münasibətlərimizin daha da möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi üçün, bu gün imzalanmış sənədlərin əməli surətdə həyata keçirilməsi üçün çox mühüm amildir.

Ermeni təcavüzü, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün pozulması ilə əlaqədar Azərbaycanı böyük çətinliklər çəkirik. Bununla yanaşı, bizdə iqtisadi islahatların aparılması, respublikamızda sosial-iqtisadi vəziyyətlə bağlı çətinliklər də var. Qırğızistanın da keçid dövrü ilə bağlı öz çətinlikləri var. Lakin bu gün biz fikir mübadiləsi edərək yekdil rəyə gəldik ki, biz bu çətinlikləri aradan qaldırmağa, dövlət müstəqilliyi prinsipləri əsasında ölkələrimizi, xalqlarımızı azad inkişafın geniş yoluna çıxarmağa qadirik. Hörmətli dostlar, sizi əmin etmək istəyirəm ki, biz dostluqda və əməkdaşlıqda həmişə etibarlı olacağıq və siz bizə tamamilə bel bağlaya bilərsiniz.

Qırğız xalqının şərəfinə, müstəqil Qırğızistan Respublikasının şərəfinə, qırğız xalqının gələcək uğurları şərəfinə, Qırğızistan Prezidenti, dostumuz Əsgər Akayevin şərəfinə, onun zövcaəsi Məryəm xanımın şərəfinə, Qırğızistan nümayəndə heyətinin bütün üzvlərinin şərəfinə, Qırğızistandan gəlmiş bütün qonaqların şərəfinə bədə qaldırırım! Əziz dostlar, sizin sağlığınıza bədə qaldırırım! Sizə cansağlığı və firavanlıq, dövlət müstəqilliyinin və milli azadlığın çətin, lakin doğru yolunda uğurlar arzulayırım. Sizin sağlığınıza!

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
İLƏ QIRĞIZISTAN RESPUBLİKASI
ARASINDA İMZALANMIŞ SƏ-
NƏDLƏRİN
SİYAHISI**

1. Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi və Qırğızistan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi arasında cinayətkarlıqla mübarizədə qarşılıqlı fəaliyyətin əsasları haqqında Sənəd.

*21 oktyabr 1992-ci ildə Kiyevdə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

2. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında elektrik və poçt əlaqəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Sənəd.

*25 fevral 1993-cü ildə Bişkekə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

3. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında 1992-ci il üçün bərc öhdəlikləri və tələblərinin nişanlanmasının qaydası və müddəti haqqında Sənəd.

*25 fevral 1993-cü ildə Bişkekə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

4. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında Sənəd.

*25 fevral 1993-cü ildə Bişkekə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

5. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında Sənəd.

*25 fevral 1993-cü ildə Bişkekə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

6. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq haqqında Sənəd.

*25 fevral 1993-cü ildə Bişkekə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

7. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında turizm, alpinizm və mehmanxana sənayesi sahələrində

əməkdaşlıq haqqında Saziş.

25 fevral 1993-cü ildə Bixekdə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

8. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında birgə müəssisələrin (səhmdar cəmiyyətlərin) yaradılması haqqında Saziş.

25 fevral 1993-cü ildə Bixekdə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

9. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında 1993-cü il üçün ticari-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş.

25 fevral 1993-cü ildə Bixekdə imzalanmışdır.
31 dekabr 1993-cü ildə qüvvəsinə itirmişdir.

10. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Komitəsi və Qırğızistan Respublikası Hökuməti yanında Dövlət Gömrük Müfəttişliyi arasında gömrük sənədli və gömrük təminatlarının qarşılıqlı tanınması haqqında Saziş.

25 fevral 1993-cü ildə Bixekdə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

11. Azərbaycan Respublikası və Qırğızistan Respublikası gömrük orqanlarının qarşılıqlı əlaqəsi və tranzit yüklərin gömrük qeydiyyatı qaydaları

haqqında Saziş.

25 fevral 1993-cü ildə Bixekdə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

12. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Komitəsi və Qırğızistan Respublikası Hökuməti yanında Dövlət Gömrük Müfəttişliyi arasında gömrük işi məsələləri üzrə əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

25 fevral 1993-cü ildə Bixekdə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

13. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Komitəsi və Qırğızistan Respublikası Hökuməti yanında Dövlət Gömrük Müfəttişliyi arasında qaçaqmalçılıq və gömrük qaydalarının pozuntuları ilə mübarizədə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

25 fevral 1993-cü ildə Bixekdə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

14. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Milli Bankı ilə Qırğızistan Respublikası Hökuməti və Milli Bankı arasında 1993-cü ildə texniki kreditə dair əldə olunmuş razılaşmaların həyata keçirilməsi haqqında Protokol.

25 fevral 1993-cü ildə Bixekdə imzalanmışdır.

15. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında nəqliyyat sahəsində qarşılıqlı münasibətlərin əsas prinsipləri haqqında Saziş.

25 fevral 1993-cü ildə Bakıda imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

16. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında 1994-cü il üçün ticari-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş.

12 mart 1994-cü ildə Bakıda imzalanmışdır.
31 dekabr 1994-cü ildə qüvvəsinə itirmişdir.

17. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında standartlaşdırma və metrologiya üzrə Azərbaycan Dövlət Mərkəzi ilə Qırğızistan Respublikası Hökuməti yanında standartlaşdırma və metrologiya üzrə Dövlət müfəttişliyi arasında standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

20 aprel 1995-ci ildə Bixekdə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

18. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında standartlaşdırma və metrologiya üzrə Dövlət Mərkəzi ilə Qırğızistan Respublikası Hökuməti yanında standartlaşdırma və metrologiya üzrə Dövlət müfəttişliyi arasında sertifikatlaşdırma üzrə razılaşdırılmış işlərin aparılması haqqında Saziş.

5 iyul 1996-cı ildə imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

19. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi ilə Qırğızistan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Protokol.

11 noyabr 1996-cı ildə Bakıda imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

20. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi ilə Qırğızistan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.

21. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında investisiyaların təşviqi və qarşılıqlı qorunması haqqında Saziş.

23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
27 avqust 1997-ci ildə qüvvəyə minmişdir.

22. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlığı haqqında Saziş.

23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
30 iyul 1997-ci ildə qüvvəyə minmişdir.

23. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızistan Respublikası Hökuməti arasında istehsalat kooperasiyası haqqında Saziş.

23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
27 avqust 1997-ci ildə qüvvəyə minmişdir.

24. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızıstan Respublikası Hökuməti arasında turizm sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

25. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi ilə Qırğızıstan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi arasında məhkəmə ekspertizası sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

26. Azərbaycan Respublikası və Qırğızıstan Respublikası arasında azadlıqdan məhrum edilmiş məhkumların cəza çəkmək üçün verilməsi haqqında Müqavilə.

5 avqust 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.

20 fevral 1998-ci ildə Azərbaycan tərəfindən ratifikasiya olunmuşdur.

27. Azərbaycan Respublikası və Qırğızıstan Respublikası arasında təslim etmə haqqında Müqavilə.

5 avqust 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.

20 fevral 1998-ci ildə Azərbaycan tərəfindən, 24 iyul 1998-ci ildə Qırğızıstan tərəfindən ratifikasiya olunmuşdur.

28. Azərbaycan Respublikası və Qırğızıstan Respublikası arasında mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər

haqqında Müqavilə.

5 avqust 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.

19 dekabr 1997-ci ildə Qırğızıstan tərəfindən, 20 fevral 1998-ci ildə Azərbaycan tərəfindən ratifikasiya olunmuşdur.

29. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qırğızıstan Respublikası Hökuməti arasında əmək fəaliyyəti və işçi-miqrantların sosial müdafiəsi sahəsində əməkdaşlıq barədə Saziş.

*23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
27 avqust 1997-ci ildə qüvvəyə minmişdir.*

30. Azərbaycan Respublikası və Qırğızıstan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq haqqında Müqavilə.

23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.

26 iyun 1997-ci ildə Azərbaycan tərəfindən, 24 iyul 1998-ci ildə Qırğızıstan tərəfindən ratifikasiya olunmuşdur.

31. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qırğızıstan Respublikası Hökuməti arasında hüquqi informasiya mübadiləsi haqqında Saziş.

23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.

30 iyul 1997-ci ildə qüvvəyə minmişdir.

32. Yüksəkixtisaslı elmi və elmi-pedaqoji kadrların attestasiyası sahəsində Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qırğızıstan Respublikası Hökuməti arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
27 avqust 1997-ci ildə qüvvəyə minmişdir.*

33. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qırğızıstan Respublikası Hökuməti arasında sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
27 avqust 1997-ci ildə qüvvəyə minmişdir.*

34. Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qırğızıstan Respublikası Hökuməti arasında pensiya təminatı sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş.

*23 aprel 1997-ci ildə Bakıda imzalanmışdır.
26 sentyabr 1997-ci ildə qüvvəyə minmişdir.*

35. Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi və Qırğızıstan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət haqqında Saziş.

*26 mart 1999-cu ildə Bakıda imzalanmışdır.
İmzalandığı andan qüvvəyə minmişdir.*

36. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qırğızıstan Respublikası Hökuməti arasında sərbəst ticarət haqqında Saziş.

12 yanvar 2004-cü ildə Moskvada imzalanmışdır.

37. Azərbaycan Respublikası və Qırğızıstan Respublikası arasında hərbi sahədə əməkdaşlıq haqqında Saziş.

1 iyun 2004-cü ildə Bakıda imzalanmışdır.

38. Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Qırğızıstan Respublikası Maliyyə Nazirliyi yanında Gəlirlər Komitəsi arasında gömrük işi sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Saziş.

*3 dekabr 2004-cü ildə Bakıda imzalanmışdır.
23 mart 2005-ci ildə qüvvəyə minmişdir.*

II ZİRVƏ TOPLANTISI (Oktyabr, 1994 – İstanbul)

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ
BAŞÇILARININ II ZİRVƏ
TOPLANTISINDA İŞTİRAK
ETMƏK ÜÇÜN İSTANBULA YOLA
DÜŞƏRKƏN BİNƏ HAVA
LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ
MÜSAHİBƏ

18 oktyabr 1994-cü il.

Zirvə toplantısı türkdilli, türk mənşəli respublikaların ümumi toplantısıdır. Onun əsası iki il bundan əvvəl Ankarada qoyulmuşdur. Mən belə hesab edirəm ki, bu, əhəmiyyətli bir addım və təşəbbüsdür, davam və inkişaf etməlidir. Türkiyənin Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəl Zirvə toplantısının növbəti yığıncağını bu gün İstanbulda keçirmək təşəbbüsünü qaldırmışdır. Türkdilli respublikaların prezidentləri, o cümlədən də mən bu toplantının keçirilməsinə və orada iştirak etməyə razılıq vermişik.

Şübhəsiz ki, Zirvə toplantısı bizim xalqımız, müstəqil ölkələrimizin bu günü və gələcəyi üçün əhəmiyyətli yoldur. Yəni bizim türkmənşəli, türkdilli xalqlarımızın, tarixi, milli, mədəni ənənələri eyni və yaxud bənzər olan xalqlarımızın hər birinin müstəqil dövlət kimi mövcud olması, onların həm dövlətlərarası əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi, möhkəmləndirilməsi, həm də bu əlaqələrdən istifadə edərək tarixi irsimizi, keçmişimizi canlandırmaq və onun əsasında xalqlarımızı daha da yaxınlaşdırmaq dünyanı indi mürəkkəb proseslər gedən bir dövrdə çox mühümdür. Ona görə də mən bu görüşə çox böyük əhəmiyyət verirəm. Orada hansı sənədin imzalanıb-imzalanmamasından asılı olmayaraq, elə bu görüşlərin özü, fikir mübadiləsi, həmin ölkələrin prezidentlərinin ünsiyyəti – bunlar hamısı respublikalarımızın həm iqtisadi, həm mədəni, elmi, həm də bütün başqa sa-

hələrdə bundan sonra da bir-biri ilə sıx əlaqələr yaratması üçün imkanlar açacaqdır. Ona görə də mən çox böyük məmnuniyyət hissi ilə dəvəti qəbul etmişəm və bu duyğularla, bu fikirlərlə araya yola düşürəm.

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ BAŞÇILARININ II ZİRVƏ TOPLANTISININ AÇILIŞINDA NİTQ

18 oktyabr 1994-cü il.

Hörmətli Prezident Süleyman Dəmirəl, hörmətli məclis iştirakçıları, hörmətli dövlət başçıları, hörmətli nazirlər, qonaqlar!

Mən bu gün İstanbulda bu toplantının keçirilməsi münasibətilə buraya toplanmış altı müstəqil dövlətin başçılarını və ümumiyyətlə, bizim ölkələrin vətəndaşlarını Azərbaycan Respublikası adından təbrik edirəm. Sonra bu təşəbbüsə görə, bu toplantının yaranmasına görə Türkiyənin Prezidenti, hörmətli dostumuz və qardaşımız Süleyman Dəmirələ öz minnətdarlığını bildirmək istəyirəm. Mən çox məmnunam ki, bu gün İstanbulda bir kökdən olan, bir mənşədən olan, eyni dilə mənsub olan altı ölkənin başçıları, dövlət başçıları səviyyəsində bu toplantı keçirilir və bu, iki il öncə Ankarada keçirilmiş Zirvə toplantısının yaxşı ənənəsinin davamıdır. Mən bunu Azərbaycan Respublikası adından bayənirəm və bu ənənənin davam etməsinin vacibliyini bildirmək istəyirəm.

Mən burada, İstanbulda bu top-

lantıya gəlmiş aziz dostumuz, qardaşımız, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev, Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti Əsgər Akayev, Türkmənistan Respublikasının Prezidenti Saparmurad Niyazov, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimovu salamlayıram. Burada toplaşan bütün şəxsləri salamlayıram və hesab edirəm ki, bu görüş də Ankaradakı görüş kimi, gələcəkdə bizim əlaqələrimizin inkişaf etməsi üçün yaxşı bir əsas yaradacaq.

Ankara görüşündən iki il keçir. İki il müddətində bir çox işlər görülmüşdür. Ancaq bu gün etiraf etmək lazımdır ki, Ankara görüşündə əldə olunmuş qərarların hamısı tam yerinə yetirilmir. Ona görə də bu gün hörmətli Prezident Süleyman Dəmirəlin dediyi fikirləri, müddəalarla və onun təklifləri ilə tam razıyam. Eyni zamanda hesab edirəm ki, biz hamımız hərə öz tərəfindən bu fikirləri, müddəaları yerinə yetirməyə çalışsaq, bundan sonra daha çox nailiyyətlər əldə edə bilərik.

Şübhəsiz ki, bizim toplantı xalqlarımızın, ölkələrimizin tarixi kökləri, əsrlər boyu toplanmış adət-ənənələrinin birliyi, dil birliyi və fəaliyyət birliyi əsasında qurulub. Bu, çox böyük əsasdır. Ona görə də bu əsasda bizim ölkələr arasında bütün sahələrdə əməkdaşlığı inkişaf etdirməyə, genişləndirməyə, bütün istiqamətlərdə bu əməkdaşlığı təmin etməyə bizim böyük imkanlarımız var. Azərbaycan Respublikası belə qərara gəlir ki, bundan sonra da bu imkanlardan istifadə etsin və əməkdaşlığı genişləndirsin.

Üç ildir ki, Orta Asiya, yaxud da Mərkəzi Asiya dövlətləri və Azərbaycan dövləti artıq müstəqil dövlətlərdir və dünya dövlətləri birliyinə müstəqil dövlət hüququ ilə daxil olublar. Ötən iki il müddətində bizim dövlətlərimiz, mən xüsusən Azərbaycan haqqında demək istəyirəm, Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əlaqələri çox sürətlə inkişaf etdirilib. Bu dövrdə bu iki ölkə, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan əlaqələr, mən dəyə bilərəm ki, çox böyük sürətlə inkişaf etdirilir. Azərbaycanın üç il müstəqil dövlət kimi yaşadığı bir dövrdə biz Türkiyənin daim hörmətini, ehtiramını hiss etmişik.

Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkmənistan respublikaları da indi müstəqil dövlətlər içərisindədir. Bu respublikalarla Azərbaycan arasında tarixi ənənələr, dostluq və qardaşlıq əlaqələri əslrə boyu mövcud olmuşdur. Biz əslrə boyu bir yerdə yaşamışıq, bir adət-ənənələrdən istifadə etmişik və bir-birimizə həmişə kömək etmişik. Müstəqil olmadığımız 70 illik bir dövrdə də, Sovetlər Birliyinin tərkibində olduğumuz vaxtda da ölkələrimiz arasında, yəni Azərbaycan ilə Mərkəzi Asiya ölkələri arasında dostluq, qardaşlıq əlaqələri həmişə sıx olub, həmişə çox möhkəm olubdur və biz bir-birimizə həmişə dəyərli olmuşuq. Doğrudur, o vaxt biz Sovetlər İttifaqının tərkibində idik, Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əlaqələr saxlamağa bizim istənilən səviyyədə imkanlarımız olmayıbdır. Ancaq Azərbaycan ilə Xəzər dənizinin o tərəfində olan Qazaxıstan, Türkmənistan, Özbəkistan, Qırğızıstan arasında əlaqə həmişə sıx olub, çox etibarlı olub

və mən bu gün artıq müstəqil dövlət olan dost, qardaş ölkələrin başçıları ilə görüşürəm, burada, İstanbulda bu tarixi bir daha yada salmaq istəyirəm və bir daha bildirmək istəyirəm ki, biz bu dostluq, qardaşlıq ənənələrinə həmişə sadıq olmuşuq, bundan sonra da sadıq olacağıq.

Ancaq bir həqiqəti də qeyd etmək istəyirəm ki, ölkələrimiz müstəqillik əldə edəndən sonra, iki il bundan öncə Ankara da bizim ölkələrimizin rəhbərləri toplaşmış, görüşüb birgə bəyanat əldə edəndən sonra o da bilər ki, Azərbaycan tərəfinin buraxdığı səhvlər nəticəsində Azərbaycan Respublikasının Qazaxıstanla, Türkmənistanla, Qırğızıstanla əlaqələri çox zəif olub. Təxminən bir il bundan öncə, mən Azərbaycan Respublikasına başçılıq etməyə başladığım gündən bu qardaş respublikalarla əlaqələrin bərpa olunması üçün çox çalışmışam və bildirmək istəyirəm ki, bu əlaqələrin zəifləməsi və bəzən də qırılması səbəbləri ancaq Azərbaycandıdır. Ona görə də Azərbaycan tərəfindən bu əlaqələrin uzun müddət zəiflədilməsinə görə və xüsusən 1992-ci ildə Ankara bəyannaməsindən sonra Azərbaycan tərəfindən bu dövlətlərlə əlaqələri inkişaf etdirmək üçün təşəbbüs göstərilmədiyinə görə mən dostlarımızdan, qardaşlarımızdan üzr istəyirəm və bunu etiraf edirəm. Eyni zamanda bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan bu əlaqələrin gücləndirilməsinə çalışır və bundan sonra da çalışacaqdır. Bu toplantı bizim əlaqələrin inkişaf etməsinə, daha da geniş olmasına çox böyük şərait yaradacaqdır.

Ümumiyyətlə, bir kökdən, bir

mənşədən olan və adət-ənənələri bir olan xalqların, ölkələrin, dövlətlərin əməkdaşlığının böyük gələcəyi var və mən hesab edirəm ki, biz bu imkanlardan səmərəli istifadə etməliyik.

Hörmətli Prezident Süleyman Dəmiralin dediyi kimi, bizim həm iqtisadiyyat sahəsində, həm ticarət sahəsində, həm elm sahəsində, həm ekologiya sahəsində, həm mədəniyyət sahəsində, həm də təhsil sahəsində əməkdaşlıq etmək üçün böyük imkanlarımız var. İndi bizim cümhuriyyət də, yeni müstəqillik əldə etmiş digər cümhuriyyətlər də, respublikalar da keçid dövrü yaşayırlar. Məsələn, Azərbaycan götürsək, biz iqtisadi cəhətdən böyük sosial-iqtisadi böhran içərisindəyik. Ona görə də bu keçid dövründə bir-birimizə köməyimiz və iqtisadi əlaqələrimizin inkişaf etməsi hər bir ölkənin bu böhran vəziyyətindən çıxmasına kömək edəcekdir.

Azərbaycan üç ildir ki, müstəqillik yolu ilə gedir, hüquqi, sivilizasiyala, demokratik dövlət qurmaq yolu ilə gedir. Azərbaycanda siyasi pluralizm, şəxsiyyət azadlığı, insan hüquqlarının qorunması, söz azadlığı, mətbuat azadlığı bərqərar olubdur, çoxpartiyalı sistem artıq fəaliyyət göstərir. İqtisadiyyat sahəsində biz iqtisadi islahatlar yolu ilə gedirik və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getmək əzmindəyik. Beləliklə da dünya birliyinə, dünya iqtisadiyyatına qoşulmağa çalışırıq. Ona görə də biz iqtisadi əlaqələrimizi, ticarət əlaqələrimizi bütün dünya dövlətləri ilə ikitərəfli, sərfəli əsaslarla qurmağa çalışırıq. Ancaq bu əlaqələri –həm ikitərəfli, həm də çoxtərəfli əlaqələri burada təmsil olunan dövlətlər

lə səmərəli, faydalı qurmaq Azərbaycan üçün daha da əhəmiyyətlidir, daha da mənfəətlidir. Ona görə də mən bildirmək istəyirəm ki, biz o əlaqələri bundan sonra da qurmağa, yaratmağa çalışacağıq.

Qeyd etdiyim kimi, Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra üç il müddətində Türkiyə Cümhuriyyəti ilə Azərbaycan arasında çox geniş proseslər gedibdir və biz bunlardan, ümumiyyətlə, məmnunuq. Ancaq hesab edirəm ki, bizim bütün imkanlarımızdan hələ indiyə qədər istifadə olunmayıb. Azərbaycanın professorları, alimləri Türkiyənin universitetlərində uzunmüddətli əməkdaşlıq ediblər. Eləcə də Azərbaycanda Türkiyədən gələn tələbələr oxuyublar. Elm sahəsində, təhsil sahəsində, mədəniyyət sahəsində əlaqələrimiz böyükdür. Bu əlaqələr müəyyən inkişaf mərhələsi keçibdir, bunun əsasında biz bundan sonra daha çox işlər görə bilərik. İqtisadiyyat sahəsində, şübhəsiz ki, bizim imkanlarımız böyükdür. Məsələn, Qara dəniz hövzəsindəki ölkələrin əməkdaşlıq etməsi təcrübəsi artıq dünyaya məlumdur və bu sahədə müəyyən nailiyyətlər əldə olunubdur. Ancaq eyni zamanda mən hesab edirəm ki, Xəzər dənizi hövzəsində də əməkdaşlığı təşkil etmək mümkündür.

Sizə məlumdur ki, Azərbaycan bazar iqtisadiyyatını keçərək, xarici ölkələrin investisiyalarını Azərbaycana cəlb etməyə çalışır, həm öz sənaye potensialından, həm intellektual potensialından, həm də təbii sərvətlərindən başqa ölkələrlə müstəqil istifadə etməyə çalışır və bu sahədə müəyyən addımlar atır.

Bildiyiniz kimi, sentyabr ayının 20-də Bakıda Azərbaycan ilə xarici şirkətlərin arasında Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda üç neft yatağından müştərək istifadə olunması üçün 30 illik müqavilə bağlanmışdır. Bu müqaviləni 11 şirkət imzaladı: Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti və xarici ölkələrin on şirkəti. Bunlar 7 dövlətə mənsub olan şirkətlərdir. Bu, Azərbaycan, Türkiyə, Amerika Birləşmiş Ştatları, Böyük Britaniya, Rusiya, İspaniya və Saudiyyə Ərəbistanının şirkətləridir. Biz hesab edirik ki, bu müqavilə Azərbaycanın müstəqilliyini bir daha nümayiş etdirir. Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına bağlanmaq üçün açıq bir ölkə olduğunu göstərir. Eyni zamanda o, həm xarici şirkətlər üçün, həm onları mənsub olduqları dövlətlər üçün, həm də Azərbaycan üçün müştərək fəaliyyət göstərməyə, böyük nailiyyətlər əldə etməyə imkan yaradır. Mən hesab edirəm ki, bu təcrübədən daha da geniş istifadə oluna bilər. Ona görə də Xəzər dənizi sahəsində əməkdaşlıq problemi, mənə belə gəlir ki, mühüm bir problemdir və bu, müzakirə olunarsa, bu barədə müəyyən fikir əldə edilə bilər, biz buna tərəfdar ola bilərik. Ancaq Xəzərin təbii sərvətləri böyükdür – onun həm neft sərvəti, həm də başqa təbii sərvətləri. Şübhəsiz ki, bizim işlərimiz dünyanın müasir, qabaqcıl texnologiyasının tətbiq olunması vasitəsilə həyata keçirilməlidir və ona görə də biz Xəzər dənizinin ekologiyasının təmin olunmasını, başqa təbii sərvətlərinin toxunulmazlığının təmin edilməsini əsas götürməliyik və Azərbaycan neft müqaviləsini imzalayarkən bütün bu

məsələlərin həll olunması üçün Xəzər dənizi ətrafında olan bütün ölkələrlə sıx əməkdaşlıq etmək məramındadır və biz bu əməkdaşlığı təqdir edirik.

Ancaq hesab edirəm ki, təkcə Xəzər dənizinə bilavasitə çıxan ölkələr yox, başqa ölkələr də indi bu işə qoşula bilər və ümumiyyətlə, həm Azərbaycanın, həm də digər ölkələrin təbii sərvətlərindən, o cümlədən enerji daşıyıcılarından istifadə edilməsi və onların ixrac olunması, dünya bazarına birgə çıxarılması, şübhəsiz ki, bizim ölkəmiz üçün çox əhəmiyyətli ola bilər. Hər halda, bizim qonşu dövlətlərin bu barədə Azərbaycanın ərazi-sindən istifadə etmək fikirləri olsa, bu enerji daşıyıcılarını Azərbaycan ərazisindən başqa ölkələrə keçirmək fikirləri olsa, Azərbaycan buna şərait yaradacaqdır və bu barədə əməkdaşlıq etməyə hazırdır. Eyni zamanda mən, ümumiyyətlə, bizim regionda olan bu təbii sərvətlərdən istifadə olunmasında Türkiyənin ərazisindən istifadə edilməsinə çox üstünlük verirəm və hesab edirəm ki, biz bu barədə də birgə əməkdaşlıq edə bilərik.

Bizim tarixi, milli, mədəni ənənələrimiz əsasında son vaxtlar görülən işlər təqdirəlayiqdir. Məsələn, "Türksöy" proqramının yaranmasını və onun artıq fəaliyyətə qəbulmasını biz böyük məmnuniyyətlə gözləyirik. Yaxud da ki, bizim xalqlarımızın, türkdilli xalqların ümumi qüdrətinin yarımlarına sahəsində başlanan işlər də bizim tərəfimizdən bəyənilib və biz orada öz səylərimizi göstərəcəyik. Bir sözlə, mən bu barədə çox danışıb vaxt almaq istəmirəm. Hesab edirəm ki, hörmətli Prezident Süleyman Dəmirəl

çox əhəmiyyətli fikirlər söylədi. Bu fikirlərlə razı olduğumu və hamımızın birlikdə həm iqtisadiyyat, həm ticarət, həm elm, həm də mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq etməyimizə Azərbaycanın hazır olduğunu bildirmək istəyirəm.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan müstəqilliyini əldə edib və mən sizə təqdir-əməq istəyirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyi üç il bundaq qabaq bu gün – oktyabrın 18-də elan edildi. Bu gün Azərbaycanın bayram günüdür və səciyyəvidir ki, biz burada, İstanbulda, Türkiyədə məhz bu gün toplaşmışıq. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycan öz müstəqilliyini elan edərkən dünya dövlətlərindən birincisi olaraq Türkiyə Azərbaycanı müstəqil dövlət kimi tanımış, Azərbaycanın dünya dövlətləri tərəfindən müstəqil dövlət kimi tanınmasına yol açmışdır. Ona görə də bu gün Azərbaycanın müstəqilliyinin üçüncü ildönümü münasibətilə mən burada, İstanbulda Türkiyə Cümhuriyyətinə və Türkiyənin Prezidenti Süleyman Dəmirəyə, Türkiyə xalqına Azərbaycan xalqı adından təşəkkürümü bildirirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan xalqı bu tarixi hadisəni heç vaxt yadından çıxarmayacaqdır.

Bu üçillik müstəqillik dövrü Azərbaycanın siyasi həyatında çox çətin dövr olmuşdur. Bunu bizim qardaş ölkələrin başçıları da, bütün dünya ictimaiyyəti də bilir. Bütün dünya bilir ki, Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi sabitliyi pozmağa çalışan qüvvələr olubdur, böyük dəyişikliklər olubdur. Bu, hamıya məlumdur. Mən bu barədə geniş danışıb vaxtınızı al-

maq istəmirəm. Ancaq qeyd etmək istəyirəm ki, 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanın daxilində böyük çəkişmələr baş verdi və bəzi cinayətkar qüvvələr, siyasi qüvvələr Azərbaycanı parçalamğa, ölkəmizin daxilində ictimai-siyasi sabitliyi pozmağa və Azərbaycanın dövlətçiliyinə qədət etməyə çalışdılar. Azərbaycan vətəndaş müharibəsi həddinə gəlib çatmışdır. Böyük məmnuniyyətlə qeyd edə bilərəm ki, biz vətəndaş müharibəsinin qarşısını aldıq və keçən ilin iyun ayından indiyə qədər Azərbaycanın daxili vəziyyətini sabitləşdirməyə çalışmışıq. O zaman da, Azərbaycanın bu ağır vəziyyətində də biz rəhbərləri burada olan dost ölkələrimizin, qardaş ölkələrimizin müsbət münasibətini daim hiss etmişik. Buna görə mən təşəkkür edirəm.

Təəssüf ki, bu hadisələr yenidən təkrar olunmağa başladı. Bu il oktyabr ayının əvvəlində yəni də bəzi qüvvələr ölkəmizin daxilində ictimai-siyasi sabitliyi pozmaq, dövlətçiliyimizə qədət etmək və Azərbaycanı dövlət çevrilişi etmək üçün cəhd göstərməyə çalışdılar. Ancaq şübhəsiz ki, müsbət əldə etdiniz və mən bunu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan xalqı artıq öz müstəqilliyini əldən vermək istəmir. Buna görə də mənim televiziya ilə çağırışından bir neçə daqiqə sonra Bakının vətəndaşları, yüz minlərlə vətəndaş Azərbaycanın Prezidenti Sarayının önünə topladılar. Azərbaycan dövlətçiliyini, Azərbaycan Prezidentini qorumaq əzmində olduqlarını bildirdilər. Biz dövlət çevrilişi edən silahlı qüvvələrin qarşısını xalqın gücü ilə, xalqın iradəsi ilə al-

dıq, qan tökülmədən bu hadisənin qa-bağını ala bildik. Bu o demək deyil ki, indi bizim respublikamızda tam əmin-amanlıq yaranıb, ictimai-siyasi vəziyyət tam normallaşıb. Ancaq bir həqiqət dünyaya məlum oldu ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini əldən vermək istəmir, öz dövlətçiliyini qoruyur və bundan sonra da qoruyacaqdır. Xalqımız üçün həmin o ağır və gərgin günlərdə dünya ictimaiyyəti Azərbaycanın dövlətçiliyinin qorunmasına tərəfdar çıxdı və Azərbaycan dövləti ilə həmrəyliyi bildirdi. Buna görə də mən bu gün bu fürsətdən istifadə edib həmin günlərdə bizimlə həmrəy olanların hamısına öz minnətdarlığını və təşəkkürümü bildirirəm.

Ancaq Azərbaycanda daxili vəziyyətin belə gərgin olması eyni zamanda onun altı ildən artıq müddətdə Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalması ilə əlaqədardır. Bu müddətdə Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal edilibdir, 20 mindən artıq azad Vətəni müdafiə edərəkən həlak olubdur. 100 minə qədər adam yaranılıb, 5 min Azərbaycan vətəndaşı Ermənistanla asir saxlanılıb. İşğal olunmuş torpaqlarımızda şəhərlər, kəndlər, qəsəbələr, binalar hamısı dağıdılibdir və həmin torpaqlardan 1 milyondan artıq vətəndaşımız qaçqın düşərək Azərbaycanın başqa regionlarında yerləşdirilibdir.

Bunlar, təbii ki, Azərbaycanın daxili vəziyyətini, o cümlədən iqtisadi, sosial vəziyyətini gərginləşdirir. Biz bu vəziyyətdən çıxmağa çalışırıq. Birinci növbədə bir milyondan artıq qaçqını saxlamağa, ağır vəziyyətdə olan bu adamları təmin etməyə çalışı-

riq. Bu sahədə bizə beynəlxalq təşkilatlar da kömək edir. Mən böyük münəviyyətlə hissə ilə deyə bilərəm ki, Türkiyə, İran, Səudiyyə Ərəbistanı Azərbaycanca qaçqınlar üçün qadın şəhərcikləri yaradıblar, onların bir qismini öz öhdəliklərinə götürüblər və bizə kömək edirlər. Beynəlxalq təşkilatlar, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qaçqınlara Yardım Komissarlığı, YUNİSEF və başqa təşkilatlar da Azərbaycana kömək göstərirlər. Bir neçə ölkə bu beynəlxalq humanitar yardım təşkil edib Azərbaycana gəndərməyə çalışır və elə indi də fəaliyyətdədir. Ona görə də mən bütün beynəlxalq təşkilatlara təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm və bu gün dost, qardaş ölkələrə müraziət edərək demək istəyirəm ki, hazırda bizim qaçqınları təmin etmək üçün köməyə ehtiyacımız var – həm iqtisadi köməyə, həm də mənəvi köməyə. Hər bir kömək üçün minnətdar olacağıq. Güman edirəm ki, mənəm bu fikirlərim də nəzərdən qaçmayacaqdır.

Ancaq Azərbaycanın əsas problemi müharibə vəziyyətindən çıxmaqdır. Bildiyiniz kimi, biz bu məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik, bu məqsədlə beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edirik. Rusiya bu sahədə vasitəçilərinə oynayıb. Başqa böyük dövlətlər də vasitəçilik edirlər. ATƏT təşkilatı, onun tərkibində olan Minsk qrupu çox böyük fəaliyyət göstərir və onların vasitəçiliyi nəticəsində beş ay bundan öncə Ermənistanla Azərbaycan arasında müharibədə atəşin kəsilməsinə nail olmuşuq. Artıq beş aydır ki, atəş kəsilib. Biz bu atəşə rejiminə sadiq, atəşə rejimini saxlayırıq. Sentyabrın 29-

da mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının tribunyasından Azərbaycan Respublikası adından atəşə rejiminin saxlanılmasına riyət olunacağını bəyan etmişəm və bu gün də bəyan edirəm. Biz çalışırıq ki, bu atəşə vaxtında beynəlxalq təşkilatların iştirakı ilə böyük sülh yaranmasına nail olaq. Biz, ümumiyyətlə, dünyada gedən bütün silahlı münaqişələrin həll edilməsini tərəfdarıyıq. Ancaq sizə mələmürəm ki, bu münaqişələrdən ən dəhşətli və ən uzun sürən münaqişə Ermənistanla Azərbaycan arasında altılık tarixi olan münaqişədir.

Mən qeyd etdim ki, biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Ancaq bizim şərtlərimizə ondan ibarətdir ki, erməni silahlı qüvvələri işğal olunmuş torpaqlardan şərtsiz çıxmaladırlar. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası bu barədə dörd qətnamə qəbul etmişdir. Ancaq bu qətnamələr Ermənistan tərəfindən indiyə qədər yerinə yetirilməyibdir. Biz bunları yerinə yetirilməsini tələb edirik. ATƏT təşkilatı Minsk qrupunun fəaliyyətini, Rusiyanın vasitəçiliyini qiymətləndiririk və onların vasitəsilə Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh bağlanmasına çalışırıq. Ancaq yenə də deyirəm, bizim şərtlərimiz işğal edilmiş torpaqlarımızdan erməni silahlı qüvvələrinin şərtsiz olaraq çıxması ilə bağlıdır. O cümlədən Laçın rayonundan və Şuşa rayonundan erməni silahlı qüvvələri çıxmalıdır. Belə bir şəraitdə Azərbaycan Respublikası Dağlıq Qarabağın statusunu müzakirə etməyə hazırdır və ona müəyyən statusun verilməsinə tərəfdardır.

Güman edirəm ki, burada təmsil

olunan dövlətlər də bizim bu ağır məsələmizin həllinə say göstərəcəklər. Bu məsələnin həll edilməsi beynəlxalq prinsiplərin bərqərar olunmasını tələb edir. Beynəlxalq hüquq normaları, beynəlxalq hüquq prinsipləri hər bir yerdə dövlətlərin ərazi bütövlüyünün təmin olunmasını, hər bir dövlətin sərhədlərinin toxunulmazlığını tələb edir və bir dövlətin başqa bir dövlətin ərazisini zorla ələ keçirməsinə yol verilməməsinə tələb edir. Ona görə də biz həmin beynəlxalq hüquq normalarına sadiq olaraq, bu məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə çalışırıq. Ümidvarıq ki, biza dost, qardaş olan dövlətlər də bu barədə bizə bundan sonra kömək edəcəklər.

Mən hesab edirəm ki, bizim dostluğumuzun, bütün sahələrdə əməkdaşlığımızın böyük gələcəyi var. Mən bu ənanənin davam etdirilməsini tərəfdarıyam. Gələcək görüşün taxta salınmadan keçirilməsini tərəfdarıyam. Təəssüf ki, Ankara görüşündən sonra bu görüşə qədər iki il vaxt keçdi. Hörmətli Prezident Süleyman Dəmiral 1995-ci ildə belə bir görüşün Türkiyədə keçirilməsini və Türkiyənin ev sahibi olmasını bəyan edib. Mən də bunun Azərbaycanda keçirilməsini və Azərbaycanın ev sahibi olmasını təklif edirəm. Ancaq burada ümumi razılıqla bu görüşün bir ildən sonra hansı dövlətdə keçirilməsi lazım bilinərsə, mən o qərarı qəbul etməyə hazırım. Yəni əsas məqsədimiz bu ənanənin davam etməsidir, bu görüşlərin daimi olmasıdır. Gələcək il bu görüş hansı ölkədə keçiriləcəksə, o ölkəyə mən də gələməyə hazırım.

Düqətinizlə görə sağ olun.

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ BAŞÇILARI-NIN Kİ ZİRVƏ TOPLANTISINDA QƏBUL EDİLMİŞ "İSTANBUL BƏYANNAMƏSİ" NİN İMZALANMA MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

19 oktyabr 1994-cü il.

Hörmətli sədr, hörmətli Prezident Süleyman Dəmirəl!

Hörmətli dövlət başçıları!

Hörmətli nazirlər, qonaqlar, mətbuat nümayəndələri!

Mən bu gün II ZİRVƏ toplantısının müvəffəqiyyətlə başa çatması münasibətilə məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Bu toplantı Türkiyənin Prezidenti, hörmətli dostum, əziz qardaşım Süleyman Dəmirəlin təşəbbüsü ilə baş vermişdir. Biz, dövlət başçıları, o cümlədən mən – Azərbaycanın dövlət başçısı bu toplantının zəruri olduğunu bildirmişəm və buraya çox böyük həvəslə gəlmişəm. Biz bu toplantının artıq müvəffəqiyyətlə başa çatmasının şahidiyik.

Şübhəsiz ki, biz bu barədə geniş söhbətlər apardıq. Xalqımızın, ölkələrimizin bir kökdən, bir məqsəddən olması, qohum xalqlar olması, onların əsrlər boyu tarixi, milli, mədəni, dini ənənələrinin bərabər, birləşməsi indi müstəqillik əldə etmiş cümhuriyyətlərin daha yaxın əməkdaşlıq etməsinə şərait yaradır və bizim üçün geniş imkanlar açır. Biz bu imkanlardan istifadə etməliyik. Azərbaycan Respublikası adından tam qətiyyətlə deyə bilərəm ki, biz bu ənənənin davam etməsinin tərəfdarıyıq və bu imkanlardan istifadə etməyə bundan sonra da çalışacağıq.

Burada dünən aparılan faydalar, çox səmərəli, çox əhəmiyyətli danışıqlar mənə belə gəlir ki, xalqlarımızı, ölkələrimizi bir-birinə daha da yaxınlaşdırır. Mən bu gün bir haqiqəti qeyd etmək istəyirəm ki, bizim xalqlarımız əsrlər boyu bir-birinə yaxın, dost olmuşlar. Biz bir kökdənlik, biz bir dillə xalqlarıq. Bizim milli ənənələrimiz çox yaxındır, bir-birinə bənzərdir, oxşardır. Ona görə də bunlar hamısı xalqlarımızı hələ biz müstəqil olmadığımız vaxtda, ayrı-ayrı dövlətlərin əsarəti altında yaşadığımız vaxtda da bir-birimizdən ayırmayıb, bir-birimizə bağlıyıq, bir-birimizlə daha sıx əlaqədə saxlayırıq. İndi isə, xalqlarımız öz müstəqilliyini əldə edəndən sonra, müstəqil dövlət kimi dünyada tanınandan sonra biz bu tarixi ənənələr əsasında, həmin fundamental əsaslar üzərində bundan sonra da irəliləyəcək mənəviyyət, inkişaf etməliyik.

Bizim həm iqtisadi, həm ticarət, həm də elmi, mədəni, təhsil sahəsində əlaqələrimiz bundan sonra genişlənəcəkdir. Bu gün burada imzalanmış bəyannamə, hesab edirəm ki, bunun üçün yeni əsas yaradır. Mən əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu bəyannamə həyata keçiriləcəkdir. Biz, Azərbaycan tərəfi bu bəyannamənin, anlaşmanın, sazişin ardıcıl olaraq həyata keçirilməsinə çalışacağıq və əlimizdən gələni əsirgəməyəcəyik.

Bizim üçün çox əhəmiyyətli cəhət ondan ibarətdir ki, burada türk mənşəli, türk dilli altı cümhuriyyətin başçıları və təmsil olunan heyətlərin üzvlərinin hamısı eyni fikrə gəldilər. Əsas məsələlər üzrə eyni fikrə gəlmək və belə bir bəyannaməni imzalamaq,

hesab edirəm ki, tarixi bir hadisədir. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk.

Mən öz tərəfimdən bunu yüksək qiymətləndirirəm.

Şübhəsiz ki, bu mərasimin, bütün bu toplantının təşkili, onun müvəffəqiyyətlə başa çatdırılması, həyata keçirilməsi və belə bir anlaşmanın, bəyannamənin imzalanması Türkiyə Cümhuriyyətinin və xüsusən Prezident, əziz dostumuz, qardaşımız, dünyanın böyük siyasi, ictimai, dövlət xadimi, türk dünyasının məşhur bir şəxs, Türkiyənin həyatında on illərlə siyasi fəaliyyətdə olan Süleyman Dəmirəlin böyük əməyi nəticəsində mümkün olmuşdur. Ona görə də mən bu gün, görüşümüz sona çatdıqda Azərbaycan Respublikası adından Türkiyə Cümhuriyyətinə, türk xalqına və Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti əziz Süleyman Dəmirələ türk cümhuriyyətlərinin atdığı yeni addım münasibətilə və bu görüşün, bu toplantının müvəffəqiyyətlə keçməsi münasibətilə təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm.

Biz dünən buraya gələndən qardaş Türkiyə Cümhuriyyətində, Türkiyə torpağında böyük qonaqpərvərlik, dostluq və mehribanlıqla əhatə edilmişik. Burada aparılan işlər çox ahangər, çox səlis, çox gözəl təşkil olunmuşdur. Bu, bir daha onu göstərir ki, Türkiyə Cümhuriyyəti 70 il ərzində demokratik yolla gedərək, respublikamız tarixində böyük təcrübə toplanmışdır. Türkiyə Cümhuriyyətinin həyatında yarannmış və sağlamlıq mühit Türkiyənin, türk xalqının, türkdilli xalqların dünyada necə böyük zirvələrə qalxmasını göstərir. Ona görə də mən

bir daha Türkiyə xalqına, Türkiyə Cümhuriyyətinə Azərbaycanla daim yardım, dəstək göstərməsinə görə, Azərbaycanın ağır vəziyyətdə olduğu dövrdə respublikamıza həmişə əl uzatdığına, dəyərli olduğu üçün Azərbaycan xalqı adından təşəkkürümü bildirirəm. Dünən, bu gün bizə göstərilən qonaqpərvərliyə görə, burada görülməli işlərə görə hörmət və ehtiramımı, təşəkkürümü bildirirəm.

Əziz dostum və qardaşım Süleyman Dəmirəl, Sizə bu fəaliyyətinizdə uğurlar dileyirəm, uzun ömür, cansağlığı və xalqımıza Türkiyə Cümhuriyyətinin inkişafı namına böyük müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Burada toplaşan türkdilli dövlətlərin başçıları hərsi öz problemləri haqqında danışıq, o cümlədən mən də danışdım. Bizim ayrı-ayrı görüşlərimiz, söhbətlərimiz də oldu. Mən Qazaxıstan xalqına, Qazaxıstan Respublikasına, Özbəkistan xalqına, Özbəkistan Respublikasına, Qırğızıstan xalqına, Qırğızıstan Respublikasına, Türkmənistan xalqına, Türkmənistan Respublikasına, onların başçılarına – hörmətli Prezident Nursultan Nazarbayevə, hörmətli Prezident İslam Kərimovə, hörmətli Prezident Əsgər Akayevə, hörmətli Prezident Saparmurad Niyazovaya öz hörmət və ehtiramımı bildirirəm və bu qardaş xalqlara gələcək problemlərin həll olunmasında müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Bu böyük görüşün müvəffəqiyyətlə keçməsi münasibətilə bir daha hamınıza təbrik edirəm. Hamınıza cansağlığı, səadət arzulayıram.

İSTANBULDA TÜRK DÖVLƏTLƏRİ BAŞÇILARININ II ZİRVƏ TOP-LANTININ İŞİ BAŞA ÇATDIQ-DAN SONRA MƏTBUAT KONFRANSI

19 oktyabr 1994-cü il.

Sual: Keçmiş SSRİ dağıldıqdan sonra yaranmış müstəqil dövlətlərin qarşısında hazırda hansı problemlər durur?

N. Nəzərbayev: Bəzən deyirlər ki, bütün dövlətlərdə bizi – prezidentləri, hökumətləri tənqid edirlər. Məsələn, mən belə hesab edirəm ki, bu hərç-mərcik şəraitində, idarəetmənin pozulduğu, iqtisadiyyatın dağıldığı şəraitdə son 4-5 ildə yalnız biz nisbi sakitliyi qoruyub saxlamışıq və hər halda adamların yaşayışını təmin etmişik. Bu dövlətlərin əksəriyyətində və Allah şükür ki, Mərkəzi Asiyada biz adamlar arasında, millətlər arasında mehriban münasibətləri qoruyub saxlayırıq. Bu, həmin ölkələrin indiki rəhbərlərinin gördükləri böyük işdir.

Bir vaxtlar vahid Sovet İttifaqında xalqlar, adamlar qarışıq halda yaşayırdılar. İndi bu adamlar on beş dövlətdə yaşayırlar, onları on altı sərhəd ayırır. Onlar tarixi vətənlərinin harada olduğunu axtırır, harada məskən salmaq, uşaqlarının harada yaşayacaqları barədə düşünürlər. Bu, məsələnin birinci, ən başlıca – humanitar, insani tərəfidir. Məsələnin digər tərəfi – bir-biri ilə bağlı olan iqtisadiyyatın dağılması da əsas cəhətdir. İnteqrasiya 60-70% olarkən iqtisadiyyatların arasında üfqi əlaqələrin yeni səviyyədə – bazar iqtisadiyyatı sə-

viyyəsində saxlanılması bizi böyük işsizlikdən, adamları hədsiz məşəqqətlərdən xilas edə bilirdi. Biz XXI əsrin astanasındayıq, əgər biz sivilizasiyalı adamlarıqsa, bu dövlətlər arasında, həqiqətən, bərabər hüquqlu, işgüzar, etibarlı iqtisadi münasibətlər yaratmalıyıq. Bu etimad vasitəsilə, gömrük mənoseləri və sərhədləri ləğv etmək vasitəsilə adamlara sərbəst yer dəyişmək imkanı, istədikləri yerdə məskunlaşmağa vaxt verməliyik. Başqa sözlə, Qərbi Avropanın on iki dövləti arasında adamlar necə gedib-gəlirlərsə, elə bir şərait yaratmalıyıq. Bu, gələcəkdə millətlərarası münasibətlərin, dövlətlərarası münasibətlərin qarşısını almamasına xidmət edirdi. Belə etimadın olması bütün qonşularda bir-birinə etimad doğurar, son nəticədə keçmiş Sovet İttifaqı kimi çoxmillətli dövlətdə olmuş əmin-amanlıq, firavanlıq yaradardı. Bizə isə müstəqilliyin, suverenliyin bərqərar olmasının daha əlverişli şəraitdə davam etməsi üçün vaxt qazanmağa imkan verərdi.

Əgər keçmiş Sovet İttifaqındakı vəziyyət davam edərsə, separat millətçilik bundan sonra da genişlənsə, yeni müharibə və qırğın ocaqları yaranarsa, zənnimcə, dünyada – istər Asiyada, istərsə də Avropada bunun heç kimə xeyri olmayacaq. Əminəm ki, mütərəqqi qüvvələrin heç biri belə vəziyyət yaranmasını istəmir.

Lakin keçmiş SSRİ-nin müxtəlif regionlarının sərhədləri təkcə keçmiş Sovet İttifaqının sərhədləri deyildir. Buraya başqa dövlətlər də qoşula bilərlər. Məsələn, bəzi Şərqi Avropa ölkələri, Baltıqyanı ölkələri, Çin və başqaları buna böyük maraq göstərirlər.

Əgər bu, bərabər hüquqlu, müstəqil, suveren, bazar iqtisadiyyatı quran dövlətlərin ittifaqı olsaydı, bizim bugünkü toplantının iştirakçıları ona qoşula bilərdilər.

Sual: Son hadisələr zamanı Orta Asiya dövlətləri Azərbaycanı dəstəkləyirdiləmi?

H. Əliyev: Orta Asiya, Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə Azərbaycan arasında dostluq, qardaşlıq əlaqələri var. Mən dünənki iclasda qeyd etdim ki, iki il bundan öncə keçirilən Ankara görüşündən sonra bu əlaqələr müəyyən qədər zəifləmişdir. Bu da Azərbaycan tərəfinin ucbatından olmuşdur. Yeni Azərbaycanın o vaxtki rəhbərliyi qardaş Orta Asiya, Qazaxıstan respublikaları ilə dostluq əlaqələrini davam etdirməmişdi. Mən bunu dünənki qapalı iclasda dedim, amma bu gün tam aydın olmaq üçün bildirmək istəyirəm ki, Qazaxıstan, Orta Asiya, Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə Azərbaycan arasında daim dostluq, qardaşlıq əlaqələri olmuşdur. Bu əlaqələr əslər boyu davam etmiş, o cümlədən bizim xalqlarımız, cümhuriyyətlərimiz 70 il ərzində Sovet İttifaqının tərkibində olanda da əlaqələrimiz çox sıx və yaxın idi, biz həmişə bir-birimizə yardım etmişik, bir-birimizin təcrübəsini öyrənmişik. Ancaq müstəqillik qazanıldıqdan sonra bu əlaqələr daha da güclənməli idi. Mən etiraf edirəm ki, Azərbaycan tərəfinin buraxdığı bəzi səhvlər nəticəsində bu əlaqələr istənilən səviyyədə olmamışdır. Bəlkə də keçmiş Sovet İttifaqının tərkibində olanda bu əlaqələr daha güclü idi.

Hesab edirəm ki, əlaqələrin inkişaf etməsi, genişlənməsi üçün bizim

tərəfimizdən, həmçinin Orta Asiya respublikaları və Qazaxıstan tərəfindən böyük addımlar atılır. Azərbaycanda dövlət çevrilişinə cəhd göstərən qüvvələrin qarşısını almaq üçün mən Azərbaycan Prezidenti kimi fəaliyyət göstərərək dünya ictimaiyyətinin əsəriyyəti, ən böyük dövlətlər Azərbaycanın xalq tərəfindən seçilmiş Prezidentini, Azərbaycanın dövlətçiliyini dəstəklədilər. Orta Asiya, Mərkəzi Asiya ölkələri də mənə dəstəklədilər və ona görə də bu gün onlara təşəkkürümü bildirirəm.

Sual: Cənab Prezident, sentyabrın 20-də Azərbaycan xarici neft şirkətləri konsorsiumu ilə müqavilə imzalamışdı. Qazaxıstanın neft yataqlarının işlənməsi ilə bağlı sizin müqaviləniz var. Bu müqavilələrin həyata keçirilməsini, Azərbaycanın imzaladığı "Əsrin müqaviləsi"na mane olan qüvvələrin hərəkətləri hüquqi baxımdan necə qiymətləndirirsiniz?

N. Nəzərbayev: Yadımdadır, Xəzər səlfindəki neft yataqlarının işlənməsinə dair Azərbaycanın xarici şirkətlərlə imzaladığı müqavilə barədə bəzi bəyanatlar olmuşdur. Xəzər yataqlarının hamısını, o cümlədən Rusiya da, Qazaxıstan da, Türkmənistan da, Azərbaycan da və İran da dənizdə mineral ehtiyatlar hasilatı ilə məşğul olur. Xəzər hamımız üçün çox mühüm su hövzəsidir. Məlum olduğu kimi, donuzin sualtı sərətələrindən əlavə, çox böyük bioloji ehtiyatları da var və indiki halda bunları hər kəs istədiyi kimi talayır. Xəzər dənizində nəvə balığı yetişdirilən ən böyük su hövzəsi idi. Bunun hesabına da külli miqdarda kürü istehsal olunurdu. Bu-

na görə də, həqiqətən, Xəzər dənizi barədə ümumi sazişə gəlmək lazımdır.

Qazaxıstana gəldikdə isə, o, özünün dövlət sərhədləri hüququnda iş görür və bununla bağlı heç bir məsələ ortaya çıxmamışdır. İndi yeddi şirkətdən ibarət böyük konsorsium işləyir. Ona görə də indi bütün dövlətlər Xəzər dənizinin statusunu müəyyənləşdirmək barədə ekspertlər səviyyəsində danışıqlar aparılırlar. Belə hesab edirik ki, bu iş əvvəl-axır başa çatdırılmalıdır. Bu məsələni çəkişmə mövzusunə çevirmək lazım deyildir. Xüsusən ona görə ki, bu dövlətlərin hamısı Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxildir. Bunun özü birlik üçün daha bir sınaqdır. Ümidvaram ki, biz bu məsələ barəsində birlik çərçivəsində ortaq fikrə gələcəyik. Bir cəhəti nəzərə almalıyıq ki, Xəzər dənizində maraqlı olan dövlətlərin heç birinin mənafeyinə zərər toxunmamalıdır. Mənim mövqeyim belədir.

Sual: Cənab prezident Kərimov dedi ki, bəzi qüvvələr bizim sazişimizi üçüncü dövlətlərə, üçüncü qüvvələrə qarşı qoymağa çalışaraq ona hansısa başqa bir məna verməyə cəhd göstərirlər. Lakin nə bir dövlətin, nə də bir üçüncü qüvvənin adı çəkilirdi. Halbuki hamıya məlumdur ki, söhbət Rusiyadan gedir. Ələlxüsus da bu gün Türkiyənin bütün qəzetləri belə başlıqlarla çıxmışdır: "Türk - Rusiya dueli". Siz bu barədə nə deyə bilərsiniz? Sualım Özbəkistan Prezidenti cənab Kərimovadır. Digər Prezidentlər də öz fikirlərini söyləmək istəsəydilər, buna şük olardın.

İ. Kərimov: Biz İstanbulda toplaşmadan əvvəl mən mətbuatdakı,

o cümlədən Türkiyə mətbuatındakı bəzi yazıların tanış olmuşam. Məni həmin yazıların tərcüməsi ilə tanış etmişlər. Bunları oxuduqdan sonra əmin oldum ki, Türkiyənin özündə də bizim bu görüşümüzəndən müxtəlif dövlətlər arasında, o cümlədən MDB-yə daxil olan dövlətlər arasında nifaq salmaq üçün istifadə etmək istəyən müəyyən qüvvələr var. Mən məhz bu məlumatlara əsaslanaraq xəbərdar etmək istəyirəm ki, belə uydurmalar hər şeydən əvvəl məhdud siyasi məqsədlər daşıyır. Bu uydurmaların ünvanlandığı dövlətlərə xəbərdarlıq etmək istəyirəm ki, belə uydurmaları, belə fitnələri ciddi qəzanasınlar.

Sual: Mənim sualım Qazaxıstan prezidenti cənab Nazarbayevə və Türkmənistan Prezidenti cənab Niyazovadır. Yenidən Xəzər məsələsinə qayıtmaq istəyirəm. Bakıda imzalanmış neft müqaviləsinə Xəzəryanı dövlətlərin başçılarını kimi, hər iki prezidentin konkret münasibətini bilmək maraqlı olardı. Çünki Rusiyanın bəzi dairələri belə hesab edir ki, bu müqavilə Xəzəryanı dövlətlərin mənafeyinə toxunur. Bu, həqiqətən də, belədirmi?

İkincisi, Rusiya belə bir fikir irəli sürür ki, Xəzər sektorlara bölünməlidir. İstərdim ki, hər iki dövlət başçısı bu barədə öz mövqelərini bildirsin. Nəhayət, Azərbaycanın müstəqilliyinə düşmən olan bəzi xarici dövlətlər Azərbaycanda dövlət çevrilişi baş tutmaqdan sonra ona qarşı ciddi iqtisadi sanksiyalar tətbiq etməklə niyyətindədirlər. Əgər belə olarsa, türk dövlətləri Azərbaycana iqtisadi kömək göstərilməyinə zəmanət verə bilərlərmi?

N. Nazarbayev: Mən bu məsələ barədə öz mövqeyimi bildirdim. Deyilən başqa sözlüm yoxdur. Hamımız danışıqlar apararaq mehriban qonşular kimi bütün bu məsələləri həll etməliyik. Yalnız onu əlavə edə bilərik ki, nəqliyyat kommunikasiyalarının ümumi olduğuna görə Rusiyanın iştirakı və Rusiya ilə birgə iş görmək Qazaxıstan üçün çox mühüm cəhətdir. Biz Rusiya şirkətlərini çox böyük Qaraçaxnaq qaz-kondensat yatağının işlənməsində hüquq bərabərliyi əsasında iştirak etməyə cəlb edirik. Biz Rusiya şirkətlərini bütün bu məsələlərdə öz vəsaitləri ilə iştirak etməyə dəvət edirik. Ona görə də mən belə hesab edirəm ki, bütün bu məsələləri danışıqlar yolu ilə həll etmək lazımdır. Suverenliyə gəldikdə isə, ümumiyyətlə, hər bir müstəqil dövlət öz mallarını beynəlxalq bazara müxtəlif yollarla çıxarmaq imkanına malik olmalıdır. Bu, birtərəfli xarakter daşımamalıdır. Bu gün hər bir dövlət onun ərazisində neft, qaz kəmərləri çəkilmiş faydalıdır. Həmin dövlətlər bundan çoxlu vəsait götürürlər. Ona görə də Mərkəzi Asiyanın zəngin regionlarından neft-qaz kəmərləri çəkilməsinə dünyada çox böyük maraq var. Bu işi görmək üçün investisiyalar da, istəkdə kifayət qədərdir. Biz burada həmin məsələləri də həll edirik.

S. Dəmirəl: Hazırda Azərbaycana qarşı yönəldilmiş iqtisadi qadağa barədə təklif yoxdur. Belə bir təklifin nəyə görə olacağını da bilmirəm. Çünki əgər bu, Ermənistanla Azərbaycan arasındakı münaqişə ilə əlaqədar olarsa, bunun əsası yoxdur. Torpaqları işğal edilən Azərbaycandır. Onun

ərazisinin 20 faizi işğal edilmişdir. Bir milyon iki yüz min qaçqın olan Azərbaycandır. Deməli, Azərbaycanın hamı torpaqları işğal edilir, həm əhali iş qaçqın düşür, ölkəyə bu qədər haqsız zərər dəyir və üstəlik, ona qarşı iqtisadi qadağalar tətbiq olunur? - Bunu təsəvvür etmək mümkün deyildir. İstid, belə bir şey olarsa, Türkiyə bu haqsızlığa qarşı lazımı mübarizə aparar. Mən bunu hamıya bildirim ki, Azərbaycandan bizim üçün, türk xalqı üçün çox önəmlidir. Azərbaycana qarşı yönəldiləcək hər cür haqsızlığa qarşı Türkiyədə hamı bir nəfər kimi ayağa qalxar. Nəhayət, Türkiyə Azərbaycana maddi və mənəvi baxımdan hər zaman yardım göstərməkdə davam edəcəkdir.

S. Niyazov: Biz Azərbaycanın Qərb neft şirkətləri ilə imzaladığı müqaviləni diqqətlə nəzərdən keçirmişik. Müqavilədə məqsəd odur ki, ölkənin ağır vəziyyətdə, heç olmasa, minimum iqtisadi məsələlər həll edilsin, çətinlikləri aradan qaldırmaq mümkün olsun. Ona görə də müqavilənin necə imzalanması, kimlə razılaşdırılması barədə biz o zaman Heydər Əliyevlə telefonla fikir mübadiləsi etmişik. Heydər Əliyevlə bir fikirlə təmamilə razıdır ki, o, bu müqaviləni çətinliklər olduğuna, bunları tezliklə aradan qaldırmaq zərurətinə görə imzalamışdı. Eyni zamanda o, Xəzər dənizinin statusunun tezliklə müəyyənləşdirilməsi ilə də razıdır və bununla əlaqədar istənilən vaxt danışıqlara başlamağa hazırdır. Heydər Əliyevlə oktyabrın 27-də Türkmənistan Respublikasının üçüncü ildönümü bayramında iştirak etmək üçün Aşqabada

gələcək. İran Prezidenti hörmətli Həşim-Rəfsəncani, Rusiyanın nümayəndə heyəti də gələcəkdir. Biz bu məsələlər barədə Nursultan Nazarbayevlə də danışıq, məsləhətləşmişik. O da öz rəyini bildirmişdir. Oktyabrın 25-də Qazaxıstan Respublika gününü qeyd etdiyinə görə o, Aşqabada gələ bilməyəcək, lakin neft və qaz nazirini göndərəcək. Biz bu məsələləri sürətlə işləyib hazırlayacağıq ki, Xəzər dənizi dünyada yeni mübahisə, münaqişə zonasına çevrilməsin.

Azərbaycan uzun illərdir ki, Xəzər şelfindən neft çıxarır və onun bu gün hasilatı artırmaq arzusunu başa düşürəm. Bu, təbii arzudur. Həmin məsələdə Rusiya da qəti mövqe tutur. Mən Viktor Stepanoviç Çernomırdın ilə fikir mübadiləsi etmişəm, razılışmışıq ki, ilk növbədə Xəzərin statusu müəyyənləşdirilməlidir, sonra isə Xəzərin ekologiyasına zərər vurmada məsələlər həll olunmalıdır. Biz bu barədə Heydər Əliyevlə əvvəllər də, bu gün də danışımışıq. Zənnimcə, yaxın vaxtlarda məsələni həll edəcəyik.

Bunda əlavə, biz Xəzər dənizindən təbii mühafizə tədbirləri, bəy-nəlxalq hüquq çərçivəsində istifadə olunması üçün konsorsium yaradılmasına dair Rusiya ilə, İranda xalqlar aparırıq. Mən bu barədə Nursultan Nazarbayevə də məlumat vermişəm. Bu sahədə iş görüldüyünü bu gün səhər Heydər Əliyevçə də demişəm. Əgər biz indi Xəzər dənizinin statusunu müəyyənləşdirə bilmiriksə, onda iri layihələri hər bir ölkənin mənafeyi nəzərə alınmaqla razılaşdırıla biləcək konsorsium yaratmaq lazımdır.

Prinsip etibarilə biz Azərbaycandan Qorb konsorsiumu ilə imzaladığı müqavilənin əleyhinə deyilik. Yeganə məqsəd bu olmalıdır ki, heç kim bir-birindən şübhələnməsin, heç kim fəxrəlməsin ki, biri digərinin hesabına fayda götürməyə çalışır və Xəzər dənizi hansısa çəkişmə, mübahisə, qeyri-sabitlik obyektinə çevrilməsin. Heydər Əliyevçə də, Nursultan Nazarbayev də məsələnin bu yərə gəlib çıxmasının əleyhinədirlər. Mən Boris Nikolayevičlə də danışımışam. O da bu məsələnin həllini sürətləndirməyə təmamilə tərəfdardır. Biz bu fikirdəyik ki, həmin məsələ yaxın vaxtlarda həll olunmalıdır. Lakin Azərbaycanın Qorb şirkətləri ilə müqavilə imzalaması çəkişmə mövzusu olmamalıdır. Xəzərə bağlı məsələlərdə müvafiq dövlətlərin ehtiyat etməsini başa düşmək mümkündür. Bu gün bizlərdən kimsə bir iş görərək qonşular buna həmişə şübhə ilə yanaşırlar. Bizim də Hollandiya və Argentina firmaları ilə sazişlərimiz var, onlar Xəzər dənizinin sahilində işləyirlər. Lakin biz mövcud neft mədənlərində hasilatın artırılması barədə saziş bağlamışıq və gəliri yarı böləcəyik. Xəzərin Türkmənistan sahillərindəki şelfində iş görmək barədə də danışıqlar aparacağıq. Əgər Rusiya ilə saziş bağlamaq sərfəli olarsa, – onunla, İranda sərfəli olarsa – onunla saziş bağlayacağıq. Zənnimcə, yalnız ümumi statusu müəyyənləşdirmək və etimad yaratmaq lazımdır.

Sual: Dünən Azərbaycanın istiqlalıyyətinin ildönümü idi. Oktyabrın 27-si Türkmənistanın istiqlalıyyətinin ildönümü idi. Orta Asiyann digər dövlət-

lərinin istiqlalıyyətinin günləri barədə məlumat ala bilərəmmi?

S. Dəmirəl: İstiqlalıyyətin günü çox önəmlidir. İstiqlalıyyətin gününü qeyd edən qardaş xalqlara ən səmimi təbriklərimizi yetiririk. Oktyabrın 18-də Azərbaycan, 27-də Türkmənistan, 29-da Türkiyə, daha sonra Qazaxıstan bu ildönümlərini keçirirlər. Qırğızıstan və Özbəkistan öz istiqlalıyyətinin günlərini daha öncə qeyd etmişlər. Bizim üçün – Türkiyə üçün və şəxsən mənəm üçün son dərəcə sevindirici haldır ki, vaxtilə dünya dövlətləri içərisində tək bir bayraqla təmsil olunmuş böyük türk xalqları indi altı bayraqla təmsil edilir. Bu, qürur hissi doğurur. Bu dövlətlərə əbadi istiqlalıyyət, qardaş xalqlara isə uğurlar və tərəqqi diləyirik.

Sual: Rusiya Xarici İşlər Nazirliyinin bugünkü bəyanatında Zirvə toplantısının onları narahat etdiyi bildirilir. Türk dövlətlərinin başçıları bu bəyanatla bağlı nə fikirdədirlər?

S. Dəmirəl: Zirvə toplantısı Türkiyədə keçirildiyinə görə suala mən cavab verirəm. Nəzakət qaydalarından kənara çıxmaq istəmirəm. Türkiyə müstəqil ölkədir və Orta Asiya dövlətlərinin, Azərbaycanın bura-ya gəlmiş hörmətli prezidentləri də müstəqil dövlətləri təmsil edirlər.

Əgər Rusiya Xarici İşlər Nazirliyinin bəyanatı İstanbulda keçirilən və birlik, bərabərlik, sülh, istiqlal və ölkələrimizin xalqlarının, bölgə xalqlarının birliyinə yardımçı olmaq məqsədi daşıyan bir toplantı onların qarşı düşmənçilik kimi başa düşülsə, bu səhvdir. Bu toplantı hamının gözü qarşısında keçir. Burada 24 maddədən ibarət bəyannamə qəbul edilmişdir. Müstəqil dövlətlərin sülh, istiqlal, ölkələrinin tərəqqisi üçün keçirdikləri tədbiri başqa bir ölkənin ona qarşı təzyiçi kimi başa düşməsinə heç cür əlverişli deyildir. Toplantının qəbul etdiyi bəyannamə çox diqqətlə işlənilib hazırlanmışdır. Orada pantürkizmdən əsər-əlamət yoxdur. Burada əyilən hörmətli dövlət başçılarının hamısı bir daha söylədilər ki, biz müstəqil mədəniyyətə, müstəqil tələyə, keçmiş, müstəqil dinə malik olan xalqlarıq. Müstəqil dildən, dindən, mədəniyyətdən vazımı keçək? Bunu tarix belə yetirmişdir. Ona görə də lüzumsuz işlərə yer yoxdur. Biz ayrılıqda, yaxud birlikdə kimsə təkləmək fikrində deyilik. Zirvə toplantısını keçirdik və hər birimizin tam razılığı ilə sənəd imzaladıq. Xarıda da mətbuat konfransı təşkil etdik ki, heç kim bizim sülh və rifah tərəfdarı olmağımıza şübhə etməsin.

III ZİRVƏ TOPLANTISI (Avqust, 1995 – Bişkek)

TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏR
BAŞÇILARININ III ZİRVƏ
TOPLANTISINDA ÇIXIŞ

Bişkek
28 avqust 1995-ci il.

Hörmətli dövlət başçıları!

Bizə göstərilən qonaqpərvərliyə və Zİrvə görüşümüzü yüksək səviyyədə təşkil etdiklərinə görə hər şeydən əvvəl Qırğızistan Respublikasının Prezidenti cənab Əsgər Akayevə və Qırğızistan hökumətinə dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Azərbaycan xalqı adından bu mötəbər məclisin iştirakçıları olan əziz və möhtərəm qardaşlarımız – Türkiyə Respublikasının Prezidenti Süleyman Dəmirəl, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimovü ürəkdən salamlayıram, sizə və xalqınıza hörmət və ehtiramımı bildirirəm, səadət və firavanlıq arzulayıram.

Məmnuniyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, əsası 1992-ci ilin oktyabrında Ankarada qoyulmuş bu üçüncü Zİrvə görüşümüz artıq gözəl bir ənənəyə çevrilmişdir.

Çox sevindirici haldır ki, Avrasiya məkanının xeyli hissəsini, böyük iqtisadi potensialı, insan potensialını birləşdirən ölkələrimiz müstəqil döv-

lətlər, dünya birliyinin bərabərhüquqlu üzvləri kimi artıq regional əməkdaşlığa başlayıblar.

Çoxəsrlük tarixi boyu dünya sivilizasiyasının xəzinəsinə sanballı töhfələr vermiş, coğrafi yaxınlığı ilə, tarixi tale, mədəniyyət, adət-ənənə, din və dil birliyi kimi sarsılmaz tellər ilə bir-birinə bağlı olan xalqlarımız və ölkələrimiz sıx və səmərəli əməkdaşlıq üçün çox geniş imkanlara malikdir.

Ədəbiyyat və incəsənət, memarlıq, fəlsəfə və dəqiq elmlər sahəsində xalqlarımızın yetirməsi olan korifeylərimizin dahi əsərləri bütün başəriyyətin tərəqqisinə, onun mənəvi həyatına və maddi mədəniyyətinə böyük tökən vermişdir.

Bu yaxınlarda qardaş Türkiyə Respublikasında Şərq ədəbiyyatının və fəlsəfəsinin korifeylərindən biri, dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin anadan olmasının 500 illik yubiley toplantısında və Almatıda qazax xalqının ləyaqətli öglü, görkəmli müfəkkir, filosof, şair Abayın 150 illiyinə həsr olunmuş bayram şənliklərində məmnuniyyətlə iştirak etdim. Bir daha qəti əmin oldum ki, İbn Sina, Nizaminin, Nəvainin, Yunis İmrənin, Füzulinin, Məhdumqulun, Mahmud Kaşqarının və Şərfin bir çox digər parlaq dahilərinin yarıdıcılığı, "Dədə Qorqud", "Koroğlu",

"Manas", "Alpamış" kimi ölməz داستانlar təkcə bizim qohum xalqlarımıza mənsub deyil, onlar həm də bütün başəriyyənin səravətidir.

Mən çox şadam ki, bizim Zİrvə görüşümüz "Manas" eposunun minillik yubileyi ilə üst-üstə düşür və biz də bu Zİrvə görüşünün iştirakçıları olan dövlət başçıları, bütün qırğız xalqı ilə birlikdə türk ələmi üçün müqəddəs olan bir əsərin minillik öldönümünü azad Qırğızıstanın paytaxtı gözəl Bişkek şəhərində tənənəli surətdə qeyd edirik.

"Manas" köləliyə qarşı çıxır, xalqın azadlığını, müstəqilliyini hər şeydən əziz tutur, müqəddəs hesab etdiyi ata yurdunu yadelli işğalçıların tapdığından qorumaq üçün xalqı mübarizəyə çağırır, türk xalqlarının qardaşlığını məhəbbətlə tərənənnüm edir.

Biz vacib problemlərimizin həll olunması üçün bir-birimizə kömək göstərməli, yardım ələmizi uzatmalıyıq, parçalanmanın və təklənmənin qarşısını almalıyıq, dara düşmüş qardaşlarımızı birlikdə kömək etməliyik, qanlı müharibələrin və silahlı münəqişələrin alovunu söndürməliyik.

Bütün bunlara görə mən bu görüşümüə çox böyük əhəmiyyət verirəm. Belə görüşlərin daimi xarakter almasını ürəkdən alışıqlayıram. Tarixi mənşəmiz, qarşımızda duran məqsəd və problemlərin oxşarlığı, milli mənafeələrimizin birliyi – bütün bunlar bizim strateji əməkdaşlığımızın etibarlı təməlidir və gələcəyimizə nəkin baxmadığı imkan verir.

Yaşadığımız son illərdə Yer kürəsində böyük tarixi, geosiyasi dəyişikliklər baş vermişdir. Yaranmış ye-

ni şəraitdə bizim qarşılıqlı əlaqələrimizi müstəqil, suveren əsaslar üzərində qurmaq üçün geniş üfiqlər açılır.

Ölkəmizin keçirdiyi islahatları, dünya iqtisadi birliyi ilə bərabərhüquqlu inteqrasiyaya doğru atdığımız addımları nəzərə alaraq, əməkdaşlığımızın bu sahəsini xüsusilə vacib sayıram. Ölkələrimizin zəngin təbii sərvətlərindən, çox böyük sənaye, kənd təsərrüfatı və intellektual potensialından səmərəli istifadə edərək, onları müasir texnologiyalarla zənginləşdirərək, yeni nəqliyyat-kommunikasiya sistemlərini yaradaraq biz XXI əsrin tələblərinə cavab verə biləcəyik və xalqımıza layiqli həyatı yaratmağa nail olacağıq.

Xəzər yarımadı dövlətlərin hər birinin enerji ehtiyatı ilə zəngin olan öz sektoru və buradan irəli gələn bütün hüquqları və imkanları vardır. Biz bu imkanlardan istifadə edib, birgə çox-tərəfli layihələrin həyata keçirilməsində fəal əməkdaşlıq etməklə Xəzər hövzəsi zonasını iqtisadi tərəqqi və çiçəklənmə zonasına çevirə bilərik, dünya iqtisadi sistemində layiqli yerimizi tutub bilərik. Eyni zamanda, Xəzər dənizinin zəngin təbii ehtiyatları əməkdaşlıq üçün geniş imkanlar açmaqla bərabər, bu sərvətlərdən qənaətlə və səmərəli istifadə etmək vəzifəsini də qarşımıza qoyur.

İri investisiya layihələri bizim enerji resursları ilə zəngin ölkələrimizi dünya istehsalçıları ilə bağlamaq üçün müasir nəqliyyat və kommunikasiya sistemləri yaratmağa imkan verir.

Qarşılıqlı faydalı və bir-birini təmamlayan iqtisadi əməkdaşlıq üçün

ümumi məkan yaratmaq və Mərkəzi Asiyadan çökəcək neft və qaz kəmərlərini Türkiyəyə, oradan isə dünya bazarına çıxarmaq xalqlarımız üçün olduqca faydalı olardı. Bu kəmərlərin çəkilməsi, onların fasiləsiz və təhlükəsiz işləməsinin təmin edilməsi xalqlarımız arasında əməkdaşlığı daha da möhkəmləndir və müstəqil dövlətlərimizin çiçəklənməsinə xidmət edərdi.

Bu mötəbər məclisdə təmsil olunan bir sıra qardaş dövlətlər kimi, Azərbaycan da mürəkkəb keçid dövrünü yaşayır. Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan sonra öz müstəqilliyini elan edən Azərbaycan demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu, radikal bazar islahatlarının həyata keçirilməsi yolunu tutmuşdur. Bu cür tarixi dövrə xas olan obyektiv çətinliklərə baxmayaraq biz artıq bu yolda bir sıra müvəffəqiyyətlər əldə etmişik.

Əsrlər boyu öz azadlığına nail olmaq üçün mübarizə aparmış xalqımızın iradəsinə söykənərək, müstəqil Azərbaycan Respublikası suveren, hüquqi dövlət quruculuğunda inamla irəliləyir.

Bu gün biz öz taleyimizin və sərəvətlərimizin sahibiyik. Qısa dövr ərzində Azərbaycanda siyasi plüralizm, insan, söz, mətbuat, vicdan azadlığı bərqərar olmuşdur. Milliyətimdən, dilindən, dinindən, siyasi baxışlarından asılı olmayaraq, insan hüquqları Azərbaycanda etibarlı surətdə qorunur.

40-dan çox siyasi partiya, 400-ə yaxın müstəqil qəzet, 30-dan çox informasiya agentlikləri və teleşirkətlər tam sərbəstlik şəraitində fəaliyyət göstərir.

Biz dövləti zor işlətməklə deməyə yönəldilmiş bir sıra antixonstruktiv çəhdərlərin qarşısını aldıq. Respublikanın daxildə ictimai-siyasi stabililiyi bərqərar etdik. Köklü demokratik islahatları həyata keçirmək üçün gördüyümüz tədbirlər bütün Azərbaycan xalqı tərəfindən inam və qətiyyətlə dəstəklənir. Buna görə də istiqlalçılıq yolundan bizi sapandıрмаq mümkün deyil.

Biz bu ilin noyabr ayının 12-də çoxpartiyalı sistem əsasında ilk azad, demokratik parlament seçkiləri keçirmək barədə qərar qəbul etmişik, Respublikada seçkilərə geniş hazırlıqlarımız gedir. Əminəm ki, bu parlament seçkiləri Azərbaycan demokratik ənənələrinin bərqərar edilməsi yolunda mühüm addım olacaqdır. Elə həmin gün də biz müstəqil Azərbaycanın ilk demokratik konstitusiyasını ümumxalq referendumu ilə qəbul edəcəyik. Bu hadisələr Azərbaycan tarixində yeni parlaq səhifə olacaq və gələcək nəsillərin xoşbəxt həyatını təmin edəcəkdir.

Biz azad bazar münasibətlərini yaradaraq, bərabərhuquqlu tərəfdaş kimi, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunmaq üçün ciddi iqtisadi islahatlar aparırıq. Kənd təsərrüfatı sahəsində islahatlar artıq müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir. Özəlləndirmə proqramı qəbul olunub və yaxın zamanlarda dövlət mülkiyyətinin genişmiqyaslı özəlləşdirilməsi həyata keçiriləcəkdir.

Dünyanın iri neft şirkətlərinin təmsil olunduğu konsorsium ilə bağlanmış məşhur "Əsrin müqaviləsi" imzalandıqdan sonra Xəzər dənizinin

Azərbaycana məxsus olan sektorunda enerji ehtiyatlarının istismarı üzrə uzunmüddətli beynəlxalq əməkdaşlıq sürətlə inkişaf edir. Böyük məmnuniyyət hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, bu müqavilədə qardaş Türkiyə Respublikasının təmsil edən neft şirkəti də fəal iştirak edir.

Bununla bərabər, Azərbaycan Respublikası öz dövlət quruculuğu yolunda ciddi maneələrə də üzlaşır. Yeddi ildən bəri Ermənistan Respublikası Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz edib, qanlı müharibə törədiblər. Bu təcavüz notisində Azərbaycan torpaqlarının iyirmi faizdən çoxu işğal olunub, bir milyondan çox vətəndaşımız işğal olunmuş torpaqlardan qaçqın düşüb və indi ağır şəraitdə çadırlarda yaşayır.

Xalqımızın güzəranına mənfi təsir göstərən amillərdən biri də odur ki, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdə sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrimiz, sosial obyektlərimiz və mədəniyyət abidələrimiz, taxıl zəmilərimiz, pambıq plantasiyalarımız, üzüm bağlarımız işğalçılar tərəfindən yandırılıb, viran edilmişdir.

Böyüq itkilərə və qurbanlara baxmayaraq, biz bu münaqişənin sivilizasiyalı siyasi yollarla, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, onun Minsk qrupu çərçivəsində həll olunmasına, regionda ədalətli beynəlmillət qanunlarına söykənən sülhün və əmin-amanlığın bərqərar edilməsinə çalışırıq. Lakin məsələnin siyasi yolla həll olunması üçün ermənilər öz qoşunlarını, Şuşa və Ləçin də daxil olmaqla, Azərbaycanın işğal

edilmiş bütün torpaqlarından çıxarmalıdır.

Azərbaycan müharibə etmək istəmir. Biz torpaqlarımızın müdafiəsinə qalxmış, Ermənistanın hərbi təcavüzünə qarşı, respublikamızın ərazi bütövlüyü, suverenliyi uğrunda mübarizə aparırıq. Biz dünyanın bütün dövlətləri tərəfindən qəbul olunmuş beynəlxalq hüquq normalarına hörmət qoyulmasını, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin təmin olunmasını tələb edirik. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının, İslam Konfransı Təşkilatının erməni təcavüzünü pisləyən və erməni işğalçı qoşunlarının işğal olunmuş bütün torpaqlardan qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən qətnamələrinin həyata keçirilməsini tələb edirik.

Sevindirici haldır ki, keçən ilin may ayında əldə edilmiş atəşkəs barədə sazişə artıq on beş aydır ki, riayət olunur. Biz dəfələrlə bəyan etmişik və bir daha bildirik ki, ədalətli və möhkəm sülhə nail olunana qədər atəşkəs rejiminə sadiq qalacağıq. Eyni zamanda hesab edirik ki, yaranmış vəziyyət – "nə müharibə, nə sülh" şəraiti əbədi olaraq davam edə bilməz. Müharibə son qoyulmalı və işğal edilmiş Azərbaycan torpaqları tezliklə azad olunmalıdır.

Fürsətdən istifadə edərək mən sizə, bu Zirvə görüşündə iştirak edən dövlət başçılarına müraciət edirəm ki, öz imkanlarınızdan istifadə edərək bu münaqişəni tezliklə həll etməyə səy göstərsiniz. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin etməyə və bir milyondan çox qaçqını öz doğma yurdvularına qaytarmağa əlinizdən gə-

lən köməyi bizdən əsrgəməyəsizin.

Bütün ölkələrin ərazi bütövlüyünü, sərhədlərin toxunulmazlığını qorumaq, dünyanın bir çox regionlarında axır zamanlarda geniş surətdə yayılmış separatizmə və terrorizmə qarşı ciddi mübarizə aparmaq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nizamnaməsinə və Avropa Dəhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının prinsiplərinə riayət etmək, onları faal surətdə həyata keçirmək hər birimizin və hamımızın müqəddəs borcudur.

Əziz və möhtərəm qardaşlar!

TÜRKSOY proqramı çərçivəsində etdiyimiz əməkdaşlıq xalqlarımızın həyatında, mədəniyyətində böyük əhəmiyyət kəsb edir. "Manas"ın minilliyinə və Abay Kunanbayevin 150 illiyinə həsr edilmiş təntənəli yubiley mərasimləri də bu əməkdaşlığın bir qoludur.

Bildiyimiz kimi, YUNESKO-nun qərarı ilə bu il Şərqi böyük mütəfəkkiri, Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi də bütün dünyada geniş surətdə qeyd olunur. Artıq Ankarada, Moskvada bu bayramlar keçirilib, ilin axırında isə Parisdə, YUNESKO-nun baş qərgəhunda keçiriləcəkdir.

Fürsətdən istifadə edərək, sizi Füzuli təntənələrinin Zirvə bayramına – Azərbaycanın paytaxtı Bakıya dəvət edirəm.

Xalqlarımız min illər boyu sıx əməkdaşlıq etmiş, qarşılıqlı fəaliyyət göstərmiş, bir-birini zənginləşdirmişlər. Yeni dövrə, yeni şəraitdə bu əməkdaşlığın dirçəldilməsi hamımız üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu köklər, bu əsaslar xalqlarımızın ən mü-

qəddəs arzularının çiçəklənməsinə geniş imkanlar açır, onların sülhə, tərəqqiyə doğru inamla getməsinə gözəl şərait yaradır.

Mən inanıram ki, bir çox ağır sınaqlardan keçmiş, bu yolda həm itkilərin acısını dadmış, həm də dirçəliş sevincini duymuş xalqlarımız çoxsərlilik ümidlərini həyata keçirəcək, XXI əsrə öz şanlı əcdadlarının layiqli övladları kimi qədəm qoyacaqlar. Bu bizim ümidimiz, bu bizim vəzifəmiz, bu bizim borcumuzdur.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏR BAŞÇILARININ ZİRVƏ TOPLANTISINDA MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

Bişkek

28 avqust 1995-ci il.

Mən Mərkəzi Asiyada gedən inteqrasiya proseslərini müsbət qiymətləndirirəm. Belə hesab edirəm ki, təkcə bu ölkələr deyil, ümumiyyətlə, bütün ölkələr bundan sonra daha dərin inteqrasiya yolu ilə getməlidirlər. Çünki bu yol həmişə iqtisadiyyatın inkişafına, dövlətlər arasında daha sıx münasibətlər yaranmasına kömək edəcəkdir. Mənə verilən sualdan istifadə edərək demək istəyirəm ki, Azərbaycan ilə Mərkəzi Asiya ölkələri arasında iqtisadi əlaqələrin lazımı səviyyədə olmamasından təəssüflənirəm.

Bizim respublikamız keçmişdə Səvet İttifaqına daxil olarkən həm iqtisadi baxımdan, həm də mədəni də-

yərlərlə mübadilə baxımından, görüşlər keçirilməsi, bir-birinə nümayəndə heyətləri göndərilməsi baxımından daha sıx bağlı idilər. İndi bu əlaqələr zəifləmişdir. Amma biz istəyirik ki, Azərbaycan istəyir ki, bu əlaqələr geniş olsun. Tarixi keçmişimizi, ümumi köklərimizi, bizi bu görüşə toplayan zəmini əsas tutaraq Azərbaycan istəyir ki, Mərkəzi Asiyanın bütün ölkələri ilə daha sıx iqtisadi, mədəni, elmi-texniki əməkdaşlıq yaratsın və bu inteqrasiyaya daxil olsun.

"MANAS" DASTANININ 1000 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ YIGINCAQDA ÇIXIŞ

Bişkek

28 avqust 1995-ci il.

Hörmətli Prezident Əsgər Akeyev!

Əziz və möhtərəm qırğız bacı və qardaşlarımız!

Xanımlar və cənablar, əziz dostlar!

"Manas" dastanının 1000 illik yubileyi münasibətilə, böyük bayram münasibətilə sizi, bütün qırğız xalqını Azərbaycan xalqı adından ürəkdən təbrik edirəm. Sizə, qırğız xalqına, Qırğızistan Respublikasına səadət və xoşbəxtlik arzulayıram.

"Manas" dastanının 1000 illik yubileyi qırğız xalqının böyük tarixini dünyaya bir daha nümayiş etdirir. Qardaş qırğız xalqı "Manas" dastanının qaynağı yolla gedir. Min il, əsrlərdən-əslərə böyük yol keçmiş "Manas"ın dahi fikirləri, dahi sözləri bu yolu daim işıqlandırmışdır. "Manas"

qırğız xalqının müdrikliyinin rəmzidir, zəkasının, qəhrəmanlığının, cəsarətinin rəmzidir. "Manas" qırğız xalqının daim vətənpərvər olduğunu, adətsevər, azadlıqsevər olduğunu, cəsarətli olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirir. "Manas" qırğız xalqının böyük mədəni və mənavi sərvətidir, bütün dünya sivilizasiyasının, bəşəriyyətin dəyərli sərvətidir, türk dünyasının, türkdilli xalqların, İslam dünyasının böyük mənavi sərvətidir. "Manas", eyni zamanda Azərbaycan xalqına məxsusdur, Azərbaycan xalqının da mənavi, mədəni sərvətidir. Manas bizim hamımızın, xalqlarımızın hamısının ulu babasıdır.

Azərbaycan Respublikasında "Manas"ın sözləri, fikirləri geniş yayılıb. Azərbaycanın şairləri, adibləri, musiqiçiləri "Manas"ı daim oxuyur, təbliğ edir, geniş yayırlar. Bizim şairlərimiz "Manas"ı Azərbaycan dilinə tərcümə ediblər. Sənətlərimiz "Manas"ın sözlərini çox böyük məharətlə və həvəslə oxuyurlar, səzda çalırlar. Bu gün burada, ölkəmizin gəlmiş nümayəndə heyətinin üzvləri arasında Azərbaycanın gözəl sənətçisi, "Manas"çı Mehriban xanım "Manas"ın Azərbaycanda nə qədər sevildiyini və yayıldığını nümayiş etdirəcəkdir.

"Manas"ın dili bizim hamımızın dilidir. Biz bir kökdən, bir dildən olan xalqlarıq. Ancaq əsrlərdən-əslərə dilimizdə nümayən fərqlər yaranmışdır. Bir-birimizi qəlbənd duyuruq, qəlbənd anlarıyırıq, amma dilimizdə olan fərqlərə görə deyilən sözlərin bəzilərinə anlaya bilmirik. Mən bu gün sözlərimi Azərbaycan dilində başladım. An-

caq eyni zamanda istəyirəm ki, sözlərini siz və məni dinləyən bütün Qırğızıstan vətəndaşları, qırğızların hamısı eşidə bilsin. Ona görə bir neçə kəlmə də ürək sözlərini rus dilində demək istəyirəm.

Əziz qırğız qardaş və bacılar, əziz dostlar! Biz müqəddəs qırğız torpağına qardaşlıq hissləri ilə, böyük bayramı, "Manas" dastanının 1000 illiyi bayramını sizinlə birlikdə təntənəli şəkildə qeyd etmək üçün gəlmişik. "Manas" qırğız xalqının fəxri, qırğız xalqının milli ləyaqətinin nümayişi, onun müdriçliyinin, qəhrəmanlığının nümayişidir. Qırğız xalqı çoxlu çətinliklərə, həyatın kəsməkeşlərinə baxmayaraq, min il Manasın sözlərini qəlbində qoruyub saxlamış, onun göstərdiyi yolla azadlığa və müstəqilliyə doğru getmişdir.

Manas min il bundan əvvəl qüdrətli qırğız dövləti yaratmışdı. Bu gün qırğız xalqı yenidən milli müstəqillik əldə etmişdir, onun öz milli dövləti var. "Manas" dastanının 1000 illiyini məhz belə şəraitdə Qırğızıstanda və başqa ölkələrdə geniş və təntənəli surətdə, dünya miqyasında qeyd etmək mümkün olmuşdur.

Biz dünən əzəmətli abidən – "Manas alı"nın açılışında böyük məmnuniyyətlə iştirak etdik. Qırğız xalqının əli ilə, zəkası və bacarığı ilə yaradılan və bundan sonra da yaradılacaq nə varsa, haqiqətən, böyük Manasın qırğız xalqına və bütün dünyaya qoyub getdiyi nəhəng irsi layiqincə əks etdirir. Xüsusilə fəxrəlidir ki, biz bu bayramı qırğız xalqının milli müstəqilliyi və milli dövlətçiliyi şəraitində qeyd edirik. İki gündən sonra qır-

ğız xalqının müstəqilliyə qovuşmasının və müstəqil qırğız dövləti yaranmasının dörd ili tamam olacaq. Əziz dostlar, mən sizi və qırğız xalqını qazandığımız bütün tarixi nailiyyətlər, milli müstəqillik bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edir və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz Manasın qoyduğu yolla gedərək, milli müstəqilliyimizi, milli dövlətçiliyimizi möhkəmləndirəcək, böyük Manasın göstərişlərini həyata keçirəcəksiniz.

Qırğız və Azərbaycan xalqlarını ümumi köklərimizdən, tarixi keçmişimizdən, adət və ənənələrimizdən, dilimizdən və dinimizdən, bir çox başqa xüsusiyyətlərdən doğan çox əsrlik dostluq telləri bağlayır. Biz qırğız xalqı ilə olan bu dostluğumuzu əziz tuturuq. Qırğız xalqı dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonra Qırğızıstan torpağında gedən prosesləri biz dostcasına müşahidə edirik. Dünən və bu gün biz Qırğızıstanda baş vermiş və indi də davam edən böyük dəyişikliklərin şahidi olduq. Bütün bu dəyişikliklər onu göstərir ki, böyük Manasın vəsiyyətləri həyata keçir. Bu, həm də qırğız xalqını, Qırğızıstan dövlətinin öz müstəqilliyini və suverenliyini möhkəmləndirmək üçün gördüyü böyük işlərə bağlıdır. Bütün bunlarda bizim böyük dostumuz, Qırğızıstanın layiqli rəhbəri, Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti, qardaşımız Əsgər Akayevin böyük xidməti var.

Qırğızıstan kimi, Azərbaycan da dörd il bundan əvvəl milli istiqlaliyyət qazanmışdır və özünün müstəqil dövləti qurur, azadlıq, demokratik, hüquq dövlət qurmaq, tərəqqi yolu ilə gedir. Biz belə hesab edirik ki, milli müs-

təqilliyin əldə olunması həm qırğız xalqı, həm də Azərbaycan xalqı və bu yolla çıxması digər xalqlar üçün ən böyük tarixi nailiyyətdir. Məhz bunun sayəsində biz burada bərabərlikli dövlətlərin nümayəndələri kimi iştirak edə, xeyrəxah hisslərimizi, qırğız qardaşlarımızla, Qırğızıstanın bütün vətəndaşlarına çatdırma, ümumi işimizdə həmrəyliyimizi nümayiş etdirə bilirik.

Sizə bildirmək istəyirəm ki, biz dövlət müstəqilliyimizi çox yüksək qiymətləndiririk, dövlət müstəqilliyimizi möhkəmləndirmək və inkişaf etdirmək yolunda möhkəm dayanırıq, heç vaxt, heç bir halda bu yoldan dönməyəcəyik. Bu yolla gedərək bütün xalqlarla, o cümlədən qırğız xalqı ilə, Qırğızıstan Respublikası ilə dostluğumuzu möhkəmləndirəcəyik. Əziz dostlar, burada olduğumuzdan istifadə edərək sizi əmin etmək istəyirəm ki, biz Azərbaycan və qırğız xalqları arasında dostluğu möhkəmləndirəcək, iqtisadiyyat, mədəniyyət, elm sahələrində, humanitar sahədə, bütün başqa sahələrdə əlaqələrimizi inkişaf etdirəcəyik. Bir-birimizə kömək edəcək, böyük Manasın qoyduğu yolla birlikdə irəliləyəcəyik.

Əziz və hörmətli bacılarım, qardaşlarım, əziz qırğız dostlarım! Bu bayram münasibətilə sizin hamınızı bir daha ürəkdən təbrik edirəm. Hamınız Azərbaycan xalqının ən gözəl arzularını çatdırıram. Sizin hamınızı qucaqlayır, Azərbaycan xalqı adından öpürəm. Sizə xoşbəxtlik, səadət və bütün işlərinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Sağ olun!

"MANAS" MUZEYİNİN TƏNTƏNƏLİ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

Talax
29 avqust 1995-ci il.

Qırğızıstan Respublikasının əziz və hörmətli Prezidenti, qardaşımız Əsgər Akayev!

Türkiyə Cümhuriyyətinin əziz və hörmətli cümhür başqanı, qardaşımız Süleyman Dəmirəl!

YUNESKO-nun baş direktoru, əziz və hörmətli Federiko Mayor!

Əziz və hörmətli, möhtərəm qırğız bacılarım, qardaşlarım!

Əziz dostlarımız, əziz qonaqlar!

Biz, Azərbaycandan gəlmiş nümayəndələr artıq üç gündür ki, qədim Qırğız Respublikasında, müstəqil Qırğızıstan Respublikasında, qırğız xalqının, bütün türk dünyasının, xalqlarımızın hamısı üçün əziz və möhtərəm olan böyük "Manas"ın 1000 illik yubileyini qırğız xalqı ilə bərabər qeyd edirik. Biz bu günlər sizinlə yerdə, sizinlə bərabər olduğumuzdan, "Manas"ın 1000 illik yubileyi, bayram şənliklərində sizinlə birlikdə iştirak etməyimizdən çox məmnunuq.

Bu gün bizim üçün çox əzizdir. Biz Manasın vətəninə, Manasın doğduğu yerə gəlmişik. Manasın qəbrini, muzeyini ziyarət etmək bizə nəşib olubdur. Biz Manasın xatirəsinə həsr olunmuş böyük bir muzey kompleksinin açılışında iştirak edirik. Bu, bizim üçün çox əziz gündür.

Bu bayramlar, bugünkü şənlik münasibətilə Azərbaycan xalqı adından sizi – qırğız qardaşlarımızı, bacı-

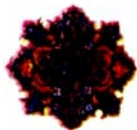
larımızı, qırğız xalqını, Qırğızistan dövlətini, onun Prezidenti Əsgər Akayevi, bütün dostlarımızı ürəkdən təbrik edirəm, hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik və səadət arzulayıram!

Talasin vətəndaşlarına, insanlarına, burada, Allahın bəxş etdiyi təbiətin bu gözəl guşəsində yaşayan Manasın qəbrini min il qoruyub saxlayan talaslılara, Talasın hörmətli adamlarına, o cümlədən Talasın, Qırğızistanın hörmətli adamlarından biri olan əziz dostumuz Çingiz Aytmatova xüsusi hörmətimi, məhəbbətimi bildirirəm.

"Manas" dastanını min il qoruyub saxlayan qırğız xalqına və xüsusən Manasın qəbrini, məqbərəsini qoruyub saxlayanların hamısına, talaslılara Azərbaycan xalqı adından təşəkkürümü bildirirəm. Talaslılar, qırğız

xalqı "Manas" dastanını, Manasın qəbrini, Manasın xatirəsini min il müddətində böyük çətinliklərdən, sınaqlardan keçərək çətinliklərdən, sınaqlardan keçərək qoruyub saxlamışlar. Ancaq indi "Manas"ın minilliyi qeyd edilərkən, Manasın muzeyi açılarkən biz tam əminik ki, Qırğızistan Respublikasının müstəqil dövləti, azadlığa çıxmış Qırğızistan xalqı bundan sonra Manası daha da ucaya qaldıracaqdır. Manasın həm dastanı, həm bu muzeyi, həm də qəbri gələcək nəsillər üçün əbadi yaşayacaqdır.

Əziz bacılar və qardaşlar! Bu böyük bayram münasibətilə sizi bir daha ürəkdən təbrik edirəm, sizə, qardaş qırğız xalqına səadət, xoşbəxtlik arzu edirəm. Sağ olun.

IV ZİRVƏ TOPLANTISI (Oktyabr, 1996 - Daşkənd)

**TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏR
BAŞÇILARININ IV FORUMUNDA
VƏ GÖRKƏMLİ DÖVLƏT XADIMI
ƏMİR TEYMURUN 660 İLLİK
YUBİLEYİ MƏRASİMİNDƏ
İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN
DAŞKƏNDƏ YOLA DÜŞƏRKƏN
BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRƏ
BƏYANAT**

21 oktyabr 1996-cı il.

Sizə də, yəqin, məlumdur, 1992-ci ildən türkdillli dövlətlər başçıları-nun görüşləri başlanıb və ardıcıl surətdə keçirilir. Bu görüşlərdə türkdillli dövlətlərin həm tarixi keçmişi, ənənələri ilə bağlı, həm madani, elmi, təhsil, tarixi məsələlər, eyni zamanda dövlətlərin müasir dövrdə əməkdaşlığı, hamımız bir regionda yerləşdiyimizə görə regional məsələlər və şübhəsiz ki, beynəlxalq aləmdə gedən proseslər müzakirə olunur, fikir mübadiləsi aparılır.

Bu, növbəti görüşdür, Daşkənddə keçirilir və türkdillli dövlətlərin başçıları oraya bu münasibətlə dəvət olunmuşlar. Eyni zamanda Özbəkistan Əmir Teymurun 660 illik yubileyini keçirir və yubiley mərasimində də iştirak edəcəyik.

Hesab edirəm ki, belə görüşlər əhəmiyyətlidir. Keçmişdə olan görüş-

lər öz səmərəsini göstərmişdir. Güman edirəm ki, bu görüş də əhəmiyyətli olacaqdır.

**TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏR
BAŞÇILARININ IV
FORUMUNDA NİTQ**

*Daşkənd
21 oktyabr 1996-cı il.*

Hörmətli dövlət başçıları!
Xanımlar və cənablar!

Qonaqpərvərlik və görüşməyimizin əla təşkilinə üçün Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimova ürəkdən təşəkkür edirəm. Daşkənd forumunun ali iştirakçıları, hörmətli qardaşlarımız - Türkiyə Respublikasının Prezidenti Süleyman Dəmirəli, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayevi, Qırğızistan Respublikasının Prezidenti Əskər Akayevi, Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazovnu, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimovnu salamlayıram, sizə və xalqlarınıza səadət və firavanlıq arzulayıram.

Dərin razılıq hissi ilə qeyd edirəm ki, əsas 1992-ci ildə Ankarada qoyulmuş məclisimizin nəcib ənənələri davam edir, qardaşlığımız və əməkdaşlığımız möhkəmlənir və müvəffəqiyyətlə inkişaf edir. Türkdillli dövlət-

lərin başçılarının Zirvə görüşlərini keçirməyin zəruri və faydalı olduğunu həyatın özü təsdiq etmişdir və mən təşəbbüsü olmuş və onun ideyasının həyata keçməsi üçün böyük saylar göstərmiş qardaş Türkiyəyə, onun Prezidenti, bizim dostumuz Süleyman Dəmirəla xüsusi minnətdarlığımı bildirirəm.

Ötən illərə qiymət verərkən cəsarətlə demək olar ki, keçid dövrünün məlum çətinliklərinə baxmayaraq, ölkələrimiz və xalqlarımız çox ağır sınaqlardan müvəffəqiyyətlə çıxmış və tarixi əhəmiyyətə malik nəticələrə nail olmuşlar. Ölkələrimizin dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsi, demokratik hüquqi dövlət yaradılması, siyasi və iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi, bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinin bərqərar edilməsi keçdiyimiz yolun real yekunlarıdır.

Məqsəd və vəzifələrimizin, həll etdiyimiz problemlərin oxşarlığı ölkələrimizi və xalqlarımızı birləşdirən güclü amildir. Bizim xalqımızın ümumi tarixi, mədəni kökləri və ənənələri, eyni dilə və dinə mənsub olmağımız bizi daha da birləşdirir.

Məmnuniyyət hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, Ankarada keçirilmiş birinci görüşümüzün sonrakı dövr ərzində türkdillilərin ikitərəfli münasibətləri daha da inkişaf etmiş, aramızda yüksək səviyyədə çoxlu səfərlər, beynəlxalq məclislərdə görüşlər və danışıqlar olmuşdur. Türkdillilərin başçılarının arasında sıx şəxsi ünsiyyət, mehriban, etibarlı münasibətlər yaranmışdır.

Bu görüşlər və danışıqlar zamanı mühüm dövlətlərarası sazişlər imza-

lanmışdır. Onların həyata keçirilməsi, ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın inkişafına, mədəni və mədəni əlaqələrimizin genişlənməsinə, dövlətlərimizin müstəqilliyinin möhkəmlənməsinə kömək edir. Bizim şəxsi dostluğumuz, tez-tez görüşməyimiz qarşılıqlı anlaşmaya, ən çətin məsələlərin əlbir saylarla həll olunmasına kömək edir. Ona görə də biz məmnuniyyətlə deyə bilərik ki, forumumuz tamamilə formalaşmış və bərqərar olmuş, beynəlxalq status almışdır, onun yaxşı perspektivi vardır.

Ölkələrimizin mühüm coğrafi-siyasi məkanda yerləşməsi, çox zəngin təbii sərvətləri, xalqlarımızın yüksək intellekti və əməksevərliyi, müstəqillik və suverenlik, həyata keçirdiyimiz demokratik bazar islahatları regionumuzu dünyanın ən inkişaf etmiş və çiçəklənən regionlarından birinə çevirməyə imkan verir!

Əziz dostlar!

Bu gün cəsarətlə demək olar ki, əməkdaşlığımız öz bəhrələrini verməyə başlayır. Biz kommunikasiya sistemlərinin tikintisinə dair layihələri əməli surətdə həyata keçirməyə başlamışdır. Bu sistemlər ölkələrimizi bir-birinə sıx bağlayacaq, qarşımızda Avropa, Asiyaya, Yaxın və Orta Şərqi, bütün dünyaya yollar açacaqdır. Avropa İttifaqının iştirakı ilə həyata keçirilən, vaxtilə Avropamı Asiya ilə bağlamış məşhur İpək Yolunun mücəssəməsi olan TRASEKA layihəsi məhz belə layihədir. Mərkəzi Asiyaya ən qısa və etibarlı yol ilə Avropa ilə birləşdirəcək Transqafqaz dəhlizindən istifadə etmək barədə Özbəkistan, Türkmənistan, Azərbaycan və Gür-

cüstan arasında bağlanmış dördtərəfli Sərəxs sazişləri də bu məqsədə xidmət edir. Mən Qazaxıstanın bu sazişə qoşulmasını alqışlayıram.

Biz ABŞ-ın, Rusiyanın, Böyük Britaniyanın, Türkiyənin, İrannın, Fransanın, İtaliyanın, Norveçin, Yaponiyanın, Səudiyyə Ərəbistanının və başqa ölkələrin ən böyük neft şirkətləri ilə birlikdə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda neft və qaz hasilatına dair iri layihələr həyata keçiririk.

Məlum olduğu kimi, Qazaxıstan və Türkmənistan da Xəzər dənizinin Qazaxıstan və Türkmənistan sektorlarında bu cür layihələr həyata keçirirlər. Bununla əlaqədar olaraq, Qazaxıstandan, Türkmənistandan, Özbəkistandan və Azərbaycandan dünya bazarlarına neft və qaz ixracı üçün boru kəmərləri çəkilişi məsələsi qarşıya çıxır. Belə hesab edirəm ki, ölkələrimiz çox vacib olan bu məsələnin müvəffəqiyyətli həlli üçün daha sıx əməkdaşlıq edə bilərdilər. Zənnimcə, boru kəmərlərinin Mərkəzi Asiya- Xəzər-Azərbaycan- Gürcüstan- Türkiyə-Qara dəniz - Aralıq dənizi marşrutu ilə çəkilişi ən məqbul, təhlükəsiz variantlardan biri ola bilər.

Bizim əlbir söylərimiz sayəsində milli mədəniyyətlərimizin və mədəni irsimizin inkişafı sahəsində yaranmış gözəl əməkdaşlıq razılıq hissi doğurur. Dahı müfəkkirlərimizin, ədəbiyyat və incəsənət klassiklərimizin yaradıcılığı, "Dədə Qorqud", "Manas", "Alpamış" kimi minillik tarixə malik əsərlərimiz bizim ümumi mədəni sərvətimizdir, xalqlarımızın yüksək mədəniyyətinin və əxlaqının təməlidir, bizi xeyirxahlıq və huma-

nizm ruhunda yetişdirmiş ümumi qaynaqlardır. Mən Almatıda böyük qazax müfəkkiri və şairi Abayın 150 illiyinə, Bişkekə qırğızların diqqətəlayiq "Manas" eposunun minilliyinə həsr olunmuş mərasimlərdə böyük hörmət hissi ilə iştirak etmişəm. Düşünürəm ki, bizim mədəniyyət və elm orqanlarımız gələcəkdə də öz əlaqələrini möhkəmlədəcəklər, mədəni mədəniyyətimizi birlikdə öyrənib təbliğ edəcəklər.

Sevindirici haldır ki, bizim Daşkənd görüşümüz özbək xalqının böyük oğlu Əmir Teymurun 660 illiyi ilə bir vaxta düşür. Onun xatirəsinə həsr olunmuş yubiley mərasimlərində müstəqil türkdillilərin prezidentlərinin iştirakı əlamətdar tarixi hadisədir, ümumi səcdəgahlarımızın dərin hörmətin ifadəsidir, gətirdikə möhkəmlənən birliyimizin sübutudur.

Məlum olduğu kimi, YUNESKO-nun qərarı ilə Şərqi görkəmli maarifçisi, Azərbaycan şairi Füzulinin 500 illik yubileyi bütün dünyada geniş qeyd edilir. Ankarada, Tehranda, Bağdadda və Kərbələdə, Moskvada, Parisdə YUNESKO-nun iqtisadiyyatında təntənəli yubiley tədbirləri keçirilmişdir. Bu il noyabrın 6-dan 9-dək Bakı şəhərində bütün türkdillilərin başçılarının böyük oğlu Füzulinin xatirəsinə həsr edilən yekun təntənəli keçiriləcəkdir. Hörmətli dostlar, firsətdən istifadə edib mən sizə hamınızı Azərbaycanda yubiley təntənələrinə də iştirak etməyə dəvət edirəm.

Zati-alilər!

XX əsrin sonu dünyanın coğrafi-siyasi mənzərəsini dəyişdirmiş hadisələrlə əlamətdardır. Totalitar rejimlə-

rin süqutu, yeni ölkələrin dövlət müstəqilliyi əldə etməsi, dünyada demokratik dəyərlərin bərqərar olması – bütün bunlar dərin məmnunluq doğurur.

Lakin bununla yanaşı, dünyada təhlükə heç də azalmamışdır. Separatçılıq, davakar millətçilik və beynəlxalq terrorizm təzahürləri, mövcud dövlət sərhədlərinin dəyişdirilməsi niyyəti ilə zər işlətmək cəhdləri beynəlxalq sabitlik üçün bilavasitə və real təhlükədir və bu təhlükə bizim regionda da mövcuddur. Ona görə də beynəlxalq hüquq normalarını, ərazi bütövlüyü prinsiplərini, ölkələrimizin beynəlxalq aləmdə tanınmış sərhədlərinin və suverenliyinin pozulmazlığını əlbir sayıqla qətiyyətlə müdafiə etməli, bu normalara və prinsiplərə ciddi əməl olunmasına çalışmalıyıq.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistan Respublikasının təcavüzü səkkiz ildir davam edir. Bu təcavüz nəticəsində ərazimizin 20 faizi işğal edilmişdir. Bir milyondan çox vətəndaşımız qaçqına çevrilmişdir və çadır şəhərciklərində çox ağır şəraitdə yaşayır.

1994-cü ilin mayında atəşkəs əldə edilmiş, qanlı qırğın dayandırılmışdır. Ancaq gətir ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində, istərsə də birbaşa danışıqlarda göstərdiyimiz bütün səylərə baxmayaraq, sülh sazişi hələ də imzalanmamışdır. Azərbaycanın vəhşicənə viran qoyulmuş və talan edilmiş şəhər və kəndləri təcavüzkarın ixtiyarında qalmaqdadır.

Sülhə nail olmaq üçün biz öz tərəfimizdən nə lazımsa, edirik. Mən dəfələrlə bayan etmişəm ki, biz Azərbaycan dövlətinin tərkibində Dağlıq

Qarabağın erməniləri üçün ən yüksək muxtariyyət statusu verməyə hazırıq.

Bununla yanaşı, Dağlıq Qarabağ müstəqillik verilməsi və ya onun Ermənistanla birləşdirilməsi haqqında ermənilərin tələbləri ilə biz heç vaxt razılaşa bilmərik. Biz Azərbaycanın milli mənafeyinə zərər vurulmasına heç vaxt imkan verməyəcəyik. Çünki belə cəhdlər bütün mövcud beynəlxalq normalara və prinsiplərə də ziddir. Bugünkü dünyada ərazi işğallarının qanuniləşdirilməsi yolverilməzdir. Harada baş verməsindən asılı olmayaraq, heç bir ölkə bununla razılaşmamalıdır.

Biz bundan sonra da Ermənistan – Azərbaycan münasibəsinin sülh yolu ilə həll olunmasına, işğal olunmuş bütün Azərbaycan ərazilərindən erməni silahlı birləşmələrinin çıxarılmasına, azərbaycanlı qaçqınların doğma yerlərinə qaytarılmasına, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsinə çalışacağıq. Öz ədalətli məqsədlərimizə çatmaqda biz dünya ictimaiyyətinin dəstəyinə və köməyinə, hörmətli dostlar, sizin dəstəyinizə və köməyinizə ümid edirik.

İcaza verin, bir daha əmin olduğumu bildirim ki, bizim Daşkənd görüşümüz türkdillil dövlətlərin əməkdaşlığını daha da inkişaf etdirmək, regionumuzda sabitliyi və sülhü təmin etmək işində mühüm dönüş mərhələsi olacaqdır. Mən forumumuzun daimi fəaliyyət göstərən katibliyinin yaradılması haqqında Prezident İslam Kərimovun təklifini tamamilə dəstəkləyirəm.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirik.

**TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏR
BAŞÇILARININ BİRGƏ MƏTBUAT
KONFRANSINDA JURNALISTIN
SUALINA CAVAB**

*Daşkənd
21 oktyabr 1996-cı il.*

Biz Transqafqaz magistrının bünövrəsini bu il Sərəxsədə, Özbəkistan, Türkmənistan, Azərbaycan və Gürcüstan arasında dördtərəfli saziş imzalayarkən qoymuşuq. Transqafqaz dəhlizi adlandırılan bu magistrat artıq işləyir. Zənnimcə, hər cəhətdən, eləcə də iqtisadi baxımdan ən etibarlı, təhlükəsiz və faydalı olan bu magistrat Mərkəzi Asiyayı Avropa ilə birləşdirir. Belə düşünürəm ki, bu magistratın gələcəyi çox böyük və gənəkdir. Məlumdur ki, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev Azərbaycana, sonra isə Gürcüstan rəsmi səfəri zamanı öz ölkəsinin bu sazişə qoşulduğunu bildirmişdir. Mən bunu alqışlayıram. Əslinə qalsa, bu bunu gözləyirdik. Bu gün Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti Əsgər Akayev də belə bayanat vermişdir.

Gördüyünüz kimi, qsa bir müddətdə Transqafqaz magistrına böyük maraq göstərilmişdir. Bu isə təbiidir, çünki bu magistralla Mərkəzi Asiyadan Avropaya və oradan bu regiona yük daşınması daha qsa və deyəim kimi, həm iqtisadi cəhətdən sərfəli, həm də hər cəhətdən etibarlıdır. Buna görə də əminəm ki, ona regionun başqa ölkələri də qoşulacaqlar.

Hesab edirəm ki, bu magistralda

Azərbaycanın öz yeri var və biz bu sahədə öz vəzifələrimizi, öhdəliklərimizi layiqincə yerinə yetirmək üçün lazımı tədbirlər görəcəyik. Digər ölkələri kimi, bizim də bu magistratın işlənməsində və daha da inkişaf etməsində çox marağımız var.

**TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏR
BAŞÇILARININ ŞƏRƏFINƏ
TƏŞKİL OLUNMUŞ
ZİYAFƏTDƏ NİTQ**

*Daşkənd
21 oktyabr 1996-cı il.*

Hörmətli dövlət başçıları, möhtərəm xanımlar və cənablar!

Bu gün yeddi müstəqil dövlətin bütün nümayəndə heyətlərinin üzvləri və prezidentləri, hörmətli dostumuz İslam Kərimovun qonağıdır. Biz tarixi köklərimizlə, mədəniyyətlərimizlə, iqtisadi əlaqələrimizlə və ölkələrimizə aid digər problemlərlə bağlı bir çox məsələləri müzakirə edərək, dostluq gəcəsinə toplaşmışıq.

Özbəkistan Respublikasının Prezidenti səhərdən bəri öz qonaqlarına özbək xalqına xas olan son dərəcə yüksək qonaqpərvərlik, mehribanlıq və səmimiyyət göstərir, buna görə də biz özümüzü evimizdəki kimi hiss edirik. Bu gözəl salonda – yeri gəlmişkən, məlum olduğu kimi, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimovun iradəsi ilə qsa müddətdə tikilmiş salonda aylaşmaq bizə nə qədər xoş olsa da, görünür, bu gün ayrılımalıyıq, çünki səhər səhər təzədən çox mühüm işlə məşğul olacaq, özbək

xalqının və bütün türk xalqlarının görkəmli oğlu Əmir Teymurun 660 illiyi münasibətilə yubiley şənliklərində iştirak edəcəyik. Buraya toplaşmış prezidentlərin, müstəqil dövlətlərin prezidentlərinin tapşırığı ilə mən türkdilli dövlətlərin Zirvə toplantısının işinin əla təşkil olunduğuna görə ən əvvəl Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimova dərin minnətdarlığımı ifadə etmək istəyirəm.

Bu gün bu barədə danışıldı, lakin indi, günün belə xoş, mehriban, yaxşı ovqatla başa çatdığı bir vaxtda cəsərlə demək olar ki, bu Zirvə toplantısının uzun ömrü, böyük perspektivi var və biz yeni nailiyyətlərin şahidi olacağıq. Şübhəsiz ki, bu ildən sonra biz Qazaxıstan paytaxtında toplaşarkən bu pillə ilə daha yüksəyə qalxacağıq. Bu da qanunauyğundur, bu da ədalətlidir. Bu, türkdilli dövlətlərin, türkdilli xalqların tarixi irsinin layəqətinə müvafiqdir. Bu, müasir dünyada ölkələrimizin, xalqlarımızın tutduqları mövqeyə uyğundur.

Hesab edirəm ki, biz hamımız bugünkü gündən, işimizdən və türkdilli dövlətlərin Zirvə toplantısının nəticəsindən razı qala bilərik. Özbək torpağına qədəm qoyduğumuz andan əhatə olunduğumuz dostluq mühtiti, əhəmiyyətli mühtiti, xeyirxahlıq mühtiti, təbii ki, uğurlu iş üçün əlverişli şərait yaradır. Qeyd edirəm, bütün bunlarda Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimovun böyük xidməti var.

Özbəkistan böyük imkanları, böyük ərazisi, böyük miqdarda əhalisi, böyük təbii ehtiyatları, ən başlıcası isə istedadlı xalqı, əməksevər xalqı,

öz dövlət müstəqilliyini qiymətləndirən, bunu möhkəmlətməyə və inkişaf etdirməyə çalışan xalqı olan respublikadır.

Biz özbək torpağında böyük dəyişikliklərin, böyük müsbət dəyişikliklərin şahidiyik. Bu, bizi qardaşlar kimi, dostlar kimi sevindirir. Mən bu gün, 13 ildən sonra yenidən burada olarkən ətrafda gördüklərimə sevinirəm, bu ab-havaya sevinirəm, bu şəraitə sevinirəm, sevinirəm ki, özbək xalqı azaddır, xoşbəxtdir, azad, müstəqil olduğuna görə, öz taleyinin sahibi olduğuna, gözəl gələcək ümidi ilə yaşadığına görə bütün çətinlikləri aradan qaldırır. Heç bir şübhə yoxdur ki, bu gələcək öndədir, bu gələcək təzliklə başlayacaqdır. Biz hamımız Özbəkistan xalqına, Özbəkistan Respublikasına, onun uğurlarına, nailiyyətlərinə çox böyük hörmət hissi bəsləyir və təbii olaraq, gələcəyə böyük ümidlə baxırıq.

Bu illər ərzində Prezident İslam Kərimov çox böyük iş görərək, öz xalqını lazımi yüksəkliyə qaldıraraq, xalqını öz müstəqil dövləti ətrafında sıx birləşdirər bilmişdir. Bu, onun çox böyük xidmətidir və ona dərin hörmətimizin əsasidir, bir prezident kimi, bir dövlət xadimi kimi, bir dost kimi və bir voldaş kimi ona böyük ehtiramımızdır.

Mən Özbəkistanın şərafinə, özbək xalqının şərafinə, özbək xalqının gələcək uğurları şərafinə, özbək xalqının tərəqqisi şərafinə, dostluğumuz şərafinə, birliyimiz şərafinə, türkdilli dövlətlərin daha sıx birləşməsi şərafinə Daşkənd bəyannaməsinin əməli surətdə həyata keçirilməsi şərafinə, öz-

bək torpağının, bu müqəddəs torpağın şərafinə, bu xalqın şərafinə, özbək xalqının layiqli oğlunun – Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimovun şərafinə bədə qaldırırəm.

ÖZBƏKİSTAN TELEVİZİYASI MÜXBİRİNİN SUALINA CAVAB

Səmərqənd

22 oktyabr 1996-cı il

Səmərqənd zəngin tarixə, qədim mədəniyyətə, qədim memarlığa malik olan bir şəhərdir. Lakin mən sizə Səmərqəndin tarixindən danışmayacağam, təkcə onu demək istəyirəm ki, Səmərqənd diqqətimi həmişə cəlb etmiş və məndə buraya gəlmək arzusu həyata keçmişdir və bu gün mən Səmərqəndə gəlmişəm. Burda gördüklərimin hamısı mənə çox böyük təsir bağışladı.

Əlbəttə, burada daha çox olmaq, daha çox şey görmək istərdim, lakin gördüklərim də birinci dəfə üçün kifayətdir. Əlbəttə, ən əvvəl "Qur-Əmir" məqbərəsini və Əmir Teymurun özünün və yaxın adamlarının sərdəbəsinə qeyd etmək istəyirəm. Mən bunların hamısına kitablardan bələdəm, təkcə ona görə yox ki, Əmir Teymurun tarixini oxumuşam, təkcə ona görə ki, arxitektura tarixini öyrənmişəm. Mən bir vaxtlar institutun arxitektura fakültəsində oxuyarkən bununla məşğul olmuşam. Buna görə də "Qur-Əmir" məqbərəsinə kitablardan yaxşı bələdəm. Amma bu gün məqbərəni gördükdə o, mənə çox böyük təsir bağışladı. "Registan" kompleksi də çox böyük təsir bağışladı.

Ümumdünya əhəmiyyəti olan bu qədim memarlıq abidələrinin belə gözəl təmir və bərpa edilməsi, belə gözəl vəziyyətdə olması onu göstərir ki, Özbəkistan dövləti, Özbəkistan Prezidenti dostum İslam Kərimov dəyərlərə, keçmişə, özbək xalqının dihi adamlarından müasirlərə miras qalmış irsə necə böyük diqqət yetirirlər.

Əmir Teymurun abidəsi də mənə olduqca böyük təsir bağışladı. Bu, gözəl memarlıq və heykəltaraşlıq əsəridir. Zənnimcə, o, qəhrəmanın şəxsiyyəti çox yaxşı əks etdirir. Özbəkistanın tarixi ilə, Əmir Teymurun tarixi ilə fəaliyyəti ilə, onun nəsilərinin fəaliyyəti ilə bağlı olan nə varsa, hamısı burada, Səmərqənddə cəmlənmişdir.

Əlbəttə, bu qədim memarlıq abidələri ilə tanışlıqla yanaşı Səmərqəndin müasir mehmanxanasında da olmaq mənim üçün xoş idi. Beynəlxalq standartlara cavab verən bu müasir mehmanxana onu göstərir ki, Özbəkistanın indiki nəslə öz əcdadlarının vəsiyyətlərinə çox ciddi əməl edir. Bugünkü nəslin nümayəndələri qurub-yaradırlar. Özbəkistanda həyata keçirilən bütün tədbirlər olduqca böyük təsir bağışlayır. Mən bu barədə dünən Daşkənddə dedim, orada gördüyümüz muzey heyrətamiz bir bina-dır. Teymurun əzəmətli muzeyi arxitektura əsəridir, sənət əsəridir. O heç də, sadəcə, bir qurğu deyildir. Bir baxın, necə klassik iş görülmüş – istər qədim memarlığın, istərsə də müasir arxitekturanın necə gözəl elementləri var. Bu naxışlara, bu rəsmlərə baxdıqca heyran qalırısan! Bunlar mənə

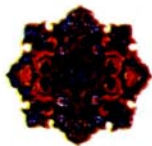
çox güclü təsir bağışladı.

Daşkəndə və Səmərqəndə səfərim bax, bu böyük təassurat altında keçir. Nəzərə alsaq ki, Səmərqənd Prezidentin – dostum İslam Kərimovun vətənidir, bu, məndə daha böyük marağa səbəb olur. Bu yer tarixən görkəmli adamlar yetirmişdir. Zəmanəmizin görkəmli adamlarından biri də Prezident İslam Kərimovdur. Mən ona xüsusi hörmət və rəğbət hissələri bəsləyirəm.

"TEYMURİLƏR TARİXİ" DÖVLƏT MUZEYİ İLƏ TANIŞLIQDAN SONRA FƏXRİ QONAQLAR KİTABINA YAZILMIŞ ÜRƏK SÖZLƏRİ:

"Böyük Əmir Teymurun muzeyi ilə dərin həyəcan və hörmət hissi ilə tanış oldum. Ekspozatlar görkəmli dövlət xadimi, sərkərdə, özbək xalqının böyük oğlu Əmir Teymur haqqında dolğun, dinamik təsəvvür yaradır. Əmir Teymurun xidmətlərinə, qəhrəmanlıq irsinə qayğı və hörmətlə yanaşan, yüksək mədəniyyət və müdriklik nümayiş etdirən Özbəkistan xalqına dərin təşəkkürümü bildirirəm".

HEYDƏR ƏLİYEV,
*Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti*
22 oktyabr 1996-cı il.

**V ZİRVƏ
TOPLANTISI
(İyun, 1998 – Astana)**

**AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN
ASTANA HAVA
LİMANINDA MÜSAHİBƏSİ**

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev iyunun 9-da, Astana hava limanında qarşılanma mərasimindən sonra jurnalistlərin suallarına cavab verdi.

Dövlətimizin başçısı Qazaxıstana səfərinin məqsədləri barədə dedi: – Mən buraya dostumun – Prezident Nursultan Nazarbayevin dəvəti ilə Türkdillli dövlətlərin Zirvə görüşündə, habelə Qazaxıstanın yeni paytaxtının təqdimatına həsr olunmuş şənliklərdə iştirak etməyə gəlmişəm. Bu tədbir çox böyük əhəmiyyətə olan hadisədir.

Türkdillli dövlətlərin başçılarının görüşləri, demək olar, altı ildir keçirilir və yaxşı ənənəyə çevrilmişdir. Lakin Qazaxıstan paytaxtının təqdimat mərasimi böyük tarixi hadisədir. Bununla əlaqədar mən qazax xalqının, Qazaxıstanın, onun Prezidenti Nursultan Nazarbayevin sevincinə şərikəm. Təbrik edirəm. Bütün Qazaxıstan vətəndaşlarına, Astana şəhərinin bütün sakinlərinə səadət, firavanlıq və uğurlar arzulayıram.

S u a l: Heydər Əliyev, necə bilirsiniz, yeni Qazaxıstanın inkişafı

üçün Astananın nə kimi əhəmiyyəti olacaqdır?

C a v a b: Hesab edirəm ki, bu ideya özlüyündə dahi bir ideyadır və şadam ki, o, həyata keçirilir. Əminəm ki, bunun bütün Qazaxıstanın çoxtərəfli, ahəngdar, genişmiqyaslı inkişafı üçün çox böyük əhəmiyyəti olacaqdır.

HEYDƏR ƏLİYEV,
*Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti*

**TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN
BAŞÇILARININ ZİRVƏ
GÖRÜŞÜNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN
NİTQİ**

9 iyun 1998-ci il

Hörmətli dövlət başçıları!
Xanımlar və cənablar!

Sizi ürəkdən salamlayıram. Sizə və sizin xalqlarınıza xoşbəxtlik və firavanlıq arzulayıram.

Prezident Nursultan Nazarbayevi Qazaxıstan Respublikasının yeni paytaxtının – Astananın əsasının qoyulması münasibətilə təbrik edirəm, qonaqpərvərliyə və görüşümüzün gözəl təşkil olunmasına görə ona təşəkkürümü bildirirəm.

Türkdillli dövlətlərin başçılarının Zirvə görüşü yaxşı ənənəyə çev-

rilmişdir və bu ənənə bizə problemlərimizi birlikdə, qardaşlıq şəraitində müzakirə etməyə, məsələlərin geniş dairəsi barədə fikir mübadiləsi aparmağa, gələcək üçün planlar müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Dövlətlərimizin sıx, barəbərlikli zamanın hökmüdür, bizim bütün əvvəlki tariximizdə və müasir siyasi və iqtisadi proseslərin gedişindən irəli gələn obyektiv zərurətdir.

Yeni minilliyin astanasında ölkələrimizi nəinki tarixi köklər, adət və ənənələr, həm də dövlətlərimizin müstəqilliyi və suverenliyinin möhkəmləndirilməsi, regionumuzda sülhün və sabitliyin bərqərar edilməsi, vətəndaşlarımızın həyatının, rifahının yaxşılaşdırılması kimi ümumi milli məqəllər birləşdirir.

Əminəm ki, dünya sivilizasiyasının inkişafına böyük töhfə vermiş olan xalqlarımız bu vəzifələri uğurla yerinə yetirəcək və XXI əsrə ulu acdələrimizin layiqli varisləri kimi qədəm qoyacaqlar.

Çox zəngin təbii ehtiyatlar, dünya iqtisadi sistemində uğurlu iqtisadiyyatı, yeni Avrasiya nəqliyyat dəhlizləri layihələrinin həyata keçirilməsi, Transxəzər enerji magistrallarının çəkilməsi, Böyük İpək Yolunun dirçəldilməsi ölkələrimiz üçün yaxşı perspektiv yaradır.

Yeni kommunikasiya sistemləri dünya bazarlarını təbii sərvətlərimiz üçün açacaq, xalqlarımızın firavanlığının artmasını təmin edəcək, onların təhlükəsizliyi və tərəqqisi üçün möhkəm zəmin yaradacaqdır.

Məmnunluqla qeyd etmək lazımdır

ki, 1996-cı ilin may ayında Türkmənistanın Sərəxs şəhərində Transqafqaz nəqliyyat dəhlizi haqqında imzalanmış saziş uğurla həyata keçirilir. Bunun sayəsində Avropadan Asiyaya daşınan yüklərin miqdarı artaraq 1995-ci ildəki 352 min tondan 1997-ci ilin axırında 1 milyon 340 min tona çatmışdır. Gözlənilməsinə görə, 1998-ci ildə Transqafqaz dəhlizi ilə 4 milyon tondan çox yük daşınacaqdır.

Bakı – Ceyhan boru kəmərinin çəkilməsi ilə bağlı böyük və fəal iş görülür. Ümidvaram ki, Transxəzər enerji magistrallarının çəkilməsi məsələləri də yaxın vaxtlarda öz həllini tapacaqdır.

TRASEKA proqramı üzrə "Avropa – Qafqaz – Asiya" nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasına dair Avropa Birliyinin layihəsinin həyata keçirilməsinə hazırlıq uğurla gedir. Bu ilin aprelinə Bakıda hazırlıq müşavirəsi keçirilmişdir. Müşavirədə Avropa və Asiyanın on iki ölkəsinin ekspertləri, habelə Avropa komissiyasının nümayəndələri iştirak edirdilər. Müşavirənin iştirakçıları əsas cox tərəfli sazişin layihəsini və onun texniki əlavələrini müzakirə edib ümumən razılaşdırmışlar. Müşavirədə hazırlanmış sənədlər qəti şəkildə razılaşdırılmaq və paraflanmaq üçün iştirakçı ölkələrin hökumətlərinə göndərilmişdir.

Sentyabrın 7-8-də Bakıda "Avropa – Qafqaz – Asiya" nəqliyyat dəhlizi layihəsində iştirak edən ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Zirvə görüşünü keçirmək nəzərdə tutulur. Hörmətli dostlar, sizi bu Zirvə görüşünə dəvət edirəm və onun nəticələ-

rinin səmərəli olacağına ümid bəsləyirəm.

1992-ci ildə Ankarada keçirilmiş ilk Zirvə görüşümüzədən sonra ölkələrimizin və xalqlarımızın həyatında çox hadisələr baş vermişdir. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, biz dövlətlərimizin müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsində, siyasi və iqtisadi islahatların aparılmasında, xalqlarımızın rifah halının yaxşılaşdırılmasında ciddi uğurlar qazanmışıq.

Bu müddətdə ikitərəfli münasibətlərimiz və regional əməkdaşlıq daha da inkişaf etmişdir. Şəxsi görüşlərimiz və dostluq münasibətlərimiz getdikcə daha da sıx xarakter alır və bunlar qarşısı çıxan problemləri uğurla həll etməyimizə imkan verir.

Dərin məmnunluq hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, ümumi mənavi irsimizin təbliği və inkişafına böyük diqqət yetirilir. Qırğızların "Manas" eposunun minilliyinin, özbək xalqının böyük oğlu Əmir Teymurun 660 illiyinin, Şərqlin görkəmli mütəfəkkiri, Azərbaycan səfiri Füzulinin 500 illiyinin, böyük qazax səfiri Abayın 150 illiyinin bayram edilməsi xalqlarımızın mədəni həyatında mühüm hadisələrə çevrilmişdir.

Ümumi sərvətimiz olan məşhur "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illik yubileyi 1999-cu ildə YUNESKO ilə birlikdə Azərbaycanda geniş qeyd ediləcəkdir.

Hörmətli dövlət başçılar! Xalqlarımızın səadət və tərəqqisi üçün ən mühüm şərtlərdən biri sülh, təhlükəsizlik və sabitlikdir. Biz silahlı münaqişələrə, separatizmə, təcavüzkar millətçilik təzahürlərinə,

mövcud dövlət sərhədlərini zor gücünə dəyişdirmək, müstəqil dövlətlərin ərazi bütövlüyünü pozmaq cəhdlərinə yol verməmək üçün səylərimizi əsirgəməməliyik.

Azərbaycana qarşı Ermənistan Respublikasının təcavüzünün nəticələri sizin hamınıza yaxşı məlumdur. Ermənistan silahlı birləşmələri ərazilərimizin 20 faizini işğal ediblər, bir milyondan çox vətəndaşımız öz doğma yerindən-yurdundan didərgin salınıb, onlar qaçqın və qaçqınlar və son dərəcə ağır şəraitdə yaşayırlar.

Azərbaycan xalqına çox böyük məddi və mənavi ziyan vurulmasına baxmayaraq, biz münəqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına tərəfdarıyıq, möhkəm və uzunmüddətli sülhə nail olmaq üçün hər şeyi edirik.

Atəşkəs haqqında 1994-cü ilin may ayında imzalanmış sazişin böyük əhəmiyyəti vardır. Münəqişə tamamilə aradan qaldırılanaq biz atəşkəs rejiminə ciddi şəkildə əməl edəcəyik.

Biz ATƏT-in Minsk qrupu ilə, onun həmsədrləri olan Rusiya, ABŞ və Fransa ilə fəal əməkdaşlıq edirik.

Azərbaycanın ədalətli, konstruktiv mövqeyi ATƏT-in 1996-cı ildə keçirilmiş Lissabon Zirvə görüşündə dəstəklənmişdir. Bu Zirvə görüşü ermənistan-Azərbaycan münəqişəsinin aradan qaldırılmasına yolunda mühüm hadisə olmuşdur. Lissabon Zirvə görüşü sülh sazişinin əsasını təşkil etməli olan başlıca prinsipləri təsdiqlənmiş, hərtərəfli nizamlasalma üçün lazımı hüquqi baza yaratmışdır.

Bu prinsiplər Ermənistanın və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü,

Azərbaycan dövlətinin tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək özünüdərə statusu verilməsini və Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinə təhlükəsizlik üçün təminatı təsdiq edir.

Lissabon Zirvə görüşündən sonra Minsk qrupunun həmsədrləri Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması üçün konkret təkliflər işləyib hazırlamışlar. Ümid-varıq ki, Ermənistan tərəfi həmsədrlərin təkliflərinə konstruktiv mövqelərdən yanaşacaq, bu isə dayandırılmış danışıqlar prosesinə yenidən başlamağa və çoxdan gözlənilən sülhə nail olmağa imkan verəcəkdir.

Azərbaycan işğal olunmuş əraziləri azad edilməlidir. Dinc sakinlər doğma yerlərinə-yurdlarına qayıtmalıdır. Bu, labüddür və sülh nə qədər tez bərpa olunarsa, bunun həm Azərbaycana, həm Ermənistanına, həm də bölgəmizin bütün ölkələrinə daha çox xeyri dayar.

Hörmətli dövlət başçuları!

Keçən altı il bizi bir daha inandırır ki, Türkdillilərin Zirvə görüşü öz zəruriliyini, həyat qabiliyyətini sübuta yetirmişdir və fəal əməkdaşlığımız üçün əlverişli şərait yaradaraq fayda gətirir. Biz Türkdillilərin Forumunun fəaliyyətini dəstəkləyirik və xalqlarımızın həyatında onun rolunu və əhəmiyyətini yüksək qiymətləndiririk.

Növbəti görüşümüzü Azərbaycanın paytaxtı Bakıda keçirməyi və onu xalqlarımızın böyük mədəniyyət abidəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyinin bayram edilməsi ilə bir vaxta salmağı təklif edirəm. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN ÖZBƏKİSTAN PREZİDENTİ İSLAM KƏRİMOV İLƏ GÖRÜŞÜ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev iyunun 9-da Qazaxıstanın paytaxtı Astana şəhərində Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimov ilə görüşmüşdür. Dövlətimizin başçısı səmimiyyətlə, mehribanlıqla salamlayan Prezident İslam Kərimov Prezident Heydər Əliyev ilə görüşdən çox məmnun olduğunu bildirdi. Prezident Heydər Əliyevə böyük hörmət və ehtiram bəslədiyini nəzərə çarpdıran cənab İslam Kərimov Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsində, gənc respublikamızın dünya birliyinə layiqli yer tutmasında dövlətimizin başçısının misilsiz xidmətlərindən məmnunluqla söhbət etdi.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu və islahatların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi sahəsində son illər əldə olunmuş böyük uğurları qeyd edən İslam Kərimov əmin olduğunu bildirdi ki, müstəqil Azərbaycan tezliklə dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrindən birinə çevriləcəkdir.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasının bölgədə əmin-amanlığın bərpa edilməsində xüsusi əhəmiyyəti olduğunu vurğulayan Prezident İslam Kərimov dedi ki, Özbəkistan Azərbaycanın haqq işini dəstəkləyir

və bu münaqişənin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində Lissabon prinsipləri əsasında həllinə tərəfdardır.

Samimi sözlərə görə cənab İslam Kərimov minnətdarlığını bildirən Prezident Heydər Əliyev Azərbaycan və özbək xalqları arasında gözəl ənənələrə malik tarixi dostluq münaşibətlərinin gündən-günə möhkəmləndirilməsindən, ölkələrimizin bütün sahələrdə əməkdaşlığını sürətlə inkişaf etməsindən razı qaldığını vurğuladı.

Demokratiya, bazar iqtisadiyyatı yolunu seçmiş Azərbaycan və Özbəkistan Respublikalarının müstəqilliyinin və suverenliyinin əbadi və sarsılmaz olduğunu qeyd edən dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev dost ölkələrimizin əlaqələrinin daha da sıxlaşdırılması sahəsində görülən işlərin yüksək əhəmiyyətindən danışıdı.

Ermənistanın Azərbaycanı təcavüzünün müstəqil respublikamız üçün çox ağır problem olduğunu nəzərə çarpdıran Prezident Heydər Əliyev ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlardan ətraflı bəhs etdi və bu münaqişənin Lissabon sammitində müəyyənlaşdırılmış prinsiplər əsasında tezliklə həll edilməsini Azərbaycan xalqı üçün çox vacib olduğunu bildirdi.

Astana Zirvə görüşündə müzakirə edilmiş məsələlərin türkdillilərin qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığının möhkəmləndirilməsində böyük əhəmiyyət daşıyacağına əmin olduğunu bildirən Prezidentlər Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin daha da inkişaf etdirilməsi məsələlərini də ətraflı müzakirə etdilər.

Görüşdə Avropa Birliyinin himayəsi altında TRASEKA proqramı çərçivəsində Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin inkişafı üzrə 1998-ci il sentyabrın 7-8-də Bakıda keçiriləcək Beynəlxalq konfransa hazırlıqla bağlı məsələlər də müzakirə olundu.

Dövlət başçıları ölkələrimizin ikitərəfli əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsi və genişləndirilməsinə dair bir sıra məsələlər barədə ətraflı fikir mübadiləsi apardılar

ASTANADA MƏRKƏZİ STADIONDA BAYRAM ŞƏNLİYİ

İyunun 9-da Türkdillilərin Zirvə görüşünün iştirakçıları və digər əl qonaqlar Astanada yerləşən mərkəzi stadionda teatrlaşdırılmış bayram şənliyində iştirak etdilər.

Milli paltar geymiş uşaqlar stadionun girəcəyində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevi, Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevi, Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəli, Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimov, Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Aqayevi, Ukrayna Prezidenti Leonid Kuçmanı, Türkmənistanın, eləcə də digər xarici ölkələrin dövlət və hökumət nümayəndə heyətlərini hararətli alqışlarla salamladılar, gül-çiçəklə qarşıladılar.

Bayram üslubunda bəzədilmiş, tamaşaçılarla dolu mərkəzi stadionun tribunalarında müstəqil ölkələrin, eləcə də Azərbaycanın dövlət bayraqları dalğalanırdı. "Hörmətli

qonaqlar, Astana şəhəri sizi salamlayır", "Bizim vətəna, qədim torpağımıza xoş gəlmisiniz" sularları və transparantlar diqqəti cəlb edirdi.

Stadiona toplaşan yeni paytaxtın minlərlə sakini ayağa qalxaraq dövlət başçılarını və digər qonaqları sürüklə alqışlarla qarşıladılar.

Qazaxıstanın vilayət, şəhər və rayonlarından gəlmiş ictimaiyyət nümayəndələri musiqi sədaları altında stadionu daxil olub mərkəzi tribunanın qarşısından keçərək ali qonaqları salamladılar.

Yeni paytaxtın özəfəliyyət kollektivləri Qazaxıstanın qəhrəmanlıq tarixinə dair maraqlı, rəngarəng kompozisiyalar nümayiş etdirdilər. Yeniyetmələrdən ibarət rəqs kollektivləri milli oyun havaları altında rəqs edirdilər. Qaçış yolları boyunca idmançıların müxtəlif növlər üzrə nümunəvi çıxışları bayramı daha da rəvnəqləndirdi.

Milli geyimli qızlar hörmətli qonaqların aylaşdığı tribunaya qalxaraq dövlət başçalarına gül-çiçək təqdim etdilər.

Bayram səhniyyə Qazaxıstanın Dövlət himninin ifası və yayılma təşəbbüsü ilə başa çatdı.

DÖVLƏT BAŞÇILARININ ŞƏRƏFİNƏ RƏSMİ ZİYAFƏT

İyunun 9-da axşam Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev öz iqamətgahında Türkdillilə dövlətlərin başçılarının Zirvə görüşü iştirakçıları — Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev, Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəl, Özbəkistan Prezi-

denti İslam Kərimovun, Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayevin və Türkmənistan Məclisinin Sədri Səhhət Muradovun şəərəfinə rəsmi ziyafət verdi.

Dostluq və mehribanlıq şəraitində keçən ziyafətdə ölkələrimiz arasında iqtisadi, mədəni əlaqələrin daha da genişləndirilməsi naminə əməkdaşlığı daha da möhkəmləndirmək əzmi ifadə edildi.

TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN ZİRVƏ GÖRÜŞÜ

İyunun 9-da Astanada, Qazaxıstan Prezidentinin iqamətgahında Türkdillilə dövlətlərin Zirvə görüşü keçirilmişdir. Görüşdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev, Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti Əsgər Akayev, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Süleyman Dəmirəl, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimov, Türkmənistan Məclisinin Sədri Səhhət Muradov iştirak edirdilər.

İclası Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimov açdı. O, türkdillilə dövlətlərin başçılarının 1996-cı ildə keçirilmiş Daşkənd görüşündən sonra ötən iki ildə görülmüş işlərdən danışdı və sözü Zirvə görüşünün sədri, Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevə verdi.

Qazaxıstan rəhbəri zirvə görüşünün gündəliyini elan etdi və çıxış üçün sözü Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevə verdi.

Sonra Zirvə görüşündə Qazaxı-

stan Prezidenti Nursultan Nazarbayev çıxış etdi. O, türkdillilə dövlətlərin yanaşı yaşamasının iqtisadi əsası qurmağın zəruriliyini söylədi, onların iqtisadi inteqrasiyasını və işgüzar əməkdaşlığını fəalləşdirməğın vacibliyini vurğulayaraq bildirdi ki, bu, həmin ölkələrin əksəriyyətinin regional təhlükəsizliyi və sabitliyi möhkəmlətmək sayılır və, habelə iqtisadi inkişafın perspektivləri ilə qabaqcadan müəyyən edilmişdir.

Qazaxıstan rəhbərinin fikrinə, regionun əhəmiyyətinin və rolunun daha da artması, şübhəsiz, nəinki regionun coğrafi-strateji mövqeyi və çox zəngin təbii ehtiyatları ilə, həm də regional əməkdaşlığın möhkəmlənməsinin ümumdünya meylinin məntiqi və şərtləndirilmişdir. Qeyd olundu ki, türkdillilə dövlətlər arasında "istər ikitərəfli səviyyədə, istərsə də çoxtərəfli şəkildə" əməkdaşlığın dönmədən artması, bu dövlətlərin qarşılıqlı əlaqələrini dərinləşdirmək prosesində böyük əhəmiyyətə malikdir.

Prezident Nursultan Nazarbayev türk ərazinin yanacaq-enerji ehtiyatları ilə zəngin olduğunu qeyd edərək dedi: "Bu, bizim hamımız üçün başlıca və ümumi bir problemdir ki, tam bir sıra texniki və coğrafi-iqtisadi amillər yataqların lazımlıca işlənilməsinə ləngidir və bunların arxasında isə coğrafi-strateji amil durur". Onun fikrinə, türkdillilə dövlətlər vahid resurs-naqliyyat strukturunu kimi çıxış edə bilər; ələ bir struktur ki, burada enerji ehtiyatları və faydalı qazıntılar ilə zəngin olan ölkələr tərəfdaşlardır və di-

gər dövlətlər vasitəsilə tranzitin imkanlarından istifadə edirlər.

Qazaxıstan rəhbəri onun respublikasının digər türkdillilə ölkələrlə ticarət-iqtisadi əlaqələrinin genişlənməsi meylini, kənd təsərrüfatı, elm və mədəniyyət, ekologiya və sahiyyə, narkotik və psixotrop vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə sahəsində, başqa sahələrdə əməkdaşlığın inkişaf sürətinin getdikcə artmasını məmnunluqla qeyd etdi və bildirdi ki, bunlar "həm ölkələrimizin iqtisadi infrastrukturuna, həm də qarşılıqlı surətdə bağlı olan müasir dünyada bütün insanların firavanlığı mənafehinə" uyğundur.

Nursultan Nazarbayev dedi ki, Qazaxıstan tərəfi türkdillilə dövlətlərin başçılarının görüşlərinin katibliyi haqqında əsasnamənin layihəsini dəstəkləməyə, habelə türkdillilə dövlətlərin Zirvə görüşünün hərətarəfli götür-qoy edilmiş və konstruktiv bəyannaməsini qəbul etməyə hazırdır.

Sonra çıxış edən Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayev türkdillilə dövlətlər arasında mədəni və iqtisadi əməkdaşlığın genişləndiyini, iri birgə layihələrin, o cümlədən kommunikasiyalar sahəsində layihələrin həyata keçirildiyini vurğuladı. Bununla əlaqədar Əsgər Akayev Transqafqaz magistralından istifadə üçün Qırğızıstana güzəştli şərtlər verildiyinə görə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevə böyük minnətdarlığını bildirdi. Onun fikrinə, bu magistral Qırğızıstanın bütün dünya ilə ticarət-iqtisadi əlaqələrinin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayacaqdır.

Sonra Türkiyə Prezidenti Süley-

man Dəmirəl çıxış etdi. O dedi ki, "11 milyon kvadrat kilometr ərazidə yerləşən və 200 milyon insanı birləşdirən, iqtisadiyyatda sürətli artım meylinə malik olan Türk dünyasının qəlb birliyi və mənəvi tərəfdaşlığı türkdilli dövlətlərin başçılarının yüksək səviyyədə görüşünün əsasını təşkil edir". S.Dəmirəl türk ölkələrində çox zəngin enerji ehtiyatları olduğunu qeyd edərək dedi ki, Türkiyə bu ehtiyatların dünya bazarlarına çıxarılmasının ən əlverişli və iqtisadi baxımdan səmərəli alternativlərinin təqdim etməyə hazırdır, "Bakı-Ceyhan" layihəsini işləyib hazırlayaraq dünyaya təqdim etmişdir. Bu layihə ümumi tələmimizə və ümumi gələcəyimizə çox mühüm töhfə verəcəkdir. Türkiyə Prezidenti "Böyük İpək Yolunu dirçəltməyin əhəmiyyətini də qeyd etdi və bildirdi ki, bu yol Türk dünyasının tərəqqisi və zənginləşməsinin yeni vasitəsi olacaqdır.

Süleyman Dəmirəl Türkiyənin digər türkdilli ölkələrlə mədəni əməkdaşlığından danışıq, müəssəkkil cinayətkarlığa, narkotik maddələr, silahların qanunsuz dövriyyəsinə, terrorizmə qarşı əlbir və qətiyyətlə mübarizə aparmağa çağırtdı. O, Qafqazda sülhün və sabitliyin bərqərar edilməsini də əməkdaşlığın əsas məqsədi adlandırdı. Türkiyə hesab edir ki, Ermənistanda baş vermış siyasi dəyişikliklər regionda sülh və sabitlik yaratmaq söylərinə mənfi təsir göstərməməlidir. Türkiyənin başçısı Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü prinsipi əsasında aradan qaldırılmasına nail olmağın, onun işğal edilmiş

ərazilərinin azad olunmasının, qaçqınların öz doğma yerlərinə qayıtmasının zəruriliyini nəzərə çarpdırdı. Qeyd olundu ki, "dünya birliyinin Qarabağ probleminin həllinə bəslədiyi ümid ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə təsdiq edilmişdir".

Türkmənistan məclisinin sədri Səhəh Muradov öz çıxışında dedi ki, Daşkənddə keçirilmiş əvvəlki zirvə görüşündən ötan bu iki il türkdilli ölkələr arasında əməkdaşlığın səmərəli və qarşılıqlı surətdə faydalı olduğunu göstərdi. İstər bütövlükdə regionda, istərsə də ayrılıqda hər bir ölkədə irimiqyash layihələrin həyata keçirilməsi "dövlətlərimizin əlaqələndirilmiş tədbirləri sayəsində yaranan əlverişli şərait nəticəsində mümkün olmuşdur". Səhəh Muradovun dediyinə görə, region ölkələrindən hər birinin mövcud coğrafi-iqtisadi və ehtiyat potensialından razılaşdırılması və qarşılıqlı surətdə faydalı şəkildə istifadə edilməsi, regionun tərəqqisinə mühüm töhfə olmalıdır. O qeyd etdi ki, Türkmənistan sülh, sabitlik və xalqlarımızın ardıcıl sosial-iqtisadi inkişafı namına qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığa yönəldilmiş bütün təşəbbüsləri dəstəkləməyə hazırdır.

Səhəh Muradov dedi ki, türkdilli dövlətlərin neft-qaz yemərlərinin, demiryol və avtomobil yolu magistrallarının çəkilməsi, Xəzərin ehtiyatlarından istifadəyə dair bərgə layihələrin həyata keçirilməsinə ümumi maraq göstərilməsi bu dövlətlərin iqtisadi yüksəlişinin gələcək perspektivlərini inandırıcı şəkildə sübut edir. Onun fikrincə, nəinki regional,

həm də kontinental əhəmiyyəti olan "İpək Yolunun bərpası" proqramı əməkdaşlıq üçün böyük potensial yaradır.

Sonra Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimov çıxış etdi. O, XXI əsrin əstənasında türkdilli dövlətlərin ən mühüm problemlərini göstərərək dedi ki, bu, ilk növbədə, artıq imzalanmış və türkdilli ölkələrin parlamentlərinin təsdiqlədikləri ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilə və sazişlərin həyata keçirilməsinə, onların səmərəliliyinin yüksəldilməsinə aiddir. O dedi: "Söhbət ən əvvəl bərabərhuquqlu və konstruktiv əməkdaşlığımızın olduca böyük və hələ tamamilə istifadə edilmiş imkanlarını reallaşdırmaqdan gedir. Bu imkanlar milli mənafelemizə, sərhədlərimizin və dövlətlərimizin sabitliyinin, ərazi bütövlüyünün və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi mənafeələrinə uyğundur".

Özbəkistan Prezidenti bildirdi ki, "konkret reallıqlar və sərhədlərimizdə hadisələrin inkişaf dinamikası bütün dünyanın ən iri dövlətlərinin diqqətini gündən-günə daha çox cəlb edən regionumuzdakı dövlətlərin inqerazıya proseslərini daha da genişləndirməyin və dərinləşdirməyin zəruri olduğunu göstərir". İslam Kərimov hesab edir ki, Cənubi Asiyanın getdikcə daha çox dövlətlərinin nüvə silahına malik olmağa can atması ilə əlaqədar artan təhlükəyə göz yummaq olmaz. Onun fikrincə, həmrəyliyi də bu təhlükəyə qarşı qoymaq olar. Özbəkistan rəhbəri dedi: "Təbiidir ki, biz öz sərhədlərimizi, ərazi bütövlüyümüzü qoruyun, separatizmə və ekstremizmə qarşı mübarizə aparan

Azərbaycanla həmrəylik". O, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında aradan qaldırmağın zəruriliyini bir daha vurğuladı.

İslam Kərimovun fikrincə, müəssəkkil cinayətkarlığa, terrorizmə, narkotik maddələrin qanunsuz yayılmasına və satışına qarşı mübarizə əməkdaşlığın çox mühüm istiqaməti və məzmunu olmalıdır. O, hesab edir ki, "xüsusi diqqət tələb edən bu problemlərə dair fəaliyyətimiz, təəsüflər olsun ki, əlaqələndirilmir".

Sonra Zirvə görüşünün sonədlərinin imzalanması və qəbul edilməsi mərasimi oldu.

ZİRVƏ GÖRÜŞÜNÜN SƏNƏDLƏRİNİN İMZALANMASI VƏ QƏBUL EDİLMƏSİ MƏRASİMİ

İyunun 9-da, Zirvə görüşünün iclası başa çatdıqdan sonra sonədlərin imzalanması və qəbul edilməsi mərasimi oldu.

Türkdilli dövlətlərin başçıları "türkdilli dövlətlərin başçıların görüşlərinin katibliyi haqqında əsasnamə"ni imzaladılar.

Sənədə deyilir ki, türkdilli dövlətlərin başçıların görüşlərinin katibliyi təşkilati-texniki işləri yerinə yetirir və görüşün təşkilatçıları olan ölkənin hazırladığı və türkdilli dövlətlərin Xarici İşlər Nazirlikləri tərəfindən təsdiq olunmuş tədbirlər planı əsasında türkdilli dövlətlərin başçıların görüşlərini keçirir.

Katibliyin funksiyaları və səlahiyyətlərinə qarşıdakı iclasların ilkin

gündəliyini, görüşün müzakirəsinə çıxarılan sənədlərin layihələrinin iştirakçı dövlətlərə çatdırmaq, iştirakçı dövlətlərdən görüşün gündəliyinə dair alınmış tövsiyələri araşdırıb müzakirə etmək və bunlar barədə təkliflər hazırlamaq, görüşün qərarlarının yerinə yetirilməsinə nəzarəti təşkil etmək daxildir. Katibliyin, görüşə materiallar hazırlamaq üçün görüşün iştirakçısı olan dövlətlərdən lazımı informasiya istəmək hüququ var.

Katibliyə görüşün təşkilatçısı olan ölkənin nümayəndəsi olan katib başçılıq edir. Katibliyin tərkibinə görüşün iştirakçısı olan dövlətlərin hərsindən də bir nümayəndə daxil olur. Katibliyin işçi dili türk və rus dilləridir.

Sonra görüşün iştirakçıları "Türkdillli dövlətlərin Zirvə görüşünün bəyannaməsi"ni qəbul etdilər.

Daha sonra "Türkdillli dövlətlərin Zirvə görüşü iştirakçılarının birgə bəyannatı" qəbul edildi.

TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN V ZİRVƏ GÖRÜŞÜNÜN BƏYANNAMƏSİ

Astana şəhəri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev, Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti Əsgər Akaev, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Süleyman Dəmirəl, Türkmənistan Məclisinin Sədri Səhhat Muradov və Özbəkistan Respublikasının Prezidenti İslam Kərimov 1998-ci il iyu-

nun 9-da Astana şəhərində yüksək səviyyədə beşinci görüş keçirmişlər. Dövlət başçıları, mədəniyyətin, dilin və ənənələrin tarixi inkişafının ümumiliyini nəzərə alaraq, müstəqillik, suverenlik, ərazi bütövlüyü, sərhədlərin pozulmazlığı, hüquq bərabərliyi, bir-birinin daxili işlərinə qarşmamaq prinsiplərinə hörmət baslanməsi, hamılıqla tanınmış beynəlxalq hüquq normalarından irəli gələn öhdəliklərin vicdanla yerinə yetirilməsi, zor işlətməkdən və zor işlətməklə hədələməkdən, iqtisadi və hər hansı digər təzyiq metodlarından imtina edilməsi əsasında öz ölkələri arasında əlaqələri hərtərəfli, konstruktiv və səmərəli şəkildə daha da dərinləşdirməyə çalışaraq, BMT nizamnaməsində təsbit olunmuş məqsədlərə və prinsiplərə sadıq qaldıqlarını təsdiqləyərək və Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində qəbul edilmiş öhdəliklərə əməl edərək, Ankara bəyannatının, İstanbul, Bişkek və Daşkənd bəyannamələrinin varisliyini bir daha təsdiqləyərək, Ankara bəyannatının imzalandığı gündən ötan 6 il ərzində türkdillli dövlətlər arasında müxtəlif sahələrdə ikitərəfli və çöxtərəfli əməkdaşlığın dinamik və daim yüksələn xətlə inkişafından razı qaldıqlarını ifadə edərək, ölkələr arasında münasibətlərin vəziyyətini və əməkdaşlığın inkişaf perspektivlərini nəzərdən keçirərək, bir sıra beynəlxalq və regional problemlər barəsində fikir mübadiləsi apararaq, bəyan edirlər:

1. Dövlət başçıları öz ölkələri arasında müxtəlif sahələrdə bərabər hüquqlu və qarşılıqlı surətdə fay-

dalı əməkdaşlığın inkişafından razı qaldıqlarını bildirmiş və xalqların rifahına və tərəqqisinə yönəldilmiş konkret layihələrin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi əsasında bu əməkdaşlığı daha da genişləndirməyin və dərinləşdirməyin zəruriliyini qeyd etmişlər.

2. Dövlət başçıları türkdillli dövlətlərin başçılarından görüşlərinin katibliyi /TDBGK/ haqqında Xarici İşlər Nazirliklərinin işləyib hazırladığı əsasnaməni təsdiq etmiş və katibliyin fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə nəzarəti Xarici Siyasət idarələrinə həvalə etmişlər.

3. Dövlət başçıları beşinci görüşün suveren Qazaxıstanın yeni paytaxtının təqdimat mərasimi ilə bir vaxta düşdüyünü nəzərə alaraq, Qazaxıstan Respublikasında baş verən dəyişiklikləri dəstəklədiklərini təsdiq etmişlər.

4. Dövlət başçıları "İpək Yolunun bərpası" programını birgə həyata keçirməyin əhəmiyyətinə diqqət yetirərək təsdiqləmişlər ki, bu programın reallaşdırılması bölgənin iqtisadiyyatında mühüm rol oynayacaq və qarşılıqlı surətdə faydalı iqtisadi əməkdaşlığı möhkəmləndirəcəkdir.

5. Dövlət başçıları ticarət, investisiyalar, sənaye əməkdaşlığı sahəsində iqtisadi əlaqələrin genişləndirməyin və dərinləşdirməyin, inteqrasiya proseslərinə kömək göstərməyin əhəmiyyətini və zəruriliyini təsdiq etmişlər.

6. Dövlət başçıları öz ölkələrində zəngin təbii sərvətlərin, ilk növbədə təbii qazın, neftin işlənilməsi və hasilatının və hidroenerji ehtiyatların-

dən istifadə olunmasının xüsusi əhəmiyyətini bir daha vurğulamış, enerji daşıyıcılarının dünya bazarlarına nəqli üçün boru kəmərlərinin və elektrik ötürücü xətlərinin çəkilməsinə dair birgə layihələrin - marağı olan dövlətləri, beynəlxalq maliyyə təsisatlarını, dövlət strukturlarını və özəl strukturları bu layihələrə cəlb etməklə, - reallaşdırılmasına sahəsində təxirəsalınmaz tədbirlər görülməsinə tərəfdar çıxmışlar.

Dövlət başçıları Türkiyə ərazisi ilə Aralıq dənizi sahillərinə və Avropaya nəqli üçün boru kəmərlərinin çəkilməsi ilə bağlı müvafiq dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən görülmüş işləri razılıqla qeyd etmişlər.

7. Dövlət başçıları "Avropa-Qafqaz-Asiya" nəqliyyat dəhlizinin inkişafına dair Bakı şəhərində beynəlxalq konfrans keçirilməsi haqqında və nəqliyyata dair yeni çöxtərəfli baza sazişlərinə - alternativ nəqliyyat şəbəkələrinin inkişafına kömək edən sazişlərin qəbul olunması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təşəbbüsünü alqışlamış və yüksək qiymətləndirmişlər.

8. Dövlət başçıları regionun ölkələri arasında elmi-texniki əməkdaşlığı fəallaşdırmağın, nəqliyyatın və kommunikasiyaların mövcud infrastrukturunu təkmilləşdirməyin zəruriliyini təsdiq etmiş və bu sahələrdə müvafiq təcrübə və texnologiyalar mübadiləsi aparılmasına tərəfdar çıxmışlar.

9. Dövlət başçıları inteqrasiya proseslərinin daha da inkişaf etdirilməsi məqsədilə sənayedə, kənd təsərrüfatında, nəqliyyat və kommunikasi-

yalar sahəsində birgə konsorsiumlar yaradılmasının təşviq edilməsinə tərəfdar çıxmışlar.

10. Dövlət başçıları ətraf mühitin qorunması sahəsində əməkdaşlığı inkişaf etdirməyin aktuallığını qeyd etmiş və iştirakçı ölkələrin regionunda ekoloji vəziyyəti sabitləşdirməyə dair beynəlxalq miqyasda taxiras alınmaz tədbirlər görməyə çağırılmışlar.

11. Dövlət başçıları regionda in-teqrasiya proseslərini fəallaşdırmaq və genişləndirmək sahəsində Qazaxıstanın, Qırğızistanın və Özbəkistanın sayələrini dəstəklədiklərini bildirmişlər.

12. Dövlət başçıları türk xalqlarının mədəni-tarixi irsinin təcrübəsini yaymaq, bu irsi təbliğ etmək və məşhurlaşdırmaq məqsədilə türkdilli dövlətlərin və qeyri-hökumət təşkilatlarının kütləvi informasiya vasitələri arasında informasiya mübadiləsinin və əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsinə tərəfdar çıxmışlar.

13. Dövlət başçıları təhsil sisteminə əsaslı islahatlar aparılması sahəsində Mərkəzi Asiya dövlətlərinin sayələrini əhəmiyyətini vurğulamış və həmin islahatların hərtərəfli dəstəklənməsinə və bu sahədə təcrübə mübadiləsinin təşviq olunmasına tərəfdar çıxmışlar.

14. Dövlət başçıları Asiyada qarşılıqlı fəaliyyətə və etimad tədbirlərinə dair müsavirə çağırılması haqqında Qazaxıstanın təşəbbüsünün əhəmiyyətini vurğulamışlar.

15. Dövlət başçıları beynəlxalq birliyin və əlaqədar tərəflərin regional sabitlik yaradılmasına dair sayələrini bəyəndiklərini bildirərək,

Tacikistanda dinc yolla nizamasalma prosesini dəstəkləmişlər.

Dövlət başçıları Əfqanıstanda qarşı-qarşısı duran tərəfləri BMT-nin himayəsi və İKT-nin iştirakı ilə, əlaqədar dövlətlərin iştirakı ilə münəqişənin aradan qaldırılmasına dair sayələrini gücləndirməyə yenidən çağırılmışlar.

Dövlət başçıları Ermənistanla Azərbaycan arasında münəqişənin aradan qaldırılmasınının bu ölkələrin iqtisadi inkişafına və xalqların rifahının yaxşılaşmasına zərər vurduğunu qeyd etmiş və humanist məqsədləri əsas tutaraq, münəqişənin BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri və ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşünün üç prinsipi əsasında sülh yolu ilə aradan qaldırmağın vacibliyini vurğulamışlar.

16. Dövlət başçıları narkotik və sitələr və psixotrop maddələr daşınmasının mümkünüyündən narahatlıqlarını ifadə edərək, narkobiznessə qarşı mübarizədə əlaqələndirilmiş tədbirlər həyata keçirmək, habelə beynəlxalq birliyin sayələrində, o cümlədən BMT-nin narkotiklərə nəzarət programına kömək göstərmək əzminə olduqlarını təsdiq etmişlər.

17. Dövlət başçıları dövlətlərəsərhədlər tanımayan terrorizmə, dini ekstremizmə və separatizmə qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın zəruriliyini yenidən vurğulamışlar.

18. Dövlət başçıları BMT-nin məqsəd və prinsiplərinə sadiq olduqlarını bir daha vurğulayaraq, belə bir ideya irəli sürmüş və onu dəstəkləmişlər ki, türkdilli dövlətlər dünya

birliyinin üzvi və fəal hissəsidir, onlar sülh, təhlükəsizlik və tərəqqi naminə bütün digər ölkələrlə qarşılıqlı surətdə faydalı, səmərəli əməkdaşlıq üçün açıqdırlar.

19. Dövlət başçıları bildirmişlər ki, Astana şəhərində səmimiyyət və dostluq şəraitində keçən beşinci görüş, şübhəsiz, türkdilli dövlətlərin xalqları arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi, habelə regionda sülhün və sabitliyin təmin olunması işində mühüm mərhələ olacaqdır.

Dövlət başçıları növbəti görüşü Bakı şəhərində keçirmək haqqında razılığa gəlmişlər.

Bəyannamə 1998-ci il iyunun 9-da Astana şəhərində hər biri türk və rus dillərində olmaqla altı əsl nüsxədə tərtib edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbəyev, Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti Əsgər Akayev, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Süleyman Dəmirəl, Türkmənistan Məclisinin Sədri Səhəhət Muradov Türkdilli dövlətlərin Zirvə görüşü iştirakçılarından birgə bəyənata.

Biz, türkdilli dövlətlərin rəhbərləri – Qazaxıstan Respublikasının paytaxtı Astana şəhərində növbəti zirvə görüşünün iştirakçıları, Hindistanda və Pakistanda nüvə silahı sınaqları keçirilməsindən dərin narahat olduğumuzu bildirmişik. Bu sınaqlar regional və global sabitliyə və təhlükəsizliyə ciddi ziyan vurur, nüvə silahları ilə sürətlə silahlanmaya kömək edir və nüvə silahının yayıl-

ması rejimini möhkəmlətmək bərdə dövlətlərimizin siyasətinə ziddir.

Biz Hindistanı və Pakistanı təmkin və məsuliyyət göstərməyə, bir daha nüvə sınaqları keçirməməyə və nüvə silahının yayılmasına haqqında müqaviləyə və nüvə sınaqlarının hərtərəfli qadağan edilməsi haqqında müqaviləyə qoşulmağa çağırırıq.

Astana şəhəri.
9 iyun 1998-ci il.

TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN ZİRVƏ GÖRÜŞÜ İŞTRAKÇILARININ BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSI

Mətbuat konfransını Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbəyev açdı. O, bəyənata verərək dedi:

– Türkdilli dövlətlərin Zirvə görüşü yenidən başa çatmışdır. Görüşdə məsələlər müzakirə edildi, dövlətlərimizin gələcək iqtisadi, mədəni əməkdaşlığının inkişafını, dövlətlərimiz arasında qarşılıqlı anlaşmanın və etimadın dərinləşməsinə müəyyənlaşdırən Zirvə görüşünün Bəyannaməsi qəbul olundu. Əvvəllər olmayan və indi bir orqan kimi Xarici İşlər Nazirləri Şurası yanında işləyəcək kətiblik haqqında əsasnamə qəbul edildi. Bu, bizim üçün çox mühümdür. Növbəti Zirvə görüşünün gələcək ilin yayında Bakıda keçirmək nəzərdə tutulmuşdur.

Dövlət başçıları sərhədlərimizin yaxınlığında – Hindistanda və Pakistanda nüvə sınaqları keçirilməsi ilə

əlaqədar birgə bəyanat qəbul etdilər. Sənəddə deyilir ki, biz nüvə silahının yayılmasının əleyhinəyik, belə sınaqların əleyhinəyik və qonşularımızı – Hindistanla Pakistana nüvə silahı sınaqlarının qadağan edilməsi haqqında müqaviləyə və bu silahın yayılmasının haqqında müqaviləyə dərhal qoşulmağa çağırırıq. Biz bir bölgədəyik, buna görə də bu məsələnin üstündən keçə bilməzdik. Biz istəyirik ki, bölgəmizdə sülh olsun, xalqlarımızın tərəqqisi naminə ticarət, qarşılıqlı etimad, mehriban qonşuluq münasibətləri olsun.

Bununla da Zirvə görüşü başa çatdı. İndi biz sizin qarşınızdayıq. Sizin hər bir Prezidentə bir sual verməyə imkanınız var. Sağ olun.

Sonra türkdilli dövlətlərin başçıları jurnalistlərin suallarına cavab verdilər.

S u a l: Mənim sualım cənab Süleyman Dəmirəlidir. Cənab Prezident, təbii ki, Türkiyə Qazaxistanı və onun paytaxtını dəstəkləyərək, böyük məbləğdə sarmaya qoymuşdur. Bunun nə kimi siyasi cəhəti var?

S ü l e y m a n D ə m i r ə l i: Əziz dostum, Prezident Nursultan Nazarbayevin qərarı ilə qardaş Qazaxistanın paytaxtının Astanaya köçürülməsi sayısında biz bu şəhəri görmək imkanına maliklik. Sabah Astana bütün dünyaya məlum olacaqdır. Gələcək üçün ümidlər də bu qərarlarla bağlıdır. Türk xalqı adından qazax qardaşlara arzu edirəm ki, bu hadisə onlara səadət və uğurlar gətirsin. Arzu edirəm ki, Qazaxistan Respublikası əbədli yaşasın.

S u a l: Sual Qazaxistan Prezi-

dentinədir. Siz bölgədə islam fanatizmi hərəkatına necə baxırsınız? Ölkənizdə belə bir problem varmı? Əgər varsa, onu necə həll etməli?

N u r s u l t a n N a z a r b a y e v: Dostum İslam Kərimovdan xahiş edirəm ki, mənim çıxışımı təmamlasın.

Hesab edirəm ki, belə bir problem bütövlükdə dünyəva var. Biz bunu bilirlik və özümüzü elə göstərməməliyik ki, belə bir problem yoxdur. Buna görə də dövlətlərimiz, – mən Mərkəzi Asiya dövlətlərini nəzərdə tuturam, – öz konstitusiyalarında yazmışlar ki, biz dünyəvi dövlətlərik, hakimiyyət uğrunda mübarizə aparən dini partiyaları qadağan etməmişik. Bununla eyni zamanda konstitusiyalarımızda yazılmışdır ki, biz vicdan azadlığına tərəfdarıq, lakin vicdan azadlığı ölkələrimizin konstitusiyaları və qanunları ilə uyğunlaşdırılmışdır. Biz hamımız öz konstitusiyalarımızda yazmışıq ki, bazar iqtisadiyyatlı demokratik cəmiyyətlər qururuq və onları inkişaf etdirməyə çalışırıq. Buna görə də hakimiyyətdə və konstitusiyaya qeyri-konstitusiyə yolu ilə qarışmaq məqsədlə ekstremizmin islamdan və ya xristianlıqdan, hər hansı digər dinlərdən və ya siyasi hərəkatlardan yaranıb-yaranmamasından asılı olma-yaraq, biz ona mənfə münasibət göstərəcəyik.

Bununla əlaqədar biz öz sərhədlərimizin yaxınlığında baş verən hadisələrdən narahətlik. Bu gün biz dedik ki, başı müsibətlər çəkən Əfqanıstan xalqı üçün sülhün tezliklə bərqərar olmasını arzulayıyıq, arzu

edirik ki, Tacikistana da tezliklə sülh gəlsin. Biz bu dövlətlərlə əməkdaşlıq, ticarət etmək istəyirik. Bu isə bizim hamımız üçün faydalı olacaqdır. Buna görə də dövlətlərimiz hər hansı tərəfdən, o cümlədən də dini tərəfdən olan ekstremizmi qətiyyənlə qəbul etmirlər. O, hətta islam ekstremizmi olsa da, biz onu qəbul etməyəcəyik, hərçənd biz hamımız islam mədəniyyətinə mənsubuq.

İslam Abduqaniyevici, xahiş edirəm, bir şey əlavə edəsiniz.

İslam Kərimov: Nursultan Abışeviciñ dediklərinə qısaca olaraq bir şey əlavə etmək lazımdır, onda demək istərdim ki, bəli, haqiqətən, Mərkəzi Asiya bölgəsində müstəqil dövlətlər meydana gəldikdən sonra onların birmənalı şəkildə başlıca məqsədi açıq, demokratik, hüquqi dövlətlər yaratmaqdan ibarətdir; elə dövlətlər ki, onların qarşılıqları qoyduqları başlıca dayarlar insan hüquqları, dini etiqad azadlığı, vicdan azadlığıdır. Biz bunu əsas tutaraq yol verə bilmərik ki, Mərkəzi Asiya dövlətlərinin hüdudlarından kənarında olan bəzi şəxslər burada ideoloji boşluq əmələ gəldiyi barədə, demokratik dövlətlər deyil, islam dövlətləri və ya tamam başqa məqsədlər güdən dövlətlər yarandığı barədə təsəvvür, mif yaratsınlar, oyañsınlar. Bu mifi yaratmaq məqsədinin həyata keçirilməsinin istiqamətlərindən biri belə bir haldan istifadə etməkdir ki, bu dövlətlərdə, məsələn, Özbəkistanda əhalinin təxminən 70-80 faizi islama etiqad edir.

İslam atalarımız dinidir, bizim müqəddəs dinimizdir. Biz öz ata-

larımızın dinini əsla rədd etmirik. Əksinə, biz hesab edirik ki, əcdadlarımızdan bizə necə miras qalmışdır, əla həmin şəkildə də bu din mənəvi paklığa və mənən zənginləşməyə kömək edir.

Bələ bir fikri bir daha nəzərə çarpdırmaq istəyirəm. İslamın ən mühafizəkar, mürtəce cərəyanlarından biri kimi vəhəbiliyə qarşı Özbəkistanda mübarizə aparılması qətiyyənlə demək deyil ki, Özbəkistanda atalarımızın dini kimi islama qarşı mübarizə aparılır. Bu boşboğazlıqla adamları qəsdən çəpərdirməyə cəsarətli olurlar.

İslamın mürtəce, ekstremist cərəyanının təzahürlərindən biri olan vəhəbilik bizim üçün məhz ona görə təhlükəlidir ki, bu dinə etiqad edən gənclərimizə ideoloji təsir göstərə bilər, gənclərimizin tərbiyəsinə lazımi diqqət yetirmədiyimiz üçün onlar kor-korana surətdə vəhəbilik ideologiyası təsirinə düşə bilərlər.

Vəhəbilik nədir? Vəhəbilik bizə islam dininin köklərinə, yəni keçmiş əsrlərə qayıtmağı təklif edən cərəyandır və tariximizdən, miflərimizdən, təkamül yolu ilə inkişafına aid nə varsa, onların hamısının qatı əleyhdarı olan cərəyandır. Buna görə də o, bəşəriyyətlər cərəyanı kimi bir cərəyandır. Təxminən belə bir ideologiyanın təbliğ edildiyi yadımızdadır: bizimlə olmayanlar, bizim əleyhinəyədirlər. Dinimizdəki vəhəbilik cərəyanı məhz bununla təhlükəlidir ki, o, vicdan azadlığını, dini etiqad azadlığını inkar edir. O, məhz buna görə çox təhlükəlidir. Məsələn, bu gün Özbəkistanda 12 dini konfessiya

var, bizdə yəhudilər də var. Özbəkistanda 16 sinaqoq fəaliyyət göstərir. Bizdə katoliklər də, pravoslavlar da, bizim əsas dinimiz olan ənənəvi islam dini də dinc yanaşı yaşayırlar. Vəhəbilər isə təklif edirlər ki, hər şey rədd olunsun və ancaq onların dininə etiqad bəslənilsin. Lakin biz onlarla heç cür razılaşa bilmərik. Bu, çox təhlükəli bir cərəyandır. Biz bu-nu başa düşürək, dövlətlərimizin ərazisində, xüsusən də Özbəkistanda bu cərəyanın yayılmasına heç vəchəli yol verə bilmərik. Mən bax bunları əlavə etdim.

S u a l: Sual Prezident Heydər Əliyevdir. Cənab Prezident, Siz belə bir iddianı şərh edə bilərsiniz ki, Bakı-Ceyhan layihəsinin həyata keçirilməsində maneə olmaq məqsədilə Rusiya Federasiyası Sizə təsir göstərir? Daha bir sual. İmzalanmış sentyabr ayı üçün nəzərdə tutulan əsas boru kəmərinə dair sənəd nə dərəcədə hazırdır?

Heydər Əliyev: Bilirəm hansı dildə cavab verim. Rus dilində cavab verəcəyəm ki, hamıya aydın olsun.

Bakı-Ceyhan neft kəməri Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundan neftin ixracı üzrə əsas boru kəmərinin marşrutlarındandır. 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı üç neft yatağının işlənilməsi haqqında 11 dünya neft şirkətindən ibarət konsorsiumla iri bir müqavilə imzaladı. Bu müqavilədə neftin ixracı üçün əsas neft kəməri çəkilməsi nəzərdə tutulur. Neftin Xəzər hövzəsindən

dünya bazarlarına ixracı marşrutlarının bu müddətdə çox variantları tədqiq edilmişdir. Bilirsiniz ki, artıq bir neft kəməri – Bakı–Novorossiysk kəməri mövcuddur və 1994-cü ilin sentyabrında imzalanmış müqaviləyə uyğun olaraq, konsorsium tərəfindən çıxarılan neft bu boru kəməri ilə ixrac edilir. Bakı–Supsa marşrutu ilə ikinci neft kəməri çəkilir. Supsa Cürüstəndə Qara dəniz limanıdır. Bu iki boru kəməri ilkin neftin ixracı üçün nəzərdə tutulmuşdur. Lakin böyük neft üçün, təkrar edirəm, 1994-cü ilin layihəsində əsas neft kəməri çəkilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bütün bu vaxt ərzində axtarışlar aparılmış, əsas neft kəmərinin müxtəlif marşrutları öyrənilmişdir.

Həqiqətən, çox marşrutlar var. Müxtəlif ölkələr gah bir, gah da digər marşruta üstünlük verirlər. Lakin Azərbaycan bəyan etmişdir və bu gün mən bir daha bəyan edirəm ki, biz Bakı-Ceyhan xəttini neft borusu üçün ən məqbul marşrut sayırıq. İndi çox böyük hazırlıq işləri aparılır. Zənnimcə, sentyabrda konsorsium qəti qərar qəbul edəcəkdir və biz bu neft kəmərinin inşasına başlamalıyıq.

Lakin məsələ bundadır ki, son illərin iş təcrübəsinin göstərdiyi kimi, Xəzər hövzəsi neft və qaz ehtiyatları ilə çox zəngindir. 1994-cü ilə imzaladığımız birinci müqavilədə başqa Xəzər Azərbaycan sektorundakı yataqlara dair daha 10 müqavilə imzalanmışdır. Bilirsiniz ki, Xəzər dənizində hər bir Xəzər yatağı dövlətin öz sektoru var. Xəzər dənizinin başqa sektorlarında da çox zəngin

yataqlar var. Buna görə də söhbət nəinki Azərbaycan sektorunda, həm də digər sektorlarda artıq çıxarılaqda olan və çıxarılaqda neftin ixracından gedir. Buna görə də indi söhbətlər gedir və bu gün mən öz çıxışında da dedim ki, görünür, Xəzər neft və qaz magistralının inşası ilə ciddi məşğul olmaq lazımdır. Bu magistral da Qafqazla, Türkiyə, Qara dəniz vasitəsilə Avropa ölkələrinə gedə bilər.

Biz Bakı-Ceyhan boru kəməri barədə qəti fikirdəyik və onu həyata keçirəcəyik.

S u a l: Sual Prezident İslam Kərimovadır. Siz Daşqənddən yola düşərək bildirdiniz ki, türkdilli dövlətlərin başçılarının görüşündən əsas məqsəd ən əvvəl iqtisadi vəziyyətlə, əhalinin həyat səviyyəsi ilə, iqtisadi, humanitar məsələlərin, xalqlarımızın tarixinin, dilinin, mənəvi yaxınlığının oxşarlığını nəzərə alaraq, mədəniyyətin inkişaf etdirilməsi məsələlərinin həlli ilə bağlı problemdir. Siz bildirdiniz ki, bu zirvə görüşünə siyasi və ya hərbi-siyasi xarakter verilməsinin əleyhinisiniz. Siz bugünkü müzakirədən və bugünkü Zirvə görüşündə qəbul edilmiş qərarlardan razısınızmı?

İslam Kərimov: Çox qısa cavab vermək istədim. Bəli, mən türkdilli dövlətlərin başçılarının görüşünün qərarından da, qəbul edilmiş bəyannamadan, hər bir dövlətin qarşısında duran, eyni zamanda hamımız üçün ümumi olan çox mühüm problemləri müəyyənləşdirən qərardan da razıyam. Zirvə görüşü, həlli-nə bütün ehtiyatlarımızı və imkanla-

rimızı yönəltməli olduğumuz məsələləri, problemləri göstərmişdir. Bu istiqamət hər şeydən əvvəl hərbi-siyasi məsələlərlə yox, həyatı əhəmiyyətə malik olan iqtisadi əməkdaşlıqla – bu regionun ölkələrini, xalqlarını müxtəlif təhlükələrdən, xüsusilə bu gün açıq şəkildə özünü bürüzə verən təhlükələrdən qorumaqla bağlı əməkdaşlıqla müəyyən edilir. Bəzi təhlükələr haqqında mən artıq qismən dedim, bu barədə başqa rəhbərlər də danışıqlar. Bu əməkdaşlıq dini və digər ekstremizmin, terrorizmin ərazilərimizə yol tapmasına imkan verməklə, narkotik vasitələrin yayılmasına qarşı mübarizə ilə bağlıdır. Hörmətli Heydər Əliyev bir az əvvəl dediyi kimi, bizim əməkdaşlığımız ham da neftin nəqli ilə bağlıdır. Bəs neftin nəqli nə deməkdir? Bu, torpaqlarımızın, ərazilərimizin təkindəki zəngin ehtiyatları, hələ istifadə olunmamış böyük imkanları mümkün qədər tam reallaşdıraraq, bu ərazilərdə yaşayan xalqların həyatını daha da firavanlaşdırmaqla bağlıdır. Ona görə də bəyannamədə razılıqların və öz əksini tapan məsələlərin siyahısının hətta təqribi təhlili də göstərir ki, biz bu məsələlərdən yayınmamışıq və onlar burada iştirak edən dövlətlərin hər biri üçün məqbuldur.

Nursultan Abişevic də bu gün çox mühüm bir məsələni – Hindistanda və Pakistanda atom partlayışlarının keçirilməsi ilə bağlı yaranmış təhlükəyə bizim münasibətimizi vurğuladı, bu təhlükənin həmin ölkələrə bilavasitə yaxın olan ərazilər üçün böyük qorxu törətdiyini qeyd etdi.

Biz, yaqın ki, bu təhlükəyə biganə qala bilmirik. Ona görə də, zənnim-cə, Nazarbayevin təklif etdiyi bəyanatın layihəsi sərhədlərimizin bilavasitə yaxınlığında baş verən hadisələrə bizim ümumi münasibətimizi bildirir.

Ən başlıcası isə, təkrar edirəm, odur ki, biz bir daha yaqın etdik ki, bizim olduqca çox iqtisadi, mədəvi, humanitar xarakterli problemlərimiz, ərazilərimizdə sabitlik, onun qorunub saxlanılması məsələləri var. Bu məsələlər hər bir dövlət üçün eyni dərəcədə maraqlıdır. Mən çox şadam ki, hazırkı görüş bu problemlərin həll edilməsinə yönəldilmişdir.

Daha bir məsələ. Bizim Zirvə görüşünün iclasını Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astananın təqdimatı ilə bağlamaya bilməyərəm. Hesab edirəm ki, bu iki hadisənin qovuşmasının və ya bir-birinin məntiqi davamı olmasının böyük mənası var. Yaqın ki, Bakıdakı növbəti görüş də Azərbaycan xalqının həyatındakı böyük hadisələrə təsadüf edəcəkdir. Təkrar edirəm, tariximizin böyük hadisələrini bir yerdə bayram etməyimizin mühüm mənası var. Astananın yeni paytaxt olması isə təkcə qazax xalqının deyil, həm də bir-birinə çox yaxın olan bütün türkdilli dövlətlərin tarixində yeni bir mərhələdir. Sizin sualınızın cavabında, bax, bunları demək istəyirdim.

S u a l: Sual Mərkəzi Asiya İttifaqında sədrlik edən şəxs kimi Prezident Əsgər Akayevdir. Hörmətli Əsgər Akayev, xahiş edirəm deyəsəniz, Türkdilli dövlətlərin Zirvə görüşünün qərarı Mərkəzi Asiya İttifaqı

nın fəaliyyətinə hər hansı şəkildə təsir göstərirmi? Bizim İssıkkul gölündə baş vermiş bədbəxt hadisə barədə ikinci sualımla, deyəsən, bir çox həmkarlarımızın suallarını qabaqlamış olacağam. Prezident kimi Siz bütün türkdilli xalqların bu sevimli istirahət zonasının indiki və gələcək taleyi barədə öz fikrinizi söyləyə bilərsinizmi?

Ə s g ə r A k a y e v: Birinci sualla cavab verərkən deyim ki, türkdilli dövlətlərin başçılarının Zirvə görüşü Mərkəzi Asiya İqtisadi İttifaqının inkişafına müsbət təsir göstərəcəkdir, çünki bu, açıq ittiifaqdır. Buna belə bir fakt sübutdur ki, bu il Mərkəzi Asiya İqtisadi İttifaqı öz tərkibini Tacikistanın hesabına genişləndirmişdir. Rusiya Federasiyası bu ittiifaqda müşahidəçidir, ona digər ölkələr də maraqlıdır. Hesab edirəm ki, türkdilli ölkələrlə, Türkiyə Respublikası, Azərbaycan, Türkmənistan ilə nəqliyyat kommunikasiyaları, ticarət-iqtisadi əməkdaşlığı genişləndirmək imkanları gələcəkdə iqtisadiyyatlarımızın daha sürətlə inkişafı üçün və daha sabit iqtisadi artımın təmin edilməsinin, əlbəttə, mühüm amilinə çevrilə bilər.

İkinci sual ilə əlaqədar deyim ki, İssıkkul gölündə baş vermiş qəza, əlbəttə, bütün xalqımız üçün dərdədir. Siz yaqın bilərsiniz ki, "Kurtor" qızıl mədəni kombinatına natrium-sianid aparan yük maşını qəzaya uğramışdır. Bu qəzanın iki xüsusiyyəti var. Əvvəla, bunun qəzanın baş verdiyi yerin sakinləri üçün, ikincisi isə Qırğızıstanın, Mərkəzi Asiyanın incisi və nəinki bölgəmizin, həm də uzaq

xarici ölkələrin bütün sakinlərinin sevimli istirahət yeri olan İssıkkul gölü üçün ağır nəticəsi olacaqdır.

Ən əvvəl deməliyəm ki, bədbəxtlikdən, bu qəza gölün təxminən 20 kilometrliyində baş vermişdir və natrium-sianidin düşdüyü bütün sudan həmin vaxt tarlaları suvarmaq üçün istifadə etmişlər. Kaş bu su gölə tökülməydi. Bunun səbəbini aydınlaşdırım. Natrium-sianidin düşdüyü bütün su 20 minədək insan yaşayın 2-3 yaşayış məntəqəsinin tarlalarına axmışdır. Əlbəttə, ən böyük ziyan bu insanların səhhətinə vurulmuşdur. Biz elə həmin gün Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının müxəssislərini dəvət etdik. Sonra Rusiya Federasiyasının və Kanadanın müxəssisləri də onlara qoşuldular.

Natrium-sianidlə bu və ya digər dərəcədə zəhərlənmiş olan əhalinin tamamilə sağaldılması üçün indi belə bir beynəlxalq komissiya işləyir. Bədbəxtlikdən, bir ölüm hadisəsi olmuşdur. Cavan bir qadın zəhərlənərək ölmüşdür. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının, müstəqil beynəlxalq komissiyanın köməyi ilə biz bu qəza nəticəsində zəhərlənmiş olan əhalinin tamamilə reabilitasiyası üçün bütün tədbirləri görürük. Deyərdim ki, bu, həmin qəzanın Qırğızıstan üçün ən dəhşətli nəticəsidir. Bu gün biz natrium-sianidlə zəhərlənmiş bütün torpaqları dezaktivizasiya edir və yenedən yararlı hala salmağa çalışırıq.

ASTANA ŞƏHƏRİNİN RƏSMİ AÇILIŞINDA İŞTIRAK

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev sonra Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevə yeni paytaxtın açılışı şəərəfinə "İçərişəhər" qobelenini hədiyyə etdi.

QAZAXISTANIN YENİ PAYTAXTI ASTANANIN BEYNƏLXALQ TƏQDİMATI – RƏSMİ AÇILIŞI

İyunun 10-da Astana şəhərinin Konqreslər sarayında Qazaxıstanın bu yeni paytaxtının beynəlxalq təqdimatı – rəsmi açılışı olmuşdur.

Mərasimdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev, Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayev, Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmiral, Özbəkistan Prezidenti İslam Karimov, Ukrayna Prezidenti Leonid Kuçma, Belarusun Baş naziri Gennadi Novitskinin, Ermənistanın Baş naziri Armen Darbinyanın, Tacikistanın Baş naziri Yəhya Əzizovun, Türkmənistan Məclisinin Sədri Səhətt Muradovun, Çinin Kommunikasiyalar naziri Xuan Çendunun, Gürcüstanın Dövlət naziri Niko Leqişvilinin, Moldova Baş nazirinin müavini Nikolay Andronnikin, Rusiya Prezidentinin MDB-dəki səlahiyyətli nümayəndəsi İvan Ribkinin başçılığı ilə digər ölkələrin, habelə İnquşetiya Prezidenti Ruslan Auşevin, Saxa Respublikasının Prezidenti Mixail Nikolayevin, Tatarıstan Prezidenti Mintimer Şaymiyevin başçılıq etdikləri nümayəndə

heyətləri, MDB-nin İcraçı katibi Boris Berezovski başda olmaqla, MDB İcra Kəbiriyyəsinin, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Baş katibi Əndər Əzər başda olmaqla və Təşkilatın, İslam Konfransı Təşkilatının Baş katibi İz-zəddin Lərakı başda olmaqla bu təşkilatın, Rusiyanın Moskva, Sankt-Peterburq şəhərlərinin və Kemerovo vilayətinin nümayəndə heyətləri iştirak etdirdilər.

Qazaxıstanın Dövlət himni səsləndi. Mərasimi Astananın meri Adilbek Caksıbekov açdı. O, mərasimin bütün iştirakçıların salamladı və bu tarixi hadisə münasibətilə təbrik etdi.

Sonra Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev çıxış etdi. Qazaxıstan Prezidenti şəhərlərdə iştirak edən dövlət başçılarına, habelə müxtəlif ölkələrin və beynəlxalq təşkilatların nümayəndə heyətlərinə, iri şirkət və firmaların başçılarına dərin təşəkkürünü və minnətdarlığını bildirərək dedi ki, "yeni paytaxtın – Astana şəhərinin təqdimatı gənc, müstəqil dövlətimizi bütün dünyaya təqdim etmək üçün xüsusi imkanlıdır".

Nursultan Nazarbayev paytaxtın buraya köçürülməsi qərarını ölkəni idarəetmə mərkəzinə qaydaya salmaq və onu Qazaxıstanın malik olduğu çox geniş ərazinin, – bu göstəriciyə görə Qazaxıstan dünyanın ən böyük ölkəsi sırasına daxildir, – coğrafi mərkəzi ilə uyğunlaşdırmaq zərurətini izah etdi. Qazaxıstanın ərazisi milyon kvadrat kilometrərlə ölçülür və orada bir neçə saat qurşağı var. Belə bir cəhətin əsla şübhə doğurmadığı qeyd edildi ki, paytaxtın növbəti ölkə ərazisinin, həm də Avrasiya kontingentinin mərkəzində yerləşən Astanaya köçürülməsi tək cəhətə Qazaxıstanın deyil, eləcə də onunla qonşu olan dövlətlərin, habelə Qazaxıstanla sıx işgüzar qarşılıqlı münasibətlər saxlayan uzaq xarici ölkələrin xeyrinədir. Nursultan Nazarbayev dedi: "Zənnimizə, bu, xüsusi bir amildir və dünyanın bütün ölkələri ilə öz qarşılıqlı münasibətlərini bacardığıca daha yaxşı qurmağa çalışan gənc dövlətimiz onu nəzərə almayla bilməz".

Qazaxıstan Prezidenti bildirdi ki, bütün yolların qovuşduğu yerləşən Astana həm daxili, həm də xarici əlaqələrin təkmilləşdirilməsinə də çox yaxşı kömək edir. Yeni paytaxtın yeri seçilərkən belə amillər də nəzərə alınmışdır ki, Astana ekoloji cəhətdən təmiz ərazidə yerləşir, təbii qüvvələri ona bilavasitə təhlükə törətmir, burada obyektlərin tikilməsi Almatıdakına nisbətən iki dəfə ucuz başa gəlir.

Qazaxıstan rəhbəri dedi: "Bir sözlə, ölkənin siyasi mərkəzinə Astana şəhərinə köçürmək qərarı öləri və ya təsadüfi, bir və ya bir neçə adamın iradəsi ilə qəbul edilmiş qərar deyildir. Ətraflı düşünülmüş və tarixi cəhətdən əsaslandırılmış, gələcəyə yönəldilmiş olan bu qərar çoxasrlıq axtarışların, uzun düşüncələrin və qızğın mübahisələrin yekunudur".

Prezident Nursultan Nazarbayev paytaxtın köçürülməsinə dair görülmüş genişmiqyaslı, hərtərəfli işlərdən danışaraq, bu işlərin respublikada mövcud olan çox mürəkkəb sosial-

iqtsadi şəraitdə aparıldığını vurğuladı. Qazaxıstanın başçısı dedi: "Bu, hələ harası idi – siyasətçilərin qəbul edilən qərarlara cavabdeh olmaq və düzgün məqsədlərə nail olmaq bacarığına itimayiyətin inamının itması təhlükəsi var idi", ancaq müxtəlif müləhizələr səslənməsinə baxmayaraq, həmvətənlərinin əksəriyyəti paytaxtın köçürülməsi qərarına rəğbətə yanaşdı. Qazaxıstan rəhbəri firsətdən istifadə edərək, çağırışı dərhal qoşulmuş və Astananın tikintisinə və abadlaşdırılmasına sanballı töhfə vermisi xarici şərtlərə, sərma-yədarlara və inşaatçılara təşəkkürünü bildirdi və dedi ki, paytaxt əhəmiyyətli şəhərə xəs olən mühəndis infrastrukturunun əsas xüsusiyyətlərini yaratmaq işləri indi sona çatmaqdadır. Yaxın gələcəkdə paytaxtda sosial, maddi və inzibati infrastrukturular yarıdılacaqdır, işgüzar dairələr bu prosesdə çox fəal iştirak etməyə hazırdırlar. O əmindir ki, müasir şəhərin tikintisinin çox qısa bir müddətdə başa çatdırılması islahatların həyati əhəmiyyətinə və gələcəyinə qazaxıstanlıların inamını, şübhəsiz, möhkəmlədəcəkdir.

Prezident Nursultan Nazarbayev Qazaxıstanın keçmiş paytaxtı – Almatını lazımcına qiymətləndirərək dedi ki, yeni əsr qarşıya yeni vəzifələr qoyur, müasir dövlət qurulmalıdır və geniş fəaliyyət üçün yeni vəsət, yeni meydan gərəkdir. "Biz bütün bəşəriyyətə yanaşı addımla-malıyıq. Buna görə də paytaxtın köçürülməsi heç də daxili götür-qoy və müləhizələr məsələsi deyildir. Qazaxıstan Avrasiya ölkəsidir və dövlətin

mərkəzinə doğru irəliləməyimiz xarici siyasətimizin, inteqrasiyanı anlamığımızın çoxvektorlu yönününü əks etdirir. Bizim bu qərarımız xarici siyasətimizin strategiyasını əsla dəyişmir".

Prezident Nursultan Nazarbayev ölkənin paytaxt vasitəsilə tanındığını qeyd edərək dedi ki, Astana adının elə həmin gün bütün dünyaya məlum olması Qazaxıstanı diqqətli, şübhəsiz, artıracaqdır. "Biz isə, öz növbəmizdə, Astananın inkişaf etməsi, daha yaxşı və daha gözəl olması, qurdugumuz cəmiyyətin gələcəyinin rəmzinə və inikasına çevrilməsi üçün qüvvə və imkanlarımızı asırgəməyəcəyik. Əminəm, biz hər şey edəcəyik ki, Astanamız gələcəyin şəhəri olsun və biz də onun layiqli vətəndaşları olaq".

Prezident Nursultan Nazarbayev çıxışının sonunda dedi: "Yeni paytaxtımız – Astana, qoy sənin yolun uğurlu və gələcəyin nurlu olsun!"

Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəl mərasimdə çıxış edərək ali qonaqları salamladı, hörmətli Prezident Nursultan Nazarbayevi Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astananın beynəlxalq təqdimatı münasibətilə təbrik etdi. Türkiyə dövlətinin başçısı bu mərasimdə iştirak etməsindən məmnun qaldığını, paytaxt dəyişdirilməyin çox mürəkkəb bir iş olduğunu, Qazaxıstanın bu işin öhdəsindən böyük uğurla gəldiyini və Qazaxıstan xalqına layiq gözəl bir paytaxt yaradıldığını qeyd etdi. O dedi: Yeni paytaxt əziz dostum Prezident Nursultan Nazarbayevin müdrik rəhbərliyi ilə qardaş Qazaxıstan xalqının dina-

mizmini bütün dünyaya əks etdirən bir əsər olmuşdur. Bununla fəxr edirik. Siz qısa bir zamanda yaradılan bu müəmmal və müasir əsərlə haqlı olaraq fərahlanə bilərsiniz.

Paytaxt dəyişdirməyin, sadəcə, coğrafi bir hadisə yox, dövlətin gələcəyi ilə bağlı siyasi və strateji bir qərar, ölkənin həyatında döntüş nöqtəsi olduğunu vurğulayan Türkiyə Prezidenti zəhmətkeş Qazaxıstan xalqının səyi ilə Astananın gələcəkdə mühüm siyasi, iqtisadi və mədəni mərkəzə çevriləcəyini, öz ölkəsinin Qazaxıstan Astananın layihələşdirilməsində və tikintisində bundan sonra da kömək edəcəyini və hər sahədə Qazaxıstanı dəstəkləyəcəyini xüsusi nəzərə çarpdırdı.

Qazaxıstan müstəqillik əldə etdikdən sonra dövlət başçısı Nursultan Nazarbayevin rəhbərliyi altında görülməli böyük işlərdən, əldə olunmuş irəliləyişlərdən, qazanılan yeni nailiyyətlərdən böyük qürur və sevinc hissi keçirdiyini bildirən Prezident Süleyman Dəmirəl daha sonra dedi: Bu işləri görmək üçün ən azı 30 il vaxta ehtiyac vardır. Qazaxıstanın nailiyyətləri beynəlxalq aləmdə də təqdir edilir və heyranlıqla qarşılanır. Sizlərə ən böyük qardaşlıq hissləri ilə bağlı olan Türkiyədəki qardaşlarımız sizinlə hər zaman ham-rəylik içində olmaqda davam edəcəklər. Türkiyədəki 65 milyon qardaşlarımız adından əziz qardaşım Prezident Nursultan Nazarbayevi və onun simasında Qazaxıstan xalqını bir daha təbrik edir, Astananın xeyirli və uğurlu paytaxt olmasını arzulayırıq.

Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimov öz çıxışında dedi ki, qədim Tüürküstan torpağı dünyaya neçə-neçə böyük şəhərlər vermişdir, onların şan-şöhrəti bütün aləmə yayılmış və əfsanələrdə tarannüm edilmişdir. O inanır ki, artıq yaxın gələcəkdə Astana Qazaxıstanın haqlı olaraq fəxr etdiyi şəhərlər sırasına düşəcəkdir. O, özbək və qazax xalqları arasında dostluğun sarsılmazlığını təsdiq edərək, Abayın bu sözlərini xatırladı: “Əgər sənin yol yoldaşın qazaxdırsa, sən heç vaxt azmayacaqdır. Özbəkistanın başçısı dedi ki, mən qazax xalqının gözəl gələcəyinə inanıram və paytaxtın buraya köçürülməsi haqqında Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevin qəbul etdiyi qərarın düzgünlüyünə əminəm. İslam Kərimov çıxışının sonunda dedi: “Qoy Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astana şəhərinin bünövrəsi granit kimi möhkəm olsun. Astananın bütün sakinlərinə, Qazaxıstanın bütün qardaş xalqına səadət, firavanlıq arzulayıram!”

Sonra Ukrayna Prezidenti Leonid Kuçma çıxış edərək, Qazaxıstanın yeni paytaxtı – Astanaya ürkədən şərafətli tale arzuladı və əmin olduğunu bildirdi ki, Astana qüdrətli və çiçəklənən dövlətin növbəti beşiyi, həm də ürəyi, onun iqtisadi və mədəni mərkəzi olacaqdır. Ukrayna rəhbəri dedi ki, bütün bunlar Qazaxıstan torpağında yaşayış-yaradın yüz minlərlə ukraynalı üçün çox vacibdir. O, müstəqil Ukrayna ilə müstəqil Qazaxıstan arasında xoş münasibətlər yarandığını vurğuladı, şəhərlərdə iştirak etməyə dəvət olunduğuna görə təşəkkürünü bildirdi və yeni paytaxta böyük gələcək arzuladı.

Sonra Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev çıxış etdi.

Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayev öz çıxışında “Astana” sözünün mənasının “böyük çölün müqəddəs yeri” demək olduğunu qeyd edərək dedi ki, bu müqəddəs yeri Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev tapmış və XXI əsr ərfəsinin öz ölkəsinin yeni paytaxtının əsasını qoymuşdur. Qırğızıstan rəhbəri əmindir ki, Astana gələcək yüzillikdə Qazaxıstanın inkişafının hərəkətverici qüvvəsi olacaqdır. Əsgər Akayev “şimal palıması” və “şimal Venesiyası” da adlandırılan Sankt-Peterburqu misal çəkərək, Astananı gələcək “Avrasiya palıması” adlandırdı.

Sonra Rusiya Prezidentinin MDB-dəki səlahiyyətli nümayəndəsi İvan Rıbkın çıxış edərək, Rusiya Prezidenti Boris Yeltsinin məktubunu oxudu. Rusiya rəhbəri öz məktubunda Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevi və Qazaxıstan xalqını qısa, lakin şanlı tarixi, yaxşı anənləri olan yeni paytaxtın – Astana şəhərinin təqdimatı münasibətilə təbrik edir. Məktubda qeyd olunur ki, “Astana insanların tükənməz enerjisi, əmək şüqününün, qətiyyət və dəyanətinin, xalqımızın dostluğunun rəmzidir. Rusiya Prezidenti Boris Yeltsin təbriki ni bu sözlərlə bitirdi: “Qoy yeni paytaxt müxtəlif millətlərə mənsub insanlar arasında qardaşlığa və əməkdaşlığa örnək olsun və dost Qazaxıstanın əsl təəcəssümünə çevrilsin. Astana sakinlərinə

və bütün Qazaxıstan xalqına xoşbəxtlik və əmin-amanlıq arzulayıram!”

Çin Xalq Respublikası Hökumətinin xüsusi nümayəndəsi Xuan Çendun Prezident Nursultan Nazarbayevi və bütün Qazaxıstan xalqını yeni paytaxtın təqdimatı münasibətilə təbrik edən Çin Xalq Respublikasının sədri Tszyan Tszeminin məktubunu oxudu. ÇXR-in başçısı Qazaxıstanı siyasi, iqtisadi, mədəni sahələrdə yeni uğurlar arzulayaraq, Çin və qazax xalqları arasında çoxəsrlik, ənənəvi dostluq olduğunu qeyd etmişdir. Məktubda deyilir: “Biz ölkələrimizin və xalqlarımızın rifahı naminə icitərəfli məhraban qonşuluq və dostluq münasibətləri yolunda daim irəliləmək üçün Qazaxıstan tərəfi ilə birlikdə səy göstərməyə hazırıq. Sizin ölkənizə tərəqqi və qüdrətinin artmasını, xalqınıza isə xoşbəxtlik arzulayıram”.

Tatarıstan Prezidenti Mintimer Şaymıyev çıxışında dedi ki, Qazaxıstanın bütün tarixi ərzində onun bir neçə paytaxtı olub, amma Astana kimsi hələ olmayıbdır. Tatarıstan Prezidenti Astananın xüsusiyyətini bunda görür ki, bir paytaxt kimi onun əsasının qoyulması haqqında qərar, əvvəllərdə olduğu kimi, “müxtəlif rejimlər və quruluşlar” tərəfindən zorla qəbul etdirilməyib, əksinə, Qazaxıstan xalqının özü tərəfindən qəbul olunubdur. Beləliklə də, Astana xalqın çoxdan ki arzusunu həyata keçməsinin təəcəssümünə, müstəqil Qazaxıstanın dövlətçiliyini möhkəmləndirən amilə çevrilmişdir. O bu mühüm hadisə münasibətilə Qazaxı-

tan xalqını şəxsən öz adından və qardaş Tatarstanın adından təbrik etdi, ona və yeni paytaxta tərəqqi arzuladı. Mintimer Şaymiyevin fikrinə, belə bir keçməkeşli dövrdə paytaxtın başqa yerə köçürülməsi Qazaxıstan xalqının və onun Prezidenti Nursultan Nazarbayevin böyük ruh yüksəkliyinə dalalətdir.

Sonra Müstəqil Dövlətlər Birliyinin icraçı katibi Boris Berezovski çıxış edərək, Prezident Nursultan Nazarbayevi və Qazaxıstan xalqını tarixi əhəmiyyəti olan hadisə münasibətilə təbrik etdi. Onun fikrinə, Qazaxıstanda yeni paytaxtın meydana gəlməsi bütövlükdə milləti və onun taleyini yaxşılaşdırmağa doğru dəyişməkdir. O, MDB-nin İcra katibliyindən Qazaxıstan Prezidentinə, xalqına görkəmli rus rəssamları Ayvazovskinin və Makovskinin rəsm əsərlərini hədiyyə etdi və ümidvar olduğunu söylədi ki, "bu bayram gününə, Qazaxıstanın tarixinə Müstəqil Dövlətlər Birliyinin bu kiçik töhfəsi hər bir millətin malik olduğu mədəniyyətinin inə təbəqələrini artırmağa kömək edəcəkdir".

Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev yekun sözü ilə çıxış edərək dedi ki, şənliklər münasibətilə dövlətlərin rəhbərləri, xarici ölkələrin nümayəndə heyətlərinin başçıları tərəfindən təqdim edilmiş bütün hədiyyələr Astananın tarixi muzeyinə veriləcəkdir. O, şənliklərdə iştirak etdiklərinə görə hamıya təşəkkürünü bildirdi, Qazaxıstanın ölkələri-mizlə dostluğa, qardaşlığa, onların iqtisadiyyatları ilə inteqrasiyaya sadiq qaldığını təsdiqləyərək dedi ki,

onun ölkəsi xeyirxahlığa, məhəbbətə, xoş arzulara açıq qəlbə cavab verəcəkdir. Prezident Nursultan Nazarbayev şəxsən öz adından və bütün Qazaxıstan xalqı adından hamıya möhkəm cansağlığı, səadət və uğurlar arzuladı.

Qədim qazax adətində uyğun olaraq, Prezident Nursultan Nazarbayev dövlətlərin rəhbərlərinə, xarici ölkələrin, beynəlxalq təşkilatların nümayəndə heyətlərinin başçılarına qızıl və gümüşü saplarla tikilmiş qazax milli geyimi – çapan hədiyyə etdi.

**İYUNUN 10-da
QAZAXISTANIN YENİ
PAYTAXTI ASTANA ŞƏHƏRİNİN
BEYNƏLXALQ TƏQDİMAT
MƏRASİMİNDƏ –
RƏSMİ AÇILIŞINDA
AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN ÇIXIŞI**

Hörmətli Prezident Nursultan Nazarbayev, möhtərəm dövlət, hökumət başçıları!

Xanımlar və cənablar!
Sizi böyük və fərəhli bayram – Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astananın əsasının qoyulması münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm və Astana şəhərinə xoşbəxt gələcək arzulayıram.

Sizə, bütün qazax xalqına, bütün Qazaxıstan vətəndaşlarına Azərbaycan xalqının səmimi, qardaş salamlarını verirəm.

Qazax xalqının zəngin, qədim tarixi var. Bu tarix ərzində qazax xalqının çox qələbələri, nailiyyətləri, habelə müsibətləri və məğlubiyyətləri

ri olmuşdur. Lakin qazax xalqının ən xoşbəxt dövrü onun öz dövlət müstəqilliyini əldə etdiyi, milli azadlıq qazandığı və öz problemlərini özünün həll etmək, öz müqəddəratını özünün müəyyənləşdirmək imkan tapdığı dövrdür.

Elə bugünkü tarixi hadisə – Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astana şəhərinin əsasının qoyulması hadisəsi də qazax xalqının, Qazaxıstanın dövlət müstəqilliyinin və milli azadlığının nəticəsidir.

Açıqni deyək, Qazaxıstan həm öz ərazisinə görə, həm də təbii sərvətlərinə, coğrafi, coğrafi-siyasi mövqeyinə, əhalisinin sayına görə böyük ölkədir. O, öz məsələlərini əvvəllər də özü həll edə bilirdi, lakin bu imkanın məhrum idi. İndi biz görürük ki, qısa müddətdə, müstəqillik illərində Qazaxıstan necə də dəyişib və necə böyük işlər görülür. Şübhə yoxdur ki, bu işlər gələcəkdə öz gözəl nəticələrini verəcəkdir. Bu dövrün ən görkəmli nəticələrindən biri də Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astana şəhərinin əsasının qoyulmasıdır.

Mən xoşbəxtəm və şadam ki, bu şənliklərdə iştirak edirəm və bu tarixi hadisənin şahidiyəm. Bu, həqiqətən, tarixi hadisədir, çünki dövlətin paytaxtının bir yerdən başqa yerə köçürülməsi faktları dünya tarixində o qədər də çox deyildir. Ancaq mən əminəm ki, bu gün müstəqil Qazaxıstanın paytaxtına çevrilən Astana şəhəri Qazaxıstanın həmişəlik paytaxtı olacaq və paytaxt bir daha heç yerə köçürülməyəcəkdir.

Bu gün həmin tarixi hadisədən danışarkən qazax xalqının lideri, Qaza-

xıstanın Prezidenti Nursultan Nazarbayevin rolunu və xidmətlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Açıqni deyək, siz dövlət adamlarınızın, nəyin necə edildiyini bilirsiniz. Bu, çətin bir iş, çətin bir vəzifə idi. Əlbəttə, bu, özlüyündə böyük ideyadır. Lakin bununla yanaşı, bu ideyanın reallaşması çoxlu qüvvə, enerji və ən başlıcası işə iradə tələb edirdi. Bu işdə parlamentin, hökumətin iradəsi, xalqın iradəsi də olub, lakin başlıcası, Prezident Nursultan Nazarbayevin təşkilatçı rəhbər iradəsi özünü göstərmişdir.

Mən bu gün qazax xalqını, bütün Qazaxıstan vətəndaşlarını təbrik edirəm. Mən Prezident Nursultan Nazarbayevi bu görkəmli qələbə münasibətilə çox böyük sevinc hissi ilə təbrik edirəm. Şübhə yoxdur ki, bu qələbə tarixdə qalacaq və gələcək nəsillər tərəfindən layiqincə qiymətləndiriləcəkdir.

Azərbaycan və qazax xalqları arasında dostluğun qədim kökləri var, bu köklər əsrlərin darınlıqlarına gedib çıxır və biz sevinclə deyə bilirik ki, indi, bizim günlərdə bu dostluq yeni mənə kəsb etmişdir, çünki bu münasibətlər artıq müstəqil Qazaxıstanın və müstəqil Azərbaycanın münasibətlərinə əsaslanır. Biz Qazaxıstanın uğurlarına sevinirik, biz qazax xalqının azadlıq, müstəqillik yolunda qazandığı uğurlara sevinirik, şadıq ki, Qazaxıstan yeni paytaxtını yaratmaq üçün indiki müəkkəb keçid dövründə bu qədər çox qüvvə, enerji, maliyyə vəsaiti sərf edə bilmişdir.

Əziz dostlar, mən sizi təbrik edirəm, əziz Nursultan Nazarbayev. Si-

zi təbrik edirəm. Sizə xoşbəxtlik, firavanlıq arzulayıram və inanıram ki, Qazaxıstanın müstəqilliyi əbədi və dönməz olacaqdır.

Astana şəhərinə eşq olsun!
Yaşasın müstəqil Qazaxıstan!

MEDALLARI TƏQDİM OLUNMUŞDUR

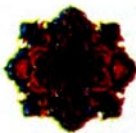
İyunun 10-da səhər Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev öz iqamətgahında ölkələrimiz arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin inkişafı sahəsində yüksək xidmətlərinə görə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevə, Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirələ, Ukrayna Prezidenti Leonid Kuçmaya, Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimova, Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayevə, Tatarıstan Prezidenti Mintimer Şaymiyevə, Saxa (Yakutiya) Respublikasının Prezidenti mixail Nikolayevə "Astana" xatirə medalları təqdim etdi.

Bu münasibətlə keçirilən mərasimdə Qazaxıstan dövlətinin başçısı Nursultan Nazarbayev rəmzi xarakter daşıyan "Astana" xatirə medalının öz ölkəsinin yeni paytaxtının

beynəlxalq təqdimatı – rəsmi açılış şəərəfinə təsis edildiyini və ona yeni paytaxtın adının verildiyini bildirdi. Qazaxıstan Prezidenti bu tarixi təqdim etmə mərasimində ali qonaqların iştirakını yüksək qiymətləndirdi və bundan məmnun qaldığını söylədi.

Prezident Nursultan Nazarbayev Azərbaycanın, Türkiyənin, Ukraynanın, Özbəkistanın, Qırğızıstanın, Tatarıstanın və Saxa (Yakutiya) Respublikasının rəhbərlərinə dərin minnətdarlığını bildirdi, onları müstəqil Qazaxıstan Respublikasının ən ali fəxri mükafatlarından olan "Astana" xatirə medalı ilə təltif olunmaları münasibətilə ürəkdən təbrik etdi.

Türkiyənin Prezidenti Süleyman Dəmirəl dost və qardaş Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astana şəhərinin rəsmi açılış münasibətilə onları xatirə medalları ilə təltif etdiyinə, keçirilən mərasimlərdə Qazaxıstan xalqının göstərdiyi qonaqpərvərliyə görə ali qonaqlar adından Prezident Nursultan Nazarbayevə dərin təşəkkürünü bildirdi. Prezident Süleyman Dəmirəl ölkələrimiz arasında mövcud əlaqələrin bundan sonra daha da inkişaf edəcəyini vurğulayaraq, yeni paytaxtın əbədi və uğurlu olmasını arzuladı və Qazaxıstan xalqına xoş gələcək dilədi.

VI ZİRVƏ TOPLANTISI (Aprel, 2000 – Bakı)

BAKIDA TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN BAŞÇILARININ VI ZİRVƏ GÖRÜŞÜ

Aprelin 8-də Azərbaycanın paytaxtı qədim Bakıda Türkdillil dövlətlərin başçılarının növbəti – VI Zirvə görüşü keçirilmişdir. Belə tarixi əhəmiyyətli toplantının ölkəmizdə keçirilməsi xalqımızın siyasi, ictimai və mədəni həyatında çox böyük hadisədir.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN TƏBRİK NİTQİ

– Zati-aliləri, hörmətli dövlət başçıları!

Xanımlar və cənablar!

Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhərində Türkdillil dövlətlərin başçılarının VI Zirvə görüşündə sizi salamlamağımdan çox şadam.

Türkiyə Respublikasının Prezidenti zati-aliləri cənab Süleyman Dəmirəli və Türkiyə nümayəndə heyətinin üzvlərini ürəkdən salamlayıram.

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti zati-aliləri cənab Nursultan Nazarbayev və Qazaxıstan nümayəndə heyətinin üzvlərini ürəkdən salamlayıram. Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti zati-aliləri cənab Əsgər Akayev və Qırğızıstan nümayəndə

heyətinin üzvlərini ürəkdən salamlayıram. Türkmənistan Məclisinin Sədri zati-aliləri cənab Səhhat Muradov və Türkmənistan nümayəndə heyətinin üzvlərini ürəkdən salamlayıram.

Özbəkistan Respublikası Ali Məclisinin Sədri zati-aliləri cənab Erkin Xəlilov və Özbəkistan nümayəndə heyətinin üzvlərini ürəkdən salamlayıram. Türkdillil dövlətlərin başçılarının VI Zirvə görüşü kimi mühüm bir forumun təşkilatçısı olmaq və qardaş dövlətlərdən gəlmiş yüksək səviyyəli qonaqları, əziz dostları qəbul etmək ölkəmiz üçün böyük şərəfdir. Əminəm ki, bu görüş və onun nəticələri bizim regionda müxtəlif sahələrdə çoxtərəfli əməkdaşlığımızın inkişafı, sülhün möhkəmləndirilməsi, sabitlik və inam, dostluq və qarşılıqlı əməkdaşlıq üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Sevindirici haldır ki, Türkdillil dövlətlərin başçılarının VI Zirvə görüşü türk xalqlarının mədəni irsinin qədim və ayrılmaz bir hissəsi sayılan, Azərbaycan xalqının tarixi eposu "Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illik yubileyinin geniş qeyd olunduğu bir vaxta təsadüf edir.

Hörmətli dövlət başçıları!

Xanımlar və cənablar!

Bildiyiniz kimi, Türkdillil dövlətlərin başçılarının V Zirvə görüşü Qazaxıstanda, Astanada keçirilmişdir.

İcazə verin, Türkdillli dövlətlərin başçılarının V Zirvə görüşünün Astana şəhərində yüksək səviyyədə keçirilməsinə görə Qazaxıstan Respublikasına sammit iştirakçıları adından və şəxsən öz adımdan minnətdarlığımı bildirim və sözü Qazaxıstanın paytaxtı Astana şəhərində keçirilmiş V Zirvə görüşünün sədri, Qazaxıstan Respublikasının Prezidentini zati-aliləri conab Nursultan Nazarbayevə verim.

**QAZAXISTAN PREZİDENTİ
NURSULTAN NAZARBAYEVİN
NİTQİ**

- Hörmətli Heydər Əliyev!

Hörmətli dövlət başçısı!

Bütün qardaş ölkələrin nümayəndə heyətlərinin üzvləri, xanımlar və conablar!

Həmkarlarımız - dost ölkələrin prezidentlərini, nümayəndə heyətlərini üzvlərini və bütün qonaqları ürəkdən salamlayıram və türkdillli dövlət başçılarının VI sammitinin işə başlaması münasibətilə təbrik edirəm.

Biz qardaşcasına qonaqpərvərliyinə görə Azərbaycan xalqına və belə mehriban münasibətə və bu görüşün gözəl təşkilinə görə ölkənin Prezidenti Heydər Əliyevə minnətdarıq. Bu gün Qazaxıstan bizim Zirvə görüşünə sədrliyinə Azərbaycan tərəfini verir.

Görüşümüz ananavi qarşılıqlı anlaşma, qarşılıqlı etimad və bünövrəsi təxminən 8 il əvvəl Ankarada qoyulmuş müsbət dialoq mühitində keçir.

Qoşdur ki, əlaqələrimiz müntəzəm, sabit və mehriban xarakter almışdır. Mehriban və səmimi dostlar

arasında olarkən, istər-istəməz əvvəlki görüşləri xatırlayırsan. Onların hər biri parlaq hadisə idi. Əvvəlki görüşlərin yekun sənədlərində müəyyənləşdirdiyimiz bir çox niyyətlər reallığa çevrilmişdir.

Türk dünyasının görkəmli şəxsiyyətlərinin əlamətdar yubileylərini birgə bayram etmək bizim münasibət-lərimizdə xoş anəmə halını almışdır. Bunun sayəsində biz tariximizin əzəmətinə, ümumi mənəvi irsimizin misilsizliyini daha dərindən dərk etməyə başlamışıq. Xalqlarımız ümumi mənəvi əsaslarını dərinlən öyrənmədən və möhkəm hifz etmədən öz tarix köklərini qoruyub saxlaya bilməzdilər. Hətta ağır totalitar rejim şəraitində də biz ümumi tarixi yaddaşımızı, mədəniyyətimizi, ümumi mədəni oxşarlığımızı qoruyub saxlaya bildik.

Yüksək səviyyədə indiki VI görüş "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyinin bayram edilməsi ilə bir vaxta düşmüşdür. Osmanlı imperatorluğunun yaradılmasının 700 illiyinə həsr olunmuş yubiley tədbirləri yaxınlaşır. Firsətdən istifadə edərək, bu şənliklərə dəvətə görə Türkiyə tərəfinə təşəkkürümü bildirim.

Əməkdaşlığı daha da dərinləşdir-mək vəzifələri xalqlarımız qarşısında daha kəskin şəkildə durur, çünki türkdillli ölkələr dünyə təsərrüfat münasibətini sistemdən ləndən-ile daha sanballı rol oynayırlar.

Vaxtilə iqtisadiyyatın, mədəniyyətin və elmin yüksəlişinə, sivilizasiyaların qarşılıqlı zənginləşməsinə təkan vermisi olan Böyük İpək Yolumunun bərpası ticarət-iqtisadi, mədəni münasibətlərin genişlənməsinə xid-

mat edir, dünya iqtisadiyyatına in-teqrasıyanın mühüm şərtidir. XXI əsrdə enerji daşıyıcılarını Qərbdə və Şərqdə çatdıracaq neft və qaz kəmərləri Böyük İpək Yolunun marşrutundan keçməlidir.

Tranzit ticarətinin, neft və qaz ixracının inkişafı üçün bizim razılaşdırılmış xarici iqtisadi fəaliyyətimizin, gömrük-vergi nəzarəti, təhlükəsizlik sistemi, dövlətlərimizin daxilində rəqabətın aradan qaldırılması sahəsində əlaqələndirilmiş siyasətin olması gərəkdir.

Yeni coğrafi-iqtisadi şəraitdə biz enerji daşıyıcılarının nəqli, bu işə həvəs göstərən dövlətlərin, beynəlxalq maliyyə təsisatlarının və öz strukturların cəlb edilməsi üçün birgə layihələrin həyata keçirilməsində bir sıra təxirəsalınmaz tədbirlər görməliyik. Neft və qaz kəmərləri şəbəkələrinin birgə formalaşdırılması nəinki dövlətlərimizin karbohidrogen xammalı ilə sabit təchizatına təminat verir, həm də onun üçüncü ölkələrin bazarlarına ixracı üçün optimal yollar yaradaçaqdır. Biz ikitərəfli və çox-tərəfli ticarət-iqtisadi və humanitar əməkdaşlıq üçün əlverişli şəraitə malikik. Ölkələrimizin iqtisadiyyatları istər təbii ehtiyatlar baxımından, istərsə də struktur cəhətdən bir-birini geniş surətdə tamamlaya bilmək imkanı ilə səciyyəlidir. Dövlətimizin nəqliyyat sistemləri əlaqəli və ahang-dar şəkildə inkişaf edəcəyi təqdirdə, Asiya və Avropa arasında yük axınlarının yüksək etibarlılığı və iqtisadi səmərəliliyini təmin etməyə qadirdir.

Düşünürəm ki, əldə etdiyimiz ra-

zlaşmalar ölkələrimizin iqtisadiyyatlarının inkişafı üçün yeni nəqliyyat dəhlizlərinin imkanlarının əməli surətdə gerçəkləşməsinə sürətləndirməyə xidmət edəcdəkdir. Burada ekoloji təhlükəsizlik müasir şəraitdə hər hansı dövlətin iqtisadiyyatının sabitliyini müəyyənləşdirən başlıca amillərdən biridir.

Ölkələrin razılaşdırılmış siyasətinin ümumi mənafeələrə namına həyata keçirmək bacarığının ümumi tarixə, mədəniyyətə, dilə malik olan xalqlarımız üçün böyük əhəmiyyəti var. Daha səmərəli inteqrasiya üçün hər cür şəraitimiz var. Buna görə də planetinin taleyinə, regional sabitliyə görə ümumi narahatlığımızın, xüsusən ticarət-iqtisadi sahədə qarşılıqlı fəaliyyəti və əməkdaşlığı dərinləşdirməyə birgə say göstərməməyimizin bəyannaməsinin layihəsində öz əksini tapmasını tamamilə alqışlayıram. Böyük İpək Yolunun dirçəldilməsi, beynəlxalq nəqliyyat haqqında, Avropa-Qafqaz-Asiya dəhlizinin inkişafına dair əsas çoxtərəfli sazişin imzalanması nəzərə alınmaqla, narkotik maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə, terror və təxribat aktlarına qarşı mübarizə də daxil olmaqla, təhlükəsizliyin birgə təmin edilməsi sahəsində əməkdaşlıq böyük əhəmiyyət kəsb edir. Separatizmin, ekstremizmin, təcavüzkar milliyətçiliyin qarşısının alınması üzrə birgə tədbirlər, müttəşəkkil cinayətkarlıqla, beynəlxalq terrorizmə qarşı birgə mübarizə sabitliyin qorunub saxlanmasına yönəldilmiş tədbirlərin tərkib hissəsidir. Ancaq saylarımızın birləşdirilməsi mənfii meyllərə, bu cür fəaliyyətin beynəlxalq

miləlləşməsinə qarşı səmərəli müqavimat göstərilməsinə imkan verir. Bu yaxınlarda mon Vyanada ATƏT-in daimi şurasında çıxış edərkən terrorizim, narkotik maddələr və silah qaçaqmalçılığı təhlükəsinin getdikcə artmasından danışdım. Beynəlxalq terrorizim çox vaxt dini şüarlarla pərdələnir. Lakin bu, heç kimi aldatmamalıdır. Terrorizmin ümumən dinlə və o cümlədən haqiqi islamla heç bir əlaqəsi yoxdur. Bu, Mərkəzi Asiya regionunda daha təhlükəli, ifrat formalar almış siyasi ekstremizmdən başqa bir şey deyildir. Ekstremistlərin açıq-aşkar birbaşa sabitsizləşdirilməyə istiqamət götürməsi regionu potensial qeyri-sabit regiona çevirə bilər. Məsələn, səhih məlumat var ki, ötən il Özbəkistana soxulmaq məqsədilə Qırğızıstanın cənubunda vəziyyətin sabitliyini pozmağa cəhd göstərmiş ekstremistlər bu ilin yazında və yayında növbəti hücum üçün öz qüvvələrini yenidən cəmlədirirlər.

Ekstremistlərin növbəti hücum cəhdi bütün regionun sabitliyinə və təhlükəsizliyinə ciddi qorxu törədir. Tam aydınlığı ilə və açıq bəyan etmək istəyirəm ki, Qazaxıstan Özbəkistana qarşı yönəldilmiş hər hansı hərəkətləri Qazaxıstana qarşı yönəldilmiş hərəkətlər kimi qəbul edəcək və terrorizmə səmərəli müqavimat göstərilməsi üçün bütün tədbirləri görəcəkdir.

Çox təəssüf ki, regionumuz nəhəng narkotranzitin bir hissəsinə çevrilmişdir. Regionda beynəlxalq terrorizmin kəskin sürətdə fəallaşması ilə narkotik maddələrin ərazimiz vasitəsilə Avropaya tranzitinin artması ara-

sında açıq-aşkar qanunauyğunluq var. Bir daha təkrar edərik ki, bu, heç də təsadüfi statistik korrelyasiya deyil, mənzumna bağlı hallardır.

Regionda qeyri-sabitliyin, narko-biznesin artmasının, terrorizmin güclənməsinin başlıca səbəbi Əfqanıstandakı ardı-arası kəsilməyən hərbi əməliyyatlardır. Bildirmək istəyirəm ki, əfqan probleminin hərbi yolla həlli yoxdur və ola da bilməz. Mən qəti əminəm ki, Əfqanıstanda bir-biri ilə mübarizə aparən tərəfləri başı müsibətlər çəkən əfqan xalqının sülhə və dincliyə qovuşması naminə danışıqlara başlamağın zəruriliyinə inanırıq. Maqdan ötrü dünya birliyi BMT-nin himayəsi altında var qüvvə ilə səy göstərməlidir.

Bizim dövlətlərimiz Birləşmiş Millətlər Təşkilatına, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına daxildir. Əminəm ki, biz Əfqanıstanda vəziyyətin dinclikə nizama salınması üzrə mövqelərimizi əlaqələndirmək iqtidarındayıq.

Ümidvarıq ki, VI görüşün yekunları aktual beynəlxalq problemlərin həlli üçün, habelə, — bu da çox mühümdür, — ölkələrin mədəni, sosial-iqtisadi potensialının inkişafı, xalqlarımızın rifahı naminə onların çiçəklənməsi üçün səmərəli yollar axtarılmasında ümumi iradəmizi nümayiş etdirəcəkdir. Buna görə də elm, mədəniyyət və incəsənət, ədəbiyyat və təhsil, səhiyyə və mətbuat, radio, kino və televiziya, turizm və idman sahələrində əlaqələri dərinləşdirməyin, mübadilələri genişləndirməyin mühtümlüyü xüsusi məna kəsb edir.

Yaqın ki, bizim parlamentlər, mərkəzi və yerli hakimiyyət orqanları, qeyri-hökumət icimai təşkilatları öz münasibətlərini daha fəal qurmalıdır. Qəti əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, ölkələrimiz arasında dostluq, işğar əməkdaşlıq dönmədən inkişaf edəcək və möhkəmlənəcəkdir. Başqa cür ola da bilməz. Çünki bu, dostluq təlləri ilə, tarixin özü ilə bir-birinə bağlanmış xalqlarımızın, ölkələrimizin çoxəsrlik arzu və istəyidir. Bugünkü sammit — mehriban dostların görüşü, türkdilli dövlətlərin yeni əsrdə, XXI əsrdə əlbir şəkildə, qarşılıqlı hörmət və mehriban qonşuluq əsasında dinc münasibətlər qurmaq əzmində olduqlarını dünyaya bir daha nümayiş etdirmək imkanındır.

Bütün son yeddi il ərzində bu toplantılarda biz qardaşımız Süleyman Dəmirəllə görüşmüşük. Onun səlahiyyət müddətinin bu il mayda bitməsi barədə Türkiyə parlamentinin qərarını eşitdikdə təəssüfləndik. Firsətdən istifadə edərək, demək istərdim ki, biz dünya miqyaslı siyasətçi, nüfuzlu bir insanla, özünün müdrikliyi, təfəkkürü genişliyi ilə hamımızı birləşdirən insanla işləyirdik və təbii olaraq, gələcək müstəqil dövlətlər Türkiyənin güclü dövlətçiliyinə arxalanırdılar.

Firsətdən istifadə edərək, birgə işimizə, xoş duyğulara görə ona təşəkkürümü bildirmək və demək istəyirəm ki, Qazaxıstan bizim üçün əziz qonağı, xalqımızın böyük dostu canab Süleyman Dəmirəlli həmişə ürək genişliyi ilə qarşılıyaçacaq, qəbul edəcəkdir.

Əziz dostlar, çıxışımı böyük Qorqudu sözləri və diləkləri ilə bitirmək istərdim:

Kölgəlicə uca ağacın kəsilməsin!
Yerli uca dağların yıxılmasın!
Coşğun axan gözal suyun qurumasın!
Allah verən ümidin üzlülməsin!
Haqq yandıran çırağın sönməz olsun!

Arzu etmək istəyirəm ki, ümumi müdrik acədəmizin bu sözləri dövlətlərimizin möhkəmlənməsi və xalqlarımızın tərəqqisi naminə gələcək əməkdaşlığımızın əsasını təşkil etsin. Əminəm ki, Azərbaycan xalqlarımızın və dövlətlərimizin inteqrasiyası, əməkdaşlığı yolunda sadrlıy layiqlicə davam etdirəcəkdir.

Diaqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Prezident Heydər ƏLİYEV:

— Hörmətli canab Pprezident, maraqlı və əhatəli çıxışınıza görə Sizə təşəkkür edirəm.

Zati-aliləri, dövlət başçıları, məclis başçıları!

Türkdilli dövlətlərin başçılarının VI Zirvə görüşünü açıq elan edirəm. Nəci bniyyətə xidmət edən bu yüksək səviyyəli forumun işinə uğurlar arzulayıram.

**ÖZBƏKİSTAN ALİ MƏCLİSİNİN
SƏDRİ ERKİN XƏLİLOVUN
NİTQİ**

— Hörmətli dövlət başçıları!

Bu təntənənin əziz iştirakçıları, xanımlar və cənəblər!

İcazə verin, Özbəkistan xalqı adından və şəxsən öz adından burada olanların hamısını dostluq, mədəniy-

yət və dil bayramı — "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyi münasibətilə təbric edim.

Azərbaycanda bu yubileyin bayram edilməsi qədim Türkiyənin bütün xalqlarında geniş əks-səda doğurur. Bu da bəzəmdir ki, türkdilli dövlətlərin başçılarının görüşü türkdilli xalqların tarixi və mədəni ümumiliyinin parlaq nümunələrindən biri olan "Kitabi-Dədə Qorqud"un çoxəsrlik yubileyi münasibətilə keçirilən təntənələrlə bir vaxta düşmüşdür.

Xarəzmi, Fərabı, Biruni, İbn Sina, Füzüli, Əlişir Nəvai, Mirzə Ulucbəy, Nizami Gəncəvi, Məhtumqulu, Mahmud Kaşqari, Abay, Toktoqul, Berdaq və bir çox digər görkəmli şəxsiyyətlərin öz dəyərini heç vaxt itirməyən əsərləri, habelə "Koroğlu", "Alpamış", "Manas", "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi ölməz eposlara nəinki Şərq xalqlarının, həm də bütün bəşəriyyətin sərvətidir.

Əcdadlarımızın — mütəfəkkirlərin və alimlərin ədəbiyyat və incəsənət, memarlıq, fəlsəfə və daqiq elmlər sahəsində yaratdıqları nadir əsərlər dünya sivilizasiyasının xəzinəsinə layiqli töhfə vermişdir.

"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı dünya ədəbiyyatında layiqli yer tutur, qədim dövrün görkəmli bədii abidələri sırasına daxil olan nadir epodur. Alimlərin qənaətinə görə, dastana daxil olan bəzi xalq əfsanələri hələ 7-8-ci əsrlərdən şifahi şəkildə yaranmış, onun əsas hissələri isə 9-10-cu əsrlərdə, oğuzların Sırdərya çayının aşağı axarlarında və Aral dənizi ətrafında yaşadıqları dövrlərdə formalaşmışdır.

Azərbaycan xalqı "Kitabi-Dədə

Qorqud" kimi belə gözəl tarixi abidəyə malik olduğuna və onu 1300 il ərzində qoruyub saxlaya bildiyinə görə özünü zəngin və xoşbəxt hesab edə bilər. Belə zəngin keçmiş olan xalqın, şübhəsiz, böyük gələcəyi də olacaqdır.

"Kitabi-Dədə Qorqud" yüzlüklər ərzində Şərq xalqları üçün güclü və tükənməz mədəniyyət, əxlaqi tərbiyə və nəsilən-nəslə qayğı ilə ötürülən özlünəməxsus ənənələr mənəbidir.

Dastanın əsasını təşkil edən vətəna və xalqa məhəbbət, öz tarixinə hörmətlə yanaşmaq kimi yüksək dəyərlər və mədəni-əxlaqi dəyərlər bu gün nəinki öz aktuallığını saxlayır, həm də insanların şüurunda mədəni saflığın möhkəmlənməsinə və inkişafına, gənc nəslin tərbiyəsinə kömək edir.

Dastanın dəyəri bir də ondadır ki, bu əsər bir çox onilliklər ərzində yaranmış, atadan oğula, babalardan nəvələrə ötürülmüşdür. Onun nadirliyi həm də bundadır ki, hər bir nəsil öz ümidlərini, arzu və istəyini, öz bən-zərsiz mədəni qaynaqlarını bu epoda daxil etmişdir.

Əminəm və zənnimcə, çoxları mənimlə razılaşsın ki, hər bir xalqın gücü öz tarixinə, öz mədəniyyətinə hörmətin və onlara bələd olmağın dərcəsi ilə ölçülür. Bir çox illər ərzində biz öz əcdadlarımızın irsindən əslində uzaqlaşdırılmışdıq. Keçmişin əzəliyi və müstəqilliyi tərənnüm etmiş bir çox böyük şairlərinin, alimlərinin və siyasi xadimlərinin adlarını süni sərətdə unudurmağa çalışırdıq. Odur ki, tarixi ədaləti bərpa etmək, böyük əcdadlarımızı ehtiramımızı bildirmək bizim borcumuzdur. Bu, xalqın müasir mədəniyyətini zənginləşdirir, xal-

qı daha da güclü edir və mədəni cəhətdən ucaldır. Buna görə də biz "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyi münasibətilə yubiley şənliklərinin geniş keçirilməsini bu yöndə mühüm addımlardan biri hesab edirik.

Özbəkistan xalqı milli özünüdərkini dirçəlişi və yüksəlişi prosesinə son dərəcə böyük əhəmiyyət verərək, öten il öz tarixinin bir sıra əlamətlər yubileylərini qeyd etmişdir. "Alpamış" xalq epusunun 1000 illiyi və xalqımızın şanlı oğlu Cəlaləddin Mənguburninin anadan olmasının 800 illiyi bu yubileylər sırasına daxildir. Yaxın vaxtlarda Özbəkistanda Komaləddin Behzadın anadan olmasının 545-ci ildönümü, Əbu Mənsur Almatürudinin 1130 illiyi, Termez şəhərinin 2500 illiyi və "Avesta"-nın yaranmasının 2700 illiyi təntənəli şərəftə qeyd ediləcəkdir.

Əminəm ki, "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyinin bayram edilməsi və bu yubileyə həsr olunmuş tədbirlər tarixi köklərimizi daha dərinlən anlamaya, milli ənənələrimizin dirçəldilməsinə, böyük əcdadlarımızın biza miras qoyduqları çox zəngin tarixi, mədəni və intellektual irsin bərpasına yeni təkan verəcəkdir.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Azərbaycan xalqına xoşbəxtlik və tərəqqi arzulayıram. Sağ olun.

TÜRKMƏNİSTAN MƏCLİSİNİN SƏDRİ HƏM HƏT MURADOVUN NİTQİ

– Hörmətli dostlar!

Bu gün Azərbaycan torpağına böyük bayram gəlmişdir. Bu, tarixi gündür. Ona görə də çıxış edənlərin hər biri çox gözəl sözlər seçir, bu sözlərə böyük mənə verilir.

Mən də çox yaxşı, gözəl sözlər demək, Qorqud atanın rolunu və rəvnəqli hər şeyi nəzərə cərpdirmaq istəyirəm. Amma mənim vəziyyətim başa düşün. Məndən əvvəl tayı-bərabəri olmayan nitq, aziz dostumuz, Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev, digər prezidentlər, həmkarım, YUNESKO-nun baş direktoru çıxış etdilər və onların dediklərindən daha yaxşı nə isə demək, əlbəttə, çətinidir.

Lakin indiki halda mənim iki çıxış yolum var, onlardan birini seçməyi sizə təklif edirəm. Birincisi — hazırladığım və 43 dəqiqə üçün nəzərdə tutulmuş mühazirəni sizə oxumaqdan ibarətdir. Onun 2 dəqiqəsini suallar üçün saxlayıram. Digər variant məndən əvvəl söylənilmiş yaxşı sözlər və xoş arzularla tamamilə və bütünlən razılaşmaqdan ibarətdir.

Əziz dostlar, lakin başa düşdüm ki, siz birinci variantı bayarı, ikinci-sini isə tamamilə qəbul edirsiniz. Elə-dirmi? Elə isə icazə verin mürəzəmin əsas hissəsinə keçim.

Türkmənistanlı həmkarlarımızla mən dünyanın gəlmiş və Prezidentimiz hörmətli Saparmurad Türkmenbaşidan bütün Azərbaycan xalqına çoxlu salam götürmüşük. Türkmenbaşy Türkmenistan xalqı adından və öz adından

sizi bu nurlu bayram münasibətilə ürəkdan təbrik edir, dövlətçiliyinizin inkişafında sizə böyük uğurlar və nailiyyətlər arzulayır. Türkmənistan Məclisi prezidentimiz Türkmenbaşının bu gözəl arzusuna qoşular və mən diqqətinizə görə sizə çox təşəkkür edirəm. Sağ olun.

*AzərTAc
11 aprel 2000-ci il*

TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN BAŞÇILARININ ŞƏRƏFINƏ

Aprelin 8-də Bakının "Xəzər" mərkəzində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin adından türkdilli dövlətlərin başçılarına şərfinə rəsmi qəbul keçirilmişdir.

Qəbul iştirakçıları dövlət başçıları və məclis başçılarına hərəətli alqışlarla qarşıladılar.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev rəsmi qəbulda nitq söylədi.

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN NITQI

- Zati-aliləri, Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti, əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəl!

Zati-aliləri, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti, dostumuz, qardaşımız Nursultan Nazarbayev!

Zati-aliləri, Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti cənab Əsgər Akayev!

Zati-aliləri, Özbəkistan Respublikası Ali Məclisinin Sədri cənab Erkin Xəlilov!

Zati-aliləri, Türkmənistan Məclisi

sinin Sədri cənab Səhəhət Muradov! Zati-aliləri, YUNESKO-nun baş direktoru cənab Koisuro Matsuural!

Zati-aliləri, Fransa parlamentinin qocaman üzvü, Azərbaycan xalqının böyük dostu cənab Jak Bommel!

Hörmətli qonaqlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün biz türkdilli dövlətlər birliyinin Azərbaycanı, Bakıda VI Zirvə görüşünün işini başa çatdırdıq. Bu, Azərbaycan xalqı, bizim ölkəmiz, millətimiz üçün çox əlamətdar, dəyərli bilərəm ki, tarixi hadisədir.

Türkdilli dövlətlər birliyinin əsası 8 il bundan öncə, 1992-ci ilin oktyabr ayında Ankarada, Türkiyə Cümhuriyyətinin, bizim əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəlin təşəbbüsü və türkdilli dövlətlərin başçılarına iradəsi ilə qoyulubdur. Biz məmnunluq ki, nəhayət, VI Zirvə görüşü Azərbaycanda, Bakıda keçirildi.

Bu gün biz türkdilli dövlətlər arasında olan dostluğu, əməkdaşlığı, qardaşlıq əlaqələrini bir daha təsdiq etdik. Gələcəkdə bütün sahələrdə əməkdaşlığımızın inkişaf etməsi üçün yekdil fikirdə olduğumuzu bildirdik və Bakı bəyannaməsini qəbul etdik.

VI Zirvə görüşünün Bakı bəyannaməsi türkdilli dövlətlərin istək və arzularını əks etdirir və bizim gələcək dostluğumuzun, qardaşlığımızın, əməkdaşlığımızın inkişafı üçün çox dəyərli bir sənəddir.

Biz hamımız — dövlət başçıları, məclis başçıları Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti, əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəlin türkdilli xalqların, dövlətlərin birliyinin yaranmasında və 8 il ərzində uğurlu fəaliyyəti

yət göstərməsində böyük xidmətlərini məmnuniyyətlə və minnətdarlıq hissi ilə qeyd etdik.

Türkdilli ölkələrin bütün başçıları bu gün öz xalqlarının, dövlətlərinin fikrini ifadə edərək, VI Zirvə görüşündə çox dəyərli çıxış etdilər. Ancaq əziz dostumuz, qardaşımız, Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Süleyman Dəmirəlin böyük mənalı, məzmunlu, müfəssəl nitqi bizim hamımızı heyran etdi. Hamımızın fikrincə, əziz Süleyman Dəmirəlin nitqi bizim üçün böyük program xarakteri daşıyan bir tarixi sənəddir.

Hörmətli Süleyman Dəmirəl həm bizim xalqlarımızın qədim kökləri, tarixi keçmişini və birliyi haqqında, həm tarixin müəyyən bir mərhələsində bizim bir-birimizdən ayrı düşməyimiz barədə, həm də ölkələrimiz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra bir-birimizə yenidən qovuşduğumuz və bu gün bunun nə qədər böyük əhəmiyyət daşıması haqqında çox gözəl, dəyərli fikirlər söylədi.

Əziz dostum, qardaşım!

Mən güman edirəm, burada olan dövlət başçıların və məclis başçıların fikrini ifadə edərkən, bu gün VI Zirvə görüşündə fəal iştirak etdiyinizə görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm.

Bu gün biz məmnuniyyət hissi keçiririk ki, VI Zirvə görüşü uğurla başa çatıb və gələcək üçün böyük perspektivlər açıbdir. Əvvəlki zirvə görüşləri kimi, bu Zirvə görüşü də bizim millətlərimiz, xalqlarımız, dövlətlərimiz arasında olan dostluğu, əməkdaşlığı bir daha dünyaya nümayiş etdirdi.

Əziz dostlar, mən sizin hamınızı Türkdilli dövlətlər birliyinin VI Zirvə görüşünün uğurla başa çatması münasibətilə təbrik edirəm. Bütün türkdilli dövlətlərə, onların xalqlarına, vətəndaşlarına saadət, xoşbəxtlik və rifah arzu edirəm.

Mən badələrimizi türkdilli dövlətlərin, xalqların şərfinə qaldırmağı rica edirəm!

Bizim birliyin gələcəkdə inkişaf etməsi şərfinə!

Türkdilli dövlətlərin başçıların, birinci növbədə, dostumuz, qardaşımız, Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Süleyman Dəmirəlin şərfinə!

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti, dostumuz, qardaşımız Nursultan Nazarbayevin şərfinə!

Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti, dostumuz, qardaşımız Əsgər Akayevin şərfinə!

Özbəkistan Respublikasının Prezidenti, dostumuz, qardaşımız İslam Kərimovun şərfinə!

Özbəkistanı burada təmsil edən Ali Məclisin Sədri Erkin Xəlilovun şərfinə!

Türkmənistan Prezidenti, dostumuz, qardaşımız Saparmurad Niyazovun şərfinə!

Türkmənistanı burada təmsil edən Məclis Sədri Səhəhət Muradovun şərfinə!

Bütün qonaqların şərfinə!

Əziz dostlar!

Xanımlar və cənablar!

Türkdilli dövlətlər birliyində hər bir dövlət hüquqa malikdir. Bu birlik məhz beynəlxalq hüquq normaları, prinsipləri əsasında qurulmuşdur. Birlikdə hər bir dövlət başçısı eyni

hüquqa malikdir. Deyə bilərəm ki, ötən 8 il müddətində türkdillilə dövlətlərin başçılarının hər biri bu birliyin inkişaf etməsi və möhkəmlənməsi üçün faydalı işlər görübüdür və öz xidmətlərini göstəribdir.

Ancaq bizim bu birliyin ötən 8 il ərzində yaşamasında, möhkəmlənməsində və inkişaf etməsində əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəl həmişə çox iş görüb, həmişə də fəaliyyət göstərmiş və bizim hamımızı əhatə edən olubdur.

Bizim xalqlarımızın müstəqil milli, mənəvi dəyərləri, ənənələri vardır. Keçmiş adət-ənənələrimizə görə hər ailədə bir ağsaqqal olur. Bizim bu birliyimizi bir ailə hesab etmək olar. Bu ailənin də ağsaqqalı, türkçə desək, abimiz əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəldir. Türkdillilə ölkələrin bütün dövlət başçılarının ona hədsiz sevgisi və məhəbbəti vardır.

Hörmətli Süleyman Dəmirəl bizim hər birimizə olan hədsiz məhəbbəti, sevgisi, dostluq qayğısı məlumdur. Bizim hər birimiz əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəlin qayğısını, diqqətini, xalqlarımıza və şəxslərə biz dövlət başçılarımıza olan dostluq münasibətini həmişə hiss etmişik.

Süleyman Dəmirəl Türkiyə Cümhuriyyətində 50 il müddətində böyük dövlət xadimi, siyasi xadim kimi yaşayıb, inkişaf edib və öz ölkəsinə, xalqına böyük xidmətlər göstəribdir.

Cənab Süleyman Dəmirəl böyük dövlət xadimi, siyasi xadim kimi dünyaya miqyasında böyük hörmətə malikdir. Biz hamımız beynəlxalq təşkilatların toplantılarında, zirvə görüşlərində iştirak edirik. Dostumuz Süley-

man Dəmirəl bu beynəlxalq təşkilatlarda yəni də bizim hamımıza başına yığır. Eyni zamanda, müşahidə edirik ki, bütün dünya ölkələrinin başçıları, beynəlxalq təşkilatların üzvləri hörmətli Süleyman Dəmirələ nə qədər böyük münasibətlə yanaşırlar. Hörmətli Süleyman Dəmirəlin beynəlxalq əlamədə, beynəlxalq siyasətdə olduğu böyük xidmətləri və çox görkəmli yeri vardır.

Mən bir fakti demişəm, bir daha xatırlatmaq istəyirəm. 1975-ci ildə ATƏT-in təməli qoyularkən Helsinki paktını qəbul etmək üçün oraya 35 dövlətin başçıları toplaşmışdı. Hörmətli Süleyman Dəmirəl Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş naziri kimi həmin Helsinki toplantısının iştirakçısı olmuşdu. Helsinki paktının altında Süleyman Dəmirəl həm yaşayıb, həm də siyasi fəaliyyət göstərmiş. Orada iştirak edənlərin indi heç biri yoxdur. Amma dostumuz Süleyman Dəmirəl var, yaşayıb, çox gərgin fəaliyyət göstərir və bundan sonra da göstərəcəkdir.

Mən bu bədələri bizim əziz dostumuz, qardaşımız, ağsaqqalımız, abimiz Süleyman Dəmirəlin şərfinə qaldırmaq xahiş edirəm. Biz ona cansağlığı, uzun ömür və gələcək işlərində yeni-yeni uğurlar arzulayırıq.

TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN BAŞÇILARININ BAKI BƏYANNAMƏSİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Nursultan Nazarbayev, Qırğızıstan Respublika-

sının Prezidenti Əsgər Akayev, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Süleyman Dəmirəl, Türkmənistan Məclisinin Sədri Səhət Muradov və Özbəkistan Respublikası Ali Məclisinin Sədri Erkin Xəlilov 2000-ci il aprelin 8-də Bakı şəhərində yüksək səviyyədə altıncı görüş keçirmişdir.

Dövlət başçıları

- dövlətlərarası əməkdaşlığın bütün sahələrində dostcasına, bərabərliyə və qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətlərin yüksək səviyyəsini vurğulayaraq və tarix, dil və mədəniyyətin ümumiliyini əsas tutaraq,

- müstəqillik, suverenlik, ərazi bütövlüyü və dövlət sərhədlərinin pozulmazlığı, hüquq bərabərliyi, bir-birinin daxili işlərinə qarışmamaq prinsiplərinə hörmət bəsləməsi, zor işlətməkdən və zor işlətməklə hədələməkdən, iqtisadi və hər hansı digər təzyiç metodlarından imtina edilməsi əsasında dövlətlərin siyasi və iqtisadi təhlükəsizliyini möhkəmlətməyə, təbii ehtiyatlardan tam və səmərəli istifadə olunması əsasında xalqların rifahını yüksəltməyə, milli iqtisadiyyatları dinamik inkişaf etdirməyə çalışaraq,

- türkdillilə dövlətlərin başçılarının birinci görüşünü - yüksək səviyyədə müntəzəm görüşlərin bünövrəsini qoymuş görüşünü keçirmək barədə Türkiyənin təşəbbüsünü xüsusi vurğulayaraq, 1992-ci il 31 oktyabr tarixli Ankara bəyanatının, 1994-cü il oktyabrın 19-da İstanbulda, 1995-ci il avqustun 28-də Bishkekə, 1996-cı il oktyabrın 21-də Daşkənddə və 1998-ci il iyunun 9-da Astanada qəbul olunmuş bəyannamələrin varisliyini təsdiq edərək,

- BMT münaməsinin, ATƏT-

in Helsinki Yekun Aktının və digər əsas sənədlərinin məqsəd və prinsiplərinə sadiq olduqlarını ifadə edərək,

- dostluq, mehriban qonşuluq və qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsinin onların dövlətlərinin, xalqlarının ümdə mənafeələrinə uyğun olduğunu, sülh və təhlükəsizlik işinə xidmət etdiyini hesab edərək,

- XXI əsrə qədəm qoyarkən qarşılıqlı surətdə faydalı və bərabərliyə əsaslanan əməkdaşlığa yeni təkan verilməsinin zəruriliyini nəzərə cərpdirərək,

- ölkələr arasında münasibətlərin vəziyyətini və əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin perspektivlərini nəzərdən keçirərək, bir sıra beynəlxalq və regional problemlər barədə fikir mübadiləsi apararaq,

bayan edirlər:

1. Dövlət başçıları yüksək səviyyədə Bakı görüşünün faydalı olduğunu və vaxtında keçirildiyini məmnunluqla qeyd etmiş, müxtəlif sahələrdə cox tərəfli və ikitərəfli əməkdaşlığın, habelə beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində sıx qarşılıqlı fəaliyyətin daha da inkişaf etdirilməsi və dərinləşdirilməsinin zəruriliyini vurğulamışlar.

2. Dövlət başçıları demokratiya prinsiplərinə, insan hüquqlarına əməl olunmasına, habelə bazar iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsinə mühüm sadiq olduqlarını bir daha təsdiq etmişlər.

3. Dövlət başçıları Bakıda yüksək səviyyədə altıncı görüşün - "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illik yubileyinin geniş bayram edildiyi dövrdə keçirilməsini alqışlayaraq,

elm, mədəniyyət, təhsil, informasiya mübadiləsi sahəsində əməkdaşlıqdan məmnun qaldıqlarını ifadə etmiş, ölkələri arasında bu əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə və möhkəmləndirilməsinə tərəfdar olduqlarını bildirmiş, türkdillilə ölkələrin xalqlarının ümumi tarixinə, mədəniyyətinə aid olan və dünya əhəmiyyətinə malik əlamətdar tarixlərin bayram edilməsinə dair birgə proqramların işlənilməsinə hazırlanmış və həyata keçirilməsinə də TÜRKSÖY təşkilatının fəallığını yüksəltməyin zərurətini qeyd etmişlər.

4. Dövlət başçıları təsdiq etmişlər ki, tarixi Böyük İpək Yolumun bərpası iqtisadi potensialın inkişafında mühüm rol oynayacaq və region dövlətlərinin qarşılıqlı surətdə faydalı iqtisadi əməkdaşlığını möhkəmləndirəcəkdir.

Dövlət başçıları tarixi İpək Yolumun bərpasına dair 1998-ci ilin sentyabrında Bakı şəhərində beynəlxalq konfransın keçirilməsində, "Avropa-Qafqaz-Asiya dəhlizinin inkişafına dair beynəlxalq nəqliyyat haqqında əsas çöxtərəfli saziş" in imzalanmasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rolunu yüksək qiymətləndirmiş və konfransda qəbul olunmuş sənədləri, habelə bundan əvvəl əldə edilmiş və ixrac-idxal yüklərinin maneəsiz keçməsinə təmin etmək üçün əlverişli şərait yaradılmasına yönəldilmiş razılaşmaları yerinə yetirmək əzminə olduqlarını bildirmişlər.

Dövlət başçıları türkdillilə ölkələrin rəhbərləri tərəfindən irəli sürülmüş və tarixi Böyük İpək Yolumun bərpası sahəsində əməkdaşlığın daha

da möhkəmləndirilməsinə və inkişaf etdirilməsinə yönəldilmiş digər təşəbbüsləri də alqışlayırlar.

5. Dövlət başçıları öz ölkələrinin zəngin təbii ehtiyatlarının, ilk növbədə, təbii qazın və neftin işlənilməsi və hasilatının, habelə hidroenerji ehtiyatlarından istifadə olunmasının xüsusi əhəmiyyətini bir daha vurğulmuş, birgə layihələrin marağı olan dövlətləri, beynəlxalq maliyyə təsisatlarını, özəl strukturları cəlb etməklə həyata keçirilməsinə tərəfdar olduqlarını bildirmişlər.

Dövlət başçıları enerji ehtiyatlarının hasilatı və nəqli ilə bağlı məsələlər üzrə əməkdaşlığın, Avrasiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasının və fəaliyyət göstərməsinin mühümlüyünü qeyd etmişlər.

Dövlət başçıları karbohidrogen ehtiyatlarının dünya bazarlarına nəqli zamanı ekoloji təhlükəsizliyə böyük əhəmiyyət verirlər.

6. Dövlət başçıları Xəzər regionu ölkələrinin karbohidrogen ehtiyatlarını dünya bazarına çıxarılmasına dair 1998-ci il oktyabrın 29-da imzalanmış Ankara bəyannaməsinin mühümlüyünü təsdiq etmiş, habelə bu istiqamətdə öz fəaliyyətlərini gücləndirməyin zərurətini bildirmişlər.

Dövlət başçıları neftin Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri ilə nəql edilməsinə dair 1999-cu il noyabrın 18-də İstanbul bəyannaməsinin və sazişinin, habelə Türkmənistan-Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə-Avropa Transxəzər qaz kəmərinin reallaşdırılmasının prinsipləri haqqında hökumətlərarası bəyannamənin imzalanmasını yüksək qiymətləndirmiş və

onların tezliklə həyata keçirilməsinin vacibliyini qeyd etmişlər.

7. Dövlət başçıları ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlığı inkişaf etdirməyin aktuallığını vurğulmuş və iştirakçı ölkələrin regionunda ekoloji şəraitin sabitləşdirilməsi sahəsində beynəlxalq miqyasda təxirəsolunmaz tədbirlər görülməsinə çağırılmışlar.

8. Dövlət başçıları iqtisadi islahatlar aparılması və xalq təsərrüfatının idarə edilməsi, elmi-texniki yardım proqramlarının həyata keçirilməsi və kadrlar, o cümlədən kiçik və orta sahibkarlıq sahəsində kadrlar hazırlanması məsələsinə dair təcrübə və informasiya mübadiləsinin davam etdirməyin zəruri olduğunu bildirmişlər.

Dövlət başçıları ayrı-ayrı türkdillilə ölkələr arasında mülki aviasiya sahəsində başlanmış əməkdaşlıq prosesini qeyd etmişlər.

9. Dövlət başçıları elm, mədəniyyət, incəsənət, ədəbiyyat, təhsil, səhiyyə, mətbuat, radio, kino və televiziya, turizm, idman sahəsində də digər sahələrdə əlaqələri dərinləşdirməyin və mübadilələri genişləndirməyin vacibliyini təsdiq etmişlər.

10. Dövlət başçıları parlamentlər, mərkəzi və yerli hakimiyyət orqanları, ictimai təşkilatlar və başqa qeyri-hökumət təşkilatları arasında əməkdaşlığı davam etdirməyin zərurətini vurğulamışlar.

11. Dövlət başçıları regional və global miqyasda sülhün, sabitliyin və təhlükəsizliyin təmin olunmasına namində açıqlıq və geniş qarşılıqlı fəaliyyətə, münafişlərin dincliklə aradan

qaldırılmasına sadiq qaldıqlarını təsdiq etmiş və ümumi sülhün və təhlükəsizliyin qorunub saxlanması işində BMT-nin, ATƏT-in və digər beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə kömək göstərməyə hazır olduqlarını bildirmişlər.

Dövlət başçıları Cənubi Qafqazda və Mərkəzi Asiyada sülhün, sabitliyin və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsinə dair ATƏT-in İstanbul sammitində və digər səviyyələrdə irəli sürüdükləri təşəbbüslərin mühümlüyünü vurğulmuş və əmin olduqlarını bildirmişlər ki, bu təşəbbüslərin həyata keçirilməsi regionda və bütün dünyada sülhün və sabitliyin təmin edilməsi işinə töhfə verəcəkdir.

12. Dövlət başçıları gərginliyin güclənməsinə, qaçqınların və köçkünlərin artmasına, humanitar vəziyyətin gərginləşməsinə, sosial-iqtisadi infrastrukturun dağılmasına gətirib çıxaran və ölkələrin təhlükəsizliyinə qorxu yaradan təacüüzün və münafiş regionlarının qarşılaşdırılmasının hər cür təzahürlərini pisləmişlər.

Dövlət başçıları BMT Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistan-Azərbaycan münafişsinə dair qətnamələrinə tərəfdar olduqlarını bildirərək, bu münafişəni ATƏT-in Lissabon sammitinin üç prinsipi əsasında sülh yolu ilə aradan qaldırılmasını dəstəklədiklərini bir daha təsdiq etmişlər.

13. Dövlət başçıları narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz istehsalı və dövriyyəsinin miqyasından və artmaq meyllərindən, habelə onların qeyri-qanunverəncə istifadəsi üçün iştirakçı ölkələrin arazıla-

rindən istifadə olunmasının mümkünliyündən narahatlıqlarını ifadə edə-rək, narkobiznesə qarşı mübarizədə əlaqələndirilmiş tədbirlər həyata keçirmək, hüquq pozuntularının həmin növləri barədə operativ məlumat verilməsi üçün vahid informasiya bankı yaratmaq və beynəlxalq birliyin səylərinə, o cümlədən BMT-nin narkotik maddələrə nəzarət proqramına kömək göstərmək əzmində olduqlarını təsdiq etmişlər.

14. Dövlət başçıları terrorizmə, dini ekstremizmə və separatizmə qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın samərəli mexanizmini yaratmağın, habelə bu sahədə informasiya mübadiləsinin zəruriliyini bir daha vurğulamışlar.

15. Dövlət başçıları türkdilli dövlət başçıları görüşlərinin katibliyinin mühüm rolunu qeyd etmiş və Türkiyədə daimi katiblik yaratmağı qərara almışlar.

16. Dövlət başçıları qarşılıqlı anlaşma və etimad ruhunda keçmiş VI görüşün nəticələrindən razı qaldıqlarını yekdilliklə ifadə etmişlər.

Dövlət başçıları aparılmış konstruktiv və samərəli danışıqların xalqlar arasında dostluğun, geniş və hərtərəfli əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə və möhkəmləndirilməsinə böyük töhfə verdiyini qeyd etmiş və vurğulamışlar ki, VI görüş, şübhəsiz, türkdilli dövlətlərin xalqları arasında sıx əlaqələrin daha da dərinləşməsinə, habelə regionda sülhün və sabitliyin təmin edilməsində mühüm mərhələ olmuşdur.

Dövlət başçıları Türkiyə Respublikasının Prezidenti Süleyman Dəmi-

rələ minnətdarlığını bildirmiş və türkdilli dövlətlərin başçıları arasında qarşılıqlı anlaşmanın və etimadın yaranmasında və möhkəmlənməsində, onların dövlətləri arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin inkişafında və həmrəyliyində mühüm rolunu qeyd etmişlər.

Prezident H.Əliyev Azərbaycan xalqına dostcasına dəstək verdiklərinə və xoş arzularına görə qardaş dövlətlərin liderlərinə səmimi təşəkkürünü bildirmişdir.

Türkdilli dövlətlərin nümayəndə heyətlərinin başçıları N.Nazarbayev, Ə.Akayev, S.Dəmirəl, S.Muradov, E.Xəlilov məhrubancasına, səmimi qarşılandıqlarına və qonaqpərvərliyə görə Azərbaycan xalqına və Prezident H.Əliyevə təşəkkür etmişlər.

17. Dövlət başçıları görüşlərin faydalı olduğunu təsdiq edərək, yüksək səviyyədə növbəti görüşün 2001-ci ilin aprelində İstanbul şəhərində keçirilməsini qərara almışlar. Görüşün qəti tarixi diplomatik kanallarla razılaşdırılacaqdır.

Bəyannamə 2000-ci il aprelin 8-də Bakı şəhərində hər biri rus və türk dillərində olmaqla, altı əsl nüsxədə tərtib edilmişdir, həm də bütün mətnlər eyni qüvvəyə malikdir.

Heydər ƏLİYEV,
*Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti*

Nursultan NAZARBAYEV,
*Qazaxıstan Respublikasının
Prezidenti*

Əsgər AKAYEV,
*Qırğızıstan Respublikasının
Prezidenti*

Süleyman DƏMİRƏL,
*Türkiyə Respublikasının
Prezidenti*

Səhhət MURADOV,
*Türkmanistan
Milli Məclisinin Sədri*

Erkin XƏLİLOV,
*Özbəkistan Respublikası
Ali Məclisinin Sədri*

**RESPUBLİKA SARAYINDA
"KITABI-DƏDƏ QORQUD"
DASTANININ 1300 İLLİYİNƏ
HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ
MƏRƏSİM**

Aprelin 9-du xalqımızın, müstəqil Azərbaycanımızın tarixinə ən əlamətdar günlərdən biri kimi daxil olacaqdır. Həmin gün Respublika Sarayının qarşısında bayram əhval-ruhiyyəsi hökm sürürdü. Burada iki çadır qurulmuş və türk xalqlarının birliyi haqqında ulu Dədə Qorqudun arzularının rəmzi olaraq bayram tonqalı qalanmışdı.

Respublika Sarayının səhnəsi bayramsayağı, təzə-tər gül-çiçəklə, yubileyin emblemi ilə bəzədilmişdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev, Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Süleyman Dəmirəl, Qazaxıstan Respublikasının prezidenti Nursultan Nazarbayev, Qırğızıstan Respublikasının Preziden-

ti Əsgər Akayev, Özbəkistan Respublikası Ali Məclisinin Sədri Erkin Xəlilov, Türkmenistan Məclisinin Sədri Səhhət Muradov təntənəli mərasimdə iştirak etmək üçün saraya gəldilər.

**QAZAXISTAN PREZİDENTİ
NURSULTAN NAZARBAYEVİN
NİTQİ**

— Əziz qardaşlar, xanımlar və cənablar!

Hörmətli Prezident həmkarlar! Ümumi əcdadımızın nəsiləri və bir ağacın budaqları olaraq bu gün biz hamımız ulu babalarımızın saflaşdırıcı sərəvətinə bir daha müraciət etməyə, bütün türklərin böyük mənəvi atası Qorqud babamın heç vaxt dəyərini itirməyən müdriqliyini dərk etməyə toplamışıq.

Çox-çox asrlar əvvəl böyük əcdadımız nəğmələr qoşaraq, hər birimizə xitabən demişdir:

Allah verən ümidin üzülməsin, Qoy birlik olsun, — deyə nəsilərin varisliyinin zəruriliyindən, xalqların birliyindən söz açmışdır.

Dünən Şəhidlər Xiyabanını ziyarət edərkən mən bu vəsiyyəti yerinə yetirdim və bu barədə düşündüm.

Əziz dostlar, insanların hər bir nəslə öz zamanəsini ən çətin, ən böhranlı, kataklizmlərlə və sarsıntılarla dolu dövr sayır. Bəli, biz çətin bir zamanda yaşayırıq, lakin bizim zamanəmiz qurulmuş dövlətçiliyi möhkəmlətmək zamanəsidir, bu dövlətçiliyimiz uğrunda, əcdadlarımızın nəçə-neçə nəsiləri mübarizə aparmışlar. Onu möhkəmlətməklə biz çoxəsrlik

azadlıq arzusunı həyata keçirmişik, dövlətlərimiz dünya birliyində layiqli yer tutmuşdur.

Birliyə olan meylimiz öz təcəssümünü türkdi dil dövlətlərinin bir çox in-teqrasiya birliklərinin, iqtisadi və mə-nəvi yaxınlaşmaya yönəldilmiş bir çox birgə layihələrin yaradılmasında tap-mışdır.

Dünya mədəniyyətinin özəmətlı abidəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyi bu gün bizə sə-mərəli ünsiyət və yaxından əməkdaş-lıq üçün yeni gözəl imkan verir. Alman alimi Fridrix Xristian Ditsin 1815-ci ildə Drezden kitabxanasında 12 boydan ibarət "Kitabi-Dədə Qor-qud"u aşkara çıxardığı vaxtdan bəri Qorqudun əsrlər boyu xalqın yadda-sında yaşamaşığı şifahi versiyası daim elmi cəhətdən araşdırılır.

Qorqud dünyası, Qorqudun dün-ya qavrayışı haqlı olaraq Böyük İpək Yolunun ensiklopediyası hesab edilə bilər, onun tarixi irsi iki qlobal sivilizasiyadan — köçəri dünyanın mənəvi və maddi mədəniyyətinin çox qə-dim qaynaqlarından və türk xalqlarının yaşadıqları mühiti formalaşdırmış oturmaq əkinçilik mədəniyyətlərinin olduqca zəngin təməlindən ibarətdir.

"Kitabi-Dədə Qorqud" heç də təkə əcdadlarımızın mənəvi mədəni-yyət və sənatının xüsusiyyətlərini əşkarlamır. Elm inkişaf etdikcə bizim belə düşünməyə əsaslarımız da artır ki, onların müəyyənləşdirdiyi və Qor-qud haqqında dastanda təcəssümünü tapmış dünya quruluşu sistemi barədə təsəvvürlər müxtəlif xalqların ən qə-dim müqəddəs kitablarının və mədə-niyyətlərinin əsasını təşkil etmişdir.

Aydındır ki, türk dünyasının özünün həyat fəaliyyəti, dövlət quru-luşu prinsipləri, sosial münasibətləri, humanizm prinsipləri və əxlaqi əmal-ları bu dünyagörüşü konsepsiyaları üzərində qurulmuşdur. Sosial yönüm-lü nəfis və ya pragmatik sənatların ideologiyadan, dindən, fəlsəfədən, kulturlardan, bayramlardan, musiqidən, rəqlərdən tutmuş hərbi və mülki sa-hələrdəək hansı bir növünü, yaxud janrını götürürük götürək, fərqi yox-dur. Hər yerdə Qorqud türk dünyagö-rüşünün və tarixi təcrübəsinin cəvhə-rini bizə irs qoymuşdur.

Məhz bu, həmin ədəbi abidəni "Bilqamis", "Odiseya" və bəşəriyyət-din digər böyük kitabları ilə bir sıra-ya qoymağa obyektiv əsas vermişdir.

Qorqud haqqında epოსun ilk və hələlik tayı-barabəri olmayan tərcü-maçilərindən biri Vasili Bartold belə yazmaqda peyğəmbərcəsinə haqlı idi: "İstər yeni materialın üzə çıxarılması mənasında, istərsə də köhnə materia-lın daha tam, mükəmməl öyrənilməsi mənasında türkologiyadakı tərəqqi, şübhəsiz, alimlərin "Qorqud" kimi müstəsna əhəmiyyətli abidəyə bir da-ha qayıtmasına əsas verəcəkdir".

Qazaxlar deyirlər ki, təşəkkürün gecici-tezi yoxdur. Bu ümidlərin doğ-rulmasına Qazaxistanın fəal kömək göstərməyə hazır olduğunu təsdiqlə-yorək hesab edirəm ki, bizim formu müxtəlif ölkələrin və xalqların tədq-iqatçıların bütün nəsilərinə ehtiram əlamətidir, onları böyük Qorquda mə-həbbət hissələri birləşdirirdi. Bu, mə-dəni inteqrasiya sahəsində səylərimizi birləşdirməyə imkanlıdır.

İndi, müstəqillik əldə edildikdən

sonra, dövlətlərimiz qarşısında əsl dirçəliş üçün, totalitarizmin zorərli qalıqlarından, basmaqəlib obrazlarınd-an və qeyri-təbii məhdudiyatların-dən xilas olmaq üçün əvvəllər görün-məmiş imkanlar açılmışdır. İndiki fo-rumun keçirilməsi üçün gördükləri bütün işlər görə Azərbaycan xalqına, dövlətinə, alimlərinə ən dərin təşə-kürümü bildirirəm.

Respublikamızın intellekt və si-yası elitalarına əfərinlər olsun ki, biz birincilik hüququ — kimin kimə mən-sub olduğu barədə mübahisələr girda-binə düşməmək, dahiləri milli mənzil-lərə çəkiş aparmamaq, inteqrasiyanın müsbət təcrübəsindən imtina etmə-mək üçün özümüzə ağıl-zəka və qüv-və tapdıq. "Kitabi-Dədə Qorqud" bü-tün türklərin və bütün dünyanın bil-liklər xəzinəsinə məxsusdur.

Qorqud sərvəti müstəqillik illə-rində təkə qazaxlar üçün deyil, həm də Qazaxistanın bütün çoxmillətli əhalisi üçün milli ruhun və milli ma-teriyann ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Böyük əcdadımızca ehtir-ram əlaməti olaraq, ümumi tarixi yaddaşımızı qorumaq üçün Qazaxis-tanda, Sirdərya sahilində amfiteatrı, nadir abidəsi, zəvvarlara və turistlərə xidmət üçün infrastrukturunu olan "Qorqud ata" xatira kompleksi ucaldılmışdır. Bu böyük adla bağlı olan bütün obyektlər dövlət tərəfindən mühafizə edilir. Qazaxistanın canu-bunda yerləşən və vaxtilə Oğuz xanlı-ğının paytaxtı olmuş Jarkent bərasin-də Qazaxistan Prezidentinin fərmanı ilə dövlət proqramı — İpək Yolunun tarixi mərkəzlərinin dirçəldilməsinə, türkdilli dövlətlərin mədəni irsinin

qorunub saxlanmasına və varisliklə inkişaf etdirilməsinə, turizm infrastr-rukturu yaradılmasına dair proqram qəbul olunmuşdur.

Türkdiliyaya kafedraları və insti-tutları ilə yanaşı, Qorqud ata adına Qızıl Orda Qorqud Universiteti və "Qorqud ata" elmi tədqiqat mərkəzi böyük Qorqudun irsinin tədqiqi, təd-risi və təbliği sahəsində ixtisaslaşmışdır. Qazaxistan və dünya xalqlarının dillərində Qorqud haqqında kitabların nəşri sahəsində sabitləşməşi ənənə 1999-cu ildə qazax və rus dillərində "Qorqud ata" adlı illüstrasiyalı ensi-klopedik məlumat kitabı ilə zənginləş-mişdir. Buraya Drezden nüsxəsinin faksimiləsi, folklor mətnləri və məqalələr, araşdırmaqlar, fotomateriallər, bibliografik toplusu, not yazıları daxil-dir.

Qorqudun misilsiz irsinin öyrə-nilməsi Qazaxistanın ali və orta məktəblərinin tədris proqramlarına salın-mışdır. Qorqudun müasirləri folklor ir-si yayılır və hətta bu sahədə böyük canlanma duyulur. Mən hələ Qorqud haqqında yazılı ədəbi janrları demirəm. Təsviri sənətdə əksini tapmış Qorqud motivləri neçə-neçə muzeyi zənginləşdirə bilər.

Hörmətli xanımlar və cənablar, bizim böyük yazığımız Muxtar Auezo-vun Qorqud haqqında bir lakonik, la-kın dərin müşahidəsi var. O, hələ XX əsrin birinci yarısında formalist ədə-biyyatçılərsərlə mübahisəyə girərək yazmışdır: "Kimiərsə qədim əfsanənin mənasını təhrif edir. Qorqudun özünü isə həyatdan küskünlük və tərkid-dünyalıq rəmzi kimi qələmə verməyə can atırlar". O deyirdi: "Əslində isə

əfsanədə nixbin əhval-ruhiyyə, həyat-sevərlik hökm sürür. Şər qüvvələrə və taleyin dönüklüyünə müqavimət göstərən Qorqud haqqında əfsanənin leytmotivi, bax, budur. Qorqud öz sənətinə icad edərək, onu insanlara baxış etmiş, xalqın xidmətinə vermişdir. Onun olmağ hünəri, bax, bundadır”.

Bəli. Qorqudun kitabının yüksək sirri və dəyəri səmaya uçan zirvələr arxasında deyil, burada, — yer üzündədir. Bu sirr və dəyər ondadır ki, insan şəxsiyyəti, onun şəxsi sosial-tarixi inkişaf fəaliyyəti Qorqud dünyasının mərkəzindədir. Öz taleyinin sahibi olmaq — eposların və etnosların əbədi həyatının sirri məgər bunda deyilmə? Əgər “Dədə Qorqud” ölməzliyin təəssümüdürsə, onda kainat kimi əbədi olan ulu əcadamızın və müallimimizin sözlərinə müraciət edək. O deyirdi:

Başına yüyən keçirməklə qara eşşək qatır olmaz.

Allah Allah deməyincə işlər düzəlməz.

Əcəl vaxtı çatmayınca kimsə ölmez.

Bir igidin dağ boyda malı olsa, qışmötindən artıq yeyə bilməz.

Allah təkəbbürlü insanları sevməz.

Qonağı gəlməyən qara evlər yuxıldsa yaxşıdır.

Düz adamlar yüz yaşasa yaxşıdır.

Lopa-lopa qar yağsa, yaz qalmaz.

Böyük əcadamızın bu öyüdnəsihətlərinə əməl edilsə, onda təkəbə türk xalqlarında və dövlətlərində de-

yl, həm də bütün dünyada xeyir-bərəkət, dostluq bərqərar olacaqdır.

O deyirdi: “Ağ alınımızı yerə qoyub, beş kəlmə dua qıldıq, qəbul olsun. Allah verən ümidin üzülməsin. “Amin! Amin!” deyənlər didar gör-sün”.

Diqqətinizə görə təşəkkür edərəm.

QIRGIZISTAN PREZİDENTİ İSGƏR AKAYEVİN NİTQİ

— Əziz Heydər Əliyev! Nümayəndə heyətlərinin hörmətli başçıları!

Xanımlar və cənablar! Əziz azərbaycanlı qardaşlar!

Azərbaycan torpağında olarkən ona — qədim və bərəkətli, əfsanələrə bürünmüş və şan-şöhrət qazanmış ölkəyə hörmət və ehtiram hissələri keçirirsən. Dost türk dövlətlərinin həyatına müsbət təsir göstərən bir çox güc, həyatverici impulslar indi məhz buradan gəlir.

Məsələn, biz 1998-ci il Bakı konfransını — Böyük İpək Yolunun dirçəldilməsini rəsmi elan etmiş konfransı yaxşı xatırlayıyıq. Türk xalqlarının məskunlaşdıqları torpaqlar Qərbdə Aralıq dənizindən tutmuş Şərqdə Tyan-Şanın əcaz dağ zirvələrinədək uzanıb gedir. Bu xalqlar arasında Cənubi Qafqazın ən qədim etnoslarından biri olan azərbaycanlılar mühüm yer tutur. Azərbaycanlıların çoxəsrlik tarixi türk xalqlarının yaradıcılıq imkanları və potensialının parlaq nümunəsidir.

Böyük dühalar olan Nizami Gəncəvinin, Füzulinin adları klassik Şərq

poeziyası xəzinəsində layiqli yer tutur. Ənənəvi sivilizasiya ilə Avropa sivilizasiyası arasında səmərəli qarşılıqlı əlaqə çox-çox sonralar türk dünyasında ilk dəfə olaraq məhz Azərbaycanda baş vermişdir ki, bu da Mirzə Fətəli Axundov, Cəlil Məmmədquluzadə, Məmməd Səid Ordubadi və bir çox başqaları kimi dünya miqyaslı maarifçilərin və mədəniyyət xadimlərinin görkəmli nəslinin meydana gəlməsinə gətirib çıxarmışdır.

Qanunauyğun haldır ki, 20-ci illərdə türk xalqları əlifbasının ərəb qrafikasından latın qrafikasına keçilməsi təşəbbüsü məhz Azərbaycanda irəli sürülmüşdür. Bu isə XX əsrin çox mühüm hadisəsidir.

Bu gün biz “Kitabi-Dədə Qorqud” dastamı kimi görkəmli qəhrəmanlıq eposunun 1300 illiyini azərbaycanlı qardaşlarımızla birlikdə bayram etmək üçün buraya toplaşmışıq. “Kitabi-Dədə Qorqud” ümumtürk mədəniyyəti çəlgində ən parlaq inci və ümumi mənəvi irismizdir. “Kitabi-Dədə Qorqud” türk xalqlarının digər qəhrəmanlıq eposlarının doğma qardaşdır. Bunu təsvir olunan bir çox hadisələrin ümumi coğrafi kökləri, buradakı şəxslərin tarixi qohumluğu təsdiq edir. Buna görə bizim də “Kitabi-Dədə Qorqud”u öz irismiz hesab etməyə haqqımız var.

“Kitabi-Dədə Qorqud” müdrikiyiminin mənbəyidir, sülhə, öz vətəni-ni qorumağa, xeyirxah işlər görməyə çağıran türk əcadlarımızın amalları onda öz əksini tapmışdır, burada qüdrətli bəhadrirlərin, vətən müdafiəçilərinin hünərləri vəsf olunur, onların şöhrətinə nəğmələr qoşulur.

Qırğızlarda məsəl var ki, bəhadrirlər yoxdursa, xalq da yoxdur. Xalqlarımız isə bəhadrirləri ilə də, müdrikləri ilə də fəxr edə bilərlər.

Əziz dostlar, bu salonda olarkən mən başqa bir oxşar hadisəni, yəni türkdilli dövlətlərin başçılarının 1995-ci ildə Bişkəkdə — Qırğızistanın paytaxtında keçirilmiş üçüncü Zirvə görüşünü xatırlayıram. Həmin görüş qırğız qəhrəmanlıq eposu “Manas”ın 1000 illiyi ilə bir vaxta düşmüşdü.

Türk mədəniyyətinin digər hadisələrinin bayram edilməsi kimi, indiki yubiley də bizim qardaş türk xalqları şərəfinin tarixi dərinliklərinə necə kök atdıqını və bu ölməz, bütün dünyada tanınmış eposların yaradıcılarının necə qüdrətli yaradıcılıq qaynaqlarından bəhrələndiklərini göstərir.

Qırğızstanda “Manas” eposunun 1000 illiyi münasibətilə keçirilmiş bayram şənlikləri cəmiyyətimizin, xalqımızın mənavi-siyasi birliyinin, gənclərimizin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmasına xidmət etmişdir. “Kitabi-Dədə Qorqud”un yubileyinin bayram edilməsinin Azərbaycan xalqı üçün, bütün türkdilli ölkələr üçün çox böyük siyasi əhəmiyyəti var. Biz, qırğızstanlılar türk xalqlarını dostluq, birlik və quruculuq şüarları altında birləşdirmiş indiki gözəl bayramın əla təşkilinə görə Azərbaycan Prezidenti, görkəmli siyasətçi Heydər Əliyevə öz dərin minnətdarlığımızı bildiririk.

“Kitabi-Dədə Qorqud”un yubileyinin Bakı Zirvə görüşünün keçirildiyi dövrdə bayram edilməsi türkdilli forumlarımızda mədəni yön verilməsi-nə gözəl nümunədir və bu, onların də-

yörünü daha da yüksəldir.

Əziz dostlar, bizim arxamızda sivilizasiya inkişafın onlarca əsərləri və güclü qaynaqları durur. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Əliyev barədə çox gözəl danışdı. Bizim qohum türk xalqlarının tarixi digər dünya sivilizasiyalarının tarixi ilə bir səviyyəyə qalxır.

Biz görünməmiş məşəqqətlərə sinə gərəkək, azadlıq uğrunda mübarizədə öz canlarını əsirgəməmiş "Kitabi-Dədə Qorqud" qəhrəmanları kimi uzaq qəhrəman əcdadlarımızın varisləri və davamçılarıyıq. Onlar öz ailələrini, öz xalqını, öz ölkəsini xarici güvvələrin zorakılığından və əsarətdən qoruyaraq axırədək mübarizə aparmışlar. Bununla da onlar bizə təqlid üçün gözəl örnək qoyub getmiş, estafeti indiki nasillərə ötürmüşlər. Odur ki, yeni minilliyə qədəm qoyarkən biz hamımız bu oxşarlığımızı birlikdə qoruyub saxlamaq və bərqərar etmək qeydinə qallmalı, keçmişdən bütün müsbət halları əxz etməli, ölkələrimizin və xalqlarımızın, bütün türk sivilizasiyasının ardıcıl inkişafına öz töhfəmizi verməliyik.

Bizim bundan ötrü hər şeyimiz — barlı-bərəkətli torpaqlarımız, zəngin yeraltı sərvətlərimiz, gözəl, fəal, qurub-yaradan, savadlı insanlarımız var. Bizim müstəqilliyimiz var, bu müstəqillik ölkələrimizə və xalqlarımıza inkişaf yolunu azad və şüurlu surətdə seçmək imkanı verir. Bizim tarixi yaddaşımız və "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi böyük əsərlərdə əksini tapmış mənəvi dəyərlərimiz var. Qoy onlar yeni minilliyə doğru çətin yolda hamilərimiz, istiqamətləndiricilərimiz

olsun.

Həmçinin demək istəyirəm ki, "Kitabi-Dədə Qorqud" qırğız dilində çox mükəmməl tərcümə edilmiş və nəşr olunmuşdur, indi orta məktəblərimizin şagirdləri, ali məktəblərimizin tələbələri arasında özünün minlərlə oxucusunu və pərəstişkarını tapır.

"Kitabi-Dədə Qorqud"un qırğız dilinə bu gözəl tərcüməsini etmiş görkəmli türkoqol, professor İbrahim Əbdüvaliyev nümayəndə heyətimizə daxilidir. İndi bu tərcümə bizim xalqımızın da sərvətinə çevrilmişdir.

Diqqətimizə görə təşəkkür edirəm. Azərbaycana, qardaş Azərbaycan xalqına yeni XXI əsrdə tərəqqi və yüksəliş arzulayıram. Çox sağ olun!

**RESPUBLİKA SARAYINDA
"KİTABI-DƏDƏ QORQUD"
DASTANININ 1300 İLLİYİNƏ
HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ
YUBİLEY MƏRASİMİNDƏ
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN NİTQİ**

— Hörmətli dövlət başçıları!
Hörmətli məclis başçıları!
Hörmətli qonaqlar!
Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün Azərbaycan xalqı möhtəşəm "Kitabi-Dədə Qorqud" eposunun 1300 illiyini böyük bayram kimi təntənə ilə qeyd edir. Bu yubiley bizim üçün, bütün türk dünyası üçün, bəşər mədəniyyəti üçün müstəsna əhəmiyyəti olan tarixi bir hadisədir. Bu, bizim tarixi köklərimizə, milli ənənələrimizə, milli-mənəvi dəyərlərimizə, mədəniyyətimizə, elmimizə, xalqımızın çoxəsrlik tarixinə olan hörmət,

ehtiram bayramıdır. Bu, bizim milli azadlığımızın, dövlət müstəqilliyimizin bayramıdır.

Azərbaycan xalqının, bütün türkdilli xalqların böyük tarixi abidəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud" 1300 ildir ki, yaşayır. Əgər 1300 ildən də öncə "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının yaranması üçün xalqlarımızın nə qədər səylər qoyduğunu və nəhayət, bu tarixi abidəni yaratdığını nəzərə alsaq, onda təsəvvür edə bilirik ki, bizim xalqlarımızın nə qədər qədim tarixi, darin kökləri və nə qədər zəngin mədəniyyəti vardır.

1300 il ərzində "Kitabi-Dədə Qorqud" böyük, möhtəşəm, şanlı yol keçmişdir. "Kitabi-Dədə Qorqud" bütün çətinliklərə, məhdudiyyətlərə baxmayaraq, 1300 il ərzində bizim xalqlarımıza mənəvi qida olmuş, onların yaşamasına, mübarizə aparmasına, öz milli mənlərini dərk edib, hifz etməsinə daim yardım göstərmişdir.

Ancaq onu da qeyd etmək lazımdır ki, biz "Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illik tarixinə yüksək qiymət verərək, etiraf etməliyik ki, son üç il ərzində Azərbaycanda "Kitabi-Dədə Qorqud" irsinin öyrənilməsi, tədqiq edilməsi, təbliğ olunması sahəsində böyük işlər görülmüş və bunlar "Kitabi-Dədə Qorqud"u bizim xalqımıza, bütün türk dünyasına, türkdilli xalqlara tanıtmış və onun nə qədər zəngin sərvət olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirmişdir.

Dünan Türkdilli Dövlətlər Birliyinin VI Bakı Zirvə görüşü öz işini uğurla sona çatdırdı. Biz bu Zirvə görüşündə Türkdilli Dövlətlər Birliyi yaranan vaxtdan keçmiş 8 il ərzində

gördüyümüz işləri təhlil eddik, ona nəzarətdə və böyük nailiyyətlər əldə etdiyimizi bildirdik. Təbii ki, Türkdilli Dövlətlər Birliyinin yaranması türk dünyasında, bizim xalqlarımızın hər birinin həyatında tarixi hadisə olmuşdur. Amma 8 il ərzində onun yaşaması, inkişaf etməsi, genişlənməsi bu birliyin yaranmasının bir tərəfdən nə qədər zəruri olduğunu nümayiş etdirdi, ikinci tərəfdən də bu birliyin bizim xalqlarımız üçün gələcəkdə nə qədər gərəkliliyi olduğunu göstərdi.

Ötən illərdə əldə etdiyimiz nailiyyətlər bizim ümumi səylərimizin nəticəsidir. Ancaq eyni zamanda, qeyd etmək lazımdır ki, Türkiyə Cümhuriyyətinin, əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəlın təşəbbüsü ilə yaranmış Türkdilli Dövlətlər Birliyi, təbii ki, birinci növbədə Türkiyə Cümhuriyyətinin böyük xidmətlərini göstərir.

Bu gün biz hamımız VI Zirvə görüşünün uğurla başa çatdıraraq, xalqlarımızın müştərək tarixi abidəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud"un yubileyinə toplaşmışıq. Bu yubileyə daha da çox əhəmiyyət verən, onun səviyyəsini qaldıran odur ki, biz onu türkdilli dövlətlərin başçıları ilə birlikdə keçiririk. Mən bu yubileydə iştirak edənlərin, bizim gələcətimizi qəbul edib Azərbaycana dövlətlərin hamısına təşəkkürümü bildirirəm və onların hamısını səmimi-qəlbədən salamlayıram.

Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti, Azərbaycan xalqının böyük dostu, əziz qardaşım Süleyman Dəmirəl salamlayırəm!

Qazaxıstan Respublikasının Pre-

zidenti, hörmətli qonağımız, əziz dostum, qardaşım Nursultan Nazarbayev-i salamlayıram!

Qırğızistan Respublikasının Prezidenti, əziz dostum, qardaşım Əsgər Akayev-i salamlayıram!

Özbəkistan Respublikasının nümayəndə heyətinin başçısı, Özbəkistan Ali Məclisinin Sədri hörmətli Erkin Xəlilovü salamlayıram!

Türkmənistan Respublikası nümayəndə heyətinin başçısı, Türkmənistan Məclisinin Sədri hörmətli Səhət Muradovü salamlayıram!

YUNESKO təşkilatının baş direktoru, hörmətli qonağımız cənab Koisuro Matsuurani salamlayıram!

Azərbaycan xalqının böyük dostu, Fransa parlamentinin qocaman üzvü, veteranı cənab Jak Bomeli salamlayıram!

Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edərəm ki, "Kitabi-Dədə Qorqud"un yubileyinə dünyanın bir çox ölkələrindən ictimai-siyasi xadimlər, alimlər, yazıçılar qonaq olmuşlar. Azərbaycanda keçirilən elmi konfranslarda iştirak etmişlər. Onlar bizimlə bərabər buradadırlar. Mən Azərbaycana gəldikləri üçün qonaqlarımızın hamısına təşəkkürümü bildirirəm, onların hamısını səmimi-qəlbədən salamlayıram.

"Kitabi-Dədə Qorqud"un son üç ildə tədqiq, təbliğ olunması Azərbaycan xalqına çox böyük faydalar verdi. Biz öz tarixi köklərimizi, milli-mədəni irsimizi bir daha dərk etməyə başladıq. Artıq biz dərk edirik ki, Azərbaycan xalqı, bütün türkdilli xalqlar dünya sivilizasiyasına nə qədər böyük töhfələr vermişlər. Bunların içərisində "Kitabi-Dədə Qor-

qud"un xüsusi yeri vardır.

"Kitabi-Dədə Qorqud" bizim ana kitabımızdır. Dədə Qorqud bizim yolu babamızdır, əcadımızdır. Biz fəxr edirik ki, "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi tarixi abidəmiz vardır, fəxr edirik ki, "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi ulu əcadımız vardır.

"Kitabi-Dədə Qorqud" xalqları, millətləri daim birliyə, sülhə dəvət edibdir. 1992-ci ildə Türkdilli Dövlətlər Birliyinin yaranması Dədə Qorqud vəsiyyətlərinin yerinə yetirilməsinin parlaq nümunəsidir.

Biz dövlət müstəqilliyimizi əldə edəndən, milli azadlığımızı çatanədən sonra bu birliyin təmin olunması üçün böyük imkanlar əldə etmişik və bu birliyin bizim xalqlarımız üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu dərk etmişik.

"Kitabi-Dədə Qorqud"un birliyə çağırışı bu gün hər birimiz üçün lazımdır. Dövlət müstəqilliyi yolu ilə gedən, ölkədə hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu aparən Azərbaycanda milli birlik, milli həmrəylik hər şeydən vacibdir.

Bu gün biz "Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illik yubileyini tantanalı bayram edərək, onun bu vəsiyyətlərinə nə sədaqətimizi bildiririk və bəyan edirik ki, Azərbaycan xalqı müstəqillik yollarında qarşıda duran bütün ağır və çətin məsələlərin həll edilməsində daha da bir, daha da əlbir olacaqdır və daim irəliləyişə doğru gedəcəkdir.

"Kitabi-Dədə Qorqud" qəhrəmanlıq dastanıdır. Biz "Kitabi-Dədə Qorqud"un vəsiyyətlərindən bu gün həyatımızda istifadə edərək, xalqımızda

vətəna məhəbbət, sevgi, sədaqət, vətənpərvərlik hisslərini daha da artırırıq. "Kitabi-Dədə Qorqud" bu gün bizə çox gərəklidir.

"Kitabi-Dədə Qorqud" insanları, xalqları sülhə, barışa dəvət edibdir. Bizim xalqımız bu gün "Kitabi-Dədə Qorqud"un bu vəsiyyətlərinə sadıqdır. Ermənistan tərəfindən Azərbaycana edilən təcavüz nəticəsində torpaqlarımız 20 faiz işğal olunubdur, işğal edilmiş ərazilərdən bir milyondan artıq azərbaycanlı yerindən-yurdundan didərgin düşüb çadırlarda ağır vəziyətdə yaşayırlar. Biz böyük zərbələr almışıq. Amma bunlara baxmayaraq, Azərbaycan xalqı yenə də bütün dünyaya öz sülhsevərlik siyasətini nümayiş etdirir. Biz Dədə Qorqud yolu ilə gedirik. Biz sülh yolu ilə gedirik. Biz bu münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Biz bütün ölkələrdə, xüsusən türkdilli ölkələrdə sülhün, əmin-amanlığın bərqərar olunmasını istəyirik. Beləliklə, bu gün biz yubiley günündə Dədə Qorqud vəsiyyətlərinə sədaqətimizi bir daha nümayiş etdiririk.

"Kitabi-Dədə Qorqud" özündə böyük elmi, mədəni, mənavi fəxirlər cəmləşdirən abidədir. İndiyə qədər "Kitabi-Dədə Qorqud"un öyrənilməsi və bugünkü nəsilə çatdırılması yolunda xeyli iş görüldübdür. Xüsusən son üç il ərzində yubiley komissiyasının üzvləri, Azərbaycanın alimləri, tədqiqatçıları, yazıçıları, ictimai xadimləri tərəfindən görülən işlər yüksək qiymətə malikdir. Ona görə də bu gün, bu yubiley günü mən "Kitabi-Dədə Qorqud"un tədqiqi, təbliği ilə məşğul olmuş və hazırlanmış alimləri-

mizə, yazıçılarına, bütün vətəndaşlarımızı təşəkkür edirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, onlar bu yubiley tədbirlərindən ruhlanaraq öz elmi işlərini bundan sonra da davam etdirəcəklər. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının hələ açılmayan səhifələri, hələ bu günə qədər məlum olmayan fikirləri bundan sonra aşkar ediləcək. Azərbaycan xalqının bugünkü və gələcək nəsillərinə və bütün türk dünyasına çatdırılacaqdır.

Biz bu günün iftixar hissi keçiririk. Çünki bizim "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi böyük tarixi abidəmiz vardır. Çünki bu gün biz sərbəstlik, azadlıq, müstəqillik və öz tarixi keçmişimizi, öz mənavi dəyərlərimizi, öz mədəniyyətimizi olduğu kimi təhlil edib xalqımıza, millətimizə və gələcək nəsillərə çatdırmağa qadırık.

"Kitabi-Dədə Qorqud" yubileyinin ən böyük mənası, əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu, bizim milli azadlığımızı, dövlət müstəqilliyimizi, sərbəstliyimizi bir daha nümayiş etdirir. "Kitabi-Dədə Qorqud" vəsiyyətləri bizə deyir ki, daim müstəqillik yolu ilə getmək, Azərbaycanın milli azadlığını və dövlət müstəqilliyini əbədi etmək bizim hər birimizin qarşısında duran ali məqsəddir. Bu məqsədə nail olmaq üçün mən sizin hamınızla, bütün Azərbaycan xalqına, bütün Azərbaycan vətəndaşlarına böyük uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

"Azərbaycan" qəzeti

**TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN
BAŞÇILARININ VI ZİRVƏ
GÖRÜŞÜNÜN YEKUNLARINA
DAİR BİRGƏ MƏTBUAT
KONFRANSI**

Aprelin 8-də "Gülüstan" sarayında türkdillli ölkələrin dövlət başçılarının VI Zirvə görüşü başa çatdıqdan sonra onun yekunlarına dair birgə mətbuat konfransı keçirildi.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev, Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəl, Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev, Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayev, Türkmənistan Məclisinin Sədri Səhhat Muradov, Özbəkistan Ali Məclisinin Sədri Erkin Xəlilov mətbuat konfransında iştirak etdirdilər.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev mətbuat konfransında bəyanatla çıxış etdi.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN BƏYANATI**

— Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli mətbuat nümayəndələri! Bu gün Bakıda, Azərbaycanda əlamətdar bir hadisə baş verdi. Türkdillli dövlətlərin başçılarının VI Zirvə görüşü keçirildi və o, uğurla sona çatdı. Keçirilmiş Zirvə görüşünün əsas məzmunu və mənası ondan ibarətdir ki, biz bu birliyimizin varlığını bir daha təsdiq etdik, Türkdillli Dövlətlər Birliyinin ötən 8 ildə keçdiyi şərəfli yolu qeyd etdik, əməkdaşlığımızın səmərəli olduğunu bəyan etdik, gələcək işlər üçün fikirlərimizi bildirdik və

təkliflərimizi verdik.

Sevindirici həldür ki, bütün dövlət başçıları və məclis başçıları, yəni türkdillli dövlətlərin burada iştirak edən nümayəndələrinin hamısı Türkdillli Dövlətlər Birliyinin işinin gələcəkdə eyni istiqamətdə təşkil olunmasının vacibliyini ifadə etdilər. Biz bir daha əmin olduq ki, Türkdillli Dövlətlər Birliyi xalqlarımız, millətlərimiz üçün lazımdır. Əmin olduq və bir daha inanırıq ki, 1992-ci ildə Ankarada bu birliyin təməlini qoyanlar çox böyük işlər görüblər. Bu, Türkiyə Cümhuriyyətinin və bizim əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmiralin təşəbbüsü ilə olmuşdur. Hamımız bəyan etdik ki, Türkdillli Dövlətlər Birliyinin bu illərdə yaşamasında, inkişaf etməsində və bu qədər yüksək səviyyəyə çatmasında Türkiyə Cümhuriyyətinin xüsusi rolu vardır.

Bu gün bizim hər birimiz hörmətli dostumuz, qardaşımız, Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Süleyman Dəmirələ böyük minnətdarlıq hissi ilə müraciət edirik. Çünki bu 8 ildə bu birliyimizin yaşamasında, inkişaf etməsində və bir-birimizə yaxınlaşmağımızda, tarixi köklərimizin aradırılıb bərpa edilməsində, bütün sahələrdə iş birliyimizin təmin olunmasında Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti, əziz dostumuz, qardaşımız hörmətli Süleyman Dəmirəlin böyük xidmətləri olmuşdur. Ona görə də hamımız onun böyük xidmətlərini birsəslə qeyd etdik. Qəbul olunmuş bəyannamədə bu, öz əksini xüsusi olaraq tapdı.

Hesab edirəm ki, VI Zirvə görüşünün Bakı Bəyannaməsi bizim gələ-

cəyimiz üçün mühüm bir proqram xarakteri daşıyır. Biz hamımız bəyan etdik ki, biz bundan sonra da bu yolla gedəcəyik. Yəni Türkdillli Dövlətlər Birliyi var, yaşayır, gələcək üçün lazımdır və gələcək nəsillərə də xidmət edəcəkdir.

Mən ancaq bunları deyə bilərəm.

**QAZAXISTAN PREZİDENTİ
NURSULTAN NAZARBAYEVİN
BƏYANATI**

— Bizim bütün fikirlərimiz yenidən qəbul etdiyimiz Bakı Bəyannaməsində şərh olunmuşdur. Ümidvaram ki, sizin hamınızın bu bəyanatla tanış olmaq imkanınız var. Bugünkü sammitin yekunları barədə isə Heydər Əliyev və Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəl indicə öz fikirlərini bildirdilər. Mən onların qənaətləri ilə razıyam və suallarınıza cavab verməyə hazırım.

**QIRĞIZISTAN PREZİDENTİ
ƏSGƏR AKAYEVİN BƏYANATI**

— Mən bizim yaxşı yoldaşlarımızın fikirləri ilə tam razıyam.

**DÖVLƏT BAŞÇILARININ
JURNALİSTLƏRİN
SUALLARINA CAVAB**

Sual: (Qazaxıstan): Mənim sualım Qazaxıstan Prezidentindədir. Cənab Prezident, Qazaxıstan Bakı-Ceyhan boru kəməri ilə nə qədər neft nəql etmək niyyətindədir?

Nursultan Nazarbayev: Bakı-Ceyhan neft kəməri problemi biz çoxdan müzakirə edirik. Qazaxıstan İstanbula bəyannamə imzalamışdır.

Qazaxıstanda hazırda çıxarılan neft Şimali Xəzər boru kəməri ilə nəql ediləcəkdir. Lakin biz Xəzər gəlfində məhsuldar laya çatmaq arəfəsindəyik, orada çox böyük qaz var. Şimali Xəzər boru kəmərinin ümumi gücü ilk vaxtlar 48 milyon ton olacaqdır. Qazaxıstan onun vasitəsilə 25 milyon ton neft nəql edə biləcəkdir. Ancaq Qazaxıstan yaxın illərdə 100 milyon tonadək neft ixrac etmək niyyətindədir, buna görə ona digər neft kəmərləri də gərəkdir. Biz bu istiqaməti götürürük. Hansı həcmdə neft nəql ediləcəyini isə bu həcm məlum olduqda bildirəcəyik.

Sual: (Qırğızıstan): Əsgər Akayev, sammitdə terrorizm və dini ekstremizm problemi müzakirə edildi mi? Əgər müzakirə edildisə, sammitin bütün iştirakçıları bu məsələdə həmrəy idilərmə? Sağ olun.

Əsgər Akayev: Terrorizm, dini ekstremizə qarşı mübarizədə say-lərin birləşdirilməsi bugünkü sammitin əsas məsələlərindən biri idi. Biz bəşəriyyətin və iqtisadiyyatın gələcək sabit inkişafından ötrü təhlükəsizliyi, əmin-amanlığı qoruyub saxlamaq üçün bu bəlayə qarşı mübarizədə səylərimizi birləşdirməyin zəruriliyi məsələsində hamı yekdil olduğunu görə dövlət başçılıqlarına, nümayəndə heyətlərinin başçılıqlarına çox minnətdarım.

Sual: (Azərbaycan): Sualım hazırcı sədr Heydər Əliyevə və əvvəlki sədr Nursultan Nazarbayevədir.

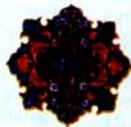
Daimi fəaliyyət göstərən katiblik yaradılması haqqında qərarınızı Sizin ittifaqı strukturca formalaşdırmaq, onu hansısa təşkilati struktura çevirmək arzusu və səyi hesab etmək olarmı? Bu katibliyə nə kimi məsələləri həll etmək səlahiyyəti veriləcəkdir? Sağ olun.

Nursultan Nazarbayev: Ötən il Astanada keçirilmiş beşinci sammitdə biz — dövlət başçıları katiblik yaradılması haqqında təklifi qəbul etdik. Zənnimcə, başlıca vəzifə ondan ibarət idi ki, ümumiyyətlə, qəbul etdiyimiz qərarların icrasına nəzarət edəcək və ya bunu izləyəcək birgə orqanımız olsun və növbəti iclasın hazırlanması, bu iclasların səmərəli olması üzərində daim işləsin, sənədlərin razılaşdırılmasında hamının rəylərini nəzərə alsın. Odur ki, texniki orqan kimi belə bir katiblik, sadəcə, zəruridir. Buna görə də biz onu yaratdıq. Onu Türkiyədə, İstanbulda yerləşdirməyi qərara aldıq.

Biz hansısa fəvqəlmillə struktur yaradılmasından danışmadıq. Lakin hesab edirəm ki, bu görüşlərimiz özlüyündə çox mühümdür. Görüşlərin özləri, bu və ya digər dövlətdə, qarşılıqlı münasibətlərimizdə meydana gələn problemlər barəsində, hər bir dövlətin rifahı naminə həllinə ölkələrimizin rəhbərlərinin təsir göstərə biləcəyi problemlər barəsində fikir mübadilələri vacibdir. İnteqrasiya, hər hansı birlik yalnız o halda səmərəli ola bilər ki, bu, bütün dövlətlərə sərfəli olsun. Müəyyən bir texniki struktur da bütün rəyləri nəzərə almalıdır.

Heydər Əliyev: Mən Nursultan Abişoviçin dedikləri ilə tam razıyam. Əlavə etməyə sözüüm yoxdur. Biz ümumi fikirdəyik. Özü də təkcə biz yox, bütün dövlət başçıları, bütün nümayəndə heyətlərinin başçıları dövlət başçıların Astanadakı beşinci görüşündə də, bu gün də yekdil olmuşlar. Məncə, biz düzgün hərəkət etmişik.

AzərTAc
"Azərbaycan" qəzeti,
11 aprel 2000-ci il.

VII ZİRVƏ TOPLANTISI (Aprel, 2001 – İstanbul)

Aprelin 26-da İstanbulun Çırağan sarayında Türkdillə ölkələrin dövlət başçıları VII Zirvə görüşü öz işinə başladı. Salona toplaşanlar Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdet Sezəri, Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev, Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev, Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayev, Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov, Özbəkistan Ali Məclisinin Sədri Erkin Xəlilovü hərərlə qarşıladılar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Zirvə görüşündə çıxış etdi.

Dünyanın ən gözəl şəhərlərindən biri olan İstanbulda, qonaqpərvər Türkiyə torpağında Türkdillə ölkələrin başçıları VII Zirvə görüşünün işə başlaması münasibətilə sammit iştirakçılarını səmimi-qəlbədən salamlayan Prezident Heydər Əliyev belə görüşlərin ənənəvi xarakter almasını yüksək dəyərləndirdi.

Dövlətimizin başçısı əmin olduğunu bildirdi ki, hazırkı zirvə görüşü türkdillə ölkələrin coxtərəfli əməkdaşlığının inkişafında, regionumuzda sülhün, sabitliyin, təhlükəsizliyin və etimadın daha da möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayacaqdır.

Azərbaycan Prezidenti xüsusi olaraq vurğuladı ki, tarixi mənşəyimiz, qarşımızda duran məqsəd və problemlərin oxşarlığı, milli mənafə-

lərimizin birliyi ölkələrimizin strateji əməkdaşlığının etibarlı təməlidir və bütün bunlar gələcəyə nikbin baxmağa əsas verir.

Dövlətimizin başçısının çıxışı böyük diqqətlə dinlənilirdi və alqışlarla qarşılandı.

Sonra Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayev, Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayev, Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov və Özbəkistan Ali Məclisinin Sədri Erkin Xəlilov çıxış etdilər.

Türkdillə ölkələrin dövlət başçıları VII Zirvə görüşü sonra öz işini davam etdirdi.

Aprelin 26-da axşam Çırağan sarayında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev ilə Türkmənistan Prezidenti Saparmurad Niyazov arasında görüş oldu.

"Azərbaycan" qəzeti,
27 aprel 2001-ci il.

**TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN
BAŞÇILARININ VII ZİRVƏ
GÖRÜŞÜNÜN AÇILIŞINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN
ÇIXIŞI**

— Hörmətli cənab sədr!
Hörmətli dövlət başçıları!
Xanımlar və cənablar!

2000-ci ilin aprel ayında, düz bir il əvvəl Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində keçirilmiş VI Zirvə görüşünün təşkilatçısı və ev sahibi kimi sizi dünyanın ən gözəl şəhərlərindən biri olan İstanbulda, qonaqpərvər Türkiyə torpağında türkdillilərin başçıları arasında VII zirvə görüşünün işə başlaması münasibətilə səmimi-qəlbən salamlayıram.

Məmnuniyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, əsas 1992-ci ildə Ankarada qoyulmuş bu Zirvə görüşümüz artıq gözəl bir ənənəyə çevrilmişdir.

Mən belə görüşlərin daimi xarakter almasını ürəkdən alqışlayıram və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, indiki Zirvə görüşünün bizim çoxtərəfli əməkdaşlığımızın inkişafı, regionumuzda sülhün, sabitliyin, təhlükəsizliyin və etimadın möhkəmləndirilməsi istiqamətində mühüm əhəmiyyəti olacaqdır.

VII Zirvə görüşünün hazırlanması və təşkilində Türkiyə Respublikasının Prezidenti hörmətli Əhməd Nəcdət Sezərin böyük zəhmətini yüksək qiymətləndirirəm.

Ümumiyyətlə, 1992-ci ildən başlayaraq harada keçirilməsindən asılı olmayaraq, Türkiyə Cümhuriyyəti Zirvə görüşlərimizin təşkilində mü-

hüm rol oynayır və türkdillilərin yaxınlaşdırmaq baxımından öz üzərinə düşən tarixi missiyanı şərfəllə yerinə yetirir. Bunun üçün Türkiyə dövlətinə və xalqına səmimi təşəkkürümü bildirirəm.

Ölkələrimiz və xalqlarımız arasında dostluq və əməkdaşlığın inkişafına göstərdikləri diqqət və qayğıya görə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti hörmətli Nursultan Nazarbayevə, Qırğızıstan Respublikasının Prezidenti hörmətli Əsgər Aqayevə, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti hörmətli İslam Kərimovə, Türkmənistan Respublikasının Prezidenti hörmətli Şaparmurad Niyazovə minnətdarlığımı bildirirəm.

Məlumdur ki, görüşlərimizin əsas məqsədi xalqlarımızın sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq istəyini həyata keçirməkdir. Eyni coğrafi regionda yaşamağımız, eyni köklərə malik olduğumuz bizi bir-birimizə daha da yaxınlaşdırır, strateji əməkdaşlığımızı zərurətə çevirir.

2001-ci il Türkdillilərin başçıları arasında VII Zirvə görüşünün üzvü olan ölkələrdən beşi üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkmənistan və Azərbaycan dövlət müstəqilliklərinin 10 illik yubileyini qeyd edirlər. Mən bu böyük tarixi hadisə münasibətilə qardaş ölkələrin başçıları və xalqlarını ürəkdən təbrik edir, onlara daim sülh, sabitlik, tərəqqi və çiçəklənmə arzulanıram.

Müstəqilliyimizin əldə edilməsindən sonra Türkiyə və Azərbaycan arasında əlaqələr genişlənməkdə davam edir. Biz artıq Türkiyə-Azərbaycan

strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinin möhkəmləndirir.

Ancaq xalqlarımız arasında əlaqələrin tarixi çox qədimdir və onlar bizim üçün çox dəyərlidir. Çünki biz eyni kökə mənsub xalqlarıq, eyni milli-mənəvi dəyərləri, eyni dili, eyni dini paylaşırıq. Keçmişimiz bir olduğu kimi, gələcəyə aparan yollarımız da eynidir. Bütün bunlar bizi yaxınlaşdırır, doğmaladır.

Biz Türkiyənin nail olduğu inkişafdan və onun dünya birliyindəki nüfuzundan böyük məmnunluq duyuruq və inanırıq ki, Türkiyə bundan sonra da Atatürk yolu ilə, demokratiya, insan hüquqlarının qorunması, hüquqi dövlət quruculuğu və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə uğurla irəliləyəcəkdir.

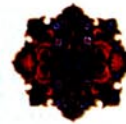
Biz XX əsrin son yetmiş ilini bir dövlət tərkibində yaşadığımız Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan və Türkmənistanla ikitərəfli və çoxtərəfli əlaqələrimizi daha da genişləndirmək, müstəqilliyin yaratdığı imkanlardan faydalanaraq daha böyük işbirliyi qurmaq əzmindəyik.

VII Zirvə görüşü bir daha təsdiq edir ki, tarixi mənşəyimiz, qarşımızda duran məqsəd və problemlərin oxşarlığı, milli mənafeələrimizin birliyi bizim strateji əməkdaşlığımızın etibarlı təməlidir və gələcəyimizə nişan baxmağa əsas verir.

Mən Zirvə görüşünün işinə bir daha uğurlar arzu edirəm.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

*"Azərbaycan" qəzeti,
27 aprel 2001-ci il.*

BƏYANAT VƏ MÜSAHİBƏLƏR

ANKARADA TÜRKİYƏ, AZƏRBAYCAN VƏ XARİCİ ÖLKƏ JURNALİSTLƏRİ ÜÇÜN MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

1 noyabr 1994-cü il

Sual: Xəzər dənizi və bununla əlaqədar Rusiyanın mövqeyi barədə müxtəlif söz-söhbət yayılmışdır. Siz bu barədə və Azərbaycanda daxil və ziyət barədə nə deyə bilərsiniz?

Cavab: Çox təşəkkür edirəm, çox yaxşı suallardır. Çalışın, yaxşı sual verin. Xəzər dənizi haqqında. Bildiyiniz kimi, Xəzərdə neft yataqları var və bu dənizin Azərbaycana aid sektorundakı neft yataqları respublikamızın neft sənayesi tərəfindən 45 ildir istismar edilir. Xəzərin Azərbaycana aid sektorundakı neft yataqlarından müxtərik istifadə edilməsi üçün bir çox xarici şirkətlərlə, xüsusən Qərb ölkələrinin şirkətləri ilə, o cümlədən Türkiyənin neft şirkəti ilə son üç il ərzində danışıqlar aparılmışdır. Neft yataqlarının 30 il müddətinə müştərək istismarı haqqında konsorsiuma daxil olan xarici ölkə şirkətləri ilə Azərbaycan arasında sentyabrın 20-də müqavilə imzalanmışdır. Bu yataqlar Azərbaycana mənsub olduğuna görə biz üç il ərzində danışıqlar apararın və son mərhələdə, yəni müqavilə imzalanmağa hazırlanarkən Azərbaycanla başqa dövlətlər tərəfindən heç bir müraziət edilmişdir.

Lakin sentyabrın 20-də neft müqaviləsi imzalandıqdan sonra Rusiya

Xarici İşlər Nazirliyinin mətbuat kabibliyi bu müqaviləni tanımadığı barədə bəyanat vermişdir. Biz bu bəyanatı əsassız hesab etmişik və ona heç fikir verməmişik. Sonra mən bu barədə Rusiyanın Baş naziri Viktor Çernomirdinlə həm telefonla danışmışam, həm də oktyabrın 21-də Moskvada olarkən onunla görüşüb danışıqlar aparmışam. Mən bu barədə Rusiyanın Xarici İşlər naziri Andrey Kozirevə də telefonla danışmışam. Bir daha bildirmişəm ki, o neft yataqları Azərbaycana mənsubdür, Azərbaycan da onlardan istifadə etməkdə tamamilə sərbəstdir. Oktyabrın 21-də mən Rusiyanın Baş naziri Viktor Çernomirdinlə görüşərkən o, mənə bildirdi ki, bu məsələdə Rusiya tərəfindən heç bir problem yoxdur.

Eyni zamanda Xəzəryanı dövlətlər, yəni Rusiya, Qazaxıstan, Türkmənistan və İran təkilf irəli sürmüşlər ki, Xəzər dənizində ekologiya, balıqçılıq və gəmiçilik məsələləri haqqında bir razılığa gəlmək, müqavilə bağlamaq lazımdır. Biz buna etiraz etmirik. Amma burda heç bir ölkənin üstünlüyünü də qəbul etmirik.

Xəzər dənizinin statusu haqqında mətbuatda çox yazılar verilir. Biz Xəzərin statusunun müzakirə olunmasına etiraz etmirik. Ancaq bunun imzalandığı neft müqaviləsi ilə heç bir əlaqəsi ola bilməz. Xəzər dənizinin statusunun müzakirəsi çox vaxt aparacaqdır. Biz bu müzakirələrdə iştirak edib öz mövqeyimizi bildirməyə hazırıq.

İkinci sualınıza cavab verirəm.

Azərbaycanda iqtisadi vəziyyət çox ağırdır. Son aylar Azərbaycan Nazirlər Kabinetinin buraxdığı səhvlər nəticəsində respublika əhalisinin çörəklə təminatında çox böyük çətinliklər meydana çıxıb. Şimali Qafqazda, Çeçenistanda üç aydan artıqdır ki, vəziyyət gərgin olduğuna görə Azərbaycanın şimala gedən dəmir yolu tamamilə qapanıb. Ona görə də Azərbaycan əhalisini çörəklə təmin etmək, buğda, un almaq üçün yeganə yerimiz Türkiyədir. Burada biz Türkiyənin köməyinə çox hömtəciq. Mən bu barədə Türkiyə rəhbərlərinə müraciət etmişəm. Həmin məsələni bu gün və sabah görüşlərimizdə qaldıracağam. Çünki bu, bizim üçün çox mühüm məsələdir. Ümidvaram ki, Türkiyə hökuməti və dövləti Azərbaycana belə ağır vəziyyətdə qoymaz və bizə kömək edəcəklər.

MƏŞHƏD – SƏRƏXS – TƏCƏN DƏMİR YOLU MAĞİSTRALININ TƏNTƏNƏLİ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ İSTİRAK ETMƏK ÜÇÜN İRANA SƏFƏRƏ YOLA DÜŞƏRKƏN BİNG HAVA LİMANINDA RESPUBLİKA TELEVİZYASI MÜXBİRİNİN SUALINA CAVAB

12 may 1996-cı il.

Səfərin çox böyük əhəmiyyəti var. İrənin Məşhəd şəhərində Türkmənistan və İrənin dəmiryollarının birləşməsi ilə əlaqədar təntənəli mərasim keçiriləcək və bu mərasimdə biz də iştirak edəcəyik. Şübhəsiz ki, orada müəyyən danışıqlar da aparılacaqdır. Aşağıbadda isə EKO təşkilatının Zirvə görüşü keçiriləcəkdir. Görüş

dövlət başçıları toplaşacaqlar. Burada bizim ham EKO çərçivəsində əməkdaşlığımız, həm də ayrı-ayrı ölkələrlə ikitərəfli əməkdaşlığımız haqqında, zənnimizcə, çox söhbətlər gedəcəkdir.

MƏŞHƏD HAVA LİMANINDA İRAN MİLLİ TELEVİZYASININ MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏ

12 may 1996-cı il.

S u a l : Cənab Prezident, İran ilə Türkmənistanı birləşdirən dəmir yolunun çəkilməsi qədim İpək Yolunun yenidən bərpası deməkdir. Siz bu hadisəni necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b : Mən bu hadisəni, bu işdə əməyi olan şəxslərin göstərdikləri hüneri çox yüksək qiymətləndirir, onlara hörmət və ehtiramını bildirirəm. Hesab edirəm ki, yenidən dirəldilən İpək Yolu hökmən Azərbaycandan da keçməlidir. Biz İpək Yoluna yeni əməkdaşlıq yolu kimi baxırıq. Bu yol ölkələrimiz arasında iqtisadi inteqrasiyanın daha da dərinləşməsinə xidmət edəcəkdir.

S u a l : Bu layihədə Azərbaycanın xeyri nədən ibarət olacaqdır?

C a v a b : Birincisi, o, xalqlarımız, ölkələrimiz arasında ticarət, nəqliyyat əlaqələrini daha da gücləndirəcəkdir. İkincisi, Azərbaycanın, Qafqazın İrənlə Orta Asiya ölkələri və başqa ölkələrlə əlaqələrini daha da genişləndirəcəkdir. Bu da ölkələrimizin iqtisadi inkişafına kömək edəcəkdir.

S u a l : İran–Azərbaycan münasibətlərini hazırlı vəziyyətini necə qiymətləndirirsiniz? Prezident Rafsanjani ilə ayrıca görüşünüz olacaqmı?

C a v a b : Mən İran ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin indiki

vəziyyətini çox müsbət qiymətləndirirəm. O mənada ki, İran və Azərbaycan qonşu, dost dövlətlərdir, xalqlımız da dost və qonşudurlar, qardaş xalqlardır. Eyni ənənələrə, eyni dinə mənsub olan xalqlardır. Bunlar hamısı bizim münasibətlərimizin daim müsbət olmasını tələb edir və Allaha şükürlər olsun ki, bu, belədir. Ancaq mənim arzum, istəyim ondan ibarətdir ki, bu əlaqələr daha da geniş, darın və daha da yüksək səviyyədə olsun. Hesab edirəm ki, coğrafi mövqeyimizə, tarixi ənənələrimizə görə və başqa səbəblərə görə İran ilə Azərbaycan arasında əlaqələr bundan da yaxşı olmalıdır.

İran İslam Respublikasının Prezidenti, dostum ağayi Həşimi Rafsanjani ilə çoxdandır görüşməmişəm, dərixişəm. Şübhəsiz ki, onunla xüsusi görüşməyə ehtiyacım var.

S u a l: Sizin buradakı nitqinizin mətni yayılmışdır və təbii ki, onun xeyli hissəsi Qarabağ üstündə Ermənistan ilə münaqişəyə hasr edilmişdir. Prinsip etibarilə siz Zirvə görüşündə islam ölkələrindən həmrəylik, yoxsa daha ciddi addım gözləyirsiniz? Sizin nitqinizdə həmçinin deyilir ki, Ermənistan regionu ölkələri üçün təhlükə tədrdir. Bu isə Ermənistanın hərbi cəhətdən güclənməsinin daha geniş təfsiri deməkdir.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN TEHRANDA
XARCI ÖLKƏLƏRİN
JURNALİSTLƏRİ İLƏ
MÜSAHİBƏLƏRİ**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Tehran Zirvə görüşünün ikinci günü — dekabrın

10-da İranın "Əhrrar" qəzeti müxbirinin suallarına cavab vermişdir.

S u a l: İranla Azərbaycan arasında əlaqələrin genişləndirilməsi haqqında nə demək olar?

C a v a b: İran ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr dostluq, qardaşlıq xarakteri daşıyır və güman edirəm ki, bu əlaqələr bundan sonra daha da yüksəklərə qalxacaq, genişlənəcək, daha da çox inkişaf edəcəkdir. Ümidvaram ki, İranın Prezidenti cənab Xatəmi ilə mənim görüşüm zamanı,—bu gün bizim xüsusi görüşümüz olacaq,—biz bu məsələləri müzakirə edəcəyik və düşünürəm ki, fikirlərimiz eyni olacaqdır.

S u a l: Qarabağ savaşı ilə bağlı olaraq bu konfransdan nə kimi istəkləriniz var?

C a v a b: İstəklərimiz odur ki, bu konfrans bir təcavüzkar kimi Ermənistanı məhkum etsin. Ermənistan Azərbaycana təcavüz edib, Azərbaycanın torpaqlarının 20 faizini işğal edibdir, bir milyondan artıq Azərbaycanlı, müsəlmanların qardaş-bacıları yerlərindən-yurdlarından zorla çıxarıb, çadırlarda yaşayırlar. Ona görə də bu konfrans Ermənistanı bir təcavüzkar kimi məhkum etməlidir.

S u a l: Xəzər dənizinin hüquqi rejiminə necə baxırsınız?

C a v a b: Xəzər dənizinin hüquqi rejimi çox normal həll olunacaqdır.

S u a l: Zirvə görüşünü necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Çox yüksək qiymətləndirirəm.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev həmin gün İranın "İqtisadiyyat dünyası" qəzeti və İRNA agentliyi müxbirlərinin də suallarına cavab vermişdir.

S u a l: Azərbaycan ilə İranın gələcək əməkdaşlığı haqqında fikrinizi bildirmək istərdim.

C a v a b: Azərbaycan ilə İranın əməkdaşlığı yaxşıdır. Biz dost ölkəlik, münasibətlərimiz dostluq və əməkdaşlıq xarakteri daşıyır. Bizim tarixi əlaqələrimiz, tarixi keçmişimiz, bir dinə mənsub olmağımız, adət-ənənələrimiz ölkələrimizin — Azərbaycan və İranın fəal əməkdaşlıq etməsi və dostluq münasibətləri saxlaması üçün çox sanballı bünövrə yaratmışdır. İndi belə əməkdaşlıq var, amma mən hesab edirəm ki, bu, kifayət deyildir. Biz bütün sahələrdə — iqtisadiyyatda, elm, texnika, mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığımızı genişləndirməliyik. Ümidvaram ki, Prezident cənab Xatəmi və İranın digər rəhbərləri ilə görüşlərimiz zamanı bu məsələləri müzakirə edəcək və əməkdaşlığımızı daha da inkişaf etdirmək üçün tədbirləri müəyyənləşdirəcəyik.

S u a l: Zirvə görüşündən nə gözləyirsiniz?

C a v a b: İslam konfransı təşkilatının üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının üş görüşü bütünlükdə islam dünyasının, islam birliyinin, həmrəyliyinin daha da möhkəmlənməsi üçün, o cümlədən müsəlman ölkələrinin mənafelərinə toxunan bir çox kəskin məsələlər — münaqişələr, təcavüzlər və sairə barədə çox mühüm qətnəmələr, qərarlar qəbul edəcəkdir. Ümidvaram ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü haqqında da xüsusi qətnəmə qəbul edəcəkdir. Ermənistan Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal edib, bir milyondan çox azərbaycanlı öz yurdlarından zorla qovulub

çıxarılmışdır və qaçqın vəziyyətində yaşayır. Hesab edirəm ki, bu təcavüzü pisləyən qətnəmə qəbul olunacaqdır. Ümidvaram ki, Azərbaycan qaçqınlarına humanitar yardım göstərilməsi barədə də qətnəmə qəbul ediləcəkdir. Bütün islam dünyasına aid olan böyük qətnəmələr də, ayrı-ayrı lokal problemlər, o cümlədən Azərbaycanla bağlı qətnəmələr də olacaqdır.

S u a l: Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarından istifadə olunması barədə sizin ölkənizin mövqeyi və təklifləri necədir?

C a v a b: Xəzər böyük neft və qaz ehtiyatları olan dənizdir. Azərbaycan Xəzər dənizindən neft və qaz çıxarılması ilə çoxdan məşğul olur. Biz bu işlə hələ əsrin əvvəlində məşğul olmağa başlamışıq. Lakin 50 il bundan öncə bu iş xüsusilə genişlənməmişdir. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda olan yataqlarda iş görürük.

**TÜRKİYƏNİN "TRT", "TQRT",
"SAMANYOLU", "NTV"
TELEVİZYİYA
KANALLARININ RƏHBƏRLƏRİ
İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

*İstanbul, "Çırağan" oteli
8 may 1997-ci il.*

Ona görə də sizin fikrinizi çox bəyənirəm, çox gözəl fikirdir və rica edərdim ki, bu mövzu heç vaxt unudulmasın. Biz unutmuruq. Bilirsiniz, biz Türk dünyası haqqında danışıq, elədirmi? Burada da, Ankarada da, İzmirdə də hamımız böyük iltifax hissi ilə deyirik ki, Türk dünyası qalxır, heç vaxt olmadığı kimi bir-birinə yaxınlaşır. Amma bu Türk dünyası bə-

yük bir yurddursa, orqanizmdirsə, bunun yaralı yeri haradır? Yaralı yeri Azərbaycanıdır. Hesab edin ki, insanın bədəninə harası yaralıdır – qolu, qıçı, ya qafası yaralıdır. Qarabağ məsələsi, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü təkcə Azərbaycana qarşı olan təcavüz deyildir. Bunu dəfələrlə çox böyük ehtiram hissi ilə qeyd etmişəm, – böyük Mustafa Kamal Atatürk deyib ki, Azərbaycanın dərdi bizim dərdimiz, Azərbaycanın sevinci bizim sevincimizdir. Bu sözləri unutmaq lazım deyildir. Bu gün Azərbaycanın dərdi var, demək, bu, Türkiyənin də dərdidir. Türkiyənin təbliğat orqanlarında – televiziyasında, qəzetlərində bu dərдин ağırsı unudulmamalıdır.

**RUSİYA FEDERASIYA
ŞURASININ SƏDRİ
YEQOR STROYEV LƏ GÖRÜŞDƏN
SONRA BİRGƏ MƏTBUAT
KONFRANSINDA BƏYANAT**

*Moskva, Azərbaycan Prezidentinin Kremldəki iqtisadçısı
3 iyul 1997-ci il.*

S u a l: MDB Parlamentlərarası Assambleyası nə kimi rol oynayacaqdır?

Y e q o r S t r o y e v: Parlamentlərarası Assambleyanın rolu ən əvvəl deputat səviyyəsində iş aparılmasından ibarət olmalıdır. Bu gün biz MDB Parlamentlərarası Assambleyasının xətti ilə vahid komissiya yaradılmasından danışdıq. Buraya Qazaxıstan, Qırğızıstan, Rusiya, Moldovanın və Belarusun nümayəndələri daxildir. Komissiya münafiqşinin aradan qaldırılması sahəsində işləyəcəkdir. Bu bir yana, bu gün Heydər Əli-

yeviy məni Azərbaycana rəsmi səfərə gəlməyə dəvət etdi. Mən bunu hökmən edəcəyəm. Biz bu məsələyə yerində baxacağıq. Zənnimcə, mühərribə aparmamaq, razılığa gəlmək vaxtı çatmışdır. Nədanlar mühərribə edirlər, şüurlu adamlar isə başa düşümlüdür ki, hər şeyi ağıl-zəka hallı edirlər.

S u a l: Heydər Əliyeviyə, xahiş edirsiniz deyinsiniz, hazırda Qafqaz bölgəsində Rusiyanın rolu necə müəyyənləşdiriləcək?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu, böyük məsələdir. Bu gün biz bu barədə danışdıq. Mən hesab edirəm ki, heç bir birinci, ikinci rol olmalıdır. Bütün ölkələr bərabər hüquqludur və coğrafi cəhətdən Rusiyanın əhatəsində olan ölkələr və xüsusən MDB ölkələri Rusiya üçün eyni olmalıdır və Rusiya Azərbaycana da, Ermənistan da, Gürcüstana da, Qazaxıstana da, hər hansı başqa ölkəyə də bərabər münasibət bəsləməlidir.

Y e q o r S t r o y e v: Yalnız konyakı keyfiyyətinə görə bölmək olar, adamları isə bölmək olmaz.

**“İNSTITYUŞNAL İNVESTOR”
JURNALININ
REDAKTORU STİVEN KUİNQƏ
VƏ JURNALIN
SƏRMAYƏÇİSİ SİSEL MORENƏ
MÜSAHİBƏ**

*Nyu-York
27 iyul 1997-ci il.*

S u a l: Bəziləri Sizin ölkəni “İkinci Küveyt” adlandırırlar. Bu həqiqətdirmi?

C a v a b: Bilirsiniz, ölkəmizin özünün adı var, onun adı Azərbaycan-

dir. Vaxtilə keçmiş Sovetlər Birliyində Azərbaycan neft istehsal edən ilk, yeganə və ən böyük bir ölkə idi. Sonrakı illərdə, təxminən 1940–1950–1960-cı illərdə Sovetlər İttifaqının başqa ölkələrində yeni neft yataqları açıldı. Bu yataqların açılmasında və istismar olunmasında Azərbaycan neftçiləri, alimləri, geoloqları iştirak etdilər. Bu yataqlar Tatarıstanda, Başqırıtstanda, sonra Rusiyanın Orenburq vilayətində, Sibirdə, Tümen vilayətində açıldı. Onların adlarına isə “İkinci Bakı”, “Üçüncü Bakı”, “Dördüncü Bakı” dedilər. Ona görə də bizim ölkəmizin adı başqa yerlərdə həkk olunubdur. Biz qədim neft ölkəsi kimi adımızı Küveytə, yaxud başqa adlara dəyişə bilmərik.

Mən başa düşürəm ki, siz bu sualı niyə verirsiniz. Yəqin, hasil ediləcək neftin miqdarına görə deirsiniz. Bu mənada, şübhəsiz ki, biz bəlkə Küveytdən də artıq neft istehsal edəcəyik.

S u a l: Son rəqəmlərə nəzər saldıqdan sonra görürəm ki, üç milyard bərel neft istehsalı, hətta onun dörd milyard bərələ qalxacağı haqqında söhbətlər gedir. Bunlar doğru rəqəmlərdirmi?

C a v a b: Bilirsiniz, bizim neft ehtiyatlarımız zoldur. Mən sizə bir deyə bilərəm. 1994-cü ilin sentyabr ayında imzaladığımız ilk neft müqaviləsində – ona “Əsrin müqaviləsi” də deyirlər – nəzərdə tutulubdur ki, üç yataqdan 511 milyon ton neft istehsal ediləcəkdir. Ancaq biz indi qazıma işləri aparırık məlum olubdur ki, oradan 640 milyon ton neft hasil olacaqdır. Bu, təkcə bir müqavilənin həmidir. Amma mən sizə dedim ki, altı müqaviləmiz vardır. Ona görə də indi dəqiq rəqəmi demək mümkün deyil. An-

caq onu müşahidə edirik ki, orada əvvəlcədən hesablanmış, nəzərdə tutulmuş bizim geoloqların verdiyi rəqəmlərdən daha çox neft hasilatı gözlənilir. Hər halda, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda çox neft vardır. Bütün Xəzər dənizində isə neft həddindən artıq çoxdur və o, gələcəkdə dünyanın ən zəngin neft hasilatı olan bir nöqtəsinə çevriləcəkdir.

S u a l: Möhtərəm Prezident, Sizin cavabınız məni digər bir sual – Xəzər dənizinin bölünməsi haqqında sual verməyə təhrik edir. Mübahisələr gedir ki, Xəzər göldür, yoxsa dənizdir? Bu anlaşılmazlıq, bu ölkələrin arasında narazılıqlar necə hall ediləcəkdir?

C a v a b: Doğrudan da, belə mübahisələr gedir. Məsələn ondan ibarətdir ki, keçmiş Sovetlərdə Xəzər dənizi bir ölkəyə – Sovetlər İttifaqına mənsub olubdur. İran çıxmaq şərtilə Xəzər dənizi ölkələrin hamısı Sovetlər İttifaqının tərkibində olan respublikalardan ibarət idi. Amma bilməlisiniz ki, o vaxt bizim bir dövlətin tərkibində olmağımıza baxmayaraq, Xəzərin bütün sahəsindən neft çıxarılması geniş yayıldığına görə Sovetlər İttifaqı hökuməti o vaxt Xəzər dənizini neft istehsalı üçün sektorlara böldübdür. Bu, 1970-ci ildə olubdur. Ümumiyyətlə, o vaxtlar Xəzər dənizində neft istehsalı ilə məşğul olan təşkilat Azərbaycanda idi. O illər Xəzərin Azərbaycan sektorundan başqa, Türkmənistan sektorunda da neft istehsal edilirdi, bunu da Azərbaycana mənsub olan idarə həyata keçirirdi. Ancaq Xəzər dənizi o sektorlara bölündüyünə görə Azərbaycan sektorunda hasil edilən neft Azərbaycanın hesabına yazılırdı, Türkmənistan sektorunda

hasil olunan neft isə Türkmənistanın hesabına yazılırdı.

Bu prinsip son illərə qədər davam edibdir. Xəzəryanı heç bir ölkə bu prinsipi sübhə altına almayıb, yaxud buna öz narazılığını bildirməyibdir. 1994-cü ilin sentyabr ayında Azərbaycanın dünyanın böyük neft şirkətləri ilə ilk müqaviləni — öz sektorunda olan yataqlar üzrə ilk müqaviləni imzalayan sonra Xəzər dənizinin statusu haqqında məsələlər ortaya atıldı.

Vaxtilə heç kim fikirləşmədi ki, Xəzər göldür, dənizdir, yaxud başqa bir su hövzəsidir. Ancaq biz bu işə başlayandan sonra bəziləri ayıldılar ki, bəlkə bu prinsip onlar üçün olverişli deyildir. Ona görə də bu məsələ müzakirə olunur, Xəzəryanı ölkələrin nümayəndələri, ekspertləri tez-tez görüşürlər, danışıqlar aparırlar. Fikirilər müxtəlifdir. Biz hesab edirik ki, Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarından, yəni dənizin dibində olan ehtiyatlardan yalnız sektorlar prinsipi əsasında istifadə olunmalıdır. Qazaxıstan da bizimlə eyni fikirdədir. Amma Rusiya, İran başqa fikirdəlidirlər. Türkmənistan isə Rusiya və İrənanı fikrinə tərəfdar çıxır. Ona görə də bu məsələ gələcək müzakirələr nəticəsində həll olunacaqdır. Hələlik isə biz dünya təcrübəsindən bəhrələnmək, mövcud olan üstünlükdən istifadə edirik. O da ondan ibarətdir ki, — mən siza dedim, — təqribən 30 il bundan öncə müəyyən olunmuş Xəzər dənizi sektorundan istifadə edirdik.

S u a l: Cənab Prezident, deyə bilərsinizmi ki, bu neft kəməri məxsusdur, kimin sektorundadır?

C a v a b: Sizə deyirəm ki, bizim sektorda olan neft bizə məxsusdur. İn-

diyə qədər belə olubdur. Hesab edirik ki, bu gün də belə olmalıdır, gələcəkdə də belə olacaqdır.

**"UOLL STRİT CORNAL"
QƏZETİNİN MÜXBİRLƏRİNƏ
MÜSAHİBƏ**

*Nyu-York
28 iyul 1997-ci il.*

S u a l: Azərbaycanın ərazisindən Gürcüstana, sonra Türkiyədən keçəcək və Aralıq dənizi limanlarına çıxacaq boru kəməri çəkilməsi ideyasını cənab Bill Klinton da təsdiq etmişdir və bunu dəstəkləmişdir. Məlumdur ki, Gürcüstanda Abxaziya ilə münaqişəyə görə bəzi çətinliklər vardır. Burada kəmərin çəkilməsində tərəqqi necə əldə oluna bilər?

C a v a b: Bilirsiniz, mən istəyirəm hər şey aydın olsun. Azərbaycanda hasil olunan ilkin neftin iki boru kəməri ilə xarici bazarlara çıxarılması haqqında qərar qəbul ediləlidir. Belə neft kəmərləri artıq yaradılır. Bunların biri Rusiyanın ərazisindən Qara dənizdə olan Novorossiysk limanına, ikincisi Gürcüstanın ərazisindən Qara dənizdə olan Supsa limanına gedən neft kəməri marşrutlarıdır. Amma siz dediyiniz boru kəməri böyük neft boru kəməridir. Həmin boru kəmərinin tikilməsi haqqında biz artıq əməli işlər aparırıq. Amma onun marşrutu hələ tam müəyyən edilməyibdir. Türkiyə istəyir ki, həmin kəmərin onun ərazisindən keçib Aralıq dənizində olan Ceyhan limanına gətsin. Gürcüstan da istəyir ki, bu boru kəməri Gürcüstanın ərazisindən keçsin. Siz dediyiniz ki, cənab Bill Klinton da belə bir

marşrutu tərəfdardır. Biz də belə bir marşrutun tərəfdarıyıq. Ancaq bilməlisiniz ki, bu məsələ hələ tam həll edilməyibdir. Çünki bir neçə alternativ marşrutlar vardır.

Konsorsiumun əməliyyat şirkəti tərəfindən bu məsələlər indi müzakirə olunur. Ona görə də mən bu məsələnin tam həll edilmiş olduğunu demək istəmirəm. Mən istəyirəm ki, sizdə bu barədə düzgün anlayış olsun. Ancaq bu marşrut əgər qəbul olunarsa, ola bilər, Gürcüstanda bu barədə müəyyən problemlər ortaya çıxsın. Doğrudur, nəzərdə tutulan bu marşrut Abxaziyanın ərazisindən keçməyəcək, Gürcüstan ərazisinin başqa hissəsindən keçəcəkdir. Amma bu məsələ görək yenə də müzakirə olunsun.

S u a l: Bilirsiniz ki, digər layihələr vardır ki, onların Şərçə getməsi—Azərbaycandan Xəzər dənizi vasitəsilə Qazaxıstana, sonra isə Türkmənistanla getməsi nəzərdə tutulur. Cənub layihəsi haqqında da nəzəriyyə vardır. Bu nəzəriyyəyə görə neft boru kəməri Hind okeanına çıxmalıdır. Bundan Azərbaycan üçün bir xeyir gələ bilərmi?

C a v a b: Bilirsiniz, bu nəzəriyyələr hələ fərziyyədir, onlar real deyildir. Ən real başqadır. Mən bu ilin iyun ayında Qazaxıstanın rəsmi səfərdə olarkən biz Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında Qazaxıstanın Təngiz bölgəsində çıxarılan neftin Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycana, bundan sonra isə Gürcüstandan Türkiyəyə keçirilməsi üçün boru kəməri tikilməsi haqqında sənəd imzalamışıq. Bu sənədi Prezident Nəzarəyev və mən imzalamışıq. Bu, ən realdır.

Mən demək istəyirəm ki, bu marşrutun yaranması üçün biz əməli iş görmüşük. Bildiyiniz kimi, bu da ondan ibarətdir ki, indi Amerikanın "Şevron" şirkəti Qazaxıstanın Təngiz bölgəsində neft hasilatı ilə məşğuldur. Biz "Şevron" şirkətinin müraciətini təmin etmişik. Artıq Qazaxıstanda, Təngizdə olan neftin Xəzər dənizində tankerlər vasitəsilə Bakıya daşınması təmin olunubdur. Həmin neft Bakıdan dəmir yolu vasitəsilə Gürcüstanın Batumi limanına çatdırılır. Son bir neçə ayda biz "Şevron" üçün bu yolla artıq 300 min ton nefti naql etmişik. İndi bir neçə texniki işlər görülmür, o cümlədən Azərbaycanla 45 kilometrlik bir boru kəməri xətti tikilir, başqa texniki problemlər həll olunur. Biz bunların vasitəsilə ildə 3-4 milyon ton "Şevron" neftini bu yolla xarici bazarlara çatdırma biləcəyik.

Bələliklə, biz Xəzər dənizinin Şərç sahilində olan Qazaxıstan ərazisindən nefti gələcəkdə də bu marşrutla Türkiyədən Aralıq dənizinə çıxarmaq üçün yaxşı bir əsas yaratdıq. Ona görə də bu istiqamət, bu marşrut daha realdır.

Xəzər dənizindən neftin Türkmənistan üzərindən Hind okeanına çıxarılmasını mən real hesab etmirəm. İndi belə fərziyyələr söyləyənlər çoxdur. Ancaq nəyin real, nəyin real olmadığını görək müəyyən edilsin.

**RUSİYA FEDERASIYASI
NÜMAYƏNDƏSİNİN 1-ci
MÜAVİNİ ALEKSANDR
QORELİKİN ÇIXIŞINA ARAYIŞ**

Çıxışımıza görə təşəkkür edirik. Sağ olun. Biz Minsk konfransının

həmsədr kimi Rusiyaya bu gün də böyük ümidlərlə bəsləyirik və əməkdaşlıq edəcəyik.

...Böyük Britaniyadan olan səfirin sualına cavab verərkən demək istəyirəm ki, biz Xəzər dənizində onun mineral ehtiyatlarından istifadə edilməsi, neft və qaz hasilatı üçün Xəzərin hələ 1970-ci ildə müəyyən olunmuş sektorlara bölünmə prinsipləri əsasında fəaliyyət göstəririk.

O vaxtlar Xəzər dənizi bütünlüklə Sovetlər İttifaqına məxsus idi. SSRİ dövründə Xəzərdə neft və qaz çıxarılması ilə Azərbaycan məşğul olurdu. Amma Sovetlər İttifaqına daxil olan müttəfiq respublika kimi, o, Azərbaycan neftçilərinin fəaliyyət dairəsinin genişləndiyini və Xəzər dənizinin xeyli hissəsini əhatə etməyə başladığını nəzərə alaraq bunu edirdi. Bu isə Xəzəryanı digər ölkələrin, o cümlədən Türkmənistanın və Qazaxıstanın mənafeəsinə toxunurdu. 1970-ci ildə Sovet hökuməti Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsi haqqında qərar qəbul etdi. Bax, bu sektor bölgüsü çərçivəsində də biz işimizi görürük. Siza bildirmək istəyirəm ki, Xəzər dənizinin dibindəki mineral ehtiyatlardan istifadə olunmasına dair gələcək işlərin həyata keçirilməsi üçün bu sektor bölgüsünü biz məqbul hesab edirik.

Doğrudur, bəzi ölkələr bununla razılıqlar, kondominium — sahildən 45 mil məsafədəki zona haqqında qalan ərazinin isə ümumi olması barədə təkliflər irəli sürürlər. Amma bu məsələdə Xəzəryanı dövlətlərin fikirləri eyni deyildir. Azərbaycan və Qazaxıstanın rəyi bir cür, Rusiya, İran və müəyyən dərəcədə də Türkmənistanın

rəyi başqadır. Ancaq hesab edirəm ki, biz danışıqlar aparacaq və vahid fikrə gələcəyik. Hələlik isə nümunə, yaranmış praktika var və biz bunun əsasında fəaliyyət göstəririk.

O ki qaldı Türkmənistanın bu yaxınlarda meydana çıxması iddialarına, birincisi, təkrar edirəm, biz Xəzərdə çoxdan, 50 ildir ki, iş görürük. "Azəri", "Çıraq" yataqlarının istifadə olunmasına dair birinci müqavilə 1994-cü ilin sentyabrında beynəlxalq neft şirkətləri konsorsiumu ilə, o cümlədən həm Amerika şirkətləri, həm "Statoyl" şirkətləri, Türkiyə şirkəti və digər şirkətlərlə imzalanmışdır. İndi bu yaxınlarda Türkmənistan tərəfi qəfilən deyir ki, guya bu yataqlara Türkmənistanın da aidiyyəti var. Şübhəsiz ki, bu, düzgün deyildir, çünki 1970-ci ildə müəyyən edilmiş və bu gün də mövcud olan sektor bölgüsünə görə həmin yataqlar Azərbaycan sektorunda yerləşir. Buna baxmayaraq, əgər onlar belə məsələ qaldırırlarsa, bunu müzakirə etmək və yataqların kimə mənsub olduğunu müəyyənləşdirmək olar.

Mənim başa düşdüyüm kimi, "Kəpəz" yatağına gəldikdə isə, o, Türkmənistan və Azərbaycan sektorlarının sərhədində yerləşir. Biz bu yatağa dair müqavilə imzalamamışıq. Mən Moskvada olarkən Rusiyanın "LUKOyl" və "Rosneft" şirkətlərinin təklifi ilə həmin yatağın işlənməsində əməkdaşlığın mümkünlüyü haqqında saziş imzalanmışdır. Bu zaman yatağın sərhəddə olması nəzərə alınmışdır, yəni yatağın bir hissəsi Azərbaycan sektorunda, digər hissəsi Türkmənistan sektorunda yerləşir. Ona gö-

rə də vaxtilə, SSRİ dövründə bu yatağa rus sözü olan "promeytoçnu" adı vermişdirlər, yəni o deməkdir ki, — Rusiyanın buradakı nümayəndəsi təsdiq edib bilər, — yatağın yarısı orada, yarısı burada yerləşir və o vaxt belə də qəbul olunmuşdu. Sonra Azərbaycan bu yatağı "Kəpəz", Türkmənistan isə "Sərdar" adlandırdı. Yatağın əzəli adı isə "promeytoçnu"dur, yəni sərhəddə yerləşən. Biz bu yataq barəsində Rusiya şirkətləri ilə birlikdə Türkmənistanla əməkdaşlıq etməyə hazırıq.

Bu məsələ ilə əlaqədar vəziyyət belədir. Yeri gəlməşkən, Türkmənistan, ümumiyyətlə, ziddiyətli bəyanatlar verir. O, Xəzərin sektorlara bölünməsi ilə indiyədək razılaşmaq istəmir, hesab edir ki, Xəzər dənizindən müəyyən sahil zonaları üzrə, onun qalan hissəsindən isə ümumi qaydada istifadə olunmalıdır. Lakin Türkmənistan indi birdən "Kəpəz" yatağı və digər yataqlar barəsində iddialar irəli sürürək, Xəzərin sektorlara bölünməsinə əsas götürür. Əgər Türkmənistan Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsinə tərəfdarlırsa, qoy bunu bəyan etsin və biz də bilirik ki, bizim kimi, o da buna tərəfdardır, onda biz müəyyənləşdiririk ki, hansı yataq kimin sektorunda yerləşir. Xəzər dənizinin sektorlara bölündüyünü tanımadın, bu yatağın Azərbaycan sektorunda deyil, Türkmənistan sektorunda yerləşdiyini barədə gözlənilmədən iddialar irəli sürmək, sadəcə olaraq, məntiqə uyğun deyildir. Məsələ, bax, belədir.

Bu görüşə görə, mən dinlədiyinizə görə, sizinlə şəxsən tanış olduğuma görə sizə bir daha təşəkkürümü bildirim. Təkrar edirəm, mən Birləşmiş Mil-

lətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasına ilk dəfədir gəlirəm və bunu özüm üçün mühüm hadisə hesab edirəm. Mənim kitablarımı sizə veriblər. Odur ki, onlardan istifadə etməyə çalışın.

Sağ olun. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

**AZƏRBAYCAN-AMERİKA
TİCARƏT PALATASININ VƏ
BEYNƏLXALQ ANLAŞMA
TƏŞKİLATI İŞGÜZAR
ŞURASININ ÜZVLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞDÜ ÇIXIŞ**

*Nyu-York
29 iyul 1997-ci il.*

S u a l: Cənab Prezident, mən hüquq şirkətini təmsil edirəm. Sizə bir sualım var. Azərbaycan və bölgənin digər dövlətləri Xəzər dənizinin statusu, onun bölünməsi barədə müxtəlif fikirdədirlər. Xəzərin dənizində yerləşən enerji ehtiyatlarının, təbii sərvətlərin istismar olunmasına dair ayrı-ayrı dövlətlərin öz müqələri vardır. Bilməz istərdik ki, Xəzər dənizinin bölünməsi problemi nədən ibarətdir. Sizin bu məsələdə mövqeyiniz necədir? Sizcə, bu problem — Xəzərin statusu problemi neft və qaz layihələrinin həyata keçirilməsinə nə dərəcədə təsir göstərə bilər?

C a v a b: Təşəkkür edirəm. Xəzər dənizinin statusu haqqında məsələ yalnız 1994-cü ilin sentyabr ayında Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə dünyanın böyük transmilli neft şirkətləri arasında "Əsrin müqaviləsi" imzalandıqdan sonra meydana çıxmışdır. O vaxta qədər Xəzər dənizinin statusu haqqında danışıq, demək olar

ki, yox idi. Azərbaycan Respublikasının böyük bir müqavilə imzalaması bir çox ölkələri, o cümlədən Xəzəryanı ölkələrin bazilərinə, xüsusən on böyük ölkələri narahət etdi. Onlar narazı oldular və bu məsələnin qarşısını almaq, yəni bizə mane olmaq üçün bu status məsələsini ortaya atdılar. Biz statusun müəyyənləşdirilməsinin aleyhinə olmamışıq. Ancaq eyni zamanda, Xəzər dənizi dünyada nadir bir su hövzəsi olduğuna görə onun statusunun müəyyənləşdirilməsi də çox mürəkkəbdir. Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarının — dənizin dibində olan neft-qaz yataqlarının istifadə olunması üçün müəyyən qayda, nümunə vaxtilə yaramıbdır.

Bildiyiniz kimi, Sovetlər İttifaqı mövcud olduğu zaman Xəzər dənizi yalnız Sovetlər İttifaqına mənsub olmuşdur. İran Xəzər dənizinin cənubundakı kiçik bir hissədən istifadə etmişdir. Xəzər dənizində neft istehsalına Azərbaycan tərəfindən 50 il bundan əvvəl — 1947–49-cu illərdə başlanmışdır. Xəzər dənizində neft istehsalına başlandıqdan sonra Sovetlər İttifaqı dağılandakı orada görülən işlər Azərbaycanda yerləşən neft-qaz idarəsi tərəfindən aparılmışdır. Ancaq Xəzər dənizində neft-qaz yataqlarının istismarı Azərbaycan sahillərindən uzaqlaşdıqca və dənizin başqa sahələrini də əhatə etmiş və buna görə də 1970-ci ildə Sovet İttifaqının hökuməti tərəfindən dənizdə neft-qaz istehsalının digər Xəzəryanı respublikalara da çatması üçün Xəzər sektorlarına bölünmüşdür. Mən belə hesab edirəm ki, Xəzərin statusu tam müəyyən olunana qədər bu prinsip davam etməlidir.

Azərbaycan bu prinsipdən istifadə edərək öz sektorunda neft-qaz istehsalı işləri ilə məşğuldur.

Xəzəryanı ölkələrin bu status barədə fikirlərində müxtəliflik vardır. Azərbaycan və Qazaxıstan sektorları prinsipinin tərəfdarıdır. Rusiya, İran və Türkmənistan kondominiumu prinsipi tərəfdarıdır. Ancaq kondominium Xəzər dənizində heç vaxt olmayıb. Sektorlar prinsipi isə 1970-ci ildən mövcuddur.

Biz bu barədə danışıqlar aparmasın tərəfdarıyıq. Ancaq hesab edirəm ki, bu müzakirələr uzun çəkəcəkdir. Bu müzakirələr yekunlaşana və ümumi bir fikir gələndək Azərbaycan öz sektorunda işini görür və gərəcəkdir. Çünki Azərbaycanın buna haqqı vardır.

Onu da qeyd edirəm ki, Xəzər dənizində bütün neft-qaz yataqları Azərbaycan alimləri, geoloqları, mütəxəssisləri tərəfindən açılmışdır. Sağ olun.

**NYU-YORKDAN VAŞİNQTONA
GEDƏRKƏN
TƏYYARƏDƏ "FİLADELFİYA
İNKUAYRER"
VƏ "CORNEL OF KOMMERS"
QƏZETLƏRİNİN
ƏMƏKDAŞLARI İLƏ MÜSAHİBƏ**

29 iyul 1997-ci il.

S u a l: Cənab Prezident, Siz türkmən qazının Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycana, oradan isə Türkiyəyə çatdırılması üçün Türkmənistanla əməkdaşlıq edəcəksinizmi?

C a v a b: Biz Türkmənistanla bu sahədə əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Türkmənistan isə həmin qazı

İran-Əfqanıstan-Pakistan ərazisindən Hind okeanına çıxarmaq istəyir. Amma mən Almatıda rəsmi səfərdə olarkən biz Qazaxıstanla çox əhəmiyyətli saziş imzalamışıq. Bu saziş Qazaxıstanın "Tengiz" yatağından hasil edilən neftin Xəzər dənizindən çəkilib-cək boru kəməri vasitəsilə Azərbaycana gətirilməsi, buradan isə Türkiyəyə, Aralıq dənizinə keçirilməsi barədədir. Bilməlisiniz ki, biz artıq belə bir nəqliyyat xətti yaratmışıq. Biz "Şevron" şirkətinin "Tengiz" yatağından çıxardığı nefti tankerlərlə Qazaxıstandan Bakıya gətiririk, Bakıdan isə dəniz yolu ilə Qara dənizin Batumi limanına çatdırırıq. Artıq biz "Şevron"un 300 min ton neftini bu yolla xarici bazara çıxarmışıq. Ola bilər ki, gələcək il biz Qazaxıstanın 3–4 milyon ton neftini bu yolla dünyə bazarına çıxaraçağıq.

S u a l: Cənab Prezident, Sizcə, Türkmənistan qazını İran ərazisindən dünya bazarına çıxarmaq kəmərinin çəkilməsinə Amerika mane olmayacaqmı?
C a v a b: Boru kəmərinin İrandan keçməsinə Amerikanın mane olub-olmayacağı məlum deyildir.

S u a l: Cənab Prezident, Türkmənistan Xəzərin Azərbaycanda sektorundakı bəzi yataqlar barədə son dövrlər bir sıra iddialar irəli sürür. Azərbaycanın "Kəpəz" yatağından birgə işlənməsi üçün Rusiya ilə imzalanmış müqavilə barədə də belə bir iddia vardır. Siz bu məsələnin həllini necə görürsünüz?

C a v a b: Bizim dünyanın bir sıra ölkələrinin nüfuzlu neft şirkətləri ilə birgə işləməyə başladığımız yataqlar barədə Türkmənistanın iddiaları

əsassızdır. Həmin yataqlar Xəzərin Azərbaycan sektorunda yerləşir. Türkmənistanın bu barədə iddiaları, sadəcə, fantaziyaadır. Biz ilk müqaviləni 1994-cü ilin sentyabrında imzalamışıq. Üç il keçəndən sonra Türkmənistan iddia irəli sürür.

"Kəpəz" yatağı isə, həqiqətən Türkmənistan ilə Azərbaycan sektorunun sərhədidədir. Biz bu yataqdan müştərək istifadə etməyə hazırıq.

Müsaibəni xanım Trudi Rubin və Maykl Lelivel aparmışlar.

**ABŞ-İN TANINMIŞ
POLİTOLOQLARI,
SİYASİ XADİMLƏRİ VƏ
MƏTBUAT NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

Vaşinqton, "Bleyer haqqında məqalə"
30 iyul 1997-ci il.

S u a l: Səhv etməmişəm, mən Prezident Heydər Əliyev ilə iki il bundan əvvəl Aşqabadda görüşmüşəm. Mənə elə gəlir ki, o vaxt Amerika siyasətində bu cür hissələr, təsirlər duyulmaqda idi. Çox şadam ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının siyasətində o dövrdən etibarən bir sıra dəyişikliklər hiss olunmaqdadır. Bu mövqə, yəni Amerika Birləşmiş Ştatlarının Rusiyaya Xəzər dənizində hakimiyyətə imkan yaratmaq mövqeyi bir az zəifləyibdir. Hesab edirəm ki, Amerikada da artıq dəri etməyə başlayırlar ki, Xəzər dənizi Xəzəryanı dövlətlərin ümumi hövzəsidir.

Mənə elə gəlir ki, həm ABŞ-in idarəetmə aparatı, həm də Amerika

xalq keçmişdə Sovetlər İttifaqının tərkibində olmuş dövlətlərin indiki müstəqilliyinin qorunub saxlanılmasının qəti tərəfdarlarıdır. Bu baxımdan biz Rusiyanın bölgədə yerləşən dövlətlərin daxili işlərə qarışmamasının ciddi tərəfdarıyıq.

Sözümün yekununda ümid etdiyimi bildirirəm ki, Siz mübahisəli ərazi uğrunda aparılan danışıqlarda müəyyən irəliləyişlərə nail olacaqsınız. Təəssüf ki, son ayda bu sahədə ciddi bir irəliləyiş görməmişik.

Canab Prezident, çox istərdim ki, Sizin bu məsələlərdə mövqelərinizi bilək.

C a v a b: Mən cavab verərəm. Çünki bu, çox yaxşı sualdır. Birincisi, Xəzər dənizini Rusiyanın hakimiyyətinə verməmək barədə sizinlə bizim fikirlərimiz eynidir və bu, bizim siyasətimizin əsas istiqamətidir.

Bilirsiniz ki, əsrlər boyu Rusiya Xəzər dənizinə tam hakim olubdur. Sovetlər İttifaqının hakimiyyəti vaxtı Xəzər dənizi tamamilə Sovetlər İttifaqına mənsub idi. İran Xəzər dənizinin cənubunda kiçik hissəyə nəzarət edirdi. Sovetlər İttifaqı ilə İran arasında Xəzər dənizində Həsənquludun Astarayaq sərhəd müəyyən edilmişdi. Həsənqulu Türkmənistanında, Astara Azərbaycanıdır. Bu xətt ilə belə bir sərhəd təyin olunmuşdur. O zaman Sovetlər İttifaqı Xəzər dənizində neft hasil edirdi. Bu neftin istehsalını da ancaq Azərbaycan aparırdı.

Bilirsiniz ki, Xəzər dənizinin dərin hissəsində neft istehsalına ilk dəfə Azərbaycan 50 il bundan əvvəl 1947-ci ildə başlamışdır. Bu, azərbaycanlıların, bizim alimlərin, neftçilərin xüsusi xidməti idi. Ancaq 1970-ci il-

də Azərbaycan artıq Xəzərin başqa sahələrində də neft istehsal etdiyi zaman Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsinə başlandı. Bu zaman, 1970-ci ildə Sovet hökuməti bu barədə xüsusi qərar qəbul etmişdir.

Mən istərdim ki, siz bilirsiniz ki, o vaxt Xəzər dənizində bütün neft hasilatının Azərbaycana yerləşən neft sonayesinin müəssisələri tərəfindən aparılmasına baxmayaraq, Xəzər dənizi sektorlara bölündüyünə görə hər sektordan çıxarılan neft həmin respublikanın hesabına yazılırdı.

Respublikamız dövlət müstəqilliyini aldı edəndən sonra, Azərbaycan tərəfindən açılmış həmin bu neft yataqlarının istismarı və bu yataqları istismar etmək üçün xarici neft şirkətlərini buraya cəlb etmək prosesi başlandı. 1994-cü ilin sentyabrında biz ilk böyük neft müqaviləsini imzaladıq. Mənə elə gəlir ki, bunu ilk dəfə Amerikada "Əsrin müqaviləsi" adlandırdılar. Müqavilənin həyata keçirilməsi üçün konsorsium yaradılıb. Həmin konsorsiumda Amerika şirkətləri aparıcı yer tuturlar. Amerikanın "AMOKO", "Pennzoil", "Yunokal", "Mak-dermott", "Eksxon" şirkətləri, Böyük Britaniyanın "Britiş petroleum", Norveçin "Statoyl" şirkətləri də buraya daxildir. Biz bu müqaviləni imzalayandan sonra Xəzər dənizinin statusunu müəyyən edilməsi məsələsi ortaya atıldı. Biz bu təklifi qəbul etdik, ancaq statusun müəyyən olunmasında fikirlər ayrıldı.

Xəzər dənizinə hakim olmaq üçün yenə də Rusiya, — Xəzəryanı ölkələr arasında Rusiya ən böyük, ən güclü dövlətdir, — statusun kondomi-

niumu, yəni sahildən 12 mil ərazidə Xəzəryanı ölkələrə mənsubluğu, qalan hissəsinin isə hamiya mənsub olması prinsipini irəli sürdü.

Biz 70-ci ildən Xəzər dənizinin müəyyən edilmiş sektorlarında mineral ehtiyatlardan istifadə olunmasında sektorlar prinsipini əsas götürürük.

İran Rusiyanın bu təklifini dəhşət qəbul etdi və Türkmənistan da bunu qəbul etdi. Azərbaycan öz prinsipləri üzərində durdu, sonra Qazaxıstan da Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsi prinsipini qəbul etdi. Buna görə də Xəzər dənizinin beş ölkəsi qərbində ikisi — sektorlar tərəfdarıdır, üçü isə kondominium tərəfdarıdır. Güman edirəm, bunu sübut etməyə ehtiyac yoxdur ki, əgər Rusiyanın təklifi qəbul olunsay, onda Xəzər dənizi tamamilə Rusiyanın əlinə olacaqdır. Ona görə də mən hesab edirəm ki, siz də bizə kömək etməlisiniz.

Xəzər dənizinin statusunun müəyyən olunmasında bu prinsipə üstünlük verilir: Xəzər dənizi qeyri-ada bir su hövzəsidir, ancaq dünyada buna bənzər göllər, su hövzələri var və onların sektorlara bölünməsi və yaxud sərhədə görə ayrı-ayrı ölkələrə mənsub olması presedenti var. Bizim fikrimiz budur və biz bu fikrimizdən dönməyəcəyik.

O ki qaldı, canab Heyq, siz o mübahisə məsələsini deyirsiniz, mən bilirdim ki, siz Türkmənistanın böyük dostusunuz və mənim dostum və sizin də dostunuz Türkmənbaşının da böyük dostusunuz. Ancaq mən arzu edirdim ki, siz mənim dostum Türkmənbaşınıza məsləhətlər verəndə, bu bəzi şeyləri ona anladın. Çünki 1994-cü ilin sentyabr

ayında biz müqavilə imzalamışdıq və o vaxtdan indiyə qədər Türkmənbaşı bu barədə heç bir məsələ qaldırmayıbdır. 10-15 gün bundan öncə bərdən məsələ qaldırıldı ki, guya Azərbaycana mənsub olan bu iki yataq eyni zamanda Türkmənistanına mənsubdur. Birincisi, onun bu iddiası əsassızdır, ikincisi də əgər o, sektor prinsipini qəbul etmirsə, onda sektor prinsipi əsasında bu iddia nə cür irəliyə sürür?

Mən Amerikaya gəlməmişdən bir neçə gün öncə canab Türkmənbaşı ilə telefonla danışmışam və ona bildirdim ki, əgər bir mübahisəli məsələ varsa, nümayəndə heyətləri görüşüb bu məsələni müzakirə etməlidirlər. Bu məsələni şişirtməyə ehtiyac yoxdur, çünki elə bunun özü Rusiyanın Xəzər dənizində "parçala və hakim ol" prinsipini həyata keçirəcəkdir. Mənim sizə payladığım xəritələrdə bu sektorlar prinsipi aşkar göstərilir. Sizə təşəkkür edirəm.

S u a l: Canab Prezident, mən həmin söhbəti davam etdirərkən bildirmək istəyirdim ki, Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti ilə Azərbaycan hökuməti arasında çox yaxşı münasibətlər qurulubdur və müqavilə imzalanıb. Həmin müqavilə ilə əlaqədar olaraq, Türkmənistanla mübahisəli ərazi məsələsinə də burada toxunuldu. Siz həm bu mübahisəli əraziyə, həm də başqa yataqlara Rusiyanın "LUKoyl" və səhv etmərsəniz, "Transneft" şirkətlərini də cəlb edirsiniz. Bilmək istərdim ki, Rusiya şirkətlərini bu yataqların istismarına cəlb etməkdə Sizin strategiyanız nədən ibarətdir?

C a v a b: Siz bunu bilməlisiniz ki, bizim müqavilələrdə artıq Amerika

Birləşmiş Ştatlarının, Böyük Britaniyanın, Fransanın, Almaniyanın, Yaponiyanın, Belçikanın, Türkiyənin, İranda, İtaliyanın, Sudiyyə Ərəbistanının şirkətləri iştirak edirlər. On dövlət saydım. Bu ölkələrin hamısı Xəzər dənizindən uzaqdır. Amma Rusiya Xəzər dənizinin içindədir. Ona görə belə bir halda Rusiyanın "LUKOYL" şirkətinin bu müqavilədə iştirak etməsi, "LUKOYL" a kiçik bir hissənin verilməsi tamamilə təbii. Birincisi, bunun kommersiya əhəmiyyəti var; ikincisi, bilməlisiniz ki, Xəzər dənizində iş görmək üçün Volqa-Don kanalından, Volqa-Don su kəmərinə istifadə etmək lazımdır, Rusiyanı oradan tamamilə təcrid etmək mümkün deyildir.

**ABŞ-İN TİCARƏT NAZİRLİYİNDƏ
AMERİKA İŞGÜZAR
DAİRƏLƏRİNİN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

*Vaşinqton
31 iyul 1997-ci il.*

Biz eyni zamanda Mərkəzi Asiyadan da neftin Azərbaycanı Türkiyəyə və Qərba çatdırılması üçün tədbirlər görürük. İyun ayında Qazaxıstanda rəsmi səfərdə olarkən Prezident Nəzarbəyev və mən Qazaxıstanın "Tengiz" neft yatağında "Şevron" şirkəti ilə bərabər hasil etdiyi neftin Azərbaycan ərazisindən Türkiyəyə, bülərlərin iş Aralıq dənizinə qədər çəkilməsi haqqında sənədi imzaladıq. Bu sənədə əsasən, Qazaxıstan ərazisindən Xəzər dənizinin dibi ilə Bakıya neft boru kəməri çəkiləcəkdir və bu vasitə ilə "Tengiz"- "Şevron" nefti Bakıya gələcək, bizim o böyük neft kəməri ilə

Türkiyəyə, oradan isə Aralıq dənizinə çıxarılacaqdır.

Ancaq bu kəmər çəkilənə qədər, "Şevron" şirkətinin xahişini nəzərə alaraq, biz Qazaxıstanın "Tengiz" yatağından hasil olunan neftin bir hissəsini tankerlər vasitəsilə Bakı limanına götəririk, sonra onu dəmir yolu vasitəsilə Gürcüstanın Qara dənizdəki Batumi limanına çatdırırıq, oradan isə neft Qərba aparılır. Son üç ay müddətində 300 min ton neft bu marşrutla, bu vəziyyətdə ixrac olunub. Bizim müştərilər planlarımız belədir ki, gələn il bu yol ilə Qazaxıstanın, "Tengiz"dən "Şevron" şirkətinin təxminən 3 milyon, yaxud 4 milyon ton nefti Qərba ixrac olunacaqdır. Bunun üçün bizim ərazimizdə bir qısa, yəni 45-50 kilometrlik boru xətti çəkilməsi məsləhət görülür. Bu işləri biz görmüşük və görürük. Bunlar hamısı Xəzər dənizinin nə qədər böyük imkanlara malik olduğunu, Xəzər dənizindən hasil olunan neftin dünya bazarlarına — Qərba çıxarılması sahəsində bizim işlərimizi göstərir.

Bunlarla bərabər, Azərbaycanın çoxsahəli iqtisadiyyatı var, imkanları da çoxdur. Buna görə də Amerikanın şirkətləri, iş adamları yalnız neft-qaz sənayesinə deyil, iqtisadiyyatın başqa sahələrinə də maraq göstərməlidirlər. Məlumdur ki, bu müqavilələrin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar neft şirkətləri ilə bərabər, ABŞ-ın bir çox digər şirkətləri də bu işə cəlb olunub. Bu, çox gözəldir. Son illərdə Azərbaycanda işləyən Amerika şirkətlərinin sayı bir neçə dəfə artıb. Bunu da bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanda olan bütün xarici ölkələrin şirkətlərinin miqdarına nisbətən Amerika Birləşmiş Ştatları cəmi-

si 45 faiz təşkil edir. Güman edirəm ki, Amerika kimi böyük bir dövlət üçün Azərbaycanda cəmi 45 faiz yer tutmaq məqsəduyğun deyildir.

**AMERİKANIN "OYL and QAZ"
("NEFT və QAZ") XƏBƏRLƏR
REDAKSİYASINA
MÜSAHİBƏ**

*Hyüston
2 avqust 1997-ci il.*

S u a l: Cənab Prezident, bu məsələ ilə bağlı bir sualım da var. "Azəri", "Çıraq" və "Günəşli" yataqları barədə həddindən çox yazılıb. Bu yataqların istismarı ilə bağlı çoxlu fikirlər irəli sürüldü. Azərbaycanda digər neft yataqları, məsələn, Neft Daşları kimi köhnə yataqlar vardır. Bu yataqların istismar edilməsi üçün hansı addımlar atılır?

C a v a b: Bilirsiniz, biz Neft Daşlarını 50 ildir istismar edirik və bu yatağı bundan sonra da işlədəcəyik. Biz keçmişdən istismar etdiyimiz digər yataqlardan da hazırda istifadə edirik və bundan sonra da edəcəyik. Amma sizin adını çəkdiyiniz yataqlar yeni yataqlardır. Məsələn, zəngin "Günəşli" yatağının bir hissəsindən biz çoxdan neft çıxarıyıq. Onun suyun çox dərinliyində olan digər hissəsi isə "Azəri", "Çıraq" neft yataqları ilə bərabər ilk müqaviləyə daxil edilibdir. "Azəri", "Çıraq", "Günəşli" yataqlarından sonra "Qarabağ" yatağı vardır. Biz ABŞ-ın "Pennzoil" şirkəti və digər şirkətlər ilə o yatağın istismar olunması barədə müqavilə imzaladıq. "Şahdəniz", "Dan ulduzu", "Əzrafi", "Lənkəran-dəniz", "Talış-dəniz",

"Yalama-Samur" yataqları üzrə də bir sıra ölkələrin şirkətləri ilə müxtəlif müqavilələr imzalanıb.

Dünən Ağ evdə biz "Abşeron", "Naxçıvan", "Oğuz" yataqlarının birgə işlənməsi üçün "Şevron", "Eksoson", "Mobil" şirkətləri ilə müqavilələr imzalamışıq. Müqavilə imzalayacağımız yataqların sayı gələcəkdə daha da artacaqdır.

S u a l: Cənab Prezident, "Kəpəz" yatağının istismarından "Rosneft" şirkətinin geri çəkilməsi nə ilə əlaqədardır?

C a v a b: Bilirsiniz, "Kəpəz" yatağı Xəzərdə Azərbaycan və Türkmənistan sektorlarının sərhədində yerləşir. Rusiyanın "LUKOYL", "Rosneft" şirkətləri bir neçə dəfə danışıqlar aparmışdılar. Biz bildirmişdik ki, bu yatağı həm Azərbaycana, həm də Türkmənistanə məxsusdur. Mən Rusiyada rəsmi səfərdə olarkən "LUKOYL", "Rosneft" şirkətləri və Rusiya hökuməti biza təklif etdilər ki, bu yatağın birgə işlənməsi ilə əlaqədar biz sənədi imzalayaq. Yəni bu, müqavilə deyildir. O, sadəcə, bu yatağın birgə işlənməsi barədə bir protokoldur. Biz bunu imzaladıq. Amma sonra Türkmənistan bundan narazı oldu. Biz bildirdik ki, Türkmənistanın bu yataqda haqqını danmırıq. Yəni bu yataq sərhəddə yerləşir, — onun bir hissəsi Türkmənistan sektorundadır, digər hissəsi Azərbaycan sektorundadır. Ona görə də biz nəzərdə tuturuq ki, orada müştərə iş görməliyik. Türkmənistan iş iddia edir ki, bu yataq onun sektorundadır.

Ümumiyyətlə, Türkmənistanın mövqeyini anlamaq mümkün deyildir. Türkmənistan bir tərəfdən Xəzərin

sektorlara bölünməsi prinsipinin əleyhdarıdır. Biz isə Xəzərin sektorlara bölünməsi prinsipi əsasında işləyirik və bunu ədalətli hesab edirik.

S u a l: Baş kondominiyuma necə baxırımsınız?

C a v a b: Türkmənistan kondominiyumu tərəfdardır. Əgər kondominiyum olsa, Türkmənistanın haqqı yoxdur desin ki, biz "Kəpəz" neft yatağı üzrə nə üçün protokol imzalamışıq. "Kəpəz" neft yatağı Xəzər dənizinin düz ortasında. Kondominiyuma görə orada iş görməyə bizim ixtiyarımız vardır. Türkmənistan da kondominiyum prinsipinə tərəfdardır. Amma biz "Kəpəz" yatağı üzrə sənəd imzalayan sonra Türkmənistan sektor prinsipi əsasında deyir ki, bu yataq onların sektorunda yerləşir.

Biz hesab edirik ki, sektor prinsipinə görə "Kəpəz" sərhəddə yerləşir, onun yarısı Türkmənistanın, yarısı Azərbaycanındır. Kondominiyuma görə isə "Kəpəz" yatağını vaxtilə Azərbaycan mütəxəssisləri açdığına və orada quyu qazdığına görə həmin yatağı tamamilə götürüb istifadə etməyə bizim ixtiyarımız vardır.

S u a l: Siz Xəzərin dəniz olması barədə beynəlxalq prinsipin tərəfdarı-sınız, onun göl adlandırılmasının tərəfdarı deyilsiniz, doğrudur?

C a v a b: Bilirsiniz, Xəzərin dəniz, ya göl olması qarışdırıla bilər. Mən bu barədə indi bir söz demək istəmirəm. Bəz bir şeyi əsas götürürük: Xəzər dənizində bütün neft yataqlarını Azərbaycan açdır. Sovet İttifaqının hakimiyyəti dövründə Xəzərdə bütün neft hasilatı işləri ilə Azərbaycan məşğul olurdu. Ona görə də Xəzərdəki bu-

tin neft yataqlarında bizim haqqımız vardır. Bundan əlavə, 1970-ci ildə Sovet hökuməti Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsi haqqında qərar qəbul etdi. Biz Xəzər dənizində hasil olunan nefti hamışa o qərar əsasında bölmüşük. Sovet hakimiyyəti dövründə Xəzərdə neft istehsalı ilə Azərbaycanın neft idarəsinin məşğul olmasına baxmayaraq, sektorlar prinsipini əsasında Azərbaycan sektorunda hasil edilən neft Azərbaycanın hesabına gəlirdi, Türkmənistan sektorunda neft Azərbaycanın neft idarəsi tərəfindən çıxarılırsa da, Türkmənistanın hesabına girdi. Biz bu prinsip əsasında işləyirik.

Yeni prinsip yaratmaq üçün danışıqlar aparmaq lazımdır. Amma biz hesab edirik ki, bu, ədalətli prinsipdir.

Müsaibəni redaksiyanın baş redaktoru Riçard Utli aparmışdır.

"ŞEVRON" ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ RİÇARD MATSKE İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, "Vinham Varvix"
oteli
2 avqust 1997-ci il.

Hörmətli cənab Matske!

İlk əvvəl Azərbaycan Respublikasına, onun Prezidenti kimi mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə görə minnətdarlığımı və görüşümüzdən məmnun qaldığımı bildirirəm. Ağ evdə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə "Şevron" arasında müqavilə imzalanması münasibətilə sizi təbrik edirəm.

...Cənab Bill Klintonla görüşüm zamanı "Şevron" şirkətinin Qazaxistanın "Tengiz" yatağında hasil edilən

neftin Xəzər dənizi vasitəsilə tankerlərlə Bakıya götürülüb buradan dünya bazarına çıxarılması barədə geniş söhbət addım və bildirdim ki, bu ilin iyun ayında Qazaxıstana rəsmi səfərim zamanı cənab Nazarbayev ilə mən Tengiz neftinin Azərbaycanca götürülməsi üçün Xəzər dənizinin dibindən boru kəməri çəkilməsi barədə saziş imzalamışıq.

Onu da vurğulayım ki, "Şevron"un "Tengiz"dən hasil etdiyi 300 min ton neftin Bakıdan dəmir yolu ilə Batumiyə yola salındığı barədə də Prezident Bill Klintonla məlumat verdim və ABŞ Prezidenti bu məsələlərə böyük maraq göstərdi.

Cənab Matske, "Şevron" şirkətinin prezidenti kimi mən sizin nəzarinizə çatdırmaq istədim ki, Xəzərin dibindən çəkiləcək boru kəmərinin tikintisini sürətləndirmək çox vacibdir. Mən əminəm ki, siz həmçinin Azərbaycanın qarşılaşdığı problemlərin həll olunmasında, o cümlədən ABŞ Konqresinin vaxtilə Azərbaycana qarşı qəbul etdiyi ədalətsiz 907-ci düzəlişin ləğv edilməsində öz köməyinizi əsirgəməyəcəksiniz. Konqresmen Piter Kinqin 907-ci düzəlişin ləğv olunması barədə irəli sürdüyü layihəni yüksək qiymətləndirməyiniz və onun həyata keçirilməsində əməli kömək göstərəcəyinizə dair söylədikləriniz məndə olan bu inamı daha da artırdı. Bütün bunlara görə mən minnətdarlığımı bildirməyə və xatırladım ki, ölkələrimizin əməkdaşlığının ABŞ-a bu rəsmi səfərimdə əsası qoyulmuş yeni mərhələsində Amerika şirkətlərinin daha fəal iştirak etməsi böyük əhəmiyyət daşıyır.

Bir daha nəzərə çatdırıram ki, bazar münasibətləri yolunu seçmiş

respublikamızda sıx əlaqələr üçün geniş imkanlar vardır. Biz xarici ölkələrin bütün işgüzar dairələrlə əməkdaşlığımızın inkişaf etdirilməsinə xüsusi əhəmiyyət veririk, Azərbaycana qoyulan sərmayələrin hər iki tərəf üçün çox faydalı olacağına əminik.

"ÇİKAQO TRİBUN" QƏZETİNİN REDAKSIYA HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Çikaqo
4 avqust 1997-ci il.

S u a l: Cənab Prezident, icazənilə birinci sual verim.

Azərbaycandan, Mərkəzi Asiyadan, ümumiyyətlə, Qafqazdan çəkiləcək boru kəmərlərinə Amerika Birləşmiş Ştatlarında çox böyük maraq vardır. Bəziləri bu kəmərlərin Rusiyadan, bəziləri İrandan və digərləri Türkiyədən keçəcəyini iddia edirlər. Hətta bəziləri hesab edirlər ki, boru kəmərləri Rusiyanın Novorossiysk limanına çəkilməlidir. Bilmək istərdim ki, Siz Prezident kimi bu boru kəmərlərinin hansı marşrutlarına üstünlük verirsiniz? Ümumiyyətlə, zəngin enerji ehtiyatlarının bölgədən Qərb bazarlarına ixrac olunması üçün çəkiləcək bu boru kəmərləri barədə nə deyə bilərsiniz?

Heydər Əliyev: Azərbaycan, Xəzər dənizi hövzəsi enerji ehtiyatları ilə çox zəngindir. Xəzər dənizinin şərq sahilində yerləşən Mərkəzi Asiya ölkələrində də böyük enerji ehtiyatları vardır. Azərbaycan ehtiyatlarının böyük şirkətləri, xüsusən Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləri ilə bu qaz və neft yataqlarının

birgə işlənməsinə başlayıbdır.

Bu günə qədər görülməmiş işlər onu göstərir ki, bu ehtiyatlar bizim gözələdiyimizdən də çoxdur. Ona görə də bunları bir boru xətti ilə, bir neft kəməri ilə ixrac etmək mümkün deyil. Bunun üçün bir neçə neft kəməri olmalıdır. Bunun başqa səbəbi də var ki, əgər bir yerdən maneçilik olarsa, o biri istiqamətdən nefti ixrac etmək mümkün olsun.

...Qazaxıstanın "Tengiz" yatağında artıq xeyli neft istehsal olunur. Mən iyun ayında Almatıda rəsmi səfərdə olarkən Prezident Nazarbayevlə bir saziş imzaladım. Biz Xəzərin dibi ilə boru kəməri çəkib "Tengiz" neftini Bakıya gətirmək, oradan isə dediyim bu neft kəmərləri ilə Qərba ixrac etmək istəyirik.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN
ŞƏRƏFİNƏ AMERİKA-
AVROPA-ASIYA TİCARƏT
PALATASI VƏ "MİD-AMERİKA
KOMİTƏSİ" ADINDAN RƏSMİ
QƏBULDA NİTQ**

*Çıqaraq, "AMOKO" nun binası
4 avqust 1997-ci il.*

Mərkəzi Asiya və Qafqaz, Xəzər dənizini əhatə edən ölkələr əməkdaşlıq etməlidirlər. Biz bu əməkdaşlığın tərəfdarıyıq. Eyni zamanda Mərkəzi Asiyadan Xəzər dənizi və Azərbaycandan keçməklə Qara dəniz vasitəsilə Avropaya yeni bir nəqliyyat dəhlizi açmışıq. Bu dəhliz artıq işləyir. Bu, qədim İpək Yolumu bərpa etmək deməkdir. Həmin yol ilə Mərkəzi Asiyadan Avropanın ən kənar ölkələrinə

yüklər daşınır, eyni zamanda əksinə – Avropanın Mərkəzi Asiyaya yüklər daşınır. Bu sahədə biz çox işlər görmüşük. Bundan sonra bu nəqliyyat dəhlizini daha da inkişaf etdirəcəyik.

Xəzər dənizi hövzəsindən hasil olunan neftin ixracı üçün də lazımı tədbirlər görürük. İki neft kəmərinin tikilməsi haqqında qərar qəbul olunubdur. Biri hazırdır — Bakıdan Rusiya ərazisi vasitəsilə Qara dənizin Novorossiysk limanına gedir. İkincisi Azərbaycandan Gürcüstan ərazisi vasitəsilə Qara dənizin Supsa limanına çəkilir. Bunlar ilkin neftin ixracı üçün yaradılan kəmərlərdir. Qarşımızda isə böyük neft kəmərinin çəkilməsi durur. Bütün bu müqavilələrin həyata keçirilməsi nəticəsində bir neçə ildən sonra Azərbaycan ildə təqribən 60 milyon ton neft ixrac etməlidir. Ona görə də böyük neft kəməri çəkilməlidir. Bu neft kəmərinin də bir neçə marşrutları var. Həmin marşrutlardan biz neft kəmərinin Azərbaycandan, Bakıdan Türkiyəyə və oradan Aralıq dənizinə Ceyhan limanına gətirməsinə üstünlük veririk. Başqa variantlar da var, ancaq buna üstünlük veririk.

Biz Qazaxıstanın "Tengiz" neft yatağından "Şevron"—"Tengiz" neft şirkətinin hasil etdiyi neftin dünya bazarına çıxarılması üçün Azərbaycandan yol açırıq. Artıq 1350 min ton neft tankerlərlə Qazaxıstandan Bakıya gətirilib, oradan da dəmir yolu ilə Qara dəniz limanına çıxarılıbdır. "Tengiz" yatağında çox böyük neft ehtiyatları olduğuna görə Qazaxıstanla Azərbaycan arasında iyun ayında saziş imzalanıb və Qazaxıstan neftinin Azərbaycana gəlməsi üçün Xəzər

dənizinin dibi ilə neft kəmərinin çəkilməsi nəzərdə tutulubdur. Gələcəkdə də Mərkəzi Asiyadan Avropaya — Qərba ən əlverişli yol məhz Xəzər dənizindən, Azərbaycandan keçən yoldur. Biz bu yolum gələcəkdə daha da genişlənməsinin tərəfdarıyıq və öz təşəbbüsümüzü də tədbirlər görəcəyik.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir çox başqa şirkətləri neft şirkətləri ilə bərabər bizimlə əməkdaşlıq edirlər. Burada "Katerpillar" şirkətinin rəhbəri bu barədə məlumat verdi. Onlar Azərbaycanda çox işlər görürlər və gələcəkdə də görəcəklər. Yaxud, "Motorola" şirkətinin prezidenti burada iştirak edir. "Motorola" Azərbaycanda özünə çox görkəmli yer tutubdur. Bundan sonra da onun imkanları genişlənəcəkdir. Başqa şirkətlər də bütün bu müqavilələrin həyata keçirilməsinə qoşulublar. Siz bilirsiniz ki, hər bir neft şirkətinin ətrafında onlarca başqa neft şirkətləri o layihələrin həyata keçirilməsi ilə məşğuldurlar və ona cəlb olunurlar.

Amerikanın nə qədər şirkəti Azərbaycanda iş görə bilər. Bu, həm Azərbaycan üçün, həm də Amerika Birləşmiş Ştatları üçün faydalıdır. Bu, həm də bizim ölkələrarası iqtisadi əlaqələri genişləndirəcək, inkişaf etdirəcəkdir.

**ABŞ-a RƏSMİ SƏFƏRİN
YEKUNLARI
HAQQINDA TƏYYARƏDƏ
JURNALİSTLƏRƏ BƏYANAT**

6 avqust 1997-ci il.

İqtisadi əlaqələrimizin inkişafı sahəsində biz avqustun 1-də böyük bir addım atdıq. Bilirsiniz ki, — mən bunu Amerikada dəfələrlə dedim, — biz Xəzər dənizindəki neft yataqlarını 50 il əvvəl kəşf etmişik və bu sahədə böyük işlər görmüşük. İndi son illər biz Xəzər dənizinin zəngin neft yataqlarını dünyaya təqdim etmişik. Biz, Azərbaycanın məhz dünya ictimaiyyəti qarşısında xidmətidir. Çünki Xəzər dənizinin bu neft yataqları bütün dünyanın nəzarət-diqqətini cəlb etmişdir. İndi bu, dünyanın marağını cəlb etmişdir. Həmin yataqları kəşf edən, dünyaya göstərən Azərbaycandır.

Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycana çox böyük marağ göstərir. Bu baxımdan ABŞ ilə Azərbaycan arasında Xəzər dənizindəki və Mərkəzi Asiya, Qafqaz bölgəsindəki enerji ehtiyatlarından və nəqliyyat vasitələrindən istifadə olunması haqqında həm xüsusi sazişin imzalanması, həm də bu məsələnin iki prezidentin imzaladığı sazişdə öz əksini tapması çox əhəmiyyətlidir. Bilirsiniz ki, bizim hökumətlərimiz arasında bu barədə xüsusi bir saziş imzalandı. Amerikanın naziri cənab Penya, Azərbaycan Respublikasının naziri Həsən Həsənov bu saziş imzaladılar.

TÜRK DÜNYASININ FENOMENAL ŞƏXSİYYƏTİ

SÜLEYMAN DƏMİRƏL ANKARADAKI SƏFİRLİYİMİZİ ZİYARƏT ETMİŞDİR

Dekabrın 13-də Türkiyə Respublikasının doqquzuncu prezidenti, Azərbaycan xalqının böyük dostu Süleyman Dəmirəl Ankaradakı səfirliyimizə gələrək, ümummilliyə liderimiz Heydər Əliyevin vəfatı ilə əlaqədar burada açılan Matəm kitabına ürək sözlərini yazmışdır. Sonra cənab Süleyman Dəmirəl jurnalistlər qarşısında çıxış edərək demişdir:

“Qardaş və qonşu Azərbaycanın möhtərəm Prezidenti, aziz dostum, sevimli qardaşım Heydər Əliyev dünən Klivlenddə həyata vida etmişdir. O, Azərbaycanın, Türkiyənin və bütün Türk dünyasının böyük dövlət adamı olaraq daim xatırlanacaq, görkəmli lider kimi yada salınacaqdır. Azərbaycandakı qardaşlarıma, Azərbaycanda yaşayan türk xalqına və ümumiyyətlə, Türk dünyasının mənsublarına başsağlığı verir, mərhumu Allahdan rəhmət diləyirəm.

Azərbaycanı 10 illik zaman ərzində dünyaya tanıdan, böyük dünya dövləti səviyyəsinə yüksəldən məhz Heydər Əliyevdir. Azərbaycanın müstəqil bir dövlət kimi əbədiyyətə qədər ayaqda durabilməsinə vəsiyyət edən də məhz Heydər Əliyevdir. “Türkiyə-Azərbaycan dostluğu daim yaşayacaqdır, heç bir şey buna mane ola bilməz” — deyən də Heydər Əliyevdir.

Bu gün onu minnətdarlıq və təşəkkür hissləri ilə yad edirik. Qurulması üçün çox böyük əmək sərf etdiyi müstəqil Azərbaycan dövləti əbədi yaşayacaq, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında ki dostluq da əbədi yaşayacaqdır. Azərbaycan xalqına deyirəm: “Sizin dərin hüznünüza şərik oluram. Bir tək təsəllimiz odur ki, iki dost və qardaş ölkə bundan sonra ələ-ələ, çiyin-çiyinə verəcək, bir-birinə yardım edəcək, dəstək olacaqdır. Azərbaycan doğru, düzgün bir yoldadır. Prezident, böyük siyasi xadim Heydər Əliyev Allahdan bir daha rəhmət diləyirəm. Torpağı nurla dolsun! Ruh şad olsun! Azərbaycandakı qardaşlarımızı salamlayır, onlara hörmət və ehtiramlarını çatdırıram!”.

“AzərTAc”. 14.12.2003.

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ 9-CU PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏL BAKIYA GƏLMİŞDİR

Azərbaycanın yaxın dostu, Türkiyə Respublikasının 9-cu Prezidenti Süleyman Dəmirəl aziz dostu, qardaşı, xalqımızın ümummilliyə lideri, Prezident Heydər Əliyevin məzarını ziyarət etmək üçün dekabrın 20-də Bakıya gəlmişdir.

Hörmətli qonağı hava limanında Azərbaycanın Xarici İşlər naziri Vilayət Quliyev, Türkiyənin ölkəmizdəki səfiri Əhməd Ünal Çeviköz, Azərbayca-

nın Ankaradakı səfiri Məmməd Əliyev və digər rəsmi şəxslər qarşılanmışlar.

İxtiyar yaşda olmasına baxmayaraq, uzaq bir yol qət edərək Bakıya gəlməklə o, Prezident Heydər Əliyevə və Azərbaycana xalqına olan dostluğu sədəqətini bir daha nümayiş etdirmişdir.

Cənab Süleyman Dəmirəl Bina hava limanında jurnalistlərə demişdir: Dost, qonşu və qardaş Azərbaycana çox dəyərli Prezident, aziz dostum, qardaşım, hörmətli Heydər Əliyevin vəfatı ilə əlaqədar başsağlığına gəlməmişəm. Azərbaycan xalqı, Türkiyə xalqı və Türk dünyasının bütün xalqları böyük bir övladını itirmişdir. Ona Allahdan rəhmət diləyirəm və Azərbaycandakı qardaşlarıma başsağlığı verirəm. Mən cənab Heydər Əliyevin məzarını ziyarət edəcək, Azərbaycanda Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə başsağlığı verəcəyəm və sonra Türkiyəyə dönəcəyəm.

Türkiyə-Azərbaycan münasibətləri, əlaqələrimiz bundan sonra da inkişaf edəcəkdir. Hörmətli, rəhmətlik Heydər Əliyevin dediyi kimi, Türkiyə-Azərbaycan dostluğu əbədidir, heç bir şey onu poza bilməz. Bu yol davam edəcəkdir.

Süleyman Dəmirəl Heydər Əliyevdən daha bir sitat gətirərək demişdir: Türkiyə və Azərbaycan bir millət, iki dövlətdir və qardaşlığımız, dostluq əlaqələrimiz sonsuzluğa qədər yaşayacaqdır. Düşünürəm ki, Azərbaycanda hər şey yaxşı olacaq. Hər bir dövletdə suxıntılar var. Amma Azərbaycandakı birlik, bərabərlik havası onun bütün problemlərinin həllinə kömək edəcəkdir. Azərbaycan ötən 10 il

ərzində 30 illik inkişaf yolu keçmişdir. Ona görə də hər şey yaxşı olacaqdır. Heydər Əliyev çox böyük bir dövlət adamı idi.

22.12.2003.

Müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin memarı və qurucusu, ümummilliyə lider Heydər Əliyevin xalqımızın ən asrda yetişdirdiyi qeyri-adi, fenomenal şəxsiyyətlərdən idi. Bəla bir şəxsiyyətin əbədiyyətə qovuşması nəinki Azərbaycan xalqı, ümumilikdə türk dünyası üçün böyük itkidir. Yüksək siyasi təcrübəyə, dünyagörüşünə, intellektə, xarizmə və müdrik idarəçilik keyfiyyətlərinə malik Heydər Əliyev son 35 illik fəaliyyətini xalqa və dövlətə təmənnsiz xidmət prinsipi üzərində qurmuşdu. Bu gün siyasi əqidəsindən, ideoloji baxışlarından və dünyagörüşündən asılı olmayaraq, vicdanının səsinə eşidən hər bir vətəndaş Azərbaycanın çağdaş tarixinin ümummilliyə lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olduğunu birmənalı etiraf edir.

Ötən müddətdə xalqımızın ictimai-siyasi, iqtisadi, mədəni həyatının ən müxtəlif sferalarında əldə edilmiş inkişaf və tərəqqi Heydər Əliyev fenomeninin misilsiz xidmətləri ilə bağlıdır. Son 10 ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasına hərbərlik etmiş Heydər Əliyevin dövlətçiliyimizin quruculuq saxlanılmasında, ölkəmizdə davamlı siyasi sabitliyin və iqtisadi inkişafın təmin olunmasında müstəsna rolunu xüsusi vurğulamağa işə ehti-

yac yoxdur.

Azərbaycan xalqı bu fenomenal şəxsiyyətin dünyasını dəyişməsinə təbii olaraq böyük hüzn və kədərlə qarşılayır, uzlaşdıyı ağır itki ilə barışa bilmir. Biz Heydər Əliyevin ölməz şəxsiyyət olduğunu qəbul edərək, onun həyata keçməyən böyük ideyalarının gerçəkləşməsi istiqamətində əlimizdən gələni etməliyik.

MƏHƏMMƏD İMANLI

Heydər Əliyev həm də dörd min illik türk dövlətçilik tarixində ölməz lider kimi qalacaqdır.

ƏHMƏD ŞMİDE

Heydər Əliyev mənim yaxın dostum və ən çox hörmət etdiyim bir siyasətçi idi. Son nəfəsinə qədər o, öz xalqının rifahı üçün çalışıb. Şərqdə söyləyirlər ki, böyük bir insan bu dünyanı tərk edəndə günəş zəif şölə saçır. İndi Azərbaycanda günəş, həqiqətən, zəif şölə saçır.

NURSULTAN NAZARBAYEV

Heydər Əliyev təkcə Azərbaycan da deyil, bütün türk dünyasında tanınan və sevilən lider idi. Türkiyə-Azərbaycan dostluğunu çox gözəl ifadə edən "Bir millət, iki dövlət" ifadəsi də ona məxsusdur. Biz çalışmalıyıq

ki, bu hikmətə nə deyimin ifadə etdiyi amal bundan sonra da davam etsin. Əminəm ki, Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev hörmətli Heydər Əliyevin yolu ilə gedərək, münasibətlərimizin inkişafına yeni töhfələr verəcək.

RƏCƏB TAYYİB ƏRDOĞAN

Heydər Əlirza oğlunu tanıyan adamlara onun haqqında "ölmüşdür" demək çətindir. Bu ələmli sözdən poemalar, romanlar, elmi əsərlər yaranacaq və onlar Heydər Əliyevin tarixi simasını tam əzəməti ilə işıqlandıracaq. Heydər Əliyev XX yüzilliyin ən güclü ideyalarının çox parlaq ifadəçisi idi. Bir çox ölkələrdə yeni zamanın yaradıcıları onun nadir təcrübəsindən mütləq bəhrələnsələr.

OLJAS SÜLEYMƏNOV

Heydər Əliyevin vəfatı xəbəri məni sarsıtdı.

Dahi insan, böyük dövlət xadimi, xalqımızın dostu Heydər Əliyevin vəfatı xəbəri məni sarsıtdı. Mən bütün azərbaycanlılar üçün ağır olan bu zamanda özbək xalqı adından və şəxsən öz adımdan Azərbaycan xalqına, Heydər Əliyevin ailəsinə və dostlarına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

İSLAM KƏRİMOV

MÜNDƏRİCAT

Heydər Əliyev və Türk dünyası (Nizami Cəfərov) . . . 5
Heydər Əliyevin gözü ilə Türk dünyası (Müəlliflər) 40

Türk dünyasının rəhbərləri və ictimai-siyasi xadimləri Azərbaycanın Ümummilli lideri Heydər Əliyev haqqında 57
Qazaxıstan Respublikası 63
Özbəkistan Respublikası 192
Türkmənistan Respublikası 283
Qırğızıstan Respublikası 332
Türk dövlətləri başçılarının Zirvə toplantıları . . . 368
II Zirvə toplantısı 368
III Zirvə toplantısı 384
IV Zirvə toplantısı 393
V Zirvə toplantısı 401
VI Zirvə toplantısı 427
VII Zirvə toplantısı 453

Bəyanat və müsahibələr 456
Türk dünyasının fenomenal şəxsiyyəti 476

Kitabda “AzərTAC”-ın, “Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri və Heydər Əliyev” I cild və N.Cəfərovun “Heydər Əliyev” kitablarındakı materiallardan istifadə olunmuşdur.

**“Şərq Araşdırmalar Mərkəzi”nin nəşri
№11**

**“HEYDƏR ƏLİYEV VƏ ŞƏRQ”
TÜRK DÜNYASI
(şəkilli)**

Naşiri
Nəşriyyatın direktoru
Mətbəənin direktoru
Fotoqraf
Rəssamı
Texniki redaktoru
Kompüter dizaynı
Redaktor

Hikmət HÜSEYNOV
Eldar ƏLİYEV
Səhraf MUSTAFAYEV
Rəfiq BAĞIROV
Firuzə SULTANZADƏ
Fərid KƏRİMOV
Eldəniz XOCA
Həqiqət ELDAROVA

Yığılmağa verilib 03.01.2006. Çapa imzalanıb 10.04.2006.
Formatı 70x100 1/16. F.ç.v. 30. Ş.ç.v. 38,7. Sifariş №30.

Sayı 500 nüsxə. Qiyməti müqavilə ilə.

“Çaşıoğlu” mətbəəsi
Bakı, M.Müşfiq küç.,2a.

1790

ÇAŞIOĞLU

261